

ԼՍՏՈՒՎՆԱՇՆՁԻ ԳՐԱԵՐԻ
ՆԱՅ ՄՆԿՆՈՒԹՎՆԵՐԻ ԳՐԱԳՆՔԸ
ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ԳՐԱԵՐԻ ՄՆԿՆՈՒԹՎՆԵՐ

ԳԷՈՐԳ ՍԿԵՐԱՅԻ
(ԺԳ.ՉԱՐ)

Մ
ՆԿՆՈՒԹՎԻՆ
ԳՈՐԾՈՑ
ԱՌԱՔԵԼՈՑ

Ս. ԷԶՄԻԱՆԻՆ - 2014

ՀՐԱՄԱՆԱԻ
 ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕՇՈՒԹԻՒՆ
 Տ. Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ Բ
 ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԵՒ ՎԵՂԱՓԱՌ
 ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

8(47 925)
 9-45
 հշ. ՆՈՐ ԿՏԱԿԵՐԱՆԵՒ ԳՐԻՆԵՐԻ ՄՆԿՆՈՒԹԻՎՆԵՐ

Քրիստոսեւ
 4-4

ԳԼՈՐԳ ՍԿԵՒՈՒՆՅԻ
 (ՃՈՒ ԳԼԲ)

ՄՆԿՆՈՒԹԻՎՆ
 ԳՈՐԾՈՑ ԱՌԱՅԵԼՈՑ

ԼՂԽԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՄԸ ՅՅԱՄԻԿ ԲՆԱԳԱԼԵԱՆԻ
 ԽՄԸՍԱԳՐՈՒԹԵԱՄԸ ԳԵՏՐԳ ՏԵՐ-ՎՂԱՐԳԱՆԵԱՆԻ

5147

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆ
 2013

Տպագրուում է երաշխատրութեամբ
Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի
Հրատարակչական խորհրդի

ԳԵՈՐԳ ՍԿԵՒՈՎԱՅԻ

Գ-454 ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԳՈՐԾՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑ/ ԳԵՈՐԳ ՍԿԵՒՈՎԱՅԻ: Աշխ.՝
Յ. Բաղալեանի; Խմբ.՝ Գ. Տեր-Վարդանեան. - Մայր Աթոռ Սուրբ
Էջմիածին, 2013. - 496 էջ:

Գեորգ Սկեւոացու մեկնողական այս երկը կարեւոր տեղ է գրաւում
աստուածաբանական գրականութեան մէջ, եւ այս աշխատանքի
հրատարակութիւնն ու ուսումնասիրութիւնն էլ աւելի կ'արտացոլի
մեր հոգեւոր մշակոյթի գանձարանը:

Գիրքը նախատեսուած է Հոգևոր ճեմարանների, Աստուածաբա-
նութեան ֆակուլտետի ուսանողների և ընթերցողների լայն շրջանակի
համար:

ՀՏԴ 23/28
ԳՍԴ 86.37

Տրագրուում է մեզանստո՞ւնեա՞ր
ՍԱՐԳԻՍ ԳԱՐԻԲԷԼԵԱՆԻ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Գէորգ Սկեւոացին (1245/6°-1301) եղել է իր դարաշրջանի կիլի-
կիայի եւ բուն Հայաստանի գիտական շրջաններում մեծ հեղինա-
կութիւն վաստակած մտաւորականներից, եկեղեցական եւ քաղա-
քական կարեւոր դէմքերից մէկը: Ժամանակակիցները եւ հետագայ
սերունդները բարձր են գնահատել նրա թէ՛ մատենագրական եւ
թէ՛ հոգեւոր գործունէութիւնը: Գէորգ վարդապետը ներկայացուել
է որպէս գիտնական, ուսուցիչ, գրիչ, անդուգական մեկնաբան, եւ
յատկապէս իր կենցաղավարութեան սրբութեամբ աչքի ընկած հո-
գեւորական:

Հայ եկեղեցական մատենագրութեան պատմութեան մէջ իրենց
արժանի տեղն ունեն Գէորգ Սկեւոացու մեկնողական երկերը: Նրա
գրչին են պատկանում մեկնողական երկու աշխատութիւն՝ «Եսա-
յի մարգարէ»¹ եւ «Գործք առաքելոց»ի բարձրարժէք մեկնութիւն-
ները²: Ղ. Ալիշանը «Գործք առաքելոց»ի խմբագիր մեկնութիւնը
համարել է՝ «Երկրորդ ի կարգի կարեւոր գործ գրաւորական Գէոր-
գայ»³ Սկեւոացւոյ: Բնասեր Հ. Կ. Քիպարեանը բարձր է գնա-
հատել Գէորգ վարդապետի Սուրբ Գրքի իմացութիւնն ու մեկնիչի
հմտութիւնը⁴:

¹ Տես Գեորգ Սկեւոացի, Մեկնութիւն մարգարութեանն Եսայեայ, աշխ. Յ. Բաղա-
լեանի, Ս. Էջմիածին, 2010:
² «Գործք»ի մեկնութեան պահպանուած հնագոյն՝ Մաշտոցեան Մատենադարանի
(ՄՄ(Հ^o 4119 ձեռագրի յիշատակարանը Գեորգ Սկեւոացու մասին վկայում է. «...
Եւ սորա յօժարական մտօք աշխատութիւն գանձամբ առեալ ըստ առատաւոր
Հոգւոյն պարգևեացն վերստին արծարծեալ զխորթացեալ բանս հռետորին, յե-
ղանակելով ի դիւրալուրս եւ յարմարականս մերոյինս ազին» (152բ): Գեորգ
վարդապետի հեղինակութեան մասին է հաստատում նաեւ 1292ին խորին անա-
պատում օրինակուած ձեռագրի յիշատակարանը. «Յամի եօթն հարիւրերորդի
քառասուներորդի եւ միոյ թուականին հայկազեան տումարիս գրեալ աւարտեցաւ
մեկնութիւնս Գործոց առաքելոցն, զոր համառօտեալ հաւաքեալ էր աշխատասէր
եւ արդիւնական վարդապետն Գեորգ». տես Տ. Պալեան, Յուցակ հայերէն ձեռա-
գրաց վանուց Ս. Կարապետի եւ Ս. Ղանիլիի ի Կեսարիա, Վիեննա, 1963, Հ^o 35, էջ
56-7:
³ Ալիշան Ղ., Սիսուան, Վենետիկ, 1885, էջ 103-104:
⁴ Տես Քիպարեան Հ. Կ., Գեորգ վարդապետ Սկեւոացի.- Բազմալէպ, Վենետիկ, 1972,

Գէորգ Ակեւոացու այս երկու գործերն էլ արքունական պատուէրներ են: «Գործք առաքելոց»ի համառօտ մեկնութեան պատուիրատուն Յովհաննես Արքայեղբայրն է. այս մասին է ծանուցում խորագիրը. «Մեկնութիւն Գործոց առաքելոց, առ խնդրաւոյն համառուտիս տէր Յոհաննէս Արքայեղբայր եւ եպիսկոպոս նահանգաց աստուածապահ զըզեկին Մոյսէոսի եւ մասին ինչ Բարձրբերդոյ, եւ նոյն՝ տեսուչ հռչակելի սուրբ ուխտին Գոներոյ»¹: Պատուիրատուի եւ հեղինակի մասին է վկայում նաեւ «Գործք»ի մեկնութեան օրինակներէից մէկում պահպանուած՝ Ստեփանոս Գոյնբրիցանցի հաղորդումը. «Ի թվականիս մերոյ ազգի ԶԾԹ. (1310) մեղաւոր հոգս Ստեփաննոս Գոյնբրիցանց էի յամօք առաջ եկեալ ի Կիպրոս կղզի... եւ յառաջ ամօք ի հրամայական խնդրոյ տեսան Յոհաննիսի՝ յեղբօրէ թագաւորին Հայոց Հեթմոյ, ի մեծ եւ ի սուրբ վարդապետէն Գէորգեայ Լամբրոնացւոյ աշխատասիրեալ կայր օրինակ համառօտիս մերձ առ մեզ՝ իւր ձեռացն գրով որպէս թէ յիւսան. եւ թէ կամենայք՝ տեսանէք ի գրոցս նախերգանի, զոր առ երիս խնդրօղն առ տէր Յոհաննէս է գրեալ նոյն վարդապետն Գէորգ... Արգ, ազաւնձ վրնթհանուր բնաւ հանդիպօղսդ յիշել զարժանիքն յիշատակի՝

էջ 175-6: Որպէս մեկնիչ Գէորգ Ակեւոացին բարձր գնահատանքի է արժանացել նաեւ իր ժամանակակիցների կողմից. 1292 թուականին օրինակուած ձեռագրի գրիչ Յովհաննէսը գրել է. «Գործքս այս առաքելոց, զոր մեկնեալ եւ յարմարեալ առաջին սրբոցն, իսկ ետին ժողովողն եւ առ միմեանս դրողն ո՛չ գոլով քաջ հռետոր, վասն այսորիկ հատակոտոր եւ այլ ընդ այլոյ, եւ իսաւար է միտք լուսաւոր բանիցս, եւ հարկաւոր բանիցն մեկնութիւն ոչ է արարած, եւ կարօտ է հմտագոյն վարժապետի, որ զբանն բանալ կարէ եւ զխորհման եւ զխորհմանս յարգադրութեանն, յայնժամ պայծառանայ յիմաստութեամբ հոգիոյ, եւ լուսաւորի շարժումն զգայութեանդ, զի յոյժ է զեղեցկաբան, եւ ունի կարգ ու սահման». ՄՄ ձեռ. Գ^թ 1363, 160ա: Գրիչ Անդրեասն օրինակելով «Եսայի մարգարէ»ի մեկնութիւնը, բազում մեկնիչների շարքում անմրցելի է համարում Գէորգ մեկնիչին. «Բազում են մեկնապետք, այլ ո՛չ որպէս զԱրարիան. բազում են մարգարէք, բայց ո՛չ որպէս զՅովհաննէս. բազում են առաքեալք, այլ ո՛չ որպէս զՈրդին Որոտման. բազում են մարտիրոսք, այլ ո՛չ որպէս զՍտեփանոս. բազում են հայրապետք, այլ ո՛չ որպէս զսուրբ Գրիգորիոս. բազում են մեկնիչք եւ վարդապետք եկեղեցոյ, բայց ո՛չ են որպէս զմեկնիչս զայս, զոր արարեալ է սրբազան եւ հոգելից հռետորին Գէորգեայ ռարունապետին». ՄՄ ձեռ. Գ^թ 1209, 218բ. հմմտ. Ա. Մաթևոսեան, Գայեթն ձեռագրերի յիշատակարաններ, ԺԳ. դար, Երեւան, 1984, էջ 874-5 (այսուհետ՝ ԺԳ. դ. յիշ-ք):

¹ Ստորեւ տեսն «Ի գործոց առաքելոցն բուն եւ ընդարձակ մեկնութեանց սրբոյն տեսան Եփրեմի եւ Յովհաննու Ոսկեբերանի, այս համառօտ շարահիւլուսեցաւ՝ որպէս եւ տեսցես առընթեր բանիցն, յանցնիւր տեղոց որոշմեալ զանուանս սրբոցն, իրամանաւ տեսան Յովհաննիսի՝ աստուածապահ ուխտին Գոներոյ առաջնորդի». ՄՄ ձեռ. Գ^թ 4119, 3ա:

առ հասարակ զվերոյ գրեալքն ի սմա...»¹: Մեկնութեան գրութեան թուականը յիշատակարաններում չի պահպանուել: 1292 թուականին Հովհաննէս Երզնկայեցի գրիչը խորին անապատում արդէն օրինակել է այս մեկնութիւնը²: 1292ին Եսայի Նչեցի պարունապետի պատուէրով Յովհասափ գրիչը նոյնպէս օրինակել է այս գործը³: Գէորգ Ակեւոացու այս երկի մեղ հասած առաջին օրինակը ՄՄ Հ^թ 4119 ձեռագիրն է՝ գրուած 1289 թուականին, Կիլիկիայում⁴: Հետեւաբար կարելի է ենթադրել, որ Գէորգ Ակեւոացին գործն աւարտել է 1289 թուականից առաջ:

«Գործք առաքելոց»ի խմբագիր մեկնութիւնը կազմելիս Գէորգ Ակեւոացին օգտուել է աւելի շատ Յովհան Ոսկեբերանի, Եփրեմ Ասորու, աւելի քիչ՝ Ներսէս Շնորհալու, Ներսէս Լամբրոնացու, Կիրեղ Երուսաղեմացու, Կիրակոսի (հավանաբար Արեւելցու) համաբնոյթ թարգմանական եւ հայագիր բնագրերից: Հեղինակը նպատակ է ունեցել միահիւսելով վերոյիշեալ աշխատանքները՝ կազմել աւելի ըմբռնելի համառօտ մեկնութիւն:

«Գործք առաքելոց»ի մեկնութեան բնագրի համեմատական բնագիրը կազմելու համար օգտագործել ենք ՄՄ ձեռ. Հ^թ 4119 (հիմք՝ Գ)⁵, Հ^թ 1365 եւ Հ^թ 1367 ընդօրինակութիւնները:

- Համեմատուած ձեռագրերը.
- Ա - ՄՄ ձեռ. Հ^թ 1367, ԺԴ. դար. 302 թերթ, թուղթ, 20x14,8, միասիւն, բոլորգիր, 23 տող, բնագիրը՝ 1ա-300բ:
  - Բ - ՄՄ ձեռ. Հ^թ 1365, 1641 թ., Կ. Պոլիս, գրիչ՝ Խաչատուր երէց, ստացող՝ Արիստակէս վրդ. Խաբբերդացի: 281 թերթ, թուղթ, 21,8x16, երկսիւն, նստրգիր. 27 տող, բնագիրը՝ 1գ-278ա:
  - Գ - ՄՄ ձեռ. Հ^թ 4119, 1289 թ., Կիլիկիա, ստացող՝ Յովհաննէս վրդ.: 331 թերթ, թուղթ, 25x17, միասիւն, բոլորգիր, 36 տող, ժողովածու. բնագիրը՝ 2ա-152բ. չունի սկզբի՝ Ա-ԾԵ. համարակալումով զլրացանկը⁶:

¹ Մայր ցուցակ ձեռագրաց Սրբոց Յակոբեանց (այսուհետ՝ ՅԶԵ), հատոր երրորդ, Կազմեց Նորայր եպս. Պողարեան, Երուսաղեմ, 1968, ձեռ. Գ^թ 700, էջ 145:

² Ցուցակ յայեթն ձեռագրաց վանուց Ա. Կարապետի եւ Ա. Դանիէլի ԿԵՆԱՐԻԱ, Կազմեց Տրդատ եպ. Պալեան, Կիեմնա Մխիթարեան տպարան, 1963, էջ 56-7:

³ ՄՄ ձեռ. Գ^թ 1363, 2ա-218ա:

⁴ Տես ԺԳ. դ. յիշ-ք, հ. 527, էջ 648-649:

⁵ Բնագիրը կազմուած է 55 (ԾԵ.) զլիցից, որոնք աւարտուում են «Յորդորակ» կամ «Քարոյական» խորագրուած ամփոփոյթով:

⁶ Ժամանակին պատկանել է Խաչիկ վ. Դաղեանին. տես Յակոբ Յ. Թօփճեան, Ցուցակ ձեռագրաց Դաղեան Խաչիկ վարդապետի, ժողոված 1878-1898, Մասն Ա.,

Այս երեքն էլ վստահելի ձեռագրեր են. համեմատութիւնը ցոյց է տալիս, որ հեղինակի բնագիրն էական փոփոխութիւններ չի կրել. իմաստային տարբերութիւններն աննշան են: Այլ կերպ ասած՝ երեք ձեռագրի համեմատութեամբ կազմուած այս բնագիրն ունի գրեթէ սկզբնական-հեղինակային տեսքը:

Բնագիրը կազմուած է մատենաշարի համար ընդունուած սկզբունքներով:

Չեն նշուել հետեւեալ կարգի ընթերցումները. «աւ-օ». «օ» ունի հիմնականում Բ օրհնել, աղօթ, օրինակ, ԱԲ աստանօր եւ այլն. «եւ-և». կրկին՝ կցագիրն ունեն ԱԲ ձեռագրերը: Այս երկու յատկանիշներին վերաբերող ընթերցումները միայն այլ տարբերութիւններ ցուցադրելու համար են: Տողադարձի հետեւանք եւ համառօտման ձեւ ենք համարել «ու»ի փոխարէն գրուած «ըւ» կամ «լ» ձեւերը. ասենք՝ «անըւամբ» եւ «անլան» վերարտադրել ենք՝ «անուամբ» եւ «անուան» եւ այսպիսի զէպքերում ընթերցումներ չենք տուել¹: Գործածուած նշանները եւ նրանց իմաստները.

> բառի չզոյութիւն.

] բառի փոխարէն այլ բառ կայ.

+ ծաւալուն յաւելում.

~ շարահիւսական դրափոխութիւն: Միշտ գրուած են ձեռագրերի պայմանանիշ(եր)ը, այս նշաններից որեւէ մէկը, ընթերցումը, վերջում հիմնաբառը (բնագրում առկայ ձեւը):

Բնագրի մեջ նշանակուած են հիմք օրինակի էջահամարները՝ |2ա| - |152բ|:

* * *

Գէորգ Ա կեւոացու «Գործք առաքելոց»ի մեկնութիւնը պահպանուել է նաեւ մեզ հայտնի հետեւեալ ձեռագրերում.

1292 թ. - ՄՄ ձեռ. Հ^{օր} 1363, 1292 թ., ժողովածու, գրիչ՝ Յովասար, ստացող՝ Եսայի րաբունապետ Նչեցի: 222 թերթ, թուղթ, 25x17. Երկսիւն, բոլորգիր, 39 տող. բնագիրը՝ 2ա-218ա:

1292 թ. - Պալեան Տ., Յուցակ Հայերէն ձեռագրաց վանուց Ս. Կարապետի եւ ս. Դանիէլի ի Կեսարիա, Վիեննա, 1963, ձեռ. Հ^{օր}

¹ Վաղարշապատ, 1898, էջ 59-61:

¹ Կան ճան «լ-ղ» (առաւելապէս Ա այդ, իսրայէղ, կոնճիղիս), «ե-է» (ԱԲ՝ հրետասան, հրեայ, իսրայէղ, զէն), «ք-զ» (ԱԲ՝ թագուցամել), «զ-կ» (ԱԲ՝ տմանկը) եւ այսօրինակ այլ տարբերութիւններ:

35, էջ 56-57: 1292 թ., Խորին անպ., գրիչ՝ Յովհաննէս, ստացող՝ Մկրտիչ: Կաշեկատ, 249 թերթ, թուղթ, 25,5x17,5. Երկսիւն, բոլորգիր, 31 տող, բնագիրը՝ 2ա-246բ:

ԺԴ. դար - ՄՄ ձեռ. Հ^{օր} 1364, ԺԴ. դար, ստացող՝ Յովհաննէս Աւրբելի: Կաշեկագմ, 214 թերթ, թուղթ, 23,5x16. Երկսիւն, բոլորգիր, 31 տող, բնագիրը՝ 2ա-213բ:

1418 թ. - ՄՄ ձեռ. Հ^{օր} 2690, ժողովածու, 1418 թ., Եղիազարու փանք, գրիչ՝ Բարսեղ, Ղազար, Կարապետ եպս., ծաղկող եւ կազմող՝ Յովհաննէս (1419), ստացող՝ Բարսեղ վրդ, 335 թերթ, թուղթ, 26,6x18. Երկսիւն, բոլորգիր, 29 տող, բնագիրը՝ 114ա-325բ:

1600 թ. - ՅԶԵ, Բ, ձեռ. Հ^{օր} 338, 1600 թ., Բաղէշ, գրիչ՝ Սարգիս, ստացող՝ Ազարիա կթղ. Սսայ, 420 թերթ, թուղթ, 26x20. Երկսիւն, բոլորգիր, 30 տող, բնագիրը՝ 2ա-427ա:

1600 թ. - ՄՄ ձեռ. Հ^{օր} 1399, 1600 թ., Սերաստիա, գրիչք՝ Ալէքսիանոս Անթապլի, Յակոբ դպիր, ստացող՝ Յովհաննէս րաբունապետ: Կաշեկագմ, 287 թերթ, թուղթ, 19x13,5. միասիւն, բոլորգիր, 25 տող, բնագիրը՝ 1ա-288բ:

1637 թ. - ՄՄ ձեռ. Հ^{օր} 1366, 1637 թ., գրիչ՝ Եղեկիէլ, ստացող՝ Թորոս Երաժիշտ: Կաշեկագմ, 236 թերթ, թուղթ, 21,2x15,5. միասիւն նոտրգիր, 30 տող, բնագիրը՝ 2ա-233բ:

ԺԷ. դար - ՄՄ ձեռ. Հ^{օր} 7617, ԺԷ. դար, 320 թերթ, թուղթ, 18,5x12,5, միասիւն, նոտրգիր, 28 տող. բնագիրը՝ 1ա-318բ (վերջը թափուած):

1731 թ. - ՅԶԵ, Ա, ձեռ. Հ^{օր} 84, [1731], [Կեսարիա], գրիչ՝ Արուսթիւն Ատանացի, ստացող՝ Եսայի վրդ. Կեսարացի, թերթ 268, թուղթ, 23x22, երկսիւն, բոլորգիր, 49 տող, բնագիրը՝ 23ա-268բ:

1750 թ. առաջ - Պալեան Տ., Յուցակ Հայերէն ձեռագրաց վանուց Ս. Կարապետի եւ Ս. Դանիէլի ի Կեսարիա, ձեռ. Հ^{օր} 36, 1750-ից առաջ: Կաշեկատ, թերթ 120, թուղթ, 18,5x13,5, երկսիւն, նոտրգիր, 35 տող, բնագիրը՝ 1ա-120ա:

1788 թ. - ՅԶԵ, Ա, ձեռ. Հ^{օր} 179, 1788 թ., գրիչ՝ Մանուկ, ստացող՝ Անդրիաս վրդ., Յովհաննէս վրդ., 206 թերթ, թուղթ, 31x20, միասիւն (2ա-8բ), մնացածը՝ երկսիւն, նոտրգիր, 51 տող, բնագիրը՝ 1ա-206ա:

ԺԸ. դար - ՄՄ ձեռ. Հ^{օր} 1362, ԺԸ. դար, կաշեկագմ, 89 թերթ, թուղթ, 30,4x19, երկսիւն, նոտրգիր, 51 տող, բնագիրը՝ 3ա-80ա:

ԺԸ. դար - ՅԶԵ, Գ, ձեռ. Հ^ր 700, ԺԸ. դար, 654 թերթ, թուղթ, 21x15, երկսիւն, նոտրդիր, 24-25 տող, բնագիրը՝ 5ա-649բ:

Զթուագրուած - 13. ՅԶԵ, Բ, ձեռ. Հ^ր 351, գրիչ՝ Գրիգոր արեղայ. ստացող՝ Վարդան վրդ., 442 թերթ, թուղթ, 25x17, երկսիւն, բոլորդիր, 35-36 տող, բնագիրը՝ 3ա-375ա:

Գէորգ Սկեւացու մեկնողական այս երկը կարեւոր տեղ է գրաւում աստուածաբանական գրականութեան մէջ, եւ այս աշխատանքի հրատարակութիւնն ու ուսումնասիրութիւնն էլ ավելի կհարստացնի մեր հոգեւոր մշակոյթի դանձարանը:

Յ. Բաղայեան

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
ԳՈՐԾՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

Գրութիւնք բարոյականաց համառաւս մեկնութեանս Գործոց առաքելոցն¹

- Ա. Թէ ոչ է պարտ յապաղել ի մկրտութիւն.
- Բ. Ընդդէմ ելլենացւոց.
- Գ. Յաղագս ընտրութեան եպիսկոպոսաց եւ առաքինութեան.
- Դ. Ընդդէմ ելլենացւոցն².
- Ե. Ընդդէմ հերձուածոց եւ վասն ուղիղ կենցաղավարութեան.
- Զ. Ընդդէմ բարկացողաց.
- Է. Թէ բազում բարութեանց պատճառ անստացուածութիւն.
- Ը. Թէ պարտ է ի փորձեցն մասանց սկսանել զառաքինութիւն եւ վասն
 ո՛չ երզնւոյ.
- Թ. Զի ո՛չ է պարտ երզնուլ եւ ո՛չ երզումն պահանջել.
- Ճ. Վասն ո՛չ երզնւոյ.
- ՃԱ. Թէ բարի է անստացուածութիւն եւ վասն ոչ երզնւոյ.
- ՃԲ. Վասն ո՛չ երզնւոյ եւ ո՛չ գողանալոյ.
- ՃԳ. Թէ բարի եւ հանգիստ է աղքատութիւն եւ վասն ո՛չ երզնւոյ.
- ՃԴ. Թէ պարտ է երկայնամտել եւ անյիշաչար լինել.
- ՃԵ. Զի պարտ է քրիստոնէին ակն ունել նեղութեան այսմ աշխարհի.
 եւ ընդդէմ բարկացիւոց.
- ՃԶ. Թէ վրիպեալ լինիմք յԱստուծոյ յաշխարհիս իրս փափկանալով.
- ՃԷ. Ընդդէմ բարկացողաց.
- ՃԸ. Թէ պարտ է փարթամաց յազարակս եկեղեցի շինել, եւ առ անդամ
 մի զգոյնս անտանաւր ծախել, եւ քահանայս կարգել.
- ՃԹ. Թէ պարտ է հանապազ փութով ընթեռնուլ զՍուրբ Գիրս.
- Ի. Թէ քրիստոնէին պարտ է ո՛չ միայն իւրոյ անձինն, այլ եւ բազմաց
 զու պիտանի.
- ԻԱ. Զի մեծապէս աւգտին վախճանեալքն, յորմէ վասն նոցունց աղաւ-
 թից, ողորմութեանց եւ պատարագաց.
- ԻԲ. Թէ մեծ է զաւրութիւն ողորմութեան.
- ԻԳ. Զի ո՛չ է պարտ յապաղել ի մկրտութենէ, եւ զի ոմանց նէրէ
 Աստուած առ այժմ՝ որպէս ինքն զիտէ, իսկ ոմանց ոչ.
- ԻԴ. Վասն ապաշխարութեան, եւ զի յեկեղեցիս զզուշուրթեամբ եւ մի
 ցոփանաւք եւ զրուցատուութեամբ լիցուք.
- ԻԵ. Վասն ողորմութեան.
- ԻԶ. Թէ պարտ է զիւրի յառնել յաղաւթս եւ ի հսկութիւնս.
- ԻԷ. Ընդդէմ արբեցողաց եւ ի խրախացողաց.

¹ Պ > դրութիւնք... (ա.-ծե.)

² Բ ելլենացւոց

ԻԸ. Ընդդէմ սնափառաց.

ԻԹ. Զի ժողովելն յեկեղեցին յաւգուտ եւ ի շինութիւն լիցի եւ մի՛ ընդ վայր ինչ.

Լ. Վասն խոնարհութեան, եւ վասն ո՛չ բարախելոյ եկեղեցւոջ՝.

ԼԱ. Վասն աստուածային նախանձու եւ յաւժարութեան եւ երկայ-նամտութեան եւ հեղութեան եւ ոչ բարկանալոյ.

ԼԲ. Վասն հեղամտութեան եւ անհպարտութեան եւ թէ հայեաց ի քեզ.

ԼԳ. Զի ողջախոհ մտաց ո՛չ ինչ վնասն ընդդիմաբանութիւնք հեր-ձուածողաց.

ԼԴ. Վասն փութոյ եւ խնամարկութեան հոգւոյ.

ԼԵ. Զի վնաս է հանգիստ մարմնոյ եւ դատարկութիւն.

ԼԶ. Վասն փութոյ աղաւթից գիշերայնոց.

ԼԷ. Վասն սիրոյ եւ հոգեւոր խաղաղութեան, որ առ միմեանս.

ԼԸ. Վասն զղջման եւ սիրելոյ զԱստուած.

ԼԹ. Վասն հեղամտութեան եւ առ անարգաւորս անյիշահարութեան.

Խ. Յաղագս սիրոյ.

ԽԱ. Թէ չար է խստանալ սրտիւ եւ յամառել յախտս, այլ սթափիլ յախ-տից.

ԽԲ. Զի չափաւոր փորձութիւն պիտանացու է ամենեցուն.

ԽԳ. Զի պարտ է նմանել սրբոցն եւ ո՛չ խնայել զանձինս ի վիշտս վասն եղբարց.

ԽԴ. Առ լսաւդան զգուշանալ ասացելոցն եւ յառաջել յառ աստուածա-սերն՝, եւ յանձն իւր, թէ որպէս ունի առ աշակերտան.

ԽԵ. Վասն ատարարութեան, եւ թէ մեծագոյն վարձք են յընկալուլն զփոքունս.

ԽԶ. Ոչ ցաւագնել վասն հերձուածս գոլոյ.

ԽԷ. Թէ պարտ է մեզ վկայս Բրիտոսի լինել ուղիղ վարուք.

ԽԸ. Վասն հեղութեան եւ համարձակութեան եւ հակակայց նոցին.

ԽԹ. Զի ի ձեռն թուեցելոցն, թէ վնասիմք, չահիմք՝ թէ արթուն իցեմք. արինակն ի Յորայ եւ ի Յովսեփայ.

Մ. Վասն ոչ փոխարինելոյ անարգողաց, այլ սիրով յառաջելոյ զնոսա.

ՄԱ. Զի ոչ ոք կարէ վնասել զմեզ, եթէ մեք ոչ վնասիմք.

ՄԲ. Զի ըմբոսեալն՝ աստուածային սիրովն առ ոչ մի ինչ աշխարհիս հայի.

ՄԳ. Զի պարտ է ունել ի տան այր սուրբ եւ հաւանել նմա, եւ զի պարտ է այժմ որպէս ի մաւտոյ կալով լսել Պաւղոսի նախ քան զփորձիլն չա-բեաւք.

ՄԴ. Թէ ոչ միշտ զեւն պատճառ չարի կարէ լինել.

ՄԵ. Վասն Պաւղոսի առաքելոյ:

1 Բ յեկեղեցւոց
2 Բ յաստուածաւերն
3 Բ ըմբոսելն

/2ա/ ԱՌ-ԽՆԴՐՕՂՆ ՆԱՄԱՌՕՏԻՍ ՏԵՐ ՅՈՏԱՆՆԷՍ ԱՐՔԱ-ՅԵՂԱՅՅՐ ԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԿԱՆԳԱՅ ԱՍՏՈՒԱԾԿԱԿ ԴՂԵԿԻՆ ՄՈՒԼԵՒՆԻ՝ ԵՒ ՄԱՍԻՆ ԻՆՉ ԲԱՐՉՐԲԵՐՊՈՅ, ԵՒ ՆՈՅՆ՝ ՏԵՍՈՒՉ ԿՈՉԱԿԵԼԻ ՍՈՒՐԲ ՈՒԽՏԻՆ ԳՈՆԵՐՈՅ՝ ԵՒ ԱՌ-ՎԱՆԴԻՊԵԱԼՄՆ՝ ՄԱՏԵՆԻՍ

Ահա, ո՛վ աստուածասէր հա՛յր իմ եւ տէր, հարկեցուցի է խնդիրս քո եւ պատկառելի շուք երեսացդ դարձեալ դրաւեաց զիս ահիւ, մինչ զի մոռանալ զիմ՝ խամութիւն տխմարութեանս եւ ընկենուլ զիս ի գործս⁵, որ առաւել ծանր է քան զիս: Քանզի հրամայեցեր ինձ դէմ յանդիման տալով հանգամանս աւրինակի՝ ի լայն եւ ի հարուստ մեկնութենէ Գործոց առաքելոցն հաւասար իմացուածով զսպել զերկարութիւն բանիցն համառատ կարգաւ: Զոր ի ձեռն այլոյ զաւրելի կամ յոյժ մանաւանդ քոյին իսկ հանճարայեղձ⁶ եւ շատիմայ անձամբ գեղեցկաղիլ⁷ բանիւ բաւական էիր լնուլ քե-զէն⁸ զիմաստասէր փափաքդ քո ի նպաստ գիտնոց վարժողաց, ի կարճեալ ժամանակիս զկարճն ախորժողաց՝ ըստ ասելոյ ումեմն: Բայց արդ, ո՛չ անգիտանամ զզիջանելդ քո ներգործութիւն սիրոյ զոյ առ իս եւ յայսմ մասին, որում թէպէտ հպատակել բռնադա-տեցայ, սակայն ի թերութիւնս իմ հայելով՝ զամաւթի հարեալ կամ յանդգնելովս իմ առ այս: Եւ արդ, քանզի թէպէտ եւ բազմամա-նուած, սակայն հարթ⁹ եւ հորդ եւ միանգամայն կուռ եւ կոկ էր ճանապարհս, ընդ որ ի քէն ընթանալ հրամայեցայ: Մանաւանդ զի զպայծառ ջահանս եւ զանմուտ արեգակունսն առաջնորդ ինձ ու-նելով՝ զաստուածուտոց հանճարեղն գտէր եփրեմ եւ քրիստոսա-

1 Աբ մօլեւոցի
2 Աբ > եւ մասին ինչ բարձրերորդ եւ նոյն տեսուչ հռչակելի սուրբ ուխտին գոցերոյ
3 Աբ պատահեալսն] հանդիպեալսն
4 Բ > զիմ
5 Աբ գործ
6 Աբ հանճարայեղ
7 Աբ գեղեցկագիր
8 Աբ քեզն
9 Աբ հարդ

ծաւալ աղբիւրն¹ իմաստից զամենահռչակին զՈսկէբերան: Զորոց սրբոց երկնընթաց ոտիցն² բուռն հարեալ ահիւ՝ նախ անտեսութիւն յանդգնութեանս իմոյ աղբերսիւ³ հայցեմ, եւ ապա աւգնականութիւն տկար զաւրութեանս առ ի բաւական լինել ինձ զխորիմաց եւ զպայժառաւափայլ նոցին բանս մեկնութեան Գործոց սուրբ առաքելոցն զառանձնացեալսն երբեք եւ զհամաձայնեալսն ուրեք ընդելուզել հիւսմամբ իրբեւ զականս պատուականս, կամ իրբեւ զանթառամելի զանուշահոտ ծաղիկս բոլորելով՝ կազմել պսակ յուսոյ աստուածասէր գլխոյ խնդրողիդ ի փառս Աստուծոյ եւ ի պատիւ սրբոցս նորին եւ ի հրճուանս աստուածասէր ընթերցողաց: Յորոց աննախանձ սիրով⁴ հայցեմ աղբերսիւ զոչ⁵ ինքնայորգոր համարձակիլս իմ յայս չարկանել ընդ մեղադրութեամբ, այլ մանաւանդ զսխալանս իմ աստեղբայրաբար ուղղել |2բ| զիջողացն ըստ իս⁶: Իսկ զառաւել պատուք ծարաւոյ տարողութեան ընդարձակ մտաց հզարքն ի ծովածաւալ աղբիւրսն⁷ իմաստից գիմեսցեն ընուլ, ի բունսն եւ ի լայնսն ասեմ մեկնութիւնսն, յորոց եւ այս այսչափ ծայրաբաղ համառաւտեցաւ: Եւ զգոյզն իմ զաշխատութիւնս թողութիւն մեղաց յԱստուծոյ հայցմամբ վարձատրել, եւ զփոխարէնն կրկնապատիկ յառատապարգեւ Տեառնէն ընդունել. ամէն:

ՎԱՍՆ ՎԵՐՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ԳՈՐԾՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ

Արդ, ներելովն Աստուծոյ տեսցուք զվերնագիրս, թէ ընդէ՛ր ասէ Գործք առաքելոց: Զի ահա, զոր ինչ պատմել ունի յառաջիկայսդ, ո՛չ է բովանդակն գործ՝ լոկ մարդկեղէն փութով վճարեալ, այլ մանաւանդ յոլովն մասն՝ նոր եւ հիացուցիչ սքանչելիք, աստուածեղէն զաւրութեամբն արուեստաւորեալ: Է՞ր վասն ապա աստուածաբան պատմաւորն Ղուկաս ո՛չ ի վեհագոյն կոչմանէն զառաքեալսն հռչակելով նշանս եւ սքանչելիս առաքելոցն մակագրէ զառաջիկայս, այլ գործս: Յաղագս այսոսիկ⁹ նախ զայս ունիմք իմանալ. զի անփառա-

¹ Աբ աղբերն
² Աբ ոտից
³ Ա աղաղեսիվ
⁴ Աբ սիրոյ
⁵ Աբ գի ոչ] գոչ
⁶ Աբ ստիս] ըստ իս
⁷ Աբ աղբերսն
⁸ Աբ վերնագրութիւն
⁹ Բ այսորիկ

3197

սէր եւ առանց չփացութեան բարս ունելով՝ խոյս տայ ի մեծամեծս բարբառելոյ, որպէս եւ է իսկ սրբոցն սովորութիւն, ըստ որում ի յոլովագոյնս զայսոսիկ ի յառաջիկայում քննութեան գրոցս ունիմք ուսանել, այսինքն՝ խոնարհագոյն բանիւ վարեցեալ յաւէտ՝ նախ գ՛րիստոս ինքն, եւ ընդ նմին ապա եւ զաշակերտսն: Վասն որոյ եւ Ղուկաս այսու ձեւով վարի ի սկզբանէ գրոցս մինչեւ ցկատարումն:

Եւ ապա զի առաքեալքն սուրբքն, յաղագս որոց առաջիկայ մատեանս է պատմութիւն, ոչ այնչափ ի սքանչելի նշանաց եւ ի զաւրաւոր արուեստից զպատուէրն Քրիստոսի լցին եւ զառաքելութիւնն կատարեցին, եւ Աստուծոյ հաճոյք եւ ընդիրք¹ եղեն, որչափ իւրական ջանիւ եւ ինքնագործ աշխատութեամբ, որպէս եւ յառաջիկայսդ² տեսցես՝ բազում ուրեք գնոսս ոչ շնորհաւք եւ սքանչելեաւք յատուկ, այլ յոյժ մանաւանդ մարդկեղէն փութով մեծամեծ գործս վճարեալ: Եւ այս յոյժ վայելջապէս³, զի սքանչելեացն հրաշք՝ ո՛չ մարդկեղէն⁴ հնարից, այլ աստուածային զաւրութեան է գործ, որ մեկին բանիւ կատարէ զարմանալիս առանց արբանեկին ինչ աշխատութեան, որպէս յորժամ բանիւ սքանչելագործէին առաքեալքն եւ մարգարէքն ի հնումն ի հաւանութիւն խստասրտացն: Յոր թէպէտ եւ զաւրացան ի նշանս առաքեալքն, այլ ոչ այնու ի ծուլութիւն հատան յանհոգս նստելով, գիտելով. թէ առանց գործնական առաքիւնութեան ոչ կարեն Աստուծոյ հաճոյ լինել. զի ահա բազումք նշանս եւ զաւրութիւնս բազումս անուամբն Քրիստոսի արարեալք՝ լսելոց են ի նմանէ, թէ «Ոչ գիտես զձեզ» (Մաթթ. ԻԵ. 12):

Ամին վասն պատկեր աշակերտութեան իւրոյ ոչ նշանս սքանչելեաց եզ Քրիստոս, այլ զսէրն սերս⁵, որ բազում փութոյ պնդութեան եւ աշխատութեան գործոյ⁶ է պտուղ: Ըստ որում եւ ինքն Քրիստոս, ոչ յատուկ աստուածեղէն զաւրութեամբ⁷ եւեթ, այլ յաւէտ մարդավայելուչ աստուածայրա|Յա|կան⁸ փրկագործ կրիւքն սիրով եզ զանձն իւր ի մահ վասն մեր, եւ զհաճոյսն Հաւր ինքնագործ փութով լցեալ կատարեաց՝ առ ի յուսումն եւ յարինակ մեզ վարդա-

¹ Բ ընտիրք
² Ա առաջիկայսդ
³ Աբ վայելչապէս
⁴ Ա մարդկեղէն
⁵ Ա սէրտ
⁶ Աբ գործոց
⁷ Ա գորութեամբն
⁸ Բ աստուածակաճ

պետութեան, զի մեք մի՛ ծուլութեամբ մեղկեալք՝ զամենայն ինչ զոր մեզ պարտն իցէ առնել. յԱստուած ընկեսցուք, եւ մի՛ պատճառս հեղձութեան կարկատեսցուք, թէ առաքեալքն ի շնորհսն Աստուծոյ յաճախ վայելեալ, նշանս մեծամեծս կարողացան առնել, եւ այնու զամենայն հաճոյսն Աստուծոյ ուղղել զաւրացան, յորմէ վրիպեալ մեք փոքունքս եւ տկարք զի՞նչ կարասցուք առնել: Եւ այսպէս ի տարտամութեան գրաւեալք՝ զսակաւ կենցաղս անգործ ի բարեաց վճարեսցուք: Այլ¹ զի մանաւանդ հայեսցուք, զի այսու տկար մարմնովս իբրու մարդիկ գոլով առաքեալքն ի ձեռն ժրութեան փութոյ զտիեզերաց եւ զիւրեանց անձանց փրկութիւնն² գործով լիցին³: Առ որս ի նախանձ բարեաց դարթուցանելով զմեզ բանս՝ գործք առաքելոց մակազրէ, զի աւզնականութեամբն Աստուծոյ ի պատշաճաւորսն⁴ մեզ ի փոյթ պնդութեան գործոյ յարիցուք:

¹ Ա այդ
² ԱԲ փրկութիւն
³ Բ լցին
⁴ Բ պատշաճաւորսն

Ի ԳՈՐԾՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ ԲՈՒՆ ԵՒ ԸՆԴԱՐՉԱԿ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆՑ ՍՐԲՈՅՆ՝ ՏԵԱՌՆ ԵՓՐԵՍԻ ԵՒ ԵՐԱՆԵԼՈՅՆ՝ ՅՈՒՆՆՈՒՄ՝ ՈՍԿԷԲԵՐԱՆԻ. ԱՅՍ ՎԱՄԱՌՕՏ ՇԱՐԱՎԻՍԵՅԱՒ ՈՐՂԷՍ ԵՒ ՏԵՍՅԵՍ ԱՌԸՆԹԵՐ ԲԱՆԻՅՆ ՅԱՆՅՆԻԻՐ ՏԵՂԵՈՋ ԴՐՈՇՄԵԱ ԶԱՆՈՒԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ, ՎՐԱՄԱՆԱՒ ՏԵԱՌՆ ՅՈՒՆՆԻՍԻ՝ ԱՍՏՈՒՄՊԱՊԱՎՆ ՈՒԽՏԻՆ ԳՈՆԵՐՈՅ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ

[ԳՒՈՒԽ Ա.]

Եփր⁴. Գործոցս առաքելոց մատենագիր է Ղուկաս աւետարանիչ, այն որ թէպէտ ի սկսմանէ անտի քարոզելոյ Քրիստոսի Տեառն մերոյ չէր ընդ նմա, սակայն ընդ առաքեալսն Տեառն Քրիստոսի յարէր նա⁵ ի սկսմանէ անտի իջման Հոգւոյն եւ յառաջ: Եւ թէպէտ զԱւետարանն, զոր գրեաց նա, որպէս լուաւ յաշակերտաց անտի Քրիստոսի գրեաց, այլ Գործոց առաքելոցն զոր գրեաց՝ իւրովք իսկ աչաւք տեսող⁶ եղեւ հաւաստի: Արդ, սա յետ Աւետարանին⁷ իւրոյ զոր գրեաց, քանզի ետես, զի խարդախողք ոմանք գրեցին ի մտաց իւրեանց աւետարան⁸ յանուն տղայութեան Քրիստոսի Տեառն մերոյ, եւ այլք՝ զիրս հարցուածոց յանուն Մարիամու եւ աշակերտացն Քրիստոսի, յորում ասեն, թէ զկնի յարութեանն յետ ութուտասն ամսոյ վերացաւ անդրանիկն այն, զորմէ առաքեալքն իւր գրեն, թէ յետ քառասուն աւուր իսկ եւ իսկ վերացաւ նա յերկինս: Արդ, զի խափանեսցէ Ղուկաս զսուտ զիրս այլափառացն յԱւետարանին Քրիստոսի Տեառն մերոյ, որք երիցութիւն եւ կրսերութիւն⁹ գործոց ստեղծաբանեն¹⁰ զՏեառնէ Յիսուսէ, ինչ ինչ նախ քան զմկրտիլն եւ

¹ Բ Երանելոյն
² Բ յովհաննու
³ Բ յովհանիս
⁴ Բ > Եփր.
⁵ Ա նայ
⁶ Ա տեսող
⁷ ԱԲ յաւետարանին] յետ աւետարանին
⁸ ԱԲ աւետարանն
⁹ Ա կցերութիւն
¹⁰ Բ ստեղծաբանեն

ինչ ինչ յետ քառասունարեայ վերացման նորա, դնէ ի մատեանս Գործոց առաքելոցն սկիզբն եւ կատարումն գործոցն¹ Տեառն մերոյ ըստ նմանութեան այլոց աւետարանչացն, սկսեալ ի մկրտութեանն Տեառն ի Յովաննէ² մինչեւ ի քառասուն աւր վերացման նորա, զի ցուցցէ, թէ ամենայն գործ, ուր եւ գտցի գրեալ յանուն Տեառն Քրիստոսի, նախ քան զմկրտութիւն նորա եւ յետ քառասուն աւուր Համբաւնալոյ նորա, աւտար է գործն այն ի Քրիստոսէ Տեառնէ մերմէ: Եւ յայտ անտի է, զի ինքն իսկ Քրիստոս ասաց աշակերտացն իւրոց. «Եթէ ես ո՛չ երթայց, միւիթարիչն ո՛չ գայցեւ» (Յովհ. ԺԶ. 7). եւ մխիթարիչն ի կատարումն Պենտակոստէին եկն յետ յիսուն աւուր յարութեան նորա: Յայտ եղեւ ա/Յք/Հա, զի ի լրումն քառասնեկին, որպէս ասացին առաքեալքն, վերացաւ Յիսուս, եւ սուտ են խարդախողքն, որք յետ ութուտասն ամսոյ ասեն զվերանալ նորա: Արդ, գրեաց Ղուկաս վասն յարութեան Տեառն մերոյ, վասն վերանելոյ նորա եւ վասն գալստեան³ Հոգւոյն եւ աճման աշակերտացն, եւ որ ինչ յետ այսոցիկ:

Յոհ. Այլ քանզի անգիտանան բազումք ոչ միայն զչարագրաւոյ սորին, թէ ո՛ր ոք իցէ, այլ եւ բնաւին իսկ զգիրս զայս գլխովին, սմին վասն Հարկաւորապէս բուռն Հարի առ ի քննել զսա, զի զոչ գիտաւզան սորին զարթուցից, եւ ոչ թողից ի թագուստ մնալ այսչափ պատուական գանձուցս մեծաց, որ ոչ ինչ նուազ քան զԱւետարանն շահեցուցանէ զմեզ բարձրագոյն իմաստիւք եւ ուղղութեամբք աւանդութեանց, մանաւանդ յաղագս Արրոյ Հոգւոյն՝ աստուածաբանութեամբ զեղելոցն եւ զասացելոցն ի Հոգւոյն պատմելովն:

Արդ, ի կարծոյ առ ի զիտումն բովանդակ գրոցս՝ նախ այս լիցի զիտելի, զի կանխասացութիւնքն Քրիստոսի վասն ի լաւազոյնսն փոփոխման աշակերտացն՝ գալով ի նոսա Հոգւոյն Արրոյ, աստ ի զլուսն ելեալ երեւի: Այսինքն թէ՛ «Որ հաւաքայ յիս, գնշանս, զոր ես առնեմ, եւ ես առնեմ» (Խմմբ. Յովհ. Բ. 23), զոր եւ արարին իսկ աստ աշակերտքն: Եւ թէ առ դատաւորս ածեալ՝ տանջողացն յաղթիցեն, եւ յաղթեցին՝ որպէս աստ լսեմք, եւ այն, թէ «Անեքարանս քարոզեսցի» (Մտթ. Ի Դ. 14, Մրկ. ԺԴ. 9), եւ այն ամենայն: Աստանաւր տեսցես զաշակերտան քարոզելով զՔրիստոս իբրեւ զթռչունս սլացեալս ընդ ծով

¹ Աբ գործոց
² Ա ի յովհաննէ
³ Ա գալստեան

եւ ընդ ցամաք՝ յանկարծակի իմն այլք յայլոց զնոսա փոփոխեալս, որք երբեմն երկչոտքն եւ անիմաստք՝ վեհագոյնք այժմ եղեալք փառաց, ընչից, ցասման եւ ցանգութեանց¹ եւ սոցայոցն կրից, տինա մանավանդ քաղութեամբ, ցածութեամբ, միաբանութեամբ եւ սիրով փայլեալք: Է գտանել ի սմա եւ վասն աստուածահաճոյ գործական վարուց, այլ եւ աւանդութիւնս յոյժ պիտանիս, զոր թէ ոչ աստի, ոչ այլ ուստեք մեզ լինէր զիտելի, տինա մանաւանդ եւ զլուսն իսկ փրկութեանս մերոյ² թաքուն³ մնայր եւ անյայտ, այսինքն՝ քրիստոնեսայ անուանս այս կոչումնս:

Իսկ վասն զի յոյով մասն զրոցս գործքն Պաւղոսի է, վասն զի աշակերտ էր նորին շարագրաւոյն սորա երանելին Ղուկաս, զորոյ առաքելութիւնն ոչ միայն ի Պաւղոսէ լսեմք, թէ «Գովութիւն նորա յԱնեքարանի անպ⁴ է» (Բ. Կրեթ. Ը. 18), այլ եւ յանքակ շրջելոյն սորա ընդ Պաւղոսի: Զի յորժամ այլքն ի նմանէ մեկնեալ Հեռացան՝ ոմն ի Գալլիա, միւսն ի Դաղմատիայ⁵, սա միայն առ նա զեգեբէր⁶: Ապա ընդէ⁷ արդեւք մինչ ի վախճան զգործս նորա ոչ զրեաց՝ թերեւս ասիցէ ոք: Ասեմք, թէ բաւական էր այս՝ որոց կամին ի միտ առնուլ, թէ եւ չգրեցեալքն⁸ սոյնպիսիք իցեն: Եւ դարձեալ զի առ Հարկաւորսն եւեթ եւ ոչ ի ճառագրել ինչ աստուածաբանքն փութային, այլ եւ⁹ բազում ինչ անգիր իսկ աւանդեցին: Սմին վասն եւ առաքեալքն ի քարոզելն զՔրիստոս սակաւ ինչ ասացին վասն աստուածութեան նորա, եւ յոյովս վասն մարդեղութեանն, չարչարանացն, մահուն, յարութեանն⁹ եւ վերանալոյ նորա: Որ¹⁰ յայնժամ այս էր յոյժ Հարկաւոր Հաւատալ մարդկան, թէ «Յարեաւ Քրիստոս եւ ել/4ա/ յերկինս»: Զի որպէս Քրիստոս զայն փութայր ցուցանել, թէ ի Հաւրէ եկն, յայպէս եւ աւետարանիչս ըստ կամելոյ Հոգւոյն զայն փութայր ցուցանել, թէ «Յարեաւ ի մեթելոց եւ առ Հայր գնաց» (Խմմբ. ԺԵ.

¹ Աբ ցանկութեանց
² Աբ մերոյն
³ Աբ թագուն
⁴ Աբ անդ
⁵ Գ դաղմատիա
⁶ Ա դեգեբեր
⁷ Ա չգրիցեալքն
⁸ Բ > եւ
⁹ Աբ յարութեան
¹⁰ Աբ զի] որ

18), ուստի եւ եկեալն իսկ էր: Զի թէ ոչ նախ սորա էին՝ ընկալեալք, անհաւատալի լինէր հրէիցն եւ այլ ամենայն աւանդութիւնքն:

Սմին վասն զտկար միտս լսողացն մեղմով ի բարձրագոյնսն վերածել առաքեալքն կամելով՝ այլ եւ պարզաբար մարդ զՔրիստոս քարոզէին: Եւ յիրաւի. զի թէ զՔրիստոս վասն հաւասար Հաւոյ զինքն զնեւոյն՝ հրեայքն² քարկոծել ձեռնարկէին իբրեւ զհայոցի³, յոյժ մանաւանդ ի ձկնորսաց զառ ի յինքեանց խաչեալն Աստուած գոյ լսելով՝ ընդարձակս ծիծաղէին: Եւ չեն զարմանք, զի թէ առաքեալքն յար ընդ նմա շրջեալք. եւ զհրաշսն ի նմանէ եղեալս աչաւք իսկ տեսեալ, սակայն ընդ լսելն ի նմանէ զբարձրագոյնսն խոռովէին, մինչ զի զբազումսն եւ լսել իսկ ոչ կարէին, զիս⁴ որդ ապա ձեռագործացն երկրպագուք անմիտ հեթանոսքն վազվազակի զբարձրագոյն վարդապետութիւնն⁴ տանել կարէին, կամ ո՞րպէս հրեայքն միշտ լսելով, թէ մի է Աստուած, եւ չիք այլ ոք, զառ ի յինքեանց խաչեալն Քրիստոս մեռեալ եւ թաղեալ եւ ոչ տեսեալ յարուցեալ, ի լսելն Աստուած զնա գոյ ոչ ի բաց վազէին, ըստ որս զիջանելով առաքեալքն խոնարհագոյնս⁵ զՔրիստոսէ դեռ եւս ճառէին: Սմին վասն եւ ի շնորհս Հոգւոյն յաճախ վայելէին, եւ անուամբն Յիսուսի մեծագոյնս քան զորս ինքն արար նշանս՝ առնէին: Զի այսպէս զգեանաբարձ միտս մարդկան ի վեր յարուցեն հաւատալ նախ, թէ «Յարեալ ի մեռելոց Քրիստոս» (Նոռմ. 2. 4), զորմէ եւ յաճախ հրաշիւք ապացոյցս ունի զիրքս այս Գործոց⁶ առաքելոցն, զի յարութեանն⁷ Քրիստոսի հաւատալով մարդիկ, ըստ կարգի ապա եւ զայլսն յանձին կալցին: Արդ, գլխաւորելով իմն յայտոսիկ ժողովի զաւրութիւն գրոցս, լուիցուք այսուհետեւ զառաջաբան սորին, որ ասէ.

Ջրանն առաջին⁸, գոր արարի (Ա. 1):

«Առաջին բան»՝ զԱւետարանն ասէ, զոր գրեաց: Եւ թէ է՞ր վասն ի սկիզբն գործոցս զԱւետարանէն յիշեցուցանէ վայելչապէս. զի այնու զայս հաւատալի ցուցցէ: Զի անդ ի սկիզբն Աւետարանին կա-

1 Բ լինէին լին
2 Ա հրեայք, Բ հրեայք
3 ԱԲ գհայիոյիչն
4 Բ վարդապետութիւն
5 Ա խոնարհագոյս
6 Բ գործոցս
7 ԱԲ յարութեան
8 Բ առաջինն

մեղով հաւատարիմ առնել զբանն՝ ասէ. «Կամ եղև եւ՝ ինձ, որ ի սկզբանէ զեղեր երթեալ էի ամենայնի ճշմարտութեամբ, կարգաւ գրել քեզ, Թեոփիլէ» (Ա. 3): Եւ ոչ իւրով վկայութեամբն շատացաւ, այլ եւ զառաքեալսն էած վկայս, թէ «Աւանդեցին մեզ, որք ի սկզբանէ ականաւորսն» (Ա. 2): Եւ այսպէս զբանն հաւատարիմ արարեալ անդ, աստ այժմիկ ոչ կարաւտանայ այլ ինչ պիտոյից դարձեալ թէոփիլեայ հաւատարիմ լինել, այլ զառաջինն զայն հերիք համարի յայսր գրութեան ճշմարտութիւն: Իբրու թէ ասել առ նա, թէ «Ո՞ր Թեոփիլէ» (Ա. 1), զի թէ զառ ի յայլոց լուեալն³ գրելով իմ հաւատացեր, ապա առաւել զայտոսիկ հաւատաւոր՝ որս⁴ աչաւք իսկ տեսի: Եւս, թէ անդ զՔրիստոսէ զբանն ընկալար, յոյժ մանաւանդ եւ աստ զառաքելոցն:

«Ջրանն առաջին» ասէ: Եւ ընդէ՞ր բան լուի ասէ զԱւետարանն աստ, եւ⁵ կամ ընդէ՞ր եւ անդ, թէ «Աւանդե/ճք/ցին մեզ ինքնաւորսն» (հմմտ. Ա. 2), եւ ոչ ասաց՝ թէ Աւանդեցին Հոգւոյն Սրբոյ արժանացեալքն: Մի-թէ լո՞կ պատմութիւն իցէ Աւետարանն առանց Հոգւոյն: Ոչ: Այլ զի միշտ ցածութեան սիրող⁶ են սուրբքն, եւ կրաւդքն⁷ Հոգւոյն հեղութեան, որով ի բաց մղեալ եւ սորա զկարծիս փառաց՝ «Ջրանն, ասէ, գոր արարի», եւ ոչ զԱւետարանն: Մեծագոյն քան զինքն հաշուելով զանուն Աւետարանին, թէպէտ առաքեալ այնու զսա ներբողէ: Արդ, որպէս աստ՝ ոչ պատուասիրեաց վասն իւր. այլ բան ասաց զԱւետարանն, նոյնպէս եւ անդ՝ ոչ ասաց շփացութեամբ, թէ աւանդեցին մեզ հոգիւնկալքն, այլ թէ «ինքնաւորսն եւ սպասաւորք»: Եւ այլազգ՝ զի յականատեսից ուսեալն արժանի հաւատալոյ թուի, եւ թէպէտ քան զտեսութիւն աչաց⁸ ստուգագոյն է Հոգւոյն ազդումն, այլ ոչ անծանաւթից Հոգւոյն: Սմին վասն եւ Մկրտիչն ասէր, թէ «Ես փնսի եւ վկայեցի» (Յովհ. Ա. 34), եւ Քրիստոս⁹ «Ջոր փեսարն, վկայեմք» (Յովհ. Գ. 11), եւ Պետրոս. թէ. «Ընդ նմա կերպ եւ արրաք» (Ժ. 41): Զայս առնէին վասն ոչ կարողացն յայնժամ ընդունել արժանապէս զԲանն վասն Հոգւոյն Սրբոյ:

1 Բ > եւ
2 Բ > թէ ո
3 ԱԲ լուեալ
4 ԱԲ գորս
5 ԱԲ > եւ
6 ԱԲ սիրող, Գ սերող
7 ԱԲ կրողք
8 Ա աչացս
9 Ա քրիստոս, թէ

«Զոր արարի, ասէ, վասն ամենայնի» (Ա. 1): Եւ սակայն Յովհաննէս ասէ, թէ «Զլր հնար գամենայն գրել» (հմմտ. Գ. Թղթ. Յովհ. 13). Եւ սա զիա՞րդ ասէ՝ «վասն ամենայնի»: Ի միտ ա՛ւ. ոչ ասէ զամենայն, այլ «գամենայնի»¹. Իբրեւ թէ ասել, թէ խոչորապէս եւ թանձրամասնաբար² սակաււք զբազմացն³ նշանակել: «Ո՛ւ Թեոփիլե» (Ա. 1), այս է՝ աստուածասէր: Բայց թէ զիարդ անդ քաջ ասաց զսա, եւ աստ Հիացական⁴ առ սա զնէ «ո՛ւ»՝ ասելով աստուածասէր: Վայելչապէս. զի անդ զէքնադ եւ զանձանաւթ սքանչից ունէր պատմել, քաջալերեաց զնա որպէս նաւապետ կամ զաւրավար մի՛ կասկածել ի խորազոյնսն, կամ երկմտել ի հաւատարմ: Իսկ աստ՝ ի փորձոյ եղելոց արդեանցն Հիանայ ընդ մեծամեծսն ասելով՝ «Ո՛ւ Թեոփիլե»:

Այլ տե՛ս գհեզութիւն նորա, մանաւանդ զհոգւոյն որ ի նմա, եւ զմարդասէրն փոյթ, զի վասն միոյ առն զգուշութեան ողջ իսկ Աւետարան գրեաց, եւ արդ դարձեալ երկրորդ առնէ առ նա շարագրութիւն առ ի շահել զնա փրկեալ, զի մի՛ կորիցէ ոք ի փոքրկանց⁵ ի Տեառնէ լուեալ: Եւ զի յերկուս գիրս բաժանեաց, նախ վասն Հաստատութեան, եւ զի Հանգուցէ զլսաւզսն, եւ դարձեալ քանզի եւ իրաւք իսկ յերկուս են⁶ բաժանեալ զիտողութիւնքն, զորս եւ ցուցցուք յետ սակաւուց: Այլ այժմ՝ դեռ զառաջնոյ բանէն ասէ, զոր «Արար վասն ամենայնի» (Ա. 1): Եւ թէ վասն որո՞ց արդեւք:

Զորս սկսաւ Յիսուս առնել եւ ուսուցանել (Ա. 1):

Զսքանչելիսն եւ վարդապետութիւնն Քրիստոսի ասէ, զոր սկսաւ առնել յետ մկրտութեանն: Եւ ոչ միայն զայս ցուցանէ, այլ եւ թէ առնելով իսկ ուսուցանէր Յիսուս, եւ զբանն իւր ընդր գործով: Եւ թէ զիա՞րդ⁷ լո՛ւր, եւ ասացից: Ուսուցանէր անստացուած⁸ լինել, սիրել զթշնամիս, թողուլ յունաւղս զվերարկուս⁹: Ելից ինքն գործով զիւրաքանչիւրսս. ոչ ունելով տեղի զլիսոյն, աղաւթելով վասն սպանչացն, թողլովն ոչ Հանդերձս եւեթ, այլ եւ զարիւնն

¹ Ա վասն գամենայնի] գամենայնի
² ԱԲ թանձր մասնաբար] թանձրամասնաբար
³ Ա բազմաց
⁴ Բ հիացականս
⁵ ԱԲ փոքրականց
⁶ Բ > են
⁷ Ա արդ] զիարդ
⁸ ԱԲ անցտացուած
⁹ ԱԲ զվերարկուս

եւս տուեալ: Ուրեմն¹ եւ զչար/Ճա/չարանսն Քրիստոսի գործ ասէ, որով զմահ քակեաց, եւ զմեզ փրկեաց, եւ ուսոյց մեզ զնոյն առնել: Ուստի ուսաւ Պաւղոս խրատել, թէ «Նմանողք մեզ եղիջիք, ունելով զմեզ ձեզ արիւնակ» (Փղպ. Գ. 17), որ մանաւանդ գործ է վարդապետի գործելով ուսուցանել, եւ ո՛չ բանիւ լոկով ճարտարել:

Մինչեւ յաւրն պապութիւնոյ առաքելոցն ի ձեռն Հոգւոյն Սրբոյ (Ա. 2):

Եփր. Որպէս կանխագոյն ասացաք՝ ի սկզբանէ² գործոցն Տեառն եւ կատարած զնէ ասելով, թէ «Մինչեւ յաւրն պապութիւնոյ», որ է աւրն վերացման նորս, զի կարկեսցէ զսախաւսսն³:

Յոն. Բայց տե՛ս, թէ զիա՞րդ խոնարհագոյնս բարբառի զՔրիստոսէ: «Պապութիւնաց, ասէ, առաքելոցն ի ձեռն Հոգւոյն Սրբոյ»: Այսինքն՝ Հոգեւորս առ նոսա խաւսեցաւ բանս եւ ո՛չ մարդկայինս: «Զի ի ձեռն Հոգւոյն», այսինքն՝ գործակցութեամբ նորին նոցա պատուիրէր, որպէս զայն, թէ «Հոգւով Աստուծոյ հանեմ⁴ զդեւս» (Մտթ. ԺԲ. 28): Եւ զի՞նչ արդեւք պատուիրեալքն իցեն: «Քանն գոր խաւսեցայ ընդ ձեզ՝ հոգի է, ասէ, եւ կեանք» (Յովհ. Զ. 64): «Գնացէք ապա, ուսուցէք մկրտելոցն ի ձեռն յաւնուն Հար եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ պահել, զոր ինչ են⁵ պապութիւնցի» (հմմտ. Մտթ. ԽԸ. 19, 20): Բայց տե՛ս աստ, զի ոչ միայն առ փափագ⁶ պատուիրելոցն շարժէր⁷ զլսաւզն, թէ Հոգւոյն բանք են, այլ եւ մեծ զնէ զգովեստ առաքելոցն: «Զորս ընտրեաց» (Ա. 2) ասէ: Յայտ է, թէ սպասաւորս փրկութեան Հեթանոսաց: Ապաքէն գիտէր զնոսա լաւս եւ ապա ընտրէր. «Ես ընտրեցի զձեզ, ասէր, եւ եղի զձեզ, զի դուք պղպարբք լինիջիք» (Յովհ. ԺԵ. 16)⁸ զբազմաց ընտրիլն նորաւք յայտ առնելով:

Արդ, պապութիւնալ, ասէ, համարածաւ (հմմտ. Ա. 2):

Տակաւին եւս իբրեւ զմարդոյ խաւսելով զՔրիստոսէ աւետարանիչս, ոչ ասէ վերացաւ, այլ «համարածաւ»⁸, որ եւ զմարդոյ ասի: Որպէս այն որ կայ ի գիրս, թէ «Համարածաւ Յովնաթան փոխանակ Յուդայի

¹ Ա ունեմն
² Ա սկզբան] ի սկզբանէ
³ Ա զստախոսսն
⁴ Ա հանեմ ես] հանեմ
⁵ Բ ես ձեզ] ես
⁶ ԱԲ փափաք
⁷ ԱԲ շարժէ
⁸ ԱԲ > այլ համարածաւ

եղբար իւրոյ» (Ա. Մկր. Թ. 31), եւ զՊաւղոսէ գրէ Ղուկաս¹ «Ճամբարձաւ յեփեսեայ» (ԺԼ. 21): «Ամբարձաւ» ասելն² է ուրեք զի զսաստիկ արագու- թիւնն նշանակէ, եւ³ է զի զբարձրութիւնն պատուոյ⁴, եւ է ուր հան- դերձ արագութեամբն եւ զխնդամտութիւնն եւս յայտնէ: Որպէս զոտտ ամբարձեալ Յակոբ⁵ գնայր յերկիրն արեւելից, զուարճացեալ ընդ տեսիլ սանդղոցն՝ ճեպով առնէր զընթացսն ի թիթեւս ամբառ- նալոյ ոտիցն: Զայս ձեւ աւերինակի բանից եւ ի վերայ Յիսուսի պա- հէ, թէ պատուէր տալով ընտրելոց աշակերտացն Համբարձաւ:

Որոց յանդիման կացոյց զինքն կենդանի յեք չարսարանաց իւ- րոց (Ա. 3):

Մեծ իմն աւանդէ ի ծածոուկ: Եւ զի⁶ նչ. ասացեալ նախ վասն Համ- բարձմանն Յիսուսի, ասէ եւ վասն յարութեանն: Քանզի լուար⁶ եթէ Համբարձաւ, զի մի՛ կարծիցես յայլոց Համբարձեալ գնա, ասէ՛ կա- ցոյց զանձն կենդանի, զի թէ մեծագոյնն՝ որ է յարութիւնն⁷ կացոյց զանձն, յոյժ մանաւանդ ի նուազն:

Եփր. Արզ, եցոյց, զի եկաց յետ խաչին ոչ առանց նշանաց, այլ ի բազում նշանս եւ ի բազում արուեստս, զոր արար ի քառասուն աւուրս, իբրու երեւէր նոցա յամենայն նմանութիւնս, երբեմն ի ծա- նաւթս, երբեմն յանձանաւթս, ըստ որում այլուր ասէ. «Աչք նոցա կա- լեալ էին, զի մի՛ ծանիցեն զնա» (Ղուկ. ԻԳ. 16), եւ ապա, թէ «Եր ծանաթս նոցա» (Յովհ. ԻԳ. 35):

Յոհ.⁸ Եւ այլազգ. զի ոչ որպէս |5բ| նախ քան զյարութիւնն միշտ ընդ նոսա էր, այսպէս եւ յետոյ: Զի ոչ ասէ զաւուրս քառասուն երե- վեալ նոցա, այլ «յաւուրս քառասուն», զի յանկարծ իմն երեւեալ՝ դարձեալ ի բաց թոռցեալ լինէր: Զի երեւելովն Հաստատեսցէ զնո- սա առ յարութիւնն իւր, եւ ի բաց ծածկելովն ի նոցանէ մեծագոյնս քան զմարդոյ տացէ իմանալ զինքենէ, եւ այսոքիկ ի ներհակաց կազմեալ լինէր: Զի առ հաւատ յարութեանն բազում ինչ մարդկա- յին պարտ էր լինել, իսկ վասն Համբարձանայոյն՝ աստուածային: Զորս

¹ Ա ղուկաս, քէ] ղուկաս
² Ա ասելովն] ասելն
³ Աբ > եւ
⁴ Ա պատույ
⁵ Աբ Յակոբ
⁶ Ա լրաւ, Բ լուաւ
⁷ Աբ յարութիւն
⁸ Գ > յոհ.

ըստ պատշաճի գերկաքանչիւրսն ուղղեալ¹ ի բազում նշանս, «Երեւե- լով, ասէ, նոցա»: Եւ ընդէ² ր միայն նոցա երեւէր եւ ոչ ամենեցուն, զի մի՛ երեւոյթ ինչ կարծիցեն զնա անգէտքն մեծի խորհրդոյն: Զի թէ նորին իսկ աշակերտքն զայս կրելով՝ շաւշափմամբ² ձեռաց եւ սեղա- նոյ կարաւտացան, զիա՞րդ ոչ եւ այլք նոյնպէս խուճապէին: Սմին վասն եւ նշանաւք Հաստատէր գերեւումնն, թէպէտ եւ ոչ գրեցաւ ամենայն:

Այլ զի մի՛ միայն որք տեսին զնա յայնժամ՝ Հաւատասցեն ստոյգ գոլ զյարութիւնն, այլ եւ յետոյ ամենեքեան, վասն այսորիկ ոչ միայն ինքն արար նշանս, այլ եւ զաշակերտսն զաւարացոյց նշանաւք: Զի ահա, թէ ոչ յարեաւ Քրիստոս, այլ տակաւին կայ նոյն մեռեալ, զիա՞րդ սոքա անուամբ նորա մեռեալս յարուցին: Տինս, զի առանց մեծամեծ նշանաց ոչ իսկ բաղկանայր քրիստոնէութիւնս: Իսկ այժմ ոչ որ կարէ ուրանալ զյայտնի եղեալ նշանս Քրիստոսիւ. նա զի թէ եւ ժխտիցէ, ընդ անձին իւրում մարտնչի: Զի այս իսկ իցէ մեծ նշան, առանց նշանաց տիեզերաց ամենայնի ի Հաւատս Քրիստոսի գալ ի ձեռն տասն³ աղքատ եւ անգիր արանց, որք ոչ ի ձեռն ընչից կամ իմաստիւք կամ զաւրութեամբ ձկնորսքն իմաստնոցն⁴ եւ հզաւարաց⁵ յաղթեցին: Տեսանե՞ս, զի որով ժխտելն կամիցի որք, նովիմբ յաւէտ խոստովանի զաստուածային յաղթող զաւրութիւնն:

Արզ, աւուրս քառասուն եկաց յերկրի Քրիստոս երեւելով նո- ցա, զի յերկար ժամանակին տեսութեամբ մի՛ առ աչս տեսիլ գոլ կարծիցեն զնա: Եւ զի⁶ նչ արդեւք առնէր ի քառասուն աւուրսն երեւելով նոցա: «Ճաղեր, ասէ, նոցա վասն արքայութեանն⁶ Ասորոնոյ» (Ա. 3): Զայնմանէ ճաղէր, զորմէ ասէր եւ նախ քան զմեռանելն իւր ոչ միայն բազում բանիւք, թէ «Գալոց է փառաբ Հար իւրոյ» (Մտք. ԺԶ. 27) եւ «նաքցի՛ յաթոռ փառաց իւրոց» (Մտք. ԺԶ. 28), այլ եւ աչաց նոցա տայր տեսանել զայն ի Թաբաւր: Եւ յոյժ վայելչաբար. քանզի աշխատեալք եւ խռովեալք էին աշակերտքն առ ժամայն եղիլովքն, այսինքն՝ չար- չարանաւքն եւ մահուամբ նորա: Եւս եւ զի հանդերձեալք էին առ մեծամեծ վաստակս ելանել քարոզութեամբն, արքայութեանն յու-

¹ Բ ուղղել
² Աբ շաւշափման
³ Գ . Ժ.] տասն
⁴ Աբ իմաստնացն
⁵ Աբ հզորացն
⁶ Աբ արքայութեան
⁷ Աբ նստի

սով, զոր խոստանայր նոցա կազդուրեալ սրտապնդէր զզարհուրեալ անձինս նոցա: Բայց եւ ոչ միայն երեւմամբն ի քառասուն աւուրս եւ ծանաւթ ճառիւք արքայութեանն¹ շատացաւ մխիթարել զնոսա, այլ եւ սեղանով եւս, «Եւ հաղորդելով ընդ նոսա հացի» (Ա. 4):

Եփր.² Ոչ զի³ բնութեան⁴ ինչ/ճա/ պէտս⁵ ունելով այնուհետեւ կերակրոյ, այլ զիջանելով առ ի ստոյգ ցուցումն յարութեանն⁶:

Յոհ. Վասն որոյ եւ զայս միշտ առաքեալքն հաւատարի նշանակ տային յարութեանն, թէ «Կերաք եւ արբաք ընդ նմա⁷ յեք յարութեան նորա» (Ժ. 41): Արդ, ուտելովն հաստատեալ զաշակերտան ի հաւատ յարութեանն⁸ եւ զուարճացուցեալ զնոսա արքայութեանն խոստմամբ: Եւ զի այն ինչ մեկնելոց էր ի նոցանէ, «Պարուէր քայր նոցա յերուսաղէմ մի՛ մեկնել» (Ա. 4):

Եփր. Եւ քանզի զարհուրեալք էին, նախ ի Գալիլիա եհան զնոսա, զի անկասկած եղեալք⁹ լուիցեն զասացեալսն: Եւ իբրեւ լուան, քառասուն ահա ընդ նոսա դեղերելով աւուրս՝ պատուիրէր նոցա «Երուսաղէմ մի՛ մեկնել» եւ մի՛ ելանել ի քարոզութիւն նախ քան զընդունել Հոգւոյն: Որպէս զգիւնուորս ոչ ոք թողու խառնիլ ի ճակատ՝ նախ քան զսպառազինիլ, եւ ոչ զերիվար առանց կառավարի¹⁰, այսպէս զսոսա առանց գալոյ Հոգւոյն ոչ թողու մտանել ի հանդէս մարտի եւ յաղթահարիլ: Եւ դարձեալ վասն բազմաց, որք հաւատալոց էին յերուսաղէմէ, հարկ արար նոցա մնալ անդէն: Եւ դարձեալ զի մի՛ ստիցեն հրեայք, թէ զծանաւթս¹¹ թողեալք, առ անծանաւթսն ելին առ ատելութեան կամ վասն փառաց, եւ սրտառուչ եղեալ ի բաց վաղիցեն ի նոցանէ: Սմին վասն նոցունց իսկ խաչողացն նախ տան զարուեստս յարութեանն յայնմ քաղաքի՝ ուր անիրաւ սպանանելն զՔրիստոս ի նոցանէ եղեւ. զի եւ արտաքոյքն եւս հեթանոսք դիւրաւ հաւանեցին՝ տեսանելով զսպանաւղան Քրիստոսի հաւատացեալս ի նա, եւ զխաչաւղան քարոզս յարութեան նորա:

¹ ԱՐ արքայութեան
² Գ > եփր.
³ ԱՐ իբրու] զի
⁴ ԱՐ բնութեանն
⁵ Ա պետս
⁶ ԱՐ յարութեան
⁷ ԱՐ > նմա
⁸ ԱՐ ի հաստատութեանն] ի հաւատ յարութեանն
⁹ Բ ելեալք
¹⁰ Բ կառս վարի] կառավարի
¹¹ ԱՐ զծանօթս

Այլ զի մի՛ ստիցեն աշակերտքն, թէ զիա՞րդ կացուք ի մէջ դաժան սպանողացն¹, եւ զի մի՛ փախիցեն յիտ համբառնալոյ նորա, լուծանէ զկասկածն խոստմամբ Հոգւոյն անդանաւր նախ չնորհիլ նոցա, զի այսու յուսով իբր կապանաւք իւիւք պահեսցէ² զնոսայ երուսաղէմ:

Եփր. Նստել անդ եւ «սպասել աւերեացն հար» (Ա. 4): Այն որ ի ձեռն մարգարէին ասէ³, թէ «Տեղից յՈգոյ իմմէ ի վերայ ամենայն մարմնոյ» (Բ. 17):

Չոր լուարուք յինէն (Ա. 4):

Յոհ. Զի ոչ այժմ եւեթ ասեմ նորոգ, ասէ, այլ զի սուստիկ յառաջ իսկ խոստացեալ եմ եւ առնեմ⁴ անսրտապէս⁵: Եւ ե՞րբ արդեւք լուան: Յորժամ ասէր. «Լաւ է ձեզ, զի ես նրթայց, զի եկեսցէ մխիթարիչն» (Խմմք. Յովի. ԺԶ. 7): «Եւ հարցից զհարս եւ այլ մխիթարիչ փացէ ձեզ» (Յովի. ԺԿ. 16): Ապա՛ ուր զի դեռ եւս էր գալոց Հոգին, զիա՞րդ վաղազոյն երբեմն⁶ ասէր զնոսա, թէ «Առէք հոգի Սուրբ» (Յովի. Ի 22): Վայելչապէս. զի նախ մասամբ ինչ ընդելս զնոսա Հոգւոյն կազմեսցէ եւ բաւականս առ ի յընդունել: Զի թէ հրեշտակ երեւեալ Դանիէլի՛ յերկիւղէն հանդերձեալ էր լուծանիլ իսկոյն, յոյժ մանաւանդ սոքա յանտանելոյն Աստուծոյ կրելն: Արդ, կամ զայս պարտ է ասել, կամ թէ նախ զլինելոցն իբրեւ զեղեալ ասաց, որպէս զայն, թէ «Ետու ձեզ իշխանութիւն կոխել զաւծս եւ զկարինս» (Ղուկ. Ժ. 19):

Այլ ընդէ՞ր ոչ մերձ գոլովն առ նոսա դեռ եւս Քրիստոսի՛ եկեալ լինէր Հոգին նախ քան զերթալն նորա: Վայելչապէս. զի նախ պարտ էր յերկինս ելանել մերոյ բնութեանս եւ հաշտութեանցն աւարտել, եւ ապա գալ Հոգւ/Յր/ոյն եւ հաստատել հաշտութիւնն: Եւ այլազգ եւս. զի մի՛ ցուրտ կամ աւերորդ թուիցի նոցա գալուստ Հոգւոյն, այլ աստուածային եւ շահաւետ: Զի թէ Յիսուսի մերձ գոլով եկեալ լինէր Հոգին, եւ ապա սա ի բաց զնացեալ եւ նա մնացեալ, ոչ արդեւք թուեցեալ լինէր գալն նորա իբր մխիթարութեան աշակերտացն: Նախ՛ զի ոչ ժուժէին մեկնել⁷ ի Քրիստոսէ: Երկրորդ՛ զի տակաւին ընդինքեանս ունելով զնա՛ չէին տխրեալք: Եւ ընդէ՞ր ոչ յետ

¹ ԱՐ սպանողացս
² ԱՐ կապեսցէ] պահեսցէ
³ ԱՐ > աստ
⁴ ԱՐ > եւ առնեմ
⁵ ԱՐ անստապէս
⁶ Ա էրբեմն
⁷ Ա մեկնիլ, Բ մեկնիլ] մեկնել

գնալոյ նորա վաղվաղակի եկեալ լինէր Հոգին, այլ յետ ութ կամ ինն աւուր: Վայելչապէս. զի սիրով պարտ էր ական ունել զալոյն նորա: Նմին իրի եւ Քրիստոս սպասել ասէր խոստմանն, զի տքնեալք լիցին նոքա յաղաթմ¹ եւ հայցեսցեն² զգալն: Սմին վասն՝ ոչ ընդ երթալն նորա իսկոյն գայր սա, այլ աւուրս ընդմիջէր, զի տիրեսցին եւ անձկասցին նորա գալոյն: Զի սովորեմք³ մանաւանդ ի կարեաց աւուր յառնել առ Աստուած աղաւթիւք, ըստ որում եւ Մկրտիչն Յովհաննէս ի պիտոյից ծամու առաքէր զաշակերտսն իւր առ Յիսուս՝ իւր ի բանդի⁴ գոլով, զի նոքա յաւժար սրաիւ առ Յիսուս դիմեսցին: Այսպէս եւ սոքա, զի փոքր ինչ միջոցաւ տրտմեալք՝ մեծապէս շահեսցին գուրախարար Հոգին:

Արդ, եթէ նուազ ոք էր Հոգին, չէր իսկ բաւական մխիթարել զտրտմեալսն աստուածապէս, ապա ընդէ՞ր⁴ Քրիստոս, թէ «Լաւ է ձեզ երթեալսն իմ, զի եկեսցէ մխիթարիչն» (Յովհ. ԺԶ. 7): Սմին վասն եւ մեծագոյն իրք վարդապետութեանն Հոգւոյն պահեալ լինէին, զի մի՛ նուազ ինչ գոլ քան զՔրիստոս լիցի⁵ կարծեսցեալ:

Եւ յորժամ ասաց սպասել⁶ խոստմանն Հաւր զոր լուայք յինէն, ածէ գնովիմք, թէ «Յովհաննէս մկրտեաց ի ջուր, այլ դուք մկրտիցիք Վոգւովն Սրբով» (Ա. 3): Վայելչապէս աստանաւր ի մէջ բերէ զՅովհաննէս. նախ զի հաւատարմացուցէ զակնկալութիւնն նոցա առ գալուստ Հոգւոյն, իբրեւ թէ ասել նոցա, թէ պարտ է ընու մարգարէութիւնն Յովհաննու վասն իմ, թէ «Նա մկրտեսցէ զձեզ Վոգւովն Սրբով» (Մտք. Գ. 11, Մրկ. Ա. 8): Թէպէտ եւ ոչ առնու ի մէջ զվկայութիւնս զասացեալ նորա, այլ լով գնա բերէ ի մէջ առ ի յիշելութիւն բանի նորա⁷ զՅիսուսէ: Այլ եւ զայն եւս ցուցանէ յայտնի, թէ ո՞րչափ միջոց է ինքեան եւ Յովհաննու, ոչ տակաւին պատրուակաւ⁸ այժմ, որպէս զայն, թէ «Փոքրիկն յարթալութեանն⁹ Աստուծոյ մեծ է քան գնա» (Ղուկ. Է. 28), այլ յայտնապէս: Զի Յովհաննէս, որ մեծն է ի ծնունդս¹⁰ կանանց, մկրտեաց ի ջուր, բայց

1 Բ հայեցեցն
 2 ԱԲ սովորիմք
 3 ԱԲ ի բանտի
 4 Ա ընդէ՞ր ասէր] ընդէ՞ր
 5 ԱԲ լիցի
 6 Ա ըսպասել
 7 ԱԲ նորում
 8 ԱԲ պատուականաւ] պատրուակաւ
 9 Բ յարթալութեան
 10 Ա ծնունդ

գուր մկրտեսցիք Հոգւովն Սրբով ցուցեալ, թէ այնչափ այնչափ միջոց է ընդ իս եւ ընդ Յովհաննէս, որչափ ընդ ջուրն եւ ընդ Հոգին:

Եփր. Յոհ.¹ Եւ ոչ միայն զինքն անբաղդատապէս մեծ գոլ ասէ, այլ եւ զաշակերտսն եւս ցուցանէ մեծագոյնս լեալ² քան զՅովհաննէս ասելովն, թէ «դուք մկրտեսցիք», զի ի Հոգին Սուրբ եւ նոքա հանդերձեալ էին մկրտել եւ զայլս: Եւ զի չասաց, թէ ես մկրտեմ զձեզ Հոգւով Սրբով, այլ թէ «մկրտիցիք»՝ ուսուցանելով զմեզ խոնարհել: Այլ զի ինքն էր, որ մկրտէր գնոսա Հոգւովն, ի վկայութեանն Յովհաննու յայտ է, զի ասաց. «Նա մկրտեսցէ զձեզ Վոգւով Սրբով եւ հրով» (Ղուկ. Գ. 16):

Եւ զի ի վերնատանն ընկալան զՀոգին, յայտ է: Արդ, ո՞րպէս ասէ «մկրտիցիք»՝ ջրոյ³ ոչ գոլով ի վերնատանն: Ասեմ, թէ զի վեհագոյն Հոգին է, որով եւ ջուրն ներգործէ, ըստ որում եւ ինքն աւծեալ ասի, որ ոչ զգալի իւղով աւծաւ, այլ Հոգւովն ուրախութեան: Եւ այլազգ. զի ջրով վաղ ուրեմն էին մկրտեալք ի Յովհաննէ. զի թէ մաքսաւորք մկրտէին, յոյժ առաւել սոքա՝ որոց առաջի կայր մկրտիլ եւ մկրտել Հոգւովն Սրբով: Զի թէպէտ առ մեզ համանգամայն ջրով եւ Հոգւով լինի մկրտիլ, այլ յայնժամ աշակերտքն յանջատեալ⁴ ժամանակի:

Յուցցուք⁵ եւ զայն եւս որպէս խոստացաքն⁶, թէ ընդէր Ղուկաս յերկուս գիրս բաժանեաց զպատմութիւնն իւր: Եւ է այս: Զի յաւետարանի անդ իւրում Ղուկաս պատմէ զայն ինչ, զոր Քրիստոս արար եւ ասաց, իսկ առաքելոցն գործս աստ պատմէ, զոր ինչ միւս մխիթարիչն Հոգին Սուրբ արար եւ ասաց: Այլ յայնժամ բազում ինչ եւ սա ինքն մխիթարիչս առնէր ընդ Քրիստոսի, որպէս եւ այժմ ընդ սմա եւ Քրիստոս ներգործէ, որպէս եւ յայնժամ՝ մինչ շրջէրն ընդ մեզ, այլ յայնժամ Քրիստոս մարմնովն, իսկ այժմ ի ձեռն առաքելոցն: Նմանապէս եւ յայնժամ Հոգին ի կուսականն եկն յարզանդ եւ զաստուածեղէնն⁷ ստեղծ զմարմին, իսկ այժմիկ⁸ յանձնես եկն առաքելոցն. եւ յայնժամ տեսեամք աղաւնոյ ի վերայ Քրիստոսի, եւ այժմ տեսեամք հրոյ յառաքեալսն: Զորոց զպատճառսն յառաջիկայոք հատուցուք:

1 Բ > յոհ.
 2 ԱԲ լիեալ
 3 ԱԲ ջրով
 4 ԱԲ տանցեալ] յանջատեալ
 5 ԱԲ ցուցուք ասալ
 6 ԱԲ խոստացաք
 7 Բ զաստուածեղէնն
 8 ԱԲ այժմ ի] այժմիկ

Այլ զի նախ քան զհարչարանսն խոստացաւ զՀոգին, եւ այժմ դարձեալ կրկնէ դեռ եւս առանց առացն արդեանց, զի մի՛ կարծիցեն աշակերտքն լոկ խոստումն զոյ զՀոգին կամ առանց էութեան ներգործութիւն, *ասէ*. «Ոչ հեպ բազում ինչ աւորցա՛ւ այսոցիկ» (Ա. 5): Ոչ յայտնեաց, թէ երբ, զի մի՛ յանհոգս կալով իցեն դանդաղկոտք²: Այլ թէ հուպ է՝ ասաց, եւ թէ երբ՝ ոչ յայտնեաց, զի մի՛ լքցին, այլ վստահութեամբ տքնեսցին վասն մաւտաւոր ժամանակին: Եւ զիա՞րզ ապա սքնչասցուք, թէ զաւրն կատարածի ոչ յայտնեաց, որ եւ զայսպիսի մերձաւորս աւր՝ ոչ կամեցաւ յայտնել: Եւ յոյժ իրաւապէս, զի միշտ տքնեալ սպասիցեն³, զի ոչ ոք շնորհաց հասանէ առանց հսկման: Եւ զի մի՛ իսկոյն զպարզեւան աղաւաղեսցէ: Ո՛չ լսես զասելն Եդիայի ցաշակերտն⁴. «Թէ քեսանիցես զիս վերացեալ, լիցի քեզ» (Դ. Թագ. Բ. 9): Եւ Քրիստոս հաւատս պահանջէր յերկելոցն եւ ապա բժշկէր: Եւ Իսրայէլ⁵ ի հնումն ահիւ մեծաւ ճգնէր, եւ ապա ծովն բաժանէր: Նա զի եւ որք զծիրանիսն ներկանեն⁶, նախ ընդ արգն տախպ սնցուցանեն զընդունիչ կտաւն, զի մի՛ իսկոյն ի բաց թքցէ զծաղիկ գունդոյն: Սմին վասն եւ Քրիստոս նախ հոգաւք ելից զաշակերտան, եւ ապա ի պէնտէկոստէն⁷ եկն Հոգին Սուրբ եւ ելից զխոստումնն Քրիստոսի, թէ «Դուք մկրտիցիք ի հոգին Սուրբ» (ԺԱ. 16):

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Այլ թերեւս ասիցէ որ, թէ ընդէ՞ր ոչ եւ մեք յայնմ աւուր իջման Հոգւոյն Սրբոյ մկրտիմք: Ասեմք, թէ նոյն Հոգւոյն⁸ շնորհք բաշխին հանապազ, որ յայնժամ⁹ յայտնի եւ այժմ ի ծածուկ. միայն պահաւք նախ դանձինս պատրախ¹⁰ յստեսցուք: Զի թէ ոք յիշխանութիւն ինչ հանդերձեալ է¹⁰ հասանել, նախ պատրաստէ դանձն իւր¹¹ յամենայն կեանս իւր, միայն զի հասանիցէ շնորհին: Որո՞յ իրաց արժանաւորք

1 Ա աւորցս
 2 ԱԲ դանդաղկոտ
 3 Ա ըսպասիցեն, Բ սպասեսցեն
 4 Բ ցաշակերտսն
 5 ԱԲ իսրայէլ
 6 Բ ներկանեն
 7 Բ պենտակոստեն
 8 ԱԲ հոգւոյ
 9 ԱԲ յայնժամ] որ յայնժամ
 10 ԱԲ հանդերձեալ] հանդերձեալ է
 11 Բ > իւր

իցեմք մեք այսչափ պղերգութեամբ յարքայութիւնն¹ դիմեալք: Եւ նախ քան զառնուլն փութամք, եւ յետ առնլոյն պղերգանամք, ուրեմն վասն այնր յետոյ ծուլանամք, զի նախ քան զառնուլն ոչ հսկեցաք: Վասն այսորիկ բազումք յետ առնլոյն վաղվաղակի յառաջին փսխածն դաւնան, եւ դժուարին² տանջանս զանձամք³ կուտեն, զի յառաջին մեղացն աղատեալք մեծապէս զգաստաստանն ընդդէմ ինքեանց սրեցին, ոչ զգաստացեալք առաջնոց ցաւոցն բժշկութեամբք: Վասն որոյ ասէր Քրիստոս անդամալուծին, թէ «Առողջացար⁴, այլ մի՛⁵ մեղանէք⁶» (Յովհ. Ե. 13):

[ԳԼՈՒԽ Բ.]

Իսկ նոքա մաքրուցեալ հարցանէին զնա եւ ասէին. Տէր, եթէ ի ժամանակի՞ր ասպ յայսմիկ հասուցանես⁷ զթագաւորութիւնն⁸ Իսրայէլի (Ա. 6):

Յոհ. Թուրի, թէ մի եւ նոյն իցեն հարցումնս այս եւ որ ի լերինն անդ զաւուրն կատարածի: Այլ ստուգութեամբ քննեալ ոչ են մի. բայց ոչ ինչ արդելու ասել, թէ յուսանելն զայս՝ կարծէին մարդ⁹ գոյ եւ զայն եւս նոցա գիտել: «Նոքա մաքրուցեալ հարցանէին զնա» (Ա. 6): Յորժամ կամին աշակերտքն հարցանել ինչ զՔրիստոս, միաբան մատչին, զի բազմութեամբն թախանձիցեն զնա: Եւ այս մտածութիւն պիտանացու է մեզ՝ վասն¹⁰ միաբանութեամբ յաղաւթս կալոյ զաւրաւոր գոյ համարել, որպէս եւ յայնժամ նոքա: Քանզի գիտէին քաջ, զի զոր կանխաւն ասաց, թէ «Ոչ որ գիպտ զաւրն եւ ոչ ժամն¹¹» (Խմբ. Մարթ. ԻԳ, 36), վասն զնոսս յայնմ խնդրոյ ի բաց մերժելոյ էր: Եւ զի թէ հաւանեալք էին յայնժամ, ոչ դարձեալ հարցանէին: Այլ զի լուան, թէ «Հոգի հանդերձեալ են առնուլ», ահա իրրեւ արժանաւորք գորով այնուհետեւ քաջանան ուսանել եւ պատրաստ լինել: Քանզի

1 Բ յարքայութիւն
 2 Ա դժուարին
 3 Բ զանձամբք
 4 ԱԲ ահա որջացար] առողջացար
 5 Ա մի եւս] մի
 6 Ա մեղանէր
 7 ԱԲ հասուցանեն
 8 ԱԲ զթագաւորութիւն
 9 ԱԲ մարթ
 10 Բ վասն զի
 11 Բ զժամն

ոչ ախորժէին միւել ի տանջանս զանձինս իւրեանց, թէպէտ եւ առ ժամայն յանհոգս էին զՔրիստոս մաւտ ունելով, այլ վասն յետոյ ակն կալլեաց փորձութեանցն տագնապէին: Սմին վասն եւ ոչ յազապ Հոգւոյն ինչ ասէին, եւ ոչ վասն կատարածի աւուրն հարցանէին, այլ թէ ի ժամանակի՞ աստ այժմիկ հասուցանելոց իցիս զթագաւորութիւնն Իսրայէլի: Առ որ¹ վասն յոյժ սաստիկ բաղձանացն, ոչ ասացին, թէ ե՞րբ կամ յո՞րժամ այս լինիցի, այլ յոյժ պատուով փութային զլինելն ասելով, թէ «Ա՞յժմիկ հաստատես զթագաւորութիւնն² Իսրայէլի»:

Ինձ թուի, թէ չգիտէին զինչ արդեւք իցէ թագաւորութիւնն³, զի չեւ էր Հոգին ուսուցեալ զնոսա, այլ դեռեւս առ զգալիսս էին յաւժարեալք: Զի թէպէտ Քրիստոս վասն արքայութեանն⁴ Աստուծոյ ճառէր նոցա յաւուրն քառասուն, այլ նոքա զարքայութեանն Իսրայէլի հարցանէին, կարծելով թագաւորել նմա Իսրայէլի ըստ աւրինակին Դաւթի: Տինա՞ զի գիտէին զյոյժ հեղութիւն եւ զանոխակալութիւն նորա այնչափ, մինչ զի եւ յետ սպանանելոյն զնա ի նոցունց՞ վստահանան նմա այց առնելով թագաւորել Իսրայէլի: Զոր եւ փութան իսկ վասն եւ ինքեանց եւս ընդ նմա ի փառս եւ ի հանգիստ վայելելոյ, ըստ երբեմն հայցելոյ ի նմանէ որդւոցն⁵ Զերեթեայ⁶:

Ասէ ցնոսա. Ոչ է ձեզ գիբել զժամս եւ զժամանակս, զոր հայր եղ⁷ յի/Տա/ւրում իշխանութեան (Ա. 7):

Երեւին⁸ լաւագոյն⁹ գոլ այժմ աշակերտքն քան զառաջինն, վասն զի ահա մեծագոյն այժմ ունին կարծիս զնմանէ: Սմին վասն եւ ըստ վերաբերեալ մտաց նոցա յայտնապէս ընդ նոսա խաւսի. զի ոչ ասէ եւ այժմ, թէ եւ ոչ Որդի գիտէ զաւրն, այլ թէ «չէ ձեզ գիբել զժամս եւ զժամանակս»: Եւ դու տես, զի թէպէտ եւ նոքա ոչ քաջ¹⁰ գիտէին զոր

¹ Բ որս
² ԱԲ գթագաւորութիւն
³ Բ քագաւորութիւն
⁴ ԱԲ արքայութեան
⁵ ԱԲ որդւոցն
⁶ Ա Զերեթայ, Բ Զերեթայ] Զերեթայ
⁷ Ա եղ
⁸ ԱԲ երեւին
⁹ ԱԲ լաւագոյնք
¹⁰ Ա քաջ] ոչ քաջ

հարցանէին¹ զթագաւորութիւնն Իսրայէլի, այլ նա ոչ միայն զայն, զոր ըստ կարծեաց մտաց իւրեանց հարցին, այլ եւ զընտել ժամանակաց խնդիրս ի բաց բառնայ յամենայն դարուց, բացարձակ զնելով, թէ «չէ ձեզ գիբել զժամս եւ² զժամանակս»:

Եփր. Եւ զայս այնքան³ պնդութեամբ, զի եւ զաւրս զայս վերանալոյ իւրոյ, զոր եւ աչաւք իւրեանց տեսին, ոչ կամեցաւ յայտնել նոցա:

Յոհ. Այլ հիացիր, զի վասն աւուր⁴ գալստեան Հոգւոյն, զոր ոչ հարցին, թէպէտ եւ ոչ ստուգիւ, սակայն թէ⁵ մերձ է՞ յայտ արար ի միտքարութիւն եւ քաջալերութիւն նոցա. եւ վասն աւուրն, զոր հարցին⁶, ի բաց մերժեալ հեռացոյց: Ընդէ՞ր, միթէ մեծագո՞յն ինչ էր ուսումն աւուրն քան զոր ուսեալն էին: Ոչ: Այլ յոյժ տրուպէ⁷ էին եւ վնասիչք, եւ մանաւանդ ուսեալքն եւ գիտացեալքն մեծագոյնք եւ առ հաւատալ դժուարինք: Զի ասա ինձ, հելլենացին վասն որո՞յ թերահաւատէ՞ թէ կատարած գոյ լինելոց, թէ Աստուած մարդ եղեալ եւ⁸ ի կուսէ ծնեալ, եւ թէ Աստուած որդի ունի աթոռակից անժամանակ: Զի՞նչ մեծ քան զմարմնոյ նստիլ եւ ի զուարթնոց երկրպագիլ: Եւ ապաքէն ուսան սոքա զայս ամենայն, եւ թէ գալոց է դատել զաշխարհս արդարութեամբ: Ուսան զոր ինչ նախ է քան զաշխարհս՞ որպէս յայտ առնէ Մովսէս եւ Պաւղոս, զոր ոչ է մարթ մարդոյ խաւսել: Միթէ չիցէ՞ մեծագոյն գսկիզբն գիտել զէիցս, զոր սոքա գիտացին՞ քան զկատարածն. այո եւ կարի իսկ քաջ. եւ եւս բիւրապատիկս քան զայս, զի ի բազում արուեստս երեւելով Յիսուս ուսոյց զնոսա, արդ զի՞նչ մեծ է զայստսիկ ուսանելն, թէ զայն⁹ որ թագաւորեսցէ կամ երբ:

Եւ զբարուրս ծածկելոյն զուգաձայն զնէ եւ այժմ, որպէս յայնժամ առ առաջին հարցումն¹⁰ դիւրագոյն պատասխանի, թէ «հայր եղ իր իշխանութիւն է քո եւ Հաւր, զի որպէս Հայր յարուցանէ զմեռեալս, եւ Որդի, որ մեծ է քան զգիտելն

¹ ԱԲ զոր ինչ հարցինն] զոր հարցանելին
² ԱԲ > զժամս եւ
³ Ա քան, Բ զայսքան] այնքան
⁴ Ա աւուրս
⁵ Բ > թէ
⁶ Ա հարցի, Բ հարց] հարցին
⁷ ԱԲ տրուպ
⁸ ԱԲ > եւ
⁹ Ա թէ ո] թէ զայն
¹⁰ ԱԲ հարցումն

զաւրն, արդ ընդէ՞ր ծածկես ի մէնջ: Այլ զի մի՛ այսպիսի ինչ ասիցեն, տե՛ս զինչ առնէ: Որպէս յայնժամ ի Հարցանելն զկատարածէն Հեռացոյց գնոսս ի կարծելոյն զերծանել ի վշտաց, եւ արկ զնոսս յահ եւ ի տազնապ, թէ «Եւ զձեզ իսկ մաքրեսցեն փանջել յաբոսանս» (Մրկ. ԺԳ. 9), նմանապէս եւ այժմ, այլ յոյժ մեղմով եւ Հանգարտագոյն, զի փոքր ինչ Հետոյ մեկնելոց էր ի նոցանէ:

Եւ զի մի՛ կարծիցեն անարգիլ ի չլուծանելն զխնդիրն, կամ զարհուրեսցին ընդ գուշակել¹ վշտացն, չասաց զտրտմականսն յայտնի, թէ չարչարելոց են վասն նորա, այլ իմաստութեամբ իմն ծածկեաց: Եւ ոչ ըստ Հարցմանն ետ զպատասխանին, որ է գործ վարդապետի, այլ զաւգտակարն առ ի գիտել, եւ զլինելոցն ի նոսս վշտաց՝ կանխեաց ասաց, զի մի՛ լ՛ծր՛քանիցին ի պատահելն: Եւ զի զեռ տկարագոյնք էին, չասաց, թէ գնամ ես, զի մի՛ ցաւագնեսցին, այլ առ վայր մի քրքրեաց գմիտս նոցա խոստամբ Հոգւոյն ասելով.

«Այլ առաջիք զարութիւն ի հասանել Հոգւոյն Սրբոյ ի վերայ ձեր» (Ա. 8):

Եւ ապա զսարսռելի զվտանգսն խաղաղէ, զոր կրելոց² էին, խնոր- ժականս իմն ճառելով, թէ «Եղիջիք ինձ վկայք յերոսաղէմ եւ ամենայն³ Տրեսաբանի եւ ի Սամարիա⁴ եւ մինչև ի ծագս երկրի» (Ա. 8): Գրեթէ այսպէս ասիցէ՞, թէ գմէ՞ երկնչիք,⁵ կամ ընդէ՞ր զժամանակս խնդրէք զիտել, որ ոչ չեն ինչ ձեզ յաւգուտ: Խնդացէք եւ⁷ ուրախ լերուք ընդ մեծամեծ պարգեւսն եւ փառսն, որ գալոց են ձեզ:

Եփր. «Զի առաջիք զարութիւն եւ քաջալերութիւն ի գալ Հոգւոյն ի ձեզ», եւ ելջիք ի վերնատանէն, եւ լինիջիք յայտնիք տիեզերաց՝ վկայք յարութեան իմոյ, եւ որոց լուայքն եւ տեսէք յինչն ոչ միայն յերուսաղէմ քաղաք խաչողացն, ուր զարհուրեալ իսկ էք, այլ եւ առ շամրտացիս⁸ եւ յամենայն ազգս:

Յոռ. Եւ վասն զի նախկին փակեաց ընդդէմ նոցա չմտանել նոցա առ շամրտացիս կամ առ Հեթանոսս, Համարձակէ նոցա այժմ, թէ

¹ Աբ գուշակելն
² Աբ կրելոցն
³ Աբ յամենայն
⁴ Աբ Սամարիայ
⁵ Աբ իցէ] ասիցէ
⁶ Ա երկընչիք
⁷ Բ > եւ
⁸ Ա շամարտացիս

«Մինչև ի ծագս երկրի» (Ա. 8): Լուեալ¹ զայն, թէ չարաչարս տանջեսցեն եւ սպանցեն զձեզ, եւ զի մի՛ դարձեալ այլ ինչ Հարցանիցեն. «Զայս իրրեւ ասաց՝ մինչդեռ հայէին նորա, վերացաւ» (Ա. 9): Եւ յոյժ վայելչաբար. զի որպէս մեք տեսանելով զմանուկ լացեալ, որ ստէպ խնդրիցէ ինչ, որ ոչ է իւր յաւգուտ՝ թաքուցանեմք՝ ցուցանելով զձեռս դատարկ, ասեմք թէ ոչ ունիմք, այսպէս եւ նա զատաքեալսն արար: Խնդրէին ուսանել, զոր ոչ էր ի ճահ, թաքոյց² ասելով, թէ «Նայր եղ յիւրում իշխանութեան»³ (Ա. 7): Այլ որպէս մանուկն տակաւին կականի լալով՝ զիտելով զի խարեցաւ, եւ մեք այլ ինչ ընդ այնր, զոր խնդրէ՞ տամք, եւ Հեռացուցանելով զնա յիւրն յաւժարութենէ գովեմք զայս ինչ- քան զայն, զոր ինքն խնդրէ, եւ տուեալ նմա զայն ի բաց փախչիմք ասելով՝ «Կոչէ զիս այս անուն», այսպէս արար եւ Քրիստոս, խոստացաւ նոցա ընդ անաւգուտ խնդրոյն բիւր⁴ ըղձալի պարգեւ զՀոգւոյն Սուրբ:

Եւ մինչդեռ հայէին նորա՝ վերացաւ (Ա. 9):

Իսկ ընդէ՞ր ոչ տեսանելով նոցա յարեաւ, այլ տեսանելով նոցա Համբարձաւ: Վասն զի ոչ զաւրէ տեսութիւնս ամենայնի⁵: Սմին վասն զյարութեանն զկատարածն տեսին, իսկ զսկիզբն ոչ եւս, եւ Համբարանայոյն զսկիզբնն, այլ ոչ զկատարածն: Այլ սկիզբն յարութեանն թէպէտ եւ ոչ տեսին, յայտնի լինէր յերեւմանէն Տեառն կենդանի եւ ի բարբառոյն եւ ի թաքուր⁶ մնայոյ գերեզմանին, իսկ զկատարած վերանալոյն յետ այնորիկ ի բանից Հրեշտակացն էր ուսանել, զի ոչ կարէին աչքս այս ձկտել⁷ ի բարձրութիւնսն՝ ուր ելն: Տեսանե՞ս, զի մասն ինչ Հոգւով եւ մասն ինչ տեսութեամբ աչաց տնաւրիին: Սմին վասն եւ տեսանելով նոցա վերացաւ մինչ կարի յոյժ արթունք էին, միտ զնելով Հարկաւոր ասացելոցն, զի մի՛ ասիցեն, թէ բնաւ իսկ չյարեաւ:

¹ Աբ լուեալ
² Աբ թաքոյց
³ Աբ իշխանութիւն
⁴ Բ բեր
⁵ Բ այս ամենայնի] ամենայնի
⁶ Աբ թափուր
⁷ Աբ ձգտել

Եփր.¹ Այլ որպէս Եղիա տեսանելովն Եղիշէի վերացաւ², զի մի՛ ասիցեն, թէ Յեզաբէլ³ սպան զնա, զի եւ նշանքն, որ ի ձեռն Եղ/Թա/իշայի հաւատարիմ առնէ զվերանալ նորա, նոյնպէս⁴ նշանքն, որ ի ձեռն առաքելոցն՝ հաւատարիմ առնէ զվերանալն Տեառն, զի մի՛ ասիցեն, թէ դողացան զնա: «Եւ ամպն ծածկեաց զնա յաջաց նոցա» (Ա. 9): Յայտ է ներքոյ անցանելով, զի մի՛ կարի աշխատիցին⁵ առաքեալքն ի հայկին զհետ նորա:

Յոհ. Արդ, ոչ կառք հրեղէնք յափշտակեցին զնա որպէս զԵղիա, զի մի՛ թուկիցի⁶ յայլոց համբարձեալ որպէս զնա, այլ «ամպ», որ նշանակէ աստուածային զաւրութեանն⁷: Եւ զի այլ ինչ զաւրութիւն ի վերայ ամպոյ ոչ երեւի, լուր մարգարէիցն. «Եղ յամպս զգնացս իւր» (Մաղմ. 69. 4): Եւ Աստուած նստեալ յամպ թեթեւ. եւ Մովսէս յամպն⁸ եմուտ, որ չէր վասն նորա, այլ զԱստուած ցուցանէր: Սմին վասն ամպով վերանալն Յիսուսի ցուցանէ զնա Տէր եւ իշխան գոյ երկնից, զի նշանակ էր ամպն երկնից. զի որպէս զթագաւորն ձեռն եւ թագն⁹ յայտնէ, եւ զՅիսուս կառքն աստուածային:

Եւ զի մի՛ առ ճմբել սրտից իւրեանց ախտասցին աշակերտքն Յիսուսի զԵղիսէին՝ որ եհերձ¹⁰ զվերարկուն իւր: Մինչդեռ հայէին ընդ երկինս երթալոյ նորա հիացեալք, թէ որպիսի հրաշից արժանացան տեսեան, «Ահա արք երկու երեւեցան նոցա» (Ա. 10), զի յերկուց վկայիցն հաստատուն լիցի ասացեալն ի նոցանէ: «Ի հանդերձս սպիրակս» (Ա. 10) որպէս առ ի գերեզմանին, եւ պայծառ ձեռն¹¹ ցուցանէր զնոսա, թէ հրեշտակք են. եւ մարդակերպ յանկարծակի երեւեցան, զի մի՛ զնոսա խոռվեցուցեն: «Որք եւ ասացին. Արք գալիլեացիք¹², զի՛ կայք հայեցեալ ընդ երկինս» (Ա. 11): Ծանաւթականս առնեն զբանն հայրենի գաւառին կոչմամբ, զի եւ¹³ յայլսն եւս հաւատարիմք երեւեսցին: Եւ ապա ախորժելիս եւ ողորականս առ նոսա բարբառին. «Զի՛ կայք պշտուցեալ

1 Գ > Եփր.
 2 Ա վերաւ] վերացաւ
 3 Բ յեզաբել
 4 ԱԲ նոյնպէս եւ
 5 ԱԲ աշխատեսցին
 6 Ա թըլես ի, Բ թուես ի] թուիցի
 7 ԱԲ գորութեան
 8 Ա յամբն] յամպն
 9 ԱԲ թաքն
 10 Ա էներձ
 11 Բ ձեւն
 12 Ա գալիղեացիք] գալիլեացիք
 13 Բ > զի եւ

ընդ յերկինս» (Ա. 11): Ոչ թողացուցին զնոսա այնպէս ի վեր հայելով մնալ, այլ աւետեաց բանիւն զնոսա յինքեանս դարձուցին, եւ ցուցական ձեւով զնեն զասելն. «Այս Յիսուս այնչափ¹ սրանցինց հրաշագործաւ, որ վերացաւ ի ձեռք յերկինս, սոյնպէս եկեսցէ դարձեալ» (հմմտ. Ա. 11): Ի միտ առ դասելն՝ «որ վերացաւ ի ձեռք յերկինս»: Միթէ հունէի²ն աչս առաքեալքն, կամ չտեսանէի³ն զվերանալն Յիսուսի, եւ զիս⁴րդ ապա ասաց աւետարանիչս նախ՝ թէ տեսանելով նոցա վերացաւ Յիսուս: Այո, այդպէս է: Այլ վասն զի յոյժ մեծ էր բացատն քան ձգտումն⁵ աչաց նոցա, զի մի՛ վասն ոչ եւս կարելոյն տեսանել զնա յանչափ բարձունսն՝ կարծիցեն, թէ մինչեւ յերկինս ել որպէս զԵղիա³, ոչ⁴ ծառայ էր, կամ թէ բնաւ իսկ ոչ վերացաւ յերկինս, որք եւ ի լսելն զերթալն՝ տարակուսեալ ասէին՝ «Տէր յո՞վ⁵ երթաս» (Յովհ. ԺԳ. 36), այլ զի գիտասցեն, թէ ի վերոյ⁶ ել քան զերկինս՝ զի Որդի էր, ասացին, թէ «վերացաւ ի ձեռք յերկինս»:

Եւ ընդէ՞ր ինքն ոչ ուսոյց նոցա զայս, այլ հրեշտակքն: Ծանեաց զայս եւ ինքն նախ՝ թէ «Տեսանիցէք զորդի մարդոյ, զի ելանիցէ ուր էր գառաջինս» (Յովհ. Զ. 63): Այլ կամ ի միտ⁷ ոչ պահէին, կամ որպէս ի ծննդեանն⁸ հրեշտակք եղեն աւետարորք առ Մարիամ, Յովսէփ, եւ առ հովիւսն, եւ ի յարութեանն⁹ առ խնկաբերսն, լիցին եւ աստ, զի թէպէտ ի մարգարէիցն բազմադէմ մասամբք կանխաձայնեալ էին բնաւին իրքն Յիսուսի, այլ վասն յոյժ հաստատութեանն¹⁰ եւ հրեշտակք վկայէին: Սմին վասն եւ հանդերձ մարգարէիւքն եւ հրեշտակք վկայեցին: Սմին վասն եւ հանդերձ մարգարէիւքն եւ ընդ յարուցանելն, զի այն յերից վկայից հաստատեսցի:

Եւ ոչ ասացին, թէ այս Յիսուս, որ համբարձուս ի ձէնջ, զի համբարձան ըստ մարմնոյ իրաց է, որպէս Եզեկիէլ ասէ, թէ «Երթալի համբարձեալ ի դիմել հոգւոյն Տեառն, որ վերացոյց զիս» (Եզկ. Գ. 14): Սմին

1 ԱԲ անչափ
 2 ԱԲ զծկտունն
 3 ԱԲ զեղիայ
 4 Բ որ] ոչ
 5 ԱԲ ո՞վ
 6 ԱԲ վերոյ իսկ] ի վերոյ
 7 ԱԲ ի մտի] ի միտ
 8 Ա ծննդեանն
 9 Բ յարութեան
 10 Բ հաստատութեան
 11 Բ յարութեան

վասն ոչ ասացին համբարձաւ, այլ «վերացաւ»: Եւ թէ ասիցես, իսկ ընդէ՞ր ապա ասաց աւետարանիչս, թէ «ամպն յափշտակեաց զնս» (հմմտ. Ա. 9)¹ ասեմ, զի ինքն ել յամպն: Այլ թէպէտ սփոփեաց զնոսա ասելն, թէ «երկինս ել», այլ զի ինքեանք ոչ կարէին երթալ զհետ նորա, զի մի՛ անձկով սիրոյն ի սպառ տոհորեացին, փոքր ինչ ոգի փշեցին այսու բանիւ, զոր յոյժ փափաքէին լսել, թէ «Սոյնպէս եկեաց դարձեալ» (Ա. 11): Իբրու ասել, թէ «յերկնէ՛», այսուհետեւ ակն կալէք զալոյ նորա: Եւ զտիրական պատիւն հետ նշանակին, ոչ առաքեսցի ասելով, այլ «եկեաց»: «Ձոր արինակ քեսէք զնս երթալ յերկինս» (Ա. 11): Այսինքն՝ թէ հանգերձ մարմնովն եկեացէ եւ ամպով, թէպէտ եւ փառաւք իւրովք եւ Հաւր, զի այսու եւ զգատատանէն² ակնարկեսցեն եւ զյարութիւնն³ ստուգեսցեն: Զի թէ մարմնովն համբարձաւ եւ նովաւ է գալոց, յայտ է զի ի դատել, ապա ուրեմն նովիմք⁴ մարմնովն եւ յարեալ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Արդ, որ որ ցաւագին է, զի ոչ ետես զնս, լսելով ահա, թէ «եկեաց դարձեալ», վարս սրբականս ցուցցէ, եւ հաւատտեալ տեսցէ զնս: Զի յոյժ մեծադոյն փառաւք եւ սքանչելի տեսեամք յերկնից ի ջանէ: Այլ այս իսկ զյարութիւնն հաւատարիմ առնէ, զի թէ մարմնովն համբարձաւ յոյժ մանաւանդ մարմնովն յարեալ: Ո՞ւր են, որ յաղազս յարութեանն թերահաւատ են ելլենացիքն⁵: Նա եւ արարչութեան արարածոցս ոչ հաւատան յոչէից առնել Աստուծոյ զգոյսս, յամալթ լինին՝ ոչ զիտելով զգաւրութիւնն Աստուծոյ, զի որ յիմարն է, յիմարագոյն խաւսեացի: Ամաչեցէք զայդ ասելով, թէ «յեց անձ Աստուծո»: Զի թէ «յէից առնէ», ի՞նչ զանազանի ի մարդկանէ: Այլ ուստի՞ է, ասեն, չար, եթէ ոչէէ արար Աստուած զգոյս: Ասեմք թէ՞ ոչ է չար յԱստուծոյ, թէպէտ եւ յոչէէ արար զգոյս: Մի՛ զլրկնապատիկ չարիւք⁷ անկանիր, զի չար՝ ոչ է էութիւն, այլ բարոյ՝⁸ յաւժարութեան պղերզութիւն:

¹ ԱԲ յերկնից
² ԱԲ գղատատանն
³ ԱԲ գյարութիւն
⁴ Բ նովիմք
⁵ Ա հեղլենացիքն, Բ հեղլենացիքն] ելլենացիքն
⁶ ԱԲ > ասեմք թէ
⁷ ԱԲ չարեօք
⁸ ԱԲ բարոյ

[ԳԼՈՒԽ Գ.]

Յայնժամ դարձան յերուսաղէմ յանուանեալ լեռնէն Զիթնեաց (Ա. 12):

Ե՞րբ, յորժամ լուան, թէ դարձեալ գալոց է: Զի թերեւս ոչ յանձն առնոյին, թէ չէր նոցա միւսանգամ գալուստ նոցա խոստացեալ: «Որ է մերձ յերուսաղէմ ըսք շարաթու ճանապարհին» (Ա. 12): Ինձ թուի ըստ հրէիցն ի շաբաթու եղեալ իրացս, զի այլ եւ այլ շաբաթք պաշտեցեալ լինէր առ նոսա: Սմին վասն նշանակէ զմիջոցն ի լեռնէն ձիթնեաց, «որ է մերձ յերուսաղէմ ըսք շարաթու ճանապարհին»: Յայտ իմն կամի առնել, թէ չէր աւրէն հրէից երկար ճանապարհ զնալ ի շաբաթու, կամ զի ցուցցէ զառաքեալսն վասն երկիւզի հրէիցն դեռ եւս ոչ իշխել հեռագոյնս¹ մեկնել, կամ թէ լոկ յիշէ պտեղին, զի որպէս ասի բան՝ «ի ժամանակէ անտի դարձին երէից² ի Բաբելոնէ³ վասն նեղելոյ ի շրջակայ ազգացն եղին վասն գգուշութեան այն/10ա/չափ ճանապարհ ելանն⁴ ըսք քաղաքն ի շարաթու, զի մի՛ դաւեսցեն ի շարաթս որպէս զմակարայեցիսն»:

Եւ յորժամ մտին յերուսաղէմ, որպէս առին պապուէր յերուսաղէմէ մի՛ մեկնել, ելին ի վերնապուսն՝ ուր վանքն իսկ էին (Ա. 13):

Ուրեմն յայտէ, զի յերուսաղէմ ազանէին յետ յարութեանն⁵, այլ զի ոչ համարձակէին շրջել, ելին ի վերնատունն, զի մի՛ ըմբռնեսցին: Բայց զի մի՛ ընդդէմ միմեանց թուիցին, աստ ասելն, թէ «Ելին ի վերնապուսն», եւ յաւետարանին, թէ «Էին հանապազ ի քանարին⁶ կարարելով⁷» (Մուկ. ԽԳ. 53), ի ժամ հանգստեան կամ կերակրոյ ի վերնատունն ելանէին:

Այլ ասիցէ՞ որ, թէ եւ ի տաճարին զիս՞րդ ոչ կասկածէին ի դաժան հրէից անտի: Ասեմ, թէ զի ոչ դեռ եւս ընդ հրեայսն ինչ որ⁸ վի-

¹ ԱԲ հեռագոյն
² Բ երէիցն
³ Ա ի բաբիլոնէ, Բ ի բաբիլոնէ] ի բաբելոնէ
⁴ ԱԲ արարեալ] ելաննել
⁵ ԱԲ յարութեան
⁶ ԱԲ տաճարին + իմանալ պիտոյ է, զի զհանապազորո աղօթսն ի տաճարին կատարելով
⁷ Բ > կատարելով
⁸ ԱԲ ինչ] ինչ որ

ճէին կամ զՔրիստոս քարոզէին, այլ մտեալ լուիկ միայն զաղաւթան¹ վճարէին. «Պեքրոս իսկ եւ Յակովբոս, Յովհաննէս եւ Անդրէաս, Փիլիպպոս եւ Թովմաս, Բարթողիմէոս² եւ Մաքթոս³, Յակոբոս⁴ Ալփեայ եւ Շմաւոն նահանայոյց եւ Յուդա Յակոբեան⁵» (Ա. 13):

Արդ, Շմաւոն⁶ նախանձայոյց՝ Մատթէոս եւ Մարկոս Սիմոն⁷ կանանցի ասեն: Թերեւս երբայեցերէն բառիւ նախանձայոյց ասի, եւ⁸ ստուգի ի բազմաց, զի որդի է սա Յովսէփա⁹ աստուածաճաւուն եւ եղբայր Տեառն: Եւս եւ Յուզայ յակոբեան¹⁰ եղբայր սորին Սիմոնի¹¹ եւ որդի Յովսէփո¹², որ եւ սա եղբայր Տեառն: Սա ինքն զրեաց զԹովսիմն Կաթողիկեան¹³, որ յիւր անուն կոչի Թուղթ Յուզայի, որում յիսկզբանն խոնարհութեամբ փոխանակ եղբայր Տեառն զինքն ասելոյ, եղբայր Յակոբայ¹⁴ գրէ: Եւ յայտ է աճա, զի սա ինքն է նա, զոր Մատթէոս եւ Մարկոս Ղերէոս եւ Թադէոս անուանեն, եւ ոչ թէ զայլ որ նոքա եւ զայլ որ Ղուկաս նշանակեն, այլ զմի եւ զնոյն անձնն այլ եւ այլ անուամբ կոչեն: Եւ չէ՛ զարմանք, զի յերբայեցիսն յաճախ գոյր երկանուն եւ բազմանուն: Ուստի եւ տարածայնութիւն աւետարանչացն ի Թադէոս եւ ի Յուզայ յակոբեան¹⁵ անուամբ միայն է եւ ոչ անձամբ¹⁶, զի յառաջնոց ընտրելոցն ի Քրիստոսէ ոչ որ կորեաւ բաց ի Յուզայէ մատնչէն¹⁷: Ստոյգ է ապա եւ միւս Թադէոսն, որ առ Աբգարաւ¹⁸ յեւթանասնիցն գոլ, զոր վկայեն եւ գերեզմանք նոցա. զի Թադէոս, որ ի¹⁹ յեւթանասնիցն, կատարեցաւ ի Հայս ի գաւա-

1 Աբ գաղօթս
 2 Աբ բարդողովմնոս
 3 Ա մաթնոս
 4 Ա յակովբոս
 5 Աբ յակովբեան
 6 Աբ գշմաւոն
 7 Աբ սիմովն
 8 Աբ > եւ
 9 Աբ Յովսէփայ
 10 Աբ յակովբեան
 11 Աբ Սիմովնի
 12 Ա յովսէփայ, Բ յովսէփո
 13 Աբ գթողթն կաթողիկեայ
 14 Աբ յակովբայ
 15 Աբ յակովբեան
 16 Աբ անձամբք
 17 Աբ մատնչեն
 18 Աբ Աբգար չոգաւ] Աբգարաւ
 19 Բ > ի

ւին Արտազու. իսկ Յուզա յակոբեան¹, այն որ ըստ Մատթէոսի եւ Մարկոսի Թադէոս յերկոտասանիցն, կայ ի յՈրմի Հայոց: Այսպէս ստուգի Համաձայնութիւն աւետարանչացն յանուանս առաքելոցն:

Յոն² Ջորս եւ Ղուկաս որպէս յաւետարանին՝ բարուք³ յիշէ եւ աստ զաշակերտսն Քրիստոսի, զի ոմն մատնեաց եւ միւսն ուրացաւ եւ այլք թերահաւատեցին, ցուցանէ աստ, թէ բաց ի միոյն ամենեքեան ողջ են: Այլ տես, զոր⁴ եւ ի կարգս դասու անուանց նոցա խրատէ զմեզ Հոգին ի սէր միաբանութեան, եւ սմին վասն երկու երկու լծակցէ զնոսա շողկապաւն. ո՞րդոն, Պետրոս եւ Յակովբոս: Եւ զի մի՛ վերջին մետասաներորդն՝ Յուզա յակոբեանն⁵ անընկեր մնացցէ, խառնէ զնա ընդ երկուսն եւս, լաւ գիտելով զերկուսն եւ անխզելի⁶ գերիսն, զորս եւ Հետագայս զայստսիկ Հաստատէ:

/10բ/ Սորա ամենեքեան էին, ասէ, հանապազորդեալք միաբան յաղաւթս (Ա. 14):

Յոն. Տե՛ս զնոսա տքնեալս Հանապազ յերկոսին՝ յաղաւթս եւ ի ժուժկալութիւն իբր միով Հոգւով: Զի Հանապազորդեալն⁷ զժուժկալէն ցուցանէ, իսկ աղաւթք⁸ մծն զէն է ընդդէմ փորձութեանց: Սոքաւք այժմ վառին իբր նախկի խրատեալք չմտնել ի փորձութիւն, նա զի եւ⁹ երկուզ Հրէիցն ածէր զնոսա յայնոսիկ: «Նանդերձ կանամբք» (Ա. 14) ասէ: Յայտ է, թէ որք շրջէին ընդ Յիսուսի եւ պաշտէին զնա: «Եւ Մարեմա մարն Յիսուսի եւ եղբարք նորա» (Ա. 14): Մայրն Յիսուսի առ խաչին սիրեցելոյ աշակերտին յանձնեցաւ ի Յիսուսէ, զոր եւ առ իւր իսկ առ աշակերտն¹⁰: Այլ աստ՝ ի միասին ժողովէ զմայրն Յիսուսի եւ զեղբարսն եւս ի սպասել Հոգւոյն, զի եւ եղբարքն երբեմն էին թերահաւատեալք, զի այժմ ցուցցէ զնոսա Հաւատացեալս¹¹:

1 Աբ յակովբեան
 2 Գ > յոն.
 3 Ա բարիոր
 4 Աբ զի] զոր եւ
 5 Աբ յակովբեան
 6 Բ նախզելի] անխզելի
 7 Ա հանապազորդելն, Բ հանապազորդելն] հանապազորդեալս
 8 Աբ աղօթքն
 9 Աբ նա եւ զի] նա զի եւ
 10 Աբ աշակերտսն
 11 Ա քերահաւատացեալս

Իսկ զՅովսէփ¹ ո՛չ այժմ յիշէ, զի վախճանեալ էր, զի որպէս թերահաւատ մնայր, որ նախ քան զամենեսեան ծանեալ զնա:

Յաւուրսն յայնոսիկ յարուցեալ Պետրոս ի մէջ եղբարցն ասէ (Ա. 15):

Վայելչապէս. Պետրոս իբրեւ զնախապատուեալ ի Քրիստոսէ միշտ նախ սկսանի զբանն: Եւ այժմ իբրեւ զՋերմ սիրաւոյ Քրիստոսի, յորմէ եւ զհաւտն իսկ յանձնեցաւ Հովսէփ², զառաջի կայիցն Հոգայ: Վասն զի ցնա իսկ ասաց Տէր. «Դու երբեմն դարձցիս եւ հաստատեցես³ զեղբարս քո» (Ղուկ. Իբ 32): Եւ ո՛չ ոք այժմ յայլոցն նախանձի ընդ սա որպէս երբեմն, այլ այժմ Համամիտք են, զի չմնաց եւ ոչ մի ինչ առ նոսա կենցաղական: «Եւ էր անդ բազմութիւն անուանց իբրև հարիւր եւ քսանից» (Ա. 15): Յայտ է, զի եւթանասունքն⁴, եւ այլք ոմանք յաշակերտացն, յորոց եւ Յովսէփ եւ Մատթիոս, այլ եւ ի կանանց եւս յորովք:

Արք եղբարք, ասէ, պարտ էր կապարել զքոյն (Ա. 16):

Վայելչապէս եղբարս ասէ: Զի թէ Տէրն եղբարս կոչեաց զնոսա, «Ասացէք, ասէ, եղբարցն իմոց» (Մարթ. ԻԸ. 10), յոյժ մանաւանդ սա զմիաբանեալսն Հրեշտակական կարգաւորութեամբ, ուր ոչ արու եւ ոչ էգ, այլ ամենեքեան գաւտէպնդեալք ի ժուժկալութեան: Այսպէս եւ այժմ կամի Քրիստոս լինել զեկեղեցիս. զի ոչ ոք անդ յաղազս տան կամ գոյից զբաղէր: Այսչափ բարի են նեղութիւնք եւ փորձութիւնք, զի այն իսկ զնոսա ընտիրս գործէր, եւ սիրով ընդ միմիանս կապէր Հարազատաբար, առ որս ասէ, թէ «Պարտ էր կապարել զքոյն, զոր յառաջ ասաց Հոգին Սուրբ թերանովն Դաւթի վասն Յուդայի» (Ա. 16): Մխիթարէ զնոսա կանխասացութեամբ Հոգւոյն վասն անկմանն Յուդայի՝ որ ոչ փոքր տարակուսանս եթող բազմաց, եւ այժմ եւս, թող թէ յայնժամ: Սմին վասն որպէս Քրիստոս առնէր ի գրոց պատմելով, նմանապէս եւ սա, զի ցուցցէ, թէ չեղեւ ինչ նոր, այլ զի գիրն լցցի⁵,

¹ Ա Յովսէփ
² ԱԲ հովուել
³ Բ հաստատես
⁴ Ա եւքսամուկքն
⁵ ԱԲ լցցի

զոր ոչ Դաւիթ, այլ Հոգին Սուրբ ասաց բերանովն Դաւթի: Նա եւ ի ձեռն Դաւթի ասելն ոչ փոքր մխիթարութիւն բերէր լսողացն¹:

Վասն Յուդայի, ասէ, որ եղև առաջնորդ ունելեացն Յիսուսի (Ա. 16):

Եփր. Այսինքն՝ տարաւոյ զհաճացն ի պարտէզ անդր, ուր կալան զՅիսուս: Բայց զգոյշ լեր վասն կանխասացութեան Հոգւոյն: Զի ոչ եթէ զի ասաց Հոգին՝ արար Յուդա զայս, այլ զի ծածկելով ոչ |11ա| ծածկեցաւ ի Հոգւոյն, զոր հանդերձեալ էր առնել Յուդա:

Յոհ. Բայց դու տն՛ս զհեղութիւն սորա, զի ոչ անարգելով ձաղեաց, եւ ոչ ասաց՝ պղծոյն եւ անամաւթ լրբին, այլ պարզաբար զրուցատրէ զեղեալսն. «Վասն Յուդայի» ասէ: Եւ ոչ ասէ՝ որ մատնեացն, այլ յայլս ճեպի փոխել զամբաստանութիւնն: «Առաջնորդ եղև ունելեացն», ասէ, սակայն վճարեալն ի նմանէ չարութիւնն ուժգնապէս շուրջ զնովաւ զնէ զվնասն առաջնորդ եղելոյն ասէ ըմբռնողացն զՅիսուս: Եւ ոչ յիշէ, զոր կանխաւ ասաց Քրիստոս բազում անգամ զնմանէ, եւ ոչ զայն, թէ յորում վայրի ասաց Դաւիթ վասն մատնելոյն զնա Յուդայի: Իբրեւ այն, թէ «Բերան մեղաւորի բացաւ ի վերայ իմ» (Մաղմ. ճԸ. 2), այլ լոկ զհատուցումն պատուհասին յիշէ ի մխիթարութիւն լսողացն, այսինքն՝ զհեղելովք² պատժաւքն Յուդայի, եւ զառաջիկայն հարկաւոր լինելոյ ցուցցէ: Յայտ է՝ զլրումն երկոտասան թուոյն, առ որ փութայ տանել զբանն:

Զի ի թիւս մեր էր, ասէ, ընդ մեզ (Ա. 17):

Եփր.³ Ո՞վ: Յայտ է, զի Յուդա: Եցոյց զՏեառն մարդասիրութիւնն⁴, որ ընտրեաց զնա՝ իբրու գիտէր զնա: «Ի թիւս մեր էր, ասէ, եւ հասեալ էր նմա վիճակ պաշտամանս այս» (Ա. 17): «Վիճակ» կոչէ զառաքելութիւնն ցուցանելով, թէ յԱստուծոյ շնորհացն ունին զամենայն: Որպէս զղեւտացիսն յայնժամ իւր ինքեան բաժին խնդրեաց⁵ Աստուած, եւ ոչ ետ նոցա վիճակ ընդ ցեղսն Իսրայէլի:

¹ ԱԲ լսողացն
² ԱԲ զի եղելովք] զհեղելովք
³ Գ > Եփր.
⁴ ԱԲ մարդասիրութիւն
⁵ ԱԲ ընտրեաց] խնդրեաց

Եւ յամէ Պետրոս ի բանս, որ վասն մատնչին, զի վարձն իսկ մատնութեանն¹ եղև քարոզ պատուհասին: Զի թէպէտ առ կացոյց զնա Տէր մեր քսակակալ, այլ նա ժլատութեամբ գողութեանն իւրոյ ոչ յազեցաւ, այլ «Սիրացաւ զեաղ ի վարձուց անիրաւութեան» (Ա. 18): Եւ ահա նա ոչ ստացաւ զգեղն, այլ եւ զարծաթն եւս զանիրաւ, զոր առ՝ ընկէց առ քահանայսն, եւ նոքա գնեցին զգեղն: Այլ յիրաւի նորա կոչի ագարակն, զի որոյ գինքն էին, նա իսկ իցէ տէր մեծի աւերակին: Ասէ ապա եւ զգատաստանն, զոր կրեաց: «Ուտուցեալ եերձաւ, ասէ², ընդ մէջ եւ հեղաւ ամենայն փոր նորա» (Ա. 18): Բարեւոք ոչ զվնասն, այլ զպատուհասն ճառէ ի մխթարութիւն զարհուրելոցն ի Հրէիցն³: Այլ զի անկաւ ի վերայ երկրի եւ Հերձաւ եւ վայթեցաւ փոր նորա, նման է այսպէս, զի զդուրսն փակեաց ընդդէմ իւր նախ քան զխեղդելն զանձն, եւ կաց մնաց ի կախաղանի անդ զուրբաթն եւ զշաբաթն, իրբեւ ուռեաւ եւ ծանրացաւ, հատաւ չուանն զորմէ կայր՝ անկաւ Հերձաւ եւ վայթեցաւ: Բայց Հոտ նեխոյ փարթին եւ փորոտւոյն ժողովէր զորդիսն Երուսաղէմի երթալ տեսանել զմանականս նորա եւ զնշանն սոսկալի՝ որ եղև նմա կարապետ գեհնի Հրոյն:

Եւ այս յայտնի եղև, ասէ, ամենեցուն, որ քնակեալ են յերուսաղէմ, մինչեւ⁴ կոչջն գեղջն այնմիկ բարբառովն իւրեանց Ակեղղամա, այսինքն՝ Է գեղ արեան (Ա. 19):

Յոհ.⁵ Արդ, Հրեայքն⁶ կոչեցին⁷ զանունս զայս: Ո՛չ զի զանիրաւ գործան⁸ յայտնեցեն, զոր արարին ինքեանք, այլ վասն զՅուդաս Հրապարակելոյ: Այլ Պետրոս ի նոսա դարձուցանէ զանիրաւ գործն, որոյ եւ ինքեանք, թշնամիքն վկայեն ի ձեռն անուան գեղջն, /11բ/ զի ասելն, թէ իւրեանց⁹ բարբառն՝ զայս իսկ յայտ առնէ:

Եւ զու տես, զի Աստուծոյ տնաւրէնութիւն էր յայտնել զանիրաւութիւն զմատնչին եւ զխաչողացն, զի իրբեւ զայս անիրաւութիւն ոչ ուրեք երբեք եղև: Սմին վասն, ոչ առժամայն պատահելոցն

1 Բ մատնութեան
 2 Բ > aut
 3 ԱԲ ի հրէից
 4 Բ մինչեւ
 5 Գ > յոհ.
 6 Ա հրեայքն
 7 ԱԲ կոչեցին գեղջն] կոչեցին
 8 ԱԲ գործն
 9 ԱԲ յիւրեանց

միայն եղև յայտնի, այլ եւ ամենեցուն յետոյ, զի թէպէտ ինքեանք ծածկել զիրսն փութային, հոչակեցին յաւէա զճաղանսն, որպէս կայրափայ յակամա մարգարէացաւ: Ուրեմն Աստուած հարկեաց զնոսա եբրայեցեղէն կոչել գեղջն Ակեղղամա՝ որ է գեղ արեան, զի զհանդերձեալ չարիսն յայտնէր՝ որ հասանելոց էր Հրէիցն, զի ոռոգելոց էր Երուսաղէմ արեամբ խաչողացն:

Յուցանէ եւ զկանխասացութիւնն Քրիստոսի՝ մասամբ վճարեալ առ մատնիչն, թէ «Լայ մարդոյն այնմիկ, լաւ էր թէ չէր ծնեալ» (Խմբ. Մտր. ԻԶ. 24): Զոր ասելի էր առ Հրեայսն, թէ ով դուք, եղուկ էք դուք, զի թէ առաջնորդն ձեր Յուդայ զայս կրեաց, յոյժ՝ առաւել դուք: Բայց ո՛չ ասաց ինչ յայսպիսեաց, այլ տեսեալ, թէ զոր գնեցին ի գերեզմանս աւտարաց, ի ճաչ կոչի տեղին ակեղղամա յետ ելիցն ի գլուխ, այսինքն՝ աւերամբն, զոր կրէ Երուսաղէմ ի տրտոսեանցն², վասն որոյ զնելով ապա զպատշաճ վճիռն ագարակին՝ ասէ ի մէջ զմարգարէն: «Գրեալ է, ասէ, ի գիրս Սաղմոսաց՝ այս է յաւրհանութիւնս³ Դաւթի. Եղիցի քնակութիւն նորա աւերակ, եւ ի յարկս նորա ոչ որ քնակեցել» (Ա. 20): Զայս ասաց վասն քաղաքին եւ տանն: Վայելչապէս. զի զի՞նչ աւերակադոյն քան զգերեզման, այլ աւերումն տանն, յոր խեղդեցաւ մատնիչն, նախաքարոզ էր Հրէից վերջնոյ աւերածին: Զի վիսպիանեանք եւ տրտոսեանք զնոսա սրով եւ սովով մաշեալ լինէր քաղաքն ըստ Հրէից վճռին գերեզման աւտարաց, այսինքն՝ պաշարողացն զինուորաց: Զի զնոսա ոչ թողուին զնել ի շիրիմս, այլ անթաղ տային ընկենուլ, վկայէ քեզ Յովսէպոս⁴ առ այս: Ապա զի մեծ իմն թուէր, որ առաջին կայր, այսինքն՝ ընուլ թուոյն, վկայութեամբ կնքէ. «Զկարգ նորա առցէ այլ ոմն» (Ա. 20): Յայտ է, թէ զիշխանութիւն առաքելութեանն եւ խոստացեալ տեղի արքայութեանն:

Իրբեւ ասաց զմարգարէին, ապա եւ զիւրն եւս զնէ. «Արդ, պարս է յարանցս եկելոց ընդ մեզ յամենայն ժամանակս» (Ա. 21): «Պարս է» ասելն, թէ հարկ է նշանակէ, եւ զի այնպէս մեծ էր հարկն, զի եւ մարգարէն վկայէր ընդ երկոտասան թուոյն, ընդէ՞ր ապա ոչ գՔրիստոս աղաչեաց կարգել զոք ի տեղին Յուդայի: Ասեմ՝ նախ զի այժմ Պետրոս լաւագոյն ոմն երեւի ի գոլ քան յայնժամ, զի յայնժամ առ այլ ինչ անպարապ էր: Երկրորդ՝ զի գեռ եւս ընդ նոսա իսկ էր Քրիստոս:

1 Ա յոյժ առ
 2 ԱԲ ի տրտոսեանց
 3 Ա յօրհնութիւնս
 4 Բ յովսէպոս

Դարձեալ. զի եւ այս մեծ իմն նշանակ էր¹ ի մխիթարութիւն նոցա, զի որպէս յայնժամ մաւտ գոյով ընտրէր Քրիստոս, եւ այժմ ի Հեռուստ: «Պարբ է, ասէ, յարանցս եկելոց ընդ մեզ վկայ լինել յարութեան նորա լինել» (Խմբ. Ա. 21): Տե՛ս զխնամոտ եւ զանփառասէր միտս նորա, զի վարդապետ ի Քրիստոսէ կարգեալ այլովքն, ոչ ասաց, թէ մեւք² շատասջիբ, այլ Հաւասարապատիւ սիրով եւ աննախանձ ըստ Մովսէսի ի լրումն թերի թուոյն փութայր: Եւ զի ճահ էր այս առաքինութեան նորա՝ յայտ է: Այլ զի յայնժամ ոչ պլ/12ա/ատիւ էր աշտիճանն, այլ սպասաւորութիւն էր մեծին առ փոքունսն, սմին վասն ասելով, թէ պարտ է վկայ լինել միում ումեք, ոչ տայ թոյլ ընտրելոյն Հպարտանալ իբր ի նեղութիւն կոչեցեալ, եւ ոչ այլոցն տրտմել³: Այլ աւազ, զի այժմ ոչ այսպէս, այլ սորին լինի Հակառակն:

Տե՛ս դարձեալ Պետրոսի զառաքեալոյն եւ առ ժողովսն զխաղաղականութիւնն, զի ոչ իշխանաբար ինքն ընտրէր զայրն⁴, այլ ի կցորդութիւն ընտրութեանն⁵ առնն զբազմութիւնն⁶ առնոյր, եւ զայն վասն յովով շահից: Նախ՝ զի ինքեան եւեթ ընտրել ոչ էր պարտ, զի մի՛ թուիցի շնորհ ընտրելոյն առնել: Երկրորդ՝ զի մի՛ առանց Հոգւոյն մասին թուիցին իրքն: Երրորդ՝ զի մի՛ մարտ վիճման ի ներքս ի նոսա մտցէ եւ այժմ որպէս յառաջն, ուստի յովով չարիբ յիշխանաւորութենէն լինին, յորմէ փախչել արժան է փութով: Չորրորդ՝ զի զայն, որ ընտրելոցն էր, պատկառելի ցուցցէ, եւ զի յայտ արար, թէ ընտրել պարտ է ի Հարիւր եւ ի քսանիցն զմի ոք, եւ զայն Հասարակաց կամաւք: Յայտնէ եւ զայն, թէ յորո՞ց պարտ է ընտրել:

Յարանցս յայցանէ եկելոցս ընդ մեզ յամենայն ժամանակս՝ յորս մուտ եւ ել առ մեզ Տէր Յիսուս (Խմբ. Ա. 21):

Յայտ է ահա, զի ոչ երկոտասանքն եւեթ, այլ եւ բազումք Հետեւէին նոցա ի սկզբանէ անտի մկրտելոյն Տեառն ի Յովհաննէ, որպէս այն, որ լուսան ի Յովհաննէ վասն Յիսուսի եւ զնաց ընդ Անդրէի զՀատ Յիսուսի: «Ի սոցունց, ասէ, ընդ⁷ մեզ շրջելոցս»: Ոչ ասաց ի Հեզոց եւ ի խոնարհաց, զի մի՛ թուեսցի զայլսն անարգել, այլ ժամանա-

¹ Բ նշան երեւի] նշանակ էր
² Ա մեք
³ Բ պատմիլ] տրտմել
⁴ ԱԲ զայր
⁵ Բ ընտրութեան
⁶ Բ զբազմութիւն
⁷ Բ ընդ

կան տայ զվճիռն: Ոչ բաց արձակ ասէ եկելոցս, եւ ոչ ի բաց առնուինէ ի ժամանակէն, այլ լիով «յամենայն ժամանակս», ասէ, շրջելոցս ընդ մեզ»: Տեսանե՞ս զաստիկ փոյթ ճշմարտասիրութեանն. զի թէպէտ Հոգին կատարելոց էր զնոսա, ոչ այնու եւեթ, այլ եւ ականատես կամի գոլ զվկայն իրացն գործելոց: Հանապազ ասէ, «յորս մուտ եւ ել առ մեզ Տէր Յիսուս»: Յուցանէ եւ զինքեանս բնակակիցս նորա լինել, եւ ոչ լոկ իբր միայն աշակերտք մաւտ պահեալք¹:

Եւ թէ ե՛րբ մուտ Տէր Յիսուս, «Սկսեալ ի սկրպութենէն» (Ա. 22) եւ յառաջ, եւ ե՛րբ ել, «Յարն՝ յորում² վերացաւ³ ի մէջ, վկայ յարութեան նորա լինել միում ի սոցանէ» (Ա. 22): Եւ ոչ⁴ այլոցն ասէ լինել, այլ յարութեանն եւեթ վկայ: Զի ոչ էր⁵ պարտ միայն նշանաց այնմ ժամանակին, որ նախ էր յարութեանն եւ որ յետոյ՝ լինել վկայ, այլ առաւել յարութեանն՝ որ չքնազ էր քան զբնական եւ դժուարին առ Հաւատալ: Տի՛նա՝ զի այլքն յայտնիբ էին, եւ յարութիւնն զաղտնի եւ սոցա միայն յայտնի: Սմին վասն Հաւատարմագունի առն պէտք էր, որ կարէր ասել, թէ «Նա, որ եկեր եւ արբ եւ խաչեցաւ, նա յարեաւ», զի ոչ ասէին, թէ Հրեշտակք ասացին մեզ, այլ թէ մեք տեսաք: Եւ ուստի՞ զիտասցուք. ի սքանչելեացն, զոր գործեմք⁶ յանուն նորա:

Եւ կացոցին երկուս. զՅովսէփ՝ որում Բարսարայն կոչէին, որ անուանեցաւ Յուստոս, եւ զՄաքարիաս (Ա. 23):

Ոչ ինքն Պետրոս զսոսա կացոյց, այլ ըստ նոցա միաբան կամացն, միայն պատմեաց, թէ ոչ յիւրմէ, այլ ի վերուստ մարգարէութեան էր իրքն: Եւ ոչ կացուցին բազումս, զի մի՛ մեծագոյն լիցի տրտմութիւնն, այլ եւ ոչ մի, զի վիճակաւ էր ընտրութիւնն: Եւ ընդէ՞ր մականուամբ զնէ զՅովսէփն, զի զատուցէ ի Հոմանուանց. զի եւ յովովք Հոմանունք⁹ էին ի նոսա, որպէս Յակոբոս⁸ արիեանց եւ Զերեթեայ⁹, Սիմոնք եւ Յուդայք, կամ թէ բերանունութեամբ զառաքինութեամբ¹⁰ բարուցն ունի Բարսարայն զնշանակ:

¹ Ա պատահեալք
² ԱԲ յոր որում] յորն յորում
³ ԱԲ վերացաւն
⁴ ԱԲ > ոչ
⁵ ԱԲ է] էր
⁶ Բ գործեն
⁷ Բ համանունք
⁸ ԱԲ յակովբոս
⁹ ԱԲ զերեղեայ
¹⁰ ԱԲ զառաքինութեան

Եւ կացեալ միաբան յաղալթա՝ ասեն. Դու, Տէ՛ր, սրբագլխ յամենայնի, յայտնեա՛ զմի ոք ի սոցանէ երկուց (հմմտ. Ա. 24):

Բարևոք աղաւթելով Աստուծոյ տան զընտրութիւնն. զի յուրվակի ի մարդկանէ ընտրեալն՝ առ Աստուծոյ նուագ է: «Դու, Տէ՛ր, սրբագլխ, ցո՛յց զմի ոք»: Դու եւ ոչ մեք: Եւ ի ղէպ ժամու «սրբագլխ» կոչեն զԱստուած, զի այս խկ է խտրոց ընտրութեան Աստուծոյ եւ մարդոյ. զի մարդ Հայի յերեսս, եւ Աստուած ի սիրտս: Վասն որոյ «ցո՛յց, ասեն, զմի ոք», վստահ էին միումն ի նոցունց անվրէպ լինել: Եւ չասացին, թէ ընտրեա, այլ «ցոյց» զընտրեալն, գիտէին կանխաւ ընտրեալմիումն ի նոցանէ: «Անուզ զվիճակ զպաշտամանս այսորիկ եւ զառաքելութեան» (Ա. 25): Զի է եւ այլ ինչ պաշտաւն Հոգեւոր, թէպէտ եւ նուագ, այլ աստ զառաքելութեան¹ հայցեն առնուլ զաստիճան:

Յորմէ անկաւ Յուդաս գնալ ի փեղի իւր (Ա. 25):

Եփր. Ոչ յայն, որ լուսաւորն է, զոր խոստացաւ նմա Տէ՛ր, այլ ի խաւարինն:

Յոն. Վայելչաբար յիշեն զնորա սխալականն, ցուցեալ, թէ վկայ հայցեն. ոչ յաճախել խնդրեն զթիւն, այլ զթերին ընուլ: «Եւ եփուն վիճակս նոցա, եւ ելաներ վիճակն Մաքաթեայ» (Ա. 26): Եւ ընդէ՞ր վիճակաւ, զի չեւ էր Հոգի: Եւ զի զանձինս անարժան վարկանէին ի ձեռն նշանի յայտնել: Եւ զի առ Յեսուաւ պաշտեցան իրքս այս: Եւ այլագգ. թէ ուր ոչ խնդրուածք եւ ոչ արք² արժանաւորք, եւ վիճակն այնպէս զաւրացաւ առ Յունանու³ զի յուրիզ մտաց էր, բազում առաւել աստ վիճակ՝ որով ցուցանէր զարժանն⁴: Դիոն. Քանզի թուի ինձ «վիճակն» ասացեալ՝ աստուածային իմն պարգեւ յայտնէ սրբազանի զասուն այնորիկ յաստուածայնոցն ընտրութենէ ցուցեալ: Ուստի եւ զառ ի յաստուածայնոյն վիճակէ աստուածայնաբար յայտնեալն ի սրբոց երկոտասանից առաքելականն թիւ ընկալան, զի թուեցաւ ասէ ընդ մետասան առաքեալսն՝ երկոտասան:

Յոն. Այլ ընկերն ոչ ցաւագնէր: Եւ ուստի՞ է յայտ: Յայնմանէ, զի ոչ թաքուցանեն⁵ ուրեք⁶ առաքեալքն զլուրեանց նուագութիւնն, եւ

¹ ԱԲ > զի է եւ այլ ինչ պաշտաւն հոգեւոր, թէպէտ եւ նուագ, այլ աստ զառաքելութեան
² ԱԲ > արք
³ ԱԲ > յովնանու
⁴ ԱԲ զարժանն + եւ կատարեր զդասն
⁵ ԱԲ թագուցանեն
⁶ Ա ուրեք

մանաւանդ զի եւ վասն զլխաւորացն ասեն զայլան խոռովեալս, եւ ոչ մի անդամ, այլ բազում. եւ վասն այնր մեղադրեալս ի Քրիստոսէ, հեթանոսական ասելով զփառասիրութիւն:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ընդ որս եւ մեզ արժան է փախչել ի պատուասիրութեանց՝ Հայելով զժանրութիւն գործոյն, զոր պարտի ուղղել եպիսկոպոսն, եւ զճշդապահանջ Համարն ի մեծ ատենին Քրիստոսի, ըստ որում սպառնայ Եզեկիէլիւ տարամիտ Հովւաց¹: Այլ վասն այսորիկ փութալի եղեւ բազմաց եպիսկոպոսութիւն, զի ի Հանգիստ եւ ի փառս անձանց զիմեն եւ ոչ ի պաշտաւն² եւ ի սպասաւորութիւն բազմաց: Զի եթէ զմտաւ անէր, թէ վերակացու պարտ է լինել, եւ զամենեցուն³ պատասխանատուութիւն ստանձնել⁴, եւ թէ զժողովակ⁵ պահանջելոց է պղերգալ/13ա/նալով, իբրու զի ռամիկն ներելի է մեղուցեալ, այլ նա ոչ եւս, ոչ արդեւք⁶ փութացեալ լինէր յայս ինչ:

¹ ԱԲ հովուաց
² Ա պաշտաւն
³ ԱԲ զամենեցունց
⁴ Բ ստանձնեալ
⁵ Ա դժընդակս
⁶ Ա արդեւք

[ԳԼՈՒԽ Դ.]

Եւ ի կարարել աւուրցն պենսակոստից էին ամենքեան միա-
րան ի միասին (Բ. 1):

Պենտակոստէն¹ ըստ յունաց յիսներակ ասի: Եւ էր սա ի մեծ եւ
ի նշանաւոր տաւնիցն հրէից. յետ եւթն եւթներորդաց աւուրց զկնի
գատկին ի յիսներորդն կարգեալ, եւ նոյն ինքն սկիզբն հնձոց: Յո-
րում աւուր եւ տեսչութիւն աւրինացն ի Սինա: Նա եւ ամն իսկ
յիսներորդ յայնժամ էր առ Իսրայէլ պատուեալ, թողութեամբ պար-
տուց եւ անդրէն դարձութեամբ հայրենեաց:

Լամբ. Աստանաւր առ միմեանս հաւաքեալ յիսներեակքս, որ
ըստ ամացն եւ ըստ աւուրց, զի մեծասցին առ մեզ հաւէտ շնորհքն
աստուածային, ընդ գրոյն Հոգին եւ ընդ հայրենեացն այսրէն
դառնալոյ ի մեզ գրախտն²:

Յոռ. Եւ ոչ սոքիմք միայն հաղորդի աւրինակն ընդ ճշմարտու-
թիւնս³, այլ եւ այնու՝ զի յորժամ սկիզբն էր հնձոց, զի արկցի ման-
կաղն⁴ յոճն եւ հաւաքեացի պտուղն, յայնժամ փոխանակ մանգաղոյ
Հոգին Սուրբ զլեզուս սրեալ զառաքելոցն, որովք⁵ թեւակոխեալ⁶
զբանաւոր խրճուռնս հաւաքէր, զայնս՝ զորմէ եւ Քրիստոս ասէր,
թէ «Տունձք բազում են եւ արքարեայք⁷ սպիտակացեալք» (հմմտ. Մարթ. Թ. 37),
յորում ինքն իսկ Քրիստոս ետրկ⁸ նախ զմանգաղ բանին, եւ զառա-
ջին պտուղ հաւատոցն ժողովեաց, որոց հնձոց սերմն էր քարոզու-
թիւն բանին իւրոյ: Արդ, «Յելս պենսակոստիս⁹ էին, ասէ, ամենքեան
միարան ի միասին» (Բ. 1), ըստ պատուիրելոյն Տեառն մի՛ ելանել յերու-
սաղէմէ¹⁰: Եւ յորում աւուր տաւնն մեծ էր ըստ աւրինացն, որոյ
հարկի սակս յերուսաղէմ ժողովեալ լինել պարտ էր պատահելոցն
անդ յաւուր խաչին Քրիստոսի, զի տեսաւդքն անարգանաց նորա
տեսցեն ի փառս նորա եւ զայս: Զո՞րս:

¹ Բ պենտակոստեն
² ԱԲ դրախտ
³ ԱԲ ճշմարտութեանս
⁴ ԱԲ մանգաղն
⁵ Ա թէ որովք
⁶ Ա թեւակոխեալ
⁷ ԱԲ արտօրայք
⁸ ԱԲ ետրկ
⁹ ԱԲ պենտակոստիս
¹⁰ ԱԲ յերուսաղէմ

«Ձի եղև յանկարծակի հնչումն յերկնից եկեալ իբրև սաստիկ
հողմոյ» (Բ. 2):

Եփր. Ձայն սաստիկ հողմոյ եղև ի տան անդ, ուր ժողովեալ էին
աշակերտքն Յիսուսի, եւ հոտ անոյշ զի բուրբէր ի սաստկութենէ
հողմոյն եւ գտունն ամենայն ընոյր:

Յոռ.¹ Եւ ընդէ՞ր ոչ առանց զգալի աւրինակի լինէր գալուստ
Հոգւոյն: Ասեմ, թէ վասն հրէիցն. զի թէ յետ այսքան հաւատու-
թեանս քաղցուալիցս զնոսա զրաբանէին, եթէ ոչ այսպէս լինէր՝
զի՞նչ ոչ յանդգնէին ասել: Եւ ոչ բաց արձակ էր հնչումն, այլ յերկ-
նից, ուր Տէրն² չոգաւ, անտի դիմեալ գա եւ³ Հոգին, զի Աստուած
է, որ ոչ ի կողմանէ, այլ ի վերուստ երևի, որոտալով յերկնից եւ
ի բարձանց տալով զձայն զաւրութեան իւրոյ: «Եկեալ իբրև զհողմ
սաստիկ»: «Եկեալ» ասէ ինքնիշխանաբար՝ զաստուածութիւն Հոգւոյն
յայտնելով: Իսկ այն, թէ «իբրև հողմ սաստիկ» վայելչապէս. փշրել
իբրև զՅունանուն⁴ ի Թարչիչ զնաւն փախչողացն յԱստուծոյ, եւ
ցուցանել, թէ ոչ ինչ կարէ յաղթել ընդունողացն զնա, այլ իբրեւ⁵ ի
հողմոյ հակառակորդք նոցին ցնդեացին:

Եւ ելից զամենայն րուսն, յորում նստիին (Բ. 2):

Եփր. Նիսա. Եւ զիս՞րդ հողմն ընոյր գտունն: Յայտ է՛ անոյշ հոտով
եւ պայծառ լուսով:

Յոռ. Եւ յոյժ բազում էր հեղումն Հոգւոյն, զի պատահեալքն մաւտ
հաւատացեն եւ արժանասցին նմա, զի իբրև զաւազան ինչ ջրոյ
ելից գտունն՝ մկրտել/13բ/ով. զորս ի ներքս էին: Նա զի եւ աշխար-
հի էր աւրինակ տունն, զոր ելից Հոգին իբրև զջուրս բազումս:
Այլ զի եւ⁶ աւրինադրեացէ մարմնոյս տան մաքրիլ, նախ բարձրա-
գոյն վարուք, խորհրդով վերնատանն զարդարեցելում՝ յորում եկն
Աստուած, եւ ապա Հոգւոյն ընոյր զհոգիս: Ընդ նոսին նկարէ եւ
զպատիւ եկեղեցւոյ, յորոյ⁷ ի ջուրս աւազանին նախ իջմամբ Հոգին
ծնանի մկրտեալսն շնորհաւք իւրովք Որդիս Աստուծոյ, որով աղա-

¹ ԱԲ > յոռ.
² Բ տեր
³ ԱԲ գայ] գա եւ
⁴ ԱԲ գյովնանուն
⁵ Ա իբրև փոշի
⁶ Բ ~ եւ զի
⁷ Ա յորոց

դակեմք՝ «Տայր մեր, որ յերկինս» (Մաթթ. 9: 9): Դնէ սպա եւ զահազին¹ աւրինակն:

Եւ երեւեցան նոցա, ասէ, լեզուք՝ զի բաժանէին իբրեւ հուր² (հմմտ. Բ, 3):

Նիւս. Ի միտ առ զկարգ եղելոցն: Նախ ի լսելիս նոցա Հոգին Սուրբ Հնչեաց ձայն ահեղ որոտման իբրեւ զհողմ սաստիկ շնչեալ, ապա եւ աչաց նոցա եղեւ տեսեալ Հոգին ի ձայն Հրեղէն լեզւաց³ տպաւորեալ:

Ածար. Եւ վասն է՞ր ի ձեւ Հրեղէն⁴ լեզուաց: Զի առ բանն ընտիր եւ անսայթաք սրեաց⁵ զլեզուս նոցա:

Յոհ. Իսկ զի բաժանեալ երեւէին⁶ լեզուքն իբրեւ զոստ ծառոյ, զի ի միոյ արմատոյ էին ի Հոգւոյն Սրբոյ, որ բաժանէ եւ տայ շնորհս, յորժամ եւ որչափ եւ որպէս կամի: Իսկ զի «իբրեւ գետը»: Բարւոք զիբրեւն դնէ առ հողմովն եւ առ հրովս, զի մի՛ զՀոգին զգալի հողմ կամ հուր լոկ կարծիցես: Սմին վասն եւ ի գանազան կերպս երեւի, զի ոչ հողմ եւ հոտ եւ լոյս եւ եթ, այլ եւ լեզուս երեւեալս տեսանին⁷, եւ այնք իբրեւ զհուր, զի բազում դէմս ակնարկեսցէ հրովն:

Եւ նախ, թէ ընդէ՞ր աստ ի տեսակ հրոյ եւ ի Յորդանան ի կերպարանս աղաւնոյ⁸ երեւէր Հոգին: Ասեմ, զի անդ զհեզութիւնն Քրիստոսի եւ զիւրն եւս յայտ առնիցէ, զի⁹ ուր զմեզս թողուլ պէտք եւ ժամանակ է, հեզութիւնն¹⁰ յառաջեսցէ: Իսկ աստ «հուր»:

Յոհ. ասքմք. Զի յետ ընդունելոյ ումեք զպարգեւս, ապա եւ դատաստանք պահեալ կան: Եւ հուր երկայն եւ տաժանելի տանջող զոչ հաւանեալսն, ըստ որում ասաց Յովհաննէս զՔրիստոսէ. «Նա մկրտեսցէ զձեզ նախ հոգով Սրբով աստ՝ եւ ապա հրով՝ անդ» (հմմտ. Դուկ. Գ, 16): Երկրորդ՝ զի որպէս հողմն¹¹ ուժգնութեան¹² ցոյցք, այսպէս եւ հուրն՝

¹ ԱԲ զհոգին] զահագին
² Բ զհուր
³ ԱԲ լեզուաց
⁴ ԱԲ > հրեղէն
⁵ ԱԲ սիրեսցէ] սրեսցէ
⁶ ԱԲ երեւին
⁷ ԱԲ տեսանէին
⁸ Բ աղաւնոյ
⁹ Ա զի զի
¹⁰ ԱԲ հեզութիւն
¹¹ ԱԲ հողմն
¹² ԱԲ ուժգնութեան է

առատութեան: Զի ծանիցուք զձոխութիւն ընդունողաց այսր հրոյ¹, ճրագս որչափ կամիս վառեալ լինի, այսպէս աղբեր Հոգւոյ առնոյր իւրաքանչիւր ոք ի նոցունց, որպէս Քրիստոս աղբերը ջրոյ կենաց ունէր: Իսկ առ մարգարէան ոչ այսպէս առատ, այլ եղեկիէլ մատեան գրոյ յուտել առնոյր, եւ երեմիաս ձեռն Աստուծոյ ձգեալ, Եղիսէոս մորթով առնոյր զշնորհս² եւ Դաւիթ իւղով, զի դեռ եւս աւրինակաց կարաւտէին նոքա: Այլ աստ՝ Հոգին ինքն բնակցաբար ի նոսա լինի, ըստ որում ասաց Քրիստոս, թէ «Ի ձեզ բնակեսցէ» (Յովհ. ԺԴ. 16, Ա. Թ. Յովհ. Ա. 24): Եւ թէպէտ Մովսէսի հրով երեւիւր Աստուած, այլ ոչ եւ աստ ի մորենւոջ բոցն³ վառի, այլ ինքն իսկ ի նոսա հուր⁴ նստի: Երրորդ՝ եւ զի ձուլեսցէ⁵ զնոսա եւ մաքրեսցէ որպէս գոսկի: Զորրորդ՝ եւ զի թրծեալ եւ հրագինեալ զնոսա իբրեւ զանաւթս կաւեղէնս՝ ամուրս եւ անբեկանելիս սերտեալ պնդեսցէ: Հինգերորդ՝ եւ զի ջեռուցէ նոքաւք զսառուցեալսն եռեալ ի բարիս հոգւով: Վեցերորդ՝ եւ զի ծախեսցէ նոքաւք զչարիս յաշխարհէ որպէս շանթ հրոյ զեղէզն⁶: Եւ վայելչապէս առատանայր յանձինս առ/14ա/աքելոցն, զի սոքա ոչ իբրեւ⁷ զմարգարէանս առ մի ազգ, եւ այն առ իւրեանցսն⁸ առաքեալ լինէին, այլ մանաւանդ առ հանուրս եւ անձանաւթս. ոչ մրցել ընդ Փարաւոն⁹ կամ սպառնալ Յեզաբելի¹⁰, այլ ընդ դաժան եւ չար դիւին տալ պատերազմ: Սակս որոյ եւ յառաքիւն, ոչ մանուկ կամ ծանրախաւս, զինքեանս գոլ փաստաբանէին, այլ իսկոյն պատրաստաբար ընթանային: Բայց թէ ընդէ՞ր ոչ հրով ընոյր Հոգին զտունն, զի ոչ եկն զարհուրեցուցանել որպէս զծոյլս եւ զարբեցեալս, այլ մխիթարել իբրեւ զգաստս եւ հսկեցողս¹¹:

Եւ նստալ իւրաքանչիւր ի վերայ նոցա (Բ. 3):

Եփր. Այսինքն լեզուքն երեւեալք նստան ի վերայ միոյ միոյ ի նոցանէ: Յայտ է, զի իւրաքանչիւրքն նստան յանցն իւրսն, բոլո-

¹ ԱԲ + գառաքելոցն ասեմ, զի որպէս ի հրոյ՝ ճրագ
² ԱԲ շնորհս
³ ԱԲ մորենւոջն բոց
⁴ Բ հուրն
⁵ ԱԲ ձուլեսցէ
⁶ Բ գեղեզն
⁷ Բ իբր
⁸ ԱԲ իւրեանս
⁹ ԱԲ փարաւոլն
¹⁰ Ա յեզաբելի
¹¹ ԱԲ զսկսողս

ըբքեան մասունքն առ մի մի ի նոսա վերանաստել¹, ոսկս որոյ եւ վասն նոյնութեան բնութեանն² զբոլոր մասունսն ի մի ժողովելով եզականապէս ասէ, թէ «նստա իւրաքանչիւրսն»:

Յոհ. Իսկ նստելն զարքունական պատիւն եւ զմիշտ ի նոսա լինելն յայսնէ զՀոգւոյն, զի նստելն Հաստատուն գոլոյ է նշանակ եւ կալոյ եւ մնալոյ: Ի վերայ երկոտասանիցն միա՞յն արդեւք նստաւ: Ոչ, այլ ի վերայ հարիւր եւ քսանիցն: Զի թէ ի նոսա եւեթ նստիւր, ոչ ածէր Պետրոս վկայ ի մէջ զմարգարէն, թէ «Ասաց Աստուած. Հեղից յՈգոյ իմոյ ի վերայ ամենայն մարմնոյ» (Բ. 17): «Եւ լցան ամենեքեան Հոգով Սրբով» (Բ. 4): Նա եւ ոչ զայս թերեւս ասէր Ղուկաս միահամուռ, թէ «լցան ամենեքեան», թէ եւ ոչ³ այլքն առին զՀոգին, այլ որոշէր յատուկ գերկոտասանսն որպէս վերոյ: Զի թէ ուր լոկ մէրձ էին եւ այլքն՝ եւ⁴ առանձինն յիշեաց զառաքեալսն, ո՞րչափ առաւել եւ⁵ աստ առնէր զնոյն: Եւ զի ասէ. «Լցան ամենեքեան Հոգով Սրբով», այս է, ոչ մասնաւոր առին զչնորհս, այլ բոլորքն բոլորիւ լցեալ եղեն: Եւ տես, զի ոչ եւս տարակուսին առ ընտրելն զեւթանսն որպէս առ Մատթեաւ:

Այլ տես, զի առ ժրացեալսն յաղաթս եւ առ սրբեալսն յախտից ժամանէ Հոգին, որպէս առ մարգարէսն՝ որք աւտարացան յաշխարհէ, որպէս Մովսէս յարքունեացն, Դաւիթ յետ յաղթութեանն ճեպեալ ի հովականն⁶, Եղիսէոս զամենայն թողեալ, եւ յայնժամ առին զՀոգին: Սոյնպէս եւ սոքա զբոլոր զինքեանց զաշխարհիս թողին, եւ ապա լցան Հոգւով գեր քան զմարգարէսն: Զի ահա մեծն ի նոսա Մովսէս նուազէր առնել զձերսն հոգեկիրս, իսկ նոքա տային զՀոգին ձեռս զնելով առատութեամբ:

Եւ սկսան խաւսել յայլ եւ այլ⁷ լեզուս, որպէս եւ Հոգին փայր բարբառել նոցա (Բ. 4):

Յառնուլն զՀոգին՝ առաջին զայս ցուցին նշանս, զի յայլ եւ յայլ լեզուս խաւսին, ոչ թէ զի մեծ էր այս քան զամենայն նշանս, այլ զի նոր էր եւ անծանալթ, զի զարմասցին լսաւրքն: Նա եւ առժամայն չէին պէտք այլոյ նշանի հռչակելի առնել

¹ Աբ վերայնստեալ
² Ա > բնութեանն
³ Աբ ~ ոչ եւ
⁴ Աբ > եւ
⁵ Բ եւս] եւ
⁶ Աբ հովականն
⁷ Աբ > եւ այլ

զեղեալսն: Թող զայն, զի առաջի կայր նոցա աշակերտել զագգս եւ զլեզուս. Ի սկզբանս ճոխացան լեզուաւք, զի խիզախեալ համարձակեցցին առ քարոզութիւնն: Զի զբաժանեալսն յաշտարակէն եւ ի բազմաստուածութիւն ցրուեալսն |14բ| ի մի աստուածապաշտութիւն ժողովեցցն սիրով: Եւ որպէս անդ՝ մի լեզուն ի բազումս եղեւ բաժանեալ, նոյնպէս եւ աստ՝ բազում լեզուքն ի մի մի մարդ եղեւ ժողովեալ, զի մի եւ նոյն Հոգւոյն գործ էր եւ աստ եւ անդ: Սմին վասն խաւսէին յայլ եւ այլ լեզուս: «Որպէս եւ Հոգին փայր բարբառել նոցա» (Բ. 4): Զի՞նչ կամի բարբառելն մեզ նշանակել, եթէ ոչ զայս՝ զի ոչ էր պարտ միայն յինքեանս ի խորհրդով¹ խաւսել, այլ յառաջըբական բանիւ յայտնի ի բաց բարբառել:

Եւ էին բնակեալ յերուսաղէմ հրեայր արք երկիւղածք յամենայն ազգաց (Բ. 5):

Ուրեմն յերուսաղէմ բնակե՞լն երկիւղի Աստուծոյ էր նշանակ: Այո եւ կարի իսկ քաջ: Զի յայնչափ² ազգաց գտոհմս եւ զհայրենիս թողեալ՝ անդ բնակէին, կամ զի էին նոքա հեթանոսք ընդ հրէական կարգաւք³ մտեալք, կամ մանաւանդ հրեայ ի գերութենէն Անտիոքու դարձեալք, եւ զի պարտ էր նոցա ըստ աւրինացն երիցս ի տարւոջ երեւել ի տաճարին, զի մի՛ յոյժ նեղիցցին⁴ յաճախ անդր երթալովն, անդէն իսկ բնակէին յերուսաղէմ:

Եփր. «Իբրեւ եղև րարբառս այս, եկն միարան բազմութիւնն եւ խոնցեալ»: Զայնն, որ գայր յերկնից լսելի եղև ամենայն քաղաքացեացն, եւ հոտն, որ ի բռնութենէ անտի հոգմոյն բուրէր, զբազումս ժողովեաց ամ անդր⁵. այս է բարբառն, որ եղև:

Լամբ. Իսկ կիսոց թուեցաւ զլինել բարբառոյս ի վերայ այլատարազ խաւսից առաքելոցն առնուլ, եւ երկոքեան իսկ են ի դէպ:

Յոհ. «Եկն միարան բազմութիւնն եւ խոնցեալ»: Զի ի վերնատանն եղև բարբառն՝ ուր էջ Հոգին, յիրաւի արտաբուստ⁶ հոսեալ բազմութիւնն անդր ժողովէին: Զի բազումք ի նոցունց իբրեւ գերկիւղածս

¹ Բ խորհրդուց
² Ա այնչափ
³ Ա կարօք, Բ կարօս] կարգօք
⁴ Ա նեղեցցին
⁵ Ա անտր
⁶ Բ յարտաբուստ

կասկածէին եկեալ հասեալ ի վերայ նոցա զպատուհասան սպառնացեալ վասն յանդգնութեանն¹, որ ի Քրիստոս:

Եփր.² Սոքին իսկ այսոքիկ, զորս շարժեաց բարբառն ահագին եւ ած ժողովեաց հոսն անուշուութեան³, իբրեւ տեսին զգալիլացիսն⁴, զի խաւսէին յամենայն լեզուս՝ զարմացան, ըստ որում ասէ. «Ձի լսէին յիրարանչիր լեզուս խաւսել նոցա» (Բ. 6): Այլ մի՛ որ կարծիցէ առաքելոցն ի բարբառն⁵ հայրենի խաւսել, եւ լսողացն յիւրաքանչիւր լեզուս լսել:

Ամար. Զի այսպէս իմանալ՝ պարսիցն եւ պարթեւաց գայ սքանչելագործելն, այլ մանաւանդ յայլ եւ յայլ խաւսէին լեզուս: Զոր յընթեռնուլն՝ ստորակիտաւ պարտ է կտրել զլսէինն. եւ ապա հրկար առողանութեամբ առնել մեծավերջ⁶ զիւրաքանչիւրն, եւ խառնել սղիւ ընդ լեզուս խաւսել նոցա, այսպէս ընթեռնուով, զի լսէին, յիւրաքանչիւր լեզուս խաւսել նոցա, զի ուղիղ տացէ զիմաստն, որպէս զի իցէ սքանչելագործելն ոչ լսողացն, այլ խաւսողացն առաքելոցն⁷: եւ տե՛ս ահա:

Մրանչանային, ասէ, ամենեքեան զարմացեալք (Բ. 7):

Յոհ.⁸ Յիրաւի, զի նոր եւ չքնաղ էին սքանչելիքն, վաղվաղակի յառաքելալսն հայէին եւ ասէին ցմիմիանս. «Ո՛չ ապաքեւ սորա, որ խաւսին՝ գալիլացիք⁹ են, աղբարք եւ շինականք: Եւ գիա՞րդ լսեմք յիրարանչիր բարբառս մեր, յորս ծնեալք ենք, պարթեւք եւ մարքս եւ ելիմացիքս¹⁰, հրեայքս եւ եկրս կրեպացիքս եւ արարացիք, լսեմք խաւսել¹¹ դոցա ի մեր լեզուս գնեմ/15ա/ձամենս Աստուծոյ» (հմմտ. Բ. 7-11):

Յոհ. Տե՛ս արդ՝ յելիցն արեւու մինչեւ ի մուտս այն ինչ զնոսա հասեալս, զի յամենայն կողմանց աշխարհի անդր ժողովեալք էին, եւ այս զաւրացուցանէր զառաքելսն, զի թէ պարթեւերէն¹² էր բարբա-

¹ ԱԲ խաւսելու
² Գ > Եփր.
³ Ա հոտ անոշութեան] հոտն անուշութեան
⁴ Ա զգալիլացիսն] զգալիլացիսն
⁵ Բ բառն] բարբառն
⁶ ԱԲ միջավերջ] մեծավերջ
⁷ ԱԲ > այլ խաւսողացն առաքելոցն
⁸ Գ > յոհ.
⁹ Ա գալիլացիք] գալիլացիք
¹⁰ Ա եղեմացիքս, Բ եղեմացիքս] ելիմացիքս
¹¹ Ա խաւսել
¹² Բ պարթեւերեն

ռեալն, ինքեանք որ խաւսէինն¹՝ ոչ զիտէինն², այլ ի նոցունց ի լսողացն ուսանէին: Եւ զի յանուանէ յիշեաց զազգսն զթշնամիս հրէից, առ ի ցուցանել, թէ ամենեցունց իսկ առաքեալքն³ յաղթեցին:

Արդ, սոքա կամ յայսոքիկ յիշելոց ազգաց⁴. Ի գերութենէ եկեալ հրեայք էին այլալեզուք, կամ անդանաւր⁵ ի Հրէաստան ծնեալ հեթանոսք, զի նոր աւանդութիւնս բազումս կայլի վկայս, զհրէաստանեայս⁶ եւ գեկիս աւտարս: Որք ապշեալք⁷ եւ տարակուսեալք, այլ ոք առ այլ ասէին. «Ձի՛նչ կամիցի այս լինել» (Բ. 12): Առ որս ասելի է, թէ զի՞ զարհուրէր: Զի լսեմք, ասեն, խաւսել⁸ մերով լեզուովս⁹ զմեծամեծս Աստուծոյ: Տե՛ս, զի ոչ բանս ինչ լոկ խաւսէին, այլ սքանչելիս ոմանս բարբառէին մարգարէանալով կամ իմանալով վկայութիւնս մարգարէիցն զՔրիստոսէ, ընդ որ յիրաւի լսողքն¹⁰ տարակուսէին: Եւ այս զբարեմտութիւն նոցա յայտնէր. զի զարհուրեալք ընդ եղեալսն՝ ասէին զի՞նչ կամիցի այս լինել. զի հանդերձեւոց իրաց նախագուշակ զնշանն վարկանէին, այլ թէ բարւո՞յ իցէ արդեւք կամ չարի, ոչ զիտելով տարակուսէին:

Իսկ կիսոցն այսն արարեալ ասէին, թէ¹¹ քաղցուալիցք են (հմմտ. Բ. 13):

Ով անամաւթ չարութեանն. նախ զի չեւ էր ժամանակ արբեցութեան, զի պենտակոստ էր: Եւ զի հրէից եւ հեթանոսաց, թերեւս եւ խաչողաց խոստովանելով զսքանչելիսն, նոքա ծաղր¹² առնէին: Այլ չեն զարմանք, զի սոքա եւ զտէրն տեսանէին զի հանէր դեւս, եւ դեւ ունել նմա ասէին, եւ աստ ընդ այլ կողմն թիւրէին զեղեալն, զի թշնամանասէրն զասելն եւեթ խնդրէ, այլ ոչ զի¹³ դէպ ինչ ասելն:

¹ ԱԲ խաւսելն
² ԱԲ գիտելն
³ Ա առաքեալք
⁴ ԱԲ ազգացս
⁵ Բ անտամոր
⁶ Ա գիրեստատայս
⁷ ԱԲ ափշեալք
⁸ ԱԲ խաւսել սոցա] խաւսել
⁹ ԱԲ լեզուովս
¹⁰ Ա լսողքն
¹¹ ԱԲ > թէ
¹² Բ խաղ] ծաղր
¹³ Բ > զի

Յարուցեալ Պնփրոս հանդերձ մեքասանիքն ամբարձ զձայն իւր (Բ. 14):

Տե՛ս զարիութիւն¹ նորա: Զի թէպէտ կէսքն զարհուրեալք էին, սակայն սքանչելի էր համարձակիլն նորա եւ զձայն համբառնալ այր մի ռամիկ՝ եւ առ իւրսն, թող թէ առ սպանիչս: Եւ զի չէին գինւով արբեալք եւ ոչ ապշեալք² որպէս զգիւթսն, իսկոյն ձայնիւն Պնտրոս եւ հայելովն յայտ արար, եւ զի անճաՀ էր ամենեցուն խաւսել³, մետասանքն մերձ կալով վկայէին ասացելոցն, եւ ամենեցուն նայ էր բերան: Այլ վաշ զաւրութեան Հոգւոյն. զի ահա՛ որ ոչն տարաւ հարցման աղջկան միոյ վատթարի, ի մէջ անցեալ արիւնահեղ խոսանն՝ այսչափ բանիւ համարձակի, զի աներկբայ լիցի նշան յարութեանն՝ Քրիստոսի եւ զաւրութիւն Հոգւոյն՝ որ զարժանիսն իւր ոսկի առնէ ի կաւեղինէ, որպէս զՊնտրոս զերբեմն երկչոտն եւ զանհանճար: Այլ տե՛ս եւ զընկերսն նախանճոտս՝ նմա այժմ թողեալ զատենաբանելն:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Եւ արդ միայն զանձինս արժանիս Հոգւոյն կազմեսցուք, եւ ամենայն ինչ դիւրաւ մեզ վճարի, որպէս եւ յայժմամ պետրոսեանք Հոգւովն վառեալք որպէս արս հրեղէնս ի մէջ ձիղ անկեալք ոչ չար ինչ կրէին, այլ ի հպեալսն |15բ| գործէին զյաղթութիւն, ոչ միայն հրէից յաղթելով, այլ եւ բռնաւոր իշխանաց եւ գոռոզ աշխարհակալաց, եւ միանգամայն բանիբուն ճարտարաց եւ փիլիսոփայիցն հելլենացւոց⁴: Որպէս եւ այժմ ի մէջ անցեալ առ խաչեցաւոսն⁵ հանդիսաբանէ եւ ասէ:

[Գ.ԱՌԻՍ Ե.]

Արք հրէաստանեայք⁶, եւ⁷ որ բնակեալ էք յերուսաղէմ ամենեքեան, այս ձեզ յայտնի լիցի եւ ունկն դիք բանից իմոց (Բ. 14):

¹ Ա զարուփիւն
² ԱԲ ափշեալք
³ Ա խօսել
⁴ Ա հեղեղացւոց, Բ հելլեացւոց] հելլենացւոց
⁵ Ա խաչեցաւոցսն, Բ խաչեցաւոսն] խաչեցաւոսն
⁶ Բ հրէաստանեայք
⁷ Բ > եւ

Ոչ առ որս նախ արս երկիւղածս¹ եւ աւտարս ասաց յամենայն ազգաց՝ խաւսի այժմ զբանս, այլ տակաւին առ կատակաւոսն, առ ի յուզղել զթիւր կարծիս նոցա: Եւ դու տես, զի այլն առնելն պատճառ եղեւ բանին, եւ բարւոք, ոչ իբրեւ առ կատակաւոսն ընդդիմաբանէ, այլ յարգանաւք իմն, թէ «Արք հրէաստանեայք, եւ՛ որ բնակեալք էք յերուսաղէմ», զի մեծ իմն գովեստ կարծէին զընակելն յերուսաղէմ եւ Հրէաստանեայ³ գոլն, որ է յուզայեան վիճակն, զորս⁴ այսու բանիւ առ ինքն դարձուցանէ, թէ «Ունկն դիք բանից իմոց»: Ոչ որպէս դուք կարծէք, թէ խաղմզելով⁵ լցեալ իցեմք: Տե՛ս զմեծանճնութիւնն⁶, զի զյորով մասն ամբոխին զարմացեալս ընդ իւր ունկելով՝ ոչ շփանայ, այլ հեզութեամբ ընդ խիստսն բարբառի: Հայեաց եւ զոգւոյ⁷ նորա զազատութիւնն. զի ոչ գովեաց զասողսն⁸, թէ լսեմք խաւսել սոցա ի մեր լեզուս զմեծզմեծս Աստուծոյ, այլ զհեզնաւոսն մեղմով ի կշտանբերն, զսքանչացեալսն փութացաւոս արար յերկիւղ, եւ խոյս տուեալ բանիւն յամբառնալոյ եւ ի սուտակասպասութենէ, նախ ի բաց խլէ զանպատշաճ կարծիս նոցա, թէ «Ոչ որպէս դուք կարծէք, թէ խաղմզով լցեալ իցեմք» (Բ. 15), եւ ապա զուղիղն հաստատէ: Եւ չասաց, թէ ոչ որպէս դուք կատակէքդ, զի մի՛ կամաւ չարութեան⁹ զձաղըն գիցէ:

Զի դեռ երեք ժամք են աւուրս (Բ. 15):

Եւ այս զի՞նչ անիցէ՝ թերեւս ասիցէ որ, զի մարթի եւ յերրորդում ժամու արբեալ լինել: Ասեմ, թէ ոչ ասաց ճշդիւ վասն արբեցութեան, զի եւ նոքա ոչ զսոսա արբեալս ունէին, այլ կատակելով զայն ասէին: Ուստի ուսանիմք, թէ առ ոչ հարկաւորսն չեն պէտք բազում բանից: Եւ այլազգ. զի ըստ արիւնացն, մանաւանդ յայնմ ժամու եւ յաւուր, չէր աւրէն առն հրէի արբեալ գոլ, զի պենտակոստ էր: Այլ տեսցուք դարձեալ. զի յերրորդ ժամու իջեալ Հոգւոյն ոչ էր վայրապար: Այլ նախ՝ զի հռչակելի լիցի, զի չեւ եւս յուտել

¹ Ա երկիւղածս + եւ օտարս երկիւղածս եւ օտարս բանս
² ԱԲ > եւ
³ Բ գիւրտաստանեայ
⁴ Բ գոր
⁵ Բ խաղմզով
⁶ Բ զմեծամայնութիւնն] զմեծանճնութիւնն
⁷ ԱԲ զոգւոյ
⁸ ԱԲ զասողսն
⁹ Ա չարութեան + այլ անգիտութեան

կամ ի գործ կամ յընթրիս զբաղեալք, այլ աւրն մեկնեալ, եւ մարդիկն զուարթացեալ պայծառ եղեալքն ցուցցին:

Խոսք. Եւս, ի սոյն ժամու ասի Ադամ ստեղծեալ եւ զՀոգին Սուրբ փչմամբ զգացեալ:

Ներս.կթղ. Յորում ժամու եւ կրինն ի չարէն պարտեալ եւ ի Հոգւոյն թափուր մնացեալք, զորս ի սոյն ժամու եւ Տէրն ի խաչին քաւեաց, եւ զՀոգին Սուրբ այժմ դարձեալ պարգեւեաց, զոր իբրեւ նախ արբին պետրոսեանք՝ ոչ խազմուզ՝ ասեն արբաք եւ արբեցաք, այլ բաժակ անապական բերկրութեան, ի կենացն ազրիրէ՞, գետաւարէն բղխման ուղիքից փափկութեան կանխաձայնեալն խոստման:

Յոհ. Որով եւ զմարգարէութիւնն Յով|16ա ելայ այսու լցեալ ցուցանէ, աստի եւ յառաջ առ ամենեւեան նոսա խաւսելով, թէ «Այս է, որ ասացաւ ի ձեռն մարգարէին Յովելա՞: Եւ եղիցի յեր այսորիկ յառուս յերինս՝ ասէ Աստուած՝ հեղից յՈգոյ իմոյ» (Բ. 16-17): Յուցանէ այժմու եղելոցս մերձ գոյ զկատարածն, զի յաւուրս վերջինս ասէ զերեւումն Քրիստոսի եւ զհեղումն Հոգւոյն, այլ ոչ յիշէ առժամայն զանունն Քրիստոսի, կամ զխոստանալն նորա զՀոգին, այլ ի Հաւրէ ասէ զխոստումն Հոգւոյն: Բայց սուղ ինչ յետոյ ասէ վասն Քրիստոսի, եւ զի խոստացաւն զՀոգին եւ սփռեաց ասէ որպէս տեսանէք: Վայելչապէս զայս արար Պետրոս, զի թէ նախ յիշէր զՔրիստոս՝ ի վէճ դրդէր զնոսա, այլ ի յետոյ ասելն Հաւատացին Աստուած գոյ զնա: «Նեղից, ասէ, յՈգոյ իմոյ ի վերայ ամենայն մարմնոյ» (Բ. 17): «Նեղույն՝ զառատութիւնն յայտնէ, եւ «ի վերայ ամենայն մարմնոյ»՝ այսինքն՝ ի Հաւատացեալս, ոչ ի հրէայս միայն, այլ եւ ի հեթանոսս՝ յայտ է: Այլ դեռ եւս ոչ յայտնեաց զայս, զի մի՛ յաղաչեցցեն հրեայք:

Այլ իբրեւ ետ նոցա քաղցր խոստումն զհեղումն՝ Հոգւոյն, թէ՛ ընդունել կամեցին, ոչ ետ տեղի նոցա նախանձեւոյ ընդ հեթանոսս, այլ իսկոյն ի բաժանմունս ընդունողաց Հոգւոյն փոխեաց զբանն, թէ՛ «Մարգարեացիս ուստերք ձեր եւ զստերք» (Բ. 17): Ոչ ի ձեզ հարազ, ասէ, այլ ի մանկունս ձեր հեզցի Հոգին, որք եւ յամենայն լեզուս խաւսելով մարգարէացին, վերստին առեալք զչնորհան, զոր կորոյս Ադամ: Սմին վասն նախ զուտերսն զնէ, զի փոխանակ հաւրն առին

1 Աբ խազմուզ
2 Աբ աղբերտ
3 Ա յովեղայ
4 Աբ յետին
5 Աբ գեղով

որդիքն՝ առաքեալքն եւ Ադաբոսք, եւ շիրդայեանք, եւ ապա՝ դստերք՝ որպէս Փիլիպպոսին եւ այլք:

Եւ երիպասարարք ձեր փեսիլ² փեսցեն (Բ. 17):

Եւ են սոքա հզաւքն յառաքինութիւնս, առ որս զրէք³ Յովհաննէս, թէ «Յաղթեցէր դուք չարին» (Ա. Թ. Յովհ. Բ. 13): Եւ զի մի՛ յորդիսն եւեթ կացուցէ զչնորհան՝ յաւելու. «Եւ ձերք ձեր երագով երագեցին» (Բ. 17): Յայտ է՝ աստուածային հանճարով արեւորեալքն, զորս ցուցանէ ահա արդէն արժանացեալ եւ հասեալս շնորհին, իսկ զկատակաւզան՝ ոչ: Սմին վասն զմարգարէն ասէ ի մէջ ի զիմաց Աստուծոյ ասելով. «Հեղում յՈգւոյ իմոյ», յոմանս դէմ յանդիման, որպէս այսաւր յինքեանս՝ յորս նստաւ նախ, եւ յայլս երագովք՝ որպէս ի մարգարէան. ո՞րքոն յերագի երեւէր⁴ Պաւղոսի այր մակեդոնացի, հրաւիրելով զնա անդ ի քարոզել, եւ ցԱնանիա ի Դամասկոս ասէր Տէր ի տեսեանն մտանել առ Սաւղոս:

Իսկ ի վերայ ծառայից իմոց⁵ եւ աղախնաց իմոց հեղից, ասէ, յՈգոյ իմոյ (Բ. 18):

Յառաքինութենէ կոչէ զսոսա, որք են երկիւղածքն եւ փոյթքն ի պաշտաւն Աստուծոյ, ազատեալքն ի մեղաց եւ ծառայեալք Աստուծոյ, յորս եւ առատ հեղուն շնորհքն, ոչ ի սակաւս ոմանս, իբրեւ ի հնումն յԱննա⁶ կամ Դերովրա, այլ աստ՝ ի յոյժ բազումս առատացեալ⁷, որք եւ մարգարէացցին, ասէ: Ըստ այնմ. «Ամենայն այր կամ կին, թէ աղալթ կամ մարգարեանայ»: Արդ, որպէս երբեմն Քրիստոս կամելով ուղղել զառ ի յինքն զչար կարծիս նոցա, թէ «Բեղզերուդաւ հանէ դա զդուս» (Մարթ. ԺԲ. 27), ասաց, թէ «Նոգովն Աստուծոյ հանեմ ես զդուս» (Մարթ. ԺԲ. 28), նոյնպէս եւ այժմ Պետրոս, զի ոչ արբե|16բ/ցութեան զինուոյ, այլ Հոգւոյն Սրբոյ Աստուծոյ ցուցցէ գործ զխաւսելն ինքեանց յայլ եւ յայլ լեզուս, ի մարգարէն ապաւինն, կնքել նովաւ զբանն, որում ոչ կարէին ընդդիմանալ: Զոր սմին վասն եւ Քրիստոս առնէր, յաճախ զմարգարէան յիշելով, եւ նոքաւք զբանն կնքէր, որպէս այն,

1 Բ ~ ապա եւ
2 Աբ տեսիլս
3 Բ գրերն
4 Աբ երեւի
5 Աբ > իմոց
6 Աբ յամանիա
7 Բ առատացեալս

«Թե Դասիթ գնա Տէր կոչէ, գիա՞րդ որդի նորա իցէ» (Մտք. ԻԲ. 45), եւ այլ բազում ուրեք, առ որ ոչ կարէին տալ պատասխանին:

Արդ, իբրեւ ուղղեաց աստ Պետրոս մարգարէիւն զթիւր կարծիս նոցա ասելով, թէ «Այս է ասացեալն ի ձեռն Յովկայ» (Բ. 16), ոչ ի՛ նոյն առնու գտեղի, այլ ընթեռնու ըստ կարգի եւ զահագինսն եւս՝ զի երկիցեն: «Տաց, ասէ, նշանս յերկինս ի վեր եւ յերկիր ի խոնարհ, արին եւ հուր եւ մրրիկ ծխեալ» (Բ. 19): Այսոքիկ ասացեալ են նախ վասն եղելոց նշանացն յաւուր խաչին Քրիստոսի, նա եւ վասն սաստիկ հասելոց՝ վշտացն Երուսաղէմի ի զաւրացն հռոմոց, եւս եւ վասն նշանաց հանդերձեալ աւուրն վերջնոյ, զորս անէ ի մէջ բանիւս: Նախ զի ցուցցէ, թէ Հոգւովն խաւսին ի լեզուս, որոյ իջմանն ի նոսա նախագուշակք եղեն նշանքն անաւորք՝ որ եղեն ի ժամ խաչին, նախ քան զգալ մեծի աւուրս այսորիկ, յորում եկն անա Հոգին, զի այսու ցուցցէ զիջումն Հոգւոյն Սրբոյ ընդ չարչարանացն Քրիստոսի ի Հաւրէ պարգեւ³ հեղեալ ի մեզ հաւատացեալսս⁴: Ապա եւ սպառնայ եւս խաչահանուացն զանցսն՝ որ կրելոց են ի տիրոսեանց, թէպէտ եւ ոչ մեկնեաց զասացեալս, որպէս եւ ոչ զպատուհասն Յուդայի յիշեաց զասացեալն բերանովն Դաւթի: Եւ⁵ եցոյց, թէ զոր կրենն ի տիրոսեանց զգժընդակսն ի⁶ դժընդակագունից վշտաց, վերջնոյ աւուրն են նախագուշակք՝ եթէ ոչ գայցեն ի զգաստութիւն: Եւ զի խիստք եւ նշանախնդիրք ոմանք էին առ հաւատ հանդերձելոցն, «Տաց, ասէ, նշանս» (Բ. 19): Ո՞ր: Յայտ է՝ ըստ առաջին կարգին, թէ հեղման Հոգւոյն այսմ աւուր, զոր աւր մեծ եւ երեւելի կոչէ:

Եփր. Զի որպէս առաւաւտն⁷ նշան է ծագմանն⁸ արեւու, եւ նշանքն, որ յաւուր խաչին Քրիստոսի, գուշակ⁹ հեղման Հոգւոյն Աստուծոյ, «յերկինս»՝ արեգակն զի խաւարեցաւ, եւ «յերկիր»՝ շարժումն զի եղեւ, արիւն՝ Քրիստոսին որով փրկեցաք մեք, զոր¹⁰ նոքա առին ի վերայ անձանց եւ որդւոց իւրեանց ի դատապարտութիւն փոխանակ արեանն՝ որ ցանիւր ի վերայ նոցա ի փրկութիւն, եւ «հուր»՝

¹ Աբ եւ] ի
² Բ հասելոյ
³ Բ պարգեւս
⁴ Աբ հաւատացեալս
⁵ Աբ եւս
⁶ Աբ > ի
⁷ Ա առաւաւտն
⁸ Աբ ծագման
⁹ Աբ գուշակք
¹⁰ Բ զի] զոր

Աստուած Բանն՝ որ ջրով կողին շիջոյց զհուրն Ագամայ, եւ վառեաց, զոր ինքն եկն արկանել յերկիր, կամ որ երեւեցանս այսաւր լեզուաւք հրեղինաւք: Դարձեալ «հուր»՝ մարմինն աստուածացեալ յերկինս, եւ «արիւն»՝ Բանն մարմնացեալ ի խաչին, «մրրիկ ծխոյ»՝ նախատանք¹ խաչահանուացն²:

Դաւ. փիլ. Կամ ի շարժմանէն³ երկրի եւ ի փլմանէ վիմաց փոշի ծխատեսակ յաւուր վերացեալ: Ուստի եւ արեգակն խաւարմամբ քաւղ արկեալ պատկառանաց ի տեսանել զնախատինս արարչին, եւ լուսինն շրջեալ ի դոյն արեան ստեղծչին, ըստ որում ասէ. «Արեգակն դարձցի ի խաւար եւ լուսին յարիւն» (Բ. 20), թէպէտ եւ ոչ զրեցաւ յաւուր արեանս, որպէս եւ ոչ արտասուքն, որ ընդ ուժգին պաղատանացն Քրիստոսի:

Կիր. Այս/17ա/ուրիկ, որպէս յայտ է յաւետարանչացն, կանխագոյն վճարեցան քան զգալուստ Հոգւոյն յաւուրն⁴ պենտակոստէից, վասն որոյ եւ մարգարէն ասէ. «Մինչ չեւ⁵ եկեալիցէ ար Տեառն մեծն եւ երեւելին» (Բ. 20), յայտ է՝ իջման Հոգւոյն, որ եւ վասն այսր նշանաց եւ անմեղին մահու, եկն անա աւրս այս մեծ, յորում հեղաւ Հոգին:

Յոռ. Իսկ ըստ երկրորդ կարգին կերպարէ կանխաւ զանցս աղէտիցն⁶, յորժամ առցի ի Հոռոմաց Երուսաղէմ: «Արիւն»՝ սպանելոցն պատժապարտաց, եւ «հուր»՝ քաղաքին հրդեհեցելոյ, եւ «մրրիկ ծխեալ»՝ նոյն հրոյն հարելոյ, «արեգակն խաւարեալ եւ լուսին յարիւն դարձեալ»՝ ի վերայ ծախելոցն ի սրոյն եւ ի սովոյն՝ յայտ է: Կամ զսաստիկ վիշտս նոցա այսու նշանակէ եւ զմեծութիւն նեղութեանն սպառնալեաւքս՝ որով զխտացեն եղուկ զինքեանս, զի հասեալ է աւերն Երուսաղէմի: Նա զի եւ նշանս ոմանս անագինս յայնժամ եղեալս ի պաշարմանն Երուսաղէմի պատմէ Յովսէփոս հրեայ: Ապա եւ զարհուրացուցանէ եւս զկատակաւզան նախաճաշակ նշանաւքս այսոքիւք⁷՝ ակն ունել մեծին հրոյն հանդերձելոյ ի զարստեան աւուրն Տեառն յերկնից, զի հուր երթայ առաջի նորա:

Եփր. Որոյ լոյս պարգեւեացն հեթանոսաց, եւ մրրիկ ծխոյն խաչահանուաց ի խնդրել ի նոցանէ զվրէժ արեանն Քրիստոսի եւ արդա-

¹ Բ նախատանք
² Բ խաչահանուացն
³ Ա շարժմանեն
⁴ Աբ յորն
⁵ Աբ մինչեւ] մինչ չեւ
⁶ Բ աղետիցն
⁷ Բ այսոքիկք

րոյն¹. Եւ խաւարի ի վերայ նոցա արեգակն նախ քան զըմբռնելն զնոսս² ի լիճ Հրոյն³, զորմէ ասէ. «Մինչ չե⁴ եկեալ իցէ ար Տեառն մնծ եւ երեսելի⁵» (Բ. 20):

Զի թէպէտ տակաւին առանց պատուհասի մեղանչէք, ասէ, այժմ, այլ ոչ է պարտ դովաւ քաջալիրեալ: Զի թէ նեղութիւնքն, որ նախագուշակ լինելոց են դժուարագունիցն, այսչափ սաստկագոյնք են, ապա վասն յոյժ մեծագունիցն կարի յաւէտ զարհուրելի է: Եւ իբրեւ կարի յոյժ սասանեցոյց զնոսս, եւ զծիծաղելն նոցա ընդ այնքան տագնապաւ փակեաց, դարձեալ տայ ապացոյց նոցա ոգի կլանել⁶: «Եղիցի, ասէ, ամենայն, որ կարդասցէ գանուն Տեառն՝ կեցցէ» (Բ. 21): Եւ զայս ասաց մարգարէն վասն Քրիստոսի, զի նա է Տէր, զորոյ անունն, որ խոստովանի՝ կեցցէ: Այլ Պետրոս դեռ եւս զայս ոչ ասաց յայտնի, այլ պարզաբար զբանն առնու ոչ յաւելլով, թէ որ կարգայն զանուեն Քրիստոսի. որպէս այն, թէ «ամենայն, որ կարդասցէ», ոչ յաւել, թէ Հրէայն իցէ եւ թէ Հեթանոսն, որոց չիք խտիր ի Քրիստոս: Որպէս յարբունիս. զի ոչ ի քաջատոհմութենէ, այլ յարուեստէ եւ ի գործոյ յարգի իւրաքանչիւր ոք: Սմին վասն եւ ոչ զկարգալն⁷ յաւել⁸, թէ ոչ լոկ ասելն Տէր Տէր, Հերիք է առ կացուցանել, այլ պատուիրանացն կատարմամբ: Բայց առ այժմ, զի դեռ սկիզբն էք, զբան Հաւատոյն միայն ի ներքս ասէ, թէ «Անգիս փանջանցն կարդացմամբ անուանն Տեառն է փրկութիւն» (հմմտ. Սաղմ. 9. 9): Իսկ զայն, թէ «յետ խաչին, որ ոք խնդրէ զփրկութիւնն»՝ պարտի ի Քրիստոս Հաւատալով եւ կարգալով փրկիլ յետոյ կարգէ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Արդ, այս ձեւ աւրինակի բանից առ նորընծայսն այսպէս ի ճաշ է, զոր դեռ եւս պիտոյ է նախ ի Հաւատս աշակերտել: Իսկ ըստ մեզ [17բ] վաղուց Հաւատացիլոցս պիտոյ է զաւրինակ վշտացն Երուսաղէմի ի ստուգութիւն առնուլ Հանդերձեալ գեհնիին սպառնալեաց: Եւ մի՛ վասն զի բարերար է Աստուած՝ արհամարհել զնա, այլ մա-

¹ Աբ արդարոցն
² Աբ զըմբռնել ցոցա] զըմբռնելն զնոսս
³ Աբ ջրոյն] հրոյն
⁴ Ա մինչչեւ] մինչ չեւ
⁵ Աբ երանելիս] երեսելի
⁶ Աբ ելանել] կլանել
⁷ Աբ զկարգալ
⁸ Աբ յաւել

նաւանդ զարհուրել, զի եւ տանջաւ¹ եւս է: Զի ո՛ր այլ ոք զայնչափ չարիս Հասոյց Հրէիցն, մինչ² կանանց առ կարիս սովոյն զորդիս խորովել եւ ուտել, եթէ ոչ ինքն Քրիստոս: Առ որ եւ նախ ի Հաւատալ ի նա Հրէիցն փութայ Պետրոս Հասուցանել զբանն յասելն:

[ԳՂՈՒՄ Զ.]

Աբ³ իսրայէլացիք, լուարոք գրանս զայս (Բ. 22):

Ոչ է փաղաքշանաց Հանդարտագոյն խաւակլս, այլ զի վերագոյն զարհուրեցոյց զնոսս սպառնալեաւք մարգարէին, զի մի՛ վհատիցին կամ զայրասցին, դարձեալ նախերգան սկսանի, յիշեցուցանել կամելով նոցա զՔրիստոս: Եւ ոչ ասաց, թէ արք իսրայէլացիք Հաւանեցարուք, զի ծանր թուէր, այլ թէ «լուարոք»: Եւ իսկոյն վաղվադակի ի մէջ բերէ զանունն Քրիստոսի, եւ ի սկիզբն բանիս ոչ ասէ ինչ ի բարձրագունիցն զՔրիստոսէ, այլ ի յոյժ խոնարհագունիցն. «ԶՅիսուս» ասէ: Եւ վաղվադակի զՀայրենիսն յիշէ: «Զնագովրեցի» (Բ. 22)՝ ասէ, որ ոչ ինչ մեծագոյն ցուցանէ զնա քան զմարգարէ:

Եփռ.⁴ «Զայր», մարդ քարոզէ զնա, զի իբրեւ կաթն ջամբեսցէ նոցա զաւետարանն, այլ իբրեւ կատարեսցին, քարոզեսցեն զնա դատաւոր արարիչ եւ Աստուած:

Յոռ. «ԶՅիսուս, ասէ, զայրն», եւ զնովիմբ ասէ զմեծն, թէպէտ մեղմով, թէ «յԱստուծոյ առաքեցաւ» (Բ. 22), ասէ «Զցուցեալն յԱստուծոյ ի ձեզ» (Բ. 22): Զայս եւ Քրիստոս ամենայն ուրեք փութայր ցուցանել, թէ ոչ յանձնէ, այլ ի Հաւրէ եկն, եւ Մկրտիչն՝ թէ «Նա ասաց ցիս. Յոյր վերայ իցցէ եւ հանգսիցի Նոզին⁵, նայ է Քրիստոսն» (հմմտ. Յովհ. Ա. 33): Զայս եւ երանելիին Պետրոս ճեպելով ցուցանել այսպանողացն, նախ՝ զսպեաց զնոսս երկիւղիւ, ապա Համարձակի պատմել ի մէջ խաչեցողացն, թէ յարեաւ: Բայց նախ զայն զնէ, թէ յԱստուծոյ եկն: Եւ այս ուստի⁶ է յայտ, ի դաւրութեանցն եւ յարուեստիցն, զոր արար: Եւ դեռ եւս ոչ ասէ, թէ ինքն Յիսուս արար, այլ թէ ի ձեռն նորա Աստուած, «Որպէս եւ դուք իսկ գիտք» (Բ. 22) ասէ: Առանց երկիւղի իրիք զնոսս կոչէ վկայս, զտեսաւղսն եւ զլսաւղս սքանչիւեացն Յիսուսի, զոր եւ

¹ Բ տանջող
² Բ մինչչեւ
³ Ա արդ] արք
⁴ Գ > Եփր.
⁵ Բ հոզի

Նիկողոզիմոս¹ ասէ, թէ «ՅԱստուծոյ եկեալ ես՝ զի ոչ որ կարել ատենել զոր դող ատենս» (Յովի. Գ. 2):

Եւ իբրեւ ասաց զնոցին զխտացեալսն, ապա եւ առ անյայտսն գայ: «Զնա, ասէ, եկարեալ խորհրդով եւ կանխագիտութեամբն Աստուծոյ մարտնայ ի ձեռաց անարինաց բեւեռեալ ի փայտի սպանէր» (Բ. 23): Զչար կատաղութիւնն զայն՝ ոչ եթէ դուք զաւերացայք եւ խաչեցէք ասէ, եթէ ոչ ինքնիշխան յաւժարութեամբ գայր² ի մահ, որ ցուցանէ զնա Աստուած, այլ կանխագիտութեամբն Աստուծոյ էր սահմանեալ: Եւ տես, զի թէպէտ փութացաւ ազատել զնոսս յամբաստանութենէն ասելով. թէ «Տեսչութիւն Աստուծոյ էր, որ եղեւն³, որպէս եւ Յովսէփ ասէր «Մի՛ բարկանայք միմեանց, զի Աստուած առաքեաց զիս ասար» (հմմտ. Երբ. ԼԲ. 22): Այլ զի մի՛ ասիցեն, թէ տեսչութիւն Աստուծոյ էր՝ ապա բարեւոք գործեցաք, զի խաչեցաք: Ոչ, ասէ, զի |18ա| թէպէտ նախասահմանեալ էր, այլ դուք այրասպան⁴ էք: Ամին վասն յաւել, թէ «Մարտնայ ի ձեռաց անարինաց բեւեռեալ ի փայտի սպանէր» (Բ. 23): Զբոլոր չարն ի դուռն Յուդայի կուտէ, որ մատնեացն զնա Համբուրիւն ի ձեռս անաւրինաց՝ զինուորացն: Զի ոչ պարզաբար սպանէք, այլ ի ձեռն⁵ արանց անաւրինաց, եւ զոր ինչ վասն սպանութեանն ծանր էր նոցա լսել՝ ոչ ամէ ի մէջ, թէ կարաւոյ էր, որ մահու հաղթեաց, եւ զձեզ սպանանել, այլ ճեպի ցուցանել⁶, թէ մեռաւ եւ յարեաւ: Եւ ոչ ձաղէ դեռ եւս զնոսս, թէ «դուք ուրանայք»՝ մարգարէն վկայէ, զի ուսուցէ զմեզ՝ զիջանելով ըմբռնել զանհաւատսն:

Եւ նախ զմահն Յիսուսի խոստովանեալ՝ գայ առ յարութիւնն: «Զոր Աստուած յարոյց» (Բ. 24) ասէ: Տե՛ս, թէ որպէս ի մէջ քաջայայտիցն զանյայտն⁷ դնէ, զյարութիւնն⁸ ասեմ, զի զաւրութիւնքն եւ նշանքն եւ սպանումնն յայտնիք էին: Եւ ոչ ասէ, թէ ինքն յարեաւ, այլ թէ «Աստուած յարոյց», զի դեռ զխոնարհադուներն գայ, եւ⁹ զի ցուցցէ, թէ չէր աւտար ի Հաւրէ, այլ միաբան եւ Համակամ:

¹ Աբ Երևանցի
² Աբ գայ
³ Բ եղեւ
⁴ Աբ այրասպանք
⁵ Աբ ի ձեռս
⁶ Աբ > այլ ճեպի ցուցանել
⁷ Ա գայտն
⁸ Բ գարուփիւն
⁹ Աբ > եւ

Ապա ի վեր հանէ զլսաւզն՝ բարձրագոյնս ճառելով զնմանէ: «Լուծեալ, ասէ, զերկունս մահու, զի ոչ էր հնար ըմբռնել սնա ի սնանէ» (Բ. 24): Ոչ էր հնարդ՝ ցուցանէ, թէ ինքն իսկ մահն եկնէր յունեին զնա, եւ չարաչար պատառումն իւր կրել փութայր՝ զոր լուծանել ասէ¹: Որպէս որ երկնէն ծնանել՝ ոչ կարէ ի ներքուստ ունել, զոր ունին, այլ ճեպի արտաքս տալ, այսպէս ոչ կարողանայր մահ իշխել նմա ունելով, այլ լուծեալ քարկտիր ի նմանէ: Այլ եւ երկունս մահու զնախնի պատուհասն ասէ զմեր, որ վասն մեղաց գտին զմեզ, զոր լուծեալ անգործ արար: Դարձեալ. ոչ էր հնարդ՝ յայտ առնէ, թէ ոչ դարձեալ մեռանի որպէս այլք ոմանք յարուցեալք եւ դարձեալ մեռեալք:

Եւ իսկոյն փութա՞ բառնալ զայլ ազգ ինչ մտածութիւն ի նոցունց ասելով. «Դատիթ իսկ ատ զնմանէ» (Բ. 25): Զի յոյժ մեծարգոյ էր այրն, զնա ամէ վկայ մահուն եւ յարութեանն, եւ ի վերուստ ի խոնարհագունիցն առնու զբանն վկայութեան զՔրիստոսն³, զի ցուցցէ, թէ չէր ինչ տրամեցուցիչ մահ նորա, վասն որոյ եւ ի դիմաց Քրիստոսի առնու զբանս: «Յառաջագոյն, ասէ, րեսանէի զրբեր առաջի իմ յամենայն ժամ, զի էր ընդ աջմէ իմմէ, զի մի՛ սասանեցայց» (Բ. 25): Յուցանէ, զի չէր աւտար յԱստուծոյ կամ Հակառակ ըստ կարծեաց նոցա, եւ ոչ առ տկարութեան մեռաւ, այլ կամաւ եւ Հաւր գործակցութեամբ յաղթեաց մահու ուրախութեամբ, զոր եւ ասէ. «Վասն այսորիկ ուրախ եղել սիրտ իմ» (Բ. 26), այսինքն՝ բանական Հոգին Քրիստոսի յաւերելն զզիւրաբանակ բանտն դժոխոց: «Յնծացաւ լեզու իմ» (Բ. 26): Հոգւովն սրբով ի կոչելն զՀայր Տէր երկնի եւ երկրի, եւ դարձեալ զեղեալ խնդութիւնն աշխարհի ինքն ասէ զխիզախողացն, թէ «Ու՛ր է մահ խայթոցն քո» (հմմտ. Ա. Կրթն. ԺԵ. 55, Ովսէէ ԺԳ. 14): Վասն որոյ յաւելու. «Ես եւ մարմին իմ րևակեցել յուսով» (Բ. 26): Յայտ է՝ անմահութեանն, որում սպասեմք դեռ եւս փրկութեան մարմնոյ մերոյ, ընդ որ եւ ինքն ուրախացեալ փառս կոչէր |18բ| զառիթն այսմ փրկութեանս զխաչն:

Զի ոչ թողցես զանձն իմ ի դժոխս (Բ. 27):

Կալ մնա ի խաւարչուտ սանդարամետս ընդ կապելոցն ի ներքսն ոգւոցն: «Եւ ոչ րացես սրբոյ քում րեսանել զապականութիւն» (Բ. 27), որ է լուծումն ի նիխութիւն, զի թէպէտ մեռաւ ճշմարտապէս, այլ ելոյժ

¹ Աբ > զոր լուծանել ատ
² Բ փութայ
³ Աբ զքրիստոս

զմահ եւ զապականութիւն, եւ զգժոխս զգժուարին ամբոցն չարին յաւիտէնից քակեաց¹:

Կիւր² Ձի ոչ եթէ անձնաւոր իմն է դժոխք, թէպէտ եւ գիրք դէմս դնեն նմա ուրեք իբրեւ անձնաւորի ուրուք, թէ «Լայնեցին դժոխք զանձինս» (Եսայի Ե. 14): Սակայն տեղի է մանաւանդ դժոխք եւ թշուառական Հոգւոց տխուր կապարան: «Ծանուցեր ինձ զճանապարհս կենաց, լցուցեր գիս ուրախութեամբ երեսաց քոց» (Բ. 28): Տակաւին եւս զխոնարհազարդոյնսն ճառէ զՔրիստոսէ: Այսինքն՝ թէ առեալ ի Հաւրէ զանմահութիւն եւ բաշխեալ ամենեցուն՝ վերացաւ յերկինս, յանդիման եղեալ վասն մեր երեսացն Հաւր:

Յոռ եւ յետ վկայութեան մարգարէին՝ յաւելու մեկնել զնոյն: «Արք եղբարք» (Բ. 29) ասէ. ի մեծ ինչ ասելն դնէ զառաջաբանս զյաս՝ զարթուցանելով զնոսս եւ ընդանեցուցանելով: «Պարտ է համարձակութեամբ ասել ձեզ³, ասէ, վասն նահապետին Դաւթի» (Բ. 29): Բազում խոնարհութեամբ խաւսի, զի մի՛ խցցեն զականջս չլսել կամ բարկացին: Սմին վասն ոչ ասաց, թէ չեն ասացեալ բանքս վասն Դաւթի, այլ վասն Քրիստոսի, զի մի՛ թուրցի անարժանս ինչ զԴաւթէ խաւսել: Վասն այսորիկ եւ ոչ ասաց լոկ վասն Դաւթի, այլ «վասն նահապետին Դաւթի»: Այսու եւ զնոսս եւս մեծարէ՝ վասն ցեղապետն ունելով ի վերուստ ինքեանց զԴաւթի: «Ձի մեռաւ, ասէ, եւ թողեցաւ» (Բ. 29): Եւ ոչ ասաց, թէ ոչ յարեաւ, այլ զողանալով իմն զբանն՝ մեծազոյն ասաց քան զայս, թէ «Գերեզման նորա կայ ի միջի մերում մինչև ցայսար» (Բ. 29):

Եւ ոչ դեռ այսպէս եւս⁴ եկն ի Քրիստոս, այլ տակաւին Հանդերձ մեծ իմն գովութեամբ զԴաւթէ: «Ձի մարգարէ էր եւ գիպրէր, ասէ, թէ երդմամբ երդուաւ նմա Աստուած» (Բ. 30): Հարկ առնէ նոցա ընդունել զՔրիստոսի յարութեանն⁵ բան, ապա թէ ոչ՝ վնասի պատիւն եւ մարգարէութիւնն Դաւթի: «Ձի գիպրէր, ասէ, զի ոչ պարգարք խոստացաւ նմա Աստուած, այլ երդմամբ երդուաւ ի պրոյոյ որովայնի⁶ նորա ըստ մարմնոյ յարուցանել զՔրիստոս եւ նստուցանել յաթոռ նորա» (հմմտ. Բ. 30): Համարձակապէս խաւսի զբարձրագոյնս, զի նախկին բանիւքն Հանդարտեցոյց զնոսս: Եւ ոչ մերկ դնէ զմարգարէութիւնն⁷, այլ եւ մեկնէ եւս.

¹ ԱԲ > եւ զգժոխս զգժուարին ամբոցն չարին յաւիտէնից քակեաց

² ԱԲ > կիւր.

³ ԱԲ ձեզ ասել] ասել ձեզ

⁴ ԱԲ դեռուս այսպէս] դեռ այսպէս եւս

⁵ Բ յարութեան

⁶ Բ յորովայնէ

⁷ Բ զմարգարութիւն

«Երդմամբ, ասէ, երդուաւ յարուցանել ըստ մարմնոյ զՔրիստոս եւ նստուցանել յաթոռ նորա» (Բ. 30): «Ըստ մարմնոյ» ասէ, զի ըստ Հոգւոյ թագաւորութիւն նորա յերկինս է: Եւ ընդ յարութեանն եւ զթագաւորութիւնն Քրիստոսի լծակցէ, զի «յարուցանել, ասէ, եւ նստուցանել յաթոռ նորա»:

Եւ ցուցանէ¹, թէ Հարկ էր ընու մարգարէութեանս² այսմիկ: Եւ զի վասն Քրիստոսի իսկ էր մարգարէութիւնս, «Յառաջագոյն, ասէ, ծանուցեալ խաւսեցաւ վասն յարութեանն Քրիստոսի» (Բ. 31): /19ա/ Եւ չասաց, թէ վասն թագաւորութեան նորա, այլ «վասն յարութեանն», զի յասելն, թէ «Նստաւ յաթոռն Դաւթի» (Գ. Թագ. Բ. 12), եցոյց, թէ թագաւոր է Հրէիցն, որ խաչեցին զնա: «Ձի ոչ թողաւ ոգի նորա ի դժոխս, եւ ոչ մարմին նորա նրես զապականութիւն» (Բ. 31): Այսպէս ասելս քան զյարեան ասել՝ նուազ թուի, այլ նոյն է, զի անապականն ոչ էր մահուամբ: Նա եւ սքանչելի եւս քան զայլոց ցուցանէ զյարութիւն նորա. զի ընկալաւ իսկ զնա մահ, այլ ոչ կարաց զիւրն գործել ի նմա, այսինքն՝ զի մինչեւ ցերիս աւուրս իբրեւ զքար ինչ խառատեալ ոչ կարաց կրկտել³ զնա, այլ փշրեալ ի նմանէ ժանեացն՝ փութացաւ արտաքս տալ զնա, եւ ընդ նմին եւ յառաջագոյն կլեալուն փսխեաց ի բաց:

Հաստատեալ⁴ Պետրոսի զբան յարութեանն Քրիստոսի վկայութեամբն Դաւթի՝ Համարձակ ապա եւ զիւրն եւս ի նոյն յարէ:

Ջայս Յիսուս, ասէ, յարոյց Աստուած (Բ. 32):

Օձեցոյն⁵ Ոչ տայ այլ ազգ իմանալ զնա յետ յարութեանն, զի յամաւթ արասցէ զմարկեղիտոսն եւ զմաքսիմիսիտոսն եւ զսեւեռիտոսն, որք անկատար եւ անփառաւոր ասեն զմարմինն Տեառն մինչեւ զխաչն, եւ յարութեամբն այլայլեալ եւ փառաւորեալ, զորս կշտամբէ եւ ինքն, որ յարեան՝ ասելով, թէ «ես նոյն եմ⁶»: Իսկ «յարոյց Աստուած» ասելն՝ զիջանելով է ըստ նոսա: Եւ ոչ ասաց, թէ յարոյց Հայր, այլ «Աստուած», ըստ որում եւ ինքն Քրիստոս ասաց, թէ «Աստուածն իմ» (Յովհ. Ի 17):

Որում ամենեքեան մեք ենք վկայք (Բ. 32):

Եփր. Եւ մեզ վկայ սաստիկ բարբառոն, որ Հնչեաց, եւ անոյշ Հոտն, որ բուրեաց, եւ լեզուքս աւտար, զոր խաւսիմքս:

¹ Բ ցուցանել

² ԱԲ մարգարութեան

³ ԱԲ կտրել] կրկտել

⁴ Բ հաստատել

⁵ Ա աւձեցոյն

Յոն. Ոչ ասաց, թէ ես եմ վկայ, այլ թէ «ամենեքեան իսկ մեք»: Եւ զի հաւատարիմ ցուցցէ ինքեանց վկայութիւնն, զիմէ ի սոյն յայս սքանչելիսս: Բայց ոչ զայս եւեթ կազմէ սոքիմքք, այսինքն՝ հաւատարմացուցանել զինքեանց վկայութիւնն, այլ եւ ցնոսա զարհուրեցուցանէ, զի յորժամ ցուցանի ի նոցանէ սպանեալն յարուցեալ եւ Որդի Աստուծոյ եւ սիրելի Որդի, թէպէտ եւ զու լռես զպատուհաս վրիժուցն, մեղուցեալն իւրովի հաշի, յայս միտս ասէ «Աջովն Աստուծոյ բարձրացեալ, զաւերիս հոգոյն Սրբոյ ընկալեալ ի Նարե՛ սփռեաց զայս, գոր դորք իսկ րեսանէր եւ լսէք» (Բ. 33): Յայտնեաց աստանաւր զաստուածութիւնն Քրիստոսի, եւ զի Որդի է Աստուծոյ, եւ զի գործակից է նմա Հայր, յորմէ եւ զաստուածութիւնն ունի որպէս ի Հաւրէ,¹ եւ ինքն բաշխէ որպէս եւ կամի, որովք երեւի մեծ քան զմարգարէս: Զի ահա Մովսէս տկարանայր բաշխել զՀոգին, իսկ սմա զի Որդի է, ոչ չափով տայ Հայր զՀոգին, զի եւ իւր իսկ է, Որդւոյ՝ որում զամենայն ինչ ետ ի ձեռս նորա: Եւ զի յոյժ մեծամեծս ասաց զՔրիստոսէ, զնոսին իսկ ածէ վկայս. «Սփռեաց, ասէ, զայս, գոր րեսանէր եւ լսէք» (Բ. 33):

Եւ զի ասաց, թէ որդի է Աստուծոյ, եւ զի յարեաւ եւ զի առաքեաց զՀոգին, ասէ եւ զհամբարձումն նորա: «Զի ոչ եթէ Դաւիթ ել յերկինս» (Բ. 34): Որպէս որ զմանուկ տհաս ի բարձր ուրեք կամիցի հանել մեղմով, զի մի՛ յանկրթութենէն ապշեալ ի վայր անկցի, այսպէս եւ Պետրոս զգետնալ¹ 19բ/բարչ² միտս նոցա: Եւ զի անհաւատալի թուէր հրէիցն, թէ յերկինս ել, որք եւ ոչ յարուցեալ իսկ զնա զիտէին, մարգարէիւն դարձեալ կնքէ զբանն, զի մի՛ վասն այլոյ ուրուք կարծիցեն զասացեալն, զոր ինքն իսկ Դաւիթ ասէ. «Ասաց Տէր ցՏէր իմ. Նիսր ընդ աջմէ իմմւ.» (Բ. 35): Զոր եւ Տէրն ասելով զբանս զայս՝ պապանձեցոյց զնոսա: Եւ զի նոքա մեռեալ համարէին զնա, ցուցանէ, թէ յերկինս է եւ ընդ աջմէ Հաւր իբրեւ զզուգապատիւ եւ զաթոռակից: Նա եւ արհաւիրս արկանէ յաջորդաւն. «Մինչեւ եոյց, ասէ, զթշնամիս քո պապուանդան ուրից քոց» (Բ. 35): Յուցանէ զնոսա եւ Հաւր զիմադարձս, վասն որոյ եւ զվերջին հնազանդութեան աւրինակն զնէ, «Պապուանդան ուրից քոց» ասէ: Եւ այսու զանհնարին տանջանսն ակնարկէ եւ զաւերումն քաղաքին:

Եւ յորժամ մարգարէիւն հաստատեաց զտէրութենէ նորա զբանն, ապա եւ ինքն համարձակ զնոյն վկայէ. «Արդ, ճշմարտիս գիտացտ ամենայն րունդ խորայլի, զի եւ Տէր զնա եւ ածեալ Աստուած արար» (Բ. 36): Զամենայն ինչ Հաւր յանձն արար զՔրիստոսին, զի ընդունելի լիցի բանն ի լսաւոսն, եւ զոչ գորն յինքենէ հնար հաստատել ի մարգարէէն ստուգէ, ապա եւ ինքն եւս վճիռ տայ բանիւս՝ ցուցանելով զնա Տէր եւ դատաւոր հաւասար Հաւր, եւ Քրիստոս իսկ՝ որ է աւծեալ, զոր եւ ինքեանք իսկ հրեայքն քաջ զիտէին, եւ զՅովհաննէս հարցանէին, թէ զու՞ ես Քրիստոսն, եւ զնոյն իսկ զՅիսուս՝ եթէ զու ես Քրիստոսն՝ ասա մեզ, զի զիտէին, թէ Քրիստոսն Որդի է Աստուծոյ: Եւ սմա՛ ոչ հաւատացին, այլ եւ խաչեցին իսկ, ցուցանէ արդ, թէ սա նա է, որում ակն ունէիք, եւ ոչ հաւատացէք ճշմարտութեանն:

¹ U hoipr + եւ զիտիս առնու որպէս ի hoipr, եւ
² ԱԲ գետնաքաջ

նայն րունդ խորայլի, զի եւ Տէր զնա եւ ածեալ Աստուած արար» (Բ. 36): Զամենայն ինչ Հաւր յանձն արար զՔրիստոսին, զի ընդունելի լիցի բանն ի լսաւոսն, եւ զոչ գորն յինքենէ հնար հաստատել ի մարգարէէն ստուգէ, ապա եւ ինքն եւս վճիռ տայ բանիւս՝ ցուցանելով զնա Տէր եւ դատաւոր հաւասար Հաւր, եւ Քրիստոս իսկ՝ որ է աւծեալ, զոր եւ ինքեանք իսկ հրեայքն քաջ զիտէին, եւ զՅովհաննէս հարցանէին, թէ զու՞ ես Քրիստոսն, եւ զնոյն իսկ զՅիսուս՝ եթէ զու ես Քրիստոսն՝ ասա մեզ, զի զիտէին, թէ Քրիստոսն Որդի է Աստուծոյ: Եւ սմա՛ ոչ հաւատացին, այլ եւ խաչեցին իսկ, ցուցանէ արդ, թէ սա նա է, որում ակն ունէիք, եւ ոչ հաւատացէք ճշմարտութեանն:

Այլ զասելն, թէ «Աստուած արար զնա», մի՛ արիոսաբար ընկալցիս, զի զմարմնոյն է բանս եւ ոչ յատուկ զաստուածութենէն, զորոյ եւ Պաւղոս իսկ ասէ. «Աստուած Տեսնոմ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի» (Եփս. Ա. 17): Եւ այլազգ. որոց հակառակ Հաւր կարծէին զնա, ի սկզբանս կամի ցուցանել, թէ ի Հաւրէ ունի զճոխութիւնն: Եւ զայս հաստատեալ ի գլուխս նոցա ի ծածուկ կուտէ զմեղադրանս² ասելով. «Զայն Յիսուս, գոր դորս խաչեցրք» (Բ. 36): Եւ այսու սաստիկ զնէ զսպառնալիս, զի զՈրդին Աստուծոյ սպանին, եւ չէ հնար, թէ ոչ տանջեսցին:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Եւ զի զբաղումս ի մարդկանէ քան թէ բարերարութիւնն՝ յոյժ մանաւանդ երկրւոյն զգաստացուցանէ, այլ այս ծառայական բարուց եւ նորեկ անձանց է երկրւոյն զգաստանալ³, իսկ առաքինին ոչ երկրւոյն գեհնին, եւ ոչ ի շահից արքայութեանն ակն ածէ, այլ ազատարար առ Աստուած գտէրն ուղղէ: Այլ աւաղ, զի եւ ոչ վաճառականապէս վասն բարի խոստմանցն հաւանիմք Աստուծոյ, այլ բանասարկին՝ որ յառիթս գեհնին⁴ զմեզ ստիպէ⁵ ի բարկութիւն, ի փառամոլութիւն, ի պակշոտութիւն, որք եւ առանց գեհնին⁶ ըստ ինքեանց են փախչելիք: Զորս ի բաց մղեալ՝ ուղղեսցուք զհեղուցութիւն, զխոնարհութիւն, զգաստութիւն, աւրինակ ոչ բարկանալոյ

¹ ԱԲ նմա
² ԱԲ զմեղադրանսն
³ Բ զգաստանալն
⁴ ԱԲ գեհնոյն
⁵ ԱԲ ըստիպէ
⁶ Ա գեհնելին

առնելով ի Պետրոսէ՝ /20ա/ որ մանաւանդ Հեղութեամբ Հավանեցոյց զխտասիրտան¹, զոր եւ աստ է տեսանել²:

[ԳԼՈՒԽ Է.]

Լուեալ, ասէ, զայս՝ զղջացան ի սիրտն³ իւրեանց եւ ասեն ցՊետրոս եւ ցայլ առաքեալսն⁴. Ձի՞նչ գործեսցուք, արք⁵ եղբարք (Բ. 37):

Յոյժ գաւրաւոր է Հեղութիւն քան զխտութիւն, զի արագագոյն խթկով զսիրտս ազգաւդ զանիւ զարթուցանէ: Ձի որպէս զանգագլխաւ մարմինն ոչ խոցելով որ անէ ի զգայութիւն՝ այլ կակղացուցիչ գեղովք, այսպէս զանիրաւութիւն ի խիստ ոգւոյ ոչ ցասումն ի բաց հանէ կամ նախատինք, այլ մանաւանդ Հեղութեամբ առ նա մատչելն: Այսպիսի ինչ արար Պետրոս. յիշեցոյց նոցա զԻւրեանց յանդգնութիւնն՝ Հեղաբար եւ ոչ կշտամբելով, ասաց եւ զպարգեւան Աստուծոյ, եւ զնոսին էած վկայս: Եւ չեւ եւս յերկարեալ զբանն՝ պատկառեցին ի մեծ Հեղութեանէ նորա, զի առ խաչաւզան Տեառն իւրոյ եւ ծարաւիսն արեանն Հայրաւրէն գթովք խաւսեցեալ լինէր, ուստի եւ ոչ պարզաբար հաւանեցան, այլ եւ պարսաւեցին զինքեանս: Վասն զի միշտ այսպիսի են բարք մարդկան: Ձի յորժամ ասեմք զոր անիրաւ կամ թիւր գոլ, զընդդէման ճեպի ցուցանել, այլ թէ ասեմք զնա ոչ անիրաւեալ, ինքն վաղվաղէ ասել զինքն անիրաւ, զի վիճասէր է ազգ մարդկան:

Սմին վասն Պետրոս ոչ պարսաւեաց զնոսա, այլ ցածութեամբ զիջոյց ի զղջումն. մինչեւ ասել նոցա ցպետրոսեանս «Ձի՞նչ գործեսցուք, արք եղբարք»: Ձորս վերագոյն արբեալս ասէին, արդ եղբարս կոչեն, ոչ այնքան առ հաւասարս ինքեանց զնոսա ունել ցուցանելով, որչափ ի գուլթ ինամոց առ ինքեանս զնոսա յորդորելով: Եւ դարձեալ. զի նախ նա արժանացոյց կոչել զնոսա եղբարս: «Ձի՞նչ արասցուք» ասեն: Ոչ ասացին իսկոյն, թէ ապաշաւեմք, այլ զինքեանս նոցա յանձն արարին, որպէս այլէկոծեալն նաւավարին եւ Հրեանդն⁶ բժշկին զամենայն ինչ յանձն առնեն, այսպէս եւ նորա խոստովա-

¹ Բ զխտասիրտսն
² Բ տեսանել զի
³ Բ սիրտս
⁴ Ա ցառաքեալսն] ցայլ առաքեալսն
⁵ ԱԲ > արք
⁶ Բ զհիւանդն

նեցին զինքեանս ընդ անյոյսս¹ կենաց, զի ոչ ասացին, թէ զիա՞րդ կեցցուք, այլ թէ «Ձի՞նչ արասցուք»:

Ատ՛ Պետրոս, դարձեալ ընդամենեցունց նա պատասխանէ. Ապաշաւեցէք, եւ մկրտեսցի իւրաքանչիւր որ ի ձէնջ (Բ. 38):

Ոչ ասաց իբր նեղելով, թէ տանջեալք լիւրուք, այլ պարզաբար «ապաշաւեցէք», իբր թէ² լալ կամ ափսոսել: Եւ ոչ ասաց հաւատացէք, այլ թէ «մկրտեսցիք», զի զհաւատնսն մկրտութեամբն առցեն: Եւ չասաց զմկրտին ի խաչն եւ ի մահն, այլ յանուն Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, խոստովանել զայն, զոր ուրացանն, զի այս է սկիզբն բարեաց՝ յորմէ եւ զայլսն կարէին գիտել: Վասն որոյ նախ զգլուրագոյնն ասէ զուռնաւղն բաղում պարգեւեաց, այսինքն՝ զմկրտելն: Եւ բարուք յաւել զԻւրաքանչիւրն, զի մկրտութեանն լուսացումն ոչ համանգամայն է բոլոր աշխարհի որպէս ջրհեղեղն, այլ ուրոյն ուրոյն հաւատով մատուցելոցն աւր ըստ աւրէ: Ապա եւ զշահն ասէ, զոր յոյժ փափաքէին լսել, թէ զինչ իցեն արդիւնք մկրտութեանն: «Ի թողութիւն մեղաց, ասէ, եւ ընկալիք զաւեփս /20բ/ Վոգոյն Սրբոյ» (Բ. 38): Արդ, եթէ «թողութիւն մեղաց» եւ «զաւեփս Վոգոյն» պարզեւ ունի մկրտութիւնն, ապա ընդէ՞ր Հեղագայք:

Եփր. Ձի «թողութիւն», որ ծածկեալ է ի մկրտութիւն նորա, քաւիչ լինի ձեզ յանաւրէնութենէն, զի ի խաչ Հանէք զնա, եւ յորժամ քաւիք եւ սրբիք, ապա եւ պարգեւեաց Հոգւոյն, զոր տեսէքս ի մեզ՝ արժանի լինիք եւ դուք: Եւ հաւանական առնէ զբանն եւ ասէ. «Ձի ձեզ են աւեփիսս եւ որդոց ձերոց» (Բ. 39): Յայտ է առ ի Յովելեայ աւետարանեալն, թէ «Նեղից յմզոյ իմոյ» (Բ. 17):

Յոն. Մեծ են պարգեւքն, յորժամ եւ զորդիսն եւս Հաղորդս եւ ժառանգս բարեացն ունիցին: «Եւ ամենայն հեռաւորաց, ասէ, զորս կոչեսցէ Տէր Աստուած մեր» (Բ. 39): Այսինքն Հիթանոսաց, այլ նախ մանաւանդ ձեզ մերձաւորացդ: Եւ տե՛ս յո՞րժամ ասաց «հեռաւորաց», յորժամ եգիտ զնոսա զղաստացեալս մեղադրելով անձանց, զի ոգի յորժամ զինքն յաղագս յանցանաց իրիք ըստգտանաւք դատապարտէ, ոչ կարէ մախալ ընդ այլոց բարիս:

¹ ԱԲ անյոյս
² ԱԲ > թէ

Եւ այլովք բանիւք բազմաւք վկայութիւն դնէր եւ մխիթարէր զնոսա եւ ասէր. Ապրեցարուք յազգէ աստի խոտորելոյ յայսմանէ (Բ. 40):

Ոչ շփացութեամբ իբրեւ առ ցոյցս ինչ յերկարէ զբանս մատենա- գիրս, այլ մանաւանդ համառուտէ սոսկ անցանելով, թէ եւ «այլովք բանիւք»: Եւ ոչ մի ըստ միովէ զասացեալսն ի մէջ բերէ: Բայց դու տե՛ս զիա՞րք յայտնիս եւ կատարեալս տայ զցոյցս վարդապետու- թեանն սուղ բանիւս. զի վկայութիւն դնելն երկիւղ արկանելոյ եւ զգուշութեան է ցոյցք. որոյ սակս եւ զփոշի ոտիցն այլուր թաւթա- փէին: Իսկ մխիթարելն սիրոյ եւ քաջալերս կենաց տալոյ:

Ապրեցարուք, ասէ, յազգէ աստի խոտորելոյ (Բ. 40):

Խոտորեալ ազգ յաղազս առժամայն ներկայից հրէիցն ասաց, որք յայնժամ խոտորեցան ի Քրիստոսէ, որով առաւել առժամայն կշտամ- բին եւ պատուհասին մարդիկ ի չարում գործոյ ըմբռնեալք, որպէս բանիւս այսու խաչաւղքն¹ ահա, յորոց ի բաց կտրելով զլսաւղսն՝ յորգորէ ի հաւատս Քրիստոսի, եւ ցուցանէ, թէ հաւատքն զնոսա յայնպիսի չարէն² ազատէ: Այս է³ «ապրեցարուք»:

Ոմանց յաւժարութեամբ ընկալեալ զբան նորա մկրտեցան, եւ յաւելան յաւուր յայնմիկ ոգիք իբրեւ երեք հազարք⁴ (Բ. 41):

Հայեաց ի փրկելոցն բազմութիւն՝ որ առաւել քան զնշանսն քա- ջալերեալս եւ զաւրելս առնէր զառաքեալսն. զի ընկալեալ զբանն դովեցին եւ երկիւղիւ լիով մկրտեցան, եւ նոյն ժամայն ընկալեալ զպարգեւս Հոգւոյն Սրբոյ՝ իսկոյն առ բարուք վարս եղին փոխադ- րեալք: «Եւ էին հանապազորդեալք վարդապետութեան առաքելոցն, եւ հաղոր- դութեան եւ բեկանելոյ⁵ հացին եւ աղաթից» (Բ. 42): Երկու առաքելութիւնս համանգամայն ցուցանէր⁶ զնոցանէ, միաբանութիւն եւ ժուժկալու- թիւն, զի հանապազաւր ուսուցանէին զնոսա⁷ առաքեալքն, եւ իբ- րեւ զնորազոյն մանկունս սնուցանէին հոգեւոր կերակրով, |21ա| ոչ բաւականացեալք առաջնովք առ նոսա ասացիւովքն, զի այն հաւա-

¹ Ա խաչեցօղքն
² Բ չարեմ
³ ԱԲ եմ] է
⁴ ԱԲ հազար
⁵ ԱԲ հաղորդութեամբ ի բեկանելոյ] հաղորդութեան եւ բեկանելոյ
⁶ ԱԲ ցուցանէ
⁷ ԱԲ գնա] գնոսա

քեաց ահա¹ զնոսա ի հաւատս: Իսկ զկնի այնր ցանկ ուսուցանելն, թէ զինչ պարտ է հաւատացելոց առնել, խրատէր: Եւ տե՛ս ապա զնոսա ի կերակուր, յաղաւթս եւ ի հաղորդութիւն ամենայն կա- րեաց, միաբանեալս յամենայն հասարակաց եւ ժուժկալութեամբ:

Եւ լինէր ամենայն անձին ահ եւ երկիւղ (Բ. 43):

Յայտ է, զի ոչ հաւատացելոցն միայն. նախ զի յանկարծ իմն տեսանէին այնպէս փոխադրեալս զնոսա, զի հրեշտակք այն ինչ եղեալք՝ միայն յաղաւթս եւ յունկնդրութիւն բանին ժուժկալէին²: Եւ դարձեալ ի յոլով նշանացն եղելոց՝ յաճախէր երկիւղն: «Ձի բա- գում նշանք եւ արուեստք ի ձեռս առաքելոցն գործէին» (Բ. 43): Ձի որպէս առ Քրիստոսիւ՝ նախ նշանքն գործէին ի նմանէ, եւ ապա վարդապե- տութիւն, եւ դարձեալ նշանք, նոյնպէս եւ աստ, որով անէր երկիւղն հանապազ: Այլ ոչ ասէ աստանաւր զվարդապետութիւնն. կամ զբա- զում նշանսն մի ըստ միովէ, այլ համառուտ անցանէ, զի գիտաս- ցուք՝ զի ոչ զամենայն ինչ գրեցին ոչ Քրիստոսին եւ ոչ զառաքե- լոցն:

Ամենայն հաւաքացեալքն էին ի միասին, եւ ունէին զամենայն ինչ հասարակաց (Բ. 44):

Տե՛ս զաճուճն նոցա ի բարիսն վաղվաղակի: Ձի ոչ տեղեալ միայն եւ վարդապետութեամբ եւ աղաւթիւք էր հաղորդութիւնն, այլ եւ քաղաքաւարութեամբ, զի ունէին զամենայն ինչ հասարակաց իբր գտէրուցին եւ ոչ անձանց: Քանզի տեսին, թէ³ Հոգւոյն Սրբոյ պար- գեւքն հասարակաց էին, եւ ոչ ոմն քան զոմն ունէր յոլովագոյն, վաղվաղակի եւ ինքեանք զգոյսն հասարակեցին սիրով. զի սէրն իսկ է պատճառ ամենայն բարեաց: Ամենեքեան, ասէին, միաբան, եւ ոչ ոմն էր եւ ոմն ոչ, զի վաղվաղակի արմատն չարեաց ազահութիւնն ի բաց հատաւ:

Եւ զպացուածս եւ զինչս վաճառէին եւ բաշխէին ամենեցուն, ում զհարդ պիտոյ ինչ լինէր (Բ. 45):

¹ ԱԲ > ահա
² ԱԲ ժուժկալեալ էին
³ ԱԲ թէ զի] թէ

Տե՛ս զգաւրութիւն Հոգւոյն ո՛րչափ փոյթ եւ երկիւղ¹ արկ ի նոսա: Վաճառէին զգոյսն, որպէս եւ Քրիստոս ասաց, եւ բաշխէին ոչ վայրապար որպէս ելլենացւոց² իմաստունքն, յորոց ոմանք զգոյսն լոկ ընդ վայր թողին, եւ այլք ոսկի բազում ի ծովն ընկեցին, իբրու թէ չէր հնար բարւոք ուղղել զայն բաշխելով, որ էր անմտութիւն: Այլ սորա «բաշխէին», ասէ, որոց պէտք էին, եւ «Խնքանք հանապազար կանխէին միարան ի րաճարն» (հմմտ. Բ. 46): Քան զերիս հազարս աւելի գուրով ելանէին հանդերձ առաքելովքն բազում համարձակութեամբ, զի վայելելով աւր ըստ աւրէ վարդապետութեամբն նոցա՝ ոչ մարմնական ինչ իրս հոգային, այլ ի տաճարն ժուժկայէին առ սովորական տեղին, յորով սէր եւ պատկառանս ունելով: Զի եւ առաքելքն ոչ մերժէին զնոսա անտի, եւ ոչ ի հրէական կարգացն տակաւին փոխէին ինչ, զի մի՛ ի հաւատն զնոսա վնասեցեն, քանզի եւ ինքեանք իսկ անդ ի տաճարն կանխէին յաղաւթս:

Եւ առօրին բեկանէին զհացն եւ առնուին կերակուր ուրախութեան (Բ. 46):

Միայն «զհացն» ասացեալ՝ թուի ինձ զպաՀս եւ զխիստ վարս ակնարկեալ, զի կերակրոյ եւ ոչ փափկութեան հաղորդէին: Եւ թէպէտ |21բ| պաՀքն եւ ի բաց տալն ընչիցն կարէր զնոսա արկանել ի տրամութիւն, այլ երկոքումբքն իսկ ուրախ էին, զի ուրախութիւնն առնէ զվայելումն, եւ ոչ յղփութիւն կերակրոց եւ ըմպելեաց³ յաճախութիւն՝ որ արկանեն ի ցաւս:

Եւ միամարտութեամբ սրբիւ արհնէին զԱստուած (Բ. 46-47):

Յայտ է, զի ողջախոհք եղեն վարուք. զի ոչ է հնար ի ցնծութեան լինել, ուր ոչ իցէ պարզամիտ յատակութիւն, զի սա իսկ՝ յայտնէ⁴, զառաքինութիւն նոցա, քան զընչիցն տուրս եւ զպաՀս եւ զաղաւթս՝ մեծագոյն գուրով միամտութիւնն: Այսպէս մաքրապէս աւրհնէին զԱստուած, զի այս է առաւել աւրհնել զԱստուած՝ պարզամտութիւն: Այլ տե՛ս զնոսա վաղվաղակի ընկալեալ զփոխարէնն: «Ունէին, ասէ, շնորիս առ ամենայն ժողովուրդն»: Յայտ է՝ վասն ընչիցն արհամարհելոյ եւ ողորմածութեանն, զոր առնէին, փափաքելիք ոմանք էին եւ

¹ ԱԲ ~ երկիւղ եւ փոյթ
² ԱԲ եղղենացւոց
³ Ա ըմբելեաց
⁴ ԱԲ յայտ առնէ] յայտ է

ցանկալիք. զի ո՞վ ոք ոչ սքանչանայ¹ ընդ նոցա պարզամտութիւնն: Եւ մի՛ զայս ինձ ասիցես, թէ քահանայապետքն դառն աշուք հայէին ընդ նոսա որպէս եւ ընդ Քրիստոս, այլ զի առ ժողովրդեանն մեծարգի էին, թուի թէ եւ բազումս ի նախանձ բարւոք կրաւնիցն յորդորէին: «Եւ Տէր յաւելոյր ի փրկեալսն հանապազար ի նոյն» (Բ. 47): Յիրաւի Տեառն վերադրէ զկոչումն փրկելոցն², զի նա ինքն զիրաքանչիւր ոք ի դէպ ժամու կոչէ՝ միաւորելով ընդ փրկեալսն: Որպէս ցուցանէ աՀա զաւրինակ աճման հաւատացելոցն սքանչելեաւքս, զոր կամի պատմել:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Բայց հայեաց, զի բազում բարութեանց պատճառք են անստացուածութիւնն՝ բացաղբութիւն առնելով ամենայն չարեաց, եւ ներքսաղբութիւն անչարութեան ըստ անմեղ մանկանց: Այսպիսիք էին Յովսէփ եւ Դաւիթ եւ խորամանկանցն յաղթեցին: Զի որ գնայ³ միամտութեամբ, զնայ յուսով, գործակցէ այսմ եւ նեղութիւն եւ անձուկ, յաղաւթս եւ ի յոյսն Աստուծոյ զարթուցանելով զտազնապեալն, առ որ փութով հասանէ այցելութիւն⁴ բազմադիմի յեղանակաւք: Եւ լուր աՀա որոց ի կարգիս:

¹ ԱԲ սքանչանայր
² Ա փրկելոյցն
³ Բ գնա
⁴ ԱԲ այցելութեամբ

[ԳԼՈՒԽ Ը.]

Պեպրոս եւ Յովհաննէս ելանէին ի փաճարն յինն ժամու աղաւթիցն (Գ. 1):

Բազում յոյժ երեւի սոցա միաբանութիւն. զի սմա ակնարկէր Պետրոս Հարցանել զմատնչէն, եւ ի գերեզմանն սոքա¹ զուգընթացք, եւ յայն, թէ «Տէր, իսկ սա զի» (Յովհ. ԻԱ. 20), եւ այժմ յաղաւթս ժուժկալէին, կարգաւ եւ աւերինաւք զայն կատարէին եւ անդ աղաւթէին: Սմին վասն՝ ոչ ասէ, թէ ելին ի տաճարն յինն ժամ յաղաւթս կալ՝ իբր զնորոգ սկսեալ սովորութենէ, այլ թէ «ելանին ի փաճարն յինն ժամու աղաւթիցն», զի ցուցցէ, թէ աւրէն իսկ էր Հրէից աղաւթել ի ժամուն յայնմիկ, թերեւս ի Դաւթէ կարգեալ էր ժամն յեւթն ժամուցն աւրհնելոյ զԱստուած:

Ներս. կրդ. Զորոյ ելից Տէր զխորհուրդ յայնմ ժամու, փոխանակ մահուն վճռի, զոր ետես նախնի մարդոյն եւ արտաքսեաց, եմոյժ ի դրախտն զաւազակն ի սոյն ժամու, եւ ինքն անմահն մահացաւ. զի ընդ այլոցն զիմադարձութեանցն եւ ժամ ընդ ժամու կշռեսցէ ի բժշկելն զմեզ: Զի եւ մեք մի՛ տու|22ա|ժեսցուք ծուլութեամբ զաղաւթս ի դէպ ժամուցն: Եւ զի ընդդէմ յամելոյ ի մեզս չափեացուք եւ զապաշխարութեանն ժամանակ:

Եւ էր այր մի կաղ յորավայնէ մար իւրոյ (Գ. 2):

Յոռ. Զայլովք նշանաւքն, որ նախ քան զայս՝ զանց արար Ղուկաս, եւ զայս միայն յիշէ՝ որով զամենեսեան ի Հիւսցումն շարժեցին, զհաւատացեալսն Հաստատեցին եւ զայլսն ի հաւատս ձգեցին, զի իբրեւ զայս նշան դեռ եւս ոչ էին արարեալ: Քանզի բնական էր ախտն առ այրն, որ զժուարին եւ ի վեր է քան զարուեստ բժշկութեան: Քանզի քառասուն ամ կաղ գորով ոչ ոք կարաց բժշկել զնա: Բայց տն՛ս եւ² զառաքեալսն՝ ոչ ի սկզբան զայս արարեալ, զի յամենայն փառասիրութենէ մաքուրք էին իբրեւ զվարդապետն իւրեանց, այլ յետոյ ուրեմն եկին յայս նշան մեծ՝ բժշկել զկաղն ի ծնէ:

¹ УР урроп
² P > եւ

«Զոր բարձեալ դնէին, ասէ, հանապագ¹ առ դրան փաճարին խնդրել ողորմութիւն» (Գ. 2): Յոյժ էր պատահարք վշտաց մարդոյն, զի եւ ոչ ի հարկաւոր կերակրոյն պաճարանս կարողանալ նմա գոյր հնար, այլ այլոց ոտիւք բարձեալ, որովք եւ նշանաւոր իսկ էր այրն, յախտէն՝ ի ժամանակէն եւ ի տեղւոյն, զի բառնալով տանէին զնա ի դուռն տաճարին, եւ մանաւանդ ի ժամ մտանելոյ մարդկան² ի տաճարին³:

«Խնդրել ողորմութիւն» ասէ: Զի մի՛ կարծեսցես⁴ վասն այլոյ իրէք կրեալ եւ եղեալ զնա անդ, այլ զի ողորմութիւնն⁵ առցէ: Եւ է՞ր վասն զտեղին յիշէ. առ ի յանդիմանել զանագորոյն բարս կրողացն զնա՝ որ ոչ մատուցին զնա առ Քրիստոս, որպէս եւ ոչ զերեսուսեւութեամբ հիւանդն: Թերեւս էին թերահաւատք ոճոնք նստեալ ի տաճարին, որք զբազումս յայսմանէ խափանէին: Եւ տն՛ս ահա, զի ոչ առ առաքեալսն զնա մատուցին՝ տեսանելով զնոսա մտեալս ի տաճարին եւ բազում սքանչելիս գործեալ: «Որոյ փեսեալ զՊեպրոս եւ զՅոհաննէս⁶ սքանչելով ի փաճարն՝ աղաչէր ողորմութիւն անուլ» (Գ. 3): Ողորմութիւն միայն անուլ Հայցէր, ոչ զիտեղով, թէ ոչք ոմանք էին, այլ զի իբրեւ առաքիլն արանց եւ արդարոց ետես զձեւ նոցա յատուկ յայլոց: «Նայեցաւ ի նա Պեպրոս Յոհաննոս՝ հանդերձ եւ ասէ. Նայեաց ի մեզ» (Գ. 4): Զայս սասց, զի զմիտս նորա ի բարձրագոյն իմացուածս զարթուցցէ, այլ նա եւ ոչ այնպէս զգաստանայր, այլ ստէպ ստէպ թախանձեցուցանէր, զոր եւ ասէ. «Նա դարձաւ ի նոսա եւ ակն ուներ անուլ ինչ ի նոցանէ» (Գ. 5): Զի այնպիսի է տնանգութիւն⁸, որ եւ առ Հրաժարեալսն ի տալոյ ստիպով Հայցել Հարկէ: Ամաչեսցուք ասպա եւ մի՛ յաղաւթիցն արտաքսելցուք, այլ մնասցուք՝ թախանձելով զԱստուած:

Եւ ասէ Պեպրոս (Գ. 6):

Տն՛ս զՅովհաննէս, զի յամենայնի լռէ եւ զգահերիցութիւնն⁹ այլ ոչ խնդրէ, այլ Պետրոս ընդ նորա տայ պատասխանի: «Արձաք եւ ոս-

¹ УР հանապագор
² УР նմա] մարդկան
³ P ի տաճարն
⁴ Ա կարծիցես
⁵ P ողորմութիւն
⁶ Ա յովհաննէս
⁷ Ա յովհաննու, P յովհաննէս] յոհաննու
⁸ УР տնանկութիւն
⁹ P զգահերիցութիւն

կի ոչ ունիմ» (Գ. 6): *Ոչ ասաց, թէ աստ ոչ ունիմ, որպէս մեք ասեմք, այլ թէ բնաւ ոչ ունիմ: Եւ զիա՞րդ՝ անտե՞ս առնես զհայցաւզս: Ոչ: Այլ զոր ունիմս յայսմանէ առ: Եւ ոչ ասաց, թէ պատուականագոյն քան՝ զոսկի տաց քեզ, զի այն յարգեանցն յայտնէր: Եւ զի՞նչ իցէ, զոր տասզ: «Յան/22բ/ուն Յիսուսի Քրիստոսի՝ Նազովրեցոյ արի՝ և գնա՞» (Գ. 6): Եւ միշտ զնազովրեցիին անուանեն, զի առ ժամայն այն ինչ էր խնդրելի, զի հաւատասցեն ի նա: «Եւ կալեալ գաջոյ ձեռանէ նորա յարոյց գնա՞» (Գ. 7): Այսպէս եւ Քրիստոս՝ երբեմն բանիւ բժշկէր, եւ երբեմն ձեռս զնելով, ուր՝ տկարքն էին ի հաւատս, նոյնպէս եւ սա, զի մի՛ թուեսցի ինքնին լինել նշանն՝ կալաւ զաջոյ ձեռանէն՝ եւ յարոյց գնա: Եւ այս ինչ առնէր յայտնի զյարուածիւնն Քրիստոսի, զի յարուածեան էր պատկեր եւ աւրինակ յարուցանելն՝ զկաղն: Ամին վասն եւ յանուն նորա առնէին:*

Այսպիսիք էին հրեայք՝ կաղք ի հաւատս, որոց պարտ էր խնդրել զառողջութիւն, այլ կացին կաղացեալք, զի գետնաբարչք եւ ընչասէրք էին: Այլ զսա Պետրոս ոչ արար անտես: Եւ հայեաց զազատութիւն անձինն, զի ոչ առ ցոյցս արար զբարերարելն, զի բերանն եւ ձեռն զամենայն վճարէր. եւ նա ոչ զոք՝ ի փարթամաց խնդրեաց առ բժշկութիւն, եւ ոչ ասաց, թէ սմա բժշկելով՝ ոչ լինի յայտնի եւ մեծ սքանչելիքս: Նա զի՞նչ ոչ գնոյ ակնկալութիւն գոյր ի նմանէ, եւ ոչ առաջի ոմանց բժշկէր զնա, եւ ոչ տանէր ի ներքս, ուր էր բազմութիւնն⁹: Եւ ոչ ի ներքս մտեալ քարոզեաց զեղեալն, այլ ի համեստ ձեւոյ իւրմէ՛ զկաղն ձգեաց առ հայցուածս, եւ ետ նմա, զոր ոչ ակն ունէր:

Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի արի, ասաց (Գ. 6):

Եւ անդէն հաստատեցան բարձք նորա եւ սրունք. ի վեր վազեաց եւ սկսաւ գնայ: Աքանչելի էր եւ հաւատք առնն, զի փութապէս հաւատաց լինել բժշկութեանն: Զի յամեալքն յախտս հազիւ կարեն

¹ Ա քանն
² ԱԲ > քրիստոսի
³ Ա գնայ
⁴ Ա որ] ուր
⁵ ԱԲ ձեռանէ
⁶ Բ յարուցանել
⁷ ԱԲ որ
⁸ Ա գի եւ] զի
⁹ Բ բազմութիւն

հաւատալ, իսկ նա ընդ տեսութիւնն եւ ընդ լսելն զբանն՝ հաւատաց եւ բժշկեալ եղեւ: «Ի վեր վազեաց եւ եմուպ ընդ նոսա ի քանոն. գնայր եւ վազեր եւ արհնէր զԱստուած» (հմմտ. Գ. 8): Արդ, քանզի տկար էին ոտքն եւ ոչ հաւատեալք, եւ վասն այնորիկ վազվազէր՝¹ փորձելով՝ թերեւս գանձն իւր եւ յուրվագոյն առնելով զքննութիւնն:

Եփր. Այլ ոմանք ասեն, թէ վասն զի անփորձ էր ոչ զիտէր գնալ, զի չէր երբեք գնացեալ:

Յոն. Իսկ սքանչանալ գայ, զի եւ ընդ նոսա ի տաճարն եմուտ, զի ոչ նոքա գնա ածին, այլ ինքն հետեւէր եւ զերախտաւորսն ցուցանէր եւ աւրհնէր զԱստուած: Զի ոչ ընդ նոսա միայն սքանչանայր, այլ ի ձեռն նոցա զԱստուած աւրհնէր եւ ոչ դադարէր, այլ մասն ինչ առ հեշտութեանն որպէս ի խաղս իջեալ վազու առնոյր, եւ մասն ինչ յար կալով ընդ՝³ նոսա, խնոյր զբերանս անհաւատիցն: Եւ զի մի՛ կեղծաւորութիւն իրքն կարծիցի վազելով գնայր, զի այն չէր կեղծաւորութիւն, զի թէ առ սովոյն վտանգի լոկ ի վայր կոխել ոչ կարէր, ոչ թերեւս վազվազէր եւ ցնծայր առաջի կրողացն զնա, զի մի՛ բաժանեսցին զառ ի յողորմութենէ տուեալսն նմա, զոր միայն իւր լինել կարծէր բաւական: Եւ այլազգ. զիա՞րդ կեղծաւորէր վասն յուսոյ ընչից ի Պետրոսէ՛ որ ոչ ունէր ստացուած, այլ վասն զի գոհացաւզ էր նախ քան զբժշկիլն, եւ յետ առողջութեանն եւս առ Աստուած եւ առ նոսա բարեմիտ լինէր:

Եւ /23ա/ երես ամենայն ժողովորդն, զի գնայր եւ արհնէր զԱստուած, եւ գիպէին, թէ սա էր՝⁴ առ Գեղեցիկ դրան քանարին (Գ. 9-10):

Բարուք ասէ, թէ ճանաչէին, թէ նա էր՝ ցուցանելով, զի իրրեւ զանձանաւթ զոմն համարէին զայրն, որպէս զկուրէն իբրեւ զանձանաւթէ՛ս ասէին. «Ոչ սա էր, որ նստերս եւ մտրանայր» (Յովի. Թ. 8): Նոյնպէս եւ աստ, հազիւ ուրեմն յիշեն⁵, թէ սա էր, որ նստէր վասն ողորմութեան: Զի այսպիսի բառիւս վարիմք ի վերայ, որոց հազիւ ճանաչեմք առ ժամն, ասեմք, թէ «յառաջ ճանաչէաք սա էր, այս նիշ ոմն»: «Եւ լցան-գարմանալեար ի վերայ նշանին, որ եղեւ» (Գ. 10): Վայելչապէս. զի

¹ Ա վազեր
² Ա վազեր փորձելով] փորձելով
³ ԱԲ առ] ընդ
⁴ ԱԲ սա էր, որ նստեր
⁵ ԱԲ իբր զի անծանօթէ] իբրեւ զանծանալթ
⁶ ԱԲ յիշէին

ընաւորեալ իսկ է նշան ի սքանչուամ ըմբռնել զտեսաւըսն: Թերեւս զհինգ հազարացն ակնարկէ աստ, որ այսու նշանաւս հաւատացին:

Եւ մինչ նա ունէր զՊետրոս եւ զՅովհաննէս (Գ. 11):

Յայտ է՝ բժշկեալն, զի ոչ մեկնէր ի նոցանէ, զոհանալով զԱստուծոյ եւ զնոցանէ: Եւ քարոզէր ամենեցուն զեղեալսն: «Ընթացաւ ամենայն ժողովուրդն ի սրահն Սողոմոնի՝ զարմացեալք» (Գ. 11): Յայտ առնէ այսու՝ զբարեմիտ եւ զաննախանձ կամս ժողովրդեանն, որպէս զառաջին սքանչացեալսն երկիւղածս զոյ վկայեաց: «Եւ րեսեալ զնոսա Պետրոս զարմացալս՝ արար պարասխանի» (Խմմբ. Գ. 12): Դարձեալ Պետրոս որպէս ի սկզբանն ատենաբանէ: Այլ յայնժամ յարոյց զնա առ քարոզութիւնն իրքն, որ վասն լեզուացն էր, իսկ այժմ նշանն, որ եղեւ: Սմին վասն յայնժամ սկսանէր ի կատակելոյն, եւ այժմ ի տարազէպ կարծեացն, թէ «Ընդ մեզ զի՞ էր պշուցեալք» (Գ. 12): Տեսցուք ապա զհասարակութիւն եւ զզանազանութիւն այնր եւ այսր հրապարակախաւսութեան:

Արդ՝ սքանչելիք եւ այն եւ այս, եւ զարմացեալս եւ անդ եւ աստ, եւ բազմութիւն նմանապէս խմբեալք, եւ անդիտացեալք նոքա եւ սոքա զգիրարդն եւ զուստին, եւ առաքելոցն ուղղեալ զկարծիսն, եւ հաւատալ բազմաց: Այլ զանազանին, զի այն ի տան, եւ այս ի տաճարին, զի յայտնի լիցի եւ բազումք հաւատասցեն, անդ առանց բժշկութեան, եւ աստ մերձ կալով բժշկեալն քարոզէր զերախտիսն, անդ կէսք խաղ առնէին, եւ աստ ամենեքեան զարմացեալք, անդ հանդերձ մետասանիւքն խաւսէր Պետրոս, եւ աստ հանդերձ Յովհաննու միայն, զի այժմ ուժղնադոյն է եւ համարձակ ի յաճախութենէ նշանացն: Սմին վասն եւ հաւատացեալքն անդ երեք հազարք, իսկ աստ հինգ հազարք: Զի այսպէս՝ առաքելութիւն բնաւորեալ է յառաջանալ միշտ եւ զաւրանալ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ուստի խրատեսցուք՝ նախ զփոքրն խլել զչարիս իբրեւ զերդումն եւ զծաղրաբանել, եւ սկսանել զբարին, եւ սովորել առանց ձանձրութեան, թէպէտ եւ յոյժ ի փոքունցն իցէ փութով ի մեծամեծս կառնէ, որպէս փոքր կայծակն ի դիզանել փայտից:

¹ Ա սողովմոնի

[ԳՒՈՒԽ Թ.]

Իբրեւ երես Պետրոս, պարասխանի եպ ժողովրդեանն. Արք իսրայելացիք¹, զի՞ զարմացեալ էք ի վերայ այսոցիկ, կամ ընդ մեզ զի՞ էք պշուցեալ (Գ. 12):

Համարձակագոյն քան զառաջինն է այժմու հրապարակախաւսութիւնս, ոչ թէ վասն զի երկնչէին յայնժամ, այլ զի անդ ծաղրաբարք դուով լսողքն² ոչ հանդարտ/23բ/էին, զորս եւ յառաջբանսն անդ՝ առ ինքն դարձուցանել կամելով ասէր, թէ «Ունկն դիք բանից իմոց» (Բ. 14): Իսկ այժմ վասն զի նշանն զսոսա յորդորեաց, եւ լի էին ահիւ եւ զարմացմամբ, ոչ կարաւտացաւ այնպիսի ինչ բանից, այլ այլ ազգ հնարեցաւ դնոսա շահել³: «Ընդէ՞ր, ասէ, հայիք ընդ մեզ, իբր թէ անձանց զարուժեամբ արարաք զզնալ դորա»: Զայս ասելով նախ զայն կամի յայտ առնել, թէ ինքեանք արարին զսքանչելիսն, եւ ոչ տա թոյլ թերահաւատ լինել յեղելոցն՝ բայց զգուշանայ դարձեալ, զի մի՛ յայս եւեթ դադարեալ՝ վնասեսցին հաւատք նոցա. սմին վասն ի բաց մղէ յինքեանց զսոս ի նոցանէ փառսն եւ զզովեստ, յԱստուած վերաբերելով զզաւրութիւն հրաշիցն, զի այնպէս քաջ մանաւանդ զանձինս փառաւորեսցեն արհամարհելովն փառս եւ ցուցանելով, թէ աստուածային իմն էր, որ ինչ ի ձեռն նոցա եղեւ: Քանզի այս իսկ է խորթակ սրբոցն, ըստ որում եւ Դանիէլ ասէր. «Ես ոչ թէ իմաստութեամբս որ յիս է՝ գիրացի» (Գ. ան. Բ. 30), եւ Յովսէփ⁴ թէ «Աստուծով է մեկնութիւն երագոյն» (Ծն. Խ 8), եւ Դաւիթ թէ «Զարք եւ զաթիւ՝⁵ փողովի յանուն Տեսոն» (Խմմբ. Ա. թագ. ԺԷ. 34, 36): Նոյնպէս եւ աստ Պետրոս՝ «Լասն եղելոյ նշանին, իմացարուք, ասէ, սքանչելարարն եւ մի՛ վրդովիք»:

Աստուած Աբրահամու՝ Աստուած Իսահակայ եւ Աստուած Յակոբայ⁵ (Գ. 13):

Միշտ զնախնիսն յիշէ եւ ի նոսա յարի, զի մի՛ թուիցի նոր ինչ կրանս ի ներքս մուծանել: Սմին վասն անդ զԴաւիթ յիշեաց, եւ աստ զաբրահամեանսն: «Աստուած հարցն մերոց փառատրեաց գնորդի իւր զՅիսուս»: Տն՝ ընդ ցածութեանն եւ զիմաստութիւնն, ոչ ասաց շփարցութեամբ վազվաղակի, թէ արդ հաւատացէք, ահաւաղիկ տեսա-

¹ Ա իսրայելացիք
² ԱԲ լսողքն
³ ԱԲ շահելոյ
⁴ Բ գառելծ
⁵ ԱԲ յակովբայ

նէք, զի քառասնամեայ կաղն անուամբն Յիսուսի յարեալ, զի մի՛ վիճաւոյ արասցէ զնոսա: Այլ առ ժամայն գովէ զնոսա յիշմամբ նախնեացն, զի սքանչացեալ էին ընդ եղեալսն. եւ ապա զԱստուած¹ ի մէջ բերէ, եւ ի ծնողէ՞ անտի կոչէ զՅիսուս Որդի Աստուծոյ: Եւ դեռ եւս ոչ ասէ, թէ «Յիսուս զսա բժշկաց», եւ մանաւանդ զի նա իսկ բժշկեաց: Այլ զի՞նչ. «Աստուած փառաւորեաց գորդի իր գՅիսուս» (Գ. 13): Եւ յորժամ յԱստուած ապաւինի ցուցանելով ի նմանէ զամենայն, յայնժամ առանց ահի ինչ զարհուրեցողացանէ զնոսա, զի վերագոյն ասէր, զՅիսուս զայր ցուցեալ յԱստուծոյ ի ձեզ նշանաւք, եւ այժմ, թէ «Աստուած փառաւորեաց գորդի իր գՅիսուս»:

Եւ զի մի՞³, թէ զիս՞րդ զաւրինազանցն փառաւորէր Աստուած, ցուցանէ, թէ յԱստուծոյ Հաւրէ միշտ փառաւորեալ էր նա նշանաւքն, զոր արար ի միջի ձերում: Քանզի խոնարհաբար դարձեալ սկսանի ճառել զնմանէ որպէս յառաջնումն ի խաւսսն, եւ ապա յամելով բանիւն ի ճառս չարչարանացն՝ ի բարձրագոյնսն Հանէ լաւազան՞⁴: Սմին վասն զիջանելովն⁵ ասէ. «Փառաւորեաց գՅիսուս, զոր դուրն մարմնեցք եւ ուրացարուք առաջի Պիղատոսի ի դարելն նորա արձակել» (Գ. 13): Յիշեցուցանէ նոցա զգատաստանն, որ եղեւ առաջի Պիղատոսի: Զի թէ կամիցին ի միտ առնուլ՝ ոչ էր Յիսուս աւրինազանց, եւ թէ այնպիսի որ էր, թերեւս եւ ոչ Պիղատոս ի բաց արձակէր զնա:

|24ա| Եւ ոչ ասաց ի կամելն նորա արձակել, այլ «ի դարելն»: Զյոյժ անամաւթութիւն եւ զկարծրութիւն նոցա յայտ առնելով աստ՝ կրկին զնէ զամբաստանութիւնն⁶: Զի հեթանոսն՝ եւ որ յայնժամ առաջին ետես զնա, ի բաց արձակէր, եւ այն զի ոչ ինչ մեծամեծս ետես կամ լուաւ ի նմանէ, այլ զի գիտաց զի առ նախանձու մատնեցին զնա: Իսկ նոքա, որ բանիցն եւ նշանացն սնընդակիրք էին, զհակառակին այնմիկ առնէին: Եւ ի դատելն Պիղատոսի արձակել, զի մի՛ կարծեսցեն շնորհ ինչ առնել նմա, ինքն իսկ ասաց, թէ «Է ձեր սովորութիւն, զի արձակեցից ձեզ այր մի» (հմմտ. Յովհ. ԺԸ. 39):

Այլ դուք գտորբն եւ զարդարն ուրացարուք, ասելով չիք մեր թափաւոր բաց⁷ ի կայսերէ, եւ խնդրեցէք այր մի մահապարտ շնորհել

¹ Ա գաստուած դարձեալ
² Բ ծնող
³ ԱԲ մի ասիցեն
⁴ Բ զլսողն
⁵ ԱԲ զիջանելով
⁶ Բ զամբաստանութիւն
⁷ ԱԲ բայց

ձեզ: Որ զայս սպանանէր աւագակն՝ հայցեցք ի բաց արձակել, եւ որ զսպանեալսն¹ կենագործէր՝ զառաջնորդն կենաց սպանէք (հմմտ. Գ. 14-15):

Յոյժ դժուարացոյց զծանրութիւն չարեացն: Նախ զի ոչ խնդրեցեք, ասէ, զանմեղն: Եւ զի ի կամելն Պիղատոսի արձակել ոչ կամերեցուցանէ զնոսա, քանզի յերկիւղիւ եւ ընդ ձեռամբ ունէր զնոսա: Իսկ յառաջնումն նուագին ոչ ինչ այսպիսի ասաց զնոսա², այլ այժմ յորժամ եւ զգալ կարէին զասացեալսն, զի որպէս արբեցելոցն ոչ ինչ ասեմք մինչեւ սթափեալ յարբեցութիւնն զգաստանան, եւ ապա զահն յաճախեմք, այսպէս Պետրոս՝ յորժամ կարէին ի միտ առնուլ, յայնժամ թեքեաց զլեզուն եւ աճեցոյց զամբաստանութիւնն, թէ «Զոր Աստուած փառաւորեաց, դուք մարմնեցք, զոր Պիղատոս արձակեաց, դուք ուրացարուք» (հմմտ. Գ. 13):

Այլ տես, թէ ո՞րպէս ի ծածուկ զգաւորութիւն նորա ցուցանէ, թէ «զանն իր յարոյց», որպէս յառաջնումն կացրդականումն ասաց, թէ «Չէր հնար բնորնել եմա ի մահուանէ», եւ աստ՝ թէ «Ջառաջնորդն կենաց սպանէք»: Ուրեմն ապա ոչ յայլմէ ունի զկեալն. զի որպէս առաջնորդ սպանութեան ասի, որ զսպանութիւնն ուսուցեալ իցէ, եւ առաջնորդ կենաց՝ որ յինքեհէ ունի զկենդանութիւնն: Եւ ապա զիջանելով ընդ նոսա՝ խոնարհագոյնս բարբառի: «Զոր Աստուած յարոյց, ասէ, ի մեռելոց» (Գ. 15): Իբրեւ գործակիրք յայտ է, զի ոչ տկարանայր զանձն յարուցանել առաջնորդն կենաց³, որոյ անունն կանգնեաց զկաղն՝ որ չէր ընդհատ ի մեռելոց: Եւ ուստի՞ զիտասցուք. «Մեր իսկ ենք վկայք» (Գ. 15) ասէ: Տե՛ս, զի ոչ այժմ ի մարդարէսն ապաւինի, այլ յանձն իւր, զի այնուհետեւ արժանի Հաւատարմոյ ոմն էր: Զի անդ յասելն, թէ յարեալ, զԴաւիթ էա՞ծ վկայ, իսկ այժմ զգուռնն առաքելական:

Եւ հաւաքովք անուան նորա զսա, զոր փեսանէքս⁴ եւ զիւրք, հաստարեաց անուն նորա, եւ հաւաքքն, որ նովա⁵ երուն դմա զատողութիւնս զայս յանդիման ձեր ամենեցուն (Գ. 16):

Կամեցեալ ասել զիրս փրկութեան նոցա, թէ՛ «Դարձարուք ի ջնջել զմեղս ձեր» (Գ. 19), եւ նախ քան զայն ասել, ճանապարհ գործելով Հա-

¹ Ա զսպանեալսն
² Բ ցնոսա
³ ԱԲ կենացն
⁴ Բ տեսէքս
⁵ ԱԲ > նովա

ւատոյ նոցա, յառաջեաց զնշանն ի վերայ էած, զոր եւ ինքեանք իսկ կամէին, մանաւանդ լ/24բ/սել եւ դիտել, թէ զիրար կամ յուսմէ եղեն սքանչելիքն, զոր յայտնէ ասելով, թէ հաւատքն, որ ի Քրիստոս՝ զամենայն ինչ վճարէ: Եւ ոչ ասաց ի ձեռն անուանն, այլ անուամբն: Եւ դեռ եւս ոչ ասէ, թէ ի նա հաւատացէք, զի տակաւին ոչ վատահանայր, այլ թէ «հատարն, որ ետվաւ»: Եւ¹ զի մի՝ նուազ երեւեսցի ասելն, թէ «ետվաւ», ասաց, թէ անուն նորա հաստատեաց զդա:

Եւ ապա յորդորելով ի հաւատս, ասէ ի վերայ, թէ «Նաւարն, որ ետվաւ՝ երուն դմա գառողջութիւնդ զայդ²» (Գ. 16): Եւ դիտեա՞, թէ որպէս յամենայնի զնոսա կոչէ վկայս. զի վերագոյն ասէր, «Որպէս եւ դուք իսկ գիտք», եւ աստ՝ թէ վկայ ձեզ «առողջութիւնս, զոր տուաք սմա, յանդիման ձեր ամենեցուն»: Զի զայն⁴, թէ անուամբն Յիսուսի եղեն սքանչելիքն, ո՞չ գիտէին, այլ թէ կաղ էր եւ արդ առողջացեալ՝ տեսանէին իսկ: Այլ սոքա, զոր⁵ արարին, զայն խոստովանին, թէ ոչ իւրեանց զաւրութեամբ զայն արարին, այլ «անուամբն Յիսուսի»: Զի թէ չէր այսպէս, եւ ոչ ճշմարտապէս տեսեալ էին զնա, զի յարեալ՝ ոչ ապա ախորժէին զփառս մեռելոյն հաստատել⁶, այլ յաւէտ եւս զինքեանցն, եւ մանաւանդ առաջի այնոցիկ՝ որք ի նոսա իսկ հայէին իրրեւ ընդ սքանչելարարս:

Եւ քանզի յոյժ սաստկապէս բուռն եհար զնոքաւք եւ զարհուրեցոյց՝ ցուցանելով յարուցեալ զխաչելեալն ի նոցանէ, զի մի՛ հատցէ զյոյս նոցա, որ խաչեցին զնա, եւ սպառսպուռ կորիցեն՝ դարձաւ թողացոյց նոցա՝ տալով զիշխանութիւն ապաշխարութեան: Եւ վաղվաղակի եղբարց անուանակոչութեամբ⁷ մխիթարեաց զնոսա, եւ զոր ինչ նոցա պարտ էր ասել՝ ինքն ասէ. «Եւ արդ եղարք, զիտեմ զի անգիտութեամբ արարէք՝ որպէս եւ իշխանքն ձեր» (Գ. 17): Եւ վասն զի անդ յառաջ ոչ ասաց այսպիսի ինչ յազազս Քրիստոսի մեծագոյնս, այլ միայն, թէ «ճշմարտի գիտացել ամենայն փունդ Իսրայէլի, զի Տէր գնա եւ Աստուած արար» (Բ. 36), բայց աստ եւ ողորանս մատուցանէ, թէ «անգիտութեամբ արարէք»: Անդ զտեղի⁸ առնոյր, զի նոքա տացեն

1 Բ > եւ
 2 Բ գղա] զայդ
 3 ԱԲ գիտեայ] դիտեայ
 4 Բ այն
 5 Բ որ
 6 Բ հաստատելոյ
 7 ԱԲ ամուսնակոչութեամբ
 8 Բ տեղի

պատասխանի, իսկ այժմ, զի ընտանացեալք¹ եղեն՝ ինքն նոցա պատասխանէ:

Եւ զի չէր յանգիտութենէ, յայտ է, զի զաւազակն² հայցել, եւ զգատեալն արձակել ոչ առնուլ՝ այլ եւ սպանանել՝ զիրար էր անգիտութեան: Սակայն ետ նոցա տեղի ոչ ուրանալ գեղեալն, այլ զղջանալ: Արդ, զի զանպարտն սպանին՝ գիտէին, բայց թէ զառաջնորդ³ կենաց եւ զտէրն փառաց՝ ոչ գիտէին, զոր եւ ինքն Քրիստոս ասաց, թէ «Ոչ գիտեն զինչ գործեն» (Ղուկ. 34): Եւ ոչ միայն զնոսա ազատէ յամբաստանութանց, այլ եւ զիշխանսն եւս զճարտարապետսն չարեաց: Եւ զայս հանճարով. զի թէ ի դատախազութիւն զբանն արտաբերէր, վիճականս զնոսա առնէր, զի չարագործք ոք յորժամ պարտաւիցի, ձեպի ուժգնագոյնս լինել ի պատասխանիս: Սմին վասն ոչ ասաց այժմ դարձեալ, թէ խաչեցէք սպանէք, այլ թէ «արարէք»՝ նեղութիւն տալով նոցա: Զի թէ իշխանքն եւ առաջնորդք անգէտք էին, քաջ մանաւանդ սոքա, եւ եթէ նոցա թողաւ, |25ա| յաւէտ եւ սոցա: Արդ, մի՛ այս է պատասխանի, եւ երկրորդ՝ միւս նոր եւ սքանչելի, որպէս Յովսէփ ասէ, թէ «Աստուած առաքեաց զիս առաջի ձեր» (ՄԵ. ԽԵ. 5), եւ աստ, թէ յԱստուծոյ եղեւ: Եւ զոր ինչ վերագոյնն ամփոփելով ասաց, թէ «Սահմանեալ խորհրդով եւ կանխագիտութեամբն Աստուծոյ» (հմմտ. Բ. 23), զնոյն եւ աստ ասէ յայտնի եւ ընդարձակ:

Այլ Աստուած, ասէ, որպէս յառաջագոյն պարմեաց ի բերանոյ ամենայն մարգարէից զհարչարելն Քրիստոսի իւրոյ, նոյնպէս եւ կարարեաց (Գ. 18):

Յուցանէ, թէ զոր ինչ կրեացն Յիսուս, ոչ էր ի նոցա զաւրութենէ, այլ յայտնի ցուցեալ լինի ի մարգարէից, թէ «Ըստ Աստուծոյ կամացն եղեն»: Եւ զոր հեղինակ սասէինն, «Թէ որդի է Աստուծոյ՝ իջել այժմ ի խաչն, զի ասաց, թէ Աստուծոյ որդի եմ, արդ փրկեսցէ զդա, եթէ կամի զդա» (ՄԻր. ԽԷ. 43), ոչ էր առ տկարութեան այն, զի ոչն էջ, այլ ըստ զաւրութեան, զի կամաւ Հաւր եկն յայն, որ կանխեաց քարոզեաց զմամանէ բերանով ամենայն մարգարէից: Եւ մի՛ ասացեն, թէ զիրար այժմ զնա փառաւորեաց, որոյ յայնժամ աւգնել ոչ կամեցաւ, ասէ ի մէջ զմարգարէսն, թէ այնպէս պարտ էր լինել: Բայց ոչ զուրուք յիշէ զվկայութիւն, զորս իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ զխաչողացն ամբաստան եղեն⁴,

1 Բ ընդամացեալք
 2 ԱԲ զաւակն] զաւագակն
 3 ԱԲ զառաջնորդն
 4 Բ եղելն

եւ զտանջանն, որ նոցա Հասանելոց էր, քարոզեցին, ըստ այնմ, թէ «Տաց զՏարս փոխանակ թաղման նորա (Ես. ԾԳ. 9): Եւ մեծացոյց զխորհուրդս չարչարանացն յաճախութեամբ մարգարէիցն, թէ ոչ մի ոք կամ երկու, այլ ամենեքեան իսկ ասացին, զորս եւ կատարեաց, ասէ, զի մի՛ կարծիցին պակաս ինչ լինել յասացելոցն:

Եւ զի մի՛ վստահացին՝ զԱստուծոյ տնաւրէնութիւնն պատասխանի գոլ ինքեանց, կանխեաց առաջին բանիւքն ըմբռնեաց զնոսա, զի առաջի Պիղատոսի ուրանալն նոցա ոչ էր ըստ Աստուծոյ, ի կամելն նորա արձակել: Եւ դատապարտէ զնոսա մարդասպանն, զոր Հայցեցին եւ զանմեղն սպանին, թէպէտ առ ի նմանէ տնաւրէնութիւն՝ մեծ էր, որ մեռաւ եւ զմահ կոյծ, որ միայն Աստուծոյ իմաստութեանն է ի ճահ զնոցա չարութիւնն յաւգուտ բոլորից վճարել:

Առ որս թէպէտ ի դէպ էր ասել, թէ «մի՛ կարծէք», թէ զի մարգարէքն զայստօիկ¹ ասացին, կամ թէ զի ըստ անգիտութեան գործեցէք, թէ այստե ազատեալք լիջիք ի պատժոց: Այլ ոչ ասաց զայս, այլ յոյժ հեղութեամբ. «Արդ, ապաշտեցէք» (Գ. 19) ասէ: Զի թէպէտ ըստ տնաւրէնութեան կամ անգիտութեամբ եղև, այլ մեծամեծ մեղայք: «Եւ այժմ ապաշտեցէք եւ դարձարուք ի ջնջել մեղս ձեր» (Գ. 19): Ոչ ասաց դարձարուք ի մեղաց ձերոց, այլ «ի ջնջել զմեղս ձեր»³: Ոչ ասեմ միայն զյանդգնութիւնն⁴, որ ի խաչին, զի այն թերեւս ըստ անգիտութեան էր, այլ զի եւ այլ եւս մեղքն ձեր ջնջեցին, որ անդ ասաց «Մկրտեցիք իւրաքանչիւր որ թողութիւն մեղաց» (Բ. 38): Ապա եւ զշահն ցուցանէ. «Որպէս զի⁵ եկեցեան ի վերայ ձեր ժամանակը՝ հանգստեան⁶ յերեսաց Տեսոն» (Գ. 20): Աստանաւր յաղազս Հասարակաց յարութեանն պատմէ, զի այն իսկ է ճշմարիտ Հանգստեան⁸ ժամանակ: Զոր եւ Պաւղոս Հայցէ, թէ «Ի փաղաւարի ասք հեծեմք ծանրացեալք եւ բնակութեանն երկնից փափաք/25բ-եմք⁹» (հմմտ. Բ. Կրնթ. Ե. 2), զնոյն եւ սա ցուցանէ, թէ աշխատեալք էին եւ բազում պատերազմաւք չարչարեալք, զի առ ողբացեալս՝ եւ բազում մխիթարութեան խնդրողս¹⁰ Հարմարի այս բան: Եւ յայտ առնէ,

¹ Բ տնօրնութիւնն
² ԱԲ գայտքիկ
³ ԱԲ > այլ ի ջնջել զմեղս ձեր
⁴ ԱԲ գիանդգնութիւն
⁵ Բ > զի
⁶ Բ ժամանակ
⁷ Ա հանգստեան
⁸ ԱԲ հանգստեան
⁹ Բ փափագեմք
¹⁰ ԱԲ խնդրողս

թէ նայ՝ ինքն է Հանգստեան ժամանակացն պատճառք, որ յայսբան չարեաց Հանգուցէ, զորմէ ոչ ետ աւետիս, թէ զմի՛² եւեթ զմեղս ջնջեցէ, այլ յոքնապէս զմեղս բազումս, եւ զայն Հաւասարապէս:

Եւ տես՝ զիա՞րդ ճանապարհաւ յառաջ վարէ զբանս. զի յառաջնում ատենախաւսութեանն ի ծածուկ իմն զյարութիւնն Քրիստոսի եւ զերկիրն նստելն նշանակեաց, եւ աստանաւր յայտ յանդիման ասէ եւ զերկրորդ գալուստն: Եւ նախ զիջանելով ըստ նոսա «Առաքեաց, ասէ, ձեզ», եւ ապա Հորդորական, թէ «Ջրառաջագոյն³ նկարեալն ձեզ զՅիսուս Քրիստոս» (Գ. 20)՝ ցուցանելով ի վերուստ ի սկզբանց անդի զՀանդիստն զայն պատրաստեալ ձեզ Քրիստոսի:

Զոր պարտ է, ասէ, յերկնից ընդունել (Գ. 21):

Փոխանակ ասելոյ, թէ Հարկ է յերկնից ընդունել, եւ զիա՞րդ դեռ ընդունել, ընդէ՞ր ոչ ասաց՝ որ յերկինս ընկալեալ եղև, այլ զկանխադոյն ընկալեալն այսպէս ասաց, ցուցանելով, թէ յերկինս է: Եւ ընդէ՞ր այժմ ոչ լինի եկեալ, յայտնէ զպատճառն, թէ «Մինչև ի ժամանակս ամենայնի հաստատելոյ, զորոց⁴ խաւսեցաւ Աստուծոյ ի բերանոց սրբոց իւրոց մարգարէիցն» (Գ. 21): Որպէս զի բազում ինչ իրաց դեռ եւս պակաս գոլով՝ ընդ պատշաճ է, եւ զիա՞րդ ապա ասացեր, թէ կատարեաց զմարգարէիք խոստացեալսն: Այլ զոր պարտն էր կատարել՝ լցաւ, եւ այն ինչ որ դեռ եւս լինել պարտն է՝ ոչ եւս:

Գայ ապա ըստ իւրում խոստմանն ի մարգարէս, որպէս եւ անդ զԴաւիթ, եւ աստ զՄովսէս ի մէջ ածէ: «Մովսէս ասաց ցիարսն՝ թէ մարգարէ յարուցէ ձեզ Աստուծոյ» (Գ. 22): Եւ զայլոցն ոչ պատմեաց, այլ միայն թէ խաւսեցաւ բերանով սրբոց մարգարէիցն, որոց Հարկ է լսել, զի ոչ ոք կարէ ասել զնոսա սխալեալս: Եւ ամենեցուն նոցա կանխասացութեամբ ի ներքս մուծանէ զՔրիստոս, զորմէ նախ Մովսէս ասաց. «Մարգարէ յարուցէ ձեզ Տր Աստուծոյ յերկրաց ձերոց իբրև սէս ասաց. «Մարգարէ յարուցէ ձեզ Տր Աստուծոյ նմանութիւնս բաց ի նմանէ: Եւ այլ ոք, ասէ, ոչ ունի զիմ նմանութիւնս բաց ի նմանէ: Եւ «յերարաց ձերոց» ասելով՝ առաւել իմն ընտանեցուցանէ զնոսա: Եւ յորդորէ ապա. «Նսմ լուիջիք ըստ ամենայնի, զոր խաւսեցի ինքն» (Գ. 22): Եւ ոչ ասաց, թէ լուիջիք, որոց Քրիստոս խաւսեցի, իբրև ինքն էր, որ խաւսէրն: Սմին վասն եւ զպատուհասն բազում դնէ ոչ լսողացն.

¹ Բ ի մա
² ԱԲ զի] զմի
³ Ա յառաջագոյն
⁴ ԱԲ զոր ասաց] զորոց

«Եղիցի ամենայն, որ ոչ լուիցէ մարգարէին այնմիկ, սաքակեցից» (Գ. 23): Տեսանե՞ս, թէ ո՞րպէս ընդ խոնարհագոյնս¹ խառնէ եւ զբարձրագոյնսն: Աստուած զնա յարոյց ասելն յեղբարց ձերոց՝ այս խոնարհագոյն, իսկ սպառնալն ոչ լսողացն նմա, զի «Որ ոչ լուիցէ՝ սաքակեցից», զբարձրագոյն պատիւն նորա նշանակէ, եւ յայտ առնէ, թէ ամենայն ինչ լինի, զոր խաւսեցաւ Քրիստոս: Եւ բարեք եղ զսատակելն ոչ լսողացն. զի յորժամ մեծ ինչ ասէ, զի յառաջինս սպաւելին, եւ զայն բերէ վկայութիւն² ի մարգարէից, որ համանգամայն ունի զեր/26ա/կոսին տեսակ հնազանդութեան եւ անլսողութեան, որ է հրաշապիառագոյն, որպէս նախ երեք, թէ «Մինչեւ եղից զթշնամիս քո պապուանդան որից քոց» (Երբ. Ա. 13):

Եւ յորժամ եցոյց զնոսա սաստկապէս մեղուցեալս, զի զանմեղն սպանին, եւ հաղորդս արար ներողութեան ի ջնջելն զմեղսն, եւ խոստացաւ զբաղցր հանգիստն, ի վերայ է ամ վաղվաղակի, թէ եւ Մովսէս զնոյնդ ասէ: Որով ցուցանէ՝ ըստ կարգի զամենայն ինչ լինել մինչեւ ի ժամանակս ամենայնի կատարելոյ, զորոց ասէ, թէ «Եւ ամենայն մարգարէք, որ ի Մամուել³ եւ այսր խաւսեցան եւ պապոնցին գաւուրս⁴ զայսոսիկ» (Գ. 24): Եւ ոչ կամեցաւ ի մէջ ամել զիւրաքանչիւրոցն խաւսս, զի մի՛ երկայնեացէ զբանն, այլ զնշանաւորն յիշելով վկայութիւն զմովսիսականն՝ զայլովքն զանց արար:

Եւ քանզի նոքա վասն յանդգնութեան, որ ի Քրիստոս՝ կարծէին զինքեանս աւտարացեալս, այժմիկ միխթարէ զնոսա եւ ցուցանէ, թէ եւ չարչարելին Քրիստոսի եւ աւրհնելն զձեզ ըստ մարգարէութեանցն է, յորոց լսողութիւնն յորդորէ զնոսա հանդերձ գովասանութեամբ, զի այսու նուաճեսցին ի հաւանիլ: «Գուք էք, ասէ, որդիք մարգարէիցն եւ կրակիին, զոր ուխտեաց Աստուած» (Գ. 25): Եւ զի՞նչ են որդիք կտակին կամ ո՞րպէս, այսինքն է՝ ժառանգք էք խոստմանցն: Եւ զիս՞րդ սպա ի ձեռք⁵ իրսդ աւտարաբար կայք հեղզացեալք: Պատժոց եւ արտասուանաց արդեւք արժանիս զործեցէք, այլ կարէք հանդիպել ներողութեան, արդ մի զրկիլիք յաւրհնութիւնէն, զոր աւրհնեաց Աստուած զԱբրահամ եւ ասէ. «Ի գաւակի քու՛մ արինեցին ամենայն ազգք երկրի» (Գ. 25): Եւ ոչ մեկնեաց զասացեալսն, եւ ոչ յիշեաց զՔրիստոսէ, այլ պարզաբար եանց⁶:

¹ Բ խոնարհագոյնսն
² Բ ի վկայութիւն
³ Բ Սամուել
⁴ ԱԲ գաւուրսս
⁵ Բ ձեզ] ձեր
⁶ Բ եանց

Եւ զի մի՛ թուրիցի իբրեւ թէ ի շնորհացն Պետրոսի միայն զայնուսիկ առնուլ, ցուցանէ, թէ ի վերուստ ի՛ վաղուց հետէ պատրաստեալ է նոցա աւրհնութիւն Աստուծոյ, եւ զի հաւատասցեն, «Ձեզ, ասէ, նախ յարոց Աստուած զՈրդին իւր եւ ասաքեաց արինել զձեզ» (Գ. 26): Թերեւս արդեւք ո՞չ եւ այլոց: Այո, այլ ձեզ յառաջագոյն խաչեցողացդ: Սմին վասն ոչ լուի ասաց, թէ առաքեսցէ², այլ թէ «Ձեզ յարոց եւ ասաքեաց», այսինքն՝ թէ եւ յետ յարութեանն, եւ յետ խաչելոյն ի ձէնջ, ձեզ նախ առաքեսց: Եւ զի մի՛ ասիցեն, թէ ինքն զայսոսիկ ոչ կամի, այլ միայն Հայրն, վասն այնորիկ³ ասաց՝ «արինել ձեզ»: Ոչ ասաց կեցուցանել, այլ որ ինչ մեծագոյնն էր, զի խաչեալ աւրհնէ զխաչաւզան, որ է անբաւ բարեբարութեան: Եւ վայելչապէս. զի թէ եղբայր է ձեր, նա եւ աւրհնէ զձեզ, որպէս խոստացեալ է Աբրահամու ի զաւակի նորա աւրհնելի եւ այլոց: Յայտ է ահա, զի այնչափ հեռի է յոչ կցորդելոյն Հաւր վասն ձեր, զի եւ այլոց զձեզ ախորժէ պատճառս եւ առաջնորդս աւրհնութեան լինել: Եւ զի մի՛ իբրեւ ի պատժոց արձակեալք, յանհոդս լիցին⁴ յաւել, թէ «Ի դատնալ ձեզ իւրաքանչիւր ի չարեաց ձերոց» (Գ. 26), զի զգուշացին յառաջիկայսն: Եւ դարձեալ ցուցանէ, թէ այնպէս մեծ է աւրհնութիւնս այս, զի ոչ միայն ի չարեացն դադարեցուցանէ, այլ եւ զմեղս լուծանէ: Զի թէ ոչ լուծանէր, զիս՞րդ աւրհնութիւն շհորհէր: Զի ոչ եթէ դադարելն միայն ի մեղաց անդանաւր⁶ եւ աւրհնեալ եղեւ, կամ մեղացն /26բ/ եզրիտ թողութիւն առանց Քրիստոսի աւրհնութեանն հաղորդելոյ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Նմա այսուհետեւ նմանեցուք եւ մեք, որ յետ խաչին զամենայն հնարս շարժեաց յաղազս փրկութեան խաչողացն, առ որս եւ առաքեալան առաքեաց անոխակալ մտաւք: Ի բաց հանցուք եւ մեք զոխս եւ զնախանձ, եւ մի՛ բաւական համարեցուք զոչ հատուցանելն վրէժ, այլ եւ մահուչափ ցուցուք առ նենգիչսն⁷ զէր: Եւ յայսոսիկ մեծ աւզնական առցուք զոչ⁸ երդնուլ, ուստի լինի ոչ բարկանալ:

¹ Բ > ի
² Բ ասաքեաց
³ ԱԲ այսորիկ
⁴ Բ լիցին
⁵ Բ > ձերոց
⁶ ԱԲ անդէն] անդամար
⁷ ԱԲ նենգիչս
⁸ ԱԲ զոչն

[ԳԼՈՒԽ Ժ.]

Եւ մինչդեռ խաւսէին նորա ընդ ժողովուրդսն, հասին ի վերայ նոցա քահանայապետքն եւ իշխանք փաճարին եւ սաղուկեցիքն, զայրագնեալք վասն ուսուցանելոյ նոցա զժողովուրդն (Գ. 1):

Տե՛ս, թէ զիա՞րդ յաճախել սքանչելեացն եւ փորձութիւնքն ի միմեանց զնոսա առնուն, ուստի եւ քաջութիւնն իսկ նոցա յայտնի լինի: Զի յետ առաջնոյ փորձութեանն՝ որ էր պարսաւանք վասն լեզուացն, որպէս թէ չեւ եւս խառնեալք համարելով ընդ մարտակիցսն, փութապէս ապա ընդ ուժղնադոյնս ընդ այս խառնին՝ պատերազմ: Բայց տե՛ս դարձեալ, թէ ո՞րպէս կարգաւ լինէր իրքն տնաւրինեալ. զի ոչ անընդմիջաբար կալան զնոսա փորձութիւնք², այլ յառաջնումն քաջ կրթեալք հրապարակախաւսութեամբն, եւ յետ այնորիկ սքանչելեաւքն, որ առ կազն՝ մեծարեալք եւ քաջալեւեալք, ապա այժմ եւս զչարչարանաց եւս բուռն հարկանեան խնամաւքն Աստուծոյ, զոր պատմէ, թէ «Մինչդեռ՝ խաւսէին՝ եկին հասին քահանայքն եւ իշխանք փաճարին» (Գ. 1):

Եւ դու հայեաց, թէ զիա՞րդ ի վերայ Քրիստոսի յարուցեալք մատնչիս խնդրէին եւ սպասաւորաւք ոմամբք վարէին. իսկ այժմ ինքեանք իսկ եկեալ իշխանքն՝ ձեռս մխէին յանդրուքն⁴ եւ անամաւթագոյնք եղեալք յետ խաչին: Վասն զի այսպիսի են մեղք, մինչ չեւ եւս է կատարեալ, ամաւթ ինչ ունի, իսկ ի կատարումն եկեալ՝ անամաւթագոյն զգործաւղն առնէ: Որով եւ սոքա լրբեալք հասին քահանայքն եւ սաղուկեցիկ⁵ եւ իշխանք տաճարին, զի կամին դարձեալ հանդիսական ամբաստանութիւնս վասն բժշկութեանն յարուցանել: Եւ ոչ ախորժէին ի ծածուկ ինչ լինել վրեժխնդրութեանն: Քանզի զոր ինչ արարին առ Քրիստոսիւ, նոյնպէս եւ զայս եւս նոքին վասն մարդկայնոց փառաց առնէին, որոյ սակս՝ այժմ եւ զայս եւս կեղծաւորին, զի մի՛արիւնահեղք գոլ երեւեսցին, զոր եւ յետոյ ասեն, թէ «Կամիք ընկենու ի վերայ մեր գարին գտն⁶ զայնորիկ» (Ե. 28):

¹ Աբ խառնէին
² Աբ փորձութիւնքն
³ Աբ մինչ] մինչդեռ
⁴ Բ յանդրուքն
⁵ Աբ սաղուկեցիք
⁶ Բ գտնն

Եւ տե՛ս զանամաւթութիւնն, ի նշանաց եւ յարուեստից հաւատալի եղեալ, թէ յարեաւ, որով ցուցանիւր Աստուած գոլ: Զոր մահ ոչ կարաց ընբռնել, նոքա հնարիւք ջանան շիջուցանել. եւ իբրեւ զգազանս կատաղիս զայրագինս ի վերայ նոցա զիմէին, վասն ուսուցանելոյ զժողովուրդն եւ պատմելոյ Յիսուսիւ զյարութիւն մեռելոց: Ոչ զնա միայն ասէին յարուցեալ, այլ եւ զմեզ ի ձեռն նորա լինել յարուցեալս: Այսպէս զաւրաւոր եւ յայտնի եղեւ յարութիւն¹, որպէս զի եւ այլոց զնա պատճառ լինել |27ա| յարութեանն²: Եւ դու հայեաց, զի ամենայն ուրեք ասէին, թէ «Աստուած գնա յարոյց», բայց զնշանսն յանուն Յիսուսի ասէին, որով ցուցանիւր, թէ ինքնին իսկ յարեաւ Քրիստոս, որոյ անունն եւ զայլս յարուցանէ:

Եւ քանզի եւ նոքա յարութիւն³ կարծէին մեռելոց, թէպէտ եւ ցուրտ իմն եւ տղայական, սակայն կարծէին եւ մեծապէս խռովէին, զի սոքա Յիսուսիւ պատմէին զյարութիւն մեռելոց: Վասն որոյ թէպէտ բաւական էր հաւանեցուցանել զնոսա նշանքն եւ համարձակութիւն բանի առաքելոցն, այլ զի ռիսութեամբ լցեալք էին ընդ անունն Յիսուսի, «Միտցին ի նոսա զձեռս իրեանց եւ եղին զնոսա ի բանգի» (Գ. 3, Գուկ. ԻԱ. 12): Արդ, առ Քրիստոսիւ ոչ այսպէս մղեղիւք⁴ էին. այլ ի մէջ զիշերի առաքեալք զնա անյապաղ ի բաց տանէին՝ երկնչելով յոյժ ի բազմութենէն⁵: Բաց յազագս սոցա յանձինս վստահացեալք ոչ խորշեցան ի բազմութենէն⁵. զի վասն այսր իսկ եւ իշխանքն ընդ նոսա էին, որք այն ինչ զձեռս արեամբն Քրիստոսի լցեալս ունելով՝ զայս եւ ի նոյն յաւելուին: Եւ ոչ եւս առ Պիղատոս ածեն զնոսա ամաչելով վասն առաջնոց իրացն, գուցէ եւ վասն այսր ամբաստանիցին, այլ դեռ եւս ինքեանք եղին ի բանտի մինչեւ ի վաղիւն, թե՛րեւս զի չարչարեսցեն, զի էր ընդ երեկս ժամանակ⁶:

Եփր. Յոհ⁷. Արդ, նոքա կամելով կակղացուցանել զնոսա եղին ի բանտի. այլ զառաքեալսն կարծրագոյն⁸ գործեաց յապաղումն ժամանակին: Բայց տես, զի զգլուխսն առաքելոցն ըմբռնեցին, որով աւելի իմն կարծէին զայլսն զարհուրեցուցանել եւ աւցտել ի մի-

¹ Աբ յարութիւնն քրիստոսի
² Աբ յարութեան
³ Աբ յարութիւնն
⁴ Բ մղեղիւք
⁵ Ա ի բազմութենէն
⁶ Աբ ժամն] ժամանակն
⁷ Բ > յոհ.
⁸ Աբ կարծրագոյնս

մեանց. այլ հակառակն եղեւ: Զի «Բագու՞ք ի խողաց բանին հաւաքացին, եւ եղև թի մարդկանն իրրեւ հագարաց հնգից» (Դ. 4): *Աքանչելի է, թէ զիարդ հաւատացին: Միթէ քաջ զաւրացեալս զնոսա տեսին, ոչ ապաքէն կապեալս եւ ի բանտ դժուարին վարեալս, որ բաւական էր եւ զնախկին հաւատացեալսն¹ դղրդել: Այլ տե՛ս զզաւրութիւնն Քրիստոսի, զի ոչ ինչ ի նոցանէ զարհուրէին, եւ ոչ զհասեալ դժուարութիւնն ծանր ինչ գրէին, զի ասէին, թէ խաչեալն զայսպիսի ինչ գործէ, ապա ոչ երկնչիմք ի սոցանէ, զի մեծ է զաւրութիւնն, որ կանգնեաց զկաղն: Եւ այս Աստուծոյ տնաւրինելով լինէր, զի յոլով են այժմու հաւատացեալքս քան զառաջինն: Սմին վասն եւ տեսանելով նոցա կապեցին զառաքեալսն, զի եւ զնոսա երկեցուցեն. եւ ոչ առաջի նոցա արտաքս հանին, զի մի՛ ի նոցա համարձակութենէն այլքն շահեցին:*

Եւ ի վաղի² անդ ժողովեալ նոցա զիշխանսն եւ զերիցունս եւ զղալիրս յերուսաղէմ, եւ զԱննա քահանայապետ եւ զՎայիափա, եւ զԱղէքսանդրոս³ եւ զՅովհաննէս, եւ զոր միանգամ յազգէ քահանայիցն (Դ. 5-6):

Տե՛ս զնոսա յետ առաջնոց չարեացն բնաւին կոխեալ զաւրէնսն. ինքեանք դատաւորք, ինքեանք դատախազք, ի նոյն դատարանի⁴, ի նոյն իրս շարամերձին: Աննա դարձեալ եւ Կայիափա, զի նոյնպէս պարտականք լիցին անիրաւ դատաստանի: Դարձեալ. յերուսաղէմ ժողովին, ուր սովոր իսկ⁵ են անիրաւել, ուր եւ զՔրիստոսի արիւնն հեղին, նա եւ ի քաղաքէն ոչ պատկառէին:

Եւ կացուցեալ զնոսա ի մէջ հարցանէին. Որո՞վ զարութեամբ կամ որո՞վ անուամբ արարէք դուք զայն (Դ. 7):

/27ր/ Ապաքէն զիտէին որով անուամբ, այլ ի խոր խոցեալք վասն պատմելոյ նոցա զյարուութիւնն՝ ըմբռնեցին զնոսա: Եւ ընդէ՞ր հարցանեն⁶, ահն ունելով՝ առաջի բազմութեանն ուրանալ նոցա, եւ զամենայն ինչ այնու համարէին ուղղել: «Որո՞վ անուամբ արարէք դուք

¹ Բ հաւատացեալս
² ԱԲ վաղիւն
³ ԱԲ գաղէկսամդրոս
⁴ Բ դարանի] դատարանի
⁵ ԱԲ > իսկ
⁶ ԱԲ հարցանեն

զայն» (Դ. 7): *Զո՞ր, ընդէ՞ր ոչ ասէք, զի կամիք ստուերացուցանել, այլ քարոզէք ահա, զի դոքա, մանաւանդ ասնն, թէ «Մեք ոչ արարաք»:*

Յայնժամ Պոպրոս լցեալ հոգով Սրբով ասէ ցնոսա (Դ. 8):

Աստանաւր յիշեա, զոր ասաց Քրիստոս, թէ «Յորժամ անցն զձեզ ի ժողովս, մի՛ հոգայք. զի հոգին Սուրբ խաւսեցի ի ձեզ»: Արդ, տե՛ս զզաւրութիւն հոգւոյն, զի որ հարցուածոյ աղախնոյն ոչ հանդուրժեաց, այժմիկ ի մէջ անցեալ համարձակադոյնս բարբառի. «Իշխանք ժողովրդեան, ասէ, եւ ձերք Իսրայէլի» (Դ. 8): Տե՛ս զհանճարեղ զանձն¹. ոչ ասաց վաղվադակի, թէ յանուն Յիսուսի մեք արարաք, եւ ոչ ամբարտաւանս ինչ բարբառեցաւ, այլ հանդերձ պատուով առանց ցասման եւ երկկղզի. «Իշխանք ժողովրդեան եւ ձերք Իսրայէլի» (Դ. 8): Եթէ արժան իցէ դատել զմեզ այսաւր վասն երախտեաց առն միոյ տկարի, որո՞վ սա բժշկեցաւ: Յոյժ բուռն եհար զնոքաւք. վասն որոյ եւ ի նախերգանէն սկսեալ կատարէ զնոքաւք, զի վասն բարբարութեան դատեն զնոսա: Իբրու թէ զայս ինչ ասիցէ, թէ պարտ էր մանաւանդ վասն այսր պատկել զմեզ եւ իբր զբարեգործս քարոզել, նա եւ դատի՞մք եւս ի ձէնջ վասն երախտեաց առն տկարի, ոչ հարստի եւ ոչ փառաւորի, եւ վասն այսորիկ յաղաչէ՞ ոք: Եւ մանաւանդ այս իսկ խոցէր զնոսա, զի ցուցանէր զնոսա թշնամիս փրկութեան մարդկան, եւ որպէս Քրիստոս ասաց՝ «Միշոք ի սպանութիւնս ընթացեալք» (հմմտ. եսթ. ԺԴ. 9):

Բազում ծանրութեամբ լի է բանս, յայտ առնելով, թէ «Ինքեանք իսկ զիրեանց բերանս խնուն», եւ ինքեանք թէպէտ եւ ոչ կամաւ, զՔրիստոս քարոզէն՝ խաչաւղքն եւ դատողքն² առ որս համարձակապէս զոչէ: «Յայտնի լիցի ձեզ եւ ամենայն քանի Իսրայէլի» (Դ. 10): Այսու առաւել արտմեցուցանէր զնոսա, թէ յայտնի լիցի ձեզ ամենեցուն: Եւ այս է, զոր ասաց ցնոսա Քրիստոս, թէ «Զոր լսէք յունկան, քարոզեցէք ի վերայ քանեաց» (Մարթ. Ժ. 27): Եւ զի՞նչ ասէս. «Զի յանուն Յիսուսի Քրիստոսի Նազովրեցոյ, զոր դուք խաչեցէք, զոր Աստուած յարոյց ի սեռելոց, եովաւ սա՛ կայ առաջի ձեր ողջացեալ» (Դ. 10): Մի՛ կարծէք ասէ, թէ թաքուցանեմք ինչ զհայրենիսն, կամ զհարչարանսն իբր զամալթալիս: Գրեթէ նախատելով զնոսա զայսոսիկ ասէր՝ ի մէջ բերելով դարձեալ զհարչարանսն, դարձեալ զյարուութիւնն, եւ ապա համարձակ եւ յայտնի քարոզէ, զոր թշնամիքն ոչ կամէին լսել, թէ «յանուն նորա եւ նովաւ սա կայ աւասիկ առաջի ձեր ողջացեալ»:

¹ ԱԲ անձն
² ԱԲ դատողքն
 7 - Գ. ՍԿԵՒՈՒՅԻ, ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԳՈՐԾՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

Եւ ոչ ասէ, թէ առ ի մէնջ եղեւ ողջ, եւ ոչ անցանէ փութով, այլ եւ յամէ¹ ի բանին: «Նա է, ասէ, վեմն անարգեալ ի ձեռք շինողաց» (Ղ. 11): Յիշեցոյց նոցա բան, որ բաւական էր զարհուր|28ա|եցուցանել զնոսա, զոր կանխեաց ասաց Քրիստոս, թէ «Որ ընդ² հարցի ընդ վիմիս ընդ այսմիկ, փշրեսցի» (Մփրթ. ԻԱ. 44): Ապա եւ ուսուցանէ զնոսա ի վերայ ածելով, թէ «Նա եղև զլուս անկեան» (Մփրթ. ԻԱ. 42), այսինքն՝ ընտրեալ զաւրաւոր պատճառ Հաստատութեան երկուց որմոց: Զայսուսիկ խաւսի, զի բազում եւ աստուածեղէն³ էր զաւրութիւնն եւ մեծ նշանացն Համարձակութիւն: Այլ յորժամ ուսուցանել պարտ էր, տե՛ս որպիսի⁴ ս խաւսին, եւ մարդարէութիւնս բազումս յառաջ ածեն, իսկ յորժամ միայն Համարձակել պիտոյ էր, պատասխանատրեն:

Եւ չիք, ասէ, այլովք իսիք փրկութիւն⁴ (Ղ. 12):

Արդ, որպիսի⁵ զանս ոչ առնուին նոքա ի բանից աստի յայցանէ: «Զի եւ ոչ անուն, այլ գոյ ի ներքոյ երկնից, ասէ, փուեալ ի մարդիկ, որով արժան իցէ կեալ մեզ» (Ղ. 12): Տե՛ս զիս⁶ րդ զբարձրագոյնս բարբառի: Ամենեցուն, ասէ, յայտնի է, զի ոչ մեզ միայն տուաւ անունն կեցուցիչ, այլ բոլորից: Եւ զնոսա ածէ վկայս բանիցն, քանզի Հարցեալք, թէ որո՞վ անուամբ արարէք, Քրիստոսին ասէ, զի ոչ գոյ այլ անուն: Զիս⁶ րդ Հարցանէք, զի ամենեցուն այս յայտնի լիցի՝ զի ոչ անուն այլ կայ ընդ երկնաւ, որով կեանս է գտանել. այլ սա միայն կարաւղ է զմեզ կեցուցանել: Տեսանե՞ս աստ զՀամարձակութիւնն, որով յայտ է, զի զխոնարհագոյնսն ոչ առ երկիւղի, այլ զիջանելով խաւսէր: Իսկ այժմ, զի ոչ էին աւգտելոց՝ աներկիւղ, մանաւանդ զնոսա զարհուրեցուցանէ:

Նայեցեալ ի համարձակութիւնն Պեփրոսի եւ Յովիաննու, եւ ի վերայ հասեալ, թէ արք փզկփք եւ առանց դպրութեան են, զարմանային (Ղ. 13):

Ահա այլ նշան՝ ոչ պակաս քան զառաջինն, զի երկու այր առանց դպրութեան շնորհաւք Հոգւոյն հոետորք երևեցան ընդզէմ քահանայապետիցն, եւ զարհուրեցուցանէր զնոսա Համարձակութիւն նոցա, զի ուամիկք եւ առանց դպրութեան էին: Զի իցէ ուամիկ⁵ լի-

¹ Ա յամէ եւս
² Աբ > ընդ
³ Բ աստուածեղեն
⁴ Աբ փրկութիւն
⁵ Բ ուամիկք

նել՝ եւ առանց դպրութեան ոչ, իցէ եւ առանց դպրութեան գոյ՝ եւ ուամիկ¹ ոչ, իսկ աստ՝ երկոքին իսկ: Եւ յարդարուն եւ զեղեցկապէս, Համառուտ եւ ոչ երկայն բանս տարածանէին, եւ ի շարագրութենէ ասացուածոյն զիմաստութիւն ընդ Համարձակութեանն զոյգ ցուցանէին, ընդ որ նոքա յոյժ սքանչանային:

Եւ զի ճանաչէին զնոսա, զի ընդ Յիսուսի էին (Ղ. 13):

Ոչ պարզաբար եղ զայս աւետարանիչն, այլ զի սոքա միայն էին յայնժամ ի չարչարանն Յիսուսի երկուցեալք եւ խոնարհեալք. ուստի առաւել զարմանային ընդ անչափ փոփոխումն՝ յոր զսոսա տեսանէին յանկարծակի, զի եւ անդ իսկ էին Աննայ եւ Կայիափա², որք եւ տեսին զսոսա³ ընդ Յիսուսի: Եւ այն իսկ Հաւատալ Հարկէր զնոսա, թէ առ ի Յիսուսէ իսկ զայս զիտէին, եւ իբր նորա աշակերտք զամենայն ինչ զործէին: Այլ ոչ պակաս քան զբանս սոցա եւ նշանն ձայն արձակեալ խնոյր զբերան նոցա: «Զի փեսանէին, ասէ, զայրն եւս բժշկեալ, զի կայր ընդ նոսա. եւ ոչ կարէին փայ պափասխանի» (Ղ. 14): Բազում էր Համարձակութիւն առնն, զի եւ ի դարանին⁴ իսկ ոչ թողոր զնոսա: Զի թէ որպէս սովոր էին հրեայքն՝ ժխտել ջանային եւ ծածկել զիրան, նա իսկ կարկեցուցան|28բ|էր զնոսա:

Եւ քանզի բժշկութիւն նորա ոչ տայր թոյլ չարչարել զնոսա, «Տրամայեցին նոցա արտաքս քան զպրեանն ելանել, խորհեցան ընդ միմեանս եւ ասեն. զի՛նչ արասցոր արանցս այսոցիկ» (Ղ. 14-15): Տե՛ս յոյժ վտանգեալս զնոսա. եւ⁵ զամենայն ինչ առ մարդկան երկիւղի Հնարելով՝ որպէս առ Քրիստոսիւ աւէին «Զի՛նչ արասցուք, զի աշխարհ⁶ ամենայն⁷ գկնի նորա գնաց», նոյնպէս եւ աստ ասէին, ստուերացուցանել զիրա⁸ չէ Հնար: «Զի երեւելի նշան եղև ի ձեռն ողաց, ամենայն իսկ քնակեաց Երուսաղէմի յայր է, եւ ոչ կարեմք ուրանալ» (Ղ. 16): Յայտ է ահա՝ զի ուրանային իսկ, թէ ոչ քաջայայտ էր նշանն եւ բազմացն վկայութիւն:

Այլ զի մի՞, ասեն, առաւել ճարակեացի ի ժողովուրդն, սպառնասցուք նոցա մի՞ եւս խաւսել յանունն յայն, եւ մի՞ ումեք ի մարդկանէ (Ղ. 18):

¹ Աբ ուամիկք
² Ա կայիափա
³ Աբ գնոսա
⁴ Ա դատարանին] ի դարանին
⁵ Աբ զի] եւ
⁶ Աբ աշխարհս
⁷ Աբ > ամենայն
⁸ Աբ գիրսղ

Ո՛վ անմտութեանն. զի զորս ճաշակել չարչարանացն համար-
 ձակագոյնս արար, կարծեն սպառնալեաւք զարհուրեցուցանել: Զի
 այսպիսի է չարութիւնն, ոչ երբեք զաղարէ, թէպէտ եւ կշտամբեալ
 յանդիմանի: Եւ տես, զի զորոց զվարդապետն սպանին, եւ զնոսս
 ոչ զաղարեցուցին, եւ զորս կապանքն եւ բանտն ոչ թողացուցին,
 համարէին բանիւ լռեցուցանել: Յոյժ լաւագոյն էր թողուլ զնոսս
 քան թէ սպառնալ: Վասն որոյ զոր խափանելն կամէին, յոյժ մա-
 նաւանդ յանչափս աճեցեալ լինէր: «Եւ կոչոցեալ զնոսս ի ներքս, պա-
 փոյրեցին ամենեւին մի՛ խաւսել եւ մի՛ ուսուցանել յանուն Յիսուսի» (Գ. 18):
 Իբրու յաղթահարեալք եւ ամաչեցեալք յեղեղոցն՝ զիջանին տակաւ,
 թէպէտ յանմտութենէն ոչ կան ի բաց:

Իսկ Պեպրոս եւ Յովհաննէս պապասխանի եպոսն եւ ասեն. Եթէ
 արժա՞ն իցէ առաջի Աստուծոյ՝ ձեզ լսել առաւել քան Աստուծոյ.
 ընդրեցէք (Գ. 19):

Յորժամ մասն ինչ յերկիւղէն մահու հատաւ, զի մանաւանդ պա-
 տուիրելն ոչ այլ ինչ էր քան թէ արձակել, յայնժամ հեղադոյնս
 բարբառի, զի այսպէս հեռի էին ի յանդգնութենէ: «Եթէ արժա՞ն է առա-
 ջի Աստուծոյ ձեզ լսել քան Աստուծոյ»: Աստանաւր Աստուծոյ՝ զՔրիստոսէ
 ասէ, զի նա նոցա բազում անգամ հրամայեաց քարոզել, եւ «առա-
 ջի Աստուծոյ» ասելով՝ զամենամերձն գոլ զԱստուած ցուցանէ, որով
 առաւել իմն կամի զբաւել զնոսս յերկիւղ եւ յամաւթ. այլ զընտ-
 րութիւնն ի կամս նոցա թողու: Եւ զի դուք թերեւս զձերն ախոր-
 ժէք քան զԱստծոյն նախապատուել հրաման, «Այլ մեր ոչ կարեմք, զոր
 փնտարն եւ լուսը՝ չպաքմն» (Գ. 20): Դարձեալ այսու բանիւ հաստատեն
 զյարութիւնն. «զոր եւ փնտար», ասեն. որով եւ հաւատալոյ արժանի
 եմք վկայքս. եթէ սո՞ւտ է, զոր ասեմքս, քննեցէք եւ ի վերայ հասէք,
 իսկ եթէ ճշմարիտ, ընդէ՞ր արգելուք:

Նորս սպառնացեալ արձակեցին զնոսս (Գ. 21):

Տե՛ս զյանդգնութիւնն¹. զի ոչ ներէին սոցա կատարել զխաւսս
 իւրեանց, այլ ի մէջ ասացուածոյն հատանէին զբանն յոյժ քամա-
 հելով: Այլ եւ յիմարեալք ի վարանս մտանէին: «Զի ոչ ինչ գրանէին, թէ
 որով պապոսիստեցեն զնոսս» (Գ. 21), զի եխից զբերանս նոցա նշանն:

¹ Բ գանգոնութիւնն

«Եւ ամենք/29/եան փառաւոր առնէին¹ զԱստուած վասն իրացն եղիլոց: Զի
 ամաց էր այրն աւելի քան զբառասուն, յորոյ վերայ եղեւ նշանս բժշկութեան²» (Գ.
 21-22): Արդ, ժողովուրդն փառաւոր առնէին զԱստուած. այլ նոքա
 աստուածամարտք գոլով սպառնային եւ սպանանել մտարեղէին.
 ուստի եւ երեւելագոյնս եւ պայծառս զնոսս ցուցին, զի «Զարութիւն
 իմ, ասէ, ի փկարութեան կապարի» (Բ. Կրնթ. ԺԲ. 9): Զի այսպիսի է հողեւոր
 իմաստութիւն. նոքա ի վտանգի, եւ սոքա յուրախութեան, նոքա
 զարհուրեալք, զի մի՛ ճարակեսցի բանն առ ժողովուրդն, եւ սոքա³
 համարձակեալք, թէ «Ոչ կարեմք զմեծամեծսն պատմել»:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Մերձեցուք այսուհետեւ յառաքինութիւն, եւ մի՛ մինչեւ ի
 հրճուանս լսելեաց լիցին մեզ ասացեալքս: Ամաչեցուք, զի փոխա-
 նակ զկատարելագոյն վարուց, այսինքն՝ բարի առնել ատուաց՝
 պէտք են դարձեալ վասն ոչ երդնլոյ պատուիրել: Որպէս ոք ի կա-
 տարեալ⁴ հաստկի եւ աշտիճանի գիտութեան⁵ գոլով՝ հեգից եւ վան-
 դից⁶ ուսման պիտոյանայ⁷, ո՞չ ապաքէն ծաղու է արժանի:

[ԳՂՈՒՍ ԺԱ.]

Եւ անփի արձակեալք եկին առ իրեանցսն, եւ պապմեցին որ-
 չափ ինչ ասացին ցնոսս քահանայապետքն (Գ. 23):

Տե՛ս զցածուն եւ զիմաստասէր բարս առաքելոցն: Զի ոչ շուրջ
 եկեալ հռչակեցին պանծալով, թէ զինչ պատասխանատրեցին քա-
 հանայիցն կամ զիա՞րդ զերծան ի նոցանէ, զի ոչ էին պատուա-
 սէրք, եւ ոչ ի բազմութեանն⁸ համարձակութիւն վստահացեալք՝
 դժուարինս ինչ ասէին զնոցանէ, այլ հանդարտապէս եւ հեղաբար
 եկեալք առ ընկերսն պատմեցին որչափ ինչ ասացին զնոսս քա-
 հանայապետքն, ոչ սակս պատուասիրութեան, այլ առ⁹ ի ցուցա-

¹ Բ փառաւորին] փառաւոր առնէին
² ԱԲ բժշկութեանն
³ Բ Մոքա] եւ սոքա
⁴ Բ կատարել
⁵ ԱԲ գիտութեամբ
⁶ Ա վանկից
⁷ Ա պիտոսայ] պիտոյանայ
⁸ ԱԲ բազմութեան
⁹ Ա > առ

նեկ զՔրիստոսի շնորհացն զաւրութիւն: Զի զոր ինչ նոքա ասացին զայն պատմեցին, իսկ զիւրեանցն թէպէտ եւ իրաւապէս էր ասել՝ ոչ ասացին առ յոյժ խոնարհութեանն, զի զմեզ խրատեսցեն ի բաց կտրել զփառասիրութիւնն¹:

«Իսկ նոցա լուևալ» (Դ. 24) եւ ոչ զարհուրեալք, այլ քաջալերեալք՝ ի ճշմարիտ աւգնականութիւնն ապաւինեցան եւ յանմատչելի զաւրութիւնն: «Եւ միարան համբարձին զծայնս իւրեանց եւ ասեն» (Դ. 24): Աղաղակելն նոցա ձայնիւ՝ լինէր ի հեշտութենէ եւ ի բազում լրջմտութենէ: Եւ տես՝ զիա՞րդ փութով աղաւթեն: Եւ զի մեծաւ իմաստութեամբ եւ բազում խորհրդով առ ստուգեալ են աղաւթք նոցա: Զի յորժամ, զոր արժանն էր յառաքելութիւն ցուցանել՝ այսպէս ասէին. «Դու, Տէ՛ր, սրբագէտ, յայտնեալ² գմի որ» (Դ. 24): Զի անդ կանխադիտութեան էր պէտք, իսկ աստ քանզի լռեցուցանել զհակառակամարտան պարտ էր, յաղագս տէրութեանն բարբառին. «Դու Տէր Աստուած, որ արարեր գերկինս եւ գերկիր, զծով եւ զամենայն, որ ի նոսա» (Դ. 24): Ահա սահման կատարեալ աղաւթից, յորժամ յաղագս այսպիսի իրաց լինի, եւ յայսպիսեաց ոմանց եւ այսպիսի յեղանակաւ, զի որ ոչ այսպէս նուիրէ զինքն յաղաւթս, պարշելի ոմն է: Եւ տես, զի ոչ պառաւականս եւ ցուրտ բանս ի կիր առնուն |29բ| որպէս բազումք՝ որ առ այլս անկեալ կան չարութեամբ, այլ յաղագս զաւրութեան նորա խաւսին:

Եւ որպէս Քրիստոս ասաց, թէ «Նոզով Աստուծոյ հանեմ ես զդեւս» (Մարթ. ԺԲ. 28), ահա եւ Հայր Հոգւովն լինի բարբառեալ, զոր եւ ասեն իսկ: «Տէր Աստուած, որ ի բերանոյ հար մերոյ Դաւթի ծառայի քո Նոզովն Սիրով ասացեր, զմէ՛ խտովեցան հեթանոսք եւ ժողովուրդք խորհեցան ի սնոփիս» (Դ. 25): Որպէս ուխտ պահանջելով յԱստուծոյ՝ զմարգարէութիւնն ի մէջ ածեն, միանգամայն եւ զինքեանս իսկ մխիթարելով, զի ունայն խոկացին զամենայն ինչ թշնամիքն. զայնոսիկ ի կատարումն, ասեն, հաստ, եւ ցոյց, թէ սնոփիս խորհեցան: «Յանդիման եղեն թագաւորք երկրի, եւ իշխանք ժողովեցան ի միասին» (Դ. 25): Եւ վասն զի անդ ոչ էին բազում իշխանք եւ թաղաւորք, այլ Հերովդէս եւ Պիղատոս, այլ սովոր են զիրք զմիւր որպէս զբազմաց խաւսել, որպէս Պաւղոս ասէ, թէ «Ոչ որ յիշխանացս³ այսոցիկ⁴ ծանեալ» (Ա. Կրնթ. Բ. 8):

¹ Բ գփառասիրութիւն
² ԱԲ յայտնեա
³ Բ յիշխանաց
⁴ ԱԲ աշխարհիս] այսոցիկ

Վասն Տեառն եւ վասն ամելոյ նորա (Դ. 26):

Եփր. Վասն զի զՔրիստոսն, զոր անարգեցին, զՀայրն, զոր ոչ անարգեցին՝ անարգեցին նովաւ: «Զի ժողովեցան արդարեւ ի քաղաքիս յայսմիկ ի վերա սրոյն մրդոյ քոյ՝ Յիսուսի, զոր ամեն, Ներովդէս եւ Պնկրոս Պիղատոս ազգաւր եւ ժողովրդաւր Բարայլի անել որչափ ձեռն քո եւ կամք յառաջագոյն սահմանեցին լինել» (Դ. 27-28):

Յոհ. Արդ, եկին սոքա ի միասին իբր թշնամիք սպանողական մտաւք ընդդէմ քո հակառակեալք, այլ զայն առնէին, զոր ինչ դու կամէիր: Զի ոչ նոքա զաւրէին զայլ յայն, այլ դու, որ զհարութիւնն նոցա ի փրկութիւն աշխարհի ի կիր արկեր, քաջահարգ իմաստուն եւ զաւրեղ, որ զքո թշնամիսն ըստ կամս քո թողացուցեր առնել որչափ ձեռն քո եւ կամք կարգեցին յառաջագոյն: Զեռն զգաւրութիւնն ասեն, զի ոչ է այլ ումեք զաւրութիւն սահմանել յառաջագոյն, կամ թէ ասեն, որչափ ձեռն քո զասաւորեալ ետ նոցա իշխանութիւն, զոր եւ Քրիստոս ցՊիղատոս ասէր. «Ոչ ունէիր դու ի վերայ իմ իշխանութիւն, եթէ ոչ էր փութալ քեզ ի վերուստ» (Յովի. ԺԹ. 11): Իսկ կամս, զի ամենայն ինչ կամելով նորա հաստատի: Եւ տես, զի եւ յաղաւթսն ոչ մոռանան, այլ յիշեն զհարչարանսն եւ զամենայն ի նա վերարբերեն, եւ համարձակութեան պատճառ ինքեանց զնա լինել ասեն:

Եւ արդ, Տէ՛ր, հայեա՛ց ի սպառնալիս նոցա (Դ. 29):

Զայս ոչ անիծանելով ասեն, եւ ոչ զոր ինչ սպառնացան նոքա՝ ի մէջ բերեն, որպէս եւ ոչ Եզեկիայն զՀռափստակայ, թերեւս զի դժնդակս ինչ ասացին, թէպէտ եւ Ղուկաս ոչ զնէ: Սակայն ոչ ասացին, թէ կորովանեա կործանեա, զի այսպէս բազումք անկեալ ի ձեռս սպանանել սպառնացողաց, ցասմամբ եւ սաստիկ թշնամութեամբ լցեալ լինէին: Այլ ոչ այսպէս եւ սուրբ զուեղոս այս, այլ զի՞նչ. «Նայեաց, ասեն, ի սպառնալիսն», եւ տուր նոցա եւ այժմ եւս սնոփիս խորհել որպէս եւ յայնժամ, եւ մի՛ հասանիցեն ի գործ սպառնալիք նոցա: Զայս ասէին ոչ իբր ի վշտաց Հրաժարելով, այլ յաղագս քարոզութեանն եւ փառացն Աստուծոյ: Զի ոչ ասացին, թէ փրկեա զմեզ |30ա| ի վշտաց, այլ զի՞նչ. «Տուր ծառայից քոց խաւսել համարձակութեամբ գրանս՝ քո» (Դ. 29): Տեսանե՞ս, զի յանձանց իւրեանց խոստանան ոչ զարհուրել ի նոցանէ, բայց աղաչեն լինել նշանացն:

¹ Ա քո
² ԱԲ գրանս

Առ ի փարածել, *ասեն*, զձեռն քո ի բժշկութիւնս եւ նշանս եւ արուեստս լինել (Գ. 30):

Վայելչապէս. զի առանց այնոցիկ թէպէտ եւ բիւր յաւժարութիւնս ցուցանէին, ընդ վայր էր ամենայն: Այլ ոչ պարզաբար զլինելն հայցեն: Այլ անուամբ ասեն սրբոյ Որդւոյ քո Յիսուսի: Զի յորժամ ի նորա անուն սքանչելիքն լինիցին, մեծ լիցի համարձակութիւնն մեր, վասն զի ոչ այլով իւրի կարեն ցուցանել, թէ յարեաւ, բայց միայն ի նշանացն: Զի ոչ միայն զգուշութիւն խնդրէին անձանց, այլ զոչ լինելն յամալթ եւ զհամարձակութեամբ խաւսելն զբանն Աստուծոյ:

Եւ մինչ կային նորա յաղալթս, շարժեցաւ րեղին ուր ժողովեալն էին (Գ. 31):

Աղաւթելով նոցա շարժուր¹ տեղին, նշանակեալ թէ լուաւ Աստուած աղաւթից նոցա: Տինա՝ եւ զի եհաս ինքն առ նոսա. զի յերեսաց Տեառն սասանեցաւ երկիր, որ հայի ի սա եւ տայ դողալ ամա: Այլ զայս արար Աստուած, զի դեռ սկիզբն էր, եւ զգալի նշանաց կարաւտանային, զի հաւանեցուցէ զնոսա քաջալերել, իսկ յետ այնորիկ ոչ այսպիսի ինչ լինէր: Բայց գիտելի է, զի շարժումն երբեմն սաստկապէս եղեալ՝ բարկութեան է նշանակ, որպէս հիմունք լերանց սասանեցան, զի բարկացաւ Աստուած, եւ որպէս յաւուր խաչելութեանն² Քրիստոսի, եւ իբր զառ յապա լինելոցան, զոր ասէր Քրիստոս լինել շարժմանց մեծամեծաց՝ սովոյ եւ սասանութեան: Իսկ այժմուս թերեւս ընդդէմ հրէիցն ընդդիմադարձից այսպէս, այլ իւրոցն խնամոց եւ այցարարութեան ցոյցը. զի առ իւրսն միայն եղեւ եւ ոչ սաստիկ, զի «շարժեցաւ, ասէ, տեղին, յոր կային»: Սասանեցաւ տեղին, այլ զնոսա անշարժս հաստատեաց եւ Հոգւով Սրբով լցոյց:

Զի րցան, *ասէ*, ամենեքեան հոգւով Սրբով (Գ. 31):

Եւ զի³նչ է «րցան», այսինքն՝ վերստին³ հրացան եւ ջերմագոյնք եղեն, եւ բորբոքիւր ի նոսա շնորհքն, որպէս բոց ի կայծակուես շարժեալս եւ շնչով արծարծեալս: «Եւ խաւսին զբանն Աստուծոյ համարձակութեամբ» (Գ. 31): Զի բազում էր զաւրութիւն Հոգւոյն, որ ի նոսա

¹ Ա շարժեցաւ
² Բ խաչելութեան
³ ԱԲ վերստին

շնչեաց, որ եւ ինքն իսկ է սկիզբն եւ առաջադրութիւն բարեաց, զոր եւ յիշէ երկրորդ անգամ, թէ ո՞րպէս Հոգւովն ի բարիս յորդորեալք եղեն ամենեքեան:

Եւ բազմութիւն հաւաքացելոցն, *ասէ*, էր սիրտ եւ անձ¹ մի (Գ. 32):

Յետ Աստուծոյ շնորհացն եւ զառ ի յինքեանցն եւս ի ներքս բերէին: Զոր եւ մեզ պարտ է առնել, որպէս եւ Պետրոս ասէր. «Արծաթ եւ ոսկի ոչ ունիմ» (Գ. 5): Եւ այլքն զինչս հասարակելովն, աւելիք³ գոլով քան զհազարս ութ, եղեն սիրտ եւ անձ մի. եւ զիա՞րդ: «Զի ո՞չ եւ մի որ ասէր զրեցից իրոց գոլ»: Ասաց վերագոյն, թէ «Լսելի եղեն աղաւթը նոցա». ցուցանէ եւ զառաքինութիւն նոցա: Այլ զի այս ինչ որ լինի առանց սիրոյ: Աղէ տեսցուք: Այլ⁴ զանստացուածութիւնն ծնանէր, թէ ան/30բ/ստացուածութիւնն⁴ զսէրն: Յայտ է՝ զի սէրն զանստացուածութիւնն. իսկ ի բաց տալն զգոյսն՝ սերտէ⁵ եւ պահէր զսէրն, զի էր նոցա ամենայն ինչ հասարակաց:

Եւ զարութեամբ մեծաւ րային վկայութիւն առաքեալքն զյարութենէն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի (Գ. 33):

Ոչ միայն ի նշանացն ցուցանէ զաւրացեալս զնոսա, այլ եւ ի բազմութեանն յաւժարութենէն աւգնեալք, որով իբրեւ մեծամեծ շնորհաւք եւ զաւրութեամբ համարձակեալք՝ համարձակութեամբ տալին զվկայութիւնն՝ զթերութիւնն զամենայն ի բաց հանելով վասն յարութեանն: Տինա՝ զի ո՞չ բանիւ միայն, այլ եւ զաւրութեամբ, եւ այն ոչ պարզաբար, այլ մեծաւ զաւրութեամբ: Ըստ Պաւղոսի ասիցն, թէ «Բան մեր ի քարոզութիւն ոչ է պարտի բանիք մարդկեղէն ինչ իմաստից, այլ ազդամար հոգւոյն եւ զարութեամբ» (Ա. Կրնք. Բ. 4): «Եւ շնորհք մեծամեծ էին ի վերայ ամենեցուն, եւ ոչ որ կարաւոր ի նոսա» (Գ. 33-34): Վասն այսորիկ մեծ ասէ զշնորհան, զի ոչ եւ մի որ էր կարաւտեալ, յայտ է, զի աւրհնութիւնն Աստուծոյ աճեցուցանէր զգոյսն: Ուստի առաւելութեամբ առանց կարաւտութեան, որպէս ի տուն հայրենի, համապատիւք էին ամենեքեան: Զի ոչ թուէր գոյաւորացն կերակրել զայսն, այլ իբրեւ յիւրականաց իւրաքանչիւր որ վայելէր. զի յինքեանց ի

¹ ԱԲ անձն
² ԱԲ գոյիմ] ունիմ
³ ԱԲ աւելի
⁴ ԱԲ անըստացուածութիւն
⁵ Ա սերտէր

բաց եզեակ զիւրեանցն իրս՝ ոչ իրբեւ յիւրեանցայոց¹, այլ իբրեւ² ի հաղորդակից կերակրէին ընդ այլս, որ եւ սքանչելի ցուցանէ զառաքինութիւն նոցա:

Զի որ միանգամ քաղաք էին գեղից³ կամ ապարանից, վաճառէին եւ բերէին զգինսն, դնէին առ ոքս⁴ առաքելոցն (Գ. 34-35):

Այս լինէր ի բազում յաւժարութենէ հաւատացելոցն. զի ոչ եթէ մասն ինչ ի գոյիցն տային ցառաքեալսն, որպէս տունն անանիանց, այլ ինքնակամ իսկ զբողորն, որով եւ ի բազում առատութեան վախկէին, դանհաւասարութեան⁵ ի միջոյ ի բաց բարձեալ արարին բարէկարգութիւն⁶: Եւ տես, զառաքեալսն ոչ յորդորէին վաճառել, այլ ինքեանք վաճառէին, եւ զգինսն ցնոսա տային, եւ բազում պատուով զայն առնէին, զի ոչ ի ձեռն⁷ համարձակէին տալ, եւ ոչ հպարտացեալ ինքեանք շնորհէին, որոց պէտք էին, այլ առ ոտսն բերեալ դնէին, զնոսա առնելով տեսարս եւ հոգաբարձուս, զի իրբեւ ի հասարակաց իրաց ծախքն լինիցին եւ ոչ յիւրականաց ուրուքայս ինչ՝ եւ առ ոչ սնափառել նոցա ի Հոգւոյն լինէր պատշաճեալ: «Էս բաշխէին իւրաքանչիւր ումնք ըստ որում պիտոյ ինչ լինէր» (Գ. 35): Յայտ է, զի առաքեալքն, իբրեւ⁸ զհաւատարիմ տեսուչս, ըստ բազմապատիկ կարեաց մարդկան տային զարժանն:

ՅՈՐԴՈՐԵՑ

Այս ինչ, թէ այժմիկ լինէր, յոլովագոյն հեշտութեամբ քաղաքավարեալք լինեալք⁹ եւ ճոխք եւ տնանկը¹⁰, եւ ոչ տնանկացն այնչափ՝ որքան փարթամացն բերէր զհեշտութիւն: Ապա թէ ասիցես, զի¹¹ ոչ առնեաք¹¹ յետ ծախման ընչիցն, մի՛ զարհուրիր, զի բերապատիկ Աստուծոյ շնորհքն աճե/ՅԱ/ցուցանէր: Զի թէ առ ութ Հազարսն այնչափ յաճախէր շնորհքն, ո՞րչափ առաւել առ եւս բազումս այժմ:

¹ Ա յիւրեանցայլոց
² Բ իբր] իբրեւ
³ ԱԲ գիւղից
⁴ ԱԲ > առ ոտս
⁵ ԱԲ զանհասարութիւն
⁶ Բ բարեկարգութիւն
⁷ ԱԲ ի ձեռն
⁸ Բ իբր
⁹ ԱԲ լինեալք
¹⁰ Ա տնանկը
¹¹ ԱԲ առնեաք

Զի¹ ոչ ունիմք ասել այժմ, վասն այնորիկ ի փոքուցն¹ սկսայ՝ յոչ² երդնլոյ:

[Գ.ԱՌԻՆ ԺԲ.]

Յովսէփ, որ կոչեցան³ Բառնարաս՝ յառաքելոց անփի, որ թարգմանի որդի մխիթարութեան (Գ. 36):

Կրկին պիտոյից սակս ի մէջ ածէ զսա: Նախ իբրեւ զպատկեր ոմն կենդանի ի դէմս ածել սովաւ զբազմացն առաքինութիւն, զորոց վերագոյն ասաց առ տուրս ընչիցն: Եւ դարձեալ ի կշտամբանս Անարագոյն ասաց առ տուրս ընչիցն: Եւ դարձեալ ի կշտամբանս Անարագոյն ասաց առ տուրս ընչիցն: Եւ դարձեալ ի կշտամբանս Անարագոյն ասաց առ տուրս ընչիցն: Վասն որոյ նախ զբազմացն ուղղութիւնս յիշէ. զի այնչափ բազումք գոլով, որք զայն առնէին՝ այնչափ յաւժարք գոլով յառատութիւն շնորհաց, նոքա եւ ոչ ի միոջէ խրատեալք կորուստ ամին անձանց իւրեանց: Բայց Յովսէփս այս ոչ թուի ինձ այն գոլ⁴, որ ընդ Մատաթեայն⁵ եկաց, զի նա եւ Յոստոս կոչիւր: Իսկ զի որդի մխիթարութեան կոչեցին զսա առաքեալքն, թուի ինձ բերանունապէս յառաքինութենէ անտի կոչեցեալ, որպէս թէ առ այն ինչ բաւական գոլ զսա եւ ճահաւոր:

Աւարացի, ասէ (Գ. 36):

Տն՛ս զբարէկարգութիւն⁶ բազմացն, զի եւ զքահանայսն ի սոյն յորդորեցին զաւրութեամբ հաւատոցն: «Ազգաւ կիպրացի» (Գ. 36): Յուցանէ ամենայնիւ քակեալ զաւրէնսն, զի զեւտացի գոլով զիւրոք էր կիպրացի, այլ զի տարարնակ եղեալք այնուհետեւ անդէն իսկ ի հեռաստան մնային զեւտացիքն: «Էր նորա գեղ⁷» (Գ. 37): Յայտ է, զի զայն միայն էր ստացեալ, եւ զայն վաճառեալ եբբր զգինսն եզ առ ոտս առաքելոցն, հպատակ եւ յոյժ ցածուն գոլով բարուցն, ըստ որում վերագոյն ցուցաւ:

¹ ԱԲ փոքուցն
² Ա յոչն
³ ԱԲ կոչեցան
⁴ ԱԲ անգոլ] այն գոլ
⁵ Ա Մատաթեայն
⁶ Բ զբարեկարգութիւն
⁷ ԱԲ գեղ

Իսկ այր ոմն Անանիայ անուն, հանդերձ կնաւ իւրոյ Սափիրաւ, վաճառեաց ազարակ, եւ խորեաց ի գնոց անփի գիպակցութեամբ կնոջն, եւ երեր մասն ինչ եղ առ ուրս առաքելոցն (Ե. 1):

Դժուարագոյն էր իրքն, զի միաբանութեամբ եղեւ սխալանքն, եւ այլոք ոչ գիտաց, ուստի եւ արագ պատուհասն ի վերայ եհաս թշուառականացն: «Աս Գեփրոս, Անանիա, ընդէ՞ր ելից սաբանայ գսիրս քո սրել քեզ հոգւոյն Սրբոյ եւ խորել ի գնոց գեղջն» (Ե. 3): *Տե՛ս, զի յոյժ մեծ է նշանս այս քան զառաջինսն, գիտելն զճաճուկսն: «Ընդէ՞ր, ասէ, ելից սաբանա գսիրս քո» (Ե. 3): Ոչ զնա կշտամբէ, թէ ընդէր արար սատանայ զայս ինչ, զի դեւն յայս իսկ յամառեալ կայ: Վասն որոյ եւ ոչ Աստուած հարցանէր ինչ զաւճն՝ որ չէր ինչ ուղղելոց, այլ նոյովէր զչարն: Այլ աստ զայս ինչ ասէ, թէ ընդէ՞ր ներեցեր ընու սատանայի չարիւք՝ զսիրտ քո: Եւ եթէ սատանայ զայս զինչ արար, դա զի՞նչ մեղաւ կամ ընդէ՞ր պարտաւորի: Այո ասեմ յիրաւի, զի՞ ընկալաւ կամաւք իւրովք զներգործութիւնն սատանայի, եւ նովաւ լցաւ: Այլ պարտ էր ուղղել ապա՞ զնա: Այլ ոչ ուղղէր, որ յայնպիսի շահն հայեցեալ լինէր: Բայց դու տես, գիարդ վաղվաղակի ի սկզբանն ի վերայ եհաս բանասարկուն, եւ ի մէջ /Յէք/ նշանացն, եւ այնչափ սքանչիցն սա որպէս յամառեցաւ, որպէս Սաքարն՝⁴ այն ի հնունն վերադրեալ իրին ցանկացաւ եւ դժնդակ⁵ վրէժն⁶ կրեաց, զի յոյժ ծանր եւ դժուարին է տաճարակողոպուտ լինելն, զի ի բազում արհամարհանաց ժպրհի ոք յայն: «Ոչ վաճառել հարկեցար» ասէ, եւ յետ վաճառելոյն տալ զինչսն դու կամեցար, զիա՞րդ այժմիկ գողացար ի նուիրեալ ընչիցդ:*

Ոչ ապաքն մինչ կայրն քո էր, եւ ի վաճառելն ընդ քո իշխանութեամբ: Միթէ ի մենչ արգելա՞ր ինչ: Զի՞ է զի եղիր ի սրփի քում սրել քեզ հոգւոյն Սրբոյ. ոչ սրեցեր⁷ մարդկան, այլ Ասպուծոյ (հմմտ. Ե. 4):

¹ ԱԲ չարեօք
² ԱԲ վասն զի
³ ԱԲ ապա ուղղել] ուղղել ապա
⁴ ԱԲ աքարն
⁵ Ա դժընդակ
⁶ ԱԲ վրեժն
⁷ Ա ըստեցեր

Տեսանն՞ս զճանրութիւն չարեացն եւ զարհամարհանաց: Եւ արդ՞ ո՞ւր են այնոքիկ, որ ընդ Հոգւոյն պատերազմին, լուիցեն աստանաւր, զի որպէս զՀաւարէ խաւսի յայտնապէս քարոզելով զաստուածութիւն Հոգւոյն:

Եւ լուեալ Անանիայ զբանս զայսոսիկ անկաւ եւ եհան գոգին (Ե. 5):

Յեղելոց աստի յայտ է, թէ մեծ է այս, քան զոր առ կաղուն արարայս է սպանանելն եւ զգաղտնի լեալն գիտելն: Եւ յոյժ մանաւանդ պարտ էր այսմ լինել, այսինքն՝ սպանանել, եւ ոչ այլ աղզ շահել զնա, զի ոչ էր արժան պարզաբար անցուցանել, զոր ինչ եղեւն, այլ որպէս զապականագործ փտութիւն ինչ ի բաց հատանել, զի մի՞ վնասեցէ զբոլոր մարմինն: Եւ զի եւ նա իսկ շահեցի ոչ ընդ երկար վարելով ի խորագոյն չարիս, եւ զի այլքն զգուշացին, զի մի՞ ի բազումս տարածեսցի չարն: Բայց ոչ յանկարծակի պատուհասեաց, այլ նախ դատաստան կարգեաց: «Ընդէ՞ր, ասէ, որո՞վ կամաւք արարեր»: Ի սկզբանն ունել պարտ էր քեզ զինչսն եւ ոչ խոստանալ: Տե՛ս ո՞րչափ դժուարին է տաճարակապտութիւնն, զի այլ ոք աւտարին ցանկացեալ, թերեւս յիրաւի թաքուցանէր՝, քեզ զբոյր ունել եւ ոչ դողանալ պարտ էր. զիա՞րդ արարեր զդա ընծայս տաճարին, եւ դարձեալ առ քեզ շորթեցեր: Յայտ է, զի ի բազում արհամարհանաց արարէր. վասն որոյ ոչ ունի Հնար ներողութեան:

Բայց մի՞ գայթաղեալիք, թէ եւ այժմ իցեն ոմանք տաճարակապուտք. զի եւ Յուդա այսպիսի² էր, այլ ոչ գայթաղեցան աշակերտքն: Այլ յանդիմանեցուք զնոսա առաջի ամենեցուն, զի եւ այլքն երկիրցեն: Ապա թէ ասիցէ ոք, թէ «Այժմ ընդէ՞ր ոչ զնորայն կրեն պատուհաս», ասեմ, թէ ընդ այն առաւել պարտ է զարհուրել, զի դժնդակագոյն³ չարեաց պատահին թէ ոչ ապաշխարեցեն⁴:

Եւ եղեւ, ասէ, ահ մեծ ի վերայ ամենեցուն, որ լուան զայս (Ե. 5):
Նա պատուհասեալ եղեւ, եւ այքն մեծապէս շահեցան. զի թէպէտ եւ եղեն յառաջագոյն նշանք, այլ ոչ էր այլոցն այնպիսի երկիւղ:

¹ ԱԲ քաղուցաներ
² Բ այնպիսի
³ Բ դժնդակագոյն
⁴ Ա ապաշխարեցեն

Ի ճահ իմն զիպի ասացեալն, թէ «Ճանաչի ՏԵՐ յառնել¹ զգաբաստանս իւր, եւ ի գործս ձեռաց իւրոց բմբունեցի մեղաւորն» (հմմբ. եզկ. ԻԲ. 22): Այսպէս եւ առ տապանական եղեւ. սա² պատուհասեցաւ, եւ այլոցն երկիւղ մեծ անկանէր, եւ թագաւորն հեռացուց/32ա/անէր յինքենէ գտապանակն: Այլ վայ եւ աւաղ: Զի որոց պարտ էր հեռանալ, այժմ առաւել իմն հպին³: «Յոյրն կացին երիտասարդքն, գսպեցին գնա եւ քարան թաղեցին» (Ե. 6): Իբրեւ փոյթ եւ խելացիք⁴ յինքեանց առնեն զարժանն:

Եւ եղև իբրև ժամք երեք անցին, եւ կին նորա ոչ գիպէր զինչ եղեալն էր (Ե. 7):

Այս է երկիւղ վարդապետի, այս պատիւ աշակերտաց, լսողութիւն եւ հպատակութիւն: Երից ժամուց միջոց անցեալ եղեւ, եւ կինն ոչ ինացաւ: Ոչ որ ասաց ի պատահելոցն, եւ մանաւանդ զի բաւական էր իրքն յայտնի լինել, այլ այնչափ երկնչէին, զի եւ խաւսել չհամարձակէին, զոր ինչ եղեւն: Ընդ այս եւ աւետարանիչս սքանչացեալ ասէ. «Կինն ոչ գիպէր զեղեալն» (Ե. 7): «Եմուր քի ներքս» (Ե. 7): Տե՛ս, ոչ զկինն կոչեաց Պետրոս, այլ սպասեաց մինչեւ իւրովի եմուտ: «Պատասխանի եր Պետրոս եւ ասէ. Ասա դու ինձ, ա՛յնչափ զնոց զգեղն վաճառեցր» (Ե. 8): Գիտակազից էր կինն եղելոցն, վասն այնորիկ եւ զնա քննէ՝ կամելով զնա ապրեցուցանել, զի այրն էր առաջնորդ մեղացն: Վասն այնորիկ ետ նմա պայման պատասխանոյ⁴ եւ իշխանութիւն ապաշխարութեան: Զի կարաւ իւր կինն յայնմանէ իմանալ, թէ Պետրոս գիտէ զեղեալսն, զի ոչ զայլ ոք, այլ գնոսին հարցանէր: Այլ բազում յամառութիւնն ոչ ետ նմա թոյլ զանձն ճողոպրել⁵ ի վրիժուցն, այլ եւ բազում համարձակութեամբ տայր պատասխանի. «Այո, ասէ, այնչափ»: Զի կարծէր որպէս ընդ մարդոյ խաւսել: Ո՞հ թէ որչափ դժուարին եւ ծանր էր իրքն, զի միով հոգևով առ մի մեղս միաբանեցին: Ասէ ցնա Պետրոս. «Զի՞ է զի միաբանեցէք դուք փորձել զՀոգին Տեառն»: Իբրեւ նա ոչ կամեցաւ ասել գստոյգն, ինքն յանդիմանեալ կշտամբեաց զնա՝ յայտնի առնելով զվնասն, եւ ապա իրաւապէս ի վերայ յամառեցելոյն եղ զնոյն պատուհասն⁶, զորոյ

1 ԱԲ առնել
2 Ա ոգա, Բ ոգիայ] սա
3 Ա հրպիւն
4 Ա բ պատասխանույ
5 Ա ժողոպրել
6 ԱԲ պատուհաս

նմանապէսն մեղաւ: «Ահա ուրն, որ թաղեցին զայրն քո արքաքս, հանցեն եւ զքեզ: Եւ անկեալ առ որս նորա եհան զոգին¹» (Ե. 9-10), քանզի մաւտ առ նմա կայր:

Եփր. Այսպէս սպանեալք եղեն տունն անանիանց, ոչ միայն զի գողացան եւ թաքուցին, այլ զի ոչ երկեան, եւ կամեցան խաբել զայնոսիկ՝ որ Հոգին Սուրբ ամենաքնին² բնակեալ էր ի նոսա:

Յոն. Այլ թերեւս ասիցէ ոք, թէ յոյժ վառնապէս զնոսա պատուհասեաց: Եւ արդ ասա ինձ, ո՞ր է դառնագոյն. եթէ կրկուտ քաղելով ոք պատուհասի, ո՞չ յոյժ մանաւանդ տաճարակապուտն. քանզի սոցա ինչքն այնուհետեւ նուիրեալ եկեղեցւոյն էր: Զի որ ոք յանձն առնու զգոյնն իւր վաճառել եւ բաշխել, եւ ապա զղջացեալ³ արգելու, սեղանակապուտ է եւ անհնարին պատժոց արժանաւոր: Արդ, եթէ յիւրոց նուիրելոց խորոզն⁴ սեղանակապուտ է, յոյժ մանաւանդ, որ յաւտարացն⁵: Այլ եթէ ոչ այսպէս առ ոտս⁶ պատժին, մի՛ կարծեսցուք անպատուհաս մնալ: /32բ/ Այլ զայն տեսցուք, զի վասն այսորիկ սոքա ամբաստանին, զի մեք զգուշացուք⁷, զի մեծամեծ չարիք ծնանին յայսպիսի⁸ խիտէ⁹, ազահուցիւն, Աստուած արհամարհուցիւն, ամպարշտութիւն¹⁰: Սմին վասն պատժեաց զնոսա սակի հասարկաց աւգտի: Այլ զի յոյժ ծանր հանդերձեալ էր¹¹ երեւիլ¹² Պետրոս եւ պատուհասիչ՝ զայս առնելով, զրեթէ բազում հարուածովքն պատասխանի առնէ ամենեցուն, նախ ցուցեալ զմեղսն եւ ապա¹³ տանջեալ:

Արդ, եթէ որ սուտ խաւսեցաւ միանգամ, թէ «Այո, այնչափ» եւ այսպէս պատժեցաւ, զի՞նչ կրեսցեն յարակա ստախաւսքն եւ երզմնահարքն, որոց անվրէպ սպառնալիք գերանդւոյն մեծի պահեալ կայ: Այլ մի՛ յայն հայեցուք, զի ոչ տանջիմք, այլ թէ ո՞չ մեղաք, զի թէ

1 Բ գոգի
2 Ա ամենաքննիւն
3 Ա ողջացեալ] զղջացեալ
4 ԱԲ խորոզն
5 Ա ստարացն
6 ԱԲ ոտսն
7 Ա գուշացուք
8 Ա յասպիսի, Բ յայսպիս] յայսպիսի
9 ԱԲ յախտ
10 ԱԲ ամբարշտութիւն
11 ԱԲ > էր
12 ԱԲ երեւելի] երեւիլ
13 ԱԲ ապա ցուցեալ

մեղուցեալք ոչ տանջիմք¹, դողալ առաւել պարտ է: Զի բազումք զառ ըրհեղեղաւն եւ զսողոմաղւոցն եւ զՓարաւոնին յանդձնելով ոչ իսկոյն պատմին, զի պահեալ կայ նոցա վայն մշտենջնաւոր: Բայց կրեն ոմանք եւ այժմ մասնաւոր, որոց պարտ է զեղբարցն Յովսէփու² յլշիլ եւ ասել, թէ «Յիրաի, քանզի մեղաւորք եմք» (հմմտ. Գան. Գ. 28):

Մփին երիփասարդքն, գփին գնա մեռեալ, եւ հանին թաղեցին զնա առն իւրում (Ե. 10):

Ուստի մտին, յայտ է՝ զի ի սրահէն Սողոմոնի, ուր եւ բնակէին իսկ: Այլ տե՛ս ի Հաւատացելոցն անդէն իսկ լուծեալ զաւրէնսն. զի անվեհեր³ ի մեռեալսն Հպելով փութով զսպել⁴ թաղէին: Դիտեսցուք եւ զայս, եթէ զիա՞րդ առ ընդանիսն⁵ ուժգին⁶ էին առաքեալքն, եւ առ աւտարսն ներողակաք, զի ոչ այնչափ արտաքնոց⁷ իրք պատերազմի ընդ մեզ, որչափ որ յընտանեացն: «Եւ եղև երկիր մնծ ի վերայ ամենայն եկեղեցոյն, որ լուսն գայն» (Ե. 11): Եւ ո՛րք ոչ երկնէր յառաքելոցն եւ սքանչանայր ընդ նոսա, կամ ո՛րք տեսանելով զասասն զայն ոչ Հեծեծէր եւ յոգւոց ելանէր, զի ամենեքեան երկուցեալք եղեն:

Եւ ի ձեռս առաքելոցն լինէին նշանք եւ արուեստք բազումք ի ժողովրդեանն (Ե. 12):

Յետ լինելոյ ի նոսա երկիւղին՝ յուրվագոյն նշանս առնէր եւ Պետրոս եւ այլքն, քանզի Հաւատոցն բազմաց տարածանելով՝ նշանք յուրվագոյնք լինէին: «Եւ էին ամենեքեան միարան ի սրահին Սողոմոնի» (Ե. 12): Եւ ուստի՞ զայս առնէին, ինձ թուի յայնմանէ, զոր Քրիստոս յառաջագոյն ասաց նոցա՝ անգ լինել եւ ոչ այլուր մեկնել: Ուստի ոչ եւս այնուհետեւ ի տան, այլ ի տաճարին կացեալ մնային, ունկնդրութեան բանին պարտապէալք⁸, զի բազում եւ մեծ էր Հաւատ նոցա, որ առ Քրիստոս: Ո՛վ սքանչելեացն. առ վաճառարանին այնուհետեւ շրջեալ լինէին, եւ մեծաւ Համարձակութեամբ բնակէին ի նշանաւոր

¹ Աբ > այլ թէ ո՞չ մեղաք, զի թէ մեղուցեալք ոչ տանջիմք
² Բ յովսէփու
³ Աբ անվեիտր
⁴ Աբ զըսպել
⁵ Բ ընտանիսն
⁶ Աբ ուժգինք
⁷ Բ արտաքնոցն
⁸ Ա պարտապէալք

տեղուջն¹ ուր ամենայն Հրեայքն ժողովէին եւ զամենայն գործ անդ վճարէին, եւ ի մէջ թշնամեացն զաւրանային: Եւ ընդ մարգարէութիւնն, թէ «Գաւազան գարութեան² առաքեալք թեզ Տէր ի Սիոնէ³, եւ փրեացես դու ի մէջ թշնամեաց քոց» (Մաղմ. ճճ. 2): Այն⁴ ի/33ա/սկ էր նշանակ մեծի զաւրութեան, զի ըմբռնեալքն եւ կապեալք զայսոսիկ գործէին:

Եւ յայլոց անփի ո՛չ ո՛ր իշխեր մերձենալ ի նոսա (Ե. 13):

Այսինքն յառաքեալսն. զի ոչ որ Համարձակէր Հպել ի նոսա: Զի առաւել զարմանալի էր այնուհետեւ⁵ Պետրոս, ընդ որ Հայէին ամենեքեան Հիացեալք վասն առաջին, երկրորդ եւ երրորդ ատենաբանութեանն եւ վասն նոյնքան նշանացն, զի այժմուս կրկին է նշան, յանդիմանեմ⁶ զծածուկսն եւ սպանանելն Հրամանաւ: Եւ այլազգ. զի ասաց վասն բազմութեանն, թէ «Ի տաճարին բնակէին»։ զի մի՛ զարմացիս, թէ զիա՞րդ տեղի տային՝ անդ կալոյ, ասէ, թէ եւ ոչ Հպել եւս որ ի նոսա Համարձակէր:

Այլ յարգեր զնոսա ժաղավուրդն եւ մեծարէր, եւ ոչ եւս դիրաւ արհամարհեալք լինէին որպէս յառաջն ի կափակողացն: Եւ առաւել եւս յաւելուին հաւաքացեալքն ի Տէր, բազմութիւն արանց եւ կանանց (Ե. 13-14):

Այսուհետեւ զթիւն ոչ ասէ զհաւատացելոցն. այնպիսի բազմութիւն անեզր տարածեալ լինէր իրք Հաւատացելոցն, եւ յարութիւնն քարոզեալ լինէր: Եւ այն իսկ էր զարմանք, զի ի սուղ ժամանակի, որպէս թէ ի միում պահու, այնչափ իրք եղեն ի ձեռն ձկնորսին եւ մաքսապետին եւ ընկերաց նոցին⁷, զի եւ երկիրս երկին եղեւ: Եւ այս յազազս առաքելութեան նոցա եւ սքանչելեաց⁸ եւ Համարձակութեան: Զի իբրև զհրեշտակս սքանչելիք էին ամենեցուն, աներկուզք ի վշտաց եւ ի սպառնալեաց, մարդասէրք, խնամիչք, յաւրինիչք, ոմանց ընչիւք աւգնէին, կիսոց բանիւ, այլոց բժշկութեամբք Հոգւոց եւ մարմնոց, «Մինչև ի հրապարակս հանել զհիւանդս⁹ եւ դեղ բազ

¹ Աբ տեղուք
² Աբ գօրութեանն
³ Աբ սիոնէ
⁴ Բ այլ
⁵ Աբ այնուհետ
⁶ Աբ յանդիմանել
⁷ Աբ > եւ ընկերաց նոցին
⁸ Աբ սքանչելեացն
⁹ Աբ զհիւանդ

մականար եւ մահնար իրեանց, զի ընդ անցանել¹ Պերրոսի գոնէ հովանի նորա հասցէ ուրոր ի նոցանէ» (Ե. 15): Այս ինչ՝ առ Քրիստոսիւ ոչ եղեւ: Այլ տե՛ս աստ կատարեալ զառ ի նմանէ ասացեալին, թէ «Որ Հաւատայ իս, զգործսն, զոր ես գործեմ, նա գործէ եւ մեծամեծս եւս»:

Եւ ժողովր բազմութիւն շուրջ ի քաղաքաց անբի յերուսաղէմ բերելով զհիւանդս եւ զնեղեալս յայտոց պղծոց, որք եւ բժշկէին ամենեքեան (Ե. 16):

Ամենայն ուստեք ի սքանչելիացն Համբաւ ժողովէին ի Հաւատացելոցն, ի բժշկելոցն, ի պատժողական երկիւղէն, ի Համարձակութենէ առաքելոցն, յառաքինութենէ Հաւատացելոցն, զի այս ամենայն ոչ միայն ի նշանացն էր, որ լինէր, այլ յաւէտ եւս յառաքինութենէ առաքելոցն: Զի թէպէտ եւ նոքա ըստ բազում խոնարհութեան զանձինս առ չափաւորս ունելով՝ զամենայն Աստուծոյ վերադրէին, այլ ընդ առաքինութիւնս նոցա ուրախացեալ չոգին՝ յայտնէր նոքաւք զիւր զաւրութիւնն:

Այլ տե՛ս ի Հակառակացն զկենցաղն նոցա շարամանեալ: Նախ յառաջ տրտմութիւն եղեւ նոցա վասն Համբաւնալոյն Քրիստոսի, ապա ուրախութիւն վասն իջման Հոգւոյն: Դարձեալ տրտմութիւն վասն ծաղր առնելով կատակողացն, ապա ուրախութիւն վասն Հաւատացելոց երից Հազարացն եւ վասն առ կաղն եղելոյ նշանին: Տրտմութիւն դարձեալ վասն ըմբռմանն, եւ ապա աստանաւր ուրախութիւն եւ տրտմութիւն խառնեալ: Քանզի պայծառք էին, եւ Աստուած յայտնի արարեալ էր զնոսա, այն ուրախութիւն էր, այլ զի նոսին զիւրեանցսն սպանանէին՝ տրտմութիւն: Ուրախութիւն դարձեալ ի պայծառութենէ անտի եւ այնչափ նշանացն եւ յանթիւ Հաւատացելոցն, եւ տրտմութիւն ի քահանայապետիցն² եւ յայլոցն ի վերայ յառնելոյ: Եւ բոլորովին իսկ զամենայն կեանս նոցա այսպէս տեսցես:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ՝³

Արզ, մեծապէս Հոգաբարձութեամբ զգուշասցուք յիրզմնահարութենէ: Եւ նախ քան զայս ի գողութենէ, որ մայր է երզմնահարութեան, մանաւանդ ի տաճարակապուտ լինելոյ, զմտաւ ածելով

¹ Ա անցանելն, Բ յանցանելն] անցանել
² ԱԲ քահանայապետին
³ Ա > բարոյական

զխոստացեալ պատուհասս՝ առ ոմանս զեղեալս եւ առ այլս զսպանացեալն, զի եւ յաստի տանջանաց զերծեալք եւ խոստացելոց բարեացն¹ ժամանեցուք շնորհաւք կեցուցչին Քրիստոսի աւրհնելոյն յաւիտեանս, ամէն²:

[ԳԼՈՒԽ ԺԳ.]

Յարուցեալ քահանայեպոս եւ ամենեքին, որ ընդ նմա, եւ աղանդն սաղովկեցոց՝ լցան նախանձու (Ե. 17):

«Յարուցեալ» այսինքն՝ շարժեալ նախանձու եւ խռովեալ վասն եղիւրցն: «Արկին գձեոս յառաքեալսն, եւ եղին զնոսա հրապարակա ի բանբի» (Ե. 18): Եւ ընդէ՞ր Հրապարակաւ, զի այժմ կարի յանդուզն Հասին ի վերայ նոցա, այլ ոչ վաղվաղակի դատեցին զնոսա, ակն ունելով դարձեալ Հաւանականս լինել նոցա երկնչելով ի տանջանաց:

Ապա³ հրեշտակ Տեառն ի գիշերի երաց զդուրս բանփոն եւ հանեալ զնոսա⁴ (Ե. 19):

Որ ինչ եղեւն ի Հրեշտակէն՝ ի մխիթարութիւն էր նոցա եւ ի քաջալերութիւն, իսկ բանտողացն⁵ զնոսա՝ յուսումն եւ ի կշտամբանս, թէ իդուր յանդգնին⁶: Եւ տես, զոր ինչ Քրիստոս արար ընդ փակեալ դրունսն⁷ մտանելով, զնոյն⁸ եւ աստ եղեալ: Բայց ո՞չ թողացոյց Հրեշտակն պահպանացն տեսանել զեղեալ սքանչելիսն, որպէս եւ ոչ ինքն Քրիստոս զայն. թէ ո՞րպէս յարեաւ: Զի որպէս գինի, որ ի ջրոյ խառնեալ լինի, ոչ բազմականքն՝ որ յարեցութեան են տեսանեն, այլ զընտրութիւնսն այլոց Հրամայեն, այսպէս եւ աստանաւր նոքա զարտաքս Հանիլ ի բանտէն զառաքեալսն ո՞չ տեսանեն, այլ զնշանսն միայն եւ զարուեստս տեսին, յորոց եւ կարող⁹ էին ի միտ առնուլ, թէ աստուածային գործ էր, զոր ինչ լինէրն: Եւ ընդէ՞ր ի գիշերի զնոսա Հանէր: Վայելչապէս. զի այսպէս Հաւատալի լիցի

¹ ԱԲ բարեաց
² Ա > ամեն
³ Բ ահա] ապա
⁴ Բ զնոսա ասէ
⁵ ԱԲ զբանտողացն] բանտողացն
⁶ ԱԲ յանդգին
⁷ ԱԲ դուռն] դրունսն
⁸ Ա եւ զնոյն
⁹ ԱԲ կարող

եղևան, քան թէ ի տուընջեան: Թերեւս զի եւ ոչ Հարցանել զնոսա ժողովեալ լինէին, եւ ծածկեալ լինէր իրքն, իսկ այսպէս հռչակելի լինէր:

Գնացէք կացէք, *ասէ*, ի փաճարին եւ խաւեցարուք ընդ ժաղվորեանն զամենայն բանս կենացս այսոցիկ (Ե. 19):

Ի բացեայ հեռի ուրեք երթալ կամ արտաքոյ կալ տաճարին ոչ թողացոյց զնոսա: Զի ի միտ առցեն ժպիրհքն բանտարկաւորքն, զի թէ ի սահապանացն¹ եղեն հանեալք՝ որպէս կարծէին² ինքեանք, կամ ոչ իսկ հաւանէին ելանել, կամ թէ ելեալք՝ փախչէին վաղվաղակի, կամ ի տեսողացն իսկ փախուցեալք լինէին, այլ ի տաճարին ոչ լինէին կացեալք խաւսելով ընդ ժո/34/զովուրդն: Զի «Իբրև լուան՝ մփին ընդ առաւարն ի փաճարն եւ ուսուցանելի» (Ե. 21): Վայելչապէս ընդ առաւաւտն, զի ուսուցանել պատուէր առին, մնացին մինչեւ ցժամն՝ յորում լսել սովոր էին ժողովուրդն որպէս առ Քրիստոսիւ:

Եկն քահանայապետն եւ որ ընդ նմա, կոչցցին միարան գալեանն եւ զամենայն ձերակոյր որդուցն Իսրայէլի, եւ առաքեցին ի բանսն ածել զնոսա (Ե. 21):

Եփր. Տեսանե՞ս զիա՞րդ ջեռեալք էին: Զի թողին նոքա գալ կալ յաղաւթս ընդ առաւաւտն ի տաճարին, եւ փութացան նստել զատել զաշակերտան Քրիստոսի. զի թէ ոչ մեծ թուէր նոցա քան զաղաւթսն չարչարելն զառաքեալսն, մարթ իսկ էր ի գնալն անդը՝ զի իբրեւ ուսուցանէին նոքա, ոչ կարաւտ լինել ինքեանց ուրուք՝ յղել զնոցանէն: Այլ կատարէր բանն, թէ «Որ սպանանիցէ զձեզ, համարիցի մտերիմ պաշտաւենայ գոլ Աստուծոյ»:

Իբրև եկին սպասաւորքն, ոչ գրին զնոսա ի բանսին. դարձան անդրէն պարմեցին, թէ զբանսն գրաք փակեալ ամենայն զգուշութեամբ, եւ զպահապանսն, զի կային առ դրանն, բացաք եւ ի ներքս, գոր ոչ գրաք (Ե. 22-23):

Յոհ³. Կրկին էր եղեալ զգուշութիւնն որպէս առ գերեզմանաւն Քրիստոսի, եւ կնիքն եւ զինուորքն: Առ որս ասելի է, թէ ով աստուածամարտք, զիա՞րդ էլին ընդ փակեալ զրուսան: Ո՞չ ահա մոլելոց է

¹ Բ պահպանացն
² ԱԲ կարծիքն
³ Բ > յոհ.

ատեանդ եւ բանքդ, զի զորս փակեալ զրուսնն ոչ կարացին ունել, յաղթահարել կարծէք: Այլ բարուք էր, զի սպասաւորքն նոցա եկեալ յայտնապէս խոստովանեցին զեղեալսն: Եւ որպէս այնք սպասաւորք զՔրիստոսէ ասէին, թէ «Ոչ երբեք խաւսեցաւ ոք որպէս մարդն այն», նոյնպէս եւ սոքա հաւատարիմք գտան քան զնոսա, որք առ յարութեամբն ոչ ինչ սոքա թաքուցին, զի մի՛ քահանայապետքն խճրիծս ինչ կցեսցեն: Այլ տե՛ս զնշանսն զանազանեալս, զոմանս յառաքելոցն յայլս եղեալս, եւ զոմանս յինքեանս իսկ յառաքեալսն, որովք եւ պայծառք իսկ եղեն:

Իբրև լուան զբանս զայս իշխանք փաճարին եւ քահանայապետքն¹, հիանալին, թէ զի՞նչ արդեւք լինիցի այն (Ե. 24):

Այս ինչ եւ ի հնումն եղեւ առ Նաբուգոդոնասորաւ², զի մինչ ետես զմանկուսնսն աւրհնելով զԱստուած, յայնժամ հկն ի զարհուրանս: «Եւ եկն ոմն պարմեաց նոցա, թէ ահա արքն, գորս եղիքն ի բանսի, կան ի փաճարին եւ ուսուցանեն զժողովուրդն» (Ե. 25): Բարուք էր, զի ոչ վաղվաղակի նոցա ազդ եղեւ, այլ յառաջագոյն ի տարկուսանս եղեն, զի խորհելով եւ որոնելով զիրան, իմասցին աստուածային զաւրութեանն զեղեալ գործն, եւ ի ձեռն այլոց իմանան զամենայն, զի մի՛ կարացցեն ստել:

Յայնժամ երթեալ իշխանն հանդերձ սպասաւորաւրն ածեն զնոսա ոչ բռնութեամբ, զի երկնչէին ի ժողովրդենն³, զի մի՛ քարկոծեսցին (Ե. 26):

Ո՞վ անաստուած բարուցն, ամենայն ուրեք զմարդկային երկիւղն երկնչին. պարտ էր յԱստուծոյ երկնչել, որ իբրև զթոշուսն միշտ ի ձեռաց նոցա յափշտակէր զնոսա: «Եւ ածեալ գնտա՝ կացուցին յափենի, ետարց գնտս քահանայապետն. ո՞չ պարուիրելով պարուիրեցաք ձեզ մի՛ խաւսել եւ մի՛ ուսուցանել յանունն յայն» (Ե. 27-28): Ո՞վ անամաւթ եւ /34բ/ կարծր անձինն, պարտ էր հարցանել, թէ ո՞րպէս եղէք⁴ ելեալ. այլ առ չար՝ նախանձուս. իբրու թէ եւ ոչ միոյ իրիք նշանի եղելոյ, հեզագոյն հարցուածովքն պարտաւորէ. «Ո՞չ պարուիրելով պարուիրեցաք ձեզ մի՛ խաւսել եւ մի՛ ուսուցանել յանունն յայն» (Ե. 28): Զանայ առ ի ցուցանել,

¹ ԱԲ քահանայապետն
² ԱԲ նաբուգոդոնասորաւ
³ Ա ի ժողովրդէն
⁴ Բ եղէգք
⁵ ԱԲ > առ չար

թէ իրաւապէս պատուիրէր նոցա մի՛ խաւսել յանունն Յիսուսի, զոր եւ առ չարութեանն, զոր ունէին ընդ նմա, եւ ոչ զանունն անդամ կամէին¹ յիշել: Առ որ ասելի է, թէ «Ով անմիտ, եթէ դոքա Հաւանեցան ձեզ՝ բարւոք² պատուիրէք»: ապա թէ ի նմին ժամու ասացին ոչ Հաւանել, որպիսի՞ պարտաւորութիւն է այդ. ահա ամբաստանութիւն անյար եւ լի անմտութեամբ: Այլ հայեաց զկեղծաւորութիւնն. զի այսուհետեւ ոչ սպանողական կամ զուր³ պատուհասողս կամին ցուցանել զինքեանս, այլ որպէս վասն ճշմարտութեան զայն սպանացեալ:

Եւ արդ⁴ աւասիկ լցէք, ասէ, զԵրուսաղէմ ուսմամբ ձերով, եւ կամիր անել ի վերայ մեր զարին զան⁵ զայնորիկ (Ե. 28):

Քանզի զարհուրեցուցանել զնոսա կամէր եւ արգելուլ զքարոզութիւնն⁶, զոր քաջ մանաւանդ արտրժէր, քան թէ զնոսա սպանանել: Այլ զի այնմ ոչ եղև հնար, կամի այժմ զամենեսեան չարժել ի ցասումն, զի յաճար յարուսցէ նոցա զտագնապս չարչարանաց, ասէ. «Կամիր անել ի վերայ մեր⁷ զարին զանն» (Ե. 28): Զայս ինչ եւ Քրիստոսի արար հարցանելով, թէ «Դու՞ ես Որդի Աստուծոյ», զի ամենեցուն զնա մահապարտ երեւեցուցէ: «Զարին զանն զայնորիկ» ասէ, զՔրիստոսի՛ յայտ է: Եւ տես⁸ յամառի տակաւին, զի մարդ լոկ ցուցանէ⁹ զնա: Եւ զոր ասէն այս է, թէ քարոզութեամբ ձերով եւ նշանաւք, զոր առնէք յանուն նորա, կամիր զմեզ անիրաւ սպանալու¹⁰ երեւեցուցանել: Այլ տես՛ս զնոսա դարձեալ հեզութեամբ ընդ նոսա խաւսեցեալ, եւ այն զի ի դէպ էր ասել, զի՞ դուք, ո՞վ կամ ո՞ք ոմանք էք հակառակել ընդ հրամանն Աստուծոյ: Բայց ոչ ասացին, զի բազում էր իմաստութիւն նոցա, այլ կարգաւ ողորջանաց եւ խորհրդակցութեան եւ ողորմելով զիտէին, թէ զիար՞ք ազատեսցեն զնոսա: Բազում հեզութեամբ պատասխանեն, սակայն եւ այսպէս աստուածամարտս զնոսա ցուցանեն, եւ լուր ահա.

¹ Բ կամիս
² ԱԲ բարիոք
³ ԱԲ զուրս
⁴ ԱԲ > արդ
⁵ ԱԲ զանն
⁶ Բ զքարոզութիւն
⁷ ԱԲ > մեր
⁸ ԱԲ տես, զի
⁹ ԱԲ ցուցցէ
¹⁰ ԱԲ սպանող

Պարասխանի եր Պեպրոս եւ այլ առաքեալքն եւ ասեն. հնազանդել պարպ է Աստուծոյ առաւել քան մարդկան (Ե. 29):

Ոչ եւս որպէս յառաջնումն ասեն ցնոսա, թէ «Դուք ընտրեցէք», զի նոքա աստուածամարտք եւ սուտք եւ անիրաւք յանդինամեալք եղեն: Եւ ոչ ասացին, թէ չասացա՞ք ձեզ յայնժամ, թէ ոչ կարեմք զոր տեսաք եւ լուաք¹ չպատմել՝ զի չէին պատուասէրք: Այլ դարձեալ զնոյն ասեն զխաչն, զյարութիւնն:

Աստուած հարցն մերոյ յարոյց զՅիսուս, զոր դուք սպանէք կախեալ զփայտէ, զնա Աստուած առաջնորդ եւ փրկիչ բարձրացոյց տալ ապաշխարութիւն Իսրայէլի եւ թողութիւն մեղաց (Ե. 30-31):

Մեծ գոլ ցուցանէ զամբարշտութիւն նոցա. եւ ի Հայր դարձեալ զամենայն, որ ինչ զՔրիստոսն՝ վերարբեղէ, որպէս զի մի՛ թուեսցի Քրիստոս ի Հաւրէ աւտար գոլ: Եւ այս իսկ սաստիկ զնոսա խոցէր, ցուցանելն զնոսա Հաւր |35ա| թշնամիս: «Բարձրացոյց», ասէ, ոչ պարզաբար զյարութիւնն եւեթ ցուցանէ այսու, այլ եւ զվերանայն առ Հայր: Եւ արդ, ո՞ր ճարտասանութիւն աստանաւր, եւ ոչ մի, այլ յամենայնի չարչարանքն² եւ յարութիւնն եւ համբարձումն ատենաբանեալ, որ յոյժ իսկ անհաւանական³ գոլ թուին: Սակայն ոչ իշխանքն եւ ոչ բազմութիւնն ընդդիմադրել ունէին առ այս, այլ ոմանք լուել սպառնային եւ այլք ուսեալ լինէին, ուստի եւ զՀաչն ի վերայ անէ: «Տալ, ասէ, ապաշխարութիւն Իսրայէլի» (Ե. 31): Եւ զհեթանոսս ոչ յիշէ, զի մի՛ ցասման կամ նախանձու պատճառս տացէ նոցա, այլ ասէ⁴. «Եւ թողութիւն մեղաց» (Ե. 31): Տես՛ս ի կարգի պատասխանարութեան⁵ վարդապետութիւն աւարտեալ: Եւ զի յիշելով զհանդգնութիւն նոցա՝ թողութիւն ի վերայ անեն, ցուցանելով զի ինքեանք ըստ որում սպանին զնա, արժանի են մահու, եւ որ ինչ ի նմանէ տուեալ լինի, իբրեւ երախտաւորաց, լինի տուեալ: Եւ այս է «թողութիւն մեղաց», որ ցուցանէ զմեծ առ նոսա զսէրն եւ զանոխակալութիւնն Քրիստոսի, թողութիւն տալով զղջացելոց խաչողացն, զոր եւ ի Հաւրէ հայցէր՝ «Հայր, թող սոցա» (Ղուկ. ԻԳ. 34):

¹ ԱԲ լուաք եւ տեսաք] տեսաք եւ լուաք
² ԱԲ չարչարանք
³ ԱԲ անհաւամականք
⁴ Ա ասէ նոցա
⁵ Ա պատասխանաւորութեան

Եւ մեր եմք վկայք բանիցս այսոցիկ (Ե. 32):

Բազում համարձակութեամբ խաւսի, ունելով զվստահութիւն հաւատարմութեանն¹: «Վկայք եմք նորա բանիցս այսոցիկ»: Որո՞ց, եթէ ազաշխարութիւն, եթէ թողութիւն մեղաց խոստացաւ, զի յարութիւնն այնու իսկ խոստովանեալ լինէր ի հաւատալն², թէ «թողութիւն տայ»: «Եւ մեր վկայք եմք եւ հոգին Սուրբ» (Ե. 32): Որ թերեւս չէր եկեալ, եթէ ոչ յառաջագոյն մեղքն³ լուծեալ էին. որպէս զի աներկբայելի նշան⁴ այս իսկ է յարութեանն⁵: Այլ տես, զի զՀոգւոյն տուածութիւնն ոչ միայն ինքեանց ի կիր առնու, զի ոչ ասէ, թէ զոր ետ մեզ, այլ «Զոր եր, ասէ, Աստուած հնազանդեցելոց Իրոց» (Ե. 32): Զայս ասեն զանձինս չափաւորելով. համանգամայն եւ յայտ առնեն, թէ եւ նոցա հնար է առնուլ, թէ հնազանդեսցին Աստուծոյ: Այլ այնպէս պինդ էր յամառութիւն նոցա, զի այնքան գործովք եւ բանիւք խրատեալք՝ ոչ առնուն ի միտ, որպէս զի յիրաւի դատապարտեսցին՝ ոչ կամելով զաւզուտն իւրեանց: Զի վասն այսորիկ թոյլ տայր Աստուած մատնել սոցա ի դատաստան, զի նոքա խրատեսցին, եւ ամենեքեան ուսանիցին, եւ առաքեալքն ի համարձակութիւն յարիցին:

Իսկ նորա իբրեւ լուան, ասէ, առաքանային խորհէին սպանանել զնոսա (Ե. 33):

Տե՛ս զխիստ խակութիւնն: Այլքն լուեալ զղջանային, եւ նոքա առաւել զրդեալք եռային ցասմամբ զնոսա սպանանել, զորս պարտ էր մանաւանդ իբրեւ զմարգարէս աւետարեբրս պատուել եւ առաւել եւս, իբրեւ զթողութեան պատգամաւորս եւ յարութեան ի նոր աւուրս քարոզաւղս, այլ ոչ մահու սպառնալ⁶ թողութիւն մեղաց լսելով: Ո՞վ՞ եղկելի, ոչ տանջանք պահանջէ, ոչ վրէժ, եւ սպանանե՞լ մտաբերես: Այլ պարտ էր կամ յանդիմանել զգոսա իբրեւ զստախաւս⁸, կամ զայս ոչ կարելով⁹ առնել՝ հաւանել, այլ ոչ սպանանել: Այլ յարեցեցութենէ ախտին չզիտէին զի՞նչ |35բ| արասցին,

զի էին դարձեալ նոքա ի վտանգի եւ սոքա ի դիւրութիւն¹ եւ ուրախութեան: Նոքա փոքր ինչ նուազ՝ եւ հերձուին ի սաստիկ բարկութենէն, զոր յայտ առնէ առատանայինն: Զի այսպէս առնելն չարաչար՝ մանաւանդ կրել է² չարաչար, որպէս որ զաղամանդ հարկանէ՝ ինքն յաւետ առաւել վտանգի³, այսպէս սոքա մեծաւ համարձակութեամբ ի դատաստանի կալով առանց հոգալոյ զբանն խաւսէին, եւ դատաւղքն ի մեծ իմն անճարութիւն վտանգէին:

ՅՈՐԳՈՐԱԿ

Զի այսպէս մանաւանդ տնանգն քան զճոխան ի դիւրութեան վայելին: Զի մեծատունն իբր զքաղաք է անպարիսպ ի մէջ դաշտի, որ բազում կողմանց յինքն ձգէ զդաւաճանաւզսն, զտարմութիւն, զբարկութիւն, զերգումն եւ զայլս: Իսկ տնանգութիւն⁴ դղեակ է ամուր պատեալ պղնձով, զոր ոչ կարեն տրտմեցուցանել եւ ոչ մի վտանգք փորձութեանց, որ թէ գան ի վերայ, որպէս առաքելոցն, որով ոչ միայն յայլոց ախտից, այլ եւ յերգնոյ կարասցուք զանձինս պարսպել: Զի երգումն որոգայթ է սատանայի: Տե՛ս զՅեսու առ բաբաւոնացիսն երդուեալ՝ եւ զՀերովդէս ի դժնդակ չարիս ըմբռնեալ: Կորեա զլարսն եւ ոչ ըմբռնիս յորոգայթն⁵: Եւ մեծահոգորութեան եւ ազատամիտ առաքելութեան կալ աւրինակ զառաքեալսն սուրբս: Բայց թերեւս ասիցէ որ, թէ «Ո՞րք ի մարդկանէ այսպիսի շնորհս վայելելով ոչ արդեւք մեծ լինէր եւ պայծառ»: Այլ⁶ դու տե՛ս նախ քան զշնորհսն զիա՞րդէ էին ժուժկալք միաբան յաղաւթն՝ յուսալով ի վերին տեսչութիւնն: Նա զի եւ դու հոգի ընկալես եւ յոյս ունիս արքայութեանն, եւ ոչ ինչ այնպիսի տագնապիս⁷. Իսկ զնոսա փորձութիւնքն ի միմեանց առնուին: Եւ ոչ ամենայն ինչ շնորհացն էր, այլ եւ յոյով ինչ իւրեանց փութոյն եւ լաւութեանն: Զորս⁸ իբրեւ սպանանել սպառնացան՝ ապրեցոյց զնոսա Գամաղիէլ:

¹ ԱԲ հաւատարմութեան
² ԱԲ ի հաւատալ
³ ԱԲ > մեղքն
⁴ Ա Գշանս
⁵ Բ յարութեան
⁶ ԱԲ սպառնալով
⁷ Ա > ո՞վ
⁸ Բ զստախոսս
⁹ ԱԲ կամելով] կարելով

¹ ԱԲ դիւրութեան
² ԱԲ կրել] կրել է
³ Բ զանի] վտանգի
⁴ ԱԲ տնանկութիւն
⁵ ԱԲ յորոգայթսն
⁶ Բ արդ] այլ
⁷ Ա տագնապս
⁸ ԱԲ զոր

[Գ.ԼՈՒԽ ԺԴ.]

Յարուցեալ ոմն, *ասէ*¹, ի մէջ արեւին փարիսեցի, որում անուն էր Գամաղիէլ, արէնուսոյց, պարուական ամենայն ժողովրդեանն (Ե. 34):

Սա վարդապետն Պաւղոսի է: Եւ զարմանք են ահա, զի ըստ կամաց իւրոց ունեւորվ զգատարանն², եւ աւրինացն քան զբազումս քաջ զիտակ, զիա՞րդ ոչ³ եւս էր հաւատացեալ: Այլ եւ չէ ի զէպ կարծել արդէն իսկ բոլորովին զոլ սմա ոչ հաւատացեալ, եւ այս յայտ ի նորա բանիցս է: «Նրամայեաց, *ասէ*, սակաւիկ մի գարն արարս կլանել» (Ե. 34): *Վայելչապէս*. զի մի՛ թուիցի ի նոցա կողմն⁴ զոլ, կամ վասն նոցա ասել, զոր ասաց⁵. «Արք իսրայէլացիք⁶, *ասէ*, հայեցարուք ի ձեզ վասն արանցս այսոցիկ զինչ արժան իցէ առնել» (Ե. 35): *Տե՛ս զիմաստուն հրապարակախաւսութիւնն, թէ զիա՞րդ յառաջին բանիցն յերկիւղ զնոսա արկանէ: Եւ զի մի՛ կարծիցեն, թէ զնոցա իրս խորհի՛ իբր ընդ համակրաւանս հեզութեամբ ընդ նոսա խաւսի, սակայն որպէս ընդ արբեալս սրտմտութեամբ եւ չարութեամբ: «Արք իսրայէլացիք⁷, *ասէ*, հայեցարուք ի ձեզ».* մի՛ վայրապար եւ մի՛ որպէս զէպ լինի բերեալ լինիք իբրեւ ափշեալք⁸: Զի

Յառաջ քան զա/36ա/ուրսս զայսոսիկ յարեաւ Թեոդաս ասել զանձնե՛ թէ իցէ ոմն, յորս⁹ ական արք թուով իբրեւ չորեքարիք¹⁰, որ սպանաւ, եւ ամենեքեան, որ միարանեալ էին ընդ նմա՝ քակրեցան եւ եղեն յոչինչ (Ե. 36):

Աւրինակաւ ք ոմամբ կամի միութարել զնոսա եւ մտախոհս առնել: Եւ ոչ ի հին պատմութեանց բերէ ի մէջ, թէպէտ բազումս¹¹ ունէր ասել, այլ զնորագոյնս, որ մանաւանդ զաւրեղ էր առ հաւատալ: Սմին վասն¹², թէ «յառաջ քան զայս աուրսս» (Ե. 36): Բայց նախ քան զյա-

1 Աբ աստ ոմն] ոմն աստ
2 Բ զգատատարանն] զգատարանն
3 Աբ > ոչ
4 Աբ կողմ
5 Աբ ասացս
6 Ա իսրայէլացի
7 Ա իսրայէլացիք
8 Աբ ակշեալք
9 Աբ յոր
10 Աբ չորեքարիք
11 Աբ բազում
12 Բ վասն, աստ

րացոյցս ասաց՝ «հայեցարուք ի ձեզ», ցուցեալ այսու՝ ստույթեամբ զնոսա եւ ի զուր մոլեալս: Զի թէ վաղվաղակի ասացեալ էր, թէ «Ի բաց կացէք եւ թոյլ փոր արանց» (Ե. 38), եւ ինքն իսկ եղեալ էր կասկածաւոր, որպէս Նիկողիմոս առ փրկչաւն, եւ բանն այսպէս¹ ոչ լինէր զաւրաւոր, այլ յետ աւրինակացն բանն զիւրն էառ զաւրութիւն: Վասն որոյ եւ զայն, որ յուրվագոյնն ասպտամբեցւոյց² ի վերջոյ զնէ:

Յեք նորա, *ասէ*, յարեաւ Յուդաս զալիւեացի³ յաուրս լինելոյ աշխարհագրին, եւ ասպտամբեցոյց⁴ ժողովուրդս բազում⁵ (Ե. 37):

Եփր.⁶ Արդ, յարոյց զսոսա սատանայ նախ քան զծնունդն եւ առ ծննդեամբն⁷ Տեառն մերոյ. զի լուաւ նա զծննդենէ⁸ նորա ի բանից անտի հրեշտակին, որ առ Զաքարիա եւ Սարիամ, այլ եւ ետես⁹ զի արգելաւ Շմաւոն ձեք, զի մի ճաշակեսցէ զմահ մինչեւ տեսցէ զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս, փութացաւ, զի ի ձեռն այսոց ասպտամբաց՝ վնասեսցէ զխորհուրդն Քրիստոսի: Սակայն փութով որպէս նա, այնպէս¹⁰ եւ սա կորեաւ, եւ որք ընդ¹¹ նմա հաւանեալք էին՝ ցրուեցան:

Յոհ.¹² Սմին վասն ոչ զմին միայն յիշեաց, այլ եւ զերկրորդն, զի յերկուց վկայից հաստատեսցէ զբանն: Ունէր ասել եւ զեզիպտացին եւ զչորս հազարն, այլ զսոսա բաւական համարել զայ ի խնդրելին: «Եւ զարդիս ասեմ ձեզ, ի բաց կացէք յարանցոյ յայոցանէ¹³ եւ թոյլ փոր դոցա, զի թէ ի մարդկան իցէ խորհուրդ¹⁴ այդ կամ գործոյ, քակրեսցի, ասպ թէ յԱսպուծոյ՝ ոչ կարք քակրել զոսա» (Ե. 38-39): *Տե՛ս որպիսի՛ հեզութեամբ լի է բանս եւ համառաւտ, եւ լցեալ հանճարով: Ոչ զնոսա նախատելով թշնամանէ, այլ միայն պատմողաբար ասէ, թէ «սպանան», եւ ոչ զսոսա ամբաստանելով եւ սրտմտութեամբ յիշէ, եւ ոչ վնասաբանէ ինչ*

1 Բ այնպէս
2 Աբ ասպտամբեցոյց
3 Ա զաղիլեացի
4 Ա ասպտամբեցոյց
5 Աբ բազում զկմի իւր
6 Գ > Եփր.
7 Աբ ծնրնդեամբն
8 Աբ ծնրնդենէ
9 Աբ տես] ետես
10 Աբ սոյնպէս] այնպէս
11 Աբ > ընդ
12 Գ > յոհ.
13 Աբ յայսցանէ
14 Աբ խորհուրդ

կամ ասէ, թէ զի «Թէպէտ եւ երկոտասանք էին՝ եւ արդ բազումք, մի՛ երկնչիք ի բազմութենէն»:

Եւ դարձեալ. զի չէր բաւական Հաւանեցուցանել, թէ յայտնի ասէր վասն Քրիստոսի, թէ ահա ի բազում ժամանակաց հետէ լուան նմա ամենեքեան եւ Հաւատան հրեայք եւ հեթանոսք, եւ լցաւ Երուսաղէմ ուսմամբ դոցա, արդ ընդէ՞ր ոչ Հաւատայք, ապաքէն այս ոչ է մարդկային, զի ոչ կարացէք քակտել զդա: Սակայն զայս ինչ այլովք բանիւք տայ իմանալ: Զի ոչ ասաց, թէ Աստուած է Քրիստոս, այլ ի գործոյն յայտ արար, թէ է, յասելն, թէ յԱստուծոյ իցէ՛ ոչ որ զաւրէ քակտել զդա: Եւ տես՝ ոչ Համարձակեցաւ մարդկային ասել, այլ եւ ոչ աստուածային. զի թէ յԱստուծոյ ասէր գոլ՝ հակառակէին, եւ թէ ի մարդկանէ՛ եւս առաւել զինէին: Վասն այսր ամենայնի հրամայեաց նոցա սպասել կատարածին: Զի թէ մարդկային իցէ, զի՞նչ [36բ] պէտք են այսչափ դժուարանալ, զի չեն իսկ կարաւտ ի ձեռն ուրուք սպանանիլ, այլ անդէն իսկ յինքեանց յինքեանք լուծեալ քակտեսցին եւ ի բաց հոսեսցի բաղկացութիւն նոցա: Ապա թէ աստուածային՝ ոչ կարէք դուք ձերով տկար ուժով հաղթել նմա: Եւ ապա ահագին եւ անպատշաճ իրաւքն զարհուրեցոյց զնոսա:

Գուցէ, ասէ, եւ աստուածամարտի գտանիցիք¹ (Ե. 39):

Զի զի՞նչ² արդեւու զնա, զի եւ զձեզ քակտեսցէ. զի դուք ընդ Աստուծոյ մարտնչել³ ոչ կարէք: Տե՛ս զիա՞րդ յոյժ անբարեկերէր բան նորա, որով եւ սաստիկ գայրագնեալքն եւ արիւնարբուքն Հաւանեցան: Արդ, ստուգապէս պատմէ եւ Յովսէփոս⁴, թէ որքան Համարձակեցաւ նա այնուհետեւ ասել, թէ «յԱստուծոյ է գործն»: Յորժամ յիրողութեանցն զհաւատարմութիւն ընկալաւ, այսինքն՝ ի սքանչալեացն գայրութիւնն Քրիստոսի, բայց եւ առժամայն իսկ՝ սաստիկ եւ անաչառ էր Համարձակութիւն նորա: Ոչ ասաց, թէ զի ոչ քակտեցաւ՝ յԱստուծոյ է, այլ թէ «յԱստուծոյ է»՝ ոչ քակտի, եւ ոչ բնաւ իսկ որ քակտել կարէ: Որով գազանամիտքն պատկառեցին յիմաստութենէն, ի պատուոյն, ի կարծեաց ահաւոր եւ ստուգախաւս բանիցն: Ուստի Հաւանեցան ոչ սպանանել, այլ դեռ գանիւ տանջել:

¹ ԱԲ գտանիցի
² Ա ինչ] զինչ
³ Ա մարտընչել
⁴ Բ Յովսեպոս

Հաւանեցան նմա, ասէ, եւ կոչեալ զառաքեալսն գան հարին (Ե. 40):

Զի թէպէտ եւ աներկբայելի իրավաբանութեանն ընդդիմամարտել ոչ ունէին, սակայն զցասումնն լցին զիւրեանց, եւ դարձեալ զի տանջելովն՝ երկեցուցանել ակն ունէին: «Եւ պարտիրեցին մի՛ խաւսել եւ մի՛ ուսուցանել յանուն Յիսուսի» (Ե. 40): Տե՛ս՝ դարձեալ սպառնան, թէպէտ գիտէին, զի ոչ ինչ վճարին այնու, սակայն զիւրեանցն ցուցանեն, զի այսպէս լիրբ է հարութիւն, զի եւ յանհնարինսն ժըտին՝ ձեռնարկել: «Եւ նորա զեացին խնդալով յերեսաց արքեմիւն, զի վասն անուան Յիսուսի՝ արժանի եղեն անարգելոյ» (Ե. 41): Այսինքն՝ վասն քարոզելոյն զանունն Յիսուսի, զոր սպառնացան հրեայքն, մի՛ ուսուցանել յանունն յայն, վասն որոյ տանջեալք՝ խնդալից եղեն: Եւ թէպէտ ոչ սպանան՝ վասն Հաւանելոյ հրէիցն Գամաղիելի³, այլ զպատուէր նոցա այլ ընդ այլոյ լուեալ գնացին:

Եւ գամենայն ար ի քան եւ ի քանարին՝ ոչ դադարէին աւերաբանել եւ ուսուցանել զՅիսուս (Ե. 42):

Բարէ, քանիցս անգամ գան արբեալ⁴ լինին, եւ դարձեալ զվարդապետութիւնն տարածեալ, մինչ զի եւ առտնին եւ ի տաճարին ուսուցանէին: Քան զո՞րչափ նշանս այս ինչ ոչ իցէ սքանչելի, որ բազում առաւելութեամբ զանազանեալ է ի կրից առաջնոցն սրբոց: Զի եւ Երեմիաս գանս էառ վասն բանին Աստուծոյ, եւ Եղիա սպառնալիս կրեալ փախստեայ գնայր, եւ այլք բազումք այսպիսի: Բայց սոքա ոչ ի նշանացն միայն, այլ եւ յիւրեանց փութոյ առաւել զԱստուծոյ զաւրութիւնն ցուցանէին: Եւ ոչ ասաց, թէ ցաւս ոչ կրեցին, այլ թէ գանս կրեալ խնդալիցք էին: Եւ այս ուստի՞ է յայտ. ի Համարձակութենէն, որ յետ այնորիկ, զի այնպէս եւ յետ դանիցն միշտ առաւելեալ լինէին ի քարոզութեանն⁵ դեղերեալք⁶:

¹ ԱԲ ժտիմ
² Բ > յիսուսի
³ Ա գամաղիէղի
⁴ Բ արգել] արբեալ
⁵ ԱԲ քարոզութիւնն
⁶ Ա դեղերեալք

Եւ յաւուրսն յա/37/յնոսիկ ի բազմանալ աշակերտացն (Ձ. 1):

Ո՞վ սքանչելեացն. յորժամ այս ամենայն լինէր, յորժամ դանս եւ հարուածս, յորժամ սպառնալիս բազումս, յայնժամ բազմանայր թիւ աշակերտացն: Այլ տե՛ս զստուգութիւն պատմազրոյրս: «Եղև¹ փրփունք յունաց առ երրայնցիսն, զի արիամարիեալ լինէին ի պաշտանն հանապազորոյ այրիք սոցա» (Ձ. 1): Ոչ թէ անդէն ի մատոյց եղեւ այս ինչ, այլ ժամանակի ընդ մէջ անցանելոյ, այլ սովորութիւն է գրոց այսպէս ասել ի բազում տեղիս. «Եղև, ասէ, փրփունք յունաց» (Ձ. 1):

Տե՛ս՝ ի բազմութենէն զայս ինչ եղեալ. քանզի ամենայնիւ ստուգութիւն եւ հաստատութիւն առ բազմութիւնն² ոչ գտանի: Եւ ուստի՞ լինի այս, յայտ է, զի յանփութութենէ, զի բազումք ի քահանայիցն հպատակէին հաւատոցն, որպէս յետոյ ասէ: Եւ զի պատուականազոյն թուէր ազգն այն, որոց կարծէին բազմութիւնն աւելի նուիրել պաշտան, ըստ որում եւ եղեւ տրտունջ յունացն³: Յունականս զայնոսիկ կոչէին, որք ի յունարէն բարբառ խաւսէին. յայտ է, զի վասն երկար բնակելոյ հրէիցն ի մէջ նոցա, զի ոչ ամենեքեան խաւսէին յունարէն: Անտես լինէին, ասէ, ի հանապազորք պաշտամանն, ապա ուրեմն աւր ըստ աւրէ պաշտան լինէր այրեացն: Եւ տես, զի պաշտան եւ ոչ ողորմութիւն զսա կոչէ, զի ոչ վարարաւզան եւեթ, այլ համանգամայն եւ զկրաւզան այսպէս ասելովս բարձրացուցէ:

Այլ տրտունջն զի եղև՝ ոչ էր ըստ չարութեան, այլ ըստ պղերգութեան բազմութեանն⁴ թերեւ: Վասն այսորիկ եւ աւետարանիչն յառաջագոյն ի մէջ բերէ զիրն, զի ցուցցէ, թէ ոչ փոքր չար էր յառաջելով: Բայց եւ զայս տեսլիր՝ թէ զիարդ փորձութիւնք չարեացն անդէն ի սկզբանն՝ ոչ միայն արտաքուստ, այլ եւ ի ներքուստ ի վերայ յառնէին առաքելոցն: Եւ մի՛ յայս եւեթ հայեացիս, թէ զիարդ փութով խնդիր իրացն ուղղեալ եղև, այլ զի մեծ չար էր հեղգութիւնն եւ տրտունջն: Ուստի եւ առաքեալքն որպէս առ արտաքինսն՝ ոչ իւրեանց կամաւ, այլ ըստ հարկի պատասխանատրէին, այսպէս եւ առ իւրեանցսն⁵:

¹ ԱԲ եղև աստ
² ԱԲ բազմութեան
³ ԱԲ յունաց
⁴ Բ բազմութեան
⁵ Բ իւրեանցսն

Զի կոչեցին, ասէ, երկուտասանքն բազմութիւն աշակերտացն եւ ասեն. Ոչ է մեզ հաճոյ թողուլ¹ զքանն Աստուծոյ եւ պաշտել զսեղանն (Ձ. 2):

Քանզի հարկաւորացն կարեւորագոյնն նախապատուելի է, սմին վասն յառաջագոյն զանտեղին² ասէին³, իբրու զի ոչ էր վայելուչ փութով երկաքանչիւրոցն ի միասին լինել: Այլ տես, թէ զիարդ վաղվաղակի եւ յայմիկ նախախնամութիւն եւ հոգ առնէին, եւ ինքեանք ի քարոզութիւնն փութային, եւ ընտրեցին կարգել առ այն, ինչ որ⁴ արս՝ որ առաւել երկիւղածք էին ի նոսա:

Ընտրեցէք, ասեն, եղրարք՝ վկայեալս ի ձեռք արս եւթն, զորս կացուցուր ի վերայ պիտոյիցս այսոցիկ (Ձ. 3):

Այսինքն՝ զի իցեն լի Հոգւով եւ իմաստութեամբ: Եւ քանզի յորժամ զՄատթիայն ձեռնադրել հանդերձեալ էին, յառաջագոյն զպէտս իրացն ցուցանէին, զի պակասութիւնն⁵ լցցիլ, այսպէս եւ աստ զպէտան յայտնեն: Եւ ոչ յառաջագոյն արարին զայս, այլ սպ/37բ/սանցին մինչեւ պէտք իրացն յայտ լինէր ի տրտնջողացն, որում ոչ ներեցին բազում անգամ այսմ իրաց լինել: Եւ տես, զդատաստան ընտրութեան⁶ այսոցիկ նոցա առնել յորդորէին, զի հաճոյ իցեն ամենեցուն, եւ որ վկայեալ իցեն յամենեցունց, զայնոսիկ յառաջ արկցեն: Զի եւ մեք ուսցուք զնոյն, քանզի յոյժ բարի եւ զեղեցիկ է զայսպիսիսն ընտրել:

Եւ եւթն այր յառաջ կացուցանէին, եւ ոչ եւս երկուտասան ըստ ինքեանց, եւ իմաստունք եւ վկայեալք բարուք եւ կենաւք: Արդ, յորժամ զՄատթիայն պարտ էր յառաջ մատուցանել. «Պարտ է, ասէին, յեկեղոցս բնդ մեզ յամենայն ժամանակի» (Ա. 21): Այլ աստ՝ ոչ այնպէս, զի ոչ էր այնպիսի աստիճան ընտրութեան⁷, եւ ոչ եւս վիճակաւ յորդորէին ընտրել, զի այն նուազ էր, վասն չեւ եւս եկեալ Հոգւոյն: Այլ աստ կամաւք ամենեցուն, եւ այն՝ զի ինքեանք կարաւորք էին ընտրել Հոգւովն, այլ սակայն եւ զառ ի նոցանէ զվկայութիւնն⁸ արտրժէին:

¹ Ա թողուլ
² Բ զայն տեղին] զամտեղին
³ Ա աստ
⁴ ԱԲ > որ
⁵ Բ պակասութիւն
⁶ Բ ընտրութեան իրացս
⁷ Բ ընտրութեան
⁸ Ա զվկայութիւն, Բ վկայութիւն

Այդ սահմաններն զթիւն եւ ձեռնադրել եւ յայնպիսի պէտս նոցա լինել, եւ բաժանել զարսն ի պաշտաւնն, առաքելոցն եղև հրամայեալ. զի մի՛ թուիցին այլքն շնորհուկս ինչ արանցն կամ առանց շնորհի ինչ Հոգւոյն առնել: Քանզի եւ Աստուած Մովսէսի հրամայեաց ընտրել զերիցունսն: Նա զի եւ բազում իմաստութեան պէտք¹ էին առ այնպիսի անաւրէնութիւնս: Եւ մի՛ կարծեսցես, թէ զի բան ոչ եղև ընձեռեալ պաշտել նոցա, այլ զգործ տնտեսութեանն, թէ ոչ ունի պէտս իմաստութեան այնպիսի իրք, այլ եւ յոյժ բազում թերեւ քան զբան:

Եւ մեք, *ասեն*, աղաթից եւ պաշտամաման² եւ բանին հպարակեսցուք (Ձ. 4):

Այս է ժուժկախոսութիւնը: Տեսանե՞ս, զի ոչ պարզաբար, այլ բազում փութոյ պնդութեամբ զաղաւթսն առնէին, եւ մանաւանդ որպէս զքարոզութիւնն զաղաւթսն լինէին վճարել՝ եւս եւ ի պաշտամանէ աղքատացն ոչ անհոգ մնային, այլ մեծաւ փութով իբրեւ յոյժ մեծագոյն իրի հպատակէին: Իսկ զքարոզութիւնն³ բանին իբրեւ զտուեալ յԱստուծոյ գործ՝ ոչ թողուլ, եւ ի Մովսէսէ իսկ խրատէին, այլ պահել զամենայն աւանդեալսն ըստ կարգի: Սմին վասն որպէս ի սկզբանն ասացին, թէ ոչ է պարտ ի բանէն դադարել, զնոյն եւ այժմ ասեն: Զի պարտ էր՝ ոչ պարզաբար եւ ոչ որպէս դէպ լինէր, այլ բազում ջանիւ ժուժկալել ի պաշտաւն բանին: «Եւ հաճոյ եղի րանն առաջի ամենայն բազմութեանն» (Ձ. 5): Վայելչապէս. զի արժանի ըստ նոցա իմաստութեան էր, վասն որոյ եւ ամենեքեան զովեցին զասացեալսն, զի այնպէս լի էր հանճարով:

Եւ ընդրեցին զՄարտիրոսն, այր լի հաւաքովք եւ հոգւով Սրբով, եւ զՓիլիպպոս եւ զՊրոքորոսն եւ զՆիկանովրա եւ զՏիմոնա եւ զՊարմենա եւ զՆիկողաոս զեկն անփորացի (Ձ. 5):

Ապա ուրեմն եւ սոքա ամենեքեան լի էին հաւատովք եւ Հոգւով Սրբով: Եւ ոչ պարզաբար հոգեւորս զսոսա ասէ, այլ լի Հոգւով եւ իմաստութեամբ, զի թէ հաւատովք եւ Հոգւով լիք, յայտ է, թէ |38ա| եւ իմաստութեամբ, զի մեծ իմաստութեան պէտք էր հանդուրժել տժգոհութեան այրեացն, ըստ որում պարտ էր լինել

¹ Բ պետք
² ԱԲ պաշտաման
³ Բ քարոզութիւն

ոչ միայն հաւատարիմ, այլ եւ իմաստուն: Զի զի՞նչ աւագուտ է, թէ չգողանայ, յորժամ զբոլորն կորուսանէ անիմաստ գոլով՝ յանդուզն կամ զայրացեալ:

Սմին վասն, որպէս Ստեփանոս լի հաւատովք եւ իմաստութեամբ, այսպէս սքանչելի եւ Փիլիպպոս, յազագս որոյ գրէ Ղուկաս. «Մտեալ, ասէ, ազարի քունն Փիլիպպոսի աւագարանի, որ էր յեթանց¹ անփի» (ԲԱ. 8):

Եւսերի Այսպէս Պրոքորոսն հետեւող Յովհաննու աւետարանչի: Այսպէս Նիկողաոս, այն որ թէպէտ ի պատճառս շնութեան կնոջ իւրոյ, զոր արձակեաց խրատու առաքելոցն, համարձակին ի շնութիւն նիկաւլացիք², այլ ինքն յոյժ սքանչելապէս եկաց մնաց, որպէս պատմէ Կղեմենտէս³: Այլ զի եկ կոչէ զսա Անտիոքայ⁴, ինձ թուի ի հեթանոսաց զոլ նշանակել զսմանէ, կամ որպէս զՅովսէփ կիպրացի եւ զՊաւղոս տարսոնացի, այսպէս եւ զսա անտիոքացի:

Յոհ.⁵ Արդ, զի մի՛ այնպիսի ինչ լիցի որպէս առ Յուդայիւ, Անանիաւ եւ Սափիրաւ, ընտրեալ որոշեցին զսոսա ի բազմութեանէն:

Եւ կացուցին առաջի առաքելոցն (Ձ. 6):

Ոչ եթէ առաքեալքն ածին, այլ ի բազմութեանէն արքն ձգեալք լինէին: Այլ սքանչելի է, թէ զիա՞րդ ոչ Հերձաւ բազմութիւնն յընտրութիւն արանցն, եւ ոչ ի նոցունց անհնազանդութեամբ անպատուեցան առաքեալքն: Եւ տես՝ զիարդ եւթն արանց կարաւտացան առ այնպիսի իրս, այնչափ զինչսն ի վերայ հոսեալ լինէին, եւ այնչափ էր այրեացն բազմութիւնն: Եւ տես՝ զի ոչ էր կարգելն զսոսա մարդկային եւ աւելորդ, եւ զի լի էին Հոգւով եւ իմաստութեամբ. եւ յայտ անտի է, զի ոչ հայցէին ուսանել զհանգամանս գործոյն, թէ զիարդ մատակարարեսցեն: Այլ թէ «Աղաթս արարեալ եղին ձեռս ի վերայ նոցա» (Ձ. 6): Եւ ոչ ասէ աստ զաղաւթսն, այլ համառաւտ անցանէ: Այլ տես՝ զի ամենայն ուրեք զհոգեւորսն՝ պահաւք եւ աղաւթիւք եւ բազում ջանիւ եւ ընտրութեամբ առնէին: Որպէս յորժամ զպաւղոսեանսն յուղարկելով՝ աղաւթիւք եւ ջանիւ առաքէին, այսպէս եւ սոցա ընդ գործոյն եւ զքարոզութիւն բանին աւանդեցին: Որպէս ինքեանք հսկելով բանին՝ ի պաշտամանէն ոչ հեղգացան: Իսկ զի թէ-

¹ Ա յիւթանց
² ԱԲ ցիկողացիք
³ ԱԲ Կղեմէնտես
⁴ Բ յԱնտիոքայ
⁵ Գ > յոհ.

պէտ ձեռս վերադրեալ լինի առն, այլ Աստուած է, որ զամենայն ինչ ներգործէ, եւ նորին ձեռն մերձեցեալ լինի ի գլուխ ձեռնադրելոցն, որպէս ի Հնումն առ Յեսուաւ եւ այլովք ոմամբք: Միայն թէ ըստ արժանի եւ որպէս պարտն է լիցի ձեռնադրութիւնն, որպէս եւ աստ:

Այլ որպիսի¹ ինչ է իշխանութիւն սոցա, զոր ընկալան ձեռնադրութեամբ: Զսարկաւազացն ունէին զպատիւ՝ յայտ է: Իսկ այսպէս այժմ ոչ գոյ յեկեղեցի¹, այլ հրիցանց է տնաւրէնութիւն, զոր նոքայն առնէին: Այլ ինձ թուի, զի դեռ եւս ոչ մի ոք էր եպիսկոպոս, այլ առաքեալքն միայն: Սմին վասն եւ ոչ զհրիցանց եւ ոչ զսարկաւազաց կարծեմ զանուանան² յայտ յանդիման գոյ: Այլ առժամայն ոչ միայն ի սարկաւազութեան, այլ եւ յայլ շնո/38բ/բՀս աստուածայինս եղեն սոքա ձեռնադրեալք: Ուստի ոչ Հարեւանցի, այլ բազում աղաւթիւք լինէր ձեռնադրութիւնն, զի զաւրասցին կարողութեամբ: Զորս եւ ոչ բարձրամտեալս ինչ ասէ վասն իշխանութեանն կամ Հեղզացեալս ի գործն, զի եւ մեք այսպէս զգուշացուք:

Եւ բանն Աստուծոյ աճէր, եւ բազմանայր թիւ աշակերտացն յոյժ յերուսաղէմ (Ձ. 7):

Ոչ լոկ եւ պարզաբար ինչ ասէ զայս, այլ զի ցուցցէ, թէ որչափ էր ողորմութեան եւ կարգաւորութեանն զաւրութիւն: Եւ այս եւս մեզ ի խրատ, զի եւ մեք այսու կարասցուք զբազումս ձգել ի Հաւատոս: Այլ ո՞վ սքանչելեացն, զի յերուսաղէմ աճեալ լինէր բազմութիւնն, ուր Քրիստոս եղև սպանեալ, անդ աճեաց եւ քարոզութիւնն: Եւ ոչ միայն ոչ գայթակղեցին³ ոմանք սակս անցիցն Անանիայ եւ Սափիրայ, այլ եւ երկիւղն եւ Հաւատոցն Հաստատութիւն⁴ յոլովագոյն եղև: Զի թէպէտ զոմանս տանջեալս տեսանէին յառաքելոցն վասն անուանն Յիսուսի, եւ ոմանց սպառնացեալ մի՛ խաւսել յանունն յայն, ոմանք փորձելով զՀոգին եւ այլք տրտնջէին, այլ տե՛ս աճեցեալ զբազմութիւնն, եւ այն զկնի փորձութեանցն եւ ոչ յառաջագոյն:

Հանդերձեալ այսուհետեւ աճեցուցանել զիրան Ստեփանոսի, նախադրէ եւ զպատճառս նորին իրաց: «Յագու՞մ ժողովք, ասէ, ի քահանայիցն անսային հաւաքոցն» (Ձ. 7): Զի տեսին զքահանայապետսն եւ

¹ Բ եկեղեցի
² ԱԲ զանուան
³ Բ գայթակղեցան
⁴ Բ հաստատութեան

զիշխանսն եւ զայլսն սուտ եղեալս, եւ զսքանչելեացն եւ զգեղեցիկ կարգացն փորձ տեսեալ, զՀնազանդէին Հաւատոցն: Այլ տե՛ս զանչափ մարդասիրութիւնն Աստուծոյ, մինչ զի եւ ի քահանայապետիցն, որք Հանապազ չարաչար տրտնջէին եւ Հայհոյէին զնա, եւ ասէին՝ «նաչեցի զզա՛ ի Հաւատս ընկալաւ, որք կամեցան»:

ՅՈՐԴՈՐԱՆ

Զոր եւ մեզ պարտ է բարիս փոխարինել դաւաճանողացն, զի այսու նմանիլ կարիցեմք¹ Քրիստոսի: Զի եւ նա եկեալ ի բարերարել մարդկան՝ խաչեցին եւ զաշակերտսն նորա տանջեցին, այլ նա յետ այնորիկ ի պատիւ աշակերտացն Հասուցանէր զՀաւատացեալսն ի խաչողացն: Արդ, որորմածութեամբ յայստիկ կրթեցուք, եւ բարերարելով թշնամեացն, եւ մեծահոգութեամբ անցասու՞մն լինելով առ անարգաւդսն եւ անլիշաչար: Զի այսպէս պայծառք երեւեալք քաջութեամբ պսակացն Հասանիցեմք շնորհաւքն Քրիստոսի՝ որ է աւրհնեալ յաւիտեանս, ամէն:

[ԳԼՈՒԽ ԺԵ.]

Սրբեփանոս այր լի շնորհաւք եւ զօրութեամբ (Ձ. 8):

Տեսանե՞ս, զի առ եւթանն նա² էր նախապատուեալ եւ առաջնորդէր այլոցն, զի թէպէտ ձեռնադրութիւնն Հասարակաց էր, սակայն բազմապատիկ շնորհս եւ զաւրութիւնս սա յինքեան ընկալաւ, զի ըստ չափոյ Հաւատոցն տայ Աստուած: Եւ զի լի էր Հաւատովք, լցաւ եւ Հողւով շնորհաց եւ զաւրութեանց, շնորհաւքն՝ ի բարեգործել բժշկութեամբք, եւ զաւրութեամբն՝ ի բազմապատիկ նշանս եւ ի պատուհասել կարողանալ: «Անե՛ր արուեսպս եւ նշանս մեծամեծ ի ժողովրդեանն» (Ձ. 8): Համառաւտ անցանէ եւ աստ, եւ ոչ յանուանէ յիշէ զեղե/39ա/ալսն ի նմանէ: Այլ «արուեսք» ասի՝ որ ձեռս զնելով իցէ, որպէս կաւով ձեփելն Տեսուն զաչս կուրին, եւ «նշան» որ Հրամանաւ, որպէս այն, թէ «Երթ, որդին քո կենդանի է», կամ «Ղազարէ, եկար արարաք» (Յովհ. ԺԱ. 43): Յայսպիսիս զաւրանալ ասէ սմա:

Եւ տե՛ս, զի նախ քան զձեռնադրութիւնն³ այսպիսի ինչ ոչ առնէր: Զի յայս լիցի, թէ ո՛չ միայն շնորհաց, այլ եւ ձեռնադրութեան

¹ Բ կարեմք
² Բզ մայ
³ Բ զձեռնադրութիւն

պէտք են, որովք սա ոչ միայն բանիւ ուսուցանէր զամենեսեան, այլ եւ յաճախէր զմեծամեծ գործս եւ զնշանս զարմանալիս: Յորմէ դարձեալ նոքա չար նախանձու շարժեալք՝ ամբոխ եւ խռովութիւն յարուցանեն, ըստ որում ասէ. «Յարեան ոմանք ի ժողովրդեան, որ կոչեր լիբեացոց¹, կիրեակացոց, աղէքսանդրացոց, կիլիկեցոց, ասիացոց» (Ձ. 9): Դարձեալ յառնել՝ զգայրանայն ասէ եւ զբարկութիւնն: Այլ աստ յոյժ առաւել ցուցանէ զբազմութիւնն² ի վերայ յարուցելոցն. ոչ միայն զայնոսիկ, որ յերուսաղէմ էին, այլ եւ այլս բազումս, որք յայլ եւ այլ ժամանակս գերեալք ընդ բազում աշխարհս, եւ հետոյ ուրեմն անդրէն զարձեալք, կէսք ի լիբեացոց³ ի սահմանակցացն եգիպտոսի եւ Հնդկաց, եւ այլք ի կիւրեակացոցն, որ է անդր եւս քան զԱղէքսանդրիս⁴, եւ ոմանք յասիացոց, որոց լեզուաւքն վարժեալք եւ յերուսաղէմ բնակեալք, զի մի՛ յար երթեակութեամբ աշխատեսցին. որք եւ ժողովարանս ունէին լսել զարեւնսն եւ աղաւթել: Սոքա իբրեւ տեսին զսուրբն այնքան պայծառացեալ նշանաւք, ոչ բերելով նախանձուն՝ խնդիրս ոմանս ի մէջ արկանէին. վիճել ընդ Ստեփանոսի⁵: Ո՛վ անմտութեանն, զի սրոց գործով չարչարանաց ոչ յաղթէին, ակն ունէին բանիւք յաղթել. եւ զոր ինչ առ Քրիստոսիւ առնէին՝ զնոյն եւ աստ, զի միշտ բանս ի մէջ արկանէին վիճախնդիր լինել, զի հարկ արասցեն նմա ասել ինչ, թերեւս պատճառս կարասցեն յաւդել:

Եւ ոչ կարէին զդժ ունել իմաստութեանն եւ զՆոզոյն՝ որով խաւար (Ձ. 10):

Ոչ միայն պարտեալ լինէին, այլ եւ ոչ հակառակել ինչ ընդդէմ կարէին: Եփր. Զի գաւրաւոր մաքսումամբ ի մարգարէից շուրջ ասէր զնոսա եւ խռովէր:

Յոհ. Զղաղարումն թերեւս ասելով զաստուածային աւրինացն, կամ թէ եւ յայտնի ոչ ասէր, սակայն զնոյն նշանակեալ լինէր: Զի թէ ինքն յայտնապէս ասէր, ոչ էին պէտք եկամուտ արանցն կամ սուտ վկայիցն:

¹ Աբ լիբեացոց

² Բ զբազմութիւն

³ Բ լիբեացոց

⁴ Բ զկղեքսանդրիս

⁵ Բ ստեփանոսի

Յայնժամ հրապուրեցին արս ոմանս ասել, թէ լուսաբ գոորա խաւսել րանս հայիոյութեան ի Մովսէս եւ յԱստուած (Ձ. 11):

Արդ, զառաքելոցն ասէին, թէ զյարութիւնն պատմեն, եւ թէ լցէք զերուսաղէմ ուսումար ձերով, իսկ աստանաւք, զի բազումք բժշկեալ լինէին, վասն որոյ եւ գոհանալ պարտ էր, ընդ այն իսկ խռովէին, եւ յայլ ձեւ շրջեն¹ զչարսխաւսութիւնն, եւ զՔրիստոսն ոչ ինչ յիշեն, զի յայնմանէ արգել զնոսա Գամաղիէլ², այլ իմն պատճառս յաւդեալ ի մէջ բերեն. «Չարսխաւսութիւն, ասեն, ասել եւ խաւսի գԱստուծոյ եւ գՄովսէս» (հմմտ. Ձ. 11):

Եւ քանզի պարզարար յափշտակել ամաչէին՝ ոչ ինչ ունելով վնասարանել: Տես զինչ առնեն. ոչ ինքեանք յ39ր/ զատաւազքն վկայեն, կասկածեալք, զի մի՛ կշտամբեցին զաւաճանաւոյս եւ անիրաւս գոյ, զայլս հրապուրեալ արծաթով վարձաւորեն ասել, թէ «Լուսաբ գոորա խաւսել րանս հայիոյութեան ի Մովսէս եւ Աստուած» (Ձ. 11): Ո՛վ անամաւթք, զհայհոյութեան իրս դուք առնէք, եւ չէ ձեզ փոյթ: Վասն այսորիկ գՄովսէս ի մէջ բերեն, զի զԱստուծոյ փոյթ ոչ ունէին, այլ ի վեր եւ ի խոնարհ գՄովսէս յիշեն. «Մովսէս այն, որ եհան գմեզ, ոչ զիպեմս զի՛ եդե» (Է. 40): Այլ պարտ էր զմտաւ ածել զժնէիցն, թէ զիա՞րդ հայհոյիչ այր՝ այնպէս յաղաւթիցէ, զի ոչ կարէին զդէմ ունել, կամ զիա՞րդ նշանս այնպիսիս առնել ի ժողովրդեանն:

Այլ ամբոխ չար եւ անկարգ գոյով՝ ծանրացուցանելով զյաւդեալ ամբաստանութիւնն, «Խռովեցին գժողովուրդն եւ գերիցունս եւ զպիիրս» (Ձ. 12): Եւ քանզի ոչ ախորժէին պարզաբար ապանանել, այլ դատաստանաւ իբրեւ հայհոյիչ խորամանկէին³ իմն, զի եւ զճշմարտութիւն առաքելոցն ստութեան կարծեալք⁴ վնասեսցեն: Սմին վասն զնոսա թողեալք ընդ սմա վիճաբանէին, եւ ստալաւք⁵ զպարտութեամբն զամենայն ժողովուրդն զայրացուցին որպէս սովոր էին:

Եւ ապա յանդուզն⁶ համարձակութեամբ իբր զգազանս արիւնաբուս «Նասեալ ի վերայ յափշտակեցին զգատն անմեղ եւ քարչեցին յանիրաւ արեանն, եւ կեցուցին վկայս սուրս, որ ասէին, թէ այրս այս ոչ զաղարել խաւսել րանս հայիոյութեան զբեղոյն սրբոյ եւ զարիեացն» (Ձ. 12-13): Սուտ վկայիւք զանմեղն զատապարտէին, զի մի անիրաւ սպանաւորք երեւես-

¹ Աբ շրջեալ

² Ա գամաղիէլ

³ Աբ խորամանկեցին

⁴ Աբ կարծեալք

⁵ Ա ստաւաղ, Բ ստաղ] ստալաւք

⁶ Աբ յանդուզն

ցին, այլ իբրև ջատագովք արինացն եւ պահալքը զասացեալն, թէ «Մի՛ որ առանց երկուց վկայից¹ մեոցի» (Օրէնք Բ, ԺԷ. 6): Եւ այսպէս զանմեղն զրպարտէին, որպէս միշտ սովոր էին² առնել, որպէս առ Քրիստոսիւ, Շուշանաւ եւ Նարովթաւ, զի աշակերտք էին չար ձերոցն եւ Յեզաբէլի³, վկայէին, թէ այրս այս ոչ դադարէ հայհոյել զՄովսէս, զտաճարն եւ զԱստուած: Տեսանե՞ս ս՛րբքան ծանր է չարախաւսութիւնս. ոչ ասեն, թէ խաւսի, այլ թէ ոչ դադարէ ի խաւսելոյ⁴ զհայհոյութիւնն: Այսինքն՝ թէ գործ հանապազորդ զայս ունի իւր՝ հայհոյել⁵ զսուրբ տաճարն եւ զաստուածային աւրէնքն:

Եւ ոչ զայս բաւական համարին, այլ յաւելուն իբրու ցուցական առնելով. «Մեր, ասեն, լուսր ի դմանէ, զի ասեր, թէ Յիսուս Նազովրեցիս⁶ նա քակեսցէ զտաճարն եւ փոխեսցէ զարեւսն Մովսէսի» (Ձ. 15):

«Նազարեցին» ասեն նախատելով, «նա քակեսցէ զտաճարս»՝ զայս միշտ եւ ի վերայ Քրիստոսի կարկատէին. «Աւ՛ն, որ քակէիք զտաճարն» (Մարթ. ԻԷ. 40): Քանզի մեծ իմն վստահութիւն հաստատութեան ազգին կարծելով զտաճարն, յոյժ ախորժելի էր նոցա, որով եւ զչարախաւսութիւնն աննեղելի ջանան ցուցանել. որպէս թէ զտաճարն այն քակել ասէ Յիսուսի, եւ զքնակութիւնն եւ զաւրէնսն փոփոխել, զոր ետ մեզ Մովսէս: Եւ յանուանէ զՄովսէս ի մէջ բերելն կրկին չարախաւսութիւն էր: Նախ՝ թէ փոխէ զսո/40ա/վորական աւրէնսն, եւ երկրորդ՝ թէ զայլս ի ներքս մուծանէ: Սմին վասն ոչ ասացին, թէ զոր ետ մեզ Աստուած, այլ «գոր եպ մեզ Մովսէս» (Ձ. 14), զի ցուցանել ջանային, թէ վասն քակելոյ քաղաքին եւ տաճարին եւ ամբարշտութեանն յԱստուած, որ էր փոփոխումն աւրինացն, զնա չարախաւսէին, զի այսպէս ի ցասումն սպանութեան զամենեսեան զրդոեցեան:

Արդ, իբրև կարծէին, թէ զարհուրեցուցին զնա ատենին, եւ ալին ունէին այլագունել երեսացն յերկրւղէ եւ յամաւթոյ՝ վրիպեալ զտան: «Զի հայեցեալ ի նա ամենեցուն, որ նստէին յաբնին, րեսին զերեսս նորա իբրեւ զերեսս հրեշտակի» (Ձ. 15): Վայելեչապէս. զի Տէրն Հրեշտակաց ի ձեւ անմարմին սպասաւորացն իւրոց երեւեցոյց զմարմնաւոր սպասաւորն իւր յամաւթ դիւանդէմ լրբենեացն: Եւ ի յոյս վստահութեան՝ այսրէն ի մեզ դառնալոյ առաջին պայծառ փառացն, ուստի վրիպե-

¹ Բ վկայի
² Բ եճ] էիճ
³ Բ յեզաբելի
⁴ Բ խօսելով] ի խաւսելոյ
⁵ ԱԲ հայիոյէ
⁶ Գ նազարեցիս

ցաք, զի «Ծագեսցին արդարն իբրեւ զարեւակն» (Մարթ. ԺԳ. 43): Եւ ի խրախոյս քաջալերութեան յետ այնորիկ հետեւողացն ի նոյն հանդէս:

Եւ աես, զի եւ ի փոքր աշտիճանի դրով. է փայլել մեծապէս, որք կամեսցին, որպէս եւ սա՛: Բայց եւ զի՞նչ նուագադոյն սա ընկալաւ քան զառաքեալսն. ի նշանաց ոչ էր նուագեալ, եւ համարձակութեամբ բանի պայծառագոյն, որով ի խոր խոցեալ լինէին դժնեայքն: «Տեսին զերեսս նորա իբրեւ զերեսս հրեշտակի» (Ձ. 15): Այս իսկ էր շնորհ փառացն Մովսէսի, որով խնդալից արար զնա Աստուած լուսափայլութեամբ դիմացն. իսկ զսորայս առաւել պայծառութեամբ փայլեալ, բազում եւ անչափ լցեալ ուրախութեամբ: Եւ վայելչապէս. զի վասն Յիսուսի կրէր զզրպարտութիւնն, սակս որոյ ընդ մեծապէս բերկրել սրտին, զուարթացան երեսքն՝ որպէս եւ առաքեալքն խնդային² ընդ անարգանսն՝ որ վասն անուանն Յիսուսի: Եւ քանզի հանդերձեալ էր ընդ երկար աստուածաբանել, նախ երեսաւքն Հիացոյց զնոսս, նուաճելով յունկնդրութիւն, զի գոյ եւ ի պայծառ դէմս լրումն հոգեւորական շնորհի՛ սիրելեացն ի յոյս հաստատութեան, եւ թշնամեացն յամաւթ եւ ի զարհուրանս, որով եւ ներեցին ատենաբանութեանն:

Այլ թէ ուստի՞ էր շնորհացն լոյս փայլեալ ի դէմսն Ստեփանոսի: Յայտ է, զի կատարելութիւն հաւատոցն շնորհալից արար զնա, զոր վկայեաց, թէ «Լի էր հաւաքովք եւ հոգով Սրբով» (ԺԱ. 24): Զի է հաւատովք շնորհս ունել, ոչ միայն ի բանս եւ ի բժշկութիւնս, այլ եւ յայս ինչ շնորհք Հոգւոյն բաշխի, որ աջողէ զամենայն յամենայնի, որով տեսին զերեսս նորա իբրեւ զերեսս Հրեշտակի. զի զպարգամիտսն եւ զանչարսն՝ յաւէտ շնորհաւք ընու Աստուած, որպէս զԲառնաբա՛ զվկայէ Ղուկաս: Եւ թէ յինչ սակս այս եղեւ, վասն զի ոչ էր նա պատճառ այսպիսի յանդուզն զրպարտութեանս՝ դիմացն լուսաւորութիւն եւ հեզութիւն եւ հանդարտութիւն նորա յայտ առնէր: Զի ուր զառաքեալսն ոչ այսպէս զրպարտէին՝ այլ միայն արգելուին, այսպիսի ինչ ոչ եղեւ. իսկ աստ զի սա /40բ/ զրպարտեալ լինէր, վայելչապէս ուղղէր զայն Աստուած, զի նախ քան զամենայն լուսաւորութիւն⁴ դիմացն պատասխանի արասցէ ընդդէմ ստութեանն: Այս իսկ եւ⁵ զքահանայապետն յամաւթ արար, եւ զիջոյց ի խիստ դառնութենէն ունկն դնել բանից նորա:

¹ Բ աստ] սա
² Բ խնդացիս
³ ԱԲ զբառնաբայ
⁴ ԱԲ լուսաւորութեան
⁵ Ա է] եւ

Աստ քահանայապետն, թէ արդարեւ այդ ա՞յրպէս իցէ (Է. 1):

Տե՛ս զխորամանկութիւնն. Հեզուլթեամբ Հարցանէ՛, զի մեծ ինչ չարագործեցէ՛, զոր եւ առ Քրիստոս արար: Վասն այնորիկ եւ նա Հեզաբար սկսանի զբանն եւ ասէ. «Արք եղբարք եւ հարք, լուարուք ինձ. Աստուած փառաց երեւեցաւ հար մերում Արահամու մինչդեռ ի Միջագետս Էր, մինչ չեւ րնակեցուցեալ էր զեա ի Խառան» (Է. 2): Ոչ առանց խորհրդոյ կամ պարզարար ի վեր ի նահապետ անդր տանի զբանս:

Եփր. Այլ քանզի արամար¹ եւ անգէտս զպրութեան Հենդնէին զոյ զառաքեալսն՝ սկսաւ երկրորդել նոցա զգիրս, սկսեալ յԱրահամէ Համառաւատ մինչեւ ի Քրիստոս եւ ի լրբութիւն նոցա:

Յոհ. Եւ իսկ եւ իսկ յառաջին² բանիցն զթուեցեալն նոցա մեծ ի բաց բառնայ, եւ ցուցանէ ասացելովքն, թէ ոչ ինչ է տաճարն եւ Հրէական սովորութիւնքն: Զի ի Միջագետս երեւեցաւ Աստուած Արահամու, եւ անդ տաճար ոչ էր եւ ոչ զենմունք, եւ յաստուածային տեսլենէն Արահամ ոչ վրիպեաց. եւ այն, զի նախահարս քաղ-զեայս³ պարսիկս ունէր: Եւ բարւոք սկսանելով ի բանն՝ Աստուած փառաց կոչեաց ցուցանելով, թէ զանպատիւսն փառաւորս արար: Զի նա, ասէ, որ զնոսս⁴ արար փառաւորս, եւ զմեզ արասցէ: Տե՛ս, թէ⁵ զիա՞րդ ի բաց տանի զնոսս ի մարմնական ընծայիցն. եւ նախ ի տեղւոյն սկսանի, զի բանն վասն⁶ տեղւոյն էր: «Աստուած փառաց» ասէ, զի ոչ կարաւորի ի մէնջ փառաց, այսինքն՝ ի ձեռն տաճարիդ, զի ինքն է աղբեր փառաց եւ ի նմանէ ամենեցուն փառք: Ապա մի՛ կարծէք այսու փառաւորել զնա, զի երեւումն Աստուծոյ եւ խոստումնն նախ է քան զտաճարն եւ յառաջ քան զթլփատութիւնն եւ քան զզենմունսն: Եւ զի դուք ոչ ըստ արժանեաց ձերոց առէք ոչ թլփատութիւնն եւ ոչ զաւրէնսն, այլ այս ամենայն Արահամու խորութեանն վարձ էր, զի զերկիրն խոստանայր տալ նախ քան զթլփատութիւնն եւ զաւրէնսն, եւ զՀայրենիսն թողուլ Հրամայէ՛ր՝ զի այն է Հայրենիք, զոր Աստուած պարտ զոյ վարկանի:

¹ Ար արամարս
² Բ առաջին
³ Ար քաղդէայս
⁴ Բ զնա
⁵ Ար > թէ
⁶ Ար > տեղւոյն սկսանի, զի բանն վասն

Եւ, ասէ, յերկրէ քումմէ՛ եւ յազգէ քումմէ՛¹, եւ եկ յերկիր, զոր ցուցից քեզ (Է. 3):

Յուցանել կամի, թէ սոքա ոչ են զաւակ Արահամու, զի նա այնպէս Հաւան եւ Հնազանդ էր Աստուծոյ, զի «Եւ, ասէ, յերկրէ եւ յազգէ քումմէ» (Է. 3): Երկրքեան իսկ դժուարինք են, այլ նա աշխատութեան Համբեր, եւ դուք զպտուղն Հաւաքեցէք: Եւ թէ ամենեքեան նախահարքն ի վիշտս եւ ի նեղութիւնս էին եւ ի Հրամանէն Աստուծոյ ոչ խոտորէին, առ ի խրատել զմեզ՝ թէ առանց նշանաց պարտ է Հաւանել Աստուծոյ, թէպէտ եւ դժուարինք² իցեն պատահալքն. զի եւ Հայրապետն զշիրիմս Հայրենիս թողեալ եւ զայլն³ ամենայն Հնազանդեալ լինէր Աստուծոյ:

Յայնժամ /41ա/ Ելեալ, ասէ, յերկրէն քաղղեացոց՝ փոխաբնակեցաւ ի Խառան (Է. 4):

Ուրեմն ստուգապէս քննելով՝ քաղղէացիքն են Հրեայքն, զի «Եւ, ասէ, յերկրէն քաղղեացոց»: Իսկ այն զի ասէ գիր, թէ «Հայրն Արահամու կամեցաւ ելանել», աստի ուսանիմք, թէ տեսլամքն Աստուծոյ ինքն Արահամ շարժեալ եղև առ յելանել: Եւ յայտ է, զի Հայրն երեւմամբն Աստուծոյ ոչ ուղեկցէր նորա զնացկանութեանն, այլ վասն զթոյ մանկանցն, թէպէտ բազում ճանապարհ Հատանէին, զհետ զնացեալ լինէր մինչեւ ի Խառան:

Եւ անփի յեփ մեռանելոյ հար նորա՝ փոխեաց պանդխտեցոյց զնա յերկիրս յայս, յորում դուք այժմիկ րնակեալ էք (Է. 3):

Տեսանե՛ս, թէ⁴ զիարդ զնոսս յերկրէ ի վեր Հանէ ցուցանելով, թէ նոքա պանդխտութեամբ բնակէին՝ ազնուազունին սպասելով. եւ զսոսս կշտամբէ՛ բնակիչս երկրի, եւ ստորագաւառէ այս արորժաւդս զոյ զաստիս նախապատուելով: Այլ զնորա Հաւատն եւ զերկայնամտութիւնն եւ ինքն Աստուած կամելով յայտնի առնել. «Ոչ եր ոմա ժառանգութիւն ի սմա եւ ոչ քայլ մի ուրին» (Է. 5): Եւ նա ոչ երկմտէր կամ տազնապէր ինչ, այլ ի Հաւատս յեցեալ զխոստացեալսն յԱստուծոյ իբրեւ զառեալ ունէր, որով Հաւատով եւ զազգն եւ զՀայրենիսն թողեալ՝ եկն զհետ խոստմանն Աստուծոյ, այլ դեռ

¹ Ար > քումմէ
² Ա ք դժուարինք
³ Ար զայլս
⁴ Ար > թէ

եւս ոչ ետ զժառանգութիւնն, զի աւրինակ ուրեմն էր այն՝ այլոյ երկրի, զոր առնոց էին:

Եւ խոստացաւ փալ նմա զսա ի բնակութիւն (Է. 5):

Ոչ վայրապար զբանս վերստին առնու, ոչ ետ ասէ, եւ խոստացաւ տալ: «Եւ զաւակի նորա, ասէ, յեք նորա» (Է. 5), դեռ եւս զաւակ ոչ գոլով նորա: Զայս ասէ՝ զի բազում ցուցցէ զԱստուծոյ մարդասիրութիւնն եւ զամենահնար զաւարութիւնն, որ զամենայն ինչ յանհնարից կազմեալ ի մէջ ածէ. զի զբնակեալն յերկրին՝ քաղդէացուց եւ զայնչափ հետացեալն աէր ասաց առնել երկրին պաղեստինացուց: Յայտնէ միանգամայն զԱբրահամու հաւատան եւ զյտղութիւնն, զի ոչ գոլով նորա զաւակ՝ ունկնդիր լինէր Աստուծոյ, եւ մանաւանդ զի եղեալքն զհակառակն ցուցանէին: Զի իբրեւ եկն, ոչ ունէր տեղի եւ ոչ քայլ մի ոտին, եւ ոչ ունէր որդի, այլ ոչ կասէր ի հաւատոցն:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Զի ուսուցուք եւ մեք մի՛ տազնապել ընդ աստեացս նեղութիւնն, մանաւանդ հրաւիրեալքս ի նեղութիւնս աշխարհի աստ. զի այսպէս զխոստումն² Աստուծոյ ընդունել մարթասցուք, թէպէտ ներհականք թուիցեն պատահքն: Բայց այժմ առ մեզ ոչ ներհականք, այլ յոյժ հետեւեալք ըստ խոստմանցն, զի աստանաւր նեղութիւն ունել մեզ ասացաւ, եւ անդ հանգչիլ. ապա մի՛ փոփոխեսցուք զժամանակս, զի աշխատութեանց եւ մրցմանց է ժամ, մի՛ աստ հանգիստ խնդրեսցուք: Եւ զի այժմ հալածանք ի կռապաշտից ոչ գոյ, մարտիցուք ընդ սնափառութիւն, ընդ բարկութիւն, ընդ անպատեհ ցանկութիւնս, ընդ ազահուութիւն: Տարցուք թշնամանացն՝ որ զժնդակք են, չարչարիչք հոգուց, որոց յաղթելով՝ պսակացն հասցուք շնորհաւքն Քրիստոսի, ընդ որում Հաւր եւ Հոգւոյն Սրբոյ փառք յաւիտեանս. ամէն:

[ԳԼՈՒԽ ԺԶ.]

/41բ/ Եւ մինչ ոչ գոյր նորա որդի, խաւսեցաւ Աստուած այսպէս՝ թէ եղիցի զաւակ նորա պանդուխտ յաւրար երկրի. եւ ծառայե-

¹ Աբ յերկիրոց
² Աբ զխոստումնոց

ցուցեն զնա եւ չարչարեսցեն ամս չորեքարիւր¹, եւ զազգն, որում ծառայեսցեն, դարեցայց ես՝ ասէ Աստուած, եւ յեք այսորիկ ելցեն եւ պաշտեսցեն զիս ի փեղուջս յայսմիկ (Է. 6-7):

Հայեաց, թէ քանի ամաւք յառաջ է խոստումնն, եւ որպիսի² խոստմանն յեղանակ, եւ ոչ ուրէք³ էր զենմունքն, եւ ոչ թրիատութիւնն: Եւ դարձեալ. թէ ո՛րպէս ինքն Աստուած զիւրսն թոյլ տայր չարչարանս կրել եւ յաւտարութեան պանդխտանալ այնչափ ժամանակս, եւ չարաչար նեղիլ յայնցանէ՝ որոց ոչ ինչ մեղան: Զի ոչ որպէս տեսարք ծառայուք եղիպտացիքն նոքաւք վարէին, այլ որպէս թշնամիք եւ գոռոզք՝ ի կոխել միայն եւ ի չարչարել փութալով:

Այլ թէպէտ զայսքան ժամանակս էգ թուով չափեալ, թոյլ տայր վիսանալ վատթար գոռոզացն՝ սակայն ոչ առանց պատուհասի թողոյր զնոսա: Այլ «Ջազգն, որում ծառայեսցեն, դարեցայց ես՝ ասէ Աստուած»: Զայս ասելով իբր շնորհս իմն առնել երեւի չարչարելոցն ի պանդխտութեան, պատուհասելովն³ զնեղիչան: Բայց անդէն վաղվաղակի՝ ոչ սոցա հանգիստ լինել տուեալ, եւ ոչ նոցա տանջանս, այլ նախ յառաջ խոստմանայ միայն: Ապա մի՛ ով դուք, այսու միայն բարեպարիչտք լինել համարիք՝ ասելով զՅիսուսէ. «Թէ յուսացաւ ի Տէր, փրկեսցէ այժմ զդա, եթէ կամի զդա» (Մարթ. ԻԷ. 43): Զի նա, որ խոստացաւն Աբրահամու, որ ետն⁴ զերկիրն, յայնժամ նախ գալոյ չարեացն տեղի տայր, նոյնպէս եւ այժմ թէպէտ արքայութիւն խոստացեալ է, այլ նախ թողու կրթել փորձութեամբք: Եւ եթէ անդանաւր⁵ յետ չորեքարիւր⁶ ամի էր ազատութիւնն⁷, յաղագս արքայութեանն զի՞նչ զարմանք են ո՛չ տալն առ ժամայն:

Բայց դու զայն տես, զի զոր խոստացաւն՝ արար, եւ ոչ կարաց յոլով ժամանակն եւ խիստ ծառայութիւնն խափանել զխոստումնն. եւ ոչ մինչ⁸ ի թշնամեացն պատուհասելն եկաց մնաց, այլ ի նոցա կորնչելն բնաւ. սոքա ի նեղութեան աւգնեալք. փրկութեամբ մեծաւ ելին ի հանգիստ. զոր եւ յիշեցուցանէ նոցա զմեծ երախտիսն յասելն, թէ «Յեք այսորիկ ելցեն եւ պաշտեսցեն զիս ի փեղուջս յայս»

¹ Աբ չորեք հարիւր
² Աբ ուրեք
³ Բ պատուհասելով
⁴ Ա ետ
⁵ Բ անտաճօր
⁶ Աբ չորեք հարիւր
⁷ Աբ ազատութիւն
⁸ Աբ ինչ] մինչ

(Է. 7): Այսինքն՝ թէ ազատութեամբ մեծաւ վերստին այսրէն դարձցին եւ առանց պատուհասի մնասցեն: Եւ յետ այսչափ երեւմանցս եւ խոստմանց: «Ապա եր նմա ուխար թփաբութեան» (Է. 8): Իբրեւ դրոշն ինչ կնքոյ եւ նշան՝ որով զատչիցին հաւատացեալքն յանհաւատիցն¹:

Եւ ապա ծնաւ զԻսահակ (Է. 8):

Աստանաւր հանգիստ եւ դիւրութիւն արար Աբրահամու կատարմամբ աւետեացն ի ձեռն պարզեւական զաւակին: «Եւ թփաբեաց զնա յաւոր ութերորդի, եւ Իսահակ գՅակոր, եւ Յակոր գերկորասան նահապետսն» (Է. 8): Աստ թուի ինձ զաւրէնսն նշանակել թլփատութեամբն Յակորաւ եւ նահապետաւքն. զի ըստ աւրինացն հրամանի յութերորդում թլփատէին աւուր, որ էր ստուէր հանդերձելոյ ութերեկին, /42ա/ յորժամ թլփատեալ ի բաց կտրին² չարքն յառաքինեաց, որ եւ առ³ մեզ Քրիստոսիւ պայծառացաւ անձեռագործ թլփատութիւն:

Եւ նահապետքն նախանձեալ ընդ Յովսէփայ վաճառեցին զնա յԵգիպտոս (Է. 9):

Աստանաւր Քրիստոսի աւրինակն է յայտնեալ նոցա՝ իրաւք զոր կրեաց Յովսէփ յեղբարցն⁴, որք ոչ ինչ ի նմանէ վնասեալք, այլ եկեալ կերակրել զնոսա, նոքա չարաչար զնմանէ խորհեցան, առ որ թէպէտ խոստումնն Աստուծոյ յամէ, սակայն կատարած առնու: «Զի էր, ասէ, Աստուած ընդ նմա, եւ փրկեաց զնա յամենայն նեղութեանց նորա» (Է. 9-10): Տե՛ս, զի ոչ գիտելով զորձակից լինէին եղբարքն մարգարէութեանն, եւ զի ինքեանք լինէին պատճառ, սմին վասն եւ չարիքն ի նոսա դարձեալ լինէր: «Իսկ նմա եր Աստուած շնորհս եւ իմաստութիւն առաջի Փարաւոնի արքային եգիպտացոց, եւ կացոյց զնա իշխան եգիպտացոցն եւ ամենայն փան նորա» (Է. 10): Շնորհս ետ նմա առաջի առն բարբարոսի ծառային գերեցելոյն. զի զոր եղբարքն մատնեցին՝ նա⁵ պատուեաց: Զոր եւ առ Քրիստոս տեսանեմք եղեալ, յեղբարցն խաչեալ⁶, եւ ի հեթանոսաց երկրպագեալ եւ հաւատացեալ:

¹ Ա յանհաւատից
² Բ կըտրին
³ ԱԲ > առ
⁴ Ա յեղբարձցն
⁵ Բ զնա
⁶ ԱԲ > յեղբարցն խաչեալ

Եւ եկն սով մեծ յամենայն երկիրն եգիպտացոց եւ Քանանու եւ նեղութիւն մեծ (Է. 11):

Զի իրաւունք դատաստանացն Աստուծոյ սովով ճնշել պարտ վարկաւ զլղիութեամբ¹ անագղակեալսն: Եւ տես. թէ ո՛րպէս կազմէ զիրսն այլոցն ի խրատ, եւ զի իւրքն փառաւորեցին: Եւ զի էր ասէ «նեղութիւն մեծ», զի ոչ բաւական լինէր զիւրել վտանգի սովոյն ընտովք ինչ կամ ձկամբք կամ բանջարովք՝ անզաւր եղելոյ սոցուեց: «Եւ ոչ գրասնէին կերակուր հարրն մեր» (Է. 11): Ընդ բազումս նեղեալ վտանգեալք դաւաճանաւղքն Յովսէփայ՝ ի տեղի պատժոց, իսկ Յակոր ըստ մատակարարութեան², զի ի պատճառս նորա կեցցեն ընդ³ նովաւքն:

Եւ լուեալ Յակորաւ, թէ գրասնի կերակուր յԵգիպտոս (Է. 12):

Վայելչապէս. ոչ այլ ոք, այլ արժանաւորն կելոյ ասէ զհնարս կենացն, յոյժ մանաւանդ մարգարէաբար քան թէ ի համբաւոյ: «Առաքեաց զհարսն մեր յառաջագոյն, եւ յերկրորդումն եր ծանալթս Յովսէփ երբարցն իւրոց, եւ յայքնի եղեւ Փարաւոնի ազգ⁴ նորա» (Է. 12-13): Արդ, իջեալ եղեն, զի կերակուր զնեսցեն, եւ ի պէտս կարեացն առ նա անգեալ⁵ եղեն: Իսկ նա ոչ մինչեւ յայս միայն⁶ գսիրելութիւնն իւր եցոյց, այլ եւ Փարաւոնի ծանոյց եւ զնոսա առ ինքն էած, պահելով եւ այստեւ մտնող զնմանութիւն⁷ Տեսուն իւրոյ, որ յերկրորդումն զալստեանն⁸ փառաւք յայտնելոց է, եւ որոց խոցեցին զնա:

Առաքեաց Յովսէփ եւ կոչեաց զՅակոր զհայր իւր եւ զամենայն ազգաբոհմնն՝ ոգիս եւթանասուն⁹ եւ հինգ (Է. 14):

Յորժամ թիւ գաւակացն Յակորայ¹⁰ հաւատարեաց արու թուոյ՝ կրկին եւթանասնեակ ամացն Աբրահամու, յորում խոստացաւ Աստուած նմա զաւակ, եւ որչափ եկեաց յետ տալոյ զաւակին, սկիզբն առնէ ապա միւսոյ նախասացութեանն լրման, թէ «Եղիցի

¹ Բ զղփութեամբ
² Բ մակարարութեան] մատակարարութեան
³ ԱԲ > ընդ
⁴ ԱԲ ազգն
⁵ ԱԲ անկեալ
⁶ ԱԲ միայն մինչեւ] միայն
⁷ ԱԲ զնմանութիւնն
⁸ Ա զալստեանն
⁹ ԱԲ իւթանասուն
¹⁰ ԱԲ յակորա

զաւակն թո պանդուխք»։ Եւ ի պատճառս սովոյն ¹ «Էջ/42բ/ Յակոբ յեգիպտոս, եւ ² վախճանեցաւ ինքն եւ ամենայն հարքն մեր» (Է. 15), զի չհւէ էր ժամանակ ելիցն։ «Եւ փոխեցան ի Սիրիւն, եւ եղան յայրին, գոր սրացաւ Արրահամ գնոց արծաթոյ յորդոցն³ Եմովրայիս³ ի Սիրիւն» (Է. 16)։ Զի դեռ եւս ոչ տեղւոյ գերեզմանի անգամ տեարք էին ի Քանան, այսինքն⁴ է՝ քայլ մի ոտին։

Իրքեւ մերձեցաւ ժամանակ անբեացն, գոր խոսարացաւ Աստուած Արրահամու, աճեաց ժողովորդն եւ բազմացաւ յեգիպտոս (Է. 17)։

Ոչ ի չորեքարիւր ամ աճեցոյց զնոսա, այլ մաւտ ի կատարածն, եւ մանաւանդ չորեքարիւր ամն անցեալ էր՝ եւ յօլովագոյնն յեգիպտոս։ «Մինչեւ յարեաւ այլ թագաւոր, որ ոչ ճանաչէր զՅովսէփ, նա հնարեցաւ ազգին մերում եւ չարչարեաց զհարսն մեր՝ առնել ընկեցիկ գմանկունս նոցա, զի մի՛ ապրեցցին» (Է. 18-19)։ Եւ այս իսկ է սքանչելի, զի յայնժամ աճեցոյց, յորժամ թագաւորն Հնարեցաւ գետընկէց առնել զմանկունսն, զի նոսա ոչ կամէր յայտնապէս սպանանել, այլ զմանկունսն, զի մի՛ բազմացցին։ Եւ այս դարձեալ այլ յուսահատութեան տազնապ յետ առաջնոյն՝ որ էր սովն, այլ յայնմանէ ապրեցան։ Եւ երկրորդ՝ ի ձեռս եգիպտացւոցն անկանելն։ Իսկ երրորդ⁵՝ զժնդակ քան զայլսն, կորընչելն ի ձեռաց թագաւորին։

Այլ տե՛ս աստանաւր զքաջ ամենահնարութիւնն Աստուծոյ յայտնեալ, այլ⁶ թէպէտ եկն սովն ի վերայ նոցա, այլ ոչ սատակեաց զնոսա։ Նա, եւ զի, որ գիտէր զնոսա թագաւորն՝ վախճանեցաւ, այլ մանաւանդ յայնժամ աճեցոյց զնոսա։ Եւ զի ել Հրաման թագաւորական եւ ոչ զաւրեաց սպառել զնոսա, այլ որովք բանսարկուն ձեռնարկէր քակել զխոստումնն Աստուծոյ, այնու իսկ առաւել եղեն աճեցեալ։ Եւ յայնժամ սքանչելապէս լցեալ լինէր խոստումն⁷ Աստուծոյ, զի ոչ ի բարեբաստութեան եւ ի Հանգիստ գոլով, այլ չարչարեալք եւ սպանեալք՝ աճեցեալ լինէին։

¹ ԱԲ > եւ
² ԱԲ յորդոցն
³ ԱԲ Եմովրայ
⁴ ԱԲ այլ ինքն] այսինքն
⁵ Բ երրորդ
⁶ ԱԲ զի] այլ
⁷ ԱԲ խոստումնն

Յորում ժամանակի ծնաւ եւ Մովսէս (Է. 20)։

Դարձեալ եւ այս եւս սքանչելի զտեսչութիւնն Աստուծոյ յայտնէ. զի այն, որ պաշտպան լինելոց էր ազգին, այսինքն՝ Մովսէս, ոչ յառաջ քան զխուճապ խռովութեանն եւ ոչ յոտոյ, այլ ի մէջ սաստկութեանն ծնանէր։ Իսկ զի՞նչ այն, թէ «Էր կայրատ արաքի Աստուծոյ» (Է. 20)։ Յուցանէ, որ զի թէպէտ ըստ մարմնոյ զաւրութիւն ինչ կամ իմաստութիւն ոչ երեւէր ի նմա, բայց առ ի յԱստուծոյ շնորհաւքն փայլէր։ «Որ եւ սնաւ ի փան հար իւրոյ ամիսս երիս» (Է. 20)։ Զոր Պաւղոս Հաւատով, ասէ, թաքուցին. զի ծաղիկ դիմացն յոյս տայր՝ շնորհացն Աստուծոյ ապրեցուցանել զնա։ Եւ ոչ եւս կարելով թաքուցանել, թէպէտ ոչ կամէին, ի գետ ընկեցին։

Եւ յընկեցիկն առնել զնա՝ երարձ զնա դուստրն Փարաւոնի, եւ սնոյց զնա իւր յորդէգիրս (Է. 21)։

Զի ո՛չ վայրապար ընկեցին, այլ մեծաւ յուսով եւ բազում խնամարկութեամբ, ակն ունելով յայտնել ի նմա տուեալ շնորհացն Աստուծոյ պարգեւք¹, որ եղեւ իսկ։ Զի յորժամ ի մարդկայնոցս անյոյս եղեւ՝ եւ արտաքս ընկեցին զնա, յայնժամ ամենայն բարերարութիւնն փայլեալ ցուցանիւր. զի երարձ զնա ոչ այլ ոք, այլ զուստրն Փարաւոնի։ Ահա՛ չէր ուրեք տաճար եւ ոչ զենմունք զոհից, եւ այսչա/43ա/փ տնաւրէնութիւնք եղեն։ Արդ, եթէ Յովսէփայն սքանչելի էր, որ յեղբարցն վաճառեալ եղեւ, եւ ի վաճառմանն թագաւորեալ, ապա այս՝ Մովսէսիս² եւս սքանչելագոյն։ Զի զայն, որ պարտական եղեւ մեռանել, եւ ի մահ իսկ մերձեցաւ ի գետ ընկեցեալ, թագաւորն ինքն սնուցանէր զնա, զայն որ Հանդերձեալ էր կործանել զիշխանութիւն նորա։ Տեսանե՞ս, յամենայնի զրեթէ զմեռելոցն յաւրինեալ զյարութիւն, եւ մանաւանդ զի չեն Հաւասար նորին Աստուծոյ առնելն ինչ եւ մարդկային կամաւք առ լինել. քան զի այտքիկ մարդկային լինէին կամաւք։ Եւ տե՛ս զփոյթ նոցա, զի եւ զիմաստունս եգիպտացւոց կացուցանէին ի դայեկութիւն վարժից կորուսչին իւրեանց։ «Եւ վարժեցաւ Մովսէս ամենայն իմաստութեամբ եգիպտացոցն, եւ էր գարաւոր բանիւր եւ գործովք իւրովք» (Է. 22), այսինքն՝ ի խրատս Հանճարոյ եւ ի Հրահանգս զբաւորական կրթութեան³։

¹ ԱԲ պարգետօք
² Բ մովսէսի
³ ԱԲ կրթութեանն

Իբրև լցան նորա քառասնամեա ժամանակ, անկաւ ի սիրպ նորա շրջել գեղարք իւրովք զորդուվքն Իսրայելի (Է. 23):

Զի ալն ունելով վարձուցն, բարւոք, բարւոք¹ Համարեցաւ չարչարել ընդ ժողովրդեանն Աստուծոյ: «Եւ փեսեալ գոմն գրկեալ, գտարեցաւ» (Է. 24) ուղիղ նախանձու եւ աւզնական եղև զրկելոյն: Եւ թէպէտ կասկածելի էին իրքն, «Խնդրեաց զվրեժ գրկելոյն սպանեալ զեգիպտացին» (Է. 24): Տև'ս, թէ ո՞րպէս ինքեանք ի զգուշութեան գոյով՝ զիւրեանց Հանդիստն անտես առնէին, եւ սա եւ Յովսէփ, զի զայլս ապրեցուցին:

Զմտաւ ամէր, թէ իմացին եղարք նորա՝ թէ Աստուած ի ձեռն նորա փալոց էր գիրկութիւն նոցա, այլ նորա ոչ իմացան (Է. 25):

Բազում աստանաւր ցուցանէ առ Հարս նոցա զխնամակալութիւնն Աստուծոյ ի նեղութիւնս, զի ի ձեռն բարերարութեան եւ տանջանաց եւ սքանչելեաց նուաճէր զնոսա ի Հաւատս, որով արժանասցին փրկութեանն, այլ նոքա ոչ իմանային զխնամս նորա: Զայս ասելով Ստեփանոսի եւ զսոցանէ ակնարկէ իբրև գլխաւորաց, որ զամենեցուն եկեալ Հասեալ փրկութիւնն զՅիսուս առաւել քան զՄովսէսին, որ ոչ առ յապա դուշակէր, այլ անդէն իսկ եկեալ Հասեալ, ոչ իմացան իբրև ալչեալք: Զի որո՞յ արդեւք Հանճարոյ, կամ անդ կամ աստ պէտք էին առ ի գիտել, վասն զի ոչ լոկ բանիւք, այլ ի ձեռն գործոյ լինէր պաշտպանութիւնն, սակայն ոչ իմացան: Այլ Հայեաց, թէ զիս՞րդ այնչափ խաւսելով Ստեփանոսի, ոչ էր ծանրագոյն ատենին, այլ լսէին բանից նորա, զի տեսանէին զերեսս նորա իբրև գերեսս Հրեշտակի:

Եւ ի վաղիւ անդր երեւեցաւ, *ասէ*, երկուց երրայեցոց ընդ միմեանս մարտուցելոց: Եւ կամէր առնել խաղաղութիւն ի մէջ նոցա, ատ. Արք եղարք էք, ընդէ՞ր գրկէք զմիմեանս (Է. 26):

Ի միտ առ, թէ զիս՞րդ անդ զզրկելն ոչ խրատէր, այլ սատակէր, որ թշնամի էր եւ ոչ լսէր խրատու: Իսկ աստ առ անիրաւն Հեզութեամբ խաւսի իբրև առ ընտանի՞ եւ երէկ փրկեալ առ ի նմանէ ի ձեռաց եգիպտացւոյն՝ որում ի ճահ իսկ էր Հաւանել փրկէին իւրոյ: Այլ նա ապերախտ եղեալ եւ ըմբոստացեալ ընդդիմաբանէր «Ո՞՞ կա-

¹ Աբ > բարուք
² Ա ընդանի
³ Ա ոչ] ո

ցոյց գրեզ, *ասէ*, իշխ/43բ/ան եւ զաբաւոր ի վերայ մեր» (Է. 27): Այսպիսի ինչ եւ ընդ Քրիստոսի ասէին. «Որո՞վ՞ իշխանութեամբ արտես զայդ, կամ ով եր գիշխանութիւն զայդ» (Մտք. ԻԱ. 23), զի այս իսկ է սովորութիւն Հրէից, առ բարերարսն անիրաւութեամբ գնալ: Եւ տն'ս զբազում պղծութիւն ապերախտ առնն: «Միթէ սպանան' ի կամիցիս զիս, *ասէ*, որպէս երեկ՞ սպաներ զեգիպտացին» (Է. 28): Այնպէս վաղվաղակի զերախտիսն մոռանային եւ դժնդակսն՝ բարեացն փոխարինէին: Զի ահա որ վասն իւր փրկութեան զժածուկ եղեալն՝ յայտ յանդիման Հրապարակէր⁴:

Եւ փախեալ Մովսէս ի բանիցս յայցսանէ, եւ եղև պանդուխտ յաւարտ երկրի, ուր ծնաւ երկուս որդիս (Է. 29):

Բայց ո՞չ խափանեաց փախուստն զտնաւերէնութիւնն, այլ եւ պատճառ եւս եղև: Զի թէպէտ նոքա չարաբարոյք առ երախտաւորսն լինէին, սակայն որպէս յայնժամ ի ձեռն չարաչար կրողին Յովսէփայ⁵ ապրեալ եղեն, եւ այժմ ի ձեռն չարաչար կրողին յինքեանց՝ ապրեցան, այսինքն՝ ի ձեռն Մովսէսի: Զի որ զերախտիսն ընկալաւ ի նմանէ, թէպէտ եւ զործով ո՞չ սպան զնա, սակայն բանիւ սպան, որպէս եւ նոքա, եւ նոքա զՅովսէփի յերկրէն իւրեանց յաւտարն վաճառեցին, իսկ սոքա զՄովսէս յաւտարէն յաւտարն փախըստեայ արարին. եւ նոքա զկերակրիչն ինքեանց զաւաճանեցին, եւ սոքա զբարւոյ՞ զխորհրդակիցն եւ զփրկիչն իւրեանց կամեցան սպանանել: Այլ ըստ Գամաղիելի⁶ ոչ զաւրեցին քակել զկարգեալն յԱստուծոյ խորհուրդ, այլ դաւաճանեալքն պատճառ փրկութեան լինէին դաւաճանողացն, ի ձեռն որոց սպրեալք եւ փրկեալք լինէին Հանդերձ Աստուծով, որպէս ի կարգի ասացելովքս ցուցանէ:

Եւ ի կաւարակ, *ասէ*, ամացն քառասնից երեւեցաւ նմա յանապարհն ի լեինն Մինա հրեշտակ Տեառն ի բոց հրոյ մորենույ (Է. 30):

Տեսանե՞ս, զի ո՞չ կարէ երկար ժամանակն խափանել զիստուումն⁸ Աստուծոյ, այլ յորժամ բազում ժամանակս յաւտարութեան

¹ Ա սրով] որով
² Աբ երեկ
³ Աբ դժընդակսն
⁴ Աբ հրատարակել] հրապարակել
⁵ Բ յովսեփայ
⁶ Աբ գբարուք
⁷ Ա գամաղիելի, Բ գամաղիելի
⁸ Աբ գիստուումն

էր եւ ոչ եւս ունէր ակն անդրէն դառնալոյ, քանզի եւ մանկունս երկուս անդէն ծնեալ էր, յայնժամ նմա հրեշտակն երեւեալ լինի: Եւ մի՛ զարմանար, թէ զՈրդին Աստուծոյ հրեշտակ կոչէ, զի կոչէ եւ առ Յեսուաւ մարդ: «Յանապարհն» եւ «ի լերինն» ասէ, եւ ո՛չ ի տաճարին. եւ ոչ ուրեք տաճար եւ ոչ դեռնումն: Նա եւ ոչ յանապատին երեւէր, այլ՝ ի տկար եւ ի փշալից թփում, ի մորենուջն առ ի նշանակ մեծի խորհրդոյն, որ առ յապայն լինելոց էր ի ձեռն կուսին Մարիամու՝ որ կրեաց զիմանալի հուր աստուածութեանն եւ ոչ կիզուաւ, որպէս մորենին, որ՝ վառեալ էր եւ ո՛չ այրէր:

Եւ Մովսէսի փեսեալ՝ զարմացաւ քնդ փեսայն (Է. 31):

Զի ասի, թէ եւ չորն ձաղկ՝ դալարացեալ տերեւէր, իբրեւ զՄարիամ, որ թէ գոյր ի նմա տեսակ փուշոյ ի զանկուածոյ տանն Աղամայ, եւ այն եւս սրբեալ հոգէխառնէր: «Եւ ի մաքսկն նորա նշմարել՝ եղև ձայն Տեստն» (Է. 31): Ահաւասիկ ոչ միայն տեսեան, այլ եւ ձայնի արժանացաւ: «Ես եմ, ասէ, Աստուած Արահամու, Աստուած Իսահակայ՝ և Աստուած Յակովբայ» (Է. 32): Զոր վերադոյն հրեշտակ ասաց, աստա/43ր/նաւր Աստուած եւ Տէր կոչէ Աբրահամու, Սահակայ եւ Յակոբայ՝ զմեծի խորհրդոյ հրեշտակն: «Եւ զահի հարեալ Մովսէս՝ դարձոցանէր զերեսս եւ ոչ իշխէր հայել առաջի Աստուծոյ: Եւ ասէ ցնա Տէր. Լո՛յճ զկաշիկս ոտից քոց» (Է. 32-33): Կոխել զեզիպտացիսն որպէս զողկոյզս ի հնձանի, ըստ որում Յեսու զքանանացիսն, ըստ ասելոյն՝ «Յեղոմ լուծից զկաշիկ իմ»:

Աստուածք. եւ մեղ առ յաւրինակ. զի որ մոլոխսպէս հպի առ Աստուած աշտիճանաւ՝ ինչ ըստ առաքելոցն⁵, մերկանալ պարտի եւ ի սակաւ ակտից, որով եւ գերկիր կոխէ, զի ի հոգալ զհարկաւորսն կերակուր կամ ծածկոյթ մի՛ աղտեղացի:

Զի փեղիդ, յորում դուդ կացեր, երկիր սուրբ է (Է. 33):

Ոչ ուրեք տաճար՝ եւ տեղին սուրբ է: Զի վէր երեւութեամբն եւ ներգործութեամբ միածնին՝ յոյժ սքանչելի եւ սրբագոյն էր վայրն, եւ քան զնոյն ինքն զսրբութիւն սրբութեանցն, վասն զի անդ ոչ երբեք այսպէս երեւեցաւ Աստուած, եւ ոչ այսպէս դողացեալ եղև

¹ Ա այլ զի] այլ
² Աբ > որ
³ Աբ սահակայ] իսահակայ
⁴ Աբ աստիճանաւ
⁵ Աբ առաքելոյն

Մովսէս: Նշանակէր այսու զմարմնով զալուստն իւր, որով սրբելոց էին ամենայն արարածք, առաւել քան տաճարն եւ զդաբիրայն: Ապա ասէ եւ զբարութեամբ՝ մատակարարութեանն² զխնաման:

Տեսանելով փեսի գարջարանս ժողովրդեան իմոյ (Է. 34):

Յայտ է, զի ոչ իբրեւ զմարդ տեսանէ: «Եւ լույս հեծութեան նոցա» (Է. 34): Զի աղաղակեն եւ հեծեն ի դառնութենէ վշտին: «Եւ իջի փրկել զնոսա» (Է. 34): Ոչ տեղուջէ ի տեղի իջանէ, այլ յանհաս բարձրութենէն ի զթութիւն՝ յիջելով զխոստումն արդարոցն: Յուցանէ Աստուած զգիջանելն՝ իւր ինամաւք առ հարս նոցա ի նեղութեանն. զի եւ սոցա տացէ գիտել, թէ որպէս նոքա եղեն անիմայք եւ ապերախտք՝ նոքա³, նոյնպէս եւ սոքա:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՆ⁵

Այլ մեր լսելով զայս՝ ի նեղութիւնս առ նա ապաւինեսցուք, քանզի հեծութեան նոցա լուա՞ծ, ասէ, եւ իջի փրկել զնոսա: Ոչ պարզաբար վասն նեղութեանցն, այլ եւ վասն հեծութեանն եւ աղաղակի նոցա առ իս, զոր եւ Դաւթաւ յուսադրէ, թէ «Լասն հեծութեան փռանկին յարեայց ի փրկել» (Սաղմ. ԺԿ. 6): Ապա թէ ոք ասիցէ, թէ ընդէ՞ր թողացոյց Աստուած չարչարել նոցա անդանաւր: Նախ զայս ասացուք, թէ ամենայն յանիրաւ չարչարանք եկեալ ի վերայ ուրուք, մեծաց վարձուց պատճառ լինի: Եւ ապա զի զգաւրութիւն իւր ցուցցէ թանճրամտացն, թէ կարաւդ էր փրկել ի միջոյ չարեացն: Եւ դարձեալ. զի խրատեսցէ զնոսա տանջանաւքն զսպիլ յաւելորդաց. զի ահա յորժամ յանապատին անդորրացան, պարարտացան եւ թողին զԱստուած զարարիչն: Սմին վասն թողլ սայր նոցա չարչարիլ, որպէս Աղամայ քրտամբք ուտել զհաց, զի յորժամ հասցեն զարձեալ ի հանգիստն, զոհացին զԱստուծոյ, զի մեծ բարի է նեղութիւնն, ըստ ասողին «Բարի է ինձ, զի խոնարի արարեր զիս, որով ուսայց զարդարութիւն⁷ քո» (Սաղմ. ԾԺԷ. 71):

¹ Աբ բազում
² Աբ մատակարարութիւնս
³ Աբ գիցանելն
⁴ Աբ > նոքա
⁵ Գ > բարոյական
⁶ Աբ լուայ
⁷ Աբ զարդարութիւնս

Արդ, եթէ որքոցն բարի էր նեղութիւնն, յոյժ մանաւանդ մեզ: Ապա մի՛ փափկանալ խնդրեսցուք, զի ոչ կարենք յաշխարհիս խնդալով՝ միանգամայն եւ յԱստուած խնդալ, զի չէք ինչ խայտառակագոյն քան զփափկութիւն, զի ոչ զաղարէ ի վերայ իւրում հիմանն հոգի փափկացեալ, այլ բերեալ լինի իբր ի զժնդակ¹ ջրհեղեղէ հեշտութեանցն ան/44բ/կարգապէս ի ծաղր անհամ եւ ի բանս վայրապարս: Եւ տե՛ս զԱզամ որպիսի՞ որ էր ի փափկութեանն² զբախտին, եւ ո՞րպէս յետ այնորիկ, կամ զնոյն ինքն զԴաւիթ. յորժամ ի հեշտութեան էր եւ ի խնդութեան զինչ ասէր. «Ես ասացի ի քարեկենդանութեան իմում թէ ոչ սասանեցայց» (Մաղմ. Իմ. 7). զինչ եւ ի նեղութեանն, թէ՛ ասիցէ՛ «Ձե՛ ոչ կամիմ գրեգ, ահա արասցէ ընդ իս, գոր ինչ կամեսցի՞»³: Տեսանե՛ս զգաստութիւնն ի նեղութեանն. զի չիք իմաստասիրագոյն քան զարամութիւն: Ամին վասն՝ եւ Սողոմոն ասէ. «Էաւ է երթալ ի փունս սոյն քան ի փունս ուրախութեան» (Աեկ. Է. 3): Եւ ապա զաւրինակ փրկելոյն զնոսա յայտ առնէ. «Եկ, ասէ, առաքեցից զքեզ յեգիպոս», սպասաւոր զքեզ լինել կամիմ փրկագործ կամաց իմոց, եւ հանել անտի զիմ ժողովուրդն, վասն որոյ «Եկ առաքեցից զքեզ»:

[ԳԼՈՒԽ ԺԷ.]

Զայն Մովսէս⁴, գոր ուրացանն եւ ասեն. Ո՞ կացոյց զքեզ իշխան եւ դաբաւոր ի վերայ մեր (Է. 35):

Յոյժ միաբանի իրքն Մովսէսի ընդ խորհուրդն Քրիստոսի, զի մի՛ զարմասցուք, թէ բարեգործեալքն ի Քրիստոսէ ի բաց հրաժարին ասելով՝ չիք մեր թագաւոր. զի եւ առ Մովսէսիւ զայս ինչ արարին: Ամին վասն ցուցանէ ի վաղնջուց⁵ զպերախտութիւն նոցա: Զայն Մովսէսն, ասէ, զոր տագնապեցինն կորնչել, զայն յորմէ՛ հրաժարեցին: Զնա Աստուած փրկիչ նոցա առաքեաց, որպէս եւ⁶ զՅիսուս, զոր յարոյցն եւ առաջնորդ կենաց առաքեաց: Եւ տես, թէ՛ զիա՞րդ ի ձեռն Քրիստոսի ցուցանէ եւ զլեալսն⁷ յառաջագոյն: «Զնոսմբ հրեշ-

¹ Բ դժընդակ
² ԱԲ ի փափկութիւն
³ ԱԲ կամիցի
⁴ ԱԲ Մովսէսն
⁵ ԱԲ ի վաղընջուց
⁶ ԱԲ > եւ
⁷ ԱԲ զլեալսն

փակին» (Է. 35) ասէ, այնմ որ ասաց ի մորենուջն «Ես եմ Աստուած Արրահամու» (Մաթթ. ԻԲ. 32):

Մովսէսն այն եհան զնոսա, ասէ (Է. 36):

Եւ տես՛ս զիարդ ցուցանէ զնա պայծառագոյն: «Արարեալ, ասէ, նշանս եւ արուեստս յերկրին եգիպտացոց եւ ի Կարմիր ծովուն եւ յանապափին զամս քառասուն» (Է. 36): Յայտ առնէ, թէ՛ վասն նոցա առնէր¹ զնշանսն զամենայն. ոչ² ի միտմ տեղուջ կամ սակաւս, այլ յեգիպտոս, եւ ի ծովուն, եւ յանապատին, ուր եւ դեգերեալ³ էին⁴ զամս քառասուն: Զի ոչ պարզաբար ընտրեաց զնոսա, այլ այսպիսի հրաշխւք ի ձեռն այնպիսի առն, որ ընդ Աստուծոյ խաւսեցաւ, որ ի հրաշափառ երեւմանցն ապրեցաւ, այնչափ նշանս կարողացեալ առնել:

Այն Մովսէսն, ասէ, որ ասաց⁵ ցորդիսն Իսրայելի մարգարէ յարուցէ ձեզ Տէր Աստուած ձեր յեղբարց ձերոց արհամարհեալ ի ձեռն իբրեւ զիս (Է. 37):

Զի զոր աւրինակ անարգեցին հարքն նոցա զՄովսէս, սոյնպէս անարգեցին եւ սոքա զՔրիստոս: Եւ որպէս անդ զնա Փարաւոն, սոյնպէս եւ աստ զսա շերտիղէս կամեցան սպանանել, այլ նա ի Մադիամ, եւ սա յեգիպտոս զերծեալ ապրեցան: «Նմա լուիջիր» ասէ:

Բերէ ի մէջ զմարգարէութիւնս⁶ վասն Քրիստոսի եւ զնորին աւրինակն ի նոր աւրէնս⁷ հաստատելոյ, թէ՛ առաջինն լուծանելոց էր ի յառնել մարգարէին: Եւ եցոյց, թէ՛ առանց պատճառի լնուլ պարտ է մարգարէութեանն, եւ ոչ հակաճառի ընդ նմա Մովսէս:

Մա է, որ եղև յեկեղեցուջն, որ յանապափին էր, ընդ հրեշտակին, որ խաւսեցաւ ընդ նմա ի հոյ մորեն/45ա/ոջն՝ ես եմ Աստուած Արրահամու, եւ ընդ հարսն մեր՝ ես եմ Տէր Աստուած քո (Է. 38):

Տեսանե՛ս, զի անդուստ էր արմատն հաւատոյ, զի փրկութիւն ի հրէից է, ասէ: Եւ ապա զմեծ սքանչելիսն ցուցանէ, որ ի լերինն լիեալ լինէին. «Որ ընկալաւ, ասէ, զպարգամս կենդանիս րալ մեզ» (Է. 38):

¹ Բ առներ
² ԱԲ զի] ոչ
³ Ա դեգերեալ
⁴ Բ լինէին
⁵ ԱԲ յասաց
⁶ ԱԲ զմարգարտութիւն
⁷ Բ օրէն

Տե՛ս, զի զհրեշտակն, որ խաւսեցաւ ընդ նմա, զնոյն ինքն զնա աւա-
սիկ ցուցանէ գոլ տուաւ զ աւրինացն: Զի՞նչ է պատգամս կենդանիս,
այսինքն՝ որոց կատարումն կենդանութիւն էր, թէ պահեսցեն եւ
հնազանդեսցին, ըստ այնմ, թէ «Որ արասցէ գայն, կեցցէ նոքիւրք» (Գղտ.
Գ. 12), որ են մարգարէութիւնքն ի Քրիստոս, եւ նովաւ կարէին նոքա
կենդանի մնալ ի հնումն: Իսկ վասն¹ ոչ պահողացն զբանս կենդա-
նիս ասէ Եղեկիէլիւ, թէ «Տաց նոցա հրամանս անբարիս եւ իրաւունս՝ որովք
ոչ կարիցեն կեալ» (Եզկ. Ի 25): Ահա՛ ոչ ուրեք տաճար եւ ոչ զենուճն, եւ
ընկալաւ, ասէ, զբանս կենդանիս: Յամենայնի՛ր սքանչելի ցուցանէ
զՄովսէս, թէ «Ոչ միայն նշանս արար, այլ եւ աւրէնս ետ», որպէս
եւ Քրիստոս յառաջագոյն նշանս առնէր եւ յայնժամ ապա աւրէնս
զնէր եւ պատուիրանս աւանդէր, նոյնպէս եւ նա:

Այլ աստանաւր ամբաստանութիւն հասուցանէ նահապետացն,
որք ոչ լուան նմա անհաւանական բարս ունելով յետ այնչափ նշա-
նացն եւ յետ առնելոյն զպատգամս կենդանիս՝ ի հակառակն եւս
դարձման նմա: «Որում ոչ կամեցան, ասէ, հնազանդ լինել հարրն մեր, այլ մեր-
ժեցին եւ դարձան սրբիւր իրեանց յԵգիպտոս» (Է. 39): Ուր հեծէին² եւ յող-
ւոց հանէին, ուստի զոչէին եւ առ Աստուած աղաղակէին, զարձեալ
անդանաւր³ դառնային: «Եւ ասեն ցԱհարոն. Արա մեզ Աստուածս» (Է. 40):
Ով չարութեանն, «արա» ասեն, ոչ Աստուած, այլ «Աստուածս»: Եւ այս
խսկ է սքանչելի, զի զոր ոչ գիտէին խնդրէին: «Զի երթիցեն առաջի մեր»
(Է. 40), ասեն: Ու՞ր: ՅԵգիպտոս: Տեսանե՞ս, թէ⁴ զիարդ դժուարաբալ
իմն հպեալ էին ի բարս եգիպտականս, եւ ո՛րպէս ուրանան զերախ-
տաւորն եւ զհանաւղն անարգեն:

Զի Մովսէսն այն, ասեն, որ եհան զմեզ յԵգիպտոս, ոչ գիտեմք
զի՛ եղև նմա (Է. 40):

Ոչ ուրեք անուռ Աստուծոյ, այլ զամենայն Մովսէսի վերադրեն:
Արդ, ուր դոհանալ զԱստուծոյ պարտ էր, զՄովսէս ի մէջ բերէին,
եւ ուր հաւանել պարտ էր աւրինացն, զՄովսէս ոչ յիշեն: «Ոչ զիտեմք
ասեն, զի՛ եղև նմա» (Է. 40): Եւ սակայն ասաց Ահարոն, թէ «Ելեալ է՞,
զի առնուցու զաւրէնսն», այլ ոչ հանգուրժեցին զաւուրս քառա-

¹ ԱԲ > վասն
² ԱԲ հեծէին
³ Բ անտանոր
⁴ ԱԲ > թէ
⁵ ԱԲ > է

սուռն¹. «Այլ արարին որթ ի Քորեր, ուր Աստուած երեւացաւ Մովսէսի, եւ
մաքուցին զոս կոոց, եւ ուրախ լինէին ի զործո ձեռաց յիրեանց» (Է. 41): Վասն
որոյ պարտ էր ամաչել եւ պատասել զերեսս իւրեանց, նոքա ի
խնճոյս ծագու ի իջեալ կաքաւելով ուրախ լինէին: Եւ զի՞նչ սքանչե-
լի, թէ զՔրիստոս ոչ գիտացին, այնորիկ՝ որ զՄովսէս եւ Աստուած
զցուցեալն ի ձեռն այնչափ նշանաց ոչ միայն անգիտացան, այլ եւ
անարգեցին կուռս առնելով²: Այլ «Գարծոյց գնոսս Աստուած եւ մաքնեաց
ի պաշտան գարութեան երկնից» (Է. 42): Ապա յայտ է, թէ աստուած են
զոհքս /45բ/ ի սովորութենէ չարութեանցն: «Եւ նոքա, ասէ, արարին
զոս կոոց» (Է. 41): Վասն այնորիկ նշանակէ յանուանէ, թէ արարին
որթ եւ մատուցին զոհ. զի նախ քան զայն չիք անուռ զոհի, այլ
հրամանք կենդանի եւ բանք կենաց: «Եւ ուրախ լինէին ի զործո ձեռաց իւ-
րեանց» (Է. 41), վասն այնորիկ լինէին եւ տաւըն մարմնակաւոր:

Կիրակոս³ Իսկ զի՞նչ այն, թէ «Մաքնեաց գնոսս ի պաշտան գարութեան
երկնից» (Է. 41): Այսինքն՝ յերկրաւոր⁴ չար սովորութենէն փոխեալ՝ ընդ
երկնաւորացն արար խորհրդակից պաշտամամբքն: Իսկ մատնին
զթոյլ տալն յայտ առնէ, որ ոչ ըստ նորին կամաց էր անբանիցն
արիւնքն եւ նիւթական պաշտամունքն, այլ ըստ նոցին հեթանոսա-
բարոյ սովորութեանն, որ յիմանալին եւ ի հոգեւորն մարմնապէս
հպէին, ոչ կարելով ըստ միտս կատարել զպաշտաւանն, այլ կերակ-
րովք եւ պէսպէս լուացմամբք մարմնոյ:

Որպէս եւ գրեալ է ի զիրս մարգարէից (Է. 42):

Յոհ. Եւ ոչ անէ զվկայութիւնն պարզաբար, այլ զի ոչ զոյր պէտք
զոհիցն՝ ցուցանէ ասելով. «Միթէ՞ զո՛հս եւ պարարագ մաքուցէր ինձ
զամս բառասուն յանապարհն, քունդ Իսրայէլի» (Է. 42): Զի ոչ թէ փոխանակ
զոհից եւ պատարագաց կերակրեցան նոքա մանանայիւն եւ լորս-
մարզովն, ի վիմէ բղխմամբն ջրոյ եւ այլ պարզեւաւքն:

Եփր. Եւ զի յայտ արասցէ⁵, թէ ոչ այժմ եւեթ սկսաւ չարութիւն
նոցա, այլ անդէն ի սկզբան ընտրութեան նոցա: Զի ահա եւ կոոց
երկրպագէին⁶, որում եւ համբերէր Աստուած, եւ զի թողին զպաշ-

¹ Բ քառասունս
² ԱԲ ունելով] առնելով
³ ԱԲ > կիրակոս
⁴ Ա ինքն յերկրաւոր
⁵ Բ զի թէ] միթէ
⁶ Բ յօտարասցէ] յայտ արասցէ
⁷ Ա երկրպագանին

տաւն զարմանալի ի խորանին Աստուծոյ, եւ ընտրեցին զվրանն Մողորայ մեռելոտի կուոց: Սմին վասն մեռելոտի պատկերաւն, զոր պաշտեցին, նախատէ զանմտութիւն նոցա եւ զամբարշտութիւն: «Առք, ասէ, զվրանն Մողորայ» (Է. 42): Այս է պատճառ զոհիցն:

Եւ զաստղն աստուծոյն ձերոյ Հոնմփայ (Է. 43):

Հոնմփայն կուռք էին անուն¹ կնոջ միոյ բողի, եւ յորջորջումն պատկերին Աստղիկ, զոր Աստուած նոցա ասէ: Յանդիմանապէս զբառս անուանցն ի կիր առնու Հոնմփայ եւ Մողորայ: Եւ ի վերայ ասէ. «Զպարկերսն, զոր արարէր երկիր պագանել նոցա» (Է. 43), թերեւս զԱփրդիտեայ եւ զԱրտեմեայ, զի ոչ ունիք ասել, թէ վասն զոհելոյ ինձ աշխատ եղէք ի ծախս զոհից, այլ նոցա զոհեցէք, եւ զայն ինչ արարէք մանաւանդ յանապատին, ուր պաշտպանեցի ձեզ: «Զի վասն այսորիկ փոխեցից զձեզ յայն կողմն բարեյացոց» (Է. 43), այսինքն՝ գերի տաց զամս եւ թմանասուն²: Տեսանե՞ս, զի գերութիւնն նախատինք չարութեան նոցա է:

Այլ եւ խորանն³ վկայութեան էր ընդ հարսն մեր յանապատին, որպէս հրաման ետ, որ խաւսէրն ընդ Մովսէսի առնել զայն ըսպարինակին, զոր ետես (Է. 44):

Վկայութեան էր, զի վկայ զԱստուած ունիցին զասաւղն «Մի՛ եղիցին քեզ, այլ աստուածը՝ բաց յինէն» (Մաղմ. Զ 10): Կամ զի զԱստուծոյ վկայէր, զի բնակէր ընդ նոսա խորանաւն, այն որ ի լերինն անմարմնապէս տպաւորեաց զնմանութիւն նորա: Եւ զարձեալ վկայէր սքանչելեացն եւ Հրամանացն Աստուծոյ: Արդ՝ ասէ, թէ այս ամենայն էր, եւ նորա ոչ ունէ/46ա/ին տաճար: Նա եւ խորանին գոլով՝ զոհք ոչ էին: «Միթէ՞ զնելիս եւ պարարագս⁴ մապուցէք ինձ» (Է. 42) ասէ: Այլ տես, զի թէպէտ եւ էր ընդ նոսա խորանն վկայութեան, այլ ոչ ինչ աւգտէր նոցա, եւ ոչ որ նախ քան զայս նշանքն՝ եւ ոչ որ յետ այսորիկ լինէին, այլ ամենեքեան⁵ ջնջեալ տապաստ անկանէին ոսկերքն: «Եւ յանապատին, ասէ, զի տեղի ընդ տեղոյ բազդատիցէ», այսինքն՝ ընդ տաճարին, զի ցուցցէ, թէ անդ է տեղի սուրբ՝ ուր Աստուած իցէ: Ապա յայտնէ, թէ նախ էր բարեբարութիւնն քան զխորանն:

¹ ԱՐ յանուճ
² ԱՐ իւթանասուն
³ Բ խորան
⁴ ԱՐ պատգամս] պատարագս
⁵ ԱՐ ամենքին

Զոր ընկալեալ բերէին հարրն մեր, փոխանորդելով զմիմեանս, հանդերձ Յեսուաւ ի կալուածս քանանացոցն (հմմտ. Է. 45):

Թէպէտ եւ յԱստուծոյ եղեւ ստորագրութիւն¹ խորանին, ասէ, բայց եւ այնպէս յանապատին շրջաբերեալ լինէր եւ ոչ ի տեղւոյ զաղարեալ. եւ ոչ էր տաճար, եւ սակայն քանանացիքն արտաբսիւլեալ լինէին: «Զորս եւ մերժեաց, ասէ, Աստուած յերեսաց հարցն մերոց» (Է. 45): Այլ եւ ոչ յայնժամ զորս տաճար եւ այնչափ սքանչելիք եղեն, եւ ոչ էր ուրեք տաճար: Որպէս զի ասիցէ, թէ առաջինն էր իբրեւ զտաղաւար դիւրափոփոխ, զփոփոխումն աւրինացն տպաւորելով: «Մինչև յառուս Դաթի, ասէ, ոչ էր քաճար: Նա եզիպ շնորհս առաջի Աստուծոյ, եւ խնդրեաց գրանել զյարկս Աստուծոյ Յակորայ» (հմմտ. Է. 45-46): Հայցեաց զտանել շնորհս առաջի Աստուծոյ, եւ նա ոչ շինեաց, այլ ի բաց ընկեցեալն Մողոմոն. «Այսպէս ոչ մեծ ինչ է տաճարդ», ասէ:

Եւ զի կարծէին նորա մեծ գոլ զՄողոմոն վասն շինելոյն զտաճարն, ցուցանէ, թէ չէր լաւագոյն քան զՀայրն, եւ ոչ Հաւասար եւս, որպէս յայտ է: «Նա եւ Մողոմոն շինեաց նմա քուն, այլ ոչ եթէ բարձրալն ի ձեռագործ քաճարս բնակել» (Է. 47-48): Եւ զի զայստօրիկ եցոյց նախ ասացելովքն, ցուցանէ եւ ի ձեռն ետայեալ զնոյն ասացեալ:

Երկիրն այթոս իմ են եւ երկիր պարուանդան, ասէ (Է. 49):

Եւ ոչ թէ տուն բնակութեան իմոյ: Զի թէպէտ արարածք իւր են եւ գործք ձեռաց իւրոց, բայց ոչ այստեղի արժանի Աստուծոյ, եւ եթէ սորա ոչ, զիս՞ող ի ձեռաց մարդկան եղեալն: «Որպիսի՞ քուն շինիցէք ինձ, ասէ, կամ զի՞նչ քեզի հանգստեան իմոյ՝ զի զայս ամենայն ձեռն իմ արար» (հմմտ. Է. 49-50): Այսպէս փոյթ եւ Համարձակ Ստեփանոս զբանն կիր արկանէ, զի բազում էր Համարձակութիւնն, Հանդերձեալ նորա մեռանել, զոր եւ քաջ գիտէր իսկ:

Եփր. Վասն սրոյ իբրեւ եցոյց գնոսա, զի զխորանն փառաց ընդ վրանն Մողորայ փոխանակեցին, եւ զտաճարն պարձանաց իւրեանց անարգեաց բարձրեալն՝ զի զինքեանս արասցեն նմա տաճար երկիւղիւն Աստուծոյ: Այլ զի ծանեաւ, թէ չեն ինչ աւգտելոց, այլ սպանանել խնդրեն զնա, զուարճացեալ Հոգւովն՝ ի նոսա իսկ զարձոյց զբանն կշտամբելով զկարծրութիւն նոցա մարգարէիցն ձայնիւ եւ ոչ յիւրմէ. «Ո խտրապարակոցք, ասէ, եւ անթիւփափ սրբիւր»² (Է. 51),

¹ Բ սորա գրութիւն
² ԱՐ սրտիւ

որով էր Երեմիաս նախատէր զնոսա: Անարգեաց եւ սա զթլփատութիւն մարմնոյ եւ մեծարեաց զթլփատութիւն սրտի, զոր խնդրէ Աստուած, յորմէ նոքա ի բաց կացին: /46ր/ Սմին վասն ի մարգարէական կշտամբանսն եւ զիւրն եւս յաւելու:

Գուր հանապագ, *ասէ, Նոզոյն Սրբոյ հակառակ կայր որպէս եւ յայսմ ժամանակի* (Է. 51):

Յոն Զի յորժամ ոչ կամէր զոհս գոլ, դուք զոհս արարէք, եւ վասն որոյ ոչ կամէր տալ ձեզ պատուէր, խնդրեցէր զնա, եւ իբրև առէք՝ պղերդացեալ հետեցէր նմա: Դարձեալ մինչ կանգուն էր տաճարն՝ կուռս կանգնեցէք, եւ այժմ զի առանց տաճարին կամի զպաշտաւանն՝ դուք զտաճարն խնդրէք, մարգարէքն Հոգւովն խաւսէին եւ ոչ անսայիք, առաքեալքն նովաւ սքանչելիս գործեն, եւ դուք հակառակ յառնէք: Եւ ոչ ասաց, թէ ընդ Աստուծոյ հակառակիք, այլ ընդ Հոգւոյն, զի եւ ոչ մի գիտէ զանազանութիւն, այլ զՀաւրն Որդւոյ ասէ եւ զՈրդւոյն Հոգւոյ: Եւ հայրենի ցուցանէ զանհաւատութիւն նոցա. «Որպէս հարրն ձեր, *ասէ, եւ դուր*» (Է. 51):

Եւ զի մեծամեծս պարծէին ի նահապետսն, աւտարացուցանէ զնոսա յարդարոցն եւ մեծապէս խոցոտէ զսիրտս նոցա. որպէս Յովհաննէս ծնունդս իժից ասաց զնոսա, եւ Քրիստոս՝ որդիս սատանայի, եւ սա սպանողաց: Զի «Զո՞ ի մարգարէիցն, *ասէ, ոչ հալածեցին հարրն ձեր, եւ սպանին զայնոսիկ՝ որ յառաջագոյն պարմեցին վասն զալստեան արդարոյն*» (Է. 52): Ո՛չ այժմ եւեթ ի Քրիստոսէ ապստամբք էք¹, *ասէ, այլ եւ վաղ իսկ ի Հաւրէ նորա, որպէս գիրք ամբաստանեն.* «Տէր գտեղանն քո կործանեցին, եւ զմարգարէսն քո կորորեցին» (Նոն. ԺԱ. 3), *որք յառաջագոյն խաւսեցան վասն զալստեանն Քրիստոսի, զոր տակաւին արդարոյն ասէ՝ կամելով ամփոփել զնոսա, եւ անհամեմատ դնէ զկատաղութիւն սոցա քան զհարցն. զի նոքա զմարգարէսն սպանին, եւ սոքա զԱստուածն մարգարէից:*

Որոյ դուր այժմ, *ասէ, մարմնիք եւ սպանալը եղերուր, ի ձեռս տալով Պիղատոսի եւ խաչելով զնա: Ոյր առէր զարէնս ի հրամանս հրեշքակաց եւ ո՛չ պահեցէք* (Է. 52-53):

Ոմանք ասեն, թէ զայն, որ ի ձեռն Հրեշտակաց միջնորդութեան կարգաւորեալ էր, զաւրէնսն ասէ, կամ զայն իսկ ընձեռեալ նմա ի

¹ Աբ ապստամբք] ապստամբք էք

ձեռն հրեշտակին՝ որ երեւեցաւ նմա ի մորենւոջն, զոր վերագոյն ասաց: Քանզի թէ մարդ ոք էր, որ հրամայէր, էջր ինչ մեծ ապախտ առնելն, ո՛չ սպարէն ի վերուստ էր կարգաւորութիւնն, այնմ ասէ, «Եղէք հակառակ, որ զայնոսիկ արար ի ձեռն Մովսեսի եւ զայսոսիկ ինքեամբ, զորոյ զպատմաւզսն եւս սպանէք»: Յոյժ մանաւանդ զնոսա՝ Աստուծոյ. եւ Հրեշտակաց իւրոց, եւ մարգարէիցն, եւ Հոգւոյն, եւ միաձնին եւ ամենեցուն իսկ եցոյց լիեալս անհաւանս:

Եւ քանզի նոքա այտքիւք¹ ջատագովք լինէին աւրինացն, եւ ասէին², թէ ի Մովսէս վնասարանէ³: Յուցանէ արդ՝ զի նոքա մանաւանդ էին հայհոյիչք եւ դիմադարձք Մովսէսի: Եւ զի ասէին, թէ եւ յԱստուած հայհոյութիւն խաւսի, ցուցանէ. թէ ինքեանք ի բնէ ի վերուստ զայն առնէին, եւ թէ զաւրէնսդերն նոքա փոխեցին, եւ թէ աւրէնքն ոչ է փոյթ նոցա: Եւ զի ամբաստանելով ասէին ընդ Մովսէսի հակառակել զնա, յայտ առնէ, զի ինքեանք ընդ Հոգւոյն միշտ հակառակէին, եւ այս ոչ պարզաբար, այլ հանդերձ /47ա/ սպանելով զքնակարանս Հոգւոյն: Եւ թէ զոր Հոգին կանխաւ պատմեաց վասն զայստեանն Քրիստոսի, նոքա զնա ոչ միայն ոչ ընկալան՝ ի վերուստ ունելով ընդ նմա թշնամութիւն, այլ եւ զեկեալն ի փրկել զնոսա ոչ մատնեցին միայն, այլ եւ սպանին: Այսպիսի է համարձակութիւն առն զխաչն բարձողի:

ՅՈՐԳՈՐԱԿ

Նմանեցուք եւ մեք այնպիսի համարձակութեանն, զի թէ պատերազմի ժամ ոչ է, այլ համարձակութեան ժամ է⁴, խաւսեցուք զվկայութիւնն⁵ Աստուծոյ առաջի թագաւորաց, խցցուք զբերանս հեթանոսաց, այլ առանց սրտմտութեան, զի ոչ բնակէ Հոգին Սուրբ հեղութեան, ուր սրտմտութիւն է: Զի որպէս ի ծովային ձմերանի բազում է աղմուկն եւ ոչ ունի տեղի ոք իմաստասիրելոյ, նոյնպէս եւ ի սրտմտութենէ՝ ոչ ինչ յառաջեալ լինի ամբողջ. զի ոչ ինչ ընդհատ է բարկացեալն յարեցելոց եւ ի դիւրահարաց անկարգութենէ: Եթէ կամիցիմք զհամարձակութիւն ցուցանել, մաքուրք լիցուք ի բարկութենէ: Տե՛ս զՍտեփանոս, ոչ ցասամբ զըուցատրելով, զի ոչ

¹ Ա այտքիկ
² Աբ > եւ ասէին
³ Աբ վնասարանն
⁴ Աբ հանապագ ժամ է] ժամ է
⁵ Աբ զվկայութիւն

անարդէր գնոսա խոտապարանոցս ասելովն, այլ զմարդարէնութիւնն յիշեցուցանէր Հեղաբար: Եւ զի ոչ էր սրտամուծիւն առ նմա, ի քարկոծիին ի նոցունց ըզձայր ասելով. «Տէր, մի՛ համիր¹ սոցա զայս մեղս» (Է. 59): Զսոյն եւ մեր ուզգելով՝ Հանդերձելոց բարեացն Հասցուք ի փառս Քրիստոսի, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս, ամէն:

[Գ.ԼՈՒԻՍ ԺԸ.]

Եւ լուեալ զայս զայրանային ի սիրս իրեանց եւ կրճարէին զաբամունս իրեանց ի վերայ նորա (Է. 54):

Ահաւասիկ իբրեւ պատճառս իմն առեալ լինէին յասացելոցն սպանանել զնա, զի անիրաւք գոլով եւ չարք յամենայնի տարակուսին, որպէս վասն առաքելոցն ասէին զկծեալք՝ «Զի՛նչ արասցուք արանցս այսոցիկ» (Պ. 16): Նոյնպէս եւ աստանաւր Հերձուն ի բարկութենէն: Եւ թէպէտ նմա իսկ էր ի դէպ սրտմտիլ, որ յանիրաւի զրպարտււրն, այլ նա ոչ ինչ այնպիսի կրէր, այլ մանաւանդ զրպարտաւղքն իբրեւ ի խիստ դիւէ մոլեգնեալք սատակեալք լինէին ընդ լուրն ճշմարտութեանն²: Զի ըստ որում ասէի, առնելն չար՝ նոյն է կրել չարաչար. զի եւ մեք, ուր ոչ ինչ իցեմք սխալեալք, եւ զրպարտեալք լիցուք³, մի՛ այստասցուք սրտմտութեամբ կամ սրտմութեամբ:

Արդ, քանզի կամէին զնա սպանանել, պատճառս իմն իրաւացիս խնդրէին առ ի ընդ զկատարութիւն⁴ իւրեանց: Եւ զի թէպէտ ճշմարիտ էր, զոր ինչ կշտամբեալ յանդիմանեաց գնոսս, այլ ոչ կամէին տալ կարծիս, թէ վասն առ նոսս կշտամբանացն սպանանեն զնա, այլ թէ վասն ամբարշտ հայհոյութեանն: Զի⁵ յետ սպանանելոյն վնասել ախորժէին զկարծիս ամենեցուն ի նա իբր առ հայհոյիչ ոք, որովք եւ Հերձեալք բարկութեամբ կրճտէին զատամունս եւ նախատինս առ նա արձակէին:

Եւ նա էր լի՛ Նոզով Սրբով, հայեցաւ յերկինս եւ երես զփառս Աստուծոյ, եւ զՅիսուս զի կայր ընդ աջմէ Աստուծոյ (Է. 55):

Յայտ է ահա, զի ի բոլոր Երրորդութեանն փառս վայելին չարչարեալքն վասն Քրիստոսի: Ետես զՀայր՝ եւ զՅիսուս ընդ աջմէ նորա,

¹ Աբ համարիր] համիր
² Բ ճշմարտութեան
³ Աբ կամ անարգեալք [իցուք] [իցուք
⁴ Աբ զկատարութիւնս
⁵ Աբ եւ զի

զի իւրոցն միայն երեւի Յիսուս, որպէս յետ յարութեանն առաքելոցն: Եւ զի ի մէջ կատ[47բ/ազի տիրասպանացն կայր նահատակն առանց աւգնականի, եւ զի կայր¹ ժամ պսակելոյ էր առաջին վկային, ետես զտէրն ունելով զպսակն, զի կայր թագադիր² ընդ աջմէ նորա յաղթել մահու, զի ցուցցէ, թէ նոյնպէս աւգնէ ի ծածուկ, որք վասն նորա ի մահ մատնին: Սմին վասն յայտնէ, զոր ետեսն զերկինս բացեալ, զայն որ յետ փակելոյն Աղամայ՝ նախ Քրիստոսի միայն բացաւ ի Յորդանան, իսկ յետ խաչին բացեալ լինի եւ խաչակցացն Քրիստոսի, եւ նախ սմա զոր³ եւ ասէ. «Ահա փեսանեմ գերկինս բացեալ եւ գորդի մարդոյ, զի կայ ընդ աջմէ Աստուծոյ» (Է. 55): Տեսանե՛ս, զի յայտնեաց զպատճառս⁴ լուսաւորութեան երեսաց նորա, զի Հանդերձեալ էր զքրանչիլին⁵ զայն տեսանել զտեսիլ, վասն այնորիկ եւ ի կերպարանս Հրեշտակի փոխեցաւ, զի հաւատարիմ լիցի վկայութիւն նորա:

Եւ քանզի վերագոյն ճառեաց յաղագս մահուն Քրիստոսի, որում նոքա մատնիչք եւ սպասաւղք եղեն, այժմ եւ զյարութեանն յաւելու զբան, զի գոնէ պատկառեալ ի Հրեշտակատիպ փառաց երեսաց նորա Հրեայքն՝ ընկալցին զասացեալսն: Զոր գուք սոսկ մարդ կարծելով սպանէք, ասէ, ես կենդանի դնա յերկինս փառաւք՝ զի կայ ընդ աջմէ Աստուծոյ՝ տեսանեմ: Եւ զի ծանր թուէր նոցա ընդ աջմէ Աստուծոյ զնա լսելն, զի այն ինչ եւ թէ յարեաւ ի մեռելոց՝ յայտնէր ահա, սմին վասն ընդ յարութեանն⁶ ոչ եւ զհամբառնալն եւեթ վկայէ, այլ եւ զհամապատիւ բնութիւնն ընդ Հաւր եւ զուզահաւատար զփառսն:

Եւ ոչ ասաց զՈրդի Աստուծոյ, այլ «գորդի մարդոյ», զի հաստատեոցէ ծանաւթ բանիւն, թէ նա է⁷, որ ասէրն, թէ «Տեսնիցէք գորդի մարդոյ ելեալ, որ էր գառաջինն» (Յովի. Զ. 63), որ եւ Աստուած գոլով վասն այնր էջ եւ⁸ եղեւ մարդ մնալով անմեղ, որպէս զի զաղխեալ դրունս երկնից ընդդէմ մեղուցելոյ նախահաւրն մկրտութեամբ եւ արեամբ վերստին բացեալ՝ ընդ իւր տարցի մուծցէ զպատրաստաւք կոխեալն ի դիւեաց եւ յանդիման կացուսցէ երեսացն Աստուծոյ եւ Հաւր: Առ

¹ Աբ > կայր
² Աբ թելադիր] թագադիր
³ Աբ որ
⁴ Ա զպատճառս
⁵ Բ սքանչելիսն
⁶ Բ յարութեան
⁷ Աբ էր
⁸ Բ > էջ եւ

որ¹ եւ փութայր սուրբն² Հասանել առ Տէրն եւ Աստուած Քրիստոս, որ եւ վասն մեծ սիրոյն, որ առ նախնի վկայն իւր՝ յարեալ պսակել զբաջ նահատակն:

Եւ զի ընդ աջմէ աստուծոյ ասաց եւ ոչ ընդ աջմէ Հաւր, զի զմարմնոյն իրս կամէր Հաստատել, յաղագս որոյ եւ որդի մարդոյ կոչէ զնա, եւ զի սքանչելի տեսիլն Հաւատալոյ արժանի լիցի, եւ երեսքն փառաւորեալ լինէր, զի մարդասէր գոյով Աստուած զշարութիւն նոցա ի նոցին յաւգուտ յեղաշրջեալ. այնչափ նշանաւք արծարծէր զնոսա ի Հաւատս, յաղագս որոյ եւ սուրբն երկեցոյցանել կամելով զնոսա. «Աղաղակեայ ի ձայն մեծ» (Է. 56): Բարձրագոչ ձայնիւ ի լսելիս նոցա Հնչեցոյց, զոր ետեսն, զի ցածուսէջ զնոսա ի մոլեգնութենէն: Այլ նոքա զի՞նչ. «Խցին զակննս իրեանց» (Է. 56)՝ իբրեւ զիժս: Իսկ ոմոնք եւ այսպէս ընթեռնուեալ. «Աղաղակեայ ի ձայն մեծ խցին զակննս իրեանց»: Եւ զոր առ Քրիստոսիւ արարին, լսելով թէ՛ «Տեսանիցեք զորդի մարդոյ նստեալ ընդ աջմէ՛ զարուսեանն» (Մտք. ԻԶ. 64), Հայհոյութիւն զայն զրարանելով մահապարտ զնա դատեցին, զնոյն եւ աստ առնեն: Աղաղակեց/Մտա/ին, թէ՛ Հայհոյեաց՝ մահապարտ է: Եւ որպէս առ³ Քրիստոսիւ զՀանդերձս պատառեցին, եւ աստ զակննջս խցին, զի մի՛ լուիցեն, զոր ասացն:

Եւ դիմեցին առ հասարակ ի վերայ նորա (Է. 56),

վասն վկայելոյն զՔրիստոսէ, թէ՛ յերկինս է ընդ աջմէ Աստուծոյ, զոր ոչ կամէին լսել: Վասն որոյ զցասումն⁴ եւ զոխան, զոր ընդ Քրիստոս ունելով ոչ կարացին լնուլ՝ Հատուցին յՍտեփանոս: «Եւ հանեալ արքայայ⁵ քաղաքին՝ քարկոծելն⁶» (Է. 57): Դարձեալ «արքայայ քաղաքին», որպէս զՔրիստոս արտաքոյ այգւոյն. զի ձեռն, որ կապեցին զտէրն, զիա՞րդ խորչէին ի ծառայէն: Եւ էր տեսանել, զի տեղային ի վերայ նորա քարինքն որպէս տարափս անձրեւաց. զորոց ընդունէր երանելին զգարկուածսն ուրախութեամբ յաստուածակիր մարմին իւր՝ որպէս զծաղիկս անուշահոտ գարնայնոյ, եւ իբրեւ զցաւ զհեռալի ամաբայնոյ: Եւ ի սաստիկ Հարուածոց քարանցն խոցոտեալ

¹ Բ որս
² ԱԲ > սուրբն
³ ԱԲ > առ
⁴ ԱԲ զցասումնն
⁵ ԱԲ արտաքս
⁶ ԱԲ քարկոծեցին

սուրբ մարմնոյն. Հեղոյր արիւն¹ արդարոյն փոխանակ արեանն Քրիստոսի, եւ մանրեալ ոսկերացն ջախջախիւր եւ դուլին սուրբ աստուածեղէն գլխոյն Յիսուսի խոնարհելոյ ի վերայ խաչին:

Եւ վկայքն, զրպարպիչք, որպէս Նարաթայ արդարոյ, դնէին զձորցս² իւրեանց առ ոսոս երիպասարդի միոջ, որ կոչէր Սաւուղ (Է. 57):

Տե՛ս, թէ՛ զիա՞րդ ստուգիւ պատմէ զիրան Պաւղոսի ի սկզբանն, զի ցուցցէ քեզ մեծ յետ այնորիկ զաստուածայինն առ նա ներգործութիւն: Զի առ ժամայն վասն այնքան նշանացն ոչ միայն ինքն ոչ Հաւատաց, այլ եւ ի ձեռս բազմաց սպանողաց ընկէց իսկ զնա:

Եփր. Եւ զի փոքր թուեցաւ յաչս նորա ընկենուլ ի նա քար, եղեւ նա կարասպահ սպանողաց նորա, զի ընդ ամենեցունց մասն բաժանեցի: «Եւ քարկոծ առնէին զՍտեփանոս» (Է. 58): Ոչ վայրապար կրկնէ «քարկոծ առնելն³», այլ զի ցուցցէ, թէ՛ սուտ վկայքն նախ սկսան քարկոծել զտէրն, զի կարծիս տացեն իբրեւ թէ՛ զհրամանն աւրինացն պահիցեն, թէ՛ ձեռք վկայիցն նախ ընկեսցեն զքարինս⁴ ի Հայհոյիչն, զայսպիսի⁵ կարծիս խորամանկելով⁶ նոցա Հաստատել սուտ վկայիւքն ի վերայ սրբոյն, քարկոծ առնէին զՍտեփանոս: «Որ կարդայր եւ ատր, Տէր Յիսուս, ընկալ զոգի իմ» (Է. 58):

Յո՛ւ. Յուցանէր այսու, թէ՛ ո՛չ լինէր կորուսեալ, այլ եւ յորդորէր զնոսա, թէ՛ պարտ է Հաւատալ ի Քրիստոս, զի նա է Տէր կենդանեաց եւ մեռելոց: Եւ ոչ այսչափ միայն Հոգայր զփրկութիւն սպանչացն, այլ եւ մեծապէս եւս: «Զի եղ ծուր եւ աղաղակեաց ի ձայն բարձր. Տէր, մի՛ համարիր սոցա զայս մեղս» (Է. 59): Ո՛վ մեծի սիրոյն եւ զթութեանն, զոր ունէր առ նոսա, եւ որպէս պատասխանի տալով զայս յայտնէր⁷, թէ՛ յառաջագոյն ասացեալքն ոչ էին⁸ ցասմամբ, եւ այնպէս կամէր զնոսա առ ինքն դարձուցանել, եւ ի բաց թողուլ զբարկութիւնն, եւ գոնէ՛ յետ սպանմանն⁹ զնա՝ ողջանալ յախտէն: Եւ զի դիւրընկալ առ-

¹ ԱԲ արիւնն
² ԱԲ զձորս
³ Բ առնել
⁴ Բ քարինս
⁵ Բ զի այսպիսի] զայսպիսի
⁶ ԱԲ խորամանկելով
⁷ Բ առնէր] յայտնէր
⁸ Ա > էին
⁹ Ա սպանն

նիցէ զխրատն, ոչ պարզաբար աղաւթէր, այլ մեծաւ զգուշութեամբ ծունր կրկնէր, եւ զայն ինչ ասէր, զոր ուսաւ ի Տեսունէ իւրմէ՝ զոր ասաց ի ժամ խաչին. «Մի՛ համարիր սոցա զայս մնդս» (Է. 59):

Եւ զայս իրրեւ ասաց, /4Տբ/ ննջեաց (Է. 59):

Տեսանե՞ս, զի աստուածահաճոյ էր մահ նորա: Զի մինչեւ ցայն վայր թողացոյց լինել ոգւոյն ի նմա, մինչեւ աղաւթիւք փոխադրեաց զսպանաւորսն: «Եւ Սաղոս էր կամակից սպանման նորա» (Է. 59): Զի դահիճ խիստ եւ դժնդակ¹ էր նա ի տղայութեանն, յանդուգն² եւ զայլ յափշտակաւոյ, այլ ի լինելն աղաւթիւք սրբոյն այր եւ ծեր հաւատովք՝ մի անգամ քարկոծ լինելով վճարէր³ զպարտս քարանցն, որովք հազորդ եղեւ սպանողաց⁴ նորա:

¹ Բ դժընդակ
² Աբ յանդուգն
³ Աբ վճարե
⁴ Աբ սպանողաց

Եւ եղև յաւուրն¹ յայնմիկ հալածումն մեծ ի վերայ եկեղեցոյն յերուսաղէմ (Ը. 1):

Քանզի կատաղիք² գորով ոչ շատացան սպանմամբն Ստեփանոսի, այլ մեծամեծս իմն փքացեալք իբրեւ գյաղթաւորս³, ձեռնարկեն լրբութեամբ զըզոր հաւատացեալսն խափանել՝ հալածելով:

Եփր. Եւ նման է, թէ յայնմ աւուր առին զինչս նոցա յաւարի, զորս գովէ⁴ Առաքեալ, թէ «Զհափշտակութիւն ընչից ձերոց ընկալայր ուրախութեամբ» (Եբր. Ժ. 34): «Եւ ամենեքեան ցրուեցան ի գեղս Վրաստանի⁵ եւ ի⁶ Սամարեայ րաց յառաքելոցն» (Ը. 1): Յայտ է, զի յերեսաց հալածչացն բացազնացք լինէին:

Այլ տես, թէ զիա՞րդ փախուստ⁷ նոցա տնաւրինեալ լինէր յայլոց փրկութիւն, զի մի՛ այնուհետեւ ամենեքեան յերուսաղէմ միայն նստցին, այլ եւ ի հեռաւորս տարածեսցի բանն: Վասն որոյ եւ առանց խղճի ինչ համարձակ խառնին ընդ սամարացիսն այնոքիկ՝ որք երբեմն լուան ի Քրիստոսէ խորշիլ ի հեթանոսաց: Իսկ առաքեալքն, զի եւ այնպէս⁸ առ իւրեանս կամէին ձգել զհրեայսն, ոչ ի⁹ բաց թողուին զքաղաքն, այլ եւ յայլոց քաղաքաց տային պատճառս վստահութեան¹⁰ քարոզել զբանն կենաց: Այլ հայեաց, թէ որպէս դարձեալ թոյլ տայր Աստուած լինելոյ փորձութեանն, եւ միտ առ, թէ որպէս զիրսն տնաւրինէ ասգուստ¹¹ ի վերուստ: Աքանջելիք եւ պայծառք եղեն ի ձեռն նշանացն, ապա ի տանջանս մտեալ՝ այլ ինչ ոչ կրեցին: Կացուցին պաշտպանս տեսչութեան այրեացն, աճեաց բանն հաւատոյ: Դարձեալ ներէ, զի լինիցի արգել մեծ եւ հալածումն ոչ զինչ եւ իցէ, այլ սաստիկ, զի ամենեքեան երկուցեալք եղեն, որով ցուցանին մարդիկ գոլ երկուցեալքն եւ փախու-

¹ Աբ յաւուր
² Աբ կատաղի
³ Աբ գյաղթօրս] գյաղթաւորս
⁴ Աբ գովի
⁵ Բ հրեաստանի
⁶ Աբ > ի
⁷ Աբ փախուստն
⁸ Աբ այնպէս
⁹ Բ > ի
¹⁰ Բ վստահութեանն
¹¹ Աբ անդուստ

ցեալք, զի մի՛ յեա¹ այնորիկ ասիցես շնորհաւք միայն առնել նոցա զուղղութիւնն. զի ահա հալածեալք եւ զանգիտեալք եղեն, եւ հալածիչքն յանդղուներ²:

Եւ բարձին զՍփրեփանոս արք երկիւղածք, եւ արարին կոծ մեծ ի վերայ նորա (Ը. 2):

Ո՞ք արդեւք էին սորա: Աւրէնսուսոյցն Գամաղիէլ³, եւ եղբաւորդին իւր Նիկողիմոս, որ եւ թաղմանն Տեառն սպասաւորեաց: Եւ զի երկիւղածք էին, ընդէ՞ր առնէին զկոծն, զի ոչ աշխարհիլ՝ այլ խնդալի է⁴ այրն: Զի հեւ եւս կատարեալք գոլով՝ տակաւին զհրեական սովորութեամբքն գային. նա եւ այս իսկ ցուցանէր զնոսա մարդիկ գոլ, ոչ միայն երկիւղն, այլ եւ տրտմութիւնն եւ կոծն: Բայց եւ ո՞վ⁵ ոք թերեւս ոչ լայր՝ տեսանելով զհանդարտ եւ սքանչելազործ վկայն, որպէս զգառն անմեղ քարկոծեալ եւ եղեալ մեռեալ: Այլ բաւական դերեզման/49ա/ական խաւսեցաւ աւետարանիչն, զձայնն, զոր ասաց ի ժամ քարկոծմանն. «Տէր, մի՛ համարիր սոցա զայս մեղս» (Ը. 59), եւ թէ, «Արարին կոծ մեծ ի վերայ նորա» (Ը. 2):

Բայց Մաւղոս վնասակար էր եկեղեցւոյն. ի փունս փունս մտաւնէր, քարշէր⁶ զարս եւ զկանայս՝ մտաւնէր ի բանք (Ը. 3):

Եփր. Քանզի այսմ հալածանս, որ եղև ցրուել եւ վատնել⁷ աշակերտացն յերուսաղէմէ, թուեցաւ քահանայիցն, զատաւորացն եւ Շաւուղի, թէ ահա խափանեցաւ աւետարանութիւնն անդէն ի սկզբանն, եւ վասն այսորիկ շրջէր Շաւուղ տանէ ի տուն, քննել եւ տեսանել, թերեւս գտցէ զոր տակաւին:

Յոհ. եւ տես, զի բազում եւ անչափ էր մոլորութիւն նորա, զի եւ միայն զոլով ի տունն մտանէր, զի զանձն իսկ եղեալ էր վասն աւրինացն: «Քարշէր, ասէ, զարս եւ զկանայս» (Ը. 3): Տե՛ս զհամարձակութիւնն եւ զամբարտաւան մոլորութիւնն, զի զանկեպոսն ի բռուռն բազում խոշտանդանաւք չարչարէր, զի ի սպանմանէն⁸ Ստեփանո-

¹ Բ դու յետ
² Ա յանդղուներ
³ Ա գամաղիեղ
⁴ Բ է] ր
⁵ ԱԲ ո՞] ով
⁶ ԱԲ քարեալ] քարշէր
⁷ Բ մատնել] վատնել
⁸ Ա ի սպանմանեն

սի յանդգնագոյն¹ եղև: «Եւ սփռեալքն շրջին աւերարանէին գրանն» (Ը. 4): Արդ, այժմ քանզի յոյժ եղև հալածումն քան զառաջինն, զի այժմ² թէպէտ ըմբռնեալ եղեն, այլ ազատեաց³ զնոսա նշանքն, բայց մահն Ստեփանոսի ոչ շիջոյց զցատումն նոցա, այլ ջերմացոյց: Զի ահա եկեղեցին, որ նախ քան զմահ նորա աւելի քան զութ հազար մարդ էր ի նմա, երկրտասան այր միայն մնացին անդ: Այլ թէպէտ հալածիչքն ցրուելով եկեղեցւոյն կարծէին, թէ ամենեւին բնաջինջ սպառի ուսումն ճշմարտութեանն, այն իսկ ցրուեաց զվարդապետան, որք յերուսաղէմն խափանեալ կային, զի հանին տարածեցին զնոսա հալածիչքն ընդ դաւառս, զի աշակերտութիւնն բազմացի ընդ ամենայն աշխարհ, որ եւ էր այն ուրախութիւն մեծ առ նոսա: Տեսանե՞ս որչափ իրս տնաւրինի ի ձեռն մահուանն Ստեփանոսի, զի թէպէտ մեծ եղև սուգն յառաջագոյն, այլ ի բաց ջնջեցաւ դարձեալ⁴ ուրախութեամբն, զի բացաւ դուռն հաւատոց ամենեցուն: «Իսկ Փիլիպպոս իջեալ ի քաղաքն սամարացոց՝ քարոզէր նոցա գօրիստոս» (Ը. 5): Ինձ թուի սա յեւթանցն զոլ, որ էր ընդ Ստեփանոսի: Եւ տես, զի ոչ ինքեան յառաջելով եղև գալ ի Սամարիա, այլ հալածեալ ի հրէիցն լինելով, որպէս եւ յաւուրսն Քրիստոսի եղև: Այլ դու ինձ ընդ այն զարմացիր, զի եւ ի ժամանակի վշտացն ոչ պղերզանան ի քարոզելոյն, այլ փութացեալ լինին:

Եփր. Արդ, էջ անդր Փիլիպպոս, եւ ի զաւրութիւն նշանաց իւրոց⁵ ելից զաշխարհն շամբտացւոց յաշակերտութենէ անտի իւրմէ այնքան, զի եւ Շմաւոն մոգ, այն որ կախարդանաւքն իւրովք զարմացուցանէր զշամբտացիս, յանձին կալաւ իջանել ընդ շամբտացիսն ի մկրտութիւն աւազանին, զոր եւ ըստ կարգի պատմէ աւետարանիչս:

Ունկն դէին, ասէ, ժողովուրդքն⁶ բանիցն Փիլիպպոսի միարան (Ը. 6):

Յոհ. Տե՛ս աստանաւր ի սկզբանս զգլխաւահաւան եւ զիմաստասէր բարս հեթանոսաց: Եւ այս իսկ է սքանչելի. զի ոչ ոմանք յատուկ,

¹ Ա յանդղուներ
² ԱԲ այնժամ] այժմ
³ ԱԲ ազատեալ
⁴ Բ > դարձեալ
⁵ Բ > իւրոց
⁶ ԱԲ ժողովուրդք

այլ միաբան ունկն զնէին: Վկայի վասն նոցա եւ յաւետարանի անդ հաւ[49ր]ատալ բազմաց ի Քրիստոս վասն բանի¹ նորա: «Եւ ի լսել նոցա եւ ի րեսանել գնշանս, գորս առնէր» (Ը. 6): *Զի զկնի քարոզելոյն բանիւ, սքանչելի նշանաւք եւ բարեգործական բժշկութեամբք հաստատաչր ի հաւատոս զլսաւղս բանին: «Քանզի բազումք, որ ունէին այս պիղծս, գոչէին ձայնի մեծաւ եւ ելանէին» (Ը. 7): Զի աղաղակաւ ելանին² էր յայտնի նշան, որ ցուցանէր զմեծ զաւրութիւն² շնորհացն Աստուծոյ ի ձեռն Փրիլիպպոսի: Զի ոչ որպէս կախարդքն Եդիպոսոսի առնէին առ աչաւք, կամ որպէս եւ ինքն իսկ Սիմոն, որ կարծիս իմն տայր մոգութեամբն, թէ բժշկիցէ, զի նա թերեւս կապէր զըւեան մոգելովն³ մնալ ի նոսին, որ ոչ աղաղակէին եւ ոչ ելանէին, եւ յայտ անտի է, զի բազում էին, ասէ, զիւհաւարք անդանաւր⁴: «Եւ բազում⁵ անդամալոյծք եւ կաղք, որք բժշկէին, ասէ, զարութեամբն Աստուծոյ ի ձեռն Փրիլիպպոսի» (հմմտ. Ը. 8): Եւ աստանաւր խաբէութիւն ոչ էր, զի գնալ կաղացն եւ գործել անդամալուծիցն, ի բաց բառնայր զայնպիսի կարծիս, որոց եւ ճշմարիտ բժշկութեամբն եղեւ ուրախութիւն մեծի ի քաղաքին:*

Այր ոմն Սիմոն անուն յառաջագոյն էր ի քաղաքին, եւ մոգելով ափշեցուցանէր զազգն սամարացոց, եւ ասէր զանձնէ իւրմէ, թէ իցէ մեծ ոմն (Ը. 9):

Ահա եւ այլ ինչ փորձութիւն՝ անդէն սկսեալ կախարդութիւնն⁶ Սիմոնի: Եւ տե՛ս, զի որպէս առ Մովսէսիւ՝ բաղդատութեամբ, եւ իբր հակընդդէմ միմեանց լինէին սքանչելագործութիւնքն, նոյնպէս եւ աստ յայտնի նշանք յառաքելոցն եւ զանազան բժշկութիւնք ճշմարտապէս եղեալք, եւ առ աչաւք խաբէութիւն ընդդէմ նոցունց կերպարանաւք կախարդութեամբ մոգեալ: Եւ զի մանաւանդ ոչ եւ միոյ զիւհաճարի պարտ էր լինել անդ, եթէ մոգութիւնքն Սիմոնի, որ ի կարծիս բժշկութեան լինէին, չէին սուտ:

Յոր հայլին, ասէ, ամենեքեան ի փոքրկանց մինչեւ ցմեմամեմս վասն բազում ժամանակաւ րապշեցուցանելոյն զնոսա, եւ ասէին. Սա է զարութիւն Աստուծոյ, որ կոչի մեծ (Ը. 10):

¹ Բ բան
² ԱԲ գորութիւն
³ Բ մոլեգնելովն] մոգելովն
⁴ Բ անտանօր
⁵ ԱԲ բազումք
⁶ Բ կախարդութիւն

Զայս ասելով զմոգեկան¹ չարարութեատութիւն նորա կամի նշանակել, եւ զկոչմունս առ ի նոցունց համբաւելոց՝ բարեգործաց դիււաց ոմանց, որք ի յուրթել պիղծ կախարդացն կցորդեալ բարեգործել ձեւանային՝ սուտ երեւութիւք խաբելով զպարզամիտսն. մինչ զի ասել «Սա է զարութիւն Աստուծոյ, որ կոչի մեծ» (Ը. 10): Եւ լցեալ լինէր ասացեալն ի Քրիստոսէ, թէ «Եկեացն սուր² քրիստոսք եւ քացն նշանս մեծամեծս եւ զբազումս մոլորեցուցն» (Մաթ. ԻԳ, 24):

Իսկ Փրիլիպպոս միայն բանիւ զնոսա յանուն Յիսուսի բժշկէր եւ հաւանեցուցանէր, ըստ որում ասէ. «Բայց յորժամ հաւարացին Փրիլիպպոսի, որ անբարանէր վասն արքայութեան Աստուծոյ եւ անուանն Յիսուսի, մկրտէին ամենեքեան» (Ը. 12): Թուի ինձ «անբարանել» ասելովն՝ հաստատել, զոր վերագոյն ասացի, բանիւ միայն զնոսա բժշկել եւ ոչ ձեռս զնելով, զի առ ժամայն լուծցէ զկարծիս այնպիսի ինչ մոգական արուեստից եւ բժշկանաց: Ընդ որ եւ առ[50ա]ւել սքանչացեալք ի բանիւ միայն եղեալ սքանչելեացն մկրտէին ամենեքեան: Ապա թէ ասիցէ որ, թէ եւ յետ այնորիկ ընդէր առանց կասկածի ձեռս զնելով տային զՀոգին նոցունց իսկ սամարացուցն, զորս եւ ի կարծեաց մոգութեան ազատել իսկ կամէին: Ասեմ, թէ վասն զի յայնժամ մկրտեալք եւ հաստատեալք էին ի հաւատսն: Եւ այլազգ. զի զՀոգին նշանաց առեալք, ինքեանք իսկ սքանչելագործելով յասպիսի կարծիս ոչ գային:

Այլ եւ ինքն իսկ Սիմոն հաւարաց եւ մկրտեալ կանխէր³ առ Փրիլիպպոս (Ը. 13):

Մկրտէր Սիմոն ոչ վասն հաւատոց, այլ զկեղծաւորութիւնն թաքուցանելով⁴: Ապա ընդէ՞ր ասէ, թէ «հաւարաց»: Զկրիւն կերպարանսն ասէ, զի իբրեւ զհաւատացեալ մատեաւ, որպէս եւ վասն վճկին ասէ զիր, թէ «եհան Սամուէլ⁵», զոր ոչ եհան, այլ զըւեւ զոմն ի կերպարանս նորա: Եւ ընդէ՞ր ապա մկրտէր զնա Փրիլիպպոս: Որպէս եւ զՅուդա յայնժամ ընտրեաց Քրիստոս, եւ զի մի՛ դարձեալ հալածիցի որպէս երբեմն ի Քրիստոսէ, զի կասկածէր, ժուժկալեալ կանխէր առ Փրիլիպպոս դեգերելով առ նմա: «Եւ րեսալ գմեմամն նշանս, գոր

¹ ԱԲ զմոգական
² Ա սուտք
³ Ա կանկնէր] կանխէր, Բ կանգնէր
⁴ ԱԲ քազուցանելով
⁵ Ա Սամուէլ

առնէր, գարմանայր» (Ը. 13): Այսպիսի ինչ եւ վասն կախարդացն առի, որք յաղթահարեալք ասէին, թէ «Մարն Աստուծոյ է այս» (Երբ Ը. 19): Այլ ոչ համարձակէր¹ առժամայն հայցել² դայն, ինչ զոր հայցեաց յետոյ, զի եւ ոչ այլքն դեռ եւս ընկալեալ էին շնորհս նշանաց:

Իսկ իբրեւ լուան, որ յերուսաղէմ առաքեալքն՝ թէ եւ Սամարիա ընկալաւ զբանն Աստուծոյ, առաքեցին առ նոսա զՊետրոս եւ զՆովիաննէս, որք իջեալ կացին յաղալթս ի վերայ նոցա, որպէս զի առցեն հոգի Սուրբ, զի ցայնժամ³ չեւ եւս էր եւ ոչ ի վերայ միոյ ուրոր ի նոցանէ հասեալ, այլ միայն մկրտեալք էին յանուն Տեառն (Ը. 14-16):

Արդ, զի ի ձեռն Փրկիպոսի ընկալան նորա զբանն Աստուծոյ եւ մկրտեցան, ահա յայտ է, եւ զի նշանք մեծամեծք եղեն ի ձեռն նորա, ապա զիա՞րդ ոչ էին ընկալեալ Հոգի Սուրբ:

Եփր. Այր, ընկալեալ էին Հոգի Սուրբ, այլ գմեղացն թողութիւն եւ ոչ զնշանացն զաւրութիւն⁴: Զի Փրկիպոս թէպէտ եւ զաւրութիւնս առնէր եւ զմկրտութիւն հոգւովն ի քաւութիւն մողաց մկրտէր, այլ զՀոգին՝ առնել զաւրութիւնս՝ չիշխէր տալ:

Յոռ. Կամ վասն պատուելոյ զառաքեալսն, կամ վասն ոչ ունելոյ այնպիսի շնորհս, կամ զի յեւթանացն⁵ էր, զոր եւ մանաւանդ թուի ինձ ասել, իսկ ներքինւոյն Փրկիպոսն՝ յառաքելոցն: Եւ տես, զի առաքեալքն ոչ եղեն նախ կլեալ յերուսաղէմէ, այլ այսպէս տնաւրինեցաւ, զի նախ սորա կլին⁶, ի քարոզել, ի մկրտել, ի բժշկել, եւ առաքեալքն յետոյ եկեցեն վասն տուչութեան Հոգւոյն Սրբոյ՝ որ կատարուան էր պարգեւացն: Զի նորա եւթանքն⁷ նշանս առնելոյ զաւրութիւն⁸ ընկալան, բայց ոչ եւ այլոց զնոյն Հոգի պարգեւել, քանզի այս իսկ էր առաքելոցն վեհագոյն առաւելութիւն⁹:

Եփր. Եւ վասն այսորիկ¹⁰ առաքելոցն զՊետրոս եւ զՅովհաննէս, զի ձեռնադրութեամբ նոցա ընկալցին շամրտացիք զՀո/50ր/դին նշա-

¹ Բ համարձակել
² ԱԲ հայցեալ
³ ԱԲ յայնժամ
⁴ ԱԲ գորութեան
⁵ Բ եւթանցն
⁶ ԱԲ ելցեն
⁷ Բ իւթանքն
⁸ ԱԲ գորութիւնս
⁹ ԱԲ առաւելութիւնս
¹⁰ ԱԲ այնորիկ

նաց եւ զարմացուցեն զմանկունս Երուսաղէմի գործովք Հոգւոյն, զոր ինչ առնէին շամրտացիքն: «Յայնժամ եղին ձեռս ի վերայ նոցա, եւ առնուին զհոգին¹ Սուրբ» (Ը. 17):

Յոռ.² Յայտ է, զի ազաւթս առնելով որպէս ասաց՝ «դնէին ձեռս»: Զի ոչ պարզաբար տուեալ լինէր Հոգին Սուրբ, կամ կարէին տալ՝ այլ բազում խնդրուածոց պէտք էին, զի ոչ է հաւասար հանդիպելին³ բժշկութեան եւ առնուլն զաւրութիւն բժշկութեանց:

Տեսեալ Միմոնի, զի ձեռս դնելով առաքելոցն փուեալ լինէր հոգի Սուրբ, մաքոյց նոցա ինչս եւ ասէ. փութ եւ ինձ զիշխանութիւնդ զայդ, զի յոյր վերայ դնիցեմ զձեռս, առցէ հոգի Սուրբ (Ը. 18-19):

«Տեսեալ, ասէ, Միմոնի»: Այլ թերեւս ոչ տեսանէր, եթէ ոչ նշանք ինչ յայտնիք լիեալ էին ի շամրտացւոցն: Այլ⁴ տես, զի եղեն նորա արժանի յանկարծակի առնել զզաւրութիւնս եւ նշանս ի ձեռն Հոգւոյն, զոր ընկալան ձեռնադրութեամբն պետրոսեանց, բայց ինքն ոչ գտաւ արժանի, այլ յանդիմանեցաւ ի նմանէ, որպէս այնքիկ ի Պաւղոսէ, որք ի լեզուս խաւսելոյ հպարտացեալք էին՝ կշտամբեցան փոքու ժամանեալք շնորհի, եւ են խժգժագոյնք առանց թարգմանելոյ: Այսպէս եւ Միմոն, որոյ պարտ էր հաւատով մատչել եւ հայցել, զի ընդ այլսն եւ ինքն առցէ Հոգի Սուրբ, այլ ոչ ինչ փոյթ էր նմա վասն այնորիկ, այլ խնդրէր, զի զՀոգին զաւրութեան այլոց բաշխեսցէ: Եւ վասն զի այլքն ոչ էին առեալ, զի եւ այլոց տացեն, այլ ոչ կամէր նա ի թիւ եւ ի համար այլոցն անկանել կամ ընդ բազումսն միաբանել, այլ մանաւանդ եւ քան զՓրկիպոս կամէր լինել պայծառագոյն, զորոյ տեսանելով զնշանսն, զոր առնէր, կարծէր զիրսն արուեստ գոյ, այլ իբրեւ ետես զմեծագոյն իշխանութիւնս յառաքեալսն, հիացեալ եկին առ նոսա: «Մաքոյց առաջի նոցա արծաթ» (հմմտ. Ը. 18): Ընդէ՞ր. միթէ՞ զշամարտացիսն ետե՞ս զայն ինչ արարեալ, կամ զՓրկիպոս առնելով այնպիսի ինչ: Եւ ոչ երբեք: Եւ միթէ՞ կարծէ՞ր ո՞չ զիտել նոցա, թէ որպիսի մտաւք զարծաթն մատուցանէ⁵, կամ թէ ոչ իմանայր, թէ նորա որպիսի միտս ունէին, մանաւանդ զի ոչ ետես զնոսա ընչիւք տուեալ ումեք զՀոգին:

¹ Բ զհոգի
² ԱԲ > յոհ.
³ ԱԲ հանդիպելն
⁴ ԱԲ այլ եւ
⁵ ԱԲ մատուցանել

Այլ տե՛ս զպղծութիւն կախարդութեանն նորա, զի ոչ էր իբրն անգիտութեան, այլ փորձողի եւ կամեցողի զնոսա ընդ չարութեամբ արկանել: Վասն որոյ ասէ ցնա Պետրոս. «Արձաթ քո ընդ քեզ լիցի ի կորուստ» (Ը. 20). զի ոչ որպէս պատշաճ է վարիս դովաւ: Ոչ են բանքս անիծողի, այլ կամ խրատողի՝ իբրու ասել՝ ի բաց կորուսջիբ զայդ պիսի չար կամսդ հանդերձ արծաթովդ, կամ մարգարէութեամբ զհանդերձելոցն նմա գուշակողի, զի երկիցէ: «Զի զպարգեան Աստուծոյ համարեցար ընչիք սքանալ» (Ը. 20): Փոքր խորհելով այդպէս յաղագս ճրիցն Աստուծոյ: Տե՛ս զնոսա յամենայնի մաքուրս յնչից, զի եւ մեք ուսցուք¹, թէ չկարեմք ընչիւք աշխարհի ստանալ զպարգեան Աստուծոյ: Եւ բարուք պարգեւ կոչէ, զի ոչ արծաթով բաշխի: Եւ զի բն/51ա/աւ իսկ, ասէ, ակն կալար մարդկային գոլ զիրս զայս՝ որ ոչ է այնպիսի, սմին վասն՝ զքեզ հանդերձ, որովք իբրեւ զքեզ արծաթով ընտրել բռնագրաւսն, խոտեալ ի բաց վարէ Հոգին Սուրբ ասելով. «Ոչ գոյ քեզ մասն եւ վիճակ ի բանիդ յայդմիկ» (Ը. 21): Այլ տես, զի որ յաղագս մեծամեծացն փոքր խորհի, կրկին մեղանչէ ի մեծամեծան՝ եւ յաստուածայինսն ամբարշտելով եւ զանձն վնասելով որպէս Սիմոն մոգ. զի թէ պարզամտութեամբ էր մատչելն նորա, թերեւս ընդունէին² զյաւժարութիւն³ նորա: Այլ զի՞նչ. «Միրք քո, ասէ, ոչ է ուղիղ առաջի Աստուծոյ» (Ը. 21): Տեսանե՞ս, զի ի չարութեանէ զամենայն ինչ գործէր, եւ մանաւանդ զի պարտ էր առ նոսա յստակ եւ պարզամիտ գոլ, այլ զի կրկին էր չարն, երկուս իրս հրամայէ նմա:

Ապաշաւեա դու, ասէ, ի չար խորհրդոցդ քոց յայդցանե՛⁴, եւ աղաչեա զվր՝ թերեւս թողութիւն լիցի քեզ ի մեղմնիս խորհրդոց սրբի քո (Ը. 22):

Տե՛ս, զի չարիս ինչ մտածէր. սմին վասն, զոր ինչ ի մտածութիւն նորա էր, զայն ի մէջ բերէ, զոր նա զանխլանալ կարծէր⁵: Զի զնոյն եւ Քրիստոս առնէր նմա. յորժամ մատչէր առ նա յաշակերտութիւն իբրեւ զմի ի դպրաց: Եւ զի գիտէր Պետրոս զնա առանց ուղղութեան՝ ասէր. «Թերեւս թողութիւն լիցի քեզ ի նենգաւոր խորհրդոց սրբիդ եւ ի դառն կապանաց արձաթ սիրութեանդ, յորում կապեալ կաշկանդեալ կաս դու»

¹ ԱԲ ուսուցուք
² ԱԲ ընդունի
³ ԱԲ գլոխարութիւն
⁴ Ա յայտցանե
⁵ Բ կարծեր

(հմմտ. Ը. 22): «Թերեւս, ասէ, թողութիւն լիցի քեզ» (Ը. 22): Զայս ասաց՝ ոչ թէ զի ոչ լինէր նմա թողութիւն, թէ ապաշխարէր արտասուաւք, այլ զի երկիւղ արկցէ նմա, որպէս Դանիէլ ասէր ցՆաբուքոդոնոսոր. «Զմննա քո ողորմութեամբ քաւեջիր, թերեւս երկայնամիտ լիցի ի վերայ յանցանաց քոց՝» (Դան. Դ. 24): Քանզի է իսկ այս սովորութիւն մարգարէիցն, իբրեւ թէ հրաժարել եւ լքանել իմն, եւ ոչ ասել հաւատի, թէ զայս ինչ արասցես՝ «թողութիւն լիցի քեզ»: Եւ զայս առնեն, է բերեք՝ զի առ անհաւատսն, զի մի՛ առանց պատճառի թուիցի պատուհասն, որ առ նոսա լիցի, որպէս այն, թէ «Զի մի՛ դարձցին եւ թողի նոցա» (ՄԲԿ. Դ. 12): Եւ է դարձեալ. իբրեւ յահ ըմբռնելով, զի երկուցեալն ինքնին խնդրեսցէ հնարս փրկութեան, որպէս այն, թէ «Երբ արարք եւ Նինու կործանեսցի» (Յովհ. Գ. 4), նոյնպէս եւ սմա արկանէ երկիւղ:

Զի ի դառնութիւն մաղծի եւ ի կնճիռն անիրաւութեան² րեսաւնեմ գրեզ (Ը. 23):

Բազում ցասամբ լի է յանդիմանութիւնս. զազգի ազգի եւ զպէսպէս կախարդութիւնս չարեացն, յորոց միջի վարակեալ կայր, այսու ապացուցիւք խայտառակելով: Ապա այսպիսի դժնդակ³ գոլով նորա, ընդէ՞ր ոչ սպան զնա որպէս զԱնանիա եւ զՍափիրա: Ասեմ, զի որպէս ի հնուամն, որ զփայտն քաղէր՝ սպանաւ առ յայլոցն ողջախոհութիւն՝ եւ այլ ոչ եւ ոք կրեաց զնոյն, նմանապէս եւ այժմ: Եւ այլազգ. ոչ սպան եւ կամ տանջեաց զնա, զի մի՛ հաւատն ի հարկէ լինիցի, այլ խստագոյնս յանդիմանեաց, զի մի՛ իբրն փոքր կամ առանց խղճի գոլ թուիցի: Դարձեալ. զի տեղի կամէր տալ նմա ապա/51բ/շխարհելոյ: Եւ ահա շատ բաւական է առ ի խրատ ուղղութեան յանդիմանելն եւ ասել, զոր ինչ ի սիրտն մթերեալ չար խորհուրդք իցեն:

Մեծ էր եւ խոստովանելն ինքնին, թէ ընդ պատժովք ըմբռնեալ եղեւ, եւ մեղադիր լինելն անձին իւրում, քանզի ասաց մոգն. «Աղաչեցէք դուք վասն իմ գլոխ. զի մի՛ ինչ եկեսցէ ի վերայ իմ, յորոց դուք⁴ ասացէք» (Ը. 24): Այս բանք խոստովանողի են զսխալանսն, եւ զայս առ ի մաքրումն իւր ասէր իբր թէ զղջացեալ, այլ պարտ էր ի խորոց սրտէ լալ եւ ողբալ թերեւս քաւեսցի: Բայց տե՛ս զնա պիղծ գոլով ամենայ-

¹ ԱԲ քոց Աստուած
² Բ անիրաւութեան, աստ
³ ԱԲ դժընդակ
⁴ ԱԲ դուք

նիւ հանդերձ մոզուլթեամբն, եւ ի տոռուենս չարեաց կապեալ անլոյծ հանգուցիւք: Զի յորժամ յանդիմանեցաւ, հաւատաց, եւ յորժամ դարձեալ յանդիմանեցաւ, խոնարհեցաւ՝ կարծելով հնար գոլ զանխլանալ: Այլ զարհուրեալ ի բազմութենէն երկեաւ ուրանալ զյայտնեալ չարիսն իւր: Եւ այն զի կարէր ասել, թէ ոչ գիտէի, այլ պարզամտութեամբ արարի, այլ զարհուրէր, զի յառաջագոյն նշանաւքն ըմբռնեալ եղեւ: Եւ դարձեալ զի զչար խորհուրդս նորա յայտնապէս¹ ձաղեաց: Վասն այնորիկ ընդ երկար զնայր փախստական ի Հռոմ², կարծելով ոչ հասանել անգր առաքելոցն:

Եւ նոցա եղեալ վկայութիւն՝ խաւսեցան զբանն Ասպուծոյ եւ դարձան յերուսաղէմ (Ը. 25):

Վկայութիւն եղին վասն նորա, թերեւս զի մի՛ դարձեալ պատրեալք խաբէութեամբ նորա լիցին, այլ զգուշանալ ի նմանէ եւ կալ հաստատուն յաւանդեալ վարդապետութեանն Աստուծոյ, զոր աւետարանեցին: Այլ ընդէ՞ր արդեւք զարձան յերուսաղէմ: Վայելչապէս. անդ գնային, ուր բռնութիւն չարեացն էր, ուր մանաւանդ էին սպանաւղք³, որպէս ի պատերազմունս զաւրաւարքն առնեն, զբռնամարտիկ տեղի ինչ եւ զժուարակուի՝ հմտագունից քաջամարտկացն տալով: «Ե ի բազում գեղս⁴ սամարացոցն անբարանէին» (Ը. 25): Տե՛ս, զի եւ ճանապարհք նոցա ոչ էին դատարկք, այլ մանաւանդ գործաւքն⁵ զբազումս փրկելով, եւ ոչ ինչ վայրապար հրեքք առնէին:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Զի եւ մեք ուսցուք՝ մի՛ ի սնոտի ծախել զփոքր ժամանակս: Զի բազումք, որ ունին գեղս եւ ագարակս, հնարին թէ ո՞րպէս բազանիս կամ գինէվաճառս շինեսցին եւ զշահան բազմացուցեն, կամ շիրիմս եւ ապարանս կանգնեսցնեն: Այլ թէ ո՞րպէս զհոգիս իւրեանցայոցն⁶ շահեսցին՝ ոչ է փոյթ, կամ զի եկեղեցիս շինեսցնեն ի փառս Աստուծոյ եւ ի՛⁷ զգուշութիւն երկրագործ մշակացն, որ յագարակն: Վասն որոյ փութալ խրատ տամ ստացուածաւորացն, յագարակս

¹ Աբ յայտնեաց] յայտնապէս
² Բ հովմ
³ Բ սպանօղքն
⁴ Աբ գեղս
⁵ Գ գործօնք
⁶ Բ իւրայնոցն
⁷ Բ > ի

իւրեանց եկեղեցիս շինել եւ քահանայ կարգել, զի աղաւթիւք եւ գոհութեամբ պարսպեցին վայրքն եւ արարք եւ արմտիքն, եւ յիշատակ բարեացն կանգնողին յերկարաձգեցի մինչ ի գալուստն Տեառն: Եւ մեծ է մասն վարձուց նորա, զի զթագաւորն երկնից ի ձեռն եկեղեցւոյն խառն¹ ընդ իւր ունի՛²:

[ԳԼՈՒԽ ԺԹ.]

Նրեշտակ Տեառն խաւսեցաւ առ Փիլիպպոս եւ ասէ. Արի եւ գնա դու՛ ընդ կողմն հարաւոյ ընդ /52ա/ ճանապարհն՝ որ իջանէ յերուսաղէմէ ի Գագա, զի այս է անապար, եւ յարեաւ եւ գնաց (Ը. 26-27):

Ինձ թուի յառաքելոցն եւ ոչ յեւթանցն⁴ գոլ զսա, քանզի յերուսաղէմէ ի հարաւ գնացեալ լինի, այլ ոչ ի հիւսիս⁵: Իսկ ի Սամարւոյ ի Գագա՝ ոչ ընդ հարաւ պարտ էր գնալ: «Զի այս է, ասէ, անապար» (Ը. 26): Զի մի՛ երկնչիցի ի հրէիցն բռնութենէ: Եւ նա ոչ եհարց, թէ վասն է՞ր, այլ «յարեաւ գնաց»: «Եւ ահաասիկ այր մի եթովպացի⁶ ներբեւի⁷, հագար՝ Կանդակա՝⁸ փիկնոց եթովպացոց» (Ը. 27): Քանզի անդանաւր⁹ ի հնուժն կանայք թագաւորէին, եւ այս իսկ առ նոսա աւրէն էր, եւ ներքենին, «որ էր ի վերայ ամենայն գանձոց նորա, եկեալ էր երկիր պագանել յերուսաղէմ» (Ը. 27): Մեծ էր գովութիւն սորա¹⁰, զի եթովպացի¹¹ գոլով եւ ի կռամով քաղաքի բնակելով եւ յոյժ ի մեծութեան գոլով՝ եկեալ լինէր ի տաւնին երկիր պագանել յերուսաղէմ:

Եփր. Այլ նման է՝ թէ վասն այնր եկն, զի ընկալաւ նա կարգաւ ի տուչութենէ զշխոյին հարաւոյ, որ եկն երկիր պագանել ի տաճարին յաւուրս Սողոմոնի:

Եւ էր անդրէն դարձեալ, եւ նստեալ ի կառս իւր ընթեռնոյր գմարգարէն Գեսայի (Ը. 28):

¹ Աբ ի տուն] խառն
² Բ իւր ընդ ունի] ընդ իւր ունի
³ Աբ > դու
⁴ Աբ յիւթանց
⁵ Ա ի հիւսս, Բ ի հիւսիս
⁶ Բ եթովպացի
⁷ Բ ներքինի
⁸ Աբ կանդակայ
⁹ Բ անտամօր
¹⁰ Աբ նորա
¹¹ Բ եթովպացի

Յոհ. Բարևոք այր հզաւր ասաց զսա¹՝ գքաջութիւն անձինն² նշանակեալ, զի ասա յԵթևովպի³ զնալով, եւ այնչափ ճանապարհի հոգաւք եւ իրաւք պաշարեալ, այնչափ փութոյ պնդութեամբ նստեալ ի կառս իւր ընթեռնոյր զմարդարէն:

«Աւե Նոզին զՓիլիպպոս. Մաքիր եւ յարեաց ի կասող» (Ը. 29): Եւ ո՞րպէս ասէր Հոգին՝ մտածութիւն թերեւս ի նմա արկանելով, եւ ի միտս նորա խաւսի: Ոչ լեզուաւ եւ բանիւք, որպէս առ մեզ կատարի, այլ զհանդերձելոցն գիտութիւն զաւրէն լուսոյ ի միտս եւ ի սիրտս պայծառացուցեալ, որպէս ինքն միայն գիտէ եւ նոքա ընդ որս խաւսէր: «Մաքիր, ասէ, եւ յարեաց ի կասող» (Ը. 29): Եւ ընդէ՞ր ոչ ներքինւոյն երեւէր հրեշտակն եւ ածէր զնա առ Փիլիպպոս, այլ զսա⁴՝ առ նա ածէր: Զի թերեւս ոչ հաւանէր այլն անձանաւթ գոլով, այլ եւ զարհուրէր եւս: Սմին վասն՝ եւ յերուսաղէմ ոչ յայտնեցաւ, կամ ետես զնա Փիլիպպոս, զի չէր աւգուտ նմա տեսանել զառաքեալսն հայածեալս վասն տակաւին տկարամիտ գոլոյն:

Եւ ընթացեալ Փիլիպպոսի լսէր՝ զի ընթեռնոյր զԵսայի մարգարէ (Ը. 30):

Ընթանալովն ցուցանէր, թէ ասել ինչ կամիցի: «Եւ ասէ. զիփիցե՞ս⁵, գոր ընթեռնուցուող» (Ը. 30): Տե՛ս զմեծանձնութիւն նորա. ոչ նախատեաց զնա եւ ոչ ասաց, թէ տգետ ես, եւ ես ուսուցից զքեզ, եւ ոչ զինքենէ ասաց, թէ զայդոսիկ ես ստուգապէս գիտեմ: Եւ դարձեալ. ոչ մեծարելով եւ գովելով զնա ասաց, թէ «Երանի է քեզ, զի զաստուածային զիրսն ընթեռնուս», այլ ի յանդգնութենէ եւ ի մարդահաճութենէ ազատեալ արար զբանն: Զի եւ մանաւանդ տնաւրինաբար եւ մարդասիրազոյն արար զայն, զի նմա, որ ընթեռնոյրն՝ պարտ էր հայցել ի սմանէ եւ փափաքել փրկութեան իւրոյ ի ձեռս նորա: Այլ սա միայն երեւցոյց զանձն իւր, եւ պատճառ տալով՝ հոգաբարձաւրէն ասաց ցնա. «Գիփիցե՞ս արդեք, գոր ընթեռնուցուող» (Ը. 30): Եւ /52բ/ միանգամայն հարցանելովն ցուցանէ բազում զանձն ներկայեալ ի բանն: Այլ բարևոք եւ ներքինին⁶ ոչ հայեցաւ ի ձեռն Փիլիպպո-

¹ Բ սա
² Բ զանձին
³ Ա յեթովպի, Բ յեթովպի
⁴ ԱԲ սա
⁵ Բ գիփիցես արդեք
⁶ ԱԲ ներքին

սի, եւ ոչ ասաց ցնա, թէ զու ո՞վ ես, ոչ պարսուեաց զնա, եւ ոչ ինքն ամբարհաւածեաց կամ ասաց գիտել զբանն, այլ ցածութեամբ ասաց. «Զիա՞րդ կարիցեմ, թէ ոչ որ առաջնորդեսցէ ինձ» (Ը. 31): Տե՛ս զերկիւղածութիւնն, զի եւ ոչ գիտելովն¹ ընթեռնու. ասպ յետ ընթեռնոյրն եւ քննէ եւս, վասն որոյ եւ ուսաւ: «Զիա՞րդ կարիցեմ», ասէ: Եցոյց զանդիտութեան վէրն² բժշկին, իմացաւ, թէ գիտէ զայնոսիկ եւ կամի ուսուցանել, ետես զնորա հեղութիւնն եւ զանփրացութիւնն, զի ոչ պայծառազոյն յանձին ունէր ձեւ, եւ այնպէս էր լրասէր եւ բանիցն միտ զնէր, եւ զոր եւ ասաց Քրիստոս, թէ «Որ խնդրէ ասնու, առ սմա լցեալ կարարէր» (հմմտ. Մարթ. Է. 4):

Եւ աղաչեաց զՓիլիպպոս ելանել նստել ընդ նմա (Ը. 31):

Ապա թէ ասիցէ ոք, թէ Փիլիպպոսի պարտ էր ստիպել եւ յորդորել զնա, ասասցուք, թէ ոչ գիտէր զինչ պէտս ունէր ներքինին, եւ ամենեւին թէ զինչ հանդերձեալ էր ասել ընդ նմա, այլ կարծէր պարզաբար զմարդարէնութիւնն ընդունել եւ ընթեռնու զնա: Բայց մեծապէս պատուեաց զնա ներքինին. զի ոչ հրամայեաց նմա կամ ասաց լող, այլ աղաչեաց զնա «Ելանել նստել առ³ նմա»: «Եւ զլուխ գրոցն, գոր ընթեռնոյր, էր այս. իրրեւ գոյխար ի սպանդ վարեցաւ. եւ իրրեւ գորոց⁴ առաջի կորչի անձոնն⁵ կայ, այնպէս ոչ բանայ գրեթան իւր, առ խոնարհութեան նորա դափաստան նորա բարձաւ, եւ զագգափոհմն նորա ո՞ պարմեսցէ. զի րատնան⁶ յերկրէ կեանք նորա» (Ը. 32-33): Եւ այս իսկ նորին իմաստասիրութեան էր, զմարդարէս զայս ունել ի ձեռին, որ բարձրազոյն էր քան զայլսն:

Պարասխանի եր ներքինին Փիլիպպոսի եւ ասէ ցնա. Աղաչեմ զքեզ, վասն ո՞յր ասէ մարգարէս զայս, վասն իւր, թէ վասն այլոյ ուրոյր (Ը. 34):

Հայեաց ընդ համեստութիւն նորա, զի ոչ նախ բարբառեալ եղև առ Փիլիպպոս մինչեւ ի նմանէ հարցեալ եղև: Այլ եւ ոչ նա իսկոյն ձեռնարկեաց պատմել նմա մինչև ետես զհաւժարութիւն նորա: Զի նախ աղաչեաց նստել առ նմա, եւ այժմ աղաչէ ասելով՝ «վասն ո՞յր

¹ ԱԲ գիտելով
² ԱԲ վերն
³ Բ ընդ] առ
⁴ ԱԲ որոց
⁵ Ա անձրունց
⁶ ԱԲ բարձան] բառնան

ասէ մարգարէն գայս», *ամենեւին ցուցանէ զինքն զիտել, թէ այլ ազգ, եւ յազգս այլոց ասեն մարգարէքն, եւ յազգս անձանց իւրեանց յայլ դէմս խաւսին: Տե՛ս, զի յոյժ խորհրդաբար հարցանէ գայս: Արդ, ամաչեցուք եւ տնանկք եւ մեծատունք ի շտեմարանապետին յայն մանէ ճշմարտասէր բարուցն:*

Երաց Փիլիպպոս զրերան իւր, եւ սկսեալ ի գրոցս յայցսանէ աւեփարանեաց նմա զՔրիստոս (Ը. 35):

Ոչ պարզաբար եւ հարեւանցի ինչ պատմեաց նմա, այլ հեղաբար եւ բազում յաւժարութեամբ: Եւ տես, թէ ո՞րպէս տնաւրինեալ լինէր. նախ ընթեռնուլ եւ ոչ իմանալ, ապա եւ զայն եւս զվկայութիւն՝ ուր էր չարչարանքն եւ յարութիւնն¹ եւ պարզեւքն:

Իբրեւ երթային զճանապարհայն, եկին ի ջուր ինչ. ասէ ներքին/53ա/ին. Ահա² ջուր, զի՞նչ արգելու զիս ի մկրտելոյ (Ը. 36):

Տե՛ս զնորա ստուգազոյն յաւժարութիւնն, զի դարձեալ հայցէ ասելով. «Ահա ջուր, զի՞նչ արգելու զիս ի մկրտելոյ»: Յամալթ լիցին հեղապեղեալքն ի մկրտութենէ: Բայց տե՛ս դարձեալ զհեղութիւն նորա եւ զպատկառուութիւն, զի ոչ ասաց, թէ մկրտեա զիս, բայց եւ ոչ լռեաց, այլ ի մէջ ցանկութեանն եւ պատկառանացն բարբառի ասելով՝ «Ահա ջուր, զի՞նչ արգելու զիս» (Ը. 36):

Ասէ ցնա Փիլիպպոս. Եթէ հաւաքաս բոլորով սրփիւ թով, մարթէ: Եւ նա ասէ. Հաւաքամ եթէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ (Ը. 37):

Տեսանե՞ս, զի զաւանդութիւն հաւատոցն կատարեալ ունէր, եւ փութով խոստովան լինէր: Քանզի մարգարէն Եսայի զամենայն ինչ ունէր յինքեան՝ զմարմնանայն Քրիստոսի եւ զչարչարելն, զյարութիւնն, զհամբարձումն, զհանդերձեալ դատաստանն, եւ մի ըստ միոջէ ուսաւ ի դրոցս յայցսանէ: Ուստի թէ բազում ցանկութիւն ցուցանէ՝ մի՛ սքանչանար:

Եւ հրամայեաց կացուցանել զկատսն (Ը. 38):

Համանգամայն ասաց զբանն հաւատոյ, եւ հրամայեաց կացուցանել նախ քան, թէ լսել ինչ: «Եւ իջին երկոքին ի ջուրն՝ Փիլիպպոս եւ

¹ Բ յարութիւն
² ԱԲ ահաւասիկ] ահա

ներքինին, եւ մկրտեաց զնա: Եւ իբրեւ ել ի ջրոյ անփի, հոգին Սուրբ եկն ի վերայ ներքինոյն» (Ը. 38-39): *Վայելչապէս. զի աստուածային ցուցեալ լինի¹, որ ինչ եղևն, զի մի՛ կարծեսցէ, թէ մարգկային իրք եղեն առ նմա ի ձեռն Փիլիպպոսի, այլ զի յայտ լիցի, թէ յԱստուծոյ առաքեցաւ Փիլիպպոս ի նորա փրկութիւն. եւ Հոգւոյն էր գործն²:*

Եփր. Վասն որոյ իբրեւ ել նա յաւազանէ³ անտի մկրտութեան, բնակեցաւ անդէն ի վերայ նորա Հոգին զաւրութեան գործոց, զի գործովք Հոգւոյն, զոր ի Հնդկիս գործէր, հաւատարիմ լիցի խաչն ամաչեցեալ, զոր քարոզէր: «Եւ երևչորակ Տեսոն յափշտակեաց զՓիլիպպոս, եւ ոչ եւս երես զնա ներքինին» (Ը. 39): Իսկ ի Հին աւերինակս մեկնութեանն՝ «հոգի Տեսոն յափշտակեաց, ասէ, Փիլիպպոս» (Ը. 39): Եւ բազում անգամ կրկնէ զհոգին: Ինձ թուի, թէ զի յայտ առնել կամի՛ թէ յափշտակել հրեշտակին զՓիլիպպոս, անտեսաբար եղև ի ներքինւոյն, զի մի թանձր կերպանանաւք երեւեալ հրեշտակն որպէս բազմաց մարգակերպ, կարծեսցէ⁴ ներքինին մարդ գոլ գնա:

Եւ է՞ր վասն վաղվաղակի վերացոյց զնա հոգին:

Ձի որ⁵ ինչ եղև⁶, սքանչելի ցուցցի: Եւ վայելչապէս. ոչ առ կամ վերացոյց, այլ «յափշտակեաց», ասէ, որ է հանկարծակի իմն, զի մի՛ աղաչեսցէ զնա ներքինն ընդ նմա երթալ, եւ ոչ յանձն առնլով նորա՝ տրամիցի, քանզի չէր ժամ զհետ նորա գնալ: «Եւ երթայր զճանապարհս իւր ուրախութեամբ» (Ը. 39): Ձի թէ կացեալ մնացեալ լինէր անդէն, ի հեղգութեան լինէր ամբաստանալ, այլ երթայր ուրախութեամբ, յայտ է՝ զի թէ ոչ յառաջագէտ էր ամենայն բարութեանցն եղելոց առ նա, թերեւս ոչ այնպէս հեշտացեալ ցնծայր: Նա զի եւ ոչ ինչ արդելոյր գնա զամենայն ինչ ստուգազոյն ուսանել մինչդեռ ի կառան անդ էին: Այլ եւ ցուցանէ, թէ տրտմեալ լինէր, եթէ էր զիտացեալ զբաժանիւն Փիլիպպոսի. /53բ/ այլ բազում խնդութեամբ զգածեալ եւ Հոգւոյն արժանացեալ՝ զյափշտակիւն Փիլիպպոսի ոչ տեսանէր յուրախութեանն:

Բայց Փիլիպպոս գրաւ յԱզովորոս (Ը. 40):

¹ Բ լիցի
² Ա հոգւոյ (Երգործն] հոգւոյն էր գործն
³ Բ յաւազանէն
⁴ ԱԲ կարծեսցի
⁵ ԱԲ զոր
⁶ Բ եւ] եղև

Այս ցուցանէ Հեռի բացարձակութիւնն ճանապարհի զնացեալ նորա, մինչ զի յԱզովտոս, ասէ, գտեալ եղեւ, քանզի անդ եղ զնա Հոգին, ուր այնուհետեւ աւետարանել պարտ էր: Այլ մեծամեծս այսու Փիլիպպոս շահեցաւ. քանզի զոր լուեալ էր վասն Ամբակուճայ եւ Եգեկիելի¹, զնոյն առ ինքն հոես սքանչելիս: «Եւ շրջեալ անտարաւեք ամենայն քաղաքացն մինչեւ ի գալ նորա ի Կեսարիայ» (Ը. 40): Բայց տե՛ս զՀրեշտակա յաւգնականութիւնն Հասեալ քարոզութեանն. զի թէպէտ ինքեանք ոչ քարոզէին, այլ զաշակերտսն յորդորէին²: Աքանչելի իմն եւ աստուտ ցուցեալ լինի, զի ոչ ինչ ի հնումն Հազիւ միոյ միոյ ուրուք ի հեթանոսաց լինէր հաւատալ, աստանաւր յոյժ առատութեամբ յաճախէր, զի ահաւասիկ զայլազգիս վաղվաղակի ասեն ի հաւատս յամալթ եւ ի կշտամբանս³ հրէից յամառկոտաց:

¹ Բ Եգեկիելի
² ԱԲ յորդորեն
³ Բ կըշտամբանս

Իսկ Սաղոս փակաւին լցեալ սպանալեաք եւ սպանմամբ աշակերտացն Տեառն (Թ. 1):

Արժանապէս ասաց աւետարանիչս¹ կանխաւ վասն նախանձուն² Պաւղոսի, եւ ցուցանէ, թէ տակաւին սաստիկ յանդգնութեամբ ի նոյն յարձակի, ոչ եւս յազեալ սպանմամբն Ստեփանոսի. եւ ոչ շատացեալ հալածմամբ եկեղեցւոյն յերուսաղէմ, որով ցրուեալ սփռեցան ամենեքեան: Եւ յայնժամ լցեալ լինէր առ ի Տեառնէ ասացեալն, թէ «Եկեցէ ժամանակ, զի որ սպանանիցէ զձեզ, համարիցի պաշտան մաքուցանել Աստուծոյ» (Յովհ. ԺԶ. 2): Եւ արդ՝ սա յայպէս առնէր, եւ զի ըստ նախանձու առնէր, որպէս կարծէր վասն աւրինացն մըցել, յայտ է: Քանզի եւ արտաքին քաղաքսն³, ուր եւ մնացեալ իցեն, հասեալ լինէր հալածել զնոսա: Իսկ այլ հրէայքն միայն երուսաղէմացւոցն փոյթ առնէին, զի մի ինչ զիտելով⁴ միայն, զի պատիւ յամենեցունց կալցին ինքեանք:

Եփր. Իսկ սա իբրու զի ոչ ոք յղեաց զնա, ինքն իսկ դշխէմ կամաւք «Մաքուցեալ առ քահանայապետն՝ խնդրեաց ի նմանէ թուրք ի Դամասկոս առ ժողովսն, որպէս թէ զոք գրցէ գայնը⁵ ճանապարհի արս կամ կանայս, կապեալս ւձցէ յերուսաղէմ» (Թ. 1-2):

Յոհ. Եւ ընդէ՞ր ի Դամասկոս երթալը: Զի մեծ էր քաղաքն եւ թագաւորական, կասկածէր գուցէ նախ ըմբռնեցիլ յաշակերտացն Քրիստոսի, եւ դժուարադարձ լիցի: Եւ տե՛ս զփափաք յաւժարութեան նորա, թէ զիա՞րդ վասն աւրինացն զինէր: Զի ոչ մատեաւ առ իշխանս, այլ առ քահանայապետն, ի նմանէ առնու զհամարձակութիւնն, զի թէ զոմանս գտցէ, որ կարդասցեն զանունն Յիսուսի՝ կապեալս ւձցէ յերուսաղէմ: «Ջայնը⁶ ճանապարհի» (Թ. 2), ասէ. քանզի այսպէս կոչէին յայնժամ զհաւատացեալսն ի Քրիստոս, կամ զուսումն նշանանակելով ճանապարհի անուամբն, որպէս Պաւղոս ասէր, թէ «վասն ճանապարհին, զոր ասեն Հերձուած նազաւրացւոց⁷», կամ թերեւս վասն զճանապարհն հատանելոյ անցանելոյ՝ որ

¹ Բ աւետարանիչն

² ԱԲ նախանձու

³ ԱԲ քաղաքն

⁴ ԱԲ գիտելով] դիտելով

⁵ Ա գայրն Բ գայն] գայնր,

⁶ Ա գայրն Բ գայն] գայնր.

⁷ Գ նազորեցոյն

յերկինսն բերէր: |54a| Եւ ընդէ՞ր ոչ էառ իշխանութիւն անդէն ի Դամասկոս պատուհասել զնոսա, այլ յԵրուսաղէմ ասել: Զի անդ՝ բազում իշխանութեամբ զայն ինչ գործեսցէ: Եւ տես, թէ յորպիսի տազնապ արկանէ զանձն իւր, ո՛չ երկնչելով, զի մի՛ դժուարինս ինչ՝ կրեսցէ, նա եւ զայս ոմանս առ ընդ ինքեան: Ո՛վ կարծր խստութեանն, զի զորս՝ եւ բտցէ, ասէ, զայնր՝ ճանապարհի, կապեալս ասցէ յԵրուսաղէմ, զի յերկար միջոցան ամենեցուն զնոսա տեսարան արասցէ: Արդ, հրեայքն այսպէս ոչ լինէին փութացեալք, այլ սա եւ յառաջ իսկ քան զայս, ջան ունէր խափանել զառ ի Քրիստոս կրանս, եւ զոր ինչ նոքա ոչ կարացին առնել, նա առնել յամառէր:

Եւ վասն զի քան զքահանայսն եւ զայլսն նա կարի դառն էր առ եկեղեցիս, ո՛չ եղև նմա Աստուած երկայնամիտ մինչեւ յաճախեսցէ ի հալածանսն, եւ ապա կոչեսցէ զնա, այլ յառաջ քան զհալածելն նորա որչափ կամէր եկեղեցւոյ աշակերտ արար զնա:

Զի ընդ երթալն նորա եւ մերձենալ ի Դամասկոս, յանկարծակի շուրջ գնովա փայլաբակեաց լոյս յերկնից, եւ անկեալ յերկիր՝ լուաւ բարբառ, որ ասէր ցնա. Մաւուղ՝ Մաւուղ, զի՞ հալածես զիս (Թ. 4):

Յոհ. Եւ ընդէ՞ր ոչ ի ներքս ի քաղաքին փայլատակէր լոյսն զնովալ: Զի մի՛ ոմանք առ չհաւատալ խաղ առնիցեն, որպէս զձայնն Հաւր լսելով՝ ասէին որոտումն լինել: Եւ զարձեալ. զի մի՛ այլոցն, որ ընդ նմա էին՝ հնար լիցի այլ ազգ պատմել, այլ ինքն հաւատարիմ պատմաւ լիցի իրացն, որ վասն այնորիկ գնացեալ լինէր: Վասն որոյ զնոյն ասէր ցԱգրիպաս, թէ «Տեսի յերկնից աստուել քան զլուսաորութիւն արեգական ծագեալ զինս լոյս» (ԽՁ. 15): Զի գերազանցութիւն լուսոյն հարեալ զաչսն՝ զանեաց զսովորական տեսութիւնն, զի աչք՝ չափ ունին տեսութեանն: Այլ ասի, թէ առաւելութիւնն այն եւ խուլս առնէ եւ անզգայս, բայց զնա կուրացոյց միայն:

Եփր⁵. Արդ, լուսովն, զի կուրացոյց՝ երկեցոյց զնա, եւ երկուզիւ ահագին փառացն շիջոյց զսրտմտութիւն նորա, եւ մեղմ բարբառովն՝ կակղացոյց զնա, որովք եւ նա հաւանեցաւ յանձին ունել, եւ

¹ Բ > ինչ
² Բ որս
³ Ա զայրն] զայնր, Բ զայն
⁴ Ա սուղ
⁵ ԱԲ > Եփր.
⁶ ԱԲ բարբառով

զի երկեալ նա արհամարհել զխոնարհութիւն Տեառն մերոյ, որ հեզագոյն բարբառովն¹ երեւէր, եւ զահի հարաւ անարգել զսաստկութիւն նորա, որ ի ձեռն սաստիկ լուսոյն շրտացոյց² զնա: Եւ մինչդեռ յերկիր ընկեցեալ յիմարեալ կայր ոչ յետ բարբառոյն, այլ յառաջ ի բարբառոյն, ապշեալ զարմացմամբ, թէ ո՞վ յերկնից կուրացոյց զնա, զի ահա Յիսուս³ եւ ոչ ի մեռելոց իսկ յարեալ որպէս եւ կարծէր նա, այլ իբրև ասաց ցնա ամբաստանելով՝ «Մաւուղ Մաւուղ, զի՞ հալածես զիս», զի՞նչ առ յինչն անիրաւեալ առնես զայդ ընդիս, լքաւ նա ի միտս իւր, թէ «Ես վասն Տեառն երկնից հալածեմ», եւ ոչ թէ զայն, որ «բնակեն յերկինս՝ հալածեմ»: Հարցանէ ապա. «Ո՞վ ես, Տէր» (Թ. 5)՝ առժամայն խոստովանի զինքն ծառայ: Ո՞վ ես դու, Տէր, որ յերկնիցդ հալածեալ ես. զի ես զՅիսուս |54բ| զայն, որ ի մեռեալս է՝ աշակերտաւքն նորա⁴ հալածեմ:

Յոհ. Եւ Տէրն ասէ. «Ես եմ Յիսուս, զոր դուն հալածես» (Թ. 5): Մի՛ կարծէր⁵ ընդ մարդկան ունել դու մարտ, այլ ընդ Աստուծոյ: «Այլ յոքն կաց եւ մութ ի քաղաք, եւ պարմեսցի զի՞նչ քեզ պարտ իցէ առնել» (Թ. 7): Տե՛ս, ո՞րպէս ոչ⁶ վաղվաղակի զամենայն ի վերայ ասէ, այլ նախ կակղացուցանէ զսրտամխոհութիւն նորա եւ զբրտութիւն:

Եւ մինչդեռ կայր ապա ի դողման վասն անցիցն, որ անցին ընդ նա, եւ զահի հարեալ երկնչէր, թէ գուցէ ո՛չ յառնիցէ յերկրէն, որ զարկան, եւ լոյսն, որ բարձաւ ի նմանէ, այլ ոչ դառնայցէ ի նա, եւ ատամնակարկաջ կայր ի յերերման, գուցէ ունիցին զնա պատիժք պատուհասից մեծ քան զոր ընկալան, տայ⁷ նմա յոյս քաղցրութեան, զի վերստին տեսանիցէ:

Յոհ. Բայց ոչ բժշկեաց զնա անդէն ի տեղուջն, ուր կուրացոյց զնա:

Եփր. Զի Դամասկոս ամենայն եկեսցէ տեսցէ զնա սոսկալի նշանաւ, որ եղաւ ի նմա:

Յոհ.⁸ «Իսկ արքն, որ ընդ նմա երթային, կային անշունջ, զձայնն միայն լսէին, բայց քնասնէին եւ ոչինչ» (Թ. 7): Զձայնն Պաւղոսի

¹ Բ բարբառելովն] բարբառովն
² ԱԲ շրտոյց
³ ԱԲ > յիսուս
⁴ ԱԲ > աշակերտաւքն նորա
⁵ ԱԲ կարծել
⁶ Բ > ոչ
⁷ ԱԲ տայ
⁸ ԱԲ > յոհ.

լսէին, որ ընդ նմայն էին, զի ասէր, թէ «Ո՞վ ես Տէր», այլ ոչ զոք տեսանէին, եւ թէ ու՛մ տայր պատասխանի՝ ոչ գիտէին: Քանզի նուատազունիցն միայն արար զնոսա լսաւոս: Զի թէ զձայնն զայն լուեալ էին, թերեւս ոչ լինէին թերահաւատեալ՝, բայց զի Պաւղոս տայր պատասխանի, սքանչանային:

Եփր. Այլ եւ զսաստիկ փայլատակումն ոչ տեսին, զի մի կուրացին եւ նորա, եւ եզրիցի շփոթուծիւն: Այլ կուրացոյց զՇաւուղ ատուգութեամբ, եւ ողորմեցաւ նոցա շնորհաւք:

Յոռ. Եւ վասն զի զթուղթն ի քահանայից անտի նա խնդրեաց եւ ոչ նորա, եւ զի յառաքելութիւն քարոզութեան նա ընտրեցաւ² եւ ոչ նորա:

Եփր.³ Սմին վասն՝ յայնժամ եւ յերրորդ երկինս զնա անքննաբար վերամբառնայր եւ զանճառելիսն գերաբնապէս նմա վարդապետէր. զի մի՛ նուազ ինչ գտցի քան զսիւնսն եկեղեցւոյ ի Հաւասարութենէ ծայրագոյն պատուոյ առաքելութեանն: Բայց առ ժամայն դեռ եւս յարեաւ, ասէ, Սաւղոս յերկրէ անտի, եւ աչաւք բացաւք ոչ զոք տեսանէր: Պան արբ երկու աչաւքն իւրովք, զի յանդգնեցաւ նա Հալածել զողջ եւ զանարատ մարմինն եկեղեցւոյ: «Զձեռանէ արեալ նորա՝ մոծին ի Դամասկոս» (Թ. 8): Մեծաւ վատթարութեամբ ձգեալ տանէին զնա ի Դամասկոս, ուր զիմեալ երթայր մեծաւ Հպարտութեամբ, ձգեալ տանէին զնա, զայն⁴ որ ակն ունէր զայլս⁵ ձգել բռնութեամբ, որպէս կապեալ ի ներքս մուծանելով զայն՝ որ զայլս Հանդերձեալ էր⁶ կապել:

Յոռ. Բայց տե՛ս, թէ⁷ ոք արդեւք այնպէս ձգէին, զաւարաւզն բանսարկուին անաւթիցն, զկապեալն Յիսուսի Քրիստոսի, եւ զկապաւղն ի նոյն զընդհանուրս, զնա իրր ի քաղաքի ուրեք⁸ կամ ի մայրաքաղաքի ի Դամասկոս ըմբռնեալ: Նա եւ որ սքանչելին է, զի նորա մարտոցեալքն եւ թշնամիքն Յիսուսի ի ներքս մուծանէին զնա /55ա/ ամենեցուն տեսանելով:

Եւ էր անդ զերիս աւուրս եւ ոչ փեսանէր (Թ. 9):

¹ Բ քերահաւատալ
² ԱԲ > ընտրեցաւ
³ ԱԲ > Եփր.
⁴ ԱԲ > զայն
⁵ Ա զայլսն
⁶ ԱԲ հանդերձեր] հանդերձեալ էր
⁷ ԱԲ զո՞ւ] թէ
⁸ Ա ուրեք

Եփր. Զի զիտասցէ զնա Դամասկոս եւ ամենայն շուրջ զնովա՛ւ՝ եթէ գան արբ եւ ապա կալաւ յանձին, եւ ոչ թէ կաշառաւք¹ իւրք Հրապուրեցաւ նա լուել եւ դադարել:

Եւ ոչ եկեր եւ ոչ արբ (Թ. 9):

Յոռ. Քանզի մեղադիր էր անձին իւրում վասն յինքենէ² եղելոցն: Եւ յաւուրսն յայնոսիկ խոստովան լինէր, խնդրէր, աղաւթէր ըզձայր, ողորէր, աղաչէր զԱստուած: Եւ ապա զի՞նչ:

Եփր. Յայտնեցաւ Տէր ի տեսիլ գիշերի Անանիայի, զի առանց երկիւղի երթիցէ մկրտեացէ զՀալածիչն: Յայտնեցաւ դարձեալ Շաւուղի, զի առանց երկմտութեան լրջացի ընդ առաջ բժշկին իւրոյ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Այլ ամաչեսցուք, որպէս ասացի, ի ներքինւոյն, զի ի զաւրեղութեան գոլով եւ ի փարթամութեան, եւ ի ճանապարհի, եւ ոչ մի ինչ խափանէր զնա յընթեռնւոյն³ զգիրս, կամ ի լուացմանէ մկրտութեան, զի թէ ի ճանապարհին այնպէս ժրանայր, զի՞նչ արդեւք էր ի տան: Արդ, փութաբար ընթերցջիք զգիրս աստուածային, զի այն իսկ զներքինս պայծառագործեաց, զի ոչ կարաւտացաւ նշանաց ինչ, այլ վաղվազակի Հաւատացեալ մկրտեցաւ: Զի որ ոք միտ դիցէ մարգարէից՝ նշանաց ոչ կարաւտանայ, վասն այսր⁴ ասացաւ յաւրէնսն, թէ «Խաւսեսցիս զաւրէնսն Աստուծոյ ի ճանապարհի, յանկողնի, ի նստել ի փան», զի մեծ իմն վճարէ գրոց վերծանութիւն: Ապա թէ ասիցես, թէ եւ Պաւղոս ո՞չ ընթեռնոյր զգիրս, զիս՞րդ սքանչից պէտք եղեն նմա առ Հաւատալ, ասեմ, թէ վասն Հրէիցն կարծրութեան սքանչելեաւք կազմեաց զփոփոխումն նորա, որով ի ճա՛հ էր զՀրեայսն շահել՝ զոր բոս կարգի պատմէ աւետարանիչս:

[ԳԼՈՒԽ Ի.]

Եւ էր, ասէ, աշակերտ ոմն ի Դամասկոս, Անանիա անուն, ասէ ցնա Տէր ի փեսայնան. Անանիա: Եւ նա ասէ. Աւասիկ եմ, Տէր⁵: Ասէ ցնա Տէր. Յորով կաց եւ գնա ընդ փողոցն՝ որ կոչի ուղիղ, եւ խնդրես-

¹ ԱԲ կաշառովք
² Բ յինքինէ
³ ԱԲ յընթեռնուլ
⁴ ԱԲ այնր
⁵ ԱԲ > տէր

ցես յապարանսն Յուդայ զՄաւղոս փարսոնացի, զի կայ դեռ յաղաւթս (Թ. 10-11):

Բագուժ նշանակս տայ Աստուած Անանիայի, զի մաղթասցէ¹ գտանել զՊաւղոս, որպէս Հրեշտակն Կուռնելիոս² այսպիսի նշանս տայր գտանել ի Յոպպէ զՊետրոս: Արդ, ուղիղ փողոցն այսու անուամբ Հոչակեալ, ամենայն քաղաքացեացն էր գիտելի: Եւ ի կողմն մի փողոցին ապարանք Յուդայի՝ Հրէի միւր, առ որ մուծին, որք ածէինն զՊաւղոս, որպէս առ խաղախորդին մտեալ էր Պետրոս:

Յոռ. Բայց ընդէ՞ր արդեւք ոչ ի մեծամեծաց եւ ի Հաւատարմագունից ձգեաց ած Աստուած առ Հաստատուն Հաւանութիւնն եւ ողորջանն՝ Պաւղոսի: Վայելչապէս. քանզի ոչ էր լինելոց կոչումն նորա ի ձեռն մարդոյ, այլ ի ձեռն նորուն ինքեան Քրիստոսի⁴, զի եւ Անանիա ոչ ինչ ուսոյց զնա, այլ միայն մկրտեաց, քանզի Հանդերձեալ էր նա ընդ մկրտութիւնն⁵ բագուժ շնորհս Հոգւոյն կրել յանձին, ըստ բագուժ նախանձուն, զոր ունէր յանձին եւ յաւժարութեանն: Իսկ Անանիա, [55բ] զի ոչ էր ի յոյժ նշանաւորացն՝ ի կասկածագին պատասխանւոյ նորա յայտ է. զի թէ Տեառն ընդդէմ խաւսէր, յոյժ մանաւանդ, թէ Հրեշտակ առ նա առաքէր: Բայց ոչ այսպէս եւ Փիլիպպոս, զի ոչ նախ լուաւ, զոր ինչ լինելոցն էր, այլ միայն զՀրեշտակն ետես, եւ ապա Հոգին Հրամայեաց նմա յարել ի կառան⁶, եւ ոչ զեռ թերեւս զամենայն լուաւ:

Բայց ի սմանէ տե՛ս, թէ որպէս Հատանէր Աստուած գերկիւղն: «Մի՛ երկնչիր, ասէ, խոպանեալ է եւ աղաւթս ասնէ»: Եւ ոչ ասաց, զոր ինչ ուղղութիւն Հանդերձեալ էր ի նմանէ. զմեզ խրատելով, մի՛ պատմել զանձանց ուղղութիւնս: Այլ եւ երկուցեալ տեսեալ զնա՝ ոչ ասաց մի՛ անհաւատ լինիր, եւ ոչ ասաց, թէ ուսոյ կամ ողորջաց զնա: Զի թէ ասելով, թէ «աղաւթս ասնէ», եւ ետես այր մի եղեալ ձեռս ի վերայ, զի տեսցէ, եւ ոչ այսու Հաւանեցոյց, յոյժ մանաւանդ, թէ զայն իսկ ասիցէր: Այլ զի՞նչ. «Ետես ի փետեան այր մի Անանիա անուն, մտեալ եւ եղեալ ձեռն ի վերայ նորա, որպէս զի փեսցէ» (Թ. 12): Գրեսջիր, թէ այսպէս ասիցէ, թէ ոչ անհաւատ⁷ լինի քեզ: Քանզի ետես տեսեալամբ

¹ ԱԲ մարթասցէ] մարթասցէ
² ԱԲ Կոռնելու
³ ԱԲ ողորջականսն] ողորջանսն
⁴ Յիսուսի] Քրիստոսի
⁵ Ա մկրտութեանն
⁶ Ա ի կառան] ի կուռսն
⁷ ԱԲ անհաւատ] անհաւատ

գերթայն քո առ նա, եւ դնելով զձեռս լուսաւորել. եւ վասն այնորիկ տեսեալամբ, զի խաւարեալ էր: Իսկ առ Պաւղոս այս ինչ եղեւ, զի Հաւատասցէ դնացելոյն առ նմա Անանիայի, ըստ որում յերազի ետես նախ ազդեցեալ նմա:

Պափասխանի ետ Անանիա. Տէր, լուայ ի բագմաց վասն առն այնորիկ, որչափ արար չարիս սրբոց քոց յերուսաղէմ, եւ ասար ունի իշխանութիւն ի քահանայապետիցն կապել զամենեսեան, որ կարդան զանուն քո (Թ. 13-14):

Տե՛ս ա՛յնչափ զարհուրեալ զաշակերտն, մինչ զի եւ ոչ եղելոցն¹ առ Պաւղոս սքանչելեացն առաւելութիւն Հաւանեցուցանէր զնա: Այսպէս եւ Մովսէս երբեմն երկուցեալ լինէր, ըստ որում եւ սորա բանքս ո՛չ թերահաւատի, այլ երկուցելոյ եւ Հրաժարելոյ են, զի ասէ. «Տէր, լուայ ի բագմաց՝ թէ այրն այն որչափ արար չարիս սրբոց քոց» (Թ. 13): Զի՞նչ ասես, ով մարդ. Աստուած խաւսի ընդ քեզ, եւ դու յերկուանա՞ս: Տե՛ս, զեռ ոչ² եւս գիտէին վայելչապէս զղաւթութիւնն Քրիստոսի: Եւ ուստի՞ այս յայտ իցէ, զի զարհուրեալ գոյով քննէր զիրսն: Ոչ թէ իբրեւ ոչ գիտելով Քրիստոսի՝ ասէր զայս, այլ թէ այսպիսի գոյով առնն, զիա՞րդ Հնար իցէ առնել զՀրամայեալսդ: Քանզի նոքա կան եւ ասեն, ասէ, թէ ոչ ուրուք ի Հաւատացելոց Քրիստոսի Հնար իցէ կեալ, այնպէս երկուցեալ դողայր, զի ոչ միտ զնէր ասացելոցն, այլ ի լսելն զանունն Պաւղոսի՝ յոյժ տագնապեցաւ երկիւղիւ, մինչ գրեթէ³ ասել. «Տե՛ս Տէր, յո՞յր ձեռն զիս մտաբնս» (Խմբ. Մտք. ԻԶ. 24), որ աստ վասն այնր եկեալ է, զի կապեացէ զորս կարդան զանուն քո. երկնչիմ գուցէ եւ զիս յերուսաղէմ տարցի⁴, թոյլ տուր նմա խաւարեալ կալ, թէ ամենեւին կոյր իցէ, ընդէ՞ր Հրամայես ինձ բանալ զնա, զի դարձեալ կապեացէ⁵: Զայստիկ ասէր զարհուրեալ գոյով:

Եւ յայսմանէ ահա յայտնի լինի արուութիւնն⁵ առնն, զի Հրէիցն ասել զայս՝ ոչ էր սքանչելի, այլ սոցա այսպէս եր[56ա]կնչելն մեծագոյն զարուեստս զաւրութեանն⁶ ցուցանէ, որ զայնպիսի սաստիկն Հաւանեցոյց, զոր յայտ առնելով Աստուած՝ ասէ. «Ե՛րբ դու, զի

¹ Ա եղելոցն
² ԱԲ ոչ դեռ] դեռ ոչ
³ Ա գրեթէ
⁴ ԱԲ տարցի + ընդէ՞ր ընկենուս զիս ի բերան առեւճուս. բարուք ունի
⁵ Բ արուբիւն] արուբիւն
⁶ Բ զորութեան

անաթ ընփր¹ է եւ ինձ կրել զանուն իմ առաջի ազգաց» (հմմր. Թ. 15): Առաւելութեամբ գովութեանն ելոյժ զերկիւղն վաղվաղակի: Մանաւանդ, ասէ, այնքան յաւժարագոյն է զմերս² խորհել, որպէս զի եւ բազումս վասն այնր Հանդերձեալ է չարչարել: Եւ անաթ ընտիր կոչէ զնա ցուցանելով, թէ ոչ է բնական նորայն չարութիւն. զի զփորձն եւ զլաւն կոչեմք ընտիր, որպէս եւ զոմանս ի չարիաց «անաթս, ասէ, բարկութեանն Աստուծոյ» (հմմր. Նոմ. Թ. 22), եւ զայլս՝ «անաթս ողորմութեան» (Նոմ Թ. 23), եւ զՊաւղոս՝ «անաթ ընփր» (Բ. Տիմ. Բ. 21):

Բայց դիտելի է, զի ոչ միայն շնորհացն Աստուծոյ, այլ եւ մարդոյն փութոյ պէտք³ են յարգոյ առնել զընտրութիւնն, զի «Թէ որ սրբէ զանձն իւր, ասէ, եղիցի անաթ ընփր եւ պիտանի Տեառն ի գործս բարիս պարարեալ» (Բ. Տիմ. Բ. 21): Որպէս զՊաւղոսէ ասէ «անաթ ընփր», զի ոչ միայն հաւատացեալ լինելոց է, ասէ, այլ եւ վարդապետ, որ եւ բազում համարձակութեամբ վարելով այնչափ անցեցանէ զվարդապետութիւնն, որչափ յառաջագոյն զարհուրեցուցանէր զբազումս:

Եւ զի «անաթ ընփր» ասաց զնա, պահէ զկարգ հետեւմանն, եւ ի կրեկեացն ցուցանէ զարժանաւորութիւն անաթոյն: «Կրել զանուն իմ, ասէ, առաջի ազգաց եւ թագաւորաց եւ որդուցն Եսրայլի» (Թ. 15): Լուաւ ահա զոր ինչ ախորժէր Անանիա, թէ ոչ միայն ոչ կապեցէ, զորս կարգան զանուն իմ, այլ մանաւանդ ինքն կարգալով եւ կրելով զանուն իմ ընդդէմ կացցէ հրէից եւ ազգաց եւ թագաւորաց: «Զի եւ ցուցից նմա որչափ պարփ է նմա չարարել վասն անուան իմոյ» (Թ. 16): Թերեւս յորժամ ազաւէր ի բաց առնել զսատանն, եւ լաւ⁴, թէ «Շաք եմ քեզ շնորիք իմ⁵, զի գարութիւն իմ ի րկարութեան⁶ կապարի» (Բ. Կրեթ. ԺԲ. 9): Բայց թուի, թէ եւ առ Անանիա նախատական է բանս, թէ նա իսկ զամենայն կրեցէ վասն իմ, որ⁷ որչափ մոլեալն էր, իսկ դու եւ մկրտե՞լ ոչ կամիս զնա: Մի՛ երկնչիւր, զի բացմամբն ոչ հակառակ ձեր յառնէ, այլ վասն ձեր լիցի ի տաղնապ մտեալ:

Յայտմանէ համարձակութիւն առեալ՝ «Գնաց Անանիա եւ եմուք յապարանսն, եղեալ ձեռս ի վերայ նորա եւ ասէ. Մաւուղ եղբայր, Տէր առաքեաց զիս առ քեզ, Յիսուս երեւեցաւ քեզ ի ճանապարհին, յորում գայիր, որպէս զի քե-

¹ Ա ընդիր
² ԱԲ զմերս
³ Բ պետք
⁴ ԱԲ լուաւ
⁵ Ա իմք
⁶ Ա տկարութեան] ի տկարութեան
⁷ ԱԲ > որ

ցես եւ լցցիս հոգով Սրբով» (Թ. 17): Վաղվաղակի ընտանեցուցանէ զնա անուամբն Յիսուսի: «Յիսուս, ասէ, որ երեւեցան¹ քեզ» (Թ. 17): Եւ մանաւանդ զայս ոչ ասաց նմա Քրիստոսս, այլ ի Հոգւոյն ուսաւ: Եւ ոչ ասաց, թէ՛ Յիսուս, որ խաւարեցոյց զքեզ, եւ ոչ թէ Յիսուս Որդին Աստուծոյ խաչեալն՝ որ նշանս առնէր, այլ «երեւեալն քեզ», ասէ. ի նորա ծանաթ իրացն հաստատէ զբանն: Նա զի եւ ոչ Քրիստոսս յաւել ինչ առ Պաւղոսս յայցանէ, եւ ոչ ասաց, թէ՛ ես եմ Յիսուս, որ ի խաչելի եւ յարեայ, այլ թէ «գոր դուղ հալածես» (ԻԶ. 15): Բայց ոչ ասէ Անանիա, թէ հալածեալն ի քէն, զի մի՛ թուիցի այսպանել ինչ նախատելով, այլ «երեւեալն² քեզ», ասէ: Եւ սակայն ոչ երեւեցաւ, այլ ի ձեռն իր/56ր/ացն երեւեալ եղեւ:

Եւ վաղվաղակի կամելով ի բաց բառնալ զնախատինսն, ի վերայ էած. «Որպէս զի քեցես եւ լցցիս հոգով Սրբով» (Թ. 17): Յայտ արար, թէ ոչ եկն՝ զի յանդիմանեցէ զեղեալսն³, այլ զի տացէ զպարգեւն, այսինքն՝ զՀոգին: Եւ ինձ թուի, զի եւ Պաւղոս⁴ որպէս կուռնէլիեանքն, ընդ ասել բանիս՝ Հոգւոյն Սրբոյ եղեւ հաղորդեալ, եւ մանաւանդ զի աստ, որ տայրն Անանիա, ոչ էր մեծ: Վասն զի ոչ ինչ էր մարդկային, որ լինէրն, եւ ոչ ի ձեռն մարդոյ, այլ Աստուած էր մերձ, որ առնէրն զայն: Համանգամայն եւ խրատէ զնա խոնարհել: Ոչ անձ զնա առ սքանչելի առաքեալսն, զի ցուցցէ, թէ՛ ոչ ինչ էր մարդկային աստանաւր: Սակայն Հոգւով լի եղեւ, այնու Հոգւով, որ զնշանսն առնէ, զի եւ այնպէս հաւատաք նորա ցուցեալ լիցի: Բայց սքանչելիս ինչ դեռ եւս ոչ առնէր:

Եւ վաղվաղակի անկան յաչաց⁴ նորա իրրեւ կեղեւանք, երես եւ յարեաւ մկրտեցաւ (Թ. 18):

Ոմանք ասեն, թէ քան զայն ինչ արար նշան խաւարման, ընդէ՞ր իսկ⁵ ոչ խփեաց զաչս նորա: Ասեմ՝ թէ վասն զի այն հրաշափառագոյն էր, բաց զոլով աչացն ոչինչ տեսանել մինչեւ զանունն Յիսուսի կարգալով առ նմա Անանիա՝ լուսաւորեաց զնա եւ մկրտեաց: «Եւ առեալ, ասէ, կերակուր, զարացաւ» (Թ. 19): Զի տկարացեալ էր ի ճանապարհէն⁶, յերկիւղէն, ի սովոյն զերիս աւուրս, ի տրամութենէն: Զի

¹ Բ երեւեցան
² Բ երեւեալն
³ ԱԲ զեղեալն
⁴ ԱԲ աչաց
⁵ Բ > իսկ
⁶ Ա ի ճանապարհէն

կամելով Աստուած անեցուցանել զտրամուծիւնն¹ նորա, կուրացոյց զնա յառաջ քան զգալն սորա², եւ զի մի՛ կարծիցէ տեսիլ ինչ խաւարումնն, սմին վասն իբրեւ կեղեւանք թափեալ լինէին: «Եւ եղև ի Դամասկոս արուրս ինչ ընդ աշակերտսն, եւ վաղվաղակի ի ժողովորդսն³ քարոզեաց զՔրիստոս, թէ սա է Որդին Աստուծոյ» (Ձ. 19): Արդ, տե՛ս զսքանչելիսն. ոչ կարաւտացաւ այլոց վարդապետութեան, այլ պատահումնն եղև նմա վարդապետութիւն:

Եփր. Եւ այն, որ զիմեալ երթայր խոռովել զաշակերտսն⁴ Աւետարանին, գտաւ նա խոռովիչ Հալածչաց Աւետարանին, զի ասէր նա, թէ «Որդի Աստուծոյ է Յիսուսն այն, զորմէ դուք կարծէք, թէ ի դժոխս է»: Եւ քարոզեաց զաստուածութիւն նորա եւ զմարդեղութիւն միանգամայն լսողաց եւ անհաւատից:

Յոհ. Եւ տե՛ս զփոյթն, զի վաղվաղակի, ասէ⁵, քարոզէր եւ վարդապետէր ի ժողովան, եւ ի սկզբան անդ զմահ իսկ⁶ յանձն առնոյր՝ առ սպանմունս պատրաստելով: Տեսանե՞ս որպիսի Հաստատուն նշանն եղև, եւ այս իսկ զամենեսեան զարհուրեցուցանէր: «Զարմանային⁷ ամեներեսներն, որ լսէին, եւ ասէին. Ա՛չ սա է, որ աւարն հարկանէր զայնոսիկ՝ որ կարողային գանունն Յիսուսի, եւ այսր նմին իրի եկեալ էր, զի կապեալ գտոսա փարցի յերուսաղեմ առ քահանայապետսն» (Ձ. 21): Տե՛ս, զի ի՞ թերահատուծիւն եկեալ լինէին վասն քարոզութեան նորա: Ո՛վ յիմարութեանն, զի ոչ միայն սքանչանալ պարտ էր, այլ եւ երկիր պազանել Քրիստոսի եւ պաշտել, որ զնայն⁹ փոփոխեաց իսկոյն: Զի ոչ պարզաբար Հալածիչ էր, այլ եւ աւար Հարկանաւ¹⁰ /57ա/ զաշակերտսն Յիսուսի. եւ ի յոյժ թշնամութենէն եւ ոչ զանուն նորա լսել յանձն առնոյր: Եւ որ մեծն է քան զայս, զի եւ անդանաւր վասն այսորիկ եկեալ էր, եւ ոչ ունէին ասել, թէ «Յատաջագոյն հաղորդեալ էր իւր ինչ ընդ աստիալսն»: Տեսանե՞ս, թէ որքան իրաւք յայտնի է, զի թշնամի էր:

1 Բ գտրամուծիւն
 2 ԱԲ նորա
 3 ԱԲ ժողովորդսն] ի ժողովորդսն
 4 ԱԲ զաշակերտս
 5 Բ ասէր
 6 Բ > իսկ
 7 ԱԲ զի գարմանային
 8 ԱԲ > ի
 9 Ա զայն
 10 ԱԲ հարկանէր

Այլ Սաղոս առաւել եւս զարանայր եւ յաղթահարէր զիրեայսն, որ բնակեալ էին ի Դամասկոս, եւ խելամբեցուցանէր, թէ սա է Քրիստոսն (Ձ. 22):

Տե՛ս, ոչ միայն ոչ լինէր ամաչեցեալ կամ ծածկեալ զերեսս, այլ առաւել զաւրացեալ լինէր եւ յազթահարէր զհրեայսն, այսինքն՝ իբրեւ արէնսդէս գոլով խնոյր զբերանս այնոցիկ՝ որ Հակառակէինն, եւ ոչ թողոյր ասել ինչ Հաստատելով, թէ նա է Քրիստոսն: Իսկ նոքա երկուցեալ եւ ամաչեցեալ լինէին ասել, թէ «Դու էիր, որ աւարէիր զուսումնդ¹ զայդ, արդ ընդէ՞ր փոխեցար²»: Զի ամաչէին եւ առ ինքեանս խորհէին³ զի մի՛ ասիցէ, թէ այս իսկ փոփոխումնս իմ բաւական էր զձեզ ուսուցանել առ ի ճանաչել զզաւրութիւն այնր, որ զիս փոփոխեացն:

Իսկ զհաւանեալսն խելամտեցուցանէր, այսինքն՝ Հեզութեամբ ուսուցանելով եւ Հաստատելով, թէ նա է Քրիստոսն: Եւ զի կեղծաւորէին հրեայքն ազատիլ ի մեղազրութենէ յոչ լսելն քարոզութեանն, եւ այնպիսի կարծեաւք մոլեղնէին ի վերայ Ստեփանոսի, ահաւասիկ⁴ գաին զսա ընդդէմ ինքեանց ուժղնագոյն մանաւանդ քան զՍտեփանոս: Եւ արդ զի՞նչ Հաւասար գտցի այսմ ուրախութեան, որ յաղագս տրամուծեանն, որ վասն Ստեփանոսի, միթի՞մարութիւն եղև գալուստն Պաւղոսի, որով ամենեքեան զուարթանային, մանաւանդ զի այսպիսի աւրինակաւ եղև գալուստ նորա:

Այլ թէ ընդէ՞ր ի սկզբանն ոչ եղև այս, այլ յետոյ ուրեմն: Վայելչապէս. զի ցուցեալ լիցի, թէ ճշմարտապէս յարեաւ Քրիստոսն: Զի որ Հալածէրն զնա եւ ոչ Հաւատայր յարուցեալ զնա, ուստի՞ արդեւք Հաւատացեալ եղև, եթէ ոչ բազում էր զաւրութիւն յարուցելոյն: Արդ, Համարեսցուք, թէ աշակերտքն Քրիստոսի շնորհս ինչ առնեն Քրիստոսի, զիա՞րդ եւ զայս առ սմա որ կարծիցէ: Վասն այնորիկ ոչ վաղվաղակի կոչեաց զնա, զի յայտնի լիցի սորին պատերազմն ընդ Քրիստոսի: Զի որ այնպէս մոլեալ էր՝ զի արիւն արգար Հեղլով, եւ ի բանտ արկանելով, եւ Հայհոյելով, եւ զՔրիստոսիսն Հալածելով ոչ շատացաւ, այլ պարտ գոլ վարկաւ⁵ ուժգնապէս եւս մարտնչել ընդ Հաւատացեալսն, մինչ զի առ քահանայապետն մատուցեալ ի

1 ԱԲ զուսումն
 2 Բ փոփոխեցար] փոխեցար
 3 ԱԲ խորհէի
 4 ԱԲ աւասիկ] ահաւասիկ
 5 Ա գոլով արկաւ] գոլ վարկաւ

մեծամեծ վիրշտս զանձն¹ ընկենոյր, սորա հաւատալն յանկարծակի մեծ էր եւ սքանչելի:

Ապա թէ որ ի հարկէ բռնադատեալ ասիցէ զիրսն, ասեմ, թէ «Ելիմաս² գնոյն կրեաց, բնդէ՞ր ոչ փոխեցաւ³»: Եւ դարձեալ զի՞նչ ահաւորագոյն քան զշարժումնն, որ առ յարութեանն զզինուորսն⁴ տազնապեցոյց, եւ զայլ նշանսն, որ եղեն, եւ տեսանելով եւս զնա⁵ յարուցեալ՝ բայց ոչ կամեցան աւագտել: Ընդէ՞ր ոչ եւ⁶ հրեայքն հաւատացին լսելով զեղեայսն, որ առ սա, որոց յայտն/57թ/ի էր ճշմարտութիւնն, քանզի եւ ոչ իսկ լինէր նա՝ փոխադրեալ առանց այսմիկ:

Արդ, հարցանեմ⁷ յհրեայսն⁸: Ուստի՞, ասա ինձ, փոխադրեցաւ Պաւղոս. այն որ այնչափ նշանք եղեն յառաջագոյն, եւ ոչ փոխադրեցաւ: Նորին վարդապետն փոխադրեալ հաւատաց, եւ նա ոչ փոխեցաւ: Արդ, ո՞վ որ զսա ոչ միայն հաւանեցոյց, այլ եւ յանկարծակի այնչափ արկ ի նմա յաւժարութիւն, մինչ զի եւ ի գեհնն ցանկալոր զնալ վասն սիրոյն Քրիստոսի: Ո՞չ ահա յայսմանէ յայտնիցէ իրացն⁹ ճշմարտութիւն, զի աստուածային իսկ էր առ նա գործն վճարեալ: Վասն որոյ եւ որպէս այլոցն պարտ է հաւատալ, որ քարոզեցին զյարութիւնն Քրիստոսի, ոչ ինչ նուազ եւ սմա, որ յանկարծակի փոխեցաւ:

Եւ զի հաւաստի լիցի, թէ եղեալք առ նա՝ ոչ բռնադատութիւն էր հարկեցուցիչ, այլ վարժողական աւրինակ հաւանութեան: Տեսցուք եւ զայլս աւագտեալս, զոմանս առանց նշանի եւ զայլս նշանաւք, որպէս սամարացւոց դաւառքն, որոց հաւատալն ոչ փոքր ինչ ուրախութիւն էր ընդդէմ յայնմ ժամու տրամութեանն: Այլ ներքինին հնդիկ զի՞նչ նշանս տեսեալ հաւատաց, ընդ որ սքանչանալ արժան է ճշմարտապէս: Զի գ՛րքիստոս ոչ ետես եւ ոչ զայլ ինչ նշանս, այլ մանաւանդ զերուսաղէմացիան դեռ եւս պայծառացեալս ետես աւրինաւքն: Ուստի՞ ապա եկն յայնչափ խոհեմութիւնն. զի ահա աւագակն նշանս ետես, եւ մոգքն զաստղն, իսկ սա ոչ ինչ այսպի-

¹ Բ գանձոց
² Ա եղիմաս
³ Ա փոխեցաւ] փոփոխեցաւ
⁴ Բ գինուորսն
⁵ ԱԲ > զնա
⁶ Ա > եւ
⁷ Ա հարցացեմ
⁸ ԱԲ ցիրեայս
⁹ ԱԲ յայտնի է իրացս] յայտնիցէ իրացն

սի, եւ ոչ կարաւտացաւ նշանաց առ փրկութիւնն: Ապաքէն ի դրոց ստուգութեամբ ընթեռնույն:

Եւ զիա՞րդ, Պաւղոս ո՞չ ընթեռնոյր զաւրէնսն: Այլ տնաւրինաբար Պաւղոս այսպէս փոփոխեցաւ՝ կամելով Քրիստոսի ամենայն ուստեք շահել զհրեայսն, որք թէ միտս ունէին, քան զամենայն նշանսն, որ եղեն ի ձեռն առաքելոցն, բավական էր¹ շահեցուցանել զնոսա բերելն զնա ի հաւատոս: Այլ տե՛ս ահա յետ առաքելոցն եւ զԱստուած արարեալ նշանս առ ի հաւատալ նոցա, զի յետ առաջնոյ սքանչիցն, որ առ կաղն՝ ի բանտ արկին զառաքեալսն, ուր եւ Աստուած իսկ առնէր նշանս, եւ էր այն, հանելն զնոսա ի բանտէն: Երկրորդ նշան ցուցանեցն զինքն Ստեփանոսի: Երրորդ նշան, ածելն ֆիլիպպոս առ ներքինին: Չորրորդ նշան՝ ձգելն զՊաւղոս առ ինքն. այլ ոչ կամեցան նոքա աւագտել: Այլ տեսցուք դարձեալ, թէ զիա՞րդ Պաւղոս պատուով կոչի, եւ ո՞րպէս ներքինին. զի աստանաւր Պաւղոսի երեւի Քրիստոս վասն կարծրութեանն թիրեւս, զի ոչ արդեաւք² հաւանէր առանց այսորիկ³:

Եփր. Արդ, իբրեւ խոովեաց նա զԴամասկոս՝ Աւետարանաւ⁴, զոր սկսաւ նա քարոզել անդ, խոովեցաւ ամենայն Դամասկոս ընդդէմ նորա:

Եւ իբրեւ կապարէին աուրք բագու՞ք, խորհեցան հրեայքն սպանանել զնա (Թ. 23):

Յոհ. Առ ունակացեալ⁵ չարարուեստութիւնն իւրեանց եկեալ լինէին դարձեալ հրեայքն՝ ոչ տակաւին զրպարտաւորք եւ սուտ վկայք խնդրելով, այլ ինքեանք ըստ ինքեանց զխորհուրդն իւրեանց կատարեն, /58ա/ քանզի տեսին զԱւետարանն տարածեալ, վասն որոյ եւ ոչ եւս դատաստան նստուցանեն:

Յայտնեցաւ Սաղոսի նենգութիւնն նոցա, քանզի պահելին զդրուսն ի քուռ եւ ի գիշերի, զի սպանցեն զնա (Թ. 24):

Քանզի այս իսկ անհանդուրժելի էր նոցա եւ ծանր թուէր քան զյառաջագոյն եղեալ նշանսն զամենայն. եւ քան զհինգ հազարացն

¹ Բ է] եր
² Գ արդեւք
³ Բ այսոցիկ] այսորիկ
⁴ ԱԲ ւետարանաւ
⁵ ԱԲ ունկացեալ

եւ զերեք հազարացն¹ սորայն փոփոխուամն խոցոտէր զնոսա: Այլ տն՝ զնա առ ժամայն ոչ շնորհիւ կեցեալ, այլ մարդկային իմաստութեամբ, եւ ոչ այնքորեւ², որովք այլ առաքեալքն, զի եւ յայսմիկ իմասցիս զառնն զարուսթիւն փայլեալ առանց նշանաց:

Եփր. Արդ, զի մի՛ խափանեսցի նա ի ձեռն մահուան իւրոյ եւ քարոզութենէ անտի, որում կարաւտեալ էր նա, խորհեցաւ նա ի իջնել ընդ պարիսպն, ոչ զի երթիցէ նա ի քաղաքս Հեթանոսաց, ուր ընդունէին զնա, այլ յԵրուսաղէմ աւելի քան զՊամասկոս սպառնայր նմա: Եւ առեալ զնա աշակերտացն ի գիշերի ընդ պարիսպն կախեալ ի ջուլցին վանդակաւ, որպէս զի առանց կասկածանաց իրքն լինիցին:

Յու. Եւ զիա՞րդ. յայնպիսի վշտաց ճողոպրել վախճի՞ր՝ արդեւք: Ոչ, այլ գնացեալ լինի անդ՝ ուր մեծապէս թերեւս զնոսա բորբոքէ: Քանզի ստուգապէս հաւատացեալ էր, բայց զի անհաւատալի թուէր այս, վասն այնորիկ յետ բազում աւուրց այս լինի: Եւ զի վայել էր նմա առժամայն ոչ կամել ելանել անտի, բազմաց թերեւս աղաչելով զնա, այլ քանզի իմացաւ, զոր ինչ խորհէինն, յայնժամ յորդորեաց զաշակերտան, զի ի ջուլցնն զնա: Տն՝, զի եւ աշակերտս ունէր վաղավաղկի, զի չէր կարաւտ յուժեքէ ուսանիլ³, այլ ուսուցանել: Վասն սորին իրաց եւ գրէ իսկ, թէ «Ազգապետն Արեւոս արքայի պառիկ զքաղաքն դամասկացոց ունել զիս, եւ կախեցա վանդակաւ եւ փախեայ» (ԺԱ. 22-23):

Եւ եթէ⁴ ոք ասիցէ, թէ՛ ընդէ՞ր եղև փախուցեալ, ասեմք, թէ ոչ էր իրքն զանգիտութեան, այլ պահէր զանձն վասն⁵ քարոզութեանն: Զի թէ զանգիտեալ էր, ապա ոչ յԵրուսաղէմ էր եկեալ, եւ ոչ վաղվաղակի զվարդապետութիւնն յանձն առեալ, այլ թողացուցեալ էր արդեւք զուժեղութիւնն⁶, խրատեալ թերեւս կրիւքն Ստեփանոսի: Նա եւ այս իսկ տաւրիսական էր, զի ոչ ինչ մեծ վարկանէր զմեռանիլն փութով վասն մեծագոյն շահի քարոզութեանն: Այլ եւ հանդերձ բազում շահիւք զբազումս փրկելով, զճողոպրելն զիտելով՝ առնէր զայն: Եւ այնչափ փութ էր այրն, մինչ զի եւ զՔրիստոս ոչ տեսանել կամելով, զոր եւ այնչափ սիրէր եւ յաւէտ քան զամենայն փութայր տեսանել, այլ զայս առնել, քանզի զեռ ոչ էր աւարտեալ նմա, որ առ մարդկան էր տնաւրէնութիւն: Զի թէ յետ այնչափ ժա-

¹ Աբ > զերեք հազարացն
² Աբ այնորիկ
³ Աբ ուսանել] յուժեք ուսանել
⁴ Բ թէ
⁵ Բ > վասն
⁶ Բ զուժեղութիւնն

մանակաց ոչ կամէր լուծանէլ, այլ ասէր, թէ՛ «Կալ մնալ ի մարմնի կարեւոր եւս է վասն ձեր, յոյժ մանաւանդ ի սկզբան վաճառականութեանն մինչդեռ այն ինչ ելեալ էր ի նաւահանդասէն»:

Արդ. բազում ինչ որպէս ասացի եւ մարդկային հանճարով լինել թող տայր Քրիստոս, զի ուսանիցիմք, թէ մարդիկ էին, եւ ոչ յամենայնի՛ շնորհացն էր իրքն: Եւ ե/58բ/թէ ոչ էր այսպէս, ապա իբրեւ զծառս էին պարզաբար անշարժք, այլ բազում ինչ եւ ինքեանք տնաւրիսէին մարդկեղէն հնարիւք: Եւ այս ոչ է նուազ քան զմարտիրոսութիւն, յոչ եւ միոյ իրաց հրաժարել վասն բազմաց փրկութեան:

Այլ տե՛ս զաշակերտն, որ պատմէ՝ ոչ պատուասիրաբար պայծառացուցանելով զՊաւղոս, զի միայն զնա արձակեցին եւ ոչ զայլ ոք ընդ նմա, եւ այս յոյժ պատշաճապէս, զի երեւելի լիցի նա առաքելոցն, որ յԵրուսաղէմ էին: Արդ, նոքա արձակեցին զնա՝ իբրեւ պարտզոյով նմա փախստեամբն զտանել փրկութիւն, իսկ նա՞ զներհակն³ առնէր, առ մոլեալսն մանաւանդ զիմելով. այս իսկ է տապանալ եւ Քրիստոսի սիրովն վերստին եռեալ: Յառաջնմէ իսկ աւրէ ծանեալ զամենայն պատուիրեալսն, զոր լուան առաքեալքն ի Տեառնէ, «Զի եթ⁴ ոչ որ բարձցէ զիսցն եւ եկեացէ զիտր իմ, չէ ինձ արժանի» (Մարթ. ԺԱ. 38): Այլ եւ հեղգադոյն գալն նորա քան զայլ առաքեալսն առաւել յաւժարագոյն արար զնա, զի «Որո՞ւմ բազում թողուցու, ասէ, առաւել սիրեսցէ»: Զի որչափ յետոյ եկն, այնչափ յոյժագոյն սիրեաց, մինչ զի յառաջին ամին զարանս լինէր արարեալ նմա:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Սմին եւ մեր նմանեսցուք եւ զողիս ի ձեռս առցուք առ ամենայն վիշտս ճգնել, զի այլս⁵ աւգոտեցուցուք, զի ոչ այլ ինչ այսպէս ուրախ առնէ զԱստուած, որպէս զբարեգործելն զայսս, ոչ ի բարեկամս եւեթ, այլ եւ ի⁶ դրժաւզս: Զսոյն զայս իսկ արար Քրիստոս, եւ մեզ⁷ ունիք ի սիրտս ձեր զուժեքէ, յորժամ յաղաւթս կայցէք՝ ոչ եւթնիցս⁸

¹ Ա ամենայնի
² Աբ գնա
³ Ա գնէրիակն
⁴ Բ թէ
⁵ Աբ զայլս
⁶ Բ > ի
⁷ Աբ մեզ ետ պատուր, «թողջիք, աստ, զոր ինչ ...
⁸ Աբ ոչն իւրնիցն

եւ եւթն¹, այլ եւթանասնիցս² եւթն անգամ, որպէս եւ ինքն արար ի խաչին, «Տայր՝ թող դոցա» (Ղուկ ԷԳ. 34) ասելով: Եւ ոչ այսչափ եւեթ, այլ եւ բարիս գործեսցուք առ կարաւոս, եւ մի՛ զազբատութիւն պատճառեսցուք. զի կինն, որ արկ զերկուս լուծայս³, դատապարտէ զմեզ: Ոչ ինչ դոյ ցրտագոյն, քան թէ քրիստոնեայն զայլս ոչ կեցուցանէ, զի ո՞ք ազբատ քան զՊետրոս, թէ «ծառայ իցես, եւ Ոնեսիմոս, թէ Հիւանդոտ ես, եւ Տիմոթէոս», մի՛ պատճառես սնոտիս. զի որ զանձին եւեթ հոգայ, ոչ կարէ ասլիլ: Լուր զճառս յիմար կուսիցն, եւ որ զարծաթն թաքոյց⁴, զի ոչ վասն վատթար գործոց, այլ զի ոչ բարեգործեցին⁵ դատապարտեցան:

[ԳԼՈՒԽ ԻԱ.]

Իբրեւ եկն Սաւղոս յԵրուսաղէմ, ընդելանէր յարել յաշակերփսն (Թ. 26):

Արժան է աստանաւր տարակուսել, թէ զիա՞րդ ասէ ի Գաղատացոց թղթին, թէ «ոչ ել ի յԵրուսաղէմ» առ որ յառաճագոյն քան զիս առաքեալքն էին, այլ չոգայ⁶ յԱրարիայ՝ եւ դարձեալ դարձայ ի Դամասկոս, եւ յետ երից ամաց ելի յԵրուսաղէմ տեսանել զՊետրոս: Եւ աստանաւր կանխաւ ասէ, թէ «Ել յԵրուսաղէմ»: Եւ անդ ասէ, թէ «Չայլ որ յառաքելոցն ո՛չ րեսի, բայց միայն զՅակոբոս» (Գղղց. Ա. 19), եւ աստ ասէ, թէ «Բառնարաս ւծ զնա առ ասաքեալսն» (Թ. 27): Նախ⁷ զայս ասացուք, թէ այժմ ոչ զուսանելոյ ինչ յառաքելոցն նշանակէ գնալով առ նոսա, այլ զդարձն եւ զհաւատսն իւր ցուցանելոյ: Եւ զի ետես զտէր եւ ի նմանէ կոչեցաւ, եւ ապա ոչ ինչ ընդերկ/59/արեալ անդ վասն հակառակութեան հրէիցն, այլ գնացեալ անտի եւ մինչեւ յերիս ամս աւետարանեալ՝ ապա ելանէ յԵրուսաղէմ միայն զի տեսցէ⁸ զՊետրոս, այլ ոչ եթէ ուսանել ինչ ի նմանէ, զոր եւ անդ զնոյն ասէ, թէ «ոչ գնացի, զի ուսայց ինչ կամ վերադրեալ եղէց»: Կամ թէ զայս ելանելս անդ ոչ ասէ, այլ թողո՛ւ: Որպէս զի լինել այսպէս, թէ գնա-

¹ Ա եւեթ] եւ եւթն
² ԱԲ իւթանասնիցս
³ ԱԲ լուծայսն
⁴ ԱԲ թաքոյց
⁵ Ա բարեգործեցին
⁶ ԱԲ չոգա
⁷ Բ նա եւ] նախ
⁸ ԱԲ > միայն զի տեսցէ

ցեալ յԱրարիա՝ ապա եկն ի Դամասկոս, ապա յԵրուսաղէմ, կամ թէ որպէս բազում ուրեք համառուտեան պատմագիրք զբազում ժամանակս ի միասին ժողովելով:

Այլ իբրեւ եկն, ասէ, ընդելանէր¹ յարել յաշակերփսն (Թ. 26):

Տե՛ս, արդ զաշակերտն զՂուկաս, թէ ո՞րպէս ոչ է պատուասէր. զի եւ ոչ զտեսիլն զայն ահազին պատմէ մեզ, յորժամ յափշտակեցաւ Պաւղոս եւ զանճառելիսն լուաւ, այլ թող տայ: Տե՛ս եւ զՊաւղոսի չափաւորութիւնն, զի իբրեւ եկն, ոչ առ առաքեալսն չոգաւ, այլ փութայր առ աշակերտսն ոչ անամալթաբար մատուցեալ, այլ պարկեշտաբար ամփոփեալ² ի նոցա աւրինակին, զի աշակերտք ամենեքեան կոչեցեալ էին³ յայնժամ վասն բազում առաքինութեանն: Եւ զի պատկերն եւ աւրինակն յայտնի աշակերտաց էր, որ յանուն վարդապետին խաւսէին եւ գործէին զամենայն ինչ: Առ որս փութայր յարել, ասէ, ցածութեամբ, իբրեւ աշակերտ գոլով, որ վարդապետն էր, եւ վասն անակնունելի⁴ իրացն՝ տակաւին չէր կարծեցեալ հաւատարիմ:

Եւ ամենեքեան երկնչէին ի նմանէ (Թ. 26):

Տեսանե՛ս զիա՞րդ տակաւին երկուցեալ լինէին⁵ ի վշտացն, զիտելով զյանդգնութիւն առնն. յայսմանէ ահարկութիւն եւ եռանդնոտ սիրտն Պաւղոսի յայտնի լինի: Ոչ Անանիայէ միայն, կամ որոց ի Դամասկոս սքաչեցեալ էին ընդ նմա, այլ առաւել յայնցանէ, որ յԵրուսաղէմ՝ զարհուրէին ի նմանէ, զի ոչ էր իրքն այն ըստ մարդկային ակնկալութեան:

Եփր. Արդ, իբրեւ ի հրէիցն, որ անդ էին⁶, հալածական էր նա, եւ յաշակերտացն, որ անդ էին, չէր հաւատալի նա: «Ջիշաւապային, ասէ, թէ իցէ աշակերտ: Յայնժամ Բառնարաս, որ յԵրուսաղէմ էին, յամենայն ընկերաց իրոց մարեաւ կալաւ զձեռանէ նորս եւ ւծ առ ասաքեալսն» (հմմր. Թ. 26-27):

Յոհ⁷. Ինձ թուի, զի Բառնաբաս ի վերուստ ի վաղուց բարեկամ էր նորա: Վասն որոյ նմա եւ ոչ այլ ումեք ի նոցանէ ասաց ինչ

¹ Բ ընդելանել
² Բ ամփոփեալ յաշակերտացն
³ Բ լիցէին] էին
⁴ ԱԲ ակնունելի] անակնունելի
⁵ ԱԲ լիցին
⁶ ԱԲ > որ անդ էին
⁷ Գ > յոհ.

Պաւղոս գիւրոց իրաց, սմին վասն ոչ նա յայս վստահանայ, այլ ինքն առեալ ածէ զնա: Եւ զի քաղցրաբարոյ էր Բառնաբաս, եւ ի Յովհաննու իրացն եւ ի Ղուկայ¹ վկայելոյն յայտ է: Վասն որոյ եւ ոչ եղեւ երկուցեալ, զի այր փոյթ էր, այլ ած զնա առ առաքեալսն: «Եւ պարմեաց նոցա որպէս ի ճանապարհին երես գրէր, եւ զի խաւսեցաւ ընդ նմա, եւ զի ի Դամասկոս համարձակեցաւ յանունն² Յիսուսի» (Թ. 27): Այսոքիւք Բառնաբաս կազմէ զնորա Հաւատարմութիւնն³, ուստի եւ գիւրա-Հուպ եղեւ առ նոսա Պաւղոս:

Եւ էր ընդ նոսա մտանել եւ ելանել յերուսաղէմ, համարձակեալ յանուն Տեառն (Թ. 27):

Քանզի աշակերտքն երկուցեալք էին ի նմանէ, եւ առաքեալքն Հաւատային⁴ նմա, այսու լուծանէ գերկիւղ նոցա՝ Համարձակ /59թ/ քարոզելով զանունն Յիսուսի, որով եւ ամենեքեան իսկ ի սա վստահացեալ լինէին: Եւ տե՛ս գփոյթ նորա եւ անդ ի Դամասկոս եւ աստ յերուսաղէմ, զայսն նախախնամելով եւ պատրաստելով⁵ զալ ի Հաւատս. եւ առժամայն ի սկզբանն ոչ միայն աստուածային⁶ տեսչութեամբն մատակարարէր⁷ զաւետարանն, այլ եւ իւրով փութով, որով եւ ցուցեալ իսկ եղեւ ուժգնութիւն նորա: Զի որպէս ինձ թուի, ոչ ընդ երկարս ինչ առնել նմա ճանապարհս ուրեք յետ կոչմանն⁸, այլ փութով յերուսաղէմ Հասեալ: Եւ այս տնաւրինաբար լինէր, զի նախ անդ քարոզեցէ: Ուրեմն եւ դաւաճանութիւնքն առ նա ի Դամասկոս՝ տնաւրինաբար լինէր, որով եւ զալն նորա եղեւ յերուսաղէմ, զի այս ամենայն եղեւ եւ տակաւին թերահաւատէին վասն նորա, զի ոչ ոք այսոցիկ ակն ունէր:

Իսկ նա ոչ զանգիտէր եւ ոչ դադարէր ի քարոզելոյ. «Այլ խաւսէր եւ վիճէր ընդ յոյնսն» (Թ. 29): Որք յունական լեզուովն խաւսէին: Եւ զայս առնէր յոյժ իմաստութեամբ, զի բուն խորին երբայցելքն եւ ոչ տեսանել անգամ զնա կամեցան. զորս իբրեւ խոռովեաց, նոքա խոկային սպանանել զնա: Եւ այս ուժգնութեան նորա է նշանակ եւ զաւրա-

¹ Աբ յղուկայ] ի դուկայ
² Աբ յանուն
³ Աբ հաւատարմութիւն
⁴ Աբ չիւատային] հաւատային
⁵ Աբ > եւ պատրաստելով
⁶ Աբ > աստուածային
⁷ Աբ մատակարարէր
⁸ Բ կոչման

ւոր յաղթութեանն, եւ նոցա յոյժ տրտմութեանն, վասն որ ինչ եղեւ¹ նորին իրացն: Ուստի եւ երկուցեալ աշակերտացն, զի մի՛ լինիցի այն, ինչ որ առ Ստեփանոսիւ². «Վասն որոյ իմացեալ, ասէ, եղբարք իջուցին զնա ի Կեսարիա, եւ անտի առաքեցին զնա ի Տարսուս» (Թ. 30): Տե՛ս, զի ոչ ամենայն Հնորհիւ լինի, այլ թոյլ տայր նոցա Աստուած բազում իրս տնաւրինել իւրեանց իմաստութեամբն մարդկապէս. զի թէ յիւրում աւուրսն ի Յիսուսի բազում ինչ այսպէս եղեւ, յոյժ մանաւանդ առ սոքաւք. զայս առնէ Աստուած, զի լուծցէ զպատճառս³ պղերգիցն: Արդ, փախուցին զնա մինչեւ ի Տարսուս՝ իբրեւ յիւրում Հայրենի գաւառի ի զգուշութիւն նմա, միանգամայն եւ ի քարոզել նմա մինչեւ ի Հեռաւորսն:

Բայց եկեղեցին ընդ նմա ամենայն Հրեաստան⁴ եւ Սամարիա եւ Գալիլեա⁵ ունէր խաղաղութիւն շինեալ եւ երթեալ գեեար երկիւղի Տեառն (Թ. 31):

Հանդերձեալ ասել, թէ իջեալ Պետրոս յերուսաղէմէ շրջեալ առ ամենեքումքք, զի մի՛ առ երկիւղի զայս կարծիցես առնել Պետրոսի, յառաջագոյն ասէ⁶, թէ «Հրեաստան⁷ ունէր զխաղաղութիւն»: Զի յորժամ սաստիկ հալածումնն էր յերուսաղէմ էր, եւ նա եւ այլքն, իսկ յորժամ յամենայնի ամբացեալ եւ խաղաղացեալ եղեն եկեղեցիքն, յայնժամ թողուին զերուսաղէմ: Արդ, շրջեալ լինէր Պետրոս ուժգին զաւրութեամբ առ ամենեպիս. զի թէպէտ խաղաղութիւն ունէր եկեղեցին, այլ ի դէպ կարծէր ոչ ինչ անկարաւտանալ զալստեան նորա:

Գնաց Երուսաղէմէ Պաւղոս, եւ խաղաղութիւն էր, եւ ոչ եւս պատերազմ եւ ոչ խռովութիւն, քանզի ի պետրոսեանց պատկառեալ լինէին, մանաւանդ իբրեւ բազում անգամ եւ սքանչելիս արարեալ եւ ժամանակաւ կացեալս առ նոսա: Իսկ Պաւղոս արհամարհէին, այլեւ մանաւանդ զայրացեալ լինէին նմա: Տե՛ս որպիսի՞ էր պատերազմն⁸, եւ վաղվաղակի եղեւ խաղաղութիւն: Եւ Հայեա, թէ զինչ մեծագոյն

¹ Բ եղեւ
² Ա ստեփանոսի
³ Բ զպատճառ
⁴ Աբ հրեաստան
⁵ Ա գաղիլիա
⁶ Աբ ասէ զայս] ասէ
⁷ Աբ հրեաստան
⁸ Աբ պատերազմ

շահ արար /60ա/ մարտն այն, որ առ Ստեփանոսիւ յառաջնմէ: Քանզի սփռեաց ընդ գաւառս գաւառս զարարաւդսն խաղաղութեան, ի Սամարիա՝ որով յամաւթ եղեւ Սիմոն, որպէս եղեւ ի Հրեաստանի՝ իբրն Անանիայ եւ Սափիրայ: Այլ տե՛ս զմեծ ջերմութիւն փութոյ՝ աշակերտացն. զի թէպէտ խաղաղութիւն էր յոյժ, այլ այսու զփոյթ քարոզութեանն ոչ լքանէին: Եւ այնպիսի էր խաղաղութիւնն, որպէս զի մխիթարութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ լի առնէին զամենեսեան: Քանզի Հոգին Սուրբ մխիթարէր զնոսա ի ձեռն սքանչելեացն եւ ի ձեռն գործոցն, եւ ի վերայ այսոցիկ զիւրաքանչիւր ոք ըստ ինքեան երկիւղիւն Աստուծոյ:

Եւ եղև ի շրջելն Պերրոսի առ ամեներումբը:

Իբրև գաւրավար երկնաւոր թագաւորին շրջեալ լինէր ի դատաւորութիւն դատուցն եկեղեցւոյ, տեսանել, թէ ո՞ր մասն իցէ սպառազինեալ. կամ ներկուս եւ զիւրեալ ըստ բարձրագոյն ճանապարհին, կամ ո՞ր վայելչագոյն եւ գեղեցիկ, կամ ս՛ր իցէ, որ նորին գալստեանն կարաւտանայ: Տեսանե՞ս զփոյթն՝ առ ամենեսեան շրջելով զնա:

Յառաջագոյն յորժամ պարտ էր ընտրել ազառաքեալսն, սա էր առաջին, եւ յորժամ հրատարակախաւսել առ հրեայսն, որք զնոսա արբեալս ասէին, սա զարձեալ, յորժամ զկաղն բժշկել, յորժամ հանդիսաբանել յատենի եւ առ իշխանսն, սա էր յառաջադէմ քան գայլսն, յորժամ առ Անանիայիւ, յորժամ ի ստուերէն՝ ամենայն հիւանդութիւնք բժշկէին, սա էր: Տե՛ս եւ յամենայնի իսկ, ուր տագնապ լինէր նեղութեան եւ տնաւրէնութիւն խորհրդոց, սա էր: Իսկ ուր խաղաղութեամբ լի եղեն առ նոսա իբրն՝ նա հասարակաց առ ամենեսեան էր եւ ոչ պահանջէր առաւել պատիւ: Արդ, յորժամ սքանչելիս գործել պարտ էր, նա յառաջեալ լինէր. եւ աստանաւր զարձեալ սա լինէր աշխատեալ նախ եւ ի տառապանս հասեալ:

Իջեալ լինի եւ առ սուրբսն, որ բնակեալ էին ի Լիդիա՝ (Թ. 32):

Տե՛ս, զի ոչ միայն հաւատացեալք, այլ եւ սուրբք էին ամենեքեան: «Եգիպ անդ այր մի, որում անուն էր եսեա՞, ութամեայ դեւր ի մաիիճս անդամա-

¹ ԱԲ հրեաստանի
² ԱԲ փութոյ
³ ԱԲ ի ստուերն
⁴ ԱԲ ի լիդա
⁵ Բ եմա

լոյծ» (Թ. 33): Եւ յառաջ քան զխաւսելն նորա կամ զաղահչին՝ ասէ ցնա. «Եսեա՞, բժշկէ զբեզ Տէր Յիսուս, արի եւ քեզն՝ թաթափեա՞՜ զանկողինս քո» (Թ. 34): Իսկ նա բանիս այսմիկ հաւատացեալ՝ եղեւ առողջացեալ, եւ վաղվաղակի յարեաւ: Ընդէ՞ր ոչ սպասեաց Պետրոս հաւատալոյ առնն, եւ ոչ եհարց, թէ կամիցի բժշկել: Վայելչապէս. քանզի մանաւանդ առ ի բաղմաց փրկութիւն եւ ի մխիթարութիւն եղեն սքանչելիքս զամենեսեան անկույլ ի հաւատս: Եւ լուր իսկ, թէ ո՞րչափ շահ եղեւ:

Տեսին զնա, ասէ, ամեներեան, որ բնակեալ էին ի Լիդիա՞՝ եւ ի Սարոնա, որք եւ դարձան իսկ ի Տէր (Թ. 35),

քանզի նշանաւոր էր այրն եւ ամենեցուն ծանաւթ:

Բայց տե՛ս եւ զառաւելութիւնն. զի ոչ ի ցաւոց՝ միայն ազատէին, այլ եւ զառողջութիւն շնորհէին եւ զզարուութիւն: Եւ քանզի անդ ցայն ժամ ոչ էր տուեալ զարուեստ զաւրութեան, յիրաւի ոչ պահանջէր հաւատս, որպէս եւ ոչ կաղն /60բ/ պահանջեցաւ յԵրուսաղէմ: Եւ զի որպէս Քրիստոս ի սկիզբն նշանացն ոչ պահանջէր հաւատս յուժեքէ, նոյնպէս եւ ոչ սոքա, եւ Երուսաղէմ յետ սքանչելեացն զփորձ առնլոյն՝ վայելչապէս մատուցելոցն հաւատքն յառաջագոյն ցուցեալ լինէր, զի ասէ իսկ, թէ «Յանցս ճանապարհաց դնէին զհիւանդս, զի յանցանելն Պերրոսի գոնէ հովանի նորա հասցէ ումեր ի սոցանէ՞» (Ե. 15): Եւ զայս առնէին, զի անդանաւր՝ յԵրուսաղէմ բազում նշանք եղեն, բայց աստ՝ առաջին այս հանդիպեցաւ, քանզի ի նշանաց ոմանք վասն զայս առ ինքեանս ի հաւատս կորզելոյ լինէին, եւ ոմանք՝ վասն հաւատացելոցն մխիթարութեան, որպէս եւ Հետագայ կարգ պատմութեանս իսկ յայտ առնէ:

Եւ ի Յոպպէ Էր կին ոմն աշակերպեալ, անուն Տարիթա, որ թարգմանեալ կոչի այծեմնիկ (Թ. 36):

Ոչ վայրապար ուսուցանէ մեզ Ղուկաս զանուն կնոջն, այլ զի ցուցցէ, թէ «Բերան ունէր, եւ աչս այնպէս ունէր սրահայեացս եւ

¹ ԱԲ գաղաչել
² Բ եմա
³ Բ քեզն
⁴ Ա թօթափեալ
⁵ ԱԲ ի լիդա
⁶ ԱԲ ի ցաւոցն
⁷ Բ ի նոցանէ
⁸ Բ անտանօր

զարթեալս¹ որպէս այծեամն²»: Քանզի բազում անուանք տնաւրինաբար³ եղեալ լինէին, որպէս բազում անգամ ասացաք ձեզ: «Սա էր ի թարեալ գործովք» (Թ. 36): Ոչ միայն ողորմածութեամբ, այլ եւ բարի գործովք յառաջագոյն, եւ ապա ողորմածութեամբ էր զարգարեալ:

Եւ եղև յաուրսն յայնոսիկ հիւանդանալ նորա եւ մեռանել (Թ. 37):

Ոչ յանկարծակի մեռաւ, այլ հիւանդացաւ, եւ ոչ կոչեցին զՊետրոս մինչեւ վախճանեցաւ: Ոչ կոծ էր անդանաւր⁴ եւ ոչ ողբք, զի տե՛ս ս'որպէս մաքուր պատմէ մեզ զիրան: «Լուսցին գնա, ասէ, եւ եղին ի վերնապահան», այսինքն⁵ զոր ինչ աւրէն⁶ է մեռելոյ, զամենայն արարին եւ ապա առաքեցին:

Եւ էր մերձ Լիդիա ի Յոպպէ. աշակերպացն լուեալ, թէ Պետրոս անդ է, առաքեցին երկուս արս առ նա, աղաչեցին զի մի՛ դանդաղիցի⁶ գալ առ նոսա (Թ. 38):

Ընդէ՞ր սպասեցին մեռանելոյն, եւ ոչ յառաջ քան զմահն աղաչեցին զՊետրոս: Զի անարժան վարկանէին յազագս այնպիսի իրաց աշխատ առնել զաշակերտոսն եւ հատուած տալ քարոզութեանն, վասն այսորիկ իսկ եւ ասէ, թէ «Մերձ էր Լիդիա ի Յոպպէ»: Զի իբրև վարկպարագի ինչ զիրան խնդրէին՝ եւ ոչ նախահոգութեամբ, զի վախճանեալ կինն աշակերտուհի էր:

Եւ յարուցեալ Պետրոս եկն առ նոսա (Թ. 39):

Տեսանե՞ս, զի զայլս առաքելով կոչեն, եւ նա եկեալ եղև, ոչ անարգանս համարեցաւ զկոչելն ի ձեռն երկուց արանց: Այնպիսի դիւրահաւանք եւ խոնարհք եղիցուք եւ մեք, մեծ վարդապետութիւն այսոցիկ գիտելով զնեղութիւն: «Եւ իրրու եկն՝ հանին գնա ի վերնապրունն⁷» (Թ. 39): Ոչ աղաչեցին, այլ պարզաբար յորդորեցին, զի զփրկութիւն ի մահուանէն նմա շնորհեցէ: Եւ ի տուէն մտեալ լինէր Պետրոս՝ իբրու իմաստասիրելով յիրան: Եւ տե՛ս ապա՝ որպիսի՞ աւրինակաւ եւ որչափ աճումն եղև աղաչանացն: «Կացին, ասէ, շուրջ

¹ ԱԲ զարթուցեալս] զարթեալս
² ԱԲ այծեմն
³ Ա տնաւրիներաբար
⁴ Բ անտաճօր
⁵ Բ օրեմ
⁶ ԱԲ դանդաղեցի
⁷ ԱԲ ի վերնատանն

գնովա այրիքն ամենայն, լային եւ ցուցանէին զծործս եւ զհանդերձս որչափ աներ նոցա այծեմնիկն» (Թ. 39): Տե՛ս զողորմածութիւն նորա, որչափ եւ որպիսի իրի լինի յորդորիչ: Յուցանէ/ՃՆա/ին, ասէ, Պետրոսի շուրջ զնովաւ եկեալք¹, զի բազում² էր խոնարհութիւն նորա, եւ ոչ որպէս մեքս, այլ հաւասարաբար կայր ընդ ամենեսեան:

Եւ հանեալ արտաքս զամենեսեան Պետրոսի, եղ ծունր կաց յաղաթս (Թ. 40):

Եւ ընդէ՞ր հանէր արտաքս: Զպտուղն բարեաց առ ցոյց³ ոչ առնելով, նմանելով ի ձեռն այսոցիկ⁴ իւրում վարդապետին: Նա զի եւ լային իսկ, զի մի՛ շփոթումն եւ զբաղումն արասցեն արտասուս հեղղով եւ խոռովելով, զի ուր սքանչելիք իցեն, ոչ է պարտ խոռովել ողբովք, մանաւանդ, ուր այսպիսի խորհուրդ լինի կատարեալ: «Եղ ծունր կաց յաղաթս» (Թ. 40): Նախ ջերմութեամբ եւ խոնարհութեամբ զաղաւթսն տարածեալ, «Դարձաւ ի մարմինն եւ ատ. Տարիթա, արի կաց յանուն Տեսոն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Եւ նա երաց գաջս իւր, եւ փետեալ զՊետրոս, նստաւ կանգուն» (Թ. 40): Աստի ուսանիմք, թէ ոչ զամենայն նշանսն այնպէս դիւրութեամբ արարեալ լինէին: Եւ այս լինէր վասն նոցին շահու, զի ոչ միայն այլոց փրկութեան, այլ եւ նոցա փոյթ առնէր Աստուած: Զի ահա որոյ ստուերն զայնչափ բիւխան⁵ բժշկէր յերուսաղէմ, այժմ որպէս ոչ երբեք արարեալ այնպիսի ինչ առնէր: Այլ է ուրեք, զի եւ հաւատք մատուցելոցն զործակից լինի:

Զայս առաջին մեռեալ յարուցանէր⁶ Պետրոս: Եւ տես, ս'որպէս գնա իբրև ի քնոյ զարթուցանէ, զոր մանրամասն պատմէ՝ առ սակաւ սակաւ նախ զկեանս տուեալ նմա, որով եւ զաչսն երաց, ապա տեսեալ գնա՝ նստաւ կանգուն: Զայսոսիկ բանիւ. ապա եւ շաւշափմամբ ձեռին զնախկին զաւրութիւնն ընձեռեալ: «Ձեռն եր նմա եւ յարոյց գնա: Կոչեաց գտորքսն եւ զայրիսն, առաջի կացոյց գնա կենդանի» (Թ. 41): Սրբոցն ի միխիթարութիւն, զի առին դարձեալ զքոյրն կենդանի, եւ զի զմեծ սքանչելիսն տեսին, եւ այրեացն ի պաշտպանութիւն տածողութեան:

Եւ յայրնի եղև այս ընդ ամենայն Յոպպէ, եւ հաւաքացին բազումք ի Տէր (Թ. 42):

¹ Ա եկեալք] ելեալք
² ԱԲ զբազում
³ ԱԲ ցոյցս
⁴ Բ այսորիկ
⁵ ԱԲ բեւրսն] բիւխսն
⁶ ԱԲ յարուցանէ

Տե՛ս, յամենայն տեղիս լինելով զնշանսն եւ զամենեսեան ածելով ի Հաւատս: «Եւ եղև ատուրս քազումս լինել նմա ի Յոպպե առ ումեմն Սիմոնի խաղախորդի» (Թ. 43): Տե՛ս զխոնարհամտութիւնն¹ Պետրոսի, զի ո՛չ առ յարուցեալ կնոջն ազանի, եւ ո՛չ առ այլ ոք ի նշանաւորաց, այլ առ մշակի ումեմն մորթեգործի², որ ազգաւ եւ արուեստիւ ունէր զաղքատութիւն, ի ձեռն ամենայնի ի խոնարհութիւն ածելով զմեզ եւ զնոսա: Ոչ զնուաստագոյնսն յամաւթ արարեալ, եւ ոչ զմեծագոյնսն բարձրացուցեալ Հպարտութեամբ: Իսկ աւուրս բազումս լինել անդ, զի կարաւտանային վարդապետութեան նորա, որք նշանաւքն Հաւատացին:

ՅՈՐՂՈՐԱԿ

Այլ լուարուք աղաչեմ, եւ մի՛ անաւգուտ եւ վնասակար կոծս եւ ողբս յարուցանէք ի վերայ ննջեցելոց: Ասա ինձ, թէ մինչ մեք նստեալ իցեմք, եւ առաքեսցէ թագաւորն եւ կոչեսցէ զոք ի մէնջ առ ինքն, լա՞լ պարտ է զնա, ի բաց տար. քանի զի եւս առաւել այս կոչումն է ահազին եւ սարսափելի, եւ աւրհնութեանց եւ երզոց արժանաւոր, զի իբրեւ զարեգակն մաքուր |ՅԼբ| պայծառութեամբ հոգին թողեալ զմարմինն իբրեւ յասպարիսէ իմեմնէ³ փութացեալ լինի առ Տէր, մանաւանդ նորակնիքն եւ անմեղութեամբ քաղաքավարեալքն, զորս ոչ է պարտ սգալ՝ որպէս եւ ոչ զձնեալսն, զի եւ այս եւս ծնունդ է քան զայն լաւագոյն՝ առ այլ ոմն լոյս յառաջ եկեալ: Ապա թէ զմեղաւք զնացեալսն ողբասցես, առաւել եւս ես արտասուեցից: Զի թէ ոք քսան ամ ի սնոտիս վաստակէր՝ ողբայր, քանի եւս ողբոց արժանի, որ զամենայն կեանս ի սնոտիս ծախեաց: Այլ թէ կամիմք, կարեմք զայնպիսին ի վշտացն ի բաց յափշտակել, աղաւթս վասն նորա եւ ողորմութիւնս առնելով. շուրջ կացուցուք զայրիս պաղատանս առնել վասն նոցա եւ Հաշտեցուցանել զԱստուած. զի վասն նոցին աղաչանաց եւ Պետրոս յարոյց զՏարիթայն: Ի սոյն եւ մեք վստահասցուք ի շնորհս Աստուծոյ, որ է աւրհնեալ⁴ յաւիտեանս⁵. ամէն⁶:

¹ ԱԲ եւ գիեզութիւնն] զխոնարհամտութիւնն
² ԱԲ մորթագործի
³ Բ ումեմնէ] իմեմնէ
⁴ Ա ~ օրինեալ է
⁵ Ա յաւիտան
⁶ Ա > ամէն

[ԳԼՈՒԽ Ի Բ.]

Այր մի էր ի Կեսարիա, անուն նորա¹ Կուռնէլիոս², հարիւրապետ ի գնդէն՝ որ կոչէր իպալիացի, բարեպաշտաւ եւ երկիրաձ յԱստուծոյ:

Այրս այս ոչ էր Հրեայ. եւ ոչ յայնցանէ՝ որ ընդ աւրինաւքն էին, այլ նախ ընկալեալ էր զմերս բարեպաշտութիւն: Եւ տե՛ս աստանաւր երկուս Հաւատացեալս ի Հեթանոսաց նմանս միմեանց, զներքինին, որ վերակացուն էր գանձուցն, եւ զԿուռնէլիոս³. զերկաքանչիւրս իշխանութեան գոլով: Եւ զիտեա զբազում փոյթն, որ լինէր վասն սոցա. եւ զայն ոչ թէ վասն իշխանութեանցն, ի բաց տար, այլ բարեգործութեանցն, զի վասն յասորիկ իսկ եւ զիշխանութիւնս նոցա եղ Ղուկաս, անդ՝ շտեմարանապետ⁴, եւ աստ՝ Հարիւրապետ, զի զարմանալի եւ մեծ ցուցեալ լիցի նոցա⁵ բարեգործութիւնն: Զի սքանչելի այն է, յորժամ ի ճոխութեան եւ ի զաւրեղութեան ոք իցէ եւ այնպիսի լինիցի: Զի այն իսկ էր՝ ներքինւոյն գոլութիւն, զի ճանապարհորդելով յայնչափ Հեռաւորութիւն, եւ ժամուն անհաճ գոլով այնմ, եւ կառաւք լինելով բերեալ՝ գիրս ընթեռնոյր, եւ զՓիլիպպոս աղաչէր մեկնել, եւ այլն, որ զկնի: Մեծ էր եւ սորայս իսկ ողորմութիւն առնելն եւ աղաւթս Հանապագ, եւ արդար եւ սուրբ լինել յայնպիսի իշխանութեան⁶: Վասն այնորիկ զայրն ծանաւթ եւ յայտնի առնէ, զի մի՛ ոք կարծեսցէ, թէ ստէ պատմութիւնս աստուածեղէն⁷ գրոց:

Եւ տես, ուստի՛ լինի սկիզբն կոչման Հեթանոսաց, յառնէ բարեպաշտէ եւ արժանի Աստուծոյ երեւեցելոյ ի գործոց իւրոց: Զի թէ այս ամենայն եղև, եւ տակաւին գայթակղէին Հրեայքն իղճալով ի Պետրոսէ. եթէ չէր այսպէս եղեալ՝ զի՞նչ ոչ լինէր: Քանզի նշանաւոր էր այրն եւ ի նշանաւոր քաղաքի բնակեալ. այլ եւ ի Հրէաս-

¹ ԱԲ > նորա
² ԱԲ կուռնէլիոս
³ ԱԲ կուռնէլիոս
⁴ Բ շտեմարանապետ
⁵ Բ > նոցա
⁶ ԱԲ իշխանութեանն
⁷ Ա աստուածեղէն

տանէ իրքն սկիզբն առեալ լինի եւ անտի յամենայն Հեթանոսն տարածեալ:

Ի գնդէ, որ կոչէր ի փայլական (Ժ. 1):

Եւ է գունդս այս, զոր այժմիկ նուձերովն կոչեն, այսինքն է՝ թիւ դասութեան, «բարեպաշտան, ասէ, էր եւ երկիւղած յԱստուծոյ» (Ժ. 2): Դնէ ըստ կարգի զբարեգործութիւնս՝ նորա, զի մի՛ կարծիցես վասն իշխան/ՅԶա/ութեանն լինել փութոյն զնմանէ: Լուարուք որք ի զինուորութեան էք եւ մատակացք թագաւորաց: Բարեպաշտ էր, ասէ, եւ արդար եւ երկիւղած յԱստուծոյ: Այլ թերեւս ասիցէ ոք, թէ Հեթանոսք զողով, սորա եւ ներքինւոյն, ուստի՞ ընկալան զճշմարիտ Աստուածն պաշտել եւ երկնչել ի նմանէ: Ասեմ, կամ զընական գիտութիւնն ունէին ամբողջ՝ որ բաւական էր արարածովքս զարարիչն քարոզել, կամ ի ժամանակաց անտի սքանչելեացն՝ որ ի ձեռն Մովսէսի, որ յեգիպտոս եւ յառաջ, ի յաճախ զարմանալեացն յայտնի եղեւ Համբաւ Հրաշիցն Աստուծոյ, որում եւ պաշտանէ՝ նուիրէին սոքա: Եւ որ մեծագոյն է սորայս, զի ոչ ինքն եւեթ զողով աստուածապաշտ, այլ ամենայն տամբն իւրով: Ոչ որպէս մեք, որ յայն փութամբ միայն, զի պաշտանեայքն մեր ահիւ եւ երկիւղիւ զամենայն ինչ մեզ առնիցեն, իսկ զի եւ բարեպաշտք եւս իցեն՝ պղերգանամք, եւ զայս ոչ միայն վասն ծառայիցն, այլ եւ վասն տանց մերոց փրկութեան, այլ նա՞՝ ամենայն տամբն էր արդար, եւ որպէս Հայր Հասարակաց Հոգայր ընդ ամենեցուն, եւ զինուորացն եւս առնէր փոյթ լինել բարեպաշտս՝:

Եւ ողորմութիւնս բազումս առնէր ի ժողովրդեանն (Ժ. 2):

Դարձեալ եւ աստ ողորմածութեան զովութիւն, որպէս եւ անդ վասն Տարիթայն, որով եւ սա զկեանս իւր ուղղեալ լինէր: «Եւ յաղաթս կայր, ասէ, առ Աստուած յամենայն ժամ» (Ժ. 2): Եւ ոչ՝ կարէր վրիպել զնա յաստուածային գործոյ աղաւթիցն ցնորք աշխարհականք. յայտ է, զի մեծ եւ բազում էր փոյթ նորա ի պարապումն աղաւթից:

¹ Բ բարեգործութիւնս
² Բ պաշտոն
³ ԱԲ > մերոց փրկութեան. այլ նա
⁴ Բ բարեպաշտս
⁵ ԱԲ > ոչ

Երես ի քսեպեան յայտնապէս յիններորդ ժամու աւուրն զհրեշքակ Աստուծոյ՝ զի մքանէր առ նա եւ ասէր. Կոռնելիէ՛: Եւ նա հայեցեալ ընդ նա զարհուրեցաւ եւ ասէ. Զի՞ է Տէր: Եւ ասէ ցնա. Աղաւթք քո եւ ողորմութիւնք ելին յիշապակաւ առաջի Աստուծոյ (Ժ. 3-4):

Ընդէ՞ր տեսանէր զհրեշտակն: Առ ի ստուգութիւն Պետրոսի, եւ մանաւանդ ոչ վասն նորա միայն, այլ եւ վասն այլոց տկարագունից: Եւ ոչ ընդ քուն երեւի ի նմա հրեշտակն, այլ յարթնութեան ի տուէ յիններորդ ժամու, քանզի եւ այնպէս էր այրն զգուշացեալ միշտ անձին իւրում, մանաւանդ յայնմ՝ ժամու պարապեալ լինէր ի ցնորից, եւ էր ի Հանդարտութեան, եւ յաղաւթս, եւ ի զղջման:

Եւ կոչեաց զնա հրեշտակն եւ ասէ. Կոռնելիէ: Եւ նորա հայեցեալ ի ընդ նա զարհուրեցաւ ընդ՝ քսեպիլն (Խմբ. Ժ. 3-4):

Յայտ առնէ, թէ նախ ձայնիւ կոչեաց զնա, եւ այնպէս ապա ետես. զի թէ չէր կոչեցեալ՝ եւ ոչ տեսանէր թերեւս: «Եւ ասէ ցնա. Աղաւթք քո եւ ողորմութիւնք ելին յիշապակաւ առաջի Աստուծոյ» (Ժ. 4): Քանզի այսպէս ամենեւին յամենեսեան տարածեալ էր Համբաւ բարեաց նորա: Իսկ զի՞նչ այն, թէ «ելին յիշապակաւ»: Այսինքն՝ ելին յիշեցան առաջի Աստուծոյ, քանզի յիշատակին առաջի Աստուծոյ գործք ամենեցուն, ոմանց յիշեցին մեղք Հարց նորա առաջի Տեսան, որպէս մեծն Բաբելոն յիշեցաւ, ասէ, առաջի Աստուծոյ տալ նմա զբաժակ ցասմանն Աստուծոյ. եւ ոմանց յիշի զնալն առաջի Աստուծոյ արդարութեամբ՝ որպէս Եգեկիայն: Եւ այս ի ձեռն հրեշտակաց, որք Հանեն մատ/ՅԶր/ուցանեն առաջի Աստուծոյ զաղաւթս սրբոցն, որպէս Հռափայլէ զՏուրիթ ասէր, «Մարտիցի զիշապակ աղաւթիցն ձերոց առաջի սրբոյն» (Տվր. ԺԲ. 12):

Արդ, երեւեալ Հրեշտակն, ոչ վաղվաղակիլ ասաց Կոռնելիու, զոր ինչ ասելոցն էր, այլ նախ վերացոյց առ Աստուած զմիտս նորա, զի տեսեամբն իւրով յերկիւղ արկ զնա այլ չափաւորէր զերեւղն, որչափ զՀայցուածս նորա առ ինքն դարձուցանել միայն, եւ ապա ասացելովքն զերկիւղն ելոյձ եւ զովութեամբն ի Համարձակութիւն ած, եւ ապա ասէ. «Յոնա ի Յոպպէ արս՝ եւ կոչեա զՍիմոն՝ որ կոչի Պետրոս»

¹ ԱԲ կոռնելիէ
² Բ յայն
³ Ա ընտ
⁴ ԱԲ > արս

(Ժ. 5): Զայս ասաց, զի մի՛ առ այլ ոք երթիցեն¹: Բայց ոչ ի մակահուանեն միայն, այլ եւ ի տեղւոյն յայտնի առնէր² զայրն:

Նա մտնալ է, ասէ, առ Սիմոնի ումնմն մշակի, որոյ է քունն մերձ ի ծով (Ժ. 6):

Տեսանէ՞ք, թէ ո՞րպէս զառանձին տեղեաց քաղաքացն առաքելքն զհետ երթային, սիրաւղք անապասի գորով եւ հանգարտութեան: Այլ զիւրզ արդեւք, թէ պատահեալ լինէր եւ այլոյ ուրուք Սիմոնի լինել խաղախորդ³: Ահաւասիկ տայ եւ այլ նշան զառ ի ծովուն ընակելն, քանզի այլոյ ուրուք ոչ էր հնար երից նշանացն ի միասին լինել: «Արդ, կոչեա՛» ասէ, եւ ոչ յաւել զքաղցրագոյնն, թէ ընդէ՞ր, զի մի նորին փափաքն լցեալ լքանիցի. այլ թոյլ ետ նմա ի ցանկութիւն սիրոյ եւ ի կարաւտութիւն լսողութեանն⁴ լինեն: Այսպէս եւ ոչ Պետրոսի ասաց զամենայն զնորայսն, այլ յամենայնի ի մասնէ լինին պատմութիւնքն առ նոսա, որպէս զի յարուցանիցէ զլսաւզսն ի⁵ խնդիր իրացն: Այսպէս եւ զՓիլիպպոս կոչէ միայն յանապասն:

Եւ իբրեւ գնաց հրեշտակն, որ խաւսէր ընդ նմա, կոչեաց յերկուս ի ծառայիցն եւ զինուոր մի բարեպաշտաւն⁶ ի ծառայից իւրոց, եւ պարմեալ⁷ նոցա զամենայն առաքեաց⁸ ի Յովպէ (Ժ. 7-8):

Տեսանէ՞ս, զի ոչ վայրասպար ասէ զայսոսիկ, այլ զի ցուցցէ մեզ, թէ որ պաշտէին զնա, այնպիսիք էին: Այլ տե՛ս զխոնարհամտութիւն նորա: Ոչ ասաց, թէ կոչեցէք առ իս զՊետրոս, այլ զամենայն ինչ պատմեաց նոցա, որպէս զի նոքա հաւանեցուցան զնա: Եւ զայս իմաստութեամբ եւ տնաւրինաբար առնէ, զի ոչ պարտ եւ արժան համարի իշխանութեամբ ածել զնա: Սմին վասն զամենայն ինչ պատմէր, զի այնպէս էր այրն չափաւոր, եւ զի մանաւանդ ոչ ինչ էր մեծ չփանալ ի վերայ առն⁹ որ իջեւանեալ էր առ մշակի:

¹ ԱԲ երթիցեն
² Բ առներ
³ ԱԲ խաղաղորդի
⁴ ԱԲ լսողութեան
⁵ ԱԲ > ի
⁶ Ա բարեպաշտաւն
⁷ Բ պատմել
⁸ Բ առաքեաց զնոսա
⁹ ԱԲ առնն

Եւ ի վաղիւ անդ ի ճանապարհ անկեալ նոցա եւ մաւր ի քաղաքն լինել (Ժ. 9):

Վայելչապէս. ընդ մաւտելն նոցա՝ յայնժամ Պետրոս զտեսիլն տեսանէր, զի մի՛ ընդ երկար ի տարակուսանս կացցէ: «Ել, ասէ, Պետրոս ի քանիսն կալ յաղաթս զվեցերորդ ժամուն» (Ժ. 9): Տե՛ս, թէ ո՞րպէս եւ զժամն իսկ ստուգիւ հաւաքեալ յաւրինէ Հոգին, եւ ոչ կանուխ քան զայն եւ ոչ անազան թողացուցանէ լինել, այլ յորում ժամու եւ զսամարուհին Քրիստոս կոչեաց յանստուեր եւ յամենաճառագայթ ժամուն առ ի խորհուրդ նորոյ փրկութեանս, որ կատարելոց էր առ ազգս ամենայն: Իսկ ի տանիս ելանելն, |63ա| զի առանձինն հանգարտութեամբ լինիցի իբրեւ ի վերնատան: «Ջաղեցաւ եւ կամէր ճաշակել» (Ժ. 10): Տե՛ս, զի եւ ոչ քաղցնուին յաղաւթիցն կասեցոյց¹ ինչ զնա: «Եւ ի պարաստելն նոցա եղև ի վերայ նորա զարմացումն, եւ քննեմ գերկինս բացեալ» (Ժ. 10-11): Եւ այս մանաւանդ հոգեպէս² եղև առ նմա տեսութիւն, եւ որպէս ասիցէ ոք, թէ «Ի մարմնոյն հոգին վերացեալ եղև, որով քննեմ գերկինս բացեալ» (Ժ. 11):

Եւ զչորեցունց քորնոց կախեալ անաթ ինչ իբրեւ կտաւոյ մեծի իջեալ նստեալ ի վերայ երկրի, յորում էր ամենայն չորքորոնիք եւ սողունք երկրի եւ թռչունք երկնից (Ժ. 11-12):

Եփր. Զի՞նչ արդեւք էր այն: Նշանակ էր ամենայն տիեզերաց կոչման³: Եւ քանզի առաքեաց զՊետրոսէ կուռնէլիոս⁴ ի հեթանոսաց, ի ձեռն տեսեանն, որ եղև ի վերայ նորա՝ յորդորեաց զի մի՛ անարգեսցէ Ծմաւոն եւ ոչ երթիցէ, մանաւանդ վասն այլոց եւս հրէիցն, զորոց յետոյ պատմելոց է:

Յոռ. Քանզի այրն⁵ անթլիատ էր եւ ոչ ինչ հաղորդութիւն ունէր ընդ հրէից, եւ հանգերձեալ էին ամենեքեան չարախաւսել զՊետրոս իբրեւ զանցաւոր աւրինացն: Երեւեցաւ նմա ի տեսեանն անաւթ մի⁶ իբրեւ զկտաւ ինչ մեծ զչորեցունց տանոց կախեալ յերկնից եւ էին ի նմա չորքորոնիք սուրբք եւ անսուրբք:

¹ ԱԲ կասկեցոյց
² ԱԲ հոգեպէս
³ ԱԲ կոչմանս
⁴ Ա կորնիէղիոս, Բ կորնելիոս
⁵ ԱԲ այր
⁶ Գ > մի

Եփր. Նիս. Արդ, կտան երեւեալ Պետրոսի՝ էր խորհուրդ Աւետարանին, զանազան կենդանեաւքն զամենայն ազգս զանազան¹ պաշտամամբք յինքն պարունակեալ:

Յոհ². Եւ այլազգ. «կրան»՝ երկիր էր, եւ որ ի նմա էին դազանքն՝ Հեթանոսք, ի վերուստ կախեալն՝ զի յԱստուծոյ եղեալ են ամենեքեան, իսկ զանազան ազգ³ անբան կենդանեացն՝ զիրաքանչիւր բարս եւ զվարս նշանակէր, զի զբանական միտս, զոր առին, յանբանութիւն շրջեցին: «Եւ եղև ձայն աս նա. արի, Պետրոս, զեն⁴ եւ կեր» (Ժ. 13): «Արի», ասէ՛ թերեւս զի ի ծուներ իջեալ ետես զտեսիլն: «Ջնն եւ կեր» (Ժ. 13): Ճահողապէս ասացաւ «զեն⁵ եւ կեր», զի վերայ Հասանելն կտաւուն ի նմին իսկ ի ժամ քաղցոյն եղեւ: Վասն քարոզութեանն այսպէս յաւրինեալ, զի որ ինչ լինէրն⁶, աստուածային էր: «Ջնն, ասէ, եւ կեր», այսինքն՝ թէ զնոսս եւս որպէս զհրեայս պարտ է քեզ յանձն առնուլ, եւ յանպիտանութենէ առնել պիտանիս եւ կերակրողականս:

Եւ Պետրոս ասէ. Բաւ լիցի, Տէր, զի ոչ երբեք կերայ խառնակ ինչ եւ անսուրբ (Ժ. 14):

Բազում աստ երեւի յանդգնութիւն Պետրոսի, թէ ընդէ՞ր եղև Աստուծոյ ընդդիմախաւս⁷: Այլ զայս առնէր Հոգին, զի մի՛ ոք ասիցէ, թէ «Փորձեր գեա Աստուած որպէս զԱրքաիսն» (Ծն. ԻԲ. 1): Վասն այսորիկ Պետրոս խաւսեցաւ զայս, եւ ո՛չ ընդդիմախաւս լինելով, զի ոչ վասն ինքեան, որպէս կանխաւ ասացի, այս ամենայն եղև, այլ նոցա էր ընդդիմակաց⁸ որ ի նմանէ խղճելոց էին: Եւ տես, թէ զիս⁹ ըզ լինի տնաւրինեալ: «Ոչ երբեք կերեալ եմ, ասէ, այդպիսի» (Դան. ԺԴ. 6) ասէ: Զի ունիցի պատասխանի առ ապտամբաւզան⁹ նախ զտեսիլն, եւ ապա զի ընդդէմ խաւսեցաւ: Եւ ոչ է սքանչելի, զի թէ Պաւղոս յետ այնորիկ անազան ուրեմն թղփատութեան եւ զենման¹⁰ կարաւտացաւ¹¹ վասն /63ր/ նոցա, առաւել յայնժամ ի սկզբան քարոզութեանն

¹ ԱԲ > զանազան
² ԱԲ > յոհ.
³ Բ ազգք
⁴ ԱԲ զէն
⁵ ԱԲ ասացաւ, թէ զէն
⁶ ԱԲ լիմեր
⁷ ԱԲ դիմախաս] ընդդիմախաւս
⁸ ԱԲ ընդդիմակայ
⁹ ԱԲ ամբաստանողսն] ապտամբողսն
¹⁰ Ա զէնման
¹¹ Ա կարօտացեա, Բ կարօտացա

պէտք էին այսպիսի տնաւրէնութեան, մինչ ղեռ եւս տկարագոյնք էին եւ առ Հրէականն ջերմք: Եւ քանզի առ Հեթանոսս առաքեալ լինէր, զի մի՛ կարծիք ինչ տեսիլն թուիցի, եւ չարախաւսեցեն զնմանէ, քաւ լիցի ասաց: «Չայն եղև աս նա կրկին անգամ. զոր Աստուած սրբեաց, դու մի՛ պիղծ համարիր¹» (Ժ. 15): Եւ թուի այս ընդ նմա գոլ ասացեալ, դու մի՛ պիղծ ամենեւին վասն Հրէիցն ասացաւ: Զի թէ գլխաւորն եւ վարդապետն² բանադրեալ եղև, զի մի՛ զայն այլ ասիցէ, յոյժ մանաւանդ եւ նոքա³: «Այս եղև երիցս⁴, եւ վերացաւ անալթն ի յերկինս» (Ժ. 16): Արդ, երիցս կրկինն⁵, թէ «Ձոր Աստուած սրբեաց, դու մի՛ խառնակ Համարիր», մկրտութեանն⁶ կրչումն եւ դաւանութիւն երբորդութեան է:

Եփր. Նիս. Աստուած, որ մաքրէ՛ Հայր: Աստուած, որ սրբէ՛ Որդի: Աստուած, որ զամենայն անմաքուրսն մաքրէ՛ Հոգին Սուրբ: Իսկ ի վերուստ իջանելն անալթոյն եւ անդրէն վերանալն, յայտնի ցուցիչ է սրբութեանն⁷, որ երիցս խոստովանութեամբն ի Սուրբ Երբորդութիւնն եղև ընդհանուր, եւ որք նախ անմաքուրք էին, սրբեցան եւ ընդունելիք եղեն Աստուծոյ մինչեւ յերկրէ յերկինս վերանալ:

Եւ մինչդեռ զարմացեալ էր ընդ միտս Պետրոս, թէ զի՞նչ իցէ քրեսիլն, զոր երես, ահա արքն առաքեալք ի Կոռնէլի⁸ հարցին զապարանիցն Սիմոնի, կացին առ դրանն, կոչեցին եւ հարցանէին, թէ Սիմոն, որ կոչի Պետրոս, ա՞ստ պարտաւ իցէ (Ժ. 19-20):

Յոհ.⁹ Յորժամ ինքն առ ինքեան տարակուսեալ լինէր Պետրոս, ի ղէպ ժամու Հասեալ լինէին արքն՝ լուծանելով զտարակուսութիւնն¹⁰: Քանզի եւ զՅովսէփ վասն Մարիամու թողացոյց Քրիստոս, զի եղիցի զարհուրեալ, եւ ապա առաքեաց¹¹ զհրեշտակն, զի դիւրաւ այնուհետեւ ի Հոգին ընկալցի զիրացն պատասխանին յառաջագոյն գոլով ի տարակուսանս: Բայց Պետրոսի ոչ ընդ երկար լինի տարակուսութիւն, զի ի նմին իսկ ժամու Հարցանէին, թէ «Պետրոս ա՞ստ մտեալ իցէ»:

¹ Ա պղծեր] պիղծ համարիր + զոր աստուած սրբեաց դու մի պիղծ համարիր
² Բ զվարդապետն
³ ԱԲ սոքա
⁴ Բ երից
⁵ ԱԲ երկնցելն] կրկնելն
⁶ ԱԲ մկրտութեան
⁷ Բ սրբութեան
⁸ Ա Կոռնէղիէ, Բ Կոռնէլիէ
⁹ Բ > յոհ.
¹⁰ Բ զտարակուսութիւն
¹¹ Ա առաքեացն, Բ առաքեցին

Եւ մինչդեռ Պետրոս զմտաւ ամէր վասն քելեանն՝ ասէ Հոգին ցնա. Ահաւասիկ արք, ոմանք խնդրեն զքեզ, այլ արի էջ եւ երթ ընդ նոսա առանց իրիք խղճելոյ, զի ես առաքեցի զնոսա (Ժ. 19-20):

Դարձեալ եւ այս իսկ պատասխանի է Պետրոսի առ աշակերտսն, զի իմասցին, թէ տարկուսեալ եղեւ եւ խրատացաւ յԱստուծոյ առանց խղճի լինել: «Ես առաքեցի» ասէ: Բազում եւ մեծ է իշխանութիւն Հոգւոյն, զի զոր ինչ Աստուած Հայր առնէ, զայն իսկ ասացեալ լինի, թէ Հոգին արար: Իսկ Հրեշտակն ոչ այսպէս, այլ յառաջագոյն ասաց «Աղալթք քո եւ ողորմութիւնք ելին առաջի Աստուծոյ» (Ժ. 31), զի ցուցցէ, թէ անդուստ¹ էր առաքեալ: Այլ Հոգին ոչ այսպէս, այլ թէ ես առաքեցի զնոսա: Տեսանե՞ս զմիակամ զմիապատիւ² բնութեան Հոգւոյն զիշխանութիւն:

Եւ իբրև էջ Պետրոս առ նոսա, ասէ. Ահաւասիկ ես եմ, զոր խնդրէք (Ժ. 21):

Այսպէս պարտ է հաւանել Հոգւոյն՝ պարտս եւ հաւատոս միայն³ պահանջելով: Ետտ է առ ի նմանէ լսելն միայն, թէ զայս ինչ արա եւ այսմ հաւատա, ամենայնին հաւատալ՝ եւ այլ ինչ աւելի ոչ խնդրել: Իսկ Պետրոս տեսանէ զղինուորսն, յորժամ էջ, եւ ոչ զարհուրեցաւ, այլ յառաջագոյն խոստովան եղեւ, թէ նա ինքն է, զոր խնդրեն: Ապա եւ հարցանէ իսկ զպատճառն. «Զի՞նչ իրք են վասն, որոյ եկիրք» (Ժ. 21), իբրու կամեցեալ զկամս իւր թաքուցանել⁴ մինչեւ նոքա ասասցեն զպատճառս կոչմանն:

Կուտնէլիոս, ասեն, հարիւրապետ՝ այր արդար եւ երկիւղած, վկայեալ յամենայն ազգէն հրէից, հրաման առ⁵ ի հրեշտակէ սրբոյ կոչել զքեզ ի փոռն իւր եւ լսել բանս⁶ ի թէն (Ժ. 22):

Ասեն զլաւութիւն առնն, զի հաւանեցուցեն, թէ Հրեշտակ երեւեցաւ նմա: Այլ տես, ասեն, եւ դու, զի «արդար եւ երկիւղած» է: Յաւելին եւ զայս, թէ վկայեալ յամենայն ազգէն հրէից: Եւ զիա՞րդ՝ զի նա անթլփատ էր, նոքա վկայէին նմա: Զի ոչ ինչ է ողորմութեան հաւասար: Մեծ է սորայս զաւրութիւն, յորժամ ի մաքուր եւ յարդար

¹ Ա անտուստ
² Աբ գմիւս պատիւ] զմիապատիւ
³ Աբ ոչ] միայն
⁴ Բ թագուցանել
⁵ Բ հրամանաւ] հրաման առ
⁶ Բ բան

շտեմարանաց Հեղեալ լինի. որպէս եւ սորայն առատաբար լինէր ի ժողովրդեանն, որով եւ վկայեալ լինէր ի բարեկրեւոցն¹: Տե՛ս ո՛րչափ է ողորմութեանն² զաւրութիւն, որ զՏարիթայն եւ յառժամայն³ մահուանէն ազատեաց, եւ զսա ի յաւիտենականէն, եւ զդրունս երկնից երաց. եւ այնչափ արար⁴ հաւատալ կուռնելու⁵, եւ Հրեշտակ երեւեցաւ, եւ Հոգին ներգործեաց, եւ զլուին առաքելոցն կոչեցաւ, եւ տեսիլ այնպիսի երեւեցաւ: Որչափ էին այլք ոմանք հարիւրապետք եւ թագաւորք, եւ ոչ մի ոք հանդիպեցաւ, որոց սա եղեւ հանդիպեալ:

Կոչեաց զնոսա ի ներքս եւ առ իւր ազոյց (Ժ. 23):

Զի թէ վաղվադակի փութացեալ էր ի ճանապարհ ելանել ընդ նոսա, ապա ոչ ժամանէր Հիւրընկալութեամբ առ իւր ազուցանել: Այլ զայս առնէր, զի ուսանիմք⁶, թէ վասն այնչափ սաստիկ հրէական զգուշութեանն⁷, որ յառաջագոյն, այժմ ոչ ինչ հոգայ կամ դժուարինս համարի ընդ նոսա խառնիլ, այլ ի ներքս ածեալ եւ Հիւրընկալեալ այնուհետեւ համարձակութեամբ նոցա տնակից լինի եւ հետեւաւդ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Այլ դարձեալ հայեա՛ց⁸, զի մեծ է շահ ողորմութեանն⁹, յորժամ յիրաւացի շահից իցէ¹⁰, որպէս աղբիւր¹¹ յստակ եւ ցուրտ եւ բարեհամ, հեշտալի է ի տաւթաժամու: Այս աղբեւր խաղայ ի կեանսն յաւիտենից¹², սա զգետն հրոյ շիջուցանէ, զորդն անքուն մեռուցանէ. որ զսա ունի, ոչ պապակի ի տապոյ գեհնին: Այլ մի առ այս աղբեւր փիճիք եւ ցրդիք եւ նոճիք տնկեցուրք, զի այսպիսին անպտուղ է, աւելորդ խրախութիւնք, եւ հանդերձից փափկութիւնք ի տեսանել

¹ Աբ ի բարկրելոցն
² Բ ողորմութեան
³ Աբ առժամայն
⁴ Աբ փոյթ արար] արար
⁵ Ա կոռնէղիոս, Բ կոռնէլիոս
⁶ Աբ ուսանիցիմք] ուսանիմք
⁷ Աբ զգուշութեան
⁸ Աբ հայեա
⁹ Աբ ողորմութեան
¹⁰ Բ շահիցէ] շահից հցէ
¹¹ Աբ աղբեւր
¹² Գ յաւիտենից

միայն պատրիզք հեշտասէր աչաց՝ անաւգուտք եւ վնասակարք: Այլ տնկեցուք ծառս քաջապտուղս ի ձեռս աղքատաց, որոյ ոչ ըստ երկրաւոր ծառոց վրիպակք պատահեն, այլ մանաւանդ յետ մահու տացէ քեզ պտուղ զկեանսն յաւիտենից:

[Գ.ԼՈՒԻՍ ԻԳ.]

/64բ/ Եւ ի վաղիւ անդր յարուցեալ Պեքրոս գնաց ընդ նոսա, եւ ոմանք յեղբարց անքի, որ ի Յոպպէ էին, եկին ընդ նմա, եւ ի վաղիւ անդր մտին ի Կեսարիա (Ժ. 23-24):

Բարուք յառաջագոյն պատուասիրեալ զարսն իբրեւ զվաստակեալս եւ իւր¹ ընտանեցուցեալ² գայր ընդ նոսա ի կոչն: Իսկ այլոց եղբարց³ գալ ընդ նմա տնաւրինաբար եղեւ, որպէս զի վկայք լինիցին յետ այնորիկ, յորժամ պարտ իցէ պատասխանատրել⁴ Պետրոսի: «Եւ Կուտնելիոս սնայր նոցա» (Ժ. 24): Տե՛ս, թէ ո՛րպէս Հաւատաց, թէ ստոյգ եկեացէ Պետրոս, վասն որոյ եւ զամենայն ինչ պատրաստ առնէր՝ մնալով նմա, այնպէս փոյթ էր այլն յամենայն բարիս: «Կոչեալ⁵ եւ զագագափոմ իւր եւ զկարեւոր բարեկամս» (Ժ. 24): Այս իսկ գործ է բարեկամի աստուածապաշտի, զի առ այնպիսի բարութիւնս Հաղորդս արասցէ զկարեւոր բարեկամս: Վայելչապէս զնոսա միայն՝ յորս վատահացեալն էր Հանապաղ յաղագս այսպիսի իրաց գոլով նմա փոյթ եւ ջան, զի երկնչէր յայլոց ոմանց ընձեռել զիրսն⁶: Բայց տե՛ս ինձ աստանաւր, զի եւ սիրելիքն եւ ազգականքն առ ի նմանէ ընտրեալք էին:

Եւ եղև ի մտանելն Պեքրոսի՝ ընդ առաջ եղև նմա Կուտնելիոս, եւ անկեալ առ ոչս նորա երկիր պագաներ (Ժ. 25):

Ձայս առնէր նա՝ զայլսն խրատելով ի նոյն, եւ զԱստուծոյ գոհանալով վասն իրացն, եւ զխոնարհութիւնն իւր ցուցանելով, զի թէպէտ եւ Հրաման առ կոչել զնա, սակայն անգուստ ի բնէ բազումս էառ բարութիւնս ի բնութեանն⁷: Զի ներքինին միայն աղաչեալ

¹ Բ իւրն
² ԱԲ ընդանեցուցեալ
³ Բ եղբարցն
⁴ Գ պատասխանատրեալ
⁵ Բ կոչեցեալ
⁶ ԱԲ զիրս
⁷ Բ բնութեան

զՓիլիպպոս ելանել նստել ի կառնս, եւ մանաւանդ ոչ զփտելով ո՛ր ոք է, այլ միայն վասն պատմութեան մարգարէին, զոր կամէր լսել: Իսկ սա ընդ առաջ երթայր եւ առ ոտս անկանէր, խոնարհամիտ գոլով բարուք:

Իսկ Պեքրոս կանգնեաց զնա եւ ասէ. Յոպն կաց, եւ ես ինքն մարդ եմ (Ժ. 26):

Տեսանե՞ս, թէ ո՛րպէս նախ քան զայլ ինչ առ այս զնոսա խրատէր, ոչ ինչ մեծ յաղագս նորա կարծեալ: «Եւ խաւսելով ընդ նմա եմուր ի ներքս» (Ժ. 27): Եւ զի՞նչ արդեւք էր, զոր խաւսէին: Զոր ինչ յառաջագոյն Կուտնելիոս արար եւ զոր ինչ առաջի՛ կայր ի գալն իւր խաւսելով: Եմուտ ի ներքս եւ եզրտ անդ ժողովեալ մարդիկ բազում, զի պատրաստ էին լսել նմա:

Եւ ասէ ցնոսա². Դուք ինքնին գիպէք ո՛րպէս անմարթ է առն հրէի հպել կամ մերձենալ առ այլազգի (Ժ. 28):

Տե՛ս, վաղվազակի յաղագս Աստուծոյ մարդասիրութեանն³ պատմէ, ցուցանելով, թէ մեծամեծս նոցա շնորհեաց Աստուած բարիս՝ նորա գալովն առ նոսա: Եւ նայեաց⁴, թէ զիս՞րզ միայնգամայն ընդ մեծագոյն բարբառելն եւ խոնարհեալ լինի, զի ոչ ասաց թէ որք չէին արժանի Հպելոյ մեզ՝ եկաք առ ձեզ, այլ զի՞նչ, դուք գիտէք, զի Աստուած զայս Հրամայեաց, անաւրէն գոլ մերձենալ Հրէի առ այլազգի⁵: Եւ զի ոչ էր զայս ասելն սնափառութեամբ, նոցունց վկայութեամբ⁶ կնքէ զբանն: Ապա զի մի՛ ոք նմա շնորհ ունիցի ընդ այնմ, ցուցանէ աստուածային միայն Հրաման գոլ զզարուստն իւր, այսինքն՝ /65ա/ զի Աստուած առաքեաց: «Եւ ինձ Աստուած եցոյց մի՛ գոր խառնակ կամ անտորբ ասել ի մարդկանէ» (Ժ. 28): Եւ զի մի՛ թուիցի⁷ բանն առ երեսս Կուտնելու ասացեալ, ոչ եւ զմի՞⁸ որ ի մարդկանէ անսուրբ ասել ասաց. յայտ է, զի զահաւոր անուամբն Աստուծոյ սրբեալսն, որպէս կանխաւ ցուցաք:

¹ Բ առաջին
² Բ ցնա
³ Բ մարդասիրութեան
⁴ Ա նայեաց
⁵ Ա այլազգի
⁶ ԱԲ > նոցունց վկայութեամբ
⁷ ԱԲ թուեցի
⁸ ԱԲ մի

Վասն այսորիկ եւ առանց ընդ բանս ինչ ածելոյ եկի կոչեցեալ (Ժ. 29):

Զայս ասէ, զի մի՛ անաւրէնութիւն կարծեսցեն զհպելն ի նոսա վասն առաջին բանիցն, զի ըստ այնմ ոչ միայն չյարեւ, այլ եւ ոչ զայլ բնաւ առ նոսա՝ աւրէն էր: «Բայց արդ հարցանեմ, ասէ, յի՞նչ պէտք կոչեցէք զիս» (Ժ. 29): Եւ զի զիտէր զամենայն Պետրոս՝ ուսեալ ի Հոգւոյն, յայտ է, լուսւ եւ առ ի զինուորացն, բայց կամի յառաջագոյն զնոսա խոստովանեցուցանել, եւ ի նոցին բանից զնոսա պարտականս առնել հաւատարոյ: Զի՞նչ ապա եւ Կուռնէլիոս. ազատեալ ամենայնիւ զբանն ի խաբէութենէ եւ լցեալ խոնարհութեամբ, ուստի եւ յամենայն կողմանց արժանի աստուածային իրացն ցուցեալ լինի: Ոչ ասաց, թէ որպէս զինուորքն պատմեցին քեզ, այլ դարձեալ խոնարհութեամբ պատմէ զամենայն:

Յառաջ քան գտրս աւուրս, ասէ, մինչեւ ցայս ժամ, կայի յաղաթս յիններորդ ժամուն ի քան իմում, եւ ահա այր մի եկաց առաջի իմ ի հանդերձս սպիրակս (Ժ. 30):

Զի՞նչ է, զոր ասէս «գիններորդ ժամուն»: Ինձ թուի, թէ ժամանակս եւ ժամս սահմանեալ էր նա անձին իւրում աղաւթելոյ: Այսպէս փութայր յաղաւթս ստուգադոյն եւ բարի վարուք, նա եւ աւուրս ոմանս, եւ վասն այսորիկ ասէ, թէ «Սկսեալ յառաջ քան գտրս աւուրս մինչեւ ցայս ժամ» (Ժ. 30): Տեսանե՞ս ո՛րչափ է աղաւթից զաւրութիւն, զի յորժամ աճեաց բնական բարին, յայնժամ հրեշտակն եկեալ երևէր նմա: Իսկ երևուամն հրեշտակին թուի ինձ յերկրորդում աւուր աղաւթիցն լինել, որպէս զի լինել այսպէս՝ աւր երկրորդ. եւ յերրորդում աւուրն առ Պետրոս առաքէր, եւ ի չորրորդումն եկն նա: Եւ ոչ ասէ, թէ հրեշտակ երեւեցաւ ինձ, այլ այր մի, զի այնպէս խոնարհամիտ եւ առանց պարծանաց էր հոգի նորա: Իսկ պայծառ հանդերձիւք երեւեալ հրեշտակն, զի զկեանս աւետարանէր:

Եւ ասէ. Կուռնէլիէ, լսելի եղեն աղաթք քո, եւ ողորմութիւնք քո ելին յիշարակեցան առաջի Աստուծոյ: Եւ արդ յղեա ի Յոպպէ եւ կոչեա՛՛ զՄիմոն՝ որ կոչոցեալն է Պետրոս, նա մտնալ է ի քուն Սիմոնի խաղախորդի մերձ ի ծով, որ եկեսցէ եւ խաւսեցի ընդ քեզ: Եւ ես իսկ եւ իսկ յղեցի առ քեզ, եւ դու քարտք արարեր, զի եկիր.

¹ Գ կօչեա

արդ մեք ամենեքեանքն առաջի Աստուծոյ կամք լսել զամենայն, զոր հրամայեալ է քեզ ի Տեսունէ (Ժ. 31-33):

Տեսանե՞ս, զի վասն այնորիկ հարցանէր Պետրոս, թէ յինչ պէտք կոչեցէք զիս, զի զբանս զայս ասացէ նա, թէ «Առաջի Աստուծոյ կամք լսել զամենայն հրամայելսն քեզ ի Տեսունէ» (Ժ. 33): Զի այնչափ մեծ էր նորա հաւատքն եւ բնական բարին, զի անդէն գիտացեալ, թէ ոչ ինչ մարդկային ասաց Պետրոս, թէ «Աստուած եցոյց ինձ», ըստ որում եւ ինքն ասէ, թէ «Առաջի Աստուծոյ կամք լսել» (Ժ. 33), եւ ոչ առաջի մարդոյ: Այնպէս երկիւղիւ պարտ է ունկնդիր լին |65բ| եւ ծառայից Աստուծոյ: Տեսանե՞ք, թէ որպէս էր այրն պատշաճ իմաստութեամբ զարթուցեալ, եւ արժանի էր այսմ ամենայն բարեաց: «Երաց Պետրոս գրեթաւ իւր» (Ժ. 34): Յայտ է, զի եւ լուութեամբն ուսուցանէր:

Եւ ասէ. ճշմարտութեամբ հասեալ եմ¹, զի ոչ գոյ ակնառութիւն առաջի Աստուծոյ, այլ յամենայն ազգս, որ երկնչին ի նմանէ եւ գործեն զարդարութիւն, ընդունելի է նմա (Ժ. 34-35):

Եփր. Զի եւ ի մէջ հեթանոսաց՝ որ թուէին մեզ, թէ անարգանք² են, եթէ գտանիցի ոք, որ պաշտէ զնա ճշմարտութեամբ, ընդունելի է առաջի նորա:

Յոռ. Զսոյն զայս եւ Պաւղոս ասէ, թէ «Փառք եւ պարիս ամենայնի, որ գործէ զարի³, եթէ երեայ եւ եթէ երթանոս» (Տոմ. Ը. 11): Եւ զոր ասէս այս ինչ է, թէ այժմ ամենայն ոք, որ գործէ զարդարութիւն, ընդունելի է նմա, եթէ ի պարսիկս իցէ կամ ի պարթեւս կամ ի մարս կամ յայլս, ի տարածել եւ յառատանալ հաւատոյս՝ ընդունելի են նմա: Որպէս զներքինին եթեովպացի⁴ ո՛չ անտես արար⁵, եւ ո՛չ զաւագակն եւ ո՛չ զպոռնիկն, յոյժ մանաւանդ, որ զարդարութիւն գործեն եւ կամակից փրկութեան իւրեանց լինին ամենեւին:

Այլ զի՞նչ իցէ, ասեն, եթէ իցեն ոմանք հեզամիտք եւ հանդարտք եւ ոչ իցեն կամեցաւք բարձրագունիցն, այսինքն՝ ի Քրիստոս հաւատոցն: Աւաղիկ բաւական պատճառ կորստեան է, զոր ասեսդ, թէ «ոչ կամին գրարձարոյն»: Եւ այլազգ. այնպիսոյն⁶ հեզամիտ ոչ

¹ Աբ > հասեալ եմ
² Աբ անարգք
³ Բ գարիս
⁴ Աբ եթովպացի
⁵ Ա + ապա յաղագս աստուածապաշտիցն, զիս՝ որ ասիցէ որ անտես առնել, զի նա ոչ զոր ի բաց մերժէ յիւրժէ. զի թէ զկախարդս ոչ արար անտես
⁶ Բ այնպիսոյն

ասեմք, այլ այնմ, որ զարդարութիւն գործէ եւ յամենայնի անբիծ է եւ առաքելնի, եւ զԱստուծոյ երկիւղն ունիցի որպէս պարտն է: Եւ զայնպիսին Աստուած միայն գիտէ, որոց գովութիւնն¹ ոչ ի մարդկանէ, այլ յԱստուծոյ է, որպիսի եւ Կուռնէլիոս էր Հաճոյ եւ ընդունելի Աստուծոյ, եւ ի մի անգամ լրոյն այնպիսի կենաց եհաս: Այլ եւ այժմ եթէ Հրեշտակ եկեալ լինէր, ասեն, թերեւս այնպէս իւրաքանչիւր որ Հաւատայր: Ասեմք, թէ եւ այժմ յոյժ մեծագոյն նշանք եւ սքանչելիք լինին եւ աստուածային յայտնութիւնք, բայց ոչ որ զգաստանայ: «Որ գործն զարդարութիւն» (Ժ. 35) ասէ: «Արդարութիւն» զամենայն առաքելութիւնս ասէ: Եւ տես, թէ ո՞րպէս ամփոփէ զխորհուրդս նոցա, զի մի՛ թուիցին իբրու ի կարգէ բազմաց գերազանցեալս գոյ: Ապա սկսանելով զվարդապետութիւնն՝ պահէ զազնուականութիւն Հրէիցն:

Զբանն, ասէ, առաքեաց որդուցն Իսրայէլի (Ժ. 36):

Միթէ ակն առնելով, յորոց մերձ պատահեցան Հրեայքն՝ քաւ լիցի. զի նախ քան զայս ասաց, թէ «Ամենայն որ, որ երկնցի ի նման է գործէ զարդարութիւն, ընդունելի է նմ» (Ժ. 35): Այլ զի ստելովն ի սկզբանն, թէ «Զբանն առաքեաց որդուցն Իսրայէլի», նախ զնոսա Հաւանեցուցէ, որք ի թլփատութենէ անտի եկեալ էին ընդ նմա՝ իբրեւ պատասխանի առնելով նոցա: Սմին վասն եւ Կուռնէլիոս Հարկ է ասել, զոր ինչ կամէր, զի Հանդերձեալ էր նոցա իսկ ընձեռել զբանն քարոզութեան, վասն որոյ վազվազակի ասէ, զոր «առաքեաց որդուցն Իսրայէլի»: Եւ այսու ետ Հրէիցն զմեծն եւ զառաջին պատիւն, զոր եւ Քրիստոս ասէր. «Ոչ ուրեք առաքեցայ, եթէ ոչ առ ոչխարս կորուսեալս փանն Իսրայէլի» (Մարթ. Ժ. 6):

Այլ Հայե/66ա/աց ի խորագոյն զիտումն ասացելոցս: «Զբանն, ասէ, առաքեաց աւերարանել խաղաղութիւն ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի. նա է ամենայնի Տէր» (Ժ. 36): Նախ յաղագս անսկիզբն ծննդեանն, որ ի Հաւրէ, խաւսի, եւ էական բնութեանն, ըստ այնմ. «Ի սկզբանէ էր Բանն եւ Բանն էր առ Աստուած, եւ Աստուած էր Բանն» (Յովհ. Ա. 1). եւ ապա վասն տնաւրինական կարգացն: Ուստի եւ զնոյն անուանս ի մէջ բերէ, ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի: Եւ ցուցանէ զնա զոյր եւ մի Տէր ամենեցուն գոյով: Զայսոսիկ յոյժ բարձրապէս խաւսի, քանզի առ Հոգւոյ բարձրագունի էր բանն, եւ զամենայն ջերմապէս ընդունողի, եւ ոչ

¹ ԱԲ գովութիւն

որպէս Հրեայքն: Ապա կազմէ, թէ ո՞րպէս է Տէր ամենեցուն: «Զոր առաքեաց, ասէ, աւերարանելով»: Ոչ դատապարտութիւն եւ պարտս ծառայարար ի վերայ Հասուցանելով, այլ տիրաբար աւետիս կենաց եւ խաղաղութիւն ընդ Աստուծոյ տալով՝ «յԱստուծոյ, ասէ, առաքեալ եղև»:

Ապա եւ կազմէ զնոյն յայնցանէ, զոր ինչ գործեաց յընդհանուր Հրեաստան, որոց եւ զնոսին իսկ ածէ վկայս ասելով. «Ռոք ինքնին գիտէք զրանն, որ եղև ընդ ամենայն Հրեաստան» (Ժ. 37): Ոչ ասաց, թէ զիտէք զՅիսուս, զի ոչ զիտէին, այլ «զբանն» ասէ, այսինքն՝ զգործսն մեծամեծս զառ ի նմանէ արարեալսն եւ ասացեալս, զի աստուածային էր եւ ոչ մարդկային, զի նորին իսկ վկայէին վասն նորա, թէ Որդի Աստուծոյ է:

Սկսեալ ի Գալիլիէ յեպ մկրտութեանն¹ Յովհաննու (Ժ. 37):

Ապա եւ յայսմանէ ստուգէ՝ զոր քարոզեաց, ասէ, Յովհաննէս, իբրեւ թէ վասն նորա եկեալ ի մկրտութիւն, զի ամենեցուն զնա ուսուցէ, թէ սա է Որդին Աստուծոյ: Ասացեալ զուղղութիւնս գործոցն Յիսուսի, այսինքն՝ աւետարանել զխաղաղութիւն, դարձեալ վասն նորին ասէ. «ԶՅիսուս, որ ի Նազարեթ» (Ժ. 38): Եւ քաղաքին եւս անուամբն² Հաստատէ զբանն: «Զոր ամն Աստուած Հոգւով Սրբով եւ զարութեամբ» (Ժ. 38): Եւ այս ուստի՞ իցէ յայտ. նախ ի բարութեանցն, զոր արար, ապա ի բժշկութեանցն եւ ի բազում զաւրութեանցն, որով եւ բանսարկուին յաղթեաց:

Որ շրջեցաւ բարի առնել եւ բժշկել զամենայն ընթրնեալսն ի սափանայլ (Ժ. 38):

Աստուատ ցուցանէ զբազում կուրութիւնս եւ խաւարմունս՝ զիււական գոյ, եւ խեղութիւնս մարմնոց առ ի նմանէ լիեալս: Որպէս Քրիստոս ասէր, թէ «Մարդապան էր ի սկիզբանէ» (Յովհ. Ը. 44), եւ թէ «Նապեաց սափանայ» (Ղուկ. ԺԳ. 16), եւ թէ «Նամրդ եւ խոյ այս՝ ել ի դմանէ» (Մարթ. Թ. 24): Արդ, զայս ամենայն զաւրեղապէս գործեաց: Զի Աստուած էր ընդ նմա: Զոր եւ Նիկողեմոս ասէր. «Գիպեմք, զի յԱստուծոյ եկեալ ես, զի ոչ որ կարէ զայդ նշանս առնել, զոր դուդ առնես, եթէ ոչ Աստուած իցէ ընդ նմ» (Յովհ. Գ. 2):

¹ ԱԲ մկրտութեան
² Բ անուամբ

Արդ, կամի ցուցանել իբրեւ ի Հաւրէ զամենայնն եղեալ ըստ
անաւրէնութեանն, զոր եւ ինքն Քրիստոս ի բազում տեղիս յայտ
առնէր զՀաւր գործակցութիւնն¹:

Եւ մեր ենք վկայք ամենայնի, զոր արար յերկրին Նրեաստանի
և յերուսաղէմ (Ժ. 39):

Զի թէ զնոսա նախ կոչեաց զվկայս եղելոցն ի Քրիստոսէ, դուք
ինքնին գիտէք ասելով զբանն, որ եղեւ, յոյժ մանաւանդ զինքեանս
ի ճահ ածէ վկայս: Եւ դուք էք, ասէ, վկայք եւ մերք: Եւ յորժամ
եցոյց, թէ յԱստուծոյ եղեւ առաքեալ եւ Աստուած էր, ապա ի վերայ
ածէ, թէ «պաւան»: Տեսանե՞ս, զի ոչ ուրեք թաքուցանեն² զիսպն, այլ
[65բ] յետ այլոցն ամենայնի՝ եւ զեղանակն ասէ զխաչելութեանն:
«Զոր եւ սպանին, ասէ, կախեալ գփայրե, զնա Աստուած յարոյց յերրորդ³ աւուր
եւ ետ նմա⁴ յայրնի ինել ոչ ամենայն ժողովրդեանն, այլ մեզ վկայիցս յառաջա-
գոյն ընտրելոցս յԱստուծոյ» (Ժ. 39-41): Որպէս նախ քան զայս՝ զգործսն
Քրիստոսի ի Հայր վերաբերեաց, այսպէս եւ զայն ասէ, թէ Աստուած
յարոյց զնա, եւ թէ մեզ յայտնի եղեւ ընտրելոցս յԱստուծոյ. եւ սա-
կայն Քրիստոս զնոսա ընտրեաց, բայց եւ զայն իսկ յԱստուած վե-
րադրէ, զի այն իսկ էր ամենայն բարեացն զլուսն, Հաւատալ, թէ
յԱստուծոյ Հաւրէ եղեւ ամենայն:

Որք կերարք, ասէ, եւ արրարք ընդ նմա յեր յարուրթեան նորա ի
մեռելոց (Ժ. 41):

Տեսանէ՞ք զայս իսկ Հաւատստի նշան ի Հաստատութիւն յարու-
թեան տուեալ: Եւ ընդէ՞ր, ասեն, յարուցեալ՝ նշանս ոչ արար, այլ
միայն եկեր եւ արբ: Բանզի մեծ նշան իսկ յարութիւնն⁵ էր. ինքն
զինքն յարուցեալ, եւ ոչ ինչ չէր Հնար լինել քան զնա մեծագոյն, այլ
ուտեին եւ ըմպելն⁶ զյարութիւնն⁷ ստուգէր: «Եւ պարտիրեաց մեզ քա-
րոզել ժողովրդեանն եւ վկայութիւն դնել, թէ նա է սահմանեալ յԱստուծոյ դարա-
ւոր կենդանեաց եւ մեռելոց» (Ժ. 42): Բարեւր եւ ի դէպ Հանէ զյաւաղսն ի
բարձրագոյնսն, եւ ցուցանէ զամենակալ տէրութիւնն Քրիստոսի,

¹ Աբ գործակցութիւն
² Աբ թագուցանեն
³ Աբ յերկրորդ] յերրորդ
⁴ Աբ յետ] ետ
⁵ Բ յարութիւն
⁶ Աբ ըմբելն
⁷ Աբ զյարութիւն

բայց եւ զահագինսն¹ յաւելու զդատաստանն: Ապա եւ զառ ի մար-
գարէիցն վկայութիւնն² ի վերայ ածէ. «Նմա, ասէ, ամենայն մարգարէք
վկայեն» (Ժ. 43): Զի մի՞ ունիցին պատճառս յանգիտութեան³ անկա-
նել, եւ ուժգնագոյն ի մարգարէիցն կազմէ զբանն, զի վասն նոցա
մեծամեծ⁴ կարծիս ունէին:

Եւ յորժամ երկուդիւն⁵ սասանեցոյց, յայնժամ ի վերայ էած զնե-
րուսն թողութեանն: Եւ զայս ոչ յիւրմէ, այլ առ ի մարգարէիցն
զասացեալսն. «Թողութիւն մեղաց առնուլ անուամբ նորա ամենայն յուսացե-
լոց ի նա» (Ժ. 43): Այս իսկ է նշան, ասէ, թէ ճշմարիտ Աստուած եւ
յԱստուծոյ էր Քրիստոս, եւ ի Հանդերձեալ լինելոյն յետ այսորիկ:
Վասն այսորիկ եւ զմարգարէսն ածէ աստանաւր ի մէջ, ըստ որում
եւ Եսայի ասէ. «Նա զմեղս մեր քառնայ եւ վասն մեր չարչարի» (Ես. ԾԳ. 4), եւ
Երեմիա՞՞. «Բաւիչ եղէ անարեւոյթեանց⁷ նոցա, եւ զմեղս նոցա ոչ եւս յիշեցից»
(Երմ. ԺԱ. 34), զնոյն եւ ամենեքեան իսկ:

Եփր. Արդ, մինչդեռ Պետրոս մատուցեալ պատմէր զքարոզութեանէ
Տեսան մերոյ, թէ ուտտի եւ ուր սկսաւ եւ ուր կատարեաց ի ձեռն
խաչին, եւ վասն յարութեան նորա, եւ վասն քառասուն աւուրն, զի
կաց մնաց եւ ապա վերացաւ, եւ զի վկայ են նմա ամենայն մարգա-
րէքն, եւ զի քաւի ամենայն, որ միանգամ Հաւատայ եւ մկրտի յա-
նուն նորա, ահա անդէն Հոգին Սուրբ եկն ի ձեռն լեզուաց եւ բնա-
կեցաւ ի վերայ ամենայն լսողաց բանին, եւ սկսան խաւսել նոքա ի
լեզուս լեզուս, որպէս եւ կարգ պատմութեանս ցուցանէ:

ՅՈՐԳՈՐԱԿ

Բայց արդ, որ ի ձեռն Հաւատոց թողութեանս այսմիկ արժա-
նացար, եւ քաւեալք Հոգիւնկալք եղար՝ գիտելով զմեծութիւն
պարգեւացն Աստուծոյ, մի՞ վատթար գնացիւք թշնամանեցուք
զԱստուած, զի ոչ վասն այնորիկ թողու զմեղս, զի Համարձակե-
ցուք ի չարիս, այլ զի դարցուք [66ա] եւ լաւագոյնք լիցուք վասն
մարգասիրութեան նորա: Արդ, մի զբարերարութիւնն⁸ պատճառս

¹ Բ գյահագինսն
² Բ վկայութիւն
³ Աբ յանգիտութիւն
⁴ Բ մեծամեծս
⁵ Բ երկիւղ
⁶ Աբ Երեմիայ
⁷ Աբ > անարեւոյթեանց
⁸ Բ գրարերարութիւն

չարի ցուցցուք՝ գնեքելովն¹ և զերկայնամտութեամբն Աստուծոյ արհամարհելով: Եւ այս առ խորհրդագրածան, իսկ երախալք եւ չեւ եւս խորհրդագրածքն փութասցին հասանել մկրտութեանն² շնորհի եւ մի՛ յապաղել, զի մի՛ յանկարծադէպ ինչ վրիպակաւ տուժեսցին զմեծ պարգեւան:

[ԳԼՈՒԽ ԻԳ.]

Եւ մինչդեռ խաւեր Պետրոս գրանս զայս, հանգեալ Տոգին Սուրբ ի վերայ ամենեցուն, որ լսէին գրանն (Ժ. 44):

Յոհ.³ Տե՛ս զԱստուծոյ տնաւրէնութիւնն, զի ոչ ետ աւարտել բանին, եւ ոչ հրամանաւ Պետրոսի լինել մկրտութեանն⁴: Այլ քանզի լաւազքն զիւրեանց զմիտսն⁵ ցուցին սքանչելի գոյով, եւ վարդապետութեանն⁶ սկիզբն⁷ եղեւ, եւ հաւատացին, թէ թողութիւն կայ մեղաց, յայնժամ ի վերայ եկն Հոգին: Եւ այս իսկ լինէր յառաջագոյն տնաւրինաբար առ ի պատասխանի⁸ ունել⁹ Պետրոսի: Եւ ոչ միայն Հոգին եկն ի վերայ, այլ եւ լեզուաւք եւս խաւսէին: Վասն որոյ «Ջարմացան որք ի թլփափութենէ անփի հաւարացեալքն եկեալ էին ընդ Պետրոսի, զի եւ ի հեթանոսս պարգելք Տոգոյն Սրբոյ գեղորին, քանզի լսէին ի նոցանէ խաւսել լեզուս եւ մեծացունել զԱստուծո» (Ժ. 45-46): Տե՛ս, ոչ ասէ, թէ զարմացաւ Պետրոս, այլ որք¹⁰ ի թլփատութենէն եկեալք էին ընդ նմա, վասն զի նա գիտէր զինչ լինելոցն էր: Այլ նոքա ընդ այն իսկ մանաւանդ զարմանային, թէ «Սոքա զիա՞րոյ զՏոգին ընկալան»: Զի յորժամ լուան յետոյ, որք ի Հրէաստանն էին, թէ հեթանոսք հաւատացին, ոչ¹¹ զարմացան, այլ այժմ՝ յորժամ զՀոգին շնորհեաց նոցա Աստուած:

Իսկ Պետրոս կանխագոյն եղեւ զարմացեալ, յորժամ գտեսին նոսս, վասն որոյ եւ ասէր. «Ինձ եցոյց Աստուծո՞ ոչ գոր անսուրբ ասել ի

¹ Բ գնեքելով
² ԱԲ մկրտութեան
³ ԱԲ > յոհ.
⁴ ԱԲ մկրտութեան
⁵ Բ միտսն
⁶ Բ վարդապետութեան
⁷ Բ սկիզբն
⁸ ԱԲ ի պատասխանի
⁹ Բ առնել] ունել
¹⁰ Բ որք] որք
¹¹ Ա եւ ոչ] ոչ

մարդկանէ» (Ժ. 28). քանզի ի վերուստ գիտէր զայս, եւ յառաջ կազմէր զբանն, զի հեթանոսք այնուհետեւ ոչ էին հեթանոսք ի հաւատալն: Բայց ոչ ինչ են զարմանք այն, զի նախ քան զմկրտութիւնն առին զՀոգին: Յուցանէ եւ Պետրոս, թէ ի մէնջ այս ինչ ոչ եղեւ, զի ոչ որպէս այլքն եղեն նոքա մկրտեալք, այլ բազմապատիկ լաւագոյնք: Վասն այսորիկ այս ամենայն լինէր, զի երեւեսցի, թէ Աստուած էր, որ առնէրն: Զի ի մեծութենէ եղելոցն հաւանեսցին լուել խղճեալքն ի Պետրոսէ, եւ մի՛ ունիցին ինչ ասել վասն հաւատացեալ հեթանոսաց, այլ հաւասարս ինքեանց զնոսա համարեսցին: Զի թէ եւ¹ ի Կեսարիա եւ յերուսաղէմ յետ այնչափ գործոց յերկբայութիւն անկանէին, զի՞նչ ապա կրէին, թէ այնպիսի դերագանցութեամբ ոչ էին եղեալ իրքն:

Ուստի եւ Պետրոս առեալ պատճառս² դարձաւ ի թլփատեալսն անդ, որ ընդ նմայն էին: «Պարասխան եր եւ ատ գնոսս³. Միթէ զճո՞ւրն որ արգելու կարիցէ առ ի չմկրտել⁴ գնոսս, որք եւ զՏոգին Սուրբ ընկալան որպէս եւ մեք» (Ժ. 47): Տե՛ս, ո՞ւր⁵ վերացոյց զբանն, քանզի ասելովն՝ «Միթէ զճուրն որ արգելու», յայտ արար, թէ յոյժ զնոյն⁶ կամէր: Եւ այսպիսի մտաւք եւ բանիւք սպառնացեալ լինի արգելողացն եւ ասողացն, թէ չէր պարտ այսմիկ լինել: /67բ/ «Ամնայն ինչ եղև», ասէ, այսինքն՝ որ կարելորն էր եւ մեծն, զոր եւ մեք մկրտեալ եմք, ապա զփոքրս ո՞ր արգելուցու: «Եւ հրամայեաց նոցա մկրտել յանուն Յիսուսի Քրիստոսի» (Ժ. 48): Յետ պատասխանի տալոյն ապա հրամայեաց նոցա մկրտել, խրատելով զնոսս, որ եկեալ էին՝ իրացն վճարմամբ, քանզի զարմացմամբ զայրացեալ էին հրեայքն: Վասն այնորիկ յառաջագոյն տայ պատասխանի, մանաւանդ⁷ իրացն ազադակելով, ոչ լեզուաւքն միայն, զոր խաւսէին, այլ զի եւ յառաջ քան զմկրտութիւնն⁸ ընկալան զՀոգին՝ որ գուշակէր ժողովրդեանն հրէից, թէ յԱստուծոյ եղեւ կոչումն հեթանոսաց:

Յայնժամ աղաչեցին զնա լինել անդ աուրս ինչ (Ժ. 48):

¹ Բ > եւ
² Բ պատճառ
³ ԱԲ > եւ ատ գնոսս
⁴ ԱԲ չմկրտելոյ
⁵ ԱԲ թէ ուր] ուր
⁶ ԱԲ զայն] զնոյն
⁷ ԱԲ եւ մանաւանդ
⁸ ԱԲ զմկրտութիւն

Զի այնուհետեւ յոյժ ընտանեբար¹ առ նմա լինէին առկայացեալ. որով եւ նա վայելչապէս վստահացեալ եկաց մնաց առ նոսա:

Եփր. Արդ, թէպէտ էր վկայ եւ միջնորդ այսմ իրաց տեսին Կուռնէլիոսի եւ Շմաւոնի, եւ գալ Հոգւոյն ի նոսա յառաջ քան զմկրտիչն, եւ զի յամենայն լեզուս իրբեւ զառաքեալսն խաւսեցան եւ² նոքա, սակայն ոչ վասն այնորիկ³ լինէին հրեայքն ընտանեբար⁴ առ նմա տրտմակայեալք, այլ եպերեցին թլփատեալքն զՇմաւոն⁵ իրբեւ եկն յԵրուսաղէմ, ըստ որում ասէ. «Լուան առաքեալքն եւ եղբարքն, որ էին ի Նրեաստանի, զի եւ ի հեթանոսս ընկալան գրանն Աստուծոյ: Բայց յորժամ ել Պետրոս յերուսաղէմ, խղճէին ի նմանէ, որ ի թլփապուրեմնէն հաւարացեալքն եւ ասէին՝ թէ եմուք առ արս անթլփապս եւ եկեր ընդ նոսա» (ԺԱ. 1-3):

Յոհ. Տե՛ս արդ զնախանձն, զոր ունէին յաղազս աւրինացն՝ զի ոչ յարժանաւորութենէն Պետրոսի եղեն վեհերեալք⁶, ոչ ի նշանացն, որ լինէին, ոչ յուզողութենէն վճարելոյ, եւ թէ ո՞րչափ էր փրկութիւն ընդունողաց զբան նորա: Այլ յետ այսչափ իրաց վասն փոքրագունիցն այնոցիկ հարցափորձեալ զիրան թլփատեալքն խղճէին ի նմանէ. ոչ առաքեալքն, քաւ լիցի, այլ հրեայքն այլք՝ զայթազղեալ լինէին ո՛չ սակաւ:

Եւ տես, թէ զի՞նչ լինէին յառաջարկեալ: Ոչ ասէին, թէ ընդէ՞ր պատմեցեր նոցա զբանն, այլ թէ եւ կերակուր ընդէ՞ր կերար ընդ նոսա: Իսկ Պետրոս առ այսպիսի ցրտագոյն բանս ոչ ընդդիմադրեալ լինի վիճողականս, զի ցրտագոյն էր ճշմարտապէս, այլ զայն, ինչ որ մեծն է՝ բերէ յառաջ, զի ասէ⁷. «Նորա Տոգւոյն Սրբոյ հաղորդ եղեն» (Երբ. 2. 4), զի ա՞րդ ընդ նոսա հազիւ հաղորդել ոչ է պարտ:

Այլ թէ վասն սամարացւոցն ընդէ՞ր ոչ եղեւ այսպիսի նախանձ առ հրեայսն՝ այլ եւ նորին հակառակն: Ասեմ, զի ոչ միայն նախ քան զմկրտութիւնն⁸ ոչ առին նոքա զՀոգին, այլ յետոյ ուրեմն. եւ անդանաւր ոչ տրտմեցան հրեայքն, այլ լուեալ առաքեցին առ նոսա զՊետրոս եւ զՅովհաննէս: Նա եւ աստանաւր ոչ զայս ինչ ամբաստանէին, զի զնաց առ հեթանոսս եւ խաւսեցաւ, զի զիտէին,

¹ ԱԲ ընտանեբար
² Բ > եւ
³ Բ այսոցիկ] այնորիկ
⁴ ԱԲ ընտանեբար
⁵ Ա զՇմաւոն
⁶ ԱԲ վեհերեալք + ոչ ի նշանացն, որ լինէրն
⁷ Բ ասիցտ] աստ
⁸ ԱԲ զմկրտութիւն

թէ աստուածային շնորհին էր գործ, այլ ընդէր, ասէին «կերար ընդ նոսա», յայնմանէ խղճէին: Եւ այլազգ. զի ոչ այնչափ էր ատարութիւնն¹ սամարացւոց առ հրեայս, որպէս առ այլոց հեթան/ճճա/ոսաց: Այլ եւ ամբաստանելն նոցա տնաւրինաբար լինի եղեալ, զի ի ձեռն պատասխանելոյն Պետրոսի ուսանիցին, թէ նա ոչ ինչ էր պատճառ. եւ թէ մանաւանդ եւ ոչ մի ինչ յայսցանէ եղեւ հանճարով նոցա իմաստասիրեալ, այլ Հոգւոյն էին պատգամք, եւ ամենայն յամենայնի Աստուած, զի նա արար զամենայն, եւ մի՛ ինչ անցեն զմտաւ այլազգ:

Սմին վասն ոչ միայն պարզաբար ետ պատասխանի Պետրոս, այլ յոյժ խոնարհութեամբ եւ առանց շփացութեամբ² «Սկսաւ պարմել կարգաւ եւ ասէ. Ես էի ի քաղաքին³ Յոպպէ յաղալթս» (ԺԱ. 5): Եւ ոչ ասէ, թէ ընդէր կամ զինչ պատճառաւ: «Եւ քսի ի զարմացման⁴ քսիլ՝ իջանել յերկնից անաւթ ինչ իբրև կրաւոյ մեծի, զտրեցունց փրոնց⁵ կախեալ յերկնից, յորում էր ամենայն չորրորանիք սողունք եւ թռչունք: Եւ լուայ բարբառ, որ ասէր ցիս. Արի, Պետրոս, զեւ եւ կեր» (ԺԱ. 5-7): Այն իսկ բաւական էր հաւանեցուցանել, զի երեւեցաւ, այլ եւ ձայնիւ եւս յաւելոյր: «Ես ասեմ. Քաւ լիցի, Տէր, զի խառնեալ ինչ եւ անտուրբ ոչ երբեք եմուք ի բերան իմ» (ԺԱ. 8): Տեսանէ՞ք, զի ես զիմն արարի, ասէ. զի ասացի ընդդէմ՝ թէ ոչ երբեք կերայ: Զի զայս իսկ ասէին՝ թէ եմուտ առ արս անթլփատսն եւ եկեր ընդ նոսա, ըստ որում եւ զայս առ նոսա խաւսի: Բայց առ Կուռնէլիոս ոչ ասաց զայս, զի չէր պիտոյ:

¹ Բ օտարութիւն
² ԱԲ շփացութեան
³ Ա ի քաղաքէն
⁴ ԱԲ զարմացմաբն
⁵ ԱԲ տունոցն

Պատասխանի եր ինձ, *ասէ*, երկիցս անգամ բարբառն յերկնից. Ջոր Աստուած սրբեաց, դու մի՛ խառնակ համարիր: Այս եղև երիցս, եւ վերացաւ դարձեալ ամենայն յերկինս (ԺԱ. 9-10):

Ընդդիմադրեցի, *ասէ*, եւ նա դարձեալ ասաց, թէ՛ «Ջոր Աստուած սրբեաց, դու մի՛ պիղծ համարիր» (Ժ. 15): *Եւ ոչ այնպէս լուայ. մինչեւ երիցս անգամ կրկնեաց՝ զոր* «Աստուած սրբեաց, դու մի՛ խառնակ համարիր» (ԺԱ. 9):

Եւ ահա անդէն երեք արք եկին կացին առ ապարանիցն, ուր եսն էի՝ առաքելայ ի Կեսարիայ առ իս (ԺԱ. 11):

Արդ, այնոքիկ, որ ասացանն՝ բաւական էին հաւանեցուցանել զնոսա, բայց եւ ի ձեռն այսոցիկ, զոր ասէս¹ զնոյն յարդարէ²: Եւ հայեաց, թէ՛ ո՛րպէս սայ պատասխանի. ոչ արժան համարի զառնն անուռն առ նոսա ի կիր արկանել, զի որչափ հեզութեամբ բարբառի առ նոսա, այնչափ մանաւանդ ըմբռնէ զնոսա: Բայց եւ պատուով իսկ յիշէ զարսն, եւ առաքելայ անուանէ. ոչ անարժան համարի զվարդապետին անուռն առնուլ ի վերայ սոցա, զի եւ սոքա իսկ յԱստուծոյ էին առաքելալք:

Ասէ ցիս Հոգին՝ երթալ ընդ նոսա եւ մի՛ ինչ խղճել (ԺԱ. 12):

Տեսանե՞ս, զի Հոգւոյն էր աւրինադրութիւնն³, զի⁴ հրամայեաց ինձ զնալ, *ասէ*. *Նմին իրի իսկ*⁵ ոչ զանդադեցայ⁶: «Եկին ընդ իս եւ սորա վեցեփն եղբարքս» (ԺԱ. 12): *Ոչ ինչ է քան զայսպիսի բարս խոնարհագոյն, յորժամ զեղբարցն վկայութիւն ի վերայ ածէ*: «Եւ մտաք ի փուն առնն այնորիկ» (ԺԱ. 12): *Ասացեալ առ նոսա, թէ՛ Աստուած առաքեաց զիս առ ձեզ, եւ ոչ այնպէս մկրտեցի տակաւին*: «Եւ նա պատմեաց մեզ ո՛րպէս ետես զերեշտակն ի փան իւրում, զի կայր եւ ասէր ցեա. Առաքեա ի Յոպպե եւ կոչեա զՄիմոն զկոչեցեալն Պե/ՅՏբ/ւրոս» որ խաւսեցի րանս ընդ քեզ, որով կեցցես դու եւ ամենայն փուն քո» (ԺԱ. 13-14): *Եւ ոչ ասաց զառ ի հրեշ-*

¹ ԱԲ ասես
² Բ հորդորէ] հարդարէ
³ ԱԲ օրինադրութիւն
⁴ Բ զի հոգին
⁵ ԱԲ սմին վասն] սման իրի իսկ
⁶ Ա դարդադեցայ

տակէն ասացեալն ցկոռնէլիոս¹, թէ՛ ազաւթք քո եւ ողորմութիւնք ելին յիշեցան առաջի Աստուծոյ, զի մի՛ ինչ ընդդիմացեալ երեւեսցի նոցա, որք անթլիփատս ասէին զնոսա: Այլ զի՞նչ ասէ. «Խաւսեցի րանս, որով կեցցես դու եւ փունդ քո» (ԺԱ. 14), *քանզի այս իսկ վայելչապէս ախորժիկ լինէր առ հրեայսն*: Եւ ոչ ինչ ասէ յաղագս հեզութեան առնն, նա եւ ոչ թէ՛ Հոգւոյն հրամայելով եւ Աստուծոյ առաքելով ի ձեռն հրեշտակի, անդուստ կոչելով ի Կեսարւոյ², եւ աստուատ յայտնութեամբն լուծանելով զիրացն խիղճ, ինձ զի՞նչ պարտ էր առնել: Այլ ոչ ասէ յայսցանէ եւ ոչ ինչ, այլ վերջին իրաւքն զնոսա զգուշացուցանէ, որ եւ ինքն ըստ ինքեան անյերկուանալի էր նշանն:

Արդ, ընդէ՞ր այս ինչ միայն ոչ եղև, այլ եւ Հոգին յայտնեցաւ եւ խաւսելն լեզուաւք: Զի առաւելութեամբ եղելոցն ցուցցի՝ ոչ յառաքելոցն սկսեալ այսոքիկ, զի թէ՛ նա ինքնին զնացեալ էր, եւ ոչ մի ինչ յայսցանէ եղեալ, յոյժ թերեւս հրեայքն խոցեալ լիէին: Վասն այնորիկ ի վերուստ բանիւն զմիտս նոցա ընտանեցուցանէ, եւ ապա ասէ. «Որք³ զՆոգին Մուրք ընկալան որպէս եւ մեք» (Ժ. 47), եւ յառաջ քան զայս, թէ՛ «Իբրեւ սկսա խաւսել, եկն Հոգին Մուրք ի վերայ նոցա» (ԺԱ. 15): Եւ ոչ այսու շատանայ եւ ոչ այնու, թէ՛ որպէս ի վերայ մեր ի սկզբանն, այլ եւ զբանն Տեսուն վերստին յիշեցուցանէ, զոր ասէր. «Յովհաննէս մկրտեաց ի ջուր, բայց դուք մկրտիցիք ի Հոգին Մուրք» (ԺԱ. 16): *Ոչ ինչ, ասէ, եղև, նորոգ ինչ կամ աւտար, այլ զոր ինչ յառաջագոյն Քրիստոս⁴ խաւսեցաւ, թէ՛ «Մկրտեցիք⁵ ի Հոգին Մուրք»* (Ա. 5): Եւ այլ ոչ էր պարտ մկրտել, քանզի աւարտեցաւ մկրտութիւնն յԱստուծոյ, զի զամենայն ինչ Աստուած գործեաց՝ Աստուած մկրտեաց զնոսա, եւ ոչ եւ: Վասն այնորիկ ոչ ասէ, թէ՛ եւ հրամայեցի նոցա մկրտել, այլ եցոյց, թէ՛ ինքն ոչ ինչ արար: Զի զոր ինչ մեք ընկալեալ էաք, ասէ նոքա զայն առին:

Իսկ արդ եթէ զհասարակաց պարզեւն եր Աստուած եւ նոցա, որպէս եւ մեզ ի հաւաքալսն ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, եւ զի՞նչ կաւրաղ էի արգելուլ զԱստուած (ԺԱ. 17):

¹ Բ գկոռնէլիոս
² ԱԲ ի կեսարիոյ
³ Ա որք եւ
⁴ ԱԲ յառաջ քրիստոս] քրիստոս
⁵ ԱԲ մկրտիցիք

Յոյժ ամաչեցուցանելով եւ ծանրամտութեամբ է բանս: Կա եւ ոչ ասաց յետոյ, թէ զայս զխտելով լռեցէք, այլ ընդունի զհանդգնութիւն նոցա, եւ ամբաստանելով տայ նոցա պատասխանի. «Ո՞ք էի, ասէ, արգելով¹ զԱստուած» (ԺԱ. 17): Եւ այսու մեծապէս խնու զբերանս² նոցա, վասն այսորիկ յաւել զայն, թէ «գիտաարակաց պարգեւն», զի մի՛ թողացուցէ նուազագոյնս ինչ քան զինքեանցն զնոցայն կարծել: «Նաւարացելոց, ասէ, ի Տէր Յիսուս Քրիստոս եր Աստուած գիտաարակաց պարգեւն որպէս եւ մեզ», զի եւ հաւասար է եւ հասարակաց ամենայն ազգաց, որ հաւատան, եւ ոչ հրէից միայն, զի զամենեսեան, որ հաւատան, սրբէ եւ մաքրէ: Եւ ոչ ասաց՝ որպէս ձեզ, այլ «որպէս մեզ»: Զի մի՛ ինչ անարժանս զնս³ կրիկ համարեցին⁴, կամ թէ մոլեալ⁵ յորժամ եղ զհեթանոսս հաղորդս եղեալ Հոգւոյն:

Եւ լուեալ զայս լոնցին եւ փառաւոր առնէին զԱստուած եւ /69ա/ ասէին. Ուրեմն եւ ի հեթանոսս եր Աստուած զապաշխարութիւն կենաց (ԺԱ. 18):

Տեսանե՞ս, զի ի հանդիսաբանութենէն Պետրոսի եղեւ ամենայն ինչ բարւոք, զի պատմելով նորա զլեալսն⁶ փառաւոր առնէին զԱստուած, ասէ, զի զգաստացան եւ երկուցեալք⁷ եւ հանդարտեալք եւ խոնարհեալք եղեն ի բանիցս յայսցանէ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Այսպէս եւ մեզ պարտ է յընկերացն բարութիւնս փառաւորել զԱստուած, եւ մի՛ տրտմել ընդ յաջողուածս ինչ հոգեկանս⁸ կամ մարմնականս, այլ մանաւանդ ի բարիսն նախանձեւ եւ առ ուղղութիւնս ապաշխարութեամբ զանձինս մեր զարթուցանել: Եւ մի՛ պղերզութեամբ զփոքր ժամանակս անցուցանել, մանաւանդ յեկեղեցւոյ ի ժամու աղաւթից անզբաղ մտաւք, եւ մի՛ ծաղր լինելով զըուցատրութեամբ եւ յաւրանչմամբ⁹ եւ այլով անկարգութեամբ,

¹ ԱԲ արգելու
² ԱԲ բերան զլեզու նոցա] զբերանս նոցա
³ Ա զնոսս
⁴ Ա համարիցին, Բ համարեցին
⁵ ԱԲ մոլեալս
⁶ Ա զլիեալսն
⁷ Ա երկուացեալք
⁸ Ա հոգեկանս
⁹ Բ յօրանջմամբ

այլ մեծաւ ահիւ եւ սարսափմամբ կալ առաջի աստուածային խորհրդոյն, ի շահ անձանց եւ յաւգուտ տեսողաց՝ ոչ միայն մերձաւորաց, այլ եւ հեռաւորաց, ըստ նմանութեան սրբոց քարոզչացն, զորս ոչ խափանեաց ի բարւոք ընթացից վիշտք մարմնականք: Այլ աստուատ մանաւանդ այսուհետեւ բացեալ եղեւ նոցա զուռն համարձակութեան առ հեթանոսս քարոզելոյ, ըստ որում ասէ.

[ԳՂՈՒՄ ԻՆ.]

Եւ ցրուելք¹ ի նեղութենէն, որ եղև ի վերայ Սրեփանոսի, հասին մինչև ի Փիւնիկէ, եւ ի Կիպրոս, եւ յԱնդիոք² (ԺԱ. 19):

Ոչ փոքր ինչ ուղղութիւն եղեւ հալածումն այն. զի այնոցիկ, որ սիրենն զԱստուած, յամենայնի գործակից լինի ի բարիս: Իսկ յանդգնեալքն առ նոսս ի հալածել ոչ արդեւք կարէին այլ ինչ առնել, քան թէ զի³ սիրուցին զվարդապետսն, որպէս զի ճահաւորութեամբ փութացեալ լինէին հաստատել զեկեղեցիսն: Եւ տե՛ս զնոցա քաջութիւնն, զի ոչ որպէս մեր ողբովք եւ արտասուաւք ի վայր կործանեալ լինիմք ի պատահել ինչ նեղութեանց, այլ մեծ եւ բարի գործոյ տուեալ զանձինս յոլովագոյն դիւրութեամբ քարոզէին զբանն իբրու հեռագոյն եղեալ յարգելողացն՝ ի հրէիցն ասեմ, եւ առ մարդկան հասեալք, որք աներկիւղ էին ի հրէից: Եւ տե՛ս ո՛ւր տարածեցաւ նոքաւք քարոզութիւնն, զի «Նասին, ասէ, մինչև ի Փիւնիկէ, ի Կիպրոս, եւ յԱնդիոք⁴»: Արդ, մինչև եւ ի Կիպրոս հասին, ասէ, որ ի մէջ ծովուն է, ուր հոլովագոյն⁵ էր անհոգութիւնն⁶ յերկիւղէ հրէիցն:

Ոչ ումեք խաւսէին զբանն, բայց միայն հրէիցն (ԺԱ. 19):

Ոչ իբր երկնչելով ի հեթանոսաց, այլ զաւրինականսն պատուելով⁷ քան զհեթանոսս: Եւ այս իսկ անպատասխանիս առնէ զհրեայնս առաջի Քրիստոսի, որ ոչ երբեք արգել ի նոցանէ զպատճառս փրկութեանն⁸: Յիրաւի ապա այնչափ իբր եղեն վասն Կուռնչիլու,

¹ ԱԲ ցրուելքս
² ԱԲ յանտիոք
³ Բ քանզի] քան թէ զի
⁴ Բ յանտիոք
⁵ Ա յոլովագոյն
⁶ ԱԲ անհոգութիւն
⁷ Բ պատուելով
⁸ ԱԲ փրկութեանս

զի այնպիսի էր յաւժարութիւն նորա, եւ այլոց հեթանոսաց. զի յորժամ Ստեփանոս քարկոծեալ եղեւ ի հրէից, եւ առաքեալքն տանջեցան, եւ Պաւղոս երկիցս¹ վշտանգեցաւ, յայնժամ հեթանոսք ընկալան զբանն, յայնժամ սամարացիք: Սմին վասն եւ Պաւղոս ասէր, թէ «Ձեզ նախ կարեւոր էր քարոզել զբանն Աստուծոյ, այլ զի դուք անարգեց/69բ/ք գնա, ահաասիկ դառնամք ի հեթանոսս» (ԺԱ. 46):

Եւ էին ոմոնք ի նոցանէ արք կիպրացիք եւ կիւրենացիք, որք մտնալ յԱմփոք խաւսէին ընդ յոյնսն, աւերարանէին զպէր Յիսուս Քրիստոս: (ԺԱ. 20)

Տե՛ս ի ձեռն փոքունց զամենայն ինչ ուղղեալ եւ զքարոզութիւնն² աճեցեալ, զի ոչ իբրեւ զկարճ ոգիս՝ յինքեանս ասացին, թէ մեք կիպրացիք եւ կիւրենացիք գոլով. զիս՞րք այսպիսի պայծառ եւ մեծ քաղաքի համարձակիմք քարոզել, այլ ի շնորհսն Աստուծոյ հաւատալով ձեռն արկէին ի վարդապետութիւն բանին: Բայց եւ ոչ նոքա անարժան համարեցան առ ի նոցանէ ուսանել ինչ: Եւ զի սոքա յունարէն խաւսէին, գիտելի է՝ եւ յԱնտիոք այնպիսիս գոլ, ընդ որս խաւսէին:

Ո՛րք են ստայաւզ առասպելախաւսքն, որք զանուանեալ դարձն Անտիոքու շաղակրատեն, եւ զՊետրոս եւ զՅովհաննէս ասեն երթեալ անդ զառաջինն եւ քարոզեալ³ զՔրիստոս, եւ տանջեալք, եւ խղեալք, եւ ոչ ինչ վճարեալք, մինչեւ զՊաւղոս ասեն ի թիկունս հասեալ նոցա. անյարմար եւ անհաւանական զրուցատրութեաքքն խաբին եւ խաբեն: Զի ահաւասիկ Ղուկաս՝ ոչ զոք յառաքելոցն, այլ կիպրացիս ոմանս եւ կիւրենացիս դոլ ասէ զառաջին քարոզիչսն Անտիոքու որպէս լսես:

Յոհ⁴. Եւ զի ընդ յոյնսն խաւսէին, ոչ հրեայսն անտես առնելով, կամ վասն ոչ գիտելոյ երբայեցեբէն՝ թերեւս յոյնս զհրեայսն զայնս կոչէ⁵:

Եւ էր ձեռն Տեառն ընդ նոսա, եւ բազմութիւն հաւաքացելոց դարձան ի Տէր (ԺԱ. 21):

¹ Աբ երկից
² Աբ զքարոզութիւն
³ Բ քարոզել
⁴ ԱԳ > յոհ.
⁵ Աբ զայնս կոչէ] կոչէ

«Ձեռն Տեառն»՝ աստ զնշանացն զաւրութիւնն¹ ասէ, այսինքն՝ զի նշանս գործէին: Տեառնե՞ս, թէ ընդէ՞ր եղեն պիտոյ նշանքն, զի բազմութիւնն² հաւատասցէ: Հայեաց դարձեալ զանմտութիւն այնոցիկ՝ որ ի մտաց իւրեանց գրեցին զանուանեալ դարձն Անտիոքու, զի ահա ի ձեռն կիպրացուց քարոզչաց ասէ, թէ «Բազմութիւն հաւաքացեալոց դարձան ի Տէր» (ԺԱ. 21): «Լու եղև րանս այս յականջս եկեղեցոյն, որ յերուսղէմ՝ վասն սոցա, եւ առաքեցին զԲառնարաս մինչև յԱմփոք» (ԺԱ. 22):

Յոհ.³ Տե՛ս զառաքեալսն ամենեցուն համանգամայն փոյթ արարեալս՝ իբրեւ մի տուն գտիեգերս հոգալով: Լուսան, թէ յԱնտիոք հաւատացին, առաքեցին անդ զԲառնարասս, առաքին դարձեալ եւ մարդարէս:

Եւ ընդէ՞ր արդեւք այսպիսի քաղաքի ընդունելով զբանն՝ ինքեանք ոչ եկին, այլ զԲառնարասս առաքեցին: Նախ զայս ասեմ, զի այսպէս կամեցաւ Հոգին, եւ նոքա զամենայն ինչ ըստ նորա կամացն գործէին: Եւ այլազգ. վասն զի բազում երկար էր միջոցն յերուսաղէմէ, ոչ էր պարտ առաքելոցն առժամայն մեկնել անտի, զի մի՞ փախստականս գոյ կարծեսցեն զնոսա հրէիցն: Զի յորժամ դատակնիք արեանն Քրիստոսի հասեալ լինէր ի վերայ նոցա հոռմայեցուղքն⁴, յայնժամ մեկնեալ լինէին, ոչ իբր զարհուրեալք ի հինէն, զի ահա առ այնոսիկ, որ հանդերձեալ էին պաշարել զերուսաղէմ՝ զնացեալ լինէին, եւ յետ վախճանի առաքելոցն ապա լինէր պաշարումն Երուսաղէմի: Եւ ընդէ՞ր առ Պաւղոս ոչ գրեցին, երթալ յԱնտիոք, այլ զԲառն/70ա/արասս առաքեցին: Զի տակաւին ոչ եւս գիտէին զնորա քաջութիւնն⁵, զսա առաքեցին:

Որ իբրև եկն եւ եպես զշնորհսն Աստուծոյ, ուրախ եղև (ԺԱ. 23):

Ոչ զփոյթն մարդկանն ետես, ասէ, այլ զշնորհսն Աստուծոյ, զի այս իսկ զբազմութիւնն դարձոյց: «Զորս եւ միութեալք զամենեսան, յաժարութեամբ սրբի կալ նոցա ի Տէր» (ԺԱ. 23): Զի՞նչ կամի աստ «միութեալքն», զի ի հալածողաց ոչ նշանակէ վշտանալ նոցա, յայտ է ապա, զի քաջալերէր հանդերձեալ յուսովն, ի վաստակս առաքելութեան ըստ հաւատոցն արժանապէս զնալ: «Զի էր այր զուարթամիտ եւ լի հոգով

¹ Աբ զօրութիւն
² Բ բազմութիւն
³ Աբ > յոհ.
⁴ Աբ հռովմայեցուղքն
⁵ Աբ քաջութիւն

Սրբով եւ հաւաքով» (ԺԱ. 24): *Յայտ առնէ, զի յոյժ քաղց էր այրն եւ անկեղծ, եւ յոյժ ցանկայր փրկուեթիւն¹ մերձաւորացն, եւ խոնարհամիտ էր, եւ ներողական. զոր եւ վասն բարեյաւժար² կամացն, զոր ունէր յառաջադրուեթեամբ սրտին, ներբողելով ասէ, թէ լի էր Հոգւով Սրբով, զի Հոգին Սուրբ առ այնպիսիսն Հանգչի:*

Եւ յաւելաւ ժողովուրդ բազում Տեառն (ԺԱ. 24):

Տեսանե՞ս ի ձեռն փոքունց զմեծամեծս զործեցեալ. յաղագս որոց ասացեալ է, եթէ «Ջոչ ինչս աշխարհիս ընփրեաց Աստուած» (Ա. Կրնթ. Ա. 28): Զի որչափ աննշանք էին, այնչափ մանաւանդ շնորհքն նոքաւք փայլեալ լինէին, որով եւ տնաւրինաբար լինէր Բառնաբայ անդր դալ: Եւ քանզի բազմութիւն յոյժ էր հաւատացելոցն, եւ ոչ ոք էր, որ խափանէր, վայելչապէս բղխեաց հաւատն: Եւ ընդէ՞ր³ նախ քան զայս յորժամ դժուարինքն եղեն յԵրուսաղէմ եւ հալածումնն ոչ առաքեցին յԱնտիոք⁴ զԲառնաբաս, վասն զի առ երուսաղէմացիսն անպարապացեալ էին: Եւ դարձեալ այսպէս տնաւրինէր, զի հրէիցն տացեն պատասխանի, զի⁵ հեթանոսք քան զնոսս յառաջեալ լինէին ի հաւատս, եւ ոչ այնչափ փութոյ Հանդիպեալք: Բայց եւ ոչ զայրացան անտիրոքացիք, զի յառաքելոցն ոչ առաքեցին առ նոսս, այլ վարդապետաւքն շատացան, զի այնպէս ամենեքեան եռային ի լուր բանին: Եւ որպէս Հող պարարտ ընկալաւ զբանն Աստուծոյ քաղաքս այս, եւ յոյժ եցոյց զպտուղ իւր, եւ յաւելաւ ժողովուրդ բազում Տեառն:

Բայց ոչ այսու շատացաւ Բառնաբաս, զի անձն աստուածասէր ոչ յազի միշտ յառաջել ի բարիս: Սմին վասն «Եի ի Տարսոն խնդրել զՊաւղոս. եւ գրեալ գնա ամ յԱնտիոք» (ԺԱ. 25): Եւ ընդէ՞ր ի Տարսոնէ ի բաց կացոյց զնա եւ աստանաւր ամ: Զի աստանաւր առաւել⁶ էր բարեացն յոյս, եւ քաղաքն մեծագոյն եւ բազմութիւնն⁷ յաւժարք, եւ մանաւանդ զի ոչ ինչ աստանաւր կրեցին փորձութիւնք: Եւ Պաւղոս քարոզէր, եւ ոչ եւս հարկ լինէր փախչել: Եւ տե՛ս, զամենայն

¹ ԱՔ փրկութեան
² Ա բարեյօժար
³ ԱՔ թէ ընդէ՞ր] ընդէ՞ր
⁴ Բ անտիոք
⁵ ԱՔ զի, թէ
⁶ Բ աւել] առաւել
⁷ ԱՔ բազմութիւն

շնորհացն Աստուծոյ զործեցեալ եւ ոչ ի Պաւղոսէ, ի ձեռն փոքունցն սկիզբն առեալ իրացն:

Տե՛ս եւ յայսմիկ զԲառնաբաս զերանելի, զի ոչ Հայեցաւ յիւրսն միայն առանձինն, այլ ընթացաւ ի Տարսոն վասն Պաւղոսի, քանզի դիտէր իսկ, զի ո՛չ փոքր ինչ փրկութիւն տնաւրինէր Հոգին անդ հասանելովն Պաւղոսի: Եւ հարկաւորապէս եկն առ նահատակին. զի մի՛ միայն ինքն, այլ եւ զնա ածցէ ի տեղի հանդիսին: Այլ եւ |70բ| առ ո՞ ոք արդեւք դայր, առ զաւրաւարին իսկ, առ մենամարտիկ քաջին, առ ուժեղ առեւծուն¹, եւ ոչ ունիմ զի՞նչ ասացից որչափ եւ ասացից, առ շանն, որսականին² սպանչին առեւծուց³, առ հզաւր զուարակին, առ պայծառ լապտերին, առ բերանն այն՝ որով տիեզերք շատացեալ լինէին նովաւ: Եւ ասեմ, զի տնաւրինաբար նախ վասն նորա խոռովէին հրեայքն, զի մի՛ նա պարփակեալ լիցի յԵրուսաղէմ՝ փոցն երկնային եւ ձայնն քարոզութեան:

Բայց տես, թէ ո՞րպէս յամենայնի զչարութիւն հրէիցն ի պատշաճ պէտս եկեղեցւոյ ի կիր արկանէ Քրիստոս, զառ ի նոցանէ հալածեալսն վարդապետս առաքելով տիեզերաց, զի հանդերձեալ էր ընդ երկուս լինել քարոզութիւնն⁴, սմին վասն եւ Կուռնչլիոս իրքն յայնժամ յառաջեաց, որով համարձակագոյնք եղեն քարոզեալ հեթանոսաց, զոր եւ Պաւղոս ասէ վասն իւր եւ վասն Բառնաբայ, թէ «Աջ հաւանութեան ետուն պերոսեանք, զի մեր ի հեթանոսս եւ նորա ի թլիպապտութեանն⁵» (Գղթ. Բ. 9):

Եւ եղեւ, ասէ, նոցա զամն ողջոյն ժողովել յեկեղեցին եւ ուսուցանել ժողովուրդ բազում, եւ անուանել նախ յԱնտիոք նախ զաշակերտեալսն քրիստոնեայս (ԺԱ. 26):

Ոչ փոքր գովութիւն է այս այնմ քաղաքի: Այսու իսկ ամենեցուն հանդէպ կարաւղ է⁶ կալ, զի բերանովն Պաւղոսի այնչափ վայելեաց ժամանակաւ յառաջագոյն՝ ի պարծանս ամենայն քաղաքաց: Քանզի ջերմք էին ի հաւատս, յաւժարամիտք եւ փոյթք ի լսել զբանն

¹ ԱՔ առիւծու
² ԱՔ որսականի
³ ԱՔ առիւծուց
⁴ ԱՔ քարոզութիւն
⁵ Բ > ի թլիպապտութեանն
⁶ Բ կարէ] կարաւղ է

կենաց, վասն որոյ եւ նախկին աստանաւր աստուածային անուանն արժանացան:

Ընդ աուրսն ընդ այնոսիկ իջին յերուսաղէմ մարգարէք յԱնփրոք (ԺԱ. 27):

Եւ վա՞սն էր արդեւք. զի պարտ էր ողորմութեանն¹ պտղոյ աստա- նաւր տնկել: Եւ տես, թէ զիա՞րդ Հարկաւորապէս զասք զասք մի զմիոյ կնի Հետեւէին, որոց յառաջնուամն եւ ոչ մի ոք յերեւակացն եւ մեծամեծացն եղեւ վարդապետ, այլ զկիպրացիս եւ զկիւրենացիս ունէին վարդապետս: Եւ ապա զմեծագոյնսն ընկալան՝ զՊաւղոս եւ զԲառնարաս, զի սոքա զերագանցեալ էին քան զնոսս, զի Հոգին Սուրբ ունէին վարդապետ. այժմ եւ մարգարէք եւս իջին:

Յարուցեալ ոմն ի նոցանէ անուն Ագարոս՝ նշանակեաց Հոգ- ւովն սով մեծ լինել ընդ ամենայն աշխարհ, ոչ եղեւ առ Կղաղեալ (ԺԱ. 28):

Արդ, զի մի՛ կարծիցեն, թէ վասն զի² քրիստոնէութիւն ի ներքս նմուտ եւ եղեւ սովն, եւ զի դեւք ի բաց կացին յառաջագոյն, վասն այնորիկ ասէ՛ Հոգին: Բայց ոչ ինչ էր սքանչելի լինել սովոյն, զի եւ Քրիստոս զնոյն յառաջագոյն ասաց: Եւ քանզի պարտ էր վաղ- վազակի յետ խաչին լինել սովոյն, այլ վասն նեղութեանն³ եւ Հա- լածանացն, որ յառաքեալսն եղեւ՝ երկայնամտեաց Աստուած: Եւ մինչ դեռ ի նոյնն էին տակաւին, սով մեծ լիեալ լինէր՝ գուշակելով Հրէիցն զՀանդերձեալ չարիսն, եւ առնուլ ի միտ, թէ վասն նոցա իսկ էր այն պատուհաս: Եւ զի պարտ էր ապաքէն երկնչել յայնմանէ եւ զաղարել յունականաց Հրէիցն յապիրատութենէ: Քանզի եւ նոքա իսկ բուն Հրէիցն չարեաց կցորդեցին, փոխանակ զի պարտ էր նո- ցա ընտիրս [71ա] եւ լաւս լինել: Զի որ ինչ եւ յինքեանց Հնար էր առնէին, տանջէին⁴, սպանանէին⁵, յամենայն տեղիս Հալածեցին:

Այլ գայտալիսի չարսն պարտ էր, ասին, ի բաց բառնալ: Առ որս ասեմ, թէ ընդէ՞ր ապա Քրիստոս յառաջ գնոյն իսկ ասաց, թէ «Յաշ- խարիի ասպ նեղութիւն ունիցիր» (Յովհ. ԺԶ. 33): Իբրու թէ ասիցես, թէ

¹ Աբ ողորմութեան
² Աբ վասն] վասն զի
³ Բ նեղութեան
⁴ Բ > տանջէին
⁵ Ա > սպանանէին

«Պարտ էր ոչ միւրտել, զի մի՛ նեղութիւնս ունիցիմք»՝ ի բաց տար: Իսկ եթէ Հարկաւոր կարեւոր է միւրտելն, յոյժ մանաւանդ եւ նե- ղութիւնք: Այլ տես, թէ ե՞րբ լինի սովն. յորժամ Հեթանոսք ի Հա- ւատս եկին, որոց եւ սովն լինի փրկութեան պատճառ, դուռն ի դէմս ողորմութեան, բազում բարութեանց առիթ: Այլ եւ ձեզ այժմ զնոյն ասէ Հոգին, թէ ախորժէիք, բայց ոչ կամիք: Արդ, յառաջագոյն ասէ զզայն սովոյն, զի նախ պատրաստեցին յողորմածութիւն. զի յառաջ քան զայս ոչ էին Հրեաստանեայքն¹ ի կարաւտութեան կամ ի սովի: Բայց բարուք մտածութեամբ ոչ յաղագս սովոյն նոքա ասէին, որ աւետարանէինն, զի մի՛ ումեք ծանր թուեսցի, այլ մարգարէքն զայն պատմէին:

Բայց զաշակերպաց անփի որպէս զհարդ կարող ոք էր, իւրա- քանչիւր ի նոցանէ որոշեցին առաքել ի պէտս² եղորարցն՝ որ բնա- կեալ էին ի Հրեաստանի, գոր եւ արարին իսկ, առաքեալ առ երի- ցունսն ի ձեռն Բառնարայ եւ Մաւղոսի (ԺԱ. 29-30):

Տեսանե՞ս ընդ Հաւատալն Համանգամայն պտղաբերեալս զնոսս, ոչ միայն իւրեանց այլոցն եւ մատաւորաց, այլ եւ Հեռագունիցն բացականաց: Եւ զայսմանէ իսկ ասէ Պաւղոս, թէ «Ձեռն ետուն հաղոր- դութեան ինձ եւ Բառնարայ, զի մեր ի հեթանոսս, եւ նորա ի թլիպտութեանն, բայց միայն զի զաղբարսն հոգացուք հասարակաց, գոր եւ ես իսկ փութացայ զնոյն առնել» (Գղոս. Բ. 9-10): Եւ այժմ տակաւին Յակոբոս եղբայրն Յով- Հաննու կենդանի է:

Այլ Հայեաց ընդ յաւժարութիւնն սոցա, զի ոչ սպասեցին Հասա- նելոյ սովոյն, այլ յառաջագոյն առաքեցին զՊաւղոս եւ զԲառնա- րաս, զի պաշտուն արասցեն Հրեաստանեայցն որպէս եւ կարող էր իւրաքանչիւր ոք: Եւ տե՛ս զի առաքելովքն յերուսաղէմ՝ այլք³ ոմանք յայս գործ յորդորեալ լինէին: Իսկ յԱնտիոքայ Պաւղոս եւ Բառնարաս ընուն զպաշտանն՝ տանելով զտուրս նոցա յԵրուսա- ղէմ: Եւ ոչ փոքր էր այս տնաւրէնութիւն սոցա տանելն, քանզի սկիզբն էր ողորմութեան բարեաց, եւ ոչ էր պարտ լինել դայթակ- ղութեան⁴: Դիտես եւ զայս եւս, զի այնուհետեւ կարիք սովոյն ի ներքս մուծանէ զՀեթանոսաց Հաղորդութիւնն⁵ տրոց, զեղեալն յո-

¹ Աբ իրեստանեայք
² Բ պէտսոս] պէտս
³ Աբ այլ
⁴ Աբ գայթազողութեան
⁵ Բ հաղորդութիւն

պատահեցի եւ եղիցի զերծեալ նա, որպէս նախ քան զայս ի նոյն իսկ յերուսաղէմ Պաւղոս, կամ որպէս յետոյ առ Պետրոս եղեւ: Եւ նա որպէս զազան չար վայրագարար եւ անսրբապէս ի վերայ Հասեալ լինէր, եւ առանց ատենի եւ քննութեան սպանանէր զնա. եւ լնոյր ասացեալն առ նա ի Քրիստոսէ, թէ «Զբաժակն իմ ըմպիցեք¹ եւ գմկրտութիւնն իմ մկրտիցիք» (Մարթ. Ի 23):

Ապա թէ խնդրէ որ ընդէ՞ր ներեաց Աստուած, ասեմք, թէ առաջին՝ վասն Հրէիցն, զի ի միտ առցեն, թէ եւ սպանեալք լինելով աշակերտքն՝ յաղթեն թշնամեացն, որպէս առ Ստեփանոսիւ եղեւ: Երկրորդ՝ տեղ/72ա/ի տալով թշնամեացն յետ լնոյն զցասումն զղջանալ ի մոլորութենէն: Երրորդ՝ ցուցանելով, թէ այն իսկ ներողութեամբ եւ երկայնամտութեամբ նորա եղեւ: Չորրորդ՝ յայտնի առնել զնոցա զարիւթիւնն², զի³ այնպէս անխնայ տային գանձինս իւրեանց ի մահ վասն Աստուծոյ: Հինգերորդ՝ զի մի՞ որ ասիցէ, թէ վասն այնորիկ աներկիւղ Համարձակին ի մահ, ակն ունելով ի բաց կորզել զնոսա Աստուծոյ, վասն այնորիկ թողացուցանէր սպանանել զնոսա, եւ մանաւանդ զգլխաւորսն իսկ՝ Ստեփանոս եւ զՅակոբոս, զի եւ գլուխ ամենայն աշակերտացն երեքս այսորիկ էին՝ Պետրոս, եւ Յովհաննէս, եւ Յակոբոս, ջերմաջերմ ի քարոզութիւնն⁴ քան զայլսն: Եւ այս իսկ յաւեան⁵ դատապարտութիւնն էր սպանաւղ Հրէիցն, զի այնուհետեւ ցուցեալ լինէր ոչ մարդկային գոյ քարոզութիւնն, Հաւանեցուցանելով զնոսա⁶ թէ այն ինչ ոչ ի բաց կացուցանէր զնոսա կամ խափանէր ի քարոզութենէն, այլ յետ սպանանելոյն առաւել եւս զաւրանայր, եւ ճշմարտապէս լցեալ լինէր բան մարգարէին, թէ «Նամարեցար որպէս⁷ գոյխար ի սպանող» (Նոմ. Ը. 36):

Իբրեւ եղես, թէ հաճոյ է հրէիցն, յաւել եւս ունել զՊետրոս (ԺԲ. 3): Ո՛վ բազում պղծութեանն⁸ եւ ամբարշտութեանն⁹ Հերովդի. Համոյութիւնն էր սպանումն¹⁰, եւ այնպիսի սպանումն տարապարտուց:

¹ Աբ ըմբիցեք
² Ա գարութիւն, Բ գարութիւն] գարիութիւն,
³ Աբ եւ] զի
⁴ Աբ ի քարոզութիւն
⁵ Բ յաւեան
⁶ Աբ գնոսիս
⁷ Բ > որպէս
⁸ Աբ պղծութեան
⁹ Աբ ամբարշտութեան
¹⁰ Աբ սպանումն

Ուստի յայտնի մեղ լինի չարութիւնն թագաւորին, զի անտեղի եւ պիղծ ցանկութեամբ Հրէիցն պատեալ պաշարեալ էր: Որոյ պարտ էր զնոցին ներհակն առնել, ի բաց Հատանել զարշաւանս մոլորութեանն նոցա, իսկ նա մանաւանդ վերատարածէր՝ իբրեւ դահիճ ոմն գոլով Հիւանդաց, այլ ոչ բժիշկ: Եւ այն զի բազում արինակս ունէր երկիւղի. նախ զպապուն իւրոյ եւ ապա զՀաւարն, թէ ո՞րպէս մին՝ վասն մանկանցն կոտորածոյ դժուակագոյն² կրեաց չարիս, իսկ միւսն զՅովհաննէս գլխատեալ՝ պատերազմ դժուարին յարոյց ինքեան, որով եւ անկաւ իսկ յարքայութենէ: Իսկ սա կարծրացեալ սրտիւ ոչ ի նոսա Հայէր, այլ անմտաբար՝ տե՛ս թէ յաղագս որոց ոմանց, կամ որպիսի՞ իրաւք շնորհս առնէր նոցա, սպանումնս առնելով վայրապար եւ սնտի:

Եւ էին, ասէ, աւուրք բաղարջակերաց (ԺԲ. 3):

Դարձեալ այսու զառաւել չարութիւնն Հրէիցն յայտնէ, թէ յորպիսի՞ առուրս սպանանել ոչ արգելուին, մանաւանդ, թէ այլ ինչ ոչ գործէին յայնմ ժամանակի: «Զոր իբրեւ կալաւ, ասէ, եղ ի բանդի³ եւ մաքնեաց չորից չորրորդաց զինուորաց պահել զնա» (ԺԲ. 4): Քանզի երկնչէր՝ կարծելով, թէ յերկիւղէն, որ վասն Յակոբայ Պետրոս տեղի տայցէ. եւ կամելով ունել զնա, յաւուրս արկ ի բանտի պահապանաւք: Այլ այս իսկ նշանակ էր առաւել ցասման եւ երկիւղի, զի ոչ բանտիւ միայն, այլ եւ այնքան զինուորաւք պաշարէր զնա: «Եւ կամեր յեպ գաբկին անել զնա ժողովողեանն» (ԺԲ. 4): Եւ թէ⁴ զիա՞րզ ոչ այնպէս վաղվաղակի սպան զնա, որպէս զՅակոբոս, թուի թէ ըստ որում Ղուկաս յայտնի արար զպատճառն, թէ «Էին աւուրք բաղարջակերացն», կամ մանաւ/72բ/անդ զի կամէր զնա կոտամահ յայտառակել սպանմամբ:

Եւ Պետրոս ի պահեստի էր ի բանտին (ԺԲ. 5):

Այլ որչափ ամբագոյն էր բանտն, այնքան սխրայի եղեւ ցոյցք իրացն, եւ այն իսկ լինէր յաղագս Պետրոսի, զի ընտիր երեւեացի՞ զիւրն արութիւն⁵ ցուցանելով: «Եւ աղաթք սրեպ ինէին յեկեղեցոյն⁶

¹ Ա սմին] մին
² Բ դժընդակագոյն
³ Աբ ի բանտի
⁴ Աբ եթէ
⁵ Բ արութիւն
⁶ Բ եկեղեցոյն էր

վասն նորա առ Աստուած» (ԺԲ. 5): *Քանզի խստագոյն¹ էր տագնապն, եւ յաղագս գլխաւորին էր խնդիրն, վասն որոյ եւ փութով աղաւթիւք առ Աստուած կարգային: Եւ զի Յակովբայ սպանումն² զարհուրեցոյց զնոսա, եւ Պետրոսի ի բանտ³ արկանեւն, առ որ մեծ գթասիրութեամբ տրամակայեալք առ վարդապետն, ոչ խուճապեալք եւ խռովեալք եղին, այլ միաբան յաղաւթս դարձան՝ ի ճշմարիտ մարտակցութիւնն⁴, եւ յանդիմամարտ ձեռն ապաւինեալք՝ ոչ ասէին, թէ խոնարհք եւ չնչիւք գտով մեք զիա՞րդ յաղագս նորա աղաւթեսցուք, որ մեծն է, այլ զի սիրով եւ միաբանութեամբ զիրան առնէին, սմին վասն եւ առին, զոր հայցեցին⁵: Զի որչափ բռնադատութեամբ գործցին թշնամիքն եւ զգուշութեամբ պահէին, այնչափ փութագոյնս արարին զնոսա եւ ջերմս: Եւ զի ի տաւնին⁶ զփորձութիւնսն ի վերայ ածին, զի նոցա ընտրութիւնն եւ համարձակութիւնն⁷ երեւեսցի:*

Իբրև կամեցաւ ամել գնա Ներովդէս, ի գիշերին յայնմիկ էր Պեպրոս ի քուն ի մէջ երկուց զինուորաց (ԺԲ. 6):

Տե՛ս զգարմանալիս, զի լուծեալքն յաղաւթս, իսկ կապեալքն ի քուն ննջեալ անհոգութեամբ: Եւ զիա՞րդ Պաւղոս ի բանտին ի գիշերի հսկէր Շիղայիւ՝ եւ սա ննջէր: Վայելչապէս. զի նա հսկելովն գուռն հաւատոյ ցուցցէ ի վիշտս եւ զգաւրութիւն աղաւթից, իսկ սա ննջելովն զաներկիւզ լինելն ի մահուանէ, որ վասն Աստուծոյ, ըստ որում եւ ինքն ոչ զանգիտէր ինչ կամ գողայր, այլ ի նոյն իսկ գիշերին, յորում հանդերձեալ էր ածել ի սպանդ, ուրախացեալ յանհոգս ննջէր, զամենայն ինչ յԱստուած ապաստան արարեալ: «Եւ էր կապեալ կրկին շղթայիւք ի մէջ երկուց զինուորաց» (ԺԲ. 6): Տե՛ս զբազմապատիկ զգուշութիւնն⁸ սպանողացն, որովք յայտնի լինի նոցա չարութիւնն⁹ եւ սորա արուութիւնն¹⁰:

¹ ԱԲ > վասն նորա առ աստուած: քանզի խստագոյն
² ԱԲ սպանումն
³ ԱԲ ի բանտին
⁴ ԱԲ մարդակցութիւն
⁵ Բ հայցէին
⁶ ԱԲ տունին] ի տաւնին
⁷ ԱԲ ընտրութիւն եւ համարձակութիւն
⁸ ԱԲ զգուշութիւնն
⁹ ԱԲ չարութիւն
¹⁰ Ա արուութիւն, Բ արութիւն

Եւ ահա հրեշտակ Տեառն եկաց ի վերայ, եւ լոյս ծագեաց ի քանն (ԺԲ. 7):

Յայնմ գիշերի յայտնեցաւ Հրեշտակն, որ ի վաղիւն սպանանելոց էր զնա Հերովդէս, եւ «լոյս ծագեաց», զի տեսցէ եւ լուիցէ Պետրոս՝ եւ մի՛ առ աչաւք երեւոյթ ինչ կարծիցէ: Եւ զլոյսն ոչ ոք ետես բաց ի նմանէ, զի թէ այնպէս եղեւ եւ տակաւին կարծէր երազ գոլ վասն անակնկալի սքանչիցն, թէ այնպէս չէր լիեալ՝ յորպիսի՞ կարծիս ոչ անկանէր: Քանզի յոյժ ճակատամարտեալ էր ընդդէմ մահու, առ որ փութալով ոչ երկնչէր, այլ յանհոգս կայր, նա զի եւ բազում աւուրս մնալով նորա ի բանտին եւ ոչ փրկիլն՝ առնէր զայն:

Եւ խթեաց զկողսն Պեպրոսի, զի այնպէս ի խոր ննջէր, եւ յայոյց գնա եւ ասէ. Արի՛ վաղվաղակի (ԺԲ. 7):

Զի՞նչ է «յարոյցն» «եւ ասէ. Արի՛»: /73ա/ Թուի, թէ ընդ զարթուցանելն զնա խթելով, զի ընկողմնեալ էր, նստոյց զնա՝ թերեւս զձեռանէ կալեալ, զոր «յարոյց» ասէ նստոյցն, որպէս զայն, թէ «Կանգնեցաւ եւ նստաւ մեռեալն» (Ղուկ. Է. 15), եւ «Տարիթայն նստաւ կանգուն» (Թ. 40): «Եւ ասէ ցնա. Արի վաղվաղակի» (ԺԲ. 7), զի մի՛ պղերպացի. վասն զի քնակիցք էին զինուորքն:

Եւ զի մի՛ խափանեսցեն գնա կապանքն: Իսկոյն անկան շղթայքն ի ձեռաց նորա: Եւ ասէ ցնա հրեշտակն. ամ զգոփի քո, եւ արկ գիողաթափս յոփս քո. եւ արար այնպէս (ԺԲ. 7-8):

Ցուցանէր Հրեշտակն այսու ամենայնիւ, թէ ոչ թշնամեոյ չարաբարեոյ դաւաճանութեամբ, եւ ոչ բարեկամի վշտակից փութով լինէր այն, զի ոչ ոք փութալով՝ ական հատանել, այնչափ չնչիւցն հոգ տանի, մինչեւ առնուլ զհողաթափս, գաւտի ածել եւ ձորձս շուրջ արկանել, որպէս ասաց:

Արկ գիողաթափս¹ քո եւ եկ զկնի իմ, եւ ելեալ երթայր զհետ, եւ ոչ զիփեր, թէ ճշմարիտ իցէ, որ ինչ եղև նմա ի հրեշտակէն, զի համարէր երազ փեսանել (ԺԲ. 8-9):

Բարեւոք. զի թէ որպէս եւ էրն, եւ այնպէս ճշմարիտ գոլ կարծէր զեղեալսն յառաջնմէ, թերեւս զարհուրեալ լինէր եւ ի յահէն զհիշա-

¹ ԱԲ գծորձս] զհողաթափս

տակ իրացն մոռանայր: Բայց այժմ որպէս յերազի հեշտեալ տեսանելով առանց խոտվութեան էր:

Եւ իբրեւ անցին նորա ըստ մի պահ եւ ըստ երկուս, եկին մինչեւ ի դուռն երկաթի (ԺԲ. 10):

Ո՞ւր են Հերձուածաւղքն, որ ամենայնի գիտակ Համարին գանձինս եւ քննեն. ասասցեն մեզ այժմ զորպէսն. ահաւասիկ Պետրոս անց ըստ մի՝ պահ եւ ըստ երկու՝ եւ տակաւին կարծէր երազ տեսանել, եւ մանաւանդ զի այս ամենայն եղև Հաւանեցուցանելով զնա, թէ չէր իրքն կարծիք, վասն որոյ եւ զգաւտին ընդ մէջ ածել հրամայէր, եւ զհողաթափան յոտս արկանել, եւ խթնելովն զքունն ի բաց թաւթափեալ, զի գիտասցէ, թէ ճշմարիտ է, եւ իսկոյն անկանել շղթայիցն ի ձեռացն՝ եւ ասել «արի վաղվաղակի», որ ոչ էր զարհուրեցուցչի, այլ Հաւանեցուցչի ոչ պղերգանալ, այլ նմա թուէր երազ տեսանել վասն գերազանցութեան եղելոցն: Արդ, եթէ՞ Պետրոսի թուէր երազ տեսանել առ այնչափ ժամս, եւ այն, զի ինքնին զգաւտին ածէր եւ զհողաթափան ագանէր, զի՞նչ արդեւք այլ ոք կրեսցէ վասն աստուածայնոցն անհասանելեաց: Լուեսցեն այժմ, որք ունայնս պանծան:

Եկին, ասէ, մինչեւ ի դուռն երկաթի՝ որ հանէր ի քաղաքն, որ եւ ինքնին քացաւ նոցա (ԺԲ. 10):

Արդ, զի յերուսաղէմ ըմբռնեցաւ Պետրոս եւ արկաւ ի բանտի¹, այն ահա յայտ է յասելոյն յետ սակաւուց զՀերովդէս իջեալ ի Հրեաստանէ ի Կեսարիա: Իսկ զի՞նչ այն, թէ «Եկին ի դուռն երկաթի՝ որ հանէր ի քաղաքն» (ԺԲ. 10): Լեառնն Սիոն ի մէջ Երուսաղէմի փակեալ էր հզաւր պարսպաւք, որ եւ միջնաբերդն կոչիւր, որպէս ի Մակարայեցիան կայ, յորում էր արքունիքն եւ ապարանքն սեպհական զնդիցն, ի ներքս անդ էր եւ բանտն, ուստի եհան զՊետրոս, եւ ած մինչեւ ի դուռն², /73բ/ որ հանէր յարտաքին քաղաքն ի նոյն յերուսաղէմ, «որ եւ ինքնին քացաւ», ասէ: Եւ ահաւասիկ իւրովի բացումն երկաթի դրանցն երկրորդ նշան ոչ փոքր քան զառաջին եղեալսն:

¹ ԱԲ թէ] եթէ
² ԱԲ ի բանտ
³ ԱԲ ի դուռն

Եւ մտնալ անցին ընդ փողոց մի, եւ վաղվաղակի ի բաց եկաց ի նմանէ հրեշտակն (ԺԲ. 10):

Եւ զի ի ներքս լիեալքն յոյժ սքանչելագոյնք էին, այլ այս մարդկեղէն էր զկնի հետեւել, ամին վասն՝ յորժամ ոչ ինչ էր, որ խափանէր զնա, յայնժամ ի բաց եկաց հրեշտակն, զի թէ յորժամ եհան ի բանտէն՝ եւ ի բաց լինէր, ոչ արդեւք յառաջեալ լինէր Պետրոս, այնչափ խափանողաց գորով, զի ճշմարտագէտ զարհուրեցուցիչ լինէր իրքն: «Եւ Պետրոս իբրեւ ի միտս եղեալ եւ ասէ. Այժմ գիտեմ ճշմարիտ, թէ առաքեաց Տէր գիրեշտակ իւր ի փրկեաց զիս ի ձեռաց Տերովդի եւ յամենայն ակնկալութենէ ժողովրդեանս իրէից» (ԺԲ. 11): Յորժամ ի բաց եկաց հրեշտակն, յայնժամ իմացաւ Պետրոս եւ ասէ. «Այժմ ծանեայ՝ եւ ոչ նախ քան զայս»:

Եւ ընդէ՞ր արդեւք լինէր այնպէս, ոչ զգալ Պետրոսի զեղեալսն², եւ մանաւանդ այնպիսի ազատութեան Հասեալ, որ մեծամեծ նշանս ունէր ոչ առ աշաւք գոլոյ: Ասեմ՝ թէ զի յանկարծակի կամեցաւ նմա հեշտութիւնն³ արկանել, զի յետ ազատելոյն յամենայնէ ապա առցէ զիրացն զգայութիւն, որ եւ այն չէր փոքր նմա ինչ նշան, որպէս եղև այնոցիկ, որոց աչքն կալեալ էին, զի մի ծանիցեն զՅիսուս, եւ ապա բացան եւ ծանեան զնա: Եւ եթէ ոք ասիցէ, թէ՞ ընդէ՞ր ոչ ի ձեռն ինքեանց իսկ առաքելոցն այսպիսիքս լինէին նշանք, այլ Հրեշտակաւք, ասեմ՝ թէ վասն զի այսպէս պատուէր զնոսա Աստուած, ի ձեռն հրեշտակաց զնոսա յափշտակելով, իսկ յայլս՝ ոչ հրեշտակ, այլ ինքեանք իսկ առաքեալքն գործէին, զոր ինչ պարտ լինէր: Եւ թէ զիս՞րդ առ Պաւղոսիւ այսպէս ոչ եղև: Զի անդ աւատալ պարտ էր բանտապետին, իսկ աստ ազատել միայն պարտ էր Պետրոսի. այնպէս զանազանաբար զամենայն ինչ յաւգուտն մեր տնաւրինէր Աստուած:

Այլ թերեւս ասիցէ ոք, թէ ընդէր ոչ թողացոյց զնա անկանել ի ձեռս Հերովդի, եւ ապա անդուստ յափշտակեաց, զի այն իսկ աւելի զնա ի զարհուրումն ածէր, իսկ այս անհաւատալի լինի եղեալ: Ասեմ, թէ այդպէս լինէր, թերեւս ոչ մարդիկ իսկ գոյ կարծեցեալ լինէին բազմաց: Եւ այլազո՞ւ. առ Ստեփանոսիւ զի՞նչ ոչ արար, ո՞չ եցոյց որպէս հրեշտակի գերեսս նորա: Տինա՞ զի՞նչ եւ աստանաւր յամենայնէ, որ բաւական էր Հաւանեցուցանել զնոսա՝ պակաս եղև, այլ ոչ կամեցան շահել զփրկութիւն:

¹ ԱԲ ի բանտն եհան] եհան ի բանտն
² ԱԲ հաւաստի գեղեալսն] գեղեալսն
³ ԱԲ հեշտութիւն

Եւ լեալ¹ ի միտս (ԺԲ. 12):

Յայտ է Պետրոս այսինքն, թէ ուր էր, եւ թէ ոչ միայն գնալ պարգաբար պարտ էր, այլ իմանալ զչնորհս բարբերարին եւ աւրհնութեամբ եւ գոհանալով փառաւորել: «Եկն, ասէ, ի փուն Մարեմու մարն Յովհաննու՝ որ կոչեցաւ Մարկոս» (ԺԲ. 12): Եւ ո՞վ արդեաւք էր սա: Թեւրեւս նա էր միշտ ընդ նմա շրջէր, զի վասն այնորիկ զմականուն նորա յաւել Մարկոս:

Կիր. սրբագրող մեկնիչին.² Որ եւ գրեացն իսկ զաւետարանն՝ /74ա/ որ կոչի անուամբ նորա, ի տուն մաւր³ սորա եկն, ասէ. «Ար էին քազոմբ ժողովեալ եւ աղաթս ասնէին» (ԺԲ. 12): Տե՛ս, ի գիշերին ազաւթս առնելով որչափ ինչ կատարէին, եւ թէ որչափ բարի է նեղութիւն, զի իբրեւ զուարթունս զնոսա գործեաց: Տեսե՞ր զշահ սպանմանն Ստեփանոսի. տե՛ս արդ եւ զբանտիս զայսմ, թէ որչափ էր ամենեցուն աւգտակարութիւն: Եւ զի ուսանիցիս, թէ ոչ սաստելով Աստուած անիրաւացն, մեծ ցուցանէ զաւետարանն, այլ նոքաւք անիրաւողաւքն, ոչ ինչ կրելով իւրոցն ի զզուողացն չարաշար, եւ զնեղութիւնն⁴ ըստ ինքեան եցոյց մեծամեծ շահս գոյ. զի մի՛ մեք անձանց ամենեւին զազատութիւն խնդրեսցուք, եւ ոչ թշնամեաց զվրէժինգրութիւն:

Եւ ի րախել զդուրս փանն, մարեաւ աղախին մի ունկն դնել, որում անուն էր Նոովդէ: Եւ ծանուցեալ զձայնն Պետրոսի, ի խնդալոյն ոչ երաց զդուրսն, ի ներքս ընթացեալ պարմեաց, թէ Պետրոս առ դրանն կայ (ԺԲ. 12-13):

Դիտեա, թէ ո՞րպէս եւ աղախինքն նոցա երկիւղածք էին եւ սուրբք. զի իբրեւ ծանեալ զբարբառ նորա, թող նա բանալ նմա զգուրսն, եւ յուրախութենէ անտի իւրմէ փութացաւ նա աւետիս տալ ընկերացն: Բարւոք եւ այն իսկ եղեւ, զի մի՛ նոքա յանկարծակի տեսալ զնա զարհուրեցցին եւ թերահաւատեցցեն. այլ կանխաւ զգալն լսելով՝ կրթեսցին միտք նոցա, որ եւ մեր է սովորութիւն զայս առնել: Եւ զի աղջիկն այն փութայր, զի ինքն տայցէ զաւետիսն, զի աւետիք էր ճշմարտապէս, իսկ նոքա ոչ ունելով ակն իրացն՝ զայս յանձն ոչ առնուին: Այլ ասեն ցնա. «Մոլիս. եւ նա պնդեր, թէ այդպէս է: Եւ

¹ Բ լիեալ
² Ա > կիր. սրբագրող մեկնիչին
³ Գ մօրն
⁴ ԱԲ գնեղութիւն

նորա ասնն, թէ հրեշտակ նորա իցէ» (ԺԲ. 15): Եւ զայս ճշմարիտ ասացին, զի իւրաքանչիւր ուրուք հրեշտակ գոյ, զոր եւ Քրիստոս ասաց, թէ «Նրեշտակք նոցա, որ յերկինս» (Մարթ. ԺԸ. 10): Զի՞նչ էր խորհուրդ հրեշտակին, կամ ընդէ՞ր զայն կարծէին: Ի ժամանակէն առին զակնկալութիւն այնմ լինել:

Եւ Պետրոս սրբայ րախել: Զի հասարակեցէ, թէ: Եւ նա ձեռամբ ցուցանէր նոցա լոնլ (ԺԲ. 16-17),

որպէս զի լուիցեն զառ ի նմանէ ասացեալսն: Քանզի փափաքելի էր այնուհետեւ Պետրոս բազում իրաւք աշակերտացն՝ ոչ ապրելովն միայն, այլ եւ առ նոսա հասանելովն եւ վաղվաղակի ի բաց գնալովն: «Եւ պարմեաց նոցա ո՞րպէս Տէր եհան գնա ի բակրէն» (ԺԲ. 17): Որով այնուհետեւ իմանալին իւրքն զամենայն ինչ հաւատեալ, իմանալին եւ աւտարքն, եթէ կամեցեալ էր, բայց ոչ կամեցան զաւգուտն իւրեանց: Իսկ այս եւ առ Քրիստոսիւ եղեւ բազում անգամ, եւ յարութեամբն առաւել, բայց ոչ կամեցան աւգտել:

Եւ ասէ. Պարմեցէք Յակոբայ¹ եւ եղբարց զայս (ԺԲ. 17):

Տե՛ս ո՞րպէս խոնարհ էր եւ ոչ փառասէր. ոչ ասաց, թէ ամենեցուն, որ յամենայն տեղիս են պատմեցէք, այլ եղբարցն միայն: Ասացէք, ասէ, Յակոբայ եւ եղբարց, զի խնդացեն եւ զի մի՛ /74բ/ հոգացեն: Եւ տե՛ս, նոքա ի ձեռն սոցա իմանալին, մեծքն² ի նուատիցս, եւ ոչ սոքա ի ձեռն նոցա, զի խոնարհագոյն կողմանն մեծապէս փոյթ առնէին: Զնոյն արասցուք եւ մեք, եւ մի՛ թաքուսցուք զսքանչելիսն Աստուծոյ, այլ վասն մերոյ աւգտի փութասցուք զայնոսիկ հոգակել եւ առ ի յայլոց շինութիւն:

Եւ ել գնաց անտի յայլ փեղի (ԺԲ. 17):

Տե՛ս զհոգաբարձու եւ զխոնարհ հոգին Պետրոսի: Ո՛չ ուրեք վաղվաղակի կամեցաւ գնալ մինչ չեւ եւ սէր աւետիս տուեալ իւրոցն, զի որպէս սքանչելի էր կամաւ յանձն առնուլ ի կապանս մտանել, նոյնպէս սքանչելի էր ոչ յառաջագոյն գնալ մինչեւ պատմեցէ իւրոցն զամենայն: Եւ ընդէ՞ր գնայր յայլ տեղի. զի ոչ փորձէր զԱստուած եւ ո՛չ արկանէր զանձն իւր ի փորձութիւն: Բայց եւ զայս եւս արա-

¹ Բ Յակովբայ
² ԱԲ մեծք

րին պետրոսեանք, յորժամ հրաման ընկալան, թէ «Մփէք դարձեալ ի փաճարն եւ խաւսեցարուք ընդ ժողովրդեանն» (Ե. 20): Այլ ամա զայս այժմ ոչ ասաց հրեշտակն, բայց լռելեայն ի բաց կալովն եւ ի գիշերի հանելովն՝ ո՛չ ետ իշխանութիւն վերստին ի նոյն դառնալ: Նա եւ այս եղեւ, զի ուսանիցիմք, թէ եւ մարդկաւրէն բազում ինչ տնաւրինեալ եղեւ, զի զայս նմա եթող առնել, եւ ոչ դարձեալ ի նոյնն անկանել բանդ¹: Բայց տես, զի յետ գնալոյ նորա ոչ ասացին, թէ հրեշտակ նորա է, այլ յառաջ: Զի եւ ի տեսանելն զնա դրդուեցաւ կարծիք նոցա, ըստ որում եւ նա ստէպ բախէր, զի մի՛ առ աչաւք համարեցին, զի թէ հրեշտակն էր՝ ոչ բախէր արտաքոյ զդուրսն, եւ ոչ յայլ տեղի գնացեալ լինէր ի տուէ:

ՅՈՐՂՈՐԱԿ

Նմանեցուք հսկողացն այնոցիկ, եւ մի՛ զամենայն գիշերն քնով ծախեսցուք: Զի ահա ոմանք եւ ոչ շուրջ անգամ առնուն ի մահիճս զամենայն գիշերի իբրեւ զմեռեալս, զի ոչ վասն այնր եղեւ գիշեր, զի հանապազ ննջիցեմք: Ապա թէ ասիցես՝ «վաստակեալ եմ ի տունջեան»² եւ ոչ կարեմ յառնել», արդ բարուրք է՝ հայեաց ի ճանապարհորդս, ի պղնձագործս եւ ի դարբինս եւ յայլ ձեռարուեստս, զմեծ մասն գիշերին³ ի գործ յարուցեալս: Պատկառեա՛ թէ եւ ոչ⁴ յուճեքէ՛ ի գիշերապահացն, որք զամենայն գիշերն շրջէին՝ մեծամեծս գոչելով՝ ընդ սառնամանիս եւ ընդ անձրեւս բերեալք: Եւ նոքա վասն մարդկային ահի եւ վասն քոյոց ընչից, արի՛ եւ դու վասն ոգւոյ քոյ հանդերձ կնաւ եւ որդւովք եւ աղախնովք⁵, որպէս նոքա զորոց վերադոյն լուաք: Յիշեա՛ զԴաւիթ, որ թագաւոր գոլով՝ զամենայն գիշերս արտասուէր. փութաւ եւ դու արտասուաւք՝ զալարացուցանել ի գիշերի գտապացեալ ոգիդ տունջեամբ⁶: Եւ առ այս յոյժ աւգնական լինի քեզ գիշերային խոր լուութիւնն⁷ ի յիշատակ մահու գրեզ ածելով, տեսանելով քո զգոռոզս եւ զանիրաւս ընդարմացեալս քնով իբրեւ զմեռեալս:

¹ ԱԲ ի բանտ] բանդ
² ԱԲ տուընջեան
³ ԱԲ գիշերոյն
⁴ Բ ոչ յայլ
⁵ ԱԲ > աղախնովք
⁶ ԱԲ տուընջեամբ
⁷ ԱԲ լուսփուն

[ԳԼՈՒԽ ԻԷ.]

Իբրեւ այգ եղեւ, էր խռովութիւն մեծ ի մէջ զինուորացն, զի՞ արդեւք Պեփրոսն եղեւ (ԺԲ. 18):

[75ա] Զի որ ինչ եղեւն առ նա ի հիշատակէն, անյայտ ի զինուորացն եղեւ: Եւ զի թէ եւ զնոսա եւս ընդ Պետրոսի հանեալ էր հրեշտակին, փախուստ գոլ կարծեցեալ լինէր իբքն: Այլ քանզի ոչ գոյր ընդ նոսա, զոր այնչափ զգուշութեամբ պահէին, մեծապէս իսկ խռովէին յահէն Հերովդի, միանգամայն զարմացեալք ընդ իրսն:

Իսկ Ներովդէս իբրեւ խնդրեաց զնա եւ ոչ եգիպ, հարցեալ զպապայանսն հրամայեաց սպանանել (ԺԲ. 19):

Եփր. Զի զորս ուրախ արար մահուամբն Յակոբայ¹, տրտմեցուցէ մահուամբ սպանչացն² առաքելոցն:

Յոռ. Այլ թերեւս տարակուսեսցի ոք, թէ՛ «ընդէ՞ր անտես արար Աստուած», յայնժամ զմանկունսն կտորեալս վասն Բիստոսի, եւ այժմ դարձեալ զգիւնուորսն սպանեալս ի պատճառս Պետրոսի, եւ մանաւանդ զի հնար էր յետ Պետրոսի եւ զնոսա ազատել: Ասեմ, թէ որպիսի՞ վնաս եղեւ այժմ, ասա ինձ, զի ահա մանկուք, որ անիրաւ զչարիս կրեցին՝ հանգիստ գտեալ շահեցան եւ ոչ վնասեցան: Իսկ ընդէ՞ր եւ ոչ վասն Յակոբայ³ ասես զայդ, զի եւ զնա ոչ փրկեաց: Այլ քանզի անհասանելիք էին գործք նորա, եւ ոչ ոք բաւէ քննել:

Իսկ յաղաղս զինուորացն ասեմք, թէ «Զի այժմ չէ՞ ժամանակ դատաստանի իւրաքանչիւր ուճեք զարժանն հատուցանել»: Եւ այլազգ. ոչ եթէ Պետրոս ընկէց զնոսա ի ձեռս նորա, այլ զի պարտեալ եղեւ՝ այն մանաւանդ տրտմեցուցանէր զնա, որպէս զնորուն պապն, խաբելն ի մոգուցն, բարկութեամբ վառէր եւ ծանակ կացուցանէր, նոյնպէս եւ սա կիզոյր բարկութեամբ վասն վրիպիւոյն ի սպանանելոյ զՊետրոս, զգիւնուորսն սպանանէր անիրաւաբար: Վասն զի հարցանելովն զպահապանսն՝ ապաքէն լուաւ ի նոցանէ՛ գստոյդն, զի կապանքն այնպէս կային անկեալ, եւ զի մինչեւ ցայն գիշեր ընդ նոսա էր, այլ նա այնմ միտ ոչ առնէր, կամ զգայր զպանչան, այլ զնոսա սպանանէր առ ամբարտաւան ցասմանն:

¹ Բ յակովբայ
² ԱԲ սպանչաց
³ ԱԲ յակովբայ

Առ որ տասլի է, թէ ով անդգամ, ո՞չ տեսանես, զի երկաթքն ոչ լուծեալ է եւ ոչ փշրեալ, եւ պահապանքն ի ներքս, եւ արտաքուստ բանտն փակեալ, եւ յորմս տանն ոչ ական¹ հատեալ. եւ այսք ամենեքին գոչեն՝ զի ոչ մարդկային էր յափշտակիլն նորա: Արդ, զսոսա ընդէ՞ր դատապարտես, միթէ սոքա՞ փախուցին, ընդէ՞ր եւ ոչ ինքեանք ընդ նմին փախեան՝ գիտելով զաննեքելի դառնութիւնդ քո: Այլ թերեւս ինչս առեալ արձակեցին, այլ ուստի՞ տայր, որ եւ աղքատի տալ ոչ ունէր: Այլ պարտ էր յայսցանէ սքանչանալ նմա եւ ի միտ առնուլ, թէ աստուածային եւ ոչ մարդկային էր գործն, եւ զարհուրել. զի յանիրաւ իրս յանդգնէր: Բայց այնուհետեւ ի ձեռն սպանման նոցա ամենեցուն յայտնի լինէր նորա չարութիւնն² եւ Աստուծոյ սքանչելիքն: Եւ դու տե՛ս զճշմարտասիրութիւնն Ղուկայ, զի զայսոսիկ ոչ թաքուցանէ. եւ թէ զիարդ միաբանի միւս աւետարանչին, թէպէտ զմանկանցն սա ինչ ոչ ճառեաց յաւետարանին, բայց զՅովհաննուս միայն: «Եւ իջեալ ի Նրեսարա/75ր/նէ ի Կեսարիա եւ անդ լինել» (ԺԲ. 19): Այսինքն՝ Հերովդէս: Յայտ է ապա, զի յԵրուսաղէմ գործեաց զվերագոյն պատմեալս եւ զսպանումնն Յակոբայ³:

Եստի, եւ իբրեւ առ Պետրոս վրիպեցաւ ի չար կամացն՝ յամաւթ եղեւ եւ տարակուսեալ էջ ի Կեսարիա: Յայն որ ասի, թէ Պեննազա⁴ է նա, յորում էր ի յիշատակ⁵ սքանչիցն Տեառն առ կիին տեռատես՝ պատկերն պղնձի⁶:

Եւ էր Ներովդէս ցասմամբ ընդ փիրացիս եւ ընդ սիդոնացիս (ԺԲ. 20):

Յոհ. Ընդէ՞ր զայս պատմութիւնս աստ յիշէ, կամ զի՞նչ միաբանութիւն ունի յառաջիկայս: Եւ կարի ի ճահ, զի զչարութիւնն նորա մասամբ ինչ յայտնեաց, կամի եւ զամբարտաւանութիւնն նորա ցուցանել, եւ զԱստուծոյ դատաստանին վճիռ. զի յամենայնի զճշմարիտն ցուցցէ, բերէ զայս ի մէջ, թէ էր նա ցասուցեալ ընդ սիրոնացիս: «Եւ ետրա առ հասարակ եկին առ նա» (ԺԲ. 20): Ինձ թուի, զի եւ զնոսա ի պատասխանիս ածելով՝ զհետ տարեալ լինէր, քանզի

¹ Բ անկան] ական
² Բ չարութիւն
³ ԱԲ յակովբայ
⁴ ԱԲ պեննազա
⁵ ԱԲ յիշատակ] ի յիշատակ
⁶ ԱԲ պղնձի

ցասկոտ եւ խռովասէր միտս ունելով՝ բարկացեալ էր ի վերայ նոցա, եւ զհրեայսն աճեցուցանել կամէր: «Իսկ ծուրացիք ի բանի արարեալ զԲղասարս¹ սենեկապետն նորա խնորել զխաղաղութիւն» (հմմտ. ԺԲ. 20): Տե՛ս, թէ զիա՞րդ իբրեւ տառապեալ մի ի մտաց՝ դիւրաւ ի բարկութիւն յուղէր, եւ անազատ գոլով՝ ի ձեռն միոյ սենեկապետի ի հաշտութիւն փոխէր, յամենայնի ծառայ գոլով հանդիսին: Եւ քանզի վասն² սովոյն վտանգի, որ ի վերայ կայր, զոր վերոյ յիշեաց, աղաչէին նոքա կերակրել զաւառի նոցա յարքունուստ:

Իսկ յաուր մի երեւելոջ Ներովդէս զգեցեալ հանդերձ թագաւորութեան նստել յարեանի եւ հրապարակաւ խաւեր ընդ նոսա (ԺԲ. 21):

Տե՛ս, թէ ո՞րպէս սնափառ էր այրն, զի հանդերձեալ տալ նոցա զձիրն՝ հրապարակաբանէր յատենին: Իսկ Յովսեպոս ասէ, թէ «Հանդերձս պայծառս յարծաթոյ պճնեալ զգեցեալ էր», ուստի ընդ շողոյ արեգականն ի վերայ անկանելոյ ճառագայթք արձակէին, եւ այնպէս նստէր ի տե՛ս խաղուն հրապարակախաւսելով առ նոսա: «Եւ ամրոխն աղաղակէր, թէ Աստուծոյ է բարբառն եւ ո՞չ մարդոյ» (ԺԲ. 22): Տե՛ս զնոցա սուտակասպասութիւնն, թէ զի՞նչ աղաղակէին՝ Աստուած կարդալով զմարդ մահկանացու: Տե՛ս եւ զառաքելոցն խոհանութիւնն³, զի զնա, որ զազգս բոլորովին այնպէս հաճեցուցանէր, նոքա զնա ատէին:

Եւ անդէն ետար զնա հրեշտակ Տեառն, փոխանակ զի ոչ եպ փառս Աստուծոյ, եւ եղեալ որդնալից սափակեցաւ (ԺԲ. 23):

Ո՛չ փոքր աւզուտ եղեւ այս ինչ առ ի գիտել եւ ի միտ առնուլ զիրաւունս Աստուծոյ: Զի տես, թէ ո՞րպէս վաղվաղակի դատաստանն արդար եհաս ի վերայ, թէպէտ եւ ոչ վասն Պետրոսի, այլ վասն նորին գոռոզ բարձրամտութեանն⁴: Այլ ասեն. «Ամբոխն աղաղակեցին, նմա զի՞նչ մեղ էր»: Այո, վասն զի խնորժելով զայնպիսի ձայնն ընկալաւ, զի զանձն արժի՞ գոլ կարծեաց խաբեբայիցն աղաղակին: Վասն այսորիկ մանաւանդ եւ խաբեբայքն խրատեալ եղեն՝

¹ ԱԲ զԲղասարսոս
² ԱԲ > վասն
³ ԱԲ խոհեմութիւն
⁴ ԱԲ բարձրամտութեան
⁵ ԱԲ արժամի] արժի

մի՛ յանդգնել տարապարտուց յայնպիսի իրս: |76ա| Տե՛ս դարձեալ զերկաքանչիւրսն արժանիս գոլ պատուհասի, զնոսա մնացեալս եւ զնա տանջեալ: Զի չէ այժմ¹ ժամանակ² դատաստանի հատուցման³, այլ նոցա թողացուցանէ, զի յայնմանէ շահեսցին զփրկութիւն անձանց, եւ զնա յաւէտ դատապարտեալ տանջ⁴՝ զանբժշկելիւն ախտացեալ:

Արդ, Յովսեպոս ասէ, թէ «Զաւուրս հինգ ի խիստ հիւանդութիւն անկաւ ի րես օսմկին»: Եւ քանզի բազումք ոչ գիտացին զայն, եթէ հրեշտակ Տեառն եհար զնա, այլ աւետարանիչն եդ եւ զայս իսկ, որպէս եւ գիտէր Հոգևով գճմարիտն: Սակայն եւ անգիտանալն զայն բազում աւգուտ էր. խորհելով նոցա, թէ վասն աղաղակին եղեւ այն եւ վասն սպանմանն Յակոբայ⁴, եւ վասն զուր կոտորածի զինուորացն: Եւ տես, զի յորժամ զառաքեալն⁵ սպան, ոչ ինչ այնպիսի գործեցաւ, այլ յորժամ զոտոսա դատապարտեաց: Եւ զի եկեալ առ նա սուտակասպաս լինէին ասելով, «Զի թէպէտ ցայժմ մարդ մահկանացու համարեաք զքեզ, այլ այժմ գիտացաք Աստուած գոլ զքեզ, իսկ եւ իսկ ապա ի կրուկն ամբարհաւած բարբառոյն՝ յորդունս զեռեալ դարչեւապէս, եւ ողորմելաբար տանջանաւք քակեալ զկենցաղն, այլ ոչ լինի երեւեալ վիրագն»: Արդ, պարտ էր ի միտ առնուլ զայս հրէից, թէ նա լուաւ միայն, թէ «Աստուծոյ ձայն է եւ ոչ մարդոյ» (Խմբ. ԺԲ. 22), եւ մանաւանդ ինքն ոչ ինչ ասացեալ եւ զայնպիսի կիրս կրեաց, ապա յոյժ մանաւանդ եւ Քրիստոս, եթէ ոչ էր Աստուած, զոր եւ ինքն միշտ ասէր, եթէ «Քանն, զոր խաւսիմ, ոչ է իմ, այլ հարն, որ առաքեաց զիս» (Յովհ. ԺԴ. 24), եւ «Իմ թագաւորութիւնս չէ յայսմ աշխարհէ» (Յովհ. ԺԸ. 36), եւ զայլս սոյնպիսիս:

Եւ բանն Աստուծոյ աճէր եւ բազմանայր (ԺԲ. 24):

Տե՛ս զԱստուծոյ տնաւրէնութիւնն եւ զհանգիստն նոցա զմեծ յետ նեղութեանն⁶, եւ բազում բարիս ի նորա պատուհասիլն: Քանզի այսոցիկ այսպէս եղեալ, հաւատացեալքն բազմացեալք լինէին:

¹ Բ այժմիկ
² Բ > ժամանակ
³ Բ եւ հատուցման
⁴ ԱԲ յակովբայ
⁵ Բ զառաքեալ
⁶ ԱԲ նեղութեան

«Քառնարաս եւ Մաղոս դարձան յերուսաղէմէ իբրև կապարեցին զպաշտաւնն: Զայն ասէ զպաշտաւն, զի փարան նոքա զթոշակն ի պէտս սրբոցն, որ յերուսաղէմ: Առեալ ընդ իւրեանս եւ զՅովհաննէս՝ որ կոչեցաւ Մարկոս: Եւ¹ էին ոմանք յԱնփոք² ըսպ եկեղեցւոյն մարգարէք եւ վարդապետք, Քառնարաս եւ Շմաւոն կոչեցեալն Նիգէր, եւ Ղուկիոս կիրեանացի, եւ Մանայէն զայնկորդի Ներովդի չորրորդապետի եւ Մաղոս (ԺԲ. 25, ԺԳ. 1):

Տակաւին՝ յառաջագոյն զՔառնարասս եւ զայլսն յիշէ, զի ոչ եւս էր Պաւղոս պայծառացեալ եւ ոչ նշանս ինչ գործեալ: «Մինչդեռ ի պաշտաման Տեառն կային եւ պահէին³, ասէ, հոգին Սուրբ» (ԺԳ. 2): Զի՞նչ է «ի պաշտաման Տեառն կալն»: Զքարոզութիւնն⁴ կոչէ պաշտաւն: Արդ, պահս կատարէին եւ պաշտաւն. զի գիտացես, թէ բազում արթնութեան պէտք էր: «Ասէ հոգին Սուրբ» (ԺԳ. 2): Եւ ո՞րպէս ասաց ցնոսա. ի ձեռն մարգարէիցն թերեւս: Վասն այսորիկ յառաջագոյն ասաց, թէ «Մարգարէք էին յեկեղեցոցն»:

Արդ⁵ գիտեա այսուհետեւ զիշխանական զաւրութիւն Հոգւոյն Սրբոյ, զի պահելով նոցա, ասաց «Ասէ հոգին Սուրբ»: «Որոշեցէր ինձ զՔառնարասս եւ զՄաղոս/76բ/ս ի գործ՝ յոր կոչեցեալ է իմ զղոսս» (ԺԳ. 2): Զիա՞րդ արդեւք համարձակիցի ոք ոչ նորին հայրական իշխանութեանն գոլ ասել զայստիկ: Եւ քանզի զՊաւղոս Քրիստոս կոչեաց յառաջագոյն, որ եւ ասաց իսկ՝ «Անաթ ընփրի է ես ինձ» (Թ. 15), եւ ինքն զՀաւրէ իսկ ասէ՝ «Այլ Աստուած, ասէ, յորժամ կամեցաւ՝ որոշեաց զիս յորովայնէ մար իմոյ եւ կոչեաց զիս ի ձեռն շնորհեաց իւրոց աւերարանել զՈրդին իւր ինեւ» (Գղղ. Ա. 15-16): Իսկ աստ ասէ «հոգին Սուրբ»՝ որոշեցէք ի գործ⁶, յոր կոչեցեալ է իմ զղոսս: Այլ զի յայտնի լիցի, թէ որ Հաւր ասի՝ «Այն Որդւոյ է եւ Հոգւոյն», եւ որ ինչ «Որդւոյ եւ Հոգւոյ»՝ նոյն եւ Հաւր: Եւ զի ո՛չ ասաց որոշեցէք Տեառն՝ այլ ինձ, զմիութիւն իշխանութեանն⁷ այսու եցոյց: Իսկ զի՞նչ է «Որոշեցէր ինձ ի գործ», այսինքն՝ յառաքելութիւն: Այլ զայս ասնէ Հոգին, զի մի իցեն նոքա հասա-

¹ ԱԲ > եւ
² Ա յանտիոք
³ Բ > եւ պահէին
⁴ Բ զքարոզութիւն
⁵ Բ այլ] արդ
⁶ ԱԲ ինձ ի գործ] ի գործ
⁷ ԱԲ իշխանութեան

րակաբար ընդ այլոցն: Քանզի ետես զնոսա մեծագոյն զաւրուծիւն ունելով եւ բազմաց հնարաւորեալ զփրկութիւն, շատ համարեցաւ միայն լինել նոցա:

Յայնժամ պահեալ եւ աղալթս արարեալ՝ եղին ձեռս ի վերայ նոցա եւ արձակեցին (ԺԳ. 3):

Տե՛ս ո՛րչափ ինչ մեծ է պահք եւ բազում բարեաց պատճառք: Քանզի պահելով նոցա՝ ասաց «Նոզին Սուրբ՝ ուրեցեք ինձ»: Եւ յորժամ պարտ էր ձեռնադրել՝ պահս ընդ աղաւթից լծակցեցին եւ եղին ձեռս ի վերայ նոցա: Տե՛ս ի ձեռն ո՛րոց ոմանց եղեն ձեռնադրեալք: Ղուկիոսի կիրեննացւոյ, Շմաւոնի եւ Մանայենայ, զի իմացին, թէ ի ձեռն Հոգւոյն եղեւ ամենայն, զի ոչ նոքա, այլ Հոգին Սուրբ, զի որչափ դէմքն նուազագոյնք էին, այնչափ Աստուծոյ շնորհքն մեծապէս երեւեալ լինէր ի նոսա: Արդ, ձեռնադրեալք եղեն այնուհետեւ յառաքելութիւն, իբրեւ իշխանութեամբ քարոզեալ եւ առնել սքանչելիս, զորս եւ համանգամայն ձեռնադրեալ ի բաց արձակեցին: Արդ, զիս՞րք ապա ինքն ասէ. «Ոչ ի մարդկանի եւ ոչ ի ձեռն մարդոյ» (Գղտ. Ա. 1): Այո, զի ոչ եթէ մարդ ոք զնա կոչեաց եւ աշակերտեաց, այլ Աստուած: Այս է, «ոչ ի ձեռն մարդոյ», ըստ որում եւ աստանաւր զաճակիրն ասէ՝ «Ոչ յումեքէ, այլ ի Հոգւոյն Սրբոյ»:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Այլ վերստին յիշեցուցանեմ զկարեւոր պիտանութիւն պահոց: Բայց ոչ անչափ պնդութեամբ խեղդ արկանեմ անսուաղ լինել, եւ ոչ զչափաւոր կերակուրն խափանեմ, որ տիրապէս է վայելումն, այլ յանչափ որկորստութենէ եւ ի վնասակար արբեցութենէ ուժգին սաստիւ ի բաց լինել հրամայեմ, որ մանաւանդ ապականիչ է Հոգւոյ եւ մարմնոյ, եւ բազում աղմկով եւ խռովութեամբ զոգին պաշարէ, եւ քան զիւրազարսն զժնդակագոյն՝ զգուանաւք լլկէ: Զի ո՞ւմ վայ է, թէ ոչ որոց յամէնն ի գինւոջ: Եսաւ յորկորստութենէ կորոյս զանդրանկութիւնն², ժողովուրդն նստաւ ուտել եւ ըմպել³ եւ կռապաշտել: Խնայեա ի քեզ եւ տե՛ս ի նահատակսն, զի անաւար⁴ եւ նրբագոյն մարմին զաւրեղ է, եւ ոգին՝ քաջ եւ ժիր: Առ եւ ի մաւտոյ

¹ ԱԲ դժընդակագոյն
² ԱԲ գանդրանկութիւն
³ ԱԲ ըմբել
⁴ Ա անսուր

աւրինակ զժուժկալ պահացողսս¹, զորոց Ղուկ/77ա/սս պատմարանեաց:

[ԳՂՈՒԽ ԻԸ.]

Եւ նորա առաքեալք² ի Նոգւոյն Սրբոյ, իջին ի Սելեւկիա (ԺԳ. 4):

ՅԱնտիոք լինի Պաւղոս ձեռնադրեալ ի Հոգւոյն, քարոզել ուր առաքեսցի: Այլ դու յորժամ լսես, թէ ի Հոգւոյն առաքեցան, մի՛ խնդրէր հասու լինել ամենայնին, զի ոչ միայն ձեռնադրեալք եղեն ի Հոգւոյն, այլ եւ ի բաց առաքեցան:

Արդ, իջեալք ի Սելեւկիա, ո՛չ դեգերին³ անդ յերկար՝ գիտելով, զի ի մերձաւոր քաղաքէն Տարսոնէ առեալ լինին բազում աւգտակարութիւն: Այլ առ կարեւորսն փութալով անտի «Նաւեցին ի Կիպրոս» (ԺԳ. 4), իբրու⁴ ոչ գուրով անդանաւր⁵ դաւաճանութիւն⁶, մանաւանդ զի ընդարձակեսցի քարոզութիւնն⁷, քանզի յԱնտիոք բաւական էին այնք, եւ Փիւնիկէ մերձ էր ի Պաղեստին, իսկ Կիպրոս ոչ եւս:

Եւ հասեալք ի Սաղամինա, որ էր մայրաքաղաք Կիպրացոց, պապմէին զրանն Ասպուծոյ (ԺԳ. 5):

Քանզի յԱնտիոք զամ մի ողջ արարեալ, պարտ էր եւ անդանաւր գնալ, եւ ոչ հանապազ սատ եւեթ նստել, այլ զի եւ նոքա մեծագոյն վարդապետաւքն վայելեսցեն: «Եւ ի ժողովս հրէիցն նախ պապմէին զրանն Ասպուծոյ» (հմմտ. ԺԳ. 5): Զամենայն փոյթ նոցա արարեալ յառաջագոյն, զի մի վիճաբանագոյնս զնոսա գործեսցեն: «Ունէին եւ զՅովիաննէս պաշտանեայ» (ԺԳ. 5): ԶՄարկոսէ ասէ, քանզի երկանուն էր: «Եւ շրջեալ ընդ ամենայն կղզին մինչեւ ի Պամփոս» (ԺԳ. 6): Ի մայրաքաղաքէն սկսեալ՝ անցանէին ընդ բոլոր կղզին, եկին ի Պամփոս, եւ անդ առ արմատ ցաւոցն հասանելով՝ զՀոգեմունն⁸ աշխարհին ուղղել փութացան:

¹ Բ պահողսս] պահացողսս
² ԱԲ առաքեալքն
³ ԱԲ դեգերին
⁴ ԱԲ իբր
⁵ ԱԲ անտանօր
⁶ ԱԲ դաւաճանութեան
⁷ Բ քարոզութիւն
⁸ ԱԲ զհոգմունն

Եւ գարին անդ զայր զոմն մոգ, սուր մարգարէ, հրեայ, որոյ անուն էր Բարեյեսու¹ (ԺԳ. 6):

Որպէս անդ Սիմոն մոգ, դարձեալ եւ աստանաւր հրեւի մոգ՝ հրեայ, անուն Բարշուժա, «Որ էր ընդ փոխանակի բղեշխին» (ԺԳ. 7): Այս է, զի շրջէր նա ընդ անթհիպատին Սերգեայ Պաւլոսի առն իմաստնոյ², որոյ աղաչեցեալ զԲառնաբաս եւ զՍաւղոս՝ խնդրէր լսել զբանն Աստուծոյ: Այր իմաստուն ասելն զանթհիպատն՝ ոչ է ըստ ակնաւորութեան³. եւ ահա յիւրացն տեսչիր: Թէ ո՞րպէս ոչ բազում բանից կարաւտացաւ, եւ զիս՞րդ իւրովի աղաչանաւք կամեցաւ լսել նոցա: Բայց եւ զանուանն եւս գնորին ասէ, որ զառաջիկն Սերգէս⁴ դուով, յայտ է՝ զերկրորդն⁵ նորոգ կոչեցին Պաւլոս: Եւ սքանչելի են սորա իրքն, զի նախ ըմբռնեալ կախարդութեամբ մոգին, եւ կամէր լսել զբանս առաքելոցն: Զայս ինչ եւ սամարացիքն արարին, զորս երբեմն ապշեցուցանէր Սիմոն: Բայց տե՛ս աստ զառաքեալն, զի ընդ կախարդին ոչ ինչ ասէին մինչեւ ինքն ետ զպատճառն, այլ միայն զբանն Աստուծոյ պատմէին: Եւ քանզի զայլսն տեսին Հաւատացեալս, եւ առ մի միայն Հայէին առ անթիպատն⁶, զի եւ նա Հաւատասցէ: Այլ

Ընդդէմ եկաց նոցա Ելիմաս⁷ մոգ, զի այսպէս թարգմանի անուն նորա, խնդրէր⁸ շրջել զփոխանակ բղեշխին ի հաւարոց (ԺԳ. 8):

Տե՛ս զանափառութիւն եւ զիշխանութիւն յամենայնի պատճառ չար/77ր/եաց վասթարացն, որպէս սմա, զի ահա յորժամ այլոցն քարոզէին, ոչ կարի վշտանայր մոգն, իսկ յորժամ առ Հոգէմոնն⁹ եկեալ լինէին քարոզել նմա, յայնժամ մոլէր ընդդէմ կազելով:

Այլ աստանաւր ի բաղդատութենէ՝ յաղթութիւն պայծառ երեւի, կախարդութիւնն¹⁰ յաղթահարեալ լինելով: Վասն զի Սաւղոս, որ է¹¹ Պաւլոս, զի յիտ ձեռնադրութեանն փոխեցաւ անուն նորա

¹ ԱԲ բարեյեսու
² ԱԲ իմաստնոյն
³ Բ ակնառնութեան
⁴ ԱԲ սերգես
⁵ ԱԲ զի գերկրորդն] գերկրորդն
⁶ ԱԲ անթիպատն
⁷ ԱԲ եղիմաս
⁸ Ա խնդրէր
⁹ Ա հոգեմոնն
¹⁰ ԱԲ կախարդութեան
¹¹ ԱԲ որ] որ է

որպէս Պետրոսին եւ այլոցն, «Սա լցեալ Հոգով Սրբով» (ԺԳ. 9): Զի մի՛ զասացեալսն սրտմութիւն գոլ կարծիցես, «Նայեցաւ ի նա եւ աս. Ով լի ամենայն նենգութեամբ եւ խորամանկութեամբ որդի սաքանայի» (ԺԳ. 9-10): Ոչ են բանքս անարգողի, այլ յանդիմանողի զծածկեալ չարութիւնն¹ ի նմա. զի զիստոսն եւ զանամաւթսն այսպէս պարտ է զարհուրեցանել: «Լի, ասէ, ամենայն նենգութեամբ» (ԺԳ. 9), ոչ ինչ նուազեալ ի չարեաց: «Լի խորամանկութեամբ»՝ զի կեղծաւորութեամբ կայր՝ փրկութեան ձեւով կորուսանել խնդրելով զանթհիպատոսն: «Որդի, ասէ, սաքանայի» (ԺԳ. 10): Զի զնորին գործ էր զգործ, յորմէ եւ կախարդութիւնն² կորուսիչ: «Թշնամի ամենայն արդարութեան» (ԺԳ. 10): Զի ամենայն արդարութիւն³ այն իսկ էր, զոր քարոզէրն: Բայց այսու եւ զկենցաղն նորա յանդիմանէ չար եւ զիղիս գոլ: «Ո՛չ լոնս ի թիրևիոյ զճանապարհ Տեսն զուղիս» (ԺԳ. 10): Ո՛չ ասաց, թէ ընդէ՞ր ոչ դադարէս դարձուցանէլ զանթհիպատե, այլ ընդէ՞ր թիրեոս զուղիղ ճանապարհն Տեսն: «Ոչ ընդ մեզ մարութիս, ասէ, այլ ընդ ուղիղ ճանապարհին Տեսն» (հմմտ. ԺԳ. 10): Զայսոսիկ գովելով ասէ, զճշմարտութիւնն⁴ ցուցանելով:

Եւ արդ ահա ձեռն Տեսն ի վերայ թո, եւ եղիցիս կոյր, զրեւանել զարեւ մինչեւ ի ժամանակ մի (ԺԳ. 11):

«Ձեռն»՝ զներգործութիւն Հոգւոյն ասէ, եւ այս ոչ էր պատուհաս, այլ բժշկութիւն, եթէ կամէր: Գրեթէ այսպէս ասէ, թէ ոչ ես առնեմ զայս, այլ ձեռն⁵ Աստուծոյ: Եւ ահա «եղեցիս կոյր», որով ինքն ածեալ եղեւ, եւ⁷ կամէր եւ զնա ածել: Բայց աստ ոչ լոյս որպէս շուրջ զՊաւլոսիւ փայլեաց: Իսկ ասելն, թէ «մինչեւ ի ժամանակի», ոչ էր պակաս նշան քան զկուրացուցանելն: Եւ դարձեալ տայ նմա այսու յոյս, թէ կամեցի, զի ոչ էր բանն տանջողի, այլ դարձուցանողի, զի թէ տանջել միայն կամէր, Հանապազ սանմանէր ի վերայ նորա զկուրութիւնն⁸: Բայց այժմ ոչ այսպէս, այլ առժամայն, զի զանթհիպատն շահեցի, եւ նմա տացէ ի չարեացն ապաշխարել: Վասն զի

¹ ԱԲ չարութիւն
² ԱԲ կախարդութիւն
³ Ա արդութիւն] արդարութիւն
⁴ ԱԲ զճշմարտութիւն
⁵ ԱԲ ձեռնն
⁶ Ա եղիցես
⁷ Բ > եւ
⁸ ԱԲ զկուրութիւն

ոչ ախորժէին առաքեալքն պատուհասելով զթշուառականսն երեւելիք լինել, մանաւանդ զթշնամիսն, զի առ ընտանիսն վայելչապէս պատահի այս, այլ առ աւտարան ոչ եւս, զի մի՛ ի հարկէ հաւատարն կարծիցի եւ յերկիւղէ:

Եւ անդէն անկաւ ի վերայ նորա մէզ եւ խաւար, եւ շրջէր խնդրէր առաջնորդ (ԺԳ. 12):

Արդ, նշան կուրուիթեանն¹ առաջնորդին խնդրելն էր, եւ այն յայտնի առնէր, զոր յոգևոջն նորա էր կուրուիթիւն: Եւ թէ ընդէ՞ր ոչ այլ ինչ նշան արար: Զի թերեւս այն ոչ լինէր այսմ հաւատար առ ի յրմբռնելն զթշնամին, զոր յառաջագոյն ամբաստանելով եցոյց արժանի գոլ կրելոյ դայս, զի գլառաջ/78ա/ազոյն ըմբռնեալն կախարդութեամբն, այնպիսի պատուհասիւ պարտ էր խրատել, որպէս գէտքն եւ մոգքն առ Մովսէսիւ ի ձեռն² խաղաւարտիցն խրատեալք լինէին:

Յայնժամ քեսեալ փոխանակի բղեշխին գիրսն, որ եղեն, հաւաքաց՝ գարմացեալ ընդ վարդապետութիւնն³ Տեառն (ԺԳ. 12):

Տե՛ս, զի նորա խաւարմամբն անթճիւրպտոն ոչ միայն հաւատաց, այլ զարհուրեալ եւ զարմացեալ յառաջագոյն: Եւ տես, զի ոչ լոկ բանք եւ պատրանք էին այն: Եւ տես, թէ նա ո՞րչափ սէր⁴ եւ ցանկութիւն ունէր առ վարդապետութիւնն⁵, ի սկզբանէ գոլով այնպիսի:

Բայց ոչ յամեն⁶ նոքա ի տեղւոջն, զի հաւատաց անթճիւրպտոն, եւ ոչ թուլացեալ կակղանան գիւրութեամն եւ պատուովն⁷, այլ իսկոյն ի գործ բանին՝ որ յայնկոյս էր ի գաւառն դիմեն⁸:

Եւ ամբարձեալ ի Պամփիէ պապոսեանց՝ եկին ի պերգէ Պամփիւլեայ⁹ (ԺԳ. 13):

¹ ԱԲ կուրութեան
² ԱԲ ի ծայն] ի ձեռն
³ ԱԲ վարդապետութիւն
⁴ ԱԲ սիրէր] սէր
⁵ Ա բ վարդապետութիւն
⁶ ԱԲ յամեն
⁷ Բ պատուելովն] պատուովն
⁸ Ա բ դիմեն
⁹ ԱԲ պամփիլեայ

«Ամբարձան» ասելովն՝ զարագածեալ փոյթ ընթանալոյն կամի յայտ առնել: «Յովհաննէս մեկնեալ ի ևոցանէ դարձաւ յերուսաղէմ» (ԺԳ. 13): Զհեղդութիւն նորա յայտ առնէ այսու, իբրու զի ընդերկարածիք այնուհետեւ առնէին նոքա ճանապարհ, եւ մանաւանդ զի նա պաշտանեայ էր, եւ նոքա ունէին զհոգան եւ զտազնապն, այլ ոչ բարկացան ինչ առաքեալքն ի վերայ նորա, զի ոչ կարեւոր ինչ էին իբր նորա, այլ ի դործ անդր փութային: «Նոքա գնացեալ, ասէ, ի Պերգեայ եկին յԱմփիոք Պիսիդեայ» (ԺԳ. 14): Տե՛ս, թէ զիարդ համառատէ շարագիւրն, եւ ոչ մի ըստ միջէ պատմէ մեզ:

Եւ մտեալ, ասէ, ժողովուրդն յաւուր շարբաթո՛ւ նստան (ԺԳ. 14):

Դարձեալ Հրէական ձեւով ի ժողովուրդն մտանեն, որպէս զի մի՛ մատուցեալք լիցին կամ հալածեալք, այլ զի նախ բանին ճանապարհ հորդեցին, ըստ որում եւ ոչ յառաջագոյն սոքա խաւսեցան, այլ ի նոցանէ յորդորեալք իբրեւ զաւտարս ոմանս ի բանն յորդորելով զնոսա: «Եւ յեր ընթեմնոյ գարէնս եւ զմարգարէս՝ առաքեցին առ նոսա ժողովորդապետքն եւ ասն. Արթ՛ եղբարք, եթէ իցեն ի ձեզ բանք մխիթարութեան առ ժողովուրդդ, խաւսեցարոք» (ԺԳ. 15): Տե՛ս զժողովորդապետսն, տակաւին զայս իսկ առանց մախանաց արարեալք, բայց յետ այսորիկ ոչ եւս: Առ որս ասելի է. եթէ զայստիկ ախորժէիք դուք՝ յոյժ մանաւանդ պարտ էր ձեզ մխիթարել ուրախութեամբ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Այլ աւաղ թշուառութեանս, զի իշխանասիրութիւն զամենայն ինչ վեր՛ ի վայր կործանէ, որոց առաջնորդք որպէս կուրաց պիտոյ են: Այլ երանի, թէ առաջնորդս խնդրէին այնպիսի կոյրքն, եւ ոչ յառաջ վագէին այլոց լինել առաջնորդք: Այլ թէպէտ բուռն է ախտս այս, այլ երկիւղն Աստուծոյ բաւական է զսա յաղթահարել, զի թէ յերկիւղէ կամ յամաւթոյ մարդկան բազում անգամ զախտաւոր յարձակմունս մեր խափանեմք, քանի՛ եւս թէ զերկիւղն Աստուծոյ առաջի աչաց ուղղեցին առաք/78բ/եալքն, որպէս լսես: Եւ եթէ փառս սիրես, զաստուածայինն սիրես՛ իր:

¹ ԱԲ արդ] արք

[Գ.ԼՈՒԽ ԻԹ.]

Յոգն եկաց Պաւղոս (ԺԳ. 16):

Արդ, յառաջագոյն ասացելովքն ոչ փոքր ինչ յաղագս Պետրոսի իմացեալք, այսուհետեւ զՊաւղոսի գիրսն իմացուք: Աստանաւր առաջին Պաւղոս քարոզէ, քանզի այլ ոչ եւս էր եկեալ անդ: Եւ տե՛ս զնորա հանճարն, զի ուր էր բանն սփռեալ, անդուստ զանց առնէր, եւ ուր չեւ եւս էր հասեալ, անդանաւր զեզերէր, որպէս եւ ինքն զրելով ասէ, թէ «Այսպէս առարացար աւերարանել, ոչ ուր անուանեցաւ Քրիստոս, զի մի՛ իբրեւ յայոյ հիման վերայ շինեցից» (Տօմ. ԺԵ. 20): Եւ այս բազում արևութեան նորա էր. զի ի սկզբանէ սքանչելի էր այրն, խաչեալ աշխարհի, եւ ճակատամարտեալ առ ամենայն տեսակս ճգանց, զիտէր որչափ շնորհս ընկալաւ, եւ հաւասարակչիւն զփոյթն ի ներքս մուծանէ: Ոչ զանգիտեաց ի հրէիցն յառաջագոյն, յորժամ ի մէջ բազմութեան սպառնացիլոցն յերուսաղէմ էր, եւ աստ դարձեալ ի մէջ նոցա մտանէ: Եւ տես, թէ ո՞րպէս լինի տնաւրինեալ ի Հոգւոյն ոչ քարոզել Պաւղոսի առ երուսաղեմացիսն: Զի այն միայն իսկ շատ էր անդ՝ լսելն թէ հաւատաց, այլ քարոզելով ոչ ներէին՝ թիրեւս վասն ատելութեանն¹, զոր ունէին առ նա: Սմին վասն եւ ի հեռաւոր տեղիս զնաց, ուր ծանաւթ ոչ գոյր, եւ անդ քարոզէ:

Այլ տե՛ս այժմ, զԲառնարաս տեղի տալով Պաւղոսի. եւ զիս՞րդ ոչ այնմ, զոր ինքն ածէր ի Տարսոնէ. այլ եւ որպէս Յովհաննէս Պետրոսի յամենայնի տեղի տայր, եւ մանաւանդ պատկառելի եւ մեծ քան զնա գոլով: Բայց քանզի ամենայն ուրեք ի հասարակաց աւզուտն հայէին, եւ ոչ յանձանց մեծարանս, տեղի տային միմեանց:

Եւ ընդէ՞ր յոտն յառնէր Պաւղոս, զի սովորութիւն էր յայսպէս առնել: «Շարժեաց, ասէ, զձեռնն» (ԺԳ. 16): Նոյնպէս եւ շարժել ձեւինն ի լսիլն յորդորելով: Եւ տես, թէ ո՞րպէս բանին ճանապարհ հորդէ. նախ գովութեամբ ասացեալ, թէ «Արք իսրայէլացիք» (ԺԳ. 16): Յուցանելով նոցա անուամբս այսու՝ զբազում մատակարարութիւնն² Աստուծոյ, զի հասարակաց փրկութեան, որ Քրիստոսիւ՝ զնահապետս նոցա հաճեցաւ լինել սկզբունս: Իսկ ասելովն «Եւ ոյք երկնցիք յԱստուծոյ» (ԺԳ. 16), թուի թէ զեկամուտսն ի հեթանոսաց ասէ: Այլ ոչ ասաց, թէ՛ եւ որ ի ձեզ եկք են, զի մի՛ թուիցի աստարացուցանել

զնոսա յիսրայէլէ, այլ ասէ՝ «Ոյք երկնցիք յԱստուծոյ» (ԺԳ. 16), կամ թէ զնոյն ինքն զերկիւղն Աստուծոյ ասէ:

Աստուած ժողովրդեանս այսորիկ Իսրայէլի ընտրեաց զհարսն մեր (ԺԳ. 17):

Տե՛ս զիմաստութիւն նորին եւ զգիր բանին, թէ զիս՞րդ կամ ուստի՞ սկսանի. զԱստուած կարդալով, որ է հասարակաց ամենայն մարդկան արարիչ, եւ ի սկիզբն բանին ցուցանէ ի վերուստ ի նահապետացն զերախտիսն նորուն մեծամեծս առ նոսա գոլով, որպէս եւ Ստեփաննոս առնէր:

Եւ զժողովուրդն բարձրացոյց, ասէ, ի պանդխտութենէ երկրին եզիպարացոց, եւ ի բազուկ բարձր եհան զնոսա անպի (ԺԳ. 17):

Ահաւասիկ զառաջին ուղղութիւն |79ա| ոչ նոցին ինչ զնէ, այլ հրախտեացն Աստուծոյ: Նա, ասէ, ընտրեաց եւ բարձրացոյց եւ յաղթութիւն զգեցոյց: Եւ այսոքիկ ոչ եթէ նոցունց ինչ էր գովութիւն, զի ոչ եթէ հայցեցին նա ես: Եւ յորժամ ի բազմութիւն անեցին յեզիպտոս, ասէ, յայնժամ զսքանչելիսն առաւել արար վասն նոցա: Զսոյն եւ մարգարէքն¹ յիշեն միշտ՝ որ ինչ յեզիպտոս եղին իրքն: Եւ տես, թէ ո՞րպէս զժամանակաւք² պատահարացն զանց առնէ, եւ զնոցանէ զամբաստանութիւնն ի մէջ ոչ ածէ, այլ նոցին թողացուցանէ խորհել: Եւ միայն զԱստուծոյ մարդասիրութիւնն³ յիշեցուցանէ:

Եւ իբրեւ քառասնամեայ ժամանակ կերակրեաց զնոսա յանապարհին, ասէ (ԺԳ. 18):

Ապա եւ զքնակութիւն երկրին, որ տուաւ ցեղիցն վիճակաւ, ասէ. «Եւ բակեաց զագս եւթն յերկրին Քանանու, եւ ժառանգեցոյց ւոցա զերկիրն նոցա» (ԺԳ. 19): Ապա եւ զյոլովութիւն ժամանակացն ասէ. «Իբրեւ ամս չորեքհարիւր եւ յիսուն» (ԺԳ. 20): Եւ յետ այնորիկ ես նոցա զատաւորս: Զկնի անապատին եւ Յեսուայ ասէ. «Մինչեւ ի Սամուէլ մարգարէ» (ԺԳ. 20): Աստանաւր զզանազան տնաւրինեալ իրքն՝ որ ըստ նոցա էր՝ յայտնէ, զի ի ձեռն յիշելոյ զիրսն, որ յեզիպտոսէ⁴ եւ այսր՝ բաւա-

¹ ԱՐ ատելութեան
² ԱՐ մատակարարութիւն

¹ Բ զմարգարէքն
² Գ զժամանակ
³ Բ մարդասիրութիւն
⁴ ԱՐ յեզիպտոս

կան լիցին լսաւդքն ի միտ առնուլ զառ ինքեանս զբարեմտութիւն¹ սոցա:

Եւ անտի յառաջ խնդրեցին, *ասէ, թագաւոր* (ԺԳ. 21):

Եւ ոչ ասէ զանգիրտութիւն եւ զանաւրէն յանդգնութիւն նոցա, այլ յամենայնի զԱստուծոյ մարդասիրութիւնն²: «Եւ եպ, ասէ, նոցա զՍաւուղ որդի Կիսեայ, այր յազգէ Բենիամենի, ամս քառասուն: Իրրու փոխեաց զնա³, յարոյց նոցա Գ՛աւիթ թագաւոր, որում եւ ասաց վկայութեամբ՝ յայր է, թէ առ Սամուէլ, գրի գ՛աւիթ որդի Յեսեայ այր ըստ սրբի իմում, որ արասցէ զամենայն կամս իմ» (ԺԳ. 21-23): Յոյժ վայելչապէս զԴաւիթ միայն դուրստիւ ղնէ, եւ ասացելովքս ցուցանէ՝ «Զի ի նմանէ էր Բրիսպոս», որ ոչ էր փոքր վկայութիւնս այս՝ առ ի Հաւատալ ի նմանէ լինել Քրիստոսի: «Ի սորա զաւակէ, ասէ, ըստ աներեացն յարոյց Աստուած Իսրայելի գիրկիցն Յիսուս» (ԺԳ. 23): Արդ, վերագոյն ասացելովքս յայտ արար նոցա, թէ եւ այժմ ըստ առաջին սովորութեանն⁴ զՈրդին իւր առաքեաց Աստուած առ մշական յայդին, որպէս եւ զծառայան յառաջագոյն: Իսկ ըստ⁵ աւետեացն զայն ասէ, զոր առ Դաւիթ եւ ԱրքաՀամ եւ մարգարէիւքն կանխաձայնեալ:

Ըստ յառաջագոյն քարոզութեանն⁶ Յովհաննու առաջի երեսաց մտի նորա, մկրտութիւն սպաշխարութեան ամենայն⁷ ժողովրդեանն Իսրայելի: Եւ իբրև լնոյր Յովհաննես զընթացսն⁸, ասէր. Չո՞ որ կարծէք զինն, թէ իցեմ, չեմ⁹ ես այն, այլ ահա զայ զկնի իմ, որում չեմ արժանի զկալչիկս ոտիցն լուծանել (ԺԳ. 24-25):

Բերէ ի մէջ զՅովհաննէս Հանդերձ մեծամեծ վկայութեամբքն, զոր քարոզէր: Սոյնպէս եւ Յովհաննէս աւետարանիչ զրելով զսկիզբն Աւետարանին՝ փութալով¹⁰ առ նա ապաւինի, քանզի մեծ էր անուն նորա յամենայն տիեզերս: Եւ ոչ ասէ զիրան ինքեանէ, այլ զնորին վկայութիւնս յառաջ բերէ: Յովհաննէս վկայէ զնմալ⁷⁹րնէ, ասէ, եւ

¹ Աբ գբարեմտութիւն
² Աբ մարդասիրութիւն
³ Բ նա
⁴ Աբ սովորութեան
⁵ Աբ > ըստ
⁶ Բ քարոզութեան
⁷ Բ զամենայն
⁸ Աբ զընթացսն
⁹ Ա չեմ
¹⁰ Բ փութով

ոչ վայրապար, այլ զի ամենեքեան նմա ընձայէին¹ զփառան, թէ «Նա է Բրիսպոսն»: Եւ նա զայն ի բաց² ընկենոյր յիւրմէ, որ ոչ փոքր ինչ էր առնելն զայս. զի եւ ոչ իսկ է Հաւասար զպատիւ փառաց, զոր ոչ ոք տայ եւ զայն, զոր զմենեքեան շնորհեն՝ ի բաց վարել յինքեանէ, եւ ոչ զայն միայն, այլ եւ այնչափ ամփոփմամբ՝ զինքն ի խոնարհ մատուցանել:

Արք եղրարք՝ որդիք արբահամեան փոհմին, եւ որ ի ձեզ երկիւղածք իցեն յԱստուծոյ (ԺԳ. 26):

Դարձեալ ի Հաւրէ անտի կոչէ զնոսա, զի որդիքն Հաւրն նմանեցին: «Ձեզ, ասէ, բանս այս փրկութեան³ առաքեցաւ»: Յամենայնի զայն ճեպի ցուցանել, թէ ընտանի է նոցա բարին, զի մի՛ իբրեւ աւտարի ումմն Հայեցաւդք եղեալ փախչիցեն⁴: Աստանաւր զձեզդ՝ ոչ Հրէիցն տայ, այլ ասելով՝ «Ձեզ բանս այս» (ԺԳ. 26), այնոցիկ ասէ՝ որ ի բաց լինին պատառեալ յայնցանէ, որ սպանանել զՔրիստոս յանդրանեցան: Եւ յայտ առնէ զասացեալս միւս բանն, զոր ի վերայ բերէ. «Բայց որ ըրնակեալ են յերուսաղէմ հանդերձ իշխանաւրն նոցա անծանալթ եղեն ի նմանէ, եւ ըստ բարբառոյ մարգարէիցն, զոր յամենայն շարաթս ընթեռնուին, դարեալ կարարեցին» (ԺԳ. 27): Ո՛չ զիտացին զնա, ասէ, եւ ո՞րպէս կամ զիա՞րդ ոչ զիտացին՝ Յովհաննու այնչափ քարոզելով: «Նա եւ մարգարէրն, ասէ, աղաղակէին»: Ապա ղնէ եւ այլ ամբաստանութիւնս:

Եւ ոչ մի ինչ պարճառս մահու գրեալ՝ խնդրեցին, ասէ, ի Պիղատոս սպանանել զնա (ԺԳ. 28):

Որ ոչ էր այս անգլիտութեան. քանզի զիցուք, թէ իբրեւ զՔրիստոս ոչ ընդունէին զնա, սպանանէին ընդէ՞ր, եւ զայն յայլազգոյն⁵ խնդրելով: Տեսանե՞ս ո՞րչափ փոյթէ էին ի սպանանել: Ասէ եւ զյեղանակ մահուն. զի յայտ լիցի, թէ առ ի դատելոյն զնա անիրաւարար՝ դատել կատարեցին ասէ: Այն է, զի ամենեքեան դատապարտեցին զնա, թէ մահապարտ է: Միանգամայն եւ զնոցանէ ամբաստանէ մեծապէս⁶, զի առն այլազգւոյ մատնեցին զնա, զի ոչ ասէ, թէ Հանդիպեցան իրացն, այլ «խնդրեցին», «եւ ոչ մի ինչ պարճառս մահու գրեալ»

¹ Աբ ընծայէին
² Ա բ զայն ի բաց] ի բաց
³ Բ փրկութեան
⁴ Աբ փախչիցին
⁵ Բ այլազգույն
⁶ Աբ մեծապէս ամբաստանէ] ամբաստանէ մեծապէս

սպանին զնա, զոր եւ Պետրոս ասաց, թէ «Ի դաբելն նորա արձակել» (ԺԳ. 13): Արդ՝ անգիտութեան էր այս սխալանք՝ քաւ լիցի:

Այլ քանզի յոյժ սիրէր զնոսա Պաւղոս եւ կամէր զփրկութիւն նոցա, տե՛ս թէ՛ ո՞րպէս եւ յաղագս նոցա պատասխանատրէ Հանդարտաւրէն, թէ՛ ոչ դիտացին զնա, եւ ոչ զայս միայն, այլ եւ ցուցանել փութայ թէ՛ այսպէս պարտ էր լինել, տնաւրէնութիւն զնէ՛ զիրան գոլ ասելով. «Եւ իրրեւ կարարեցին զամենայն, որ վասն նորա գրեալ էր» (ԺԳ. 29): Վասն զոր զի՞նչ¹ մեծագոյն ժպրհութեան նշանակ, զի ձաղեցին՝ թքին, կատակեցին եւ Հաւանեցուցին զՊիղատոս ի իսաչ Հանել զնա: «Եւ իշուցեալ ի փապրե՛ն եղին ի գերեզմանի» (ԺԳ. 29): Տե՛ս, զի ի նոցանէ թաղեցաւ, որոց խոստացեալ էր լինել փրկութիւն:

Այլ Աստուած յարոյց զնա ի մեռելոց (ԺԳ. 30):

Տեսանե՞ս եւ զսա ի նմին Հոգւոյ շարժեալ որպէս |80ա| Պետրոս, այնպէս ի վեր եւ ի խոնարհ, զչարչարանան, զգերեզմանն եւ զյարութիւնն² քարոզելով: Այլ ուստի՞ է յայտ, թէ յարեաւ, կամ ո՞վ են վկայք: Զայս զարձեալ ցուցանէ ի նոցունց իսկ ի վկայիցն, եւ ապա ի գրոց: «Երևեցաւ, ասէ, աուրբբ բազմաբ այնոցիկ՝ որ ելեալ էին ընդ սմա յերուսաղէմ, այսինքն՝ ի Գալիլէ՛³ ի Նրեսստան, որք եւ արդ իսկ վկայք են նորա առ ժողովորդն» (ԺԳ. 31-32), առ այն, որ սպան զնա: Արդ, եթէ՛ ոչ աստուածային զարութեամբն Հաստատեալ էին եւ ստուգեալ, թէ Աստուած է Քրիստոս, ոչ տային այսպիսի վկայութիւն առ սպանաւորն եւ արիւնահեղս:

Ապա եւ ի գիրս ապաւինի ուժգին առնելով⁴ զվկայութիւնն: «Եւ մեր ձեզ աւերարանեմք զխոստումն, որ առ հարսն եղեալ էր: Զի գնոյն կարարեաց Աստուած առ մեզ որդիս նոցա՝ յարուցեալ զՅիսուս⁵» (ԺԳ. 32-33): «Զխոստումն⁶», ասէ, Հարքն ընկալան, իսկ զկատարումն⁷ դուք: Ապա զԴաւիթ եւ զԵսայի ածէ վկայս ասացելոցն՝ զՀաւատարիման եւ զյայտնիս: «Որպէս եւ ի Սաղմոսին գրեալ է յերկրորդում, Որդի իմ ես դու, ես այսաւր ծնայ գրեզ» (Սաղմ. Բ. 7): Այսու յայտ առնէ, թէ Որդի է Աստուծոյ, որոյ եւ այլ վկայութիւնքն ի Սաղմոսի անդ Հեսեւին:

¹ Ա ինչ
² Բ գարութիւն
³ Ա ի գաղիլիէ, Բ ի գալիլիէ
⁴ ԱԲ առնել զվկայութիւն
⁵ ԱԲ զքրիստոս] գլխուս
⁶ ԱԲ զխոստումն
⁷ Բ զկատարումն

Եւ զի յարոյց զնա ի մեռելոց, եւ ոչ եւս դառնալոց է յապականութիւն, այսպէս ասէ Եսայեա՝ թէ քաց քեզ զսրբութիւնսն Դաւթի զհաւաքարիմս (ԺԳ. 34):

Ասա՛ ի զգուշութեամբ պիտոյ է Հայել յասացեալս, նախ յիշեացուք զասելն Ամասիայ քրմի Բեթելայ առ աստուածայինն Ամովս, թէ՛ «Երբ գնալ եւ մի՛ ասար մարգարէանար, զի սրբութիւն թագաւորի է» (Ամովս Է. 12-13): Ուստի իմանամք ապա սրբութիւն Դաւթի ասել՝ կամ զվկայելութիւն խորանին, զոր պատրաստեաց կանգնեաց Դաւիթ, եւ Հանգոյց անդ զտապանակն, յորում կարգեաց եւ զսաղմոսանուագան, կամ զիշխանութիւն աթոռոյն ասէ սրբութիւն եւ զփառս թագաւորութեան Դաւթի, որ յարութեամբն Քրիստոսի Հաստատեցաւ, ըստ այնմ, թէ «Յաթոն Դաւթի նսրցի» (Ես. Թ. 7), եւ նա ինքն է կեկեղցի Աստուծոյ, յորոյ վերայ թագաւորեաց Քրիստոս, սրբեալ զնա մշտնջենական, զոր Հաւատարիմ ասելովն նշանակէ: Յայս Հայի եւ այն, թէ «Տաց քեզ զհեթանոսս» (Սաղմ. Բ. 8): Իսկ ի կէս աւրինակս՝ «Տաց ձեզ, ասէ, զսրբութիւնս Դաւթի» (ԺԳ. 34): Յայտ է՝ զՔրիստոս, որ իւրով յաւիտենական նոր ուխտիւն, այսինքն՝ իւրով արեամբն ոչ միայն տանն Դաւթի, այլ եւ ամենայն աշխարհի եղեւ սրբութիւն:

Քանզի եւ ի միսումն ասէ. Ոչ քացես սրբոյ քում քեսանել զապականութիւն (ԺԳ. 35):

Այսու զՀաւասարազաւր փրկագործութիւնն¹ Հաւր եւ Որդւոյ յայտնէ՝ «յոչ քացես» ասելն: Բայց ի միտ առ յասացելոցս՝ անապական քարոզեալ զնա եւ նախ քան զընանիլն² ի գերեզմանի, որ է տեղի ապականութեան, զի ոչ ասէ, թէ վեր առցես զնա յապականութենէ, այլ «ոչ քացես» բնաւ տեսանել կամ զփորձ առնուլ, զի կարկեացէ զասացաւորն այլայլելի զոլ զնա:

Եւ տես, թէ զիա՞րդ ոլորէ զբանն մանուածով ի նահապետացն, ի մարգարէիցն, ի գաւակէն, որ ը|80բ|ստ աւետեացն, ապա զՅովհաննէս ի մէջ ածէ ընդ այլ մարգարէսն, զորոց եւ ասէ զատելով³ լցին զամենայն գրեալսն: Ապա վկայս յարութեանն⁴ զառաքեալսն ածէ, ապա զԴաւթի վկայութիւնն⁵ շարամանելով զՀինն եւ զնորս,

¹ ԱԲ փրկագործութիւն
² Ա զընիւն, Բ զընիւն
³ ԱԲ դատելովն
⁴ ԱԲ յարութեան
⁵ ԱԲ վկայութիւն

որպէս զի ի ձեռն երկաքանչիւրոցն Հաւատարմացուցէ զբանն քաղցրութեամբ: Քանզի թէ ասացեալ էր, թէ «Ըմբոնցեք զեա դուք եւ սպանեք», ի միտս իւրեանց աւտարացուցանէր զնոսա: Սմին վասն, ոչ իբր Քրիստոս ասպանից խաւսի, եւ ոչ որպէս աւտար¹ բարութիւնս ընձեռեւրով նոցա, այլ ընտանի եւ Հաղորդ: Քանզի յոյժ փափաքելի էր նոցա անուեն Դաւթի, ապաքէն ի ձեռն որդւոյ նորա, եւ ընդ թագաւորութեամբ նորա զնոսա լինել ասէ: Եւ տես, թէ զիւ՞րդ գովաստիւ յիշէ զԴաւիթ եւ զմեծ վկայութիւնն² Աստուծոյ ածէ ի մէջ վասն նորա, թէ «Գփի գԴաւիթ որդի Յեսսեայ այր ըսք սրբի իմում» (ԺԳ. 22):

Այլ զի մի՛ այսոքուք նախասացեալքն զԴաւթէ գոլ կարծիցին³ ածէ վկայ. «Այլ Դաւիթ յազգի անդ իրում պաշտեաց զԱստուած, եւ կամս Աստուծոյ քաղաքավարեալ նեջեաց» (ԺԳ. 36): Որպէս Պետրոս յառաջագոյն խաւսի զնմանէ իբր զսկզբնաւոր զիրէ, առ որ աւետիքն Աստուծոյ եղեն: «Պարք է, ասէ, համարձակութեամբ ասել վասն նահապետին Դաւթի» (Յ. 29): Եւ աստ ոչ ասէ Պաւղոս, թէ վախճանեցաւ, այլ թէ «Յաւելա առ հարս իւր եւ երես զապականութիւն» (ԺԳ. 36): Տեսանե՞ս, թէ ո՞րպէս սա ուժգին բանիւք բարբառի: Չայս իսկ ոչ ուրեք ասաց Պետրոս այսպէս:

Եւ իբրեւ ամբացոյց զբանն, որ վասն յարութեանն⁴ Քրիստոսի, Համարձակապէս եւ աւետեալքն⁵ յորդորէ. «Յայրնի լիցի ձեզ եղբարք, զի սովա ձեզ թողութիւն մեղաց Աւերարանի: Եւ յամենայնէ, յորմէ ոչ կարացեք արիւնարն Մովսէսի արդարանալ, սովա ամենայն, որ հաւարայ՝ արդարանայ» (ԺԳ. 38-39): Եւ ընդէ՞ր ոչ ածէ զվկայութիւնն⁶ ի ձեռն, որոյ Հաւատալի էր՝ «Եթէ թողութիւն մեղաց սովա փութեալ լինի»: Քանզի այս էր մեծագոյն փոյթն՝ ցուցանել, եթէ յարեաւ, եւ այսմիկ խոստովանելի եղեալ, ապա եւ այն իսկ աներկբայելի լինէր ի ձեռն այսմ: Եւ այլազգ. քանզի կամէր զնոսա ի փափաքումն ածել մեծագունիս⁷ այս մահու, որով «թողութիւն մեղաց Աւերարանի», ապա ուրեմն ոչ ի բաց լքեցելոյ էր մահն նորա, այլ մարգարէութեանց լրումն: Նա եւ սքանչելի, զի թաղեալն ի գերեզմանի թողու զմեզս առաւել քան զաւրէնսն: Եւ ոչ ասաց, թէ յորմէ ոչ կամեցաք⁸, այլ թէ «Ձոր ոչ կարացեք արիւնարն

1 Ա աւտար
 2 ԱԲ վկայութիւն
 3 ԱԲ կարծիցեն
 4 Բ յարութեան
 5 Գ աւետօքն
 6 ԱԲ զվկայութիւն
 7 ԱԲ մեծագունի
 8 ԱԲ կամեցայք

Մովսէսի արդարանալ» (ԺԳ. 38), սովաւ ամենայն որ Հաւատայ, ո եւ իցէ՛ արդարանայ՝ յաւրինացն ոչ ինչ շահելով: Արդ, այս ո՛ր քան երախտիք ոչ իցէ. վասն այսորիկ յետոյ եղ զթողութիւնն¹ եւ մեծագոյն զսա ցուցանէ, յորժամ անհնար էր աւրինաւքն լինել այսմիկ:

Ապա փոխաբերեալ լինի բանիւն, ի վերայ նոցա Հասուցանելով զերկիւղն եւ զսպառնալիսն. նախ ցուցեալ զփափաքելին նոցա զաւրէնսն արտաքս ելեալ, զի ո՛չ կարացին նովաւ արդարանալ, եւ ի պատճառ/ճաշածին զեզբերի², թէ «Որ հաւարայ՝ արդարանայ» (ԺԳ. 39): Եւ եթէ մեծամեծ եղեն բարութիւնք նոցա Հաւատովքն՝ ցուցանէ ի Հպատակ լինելն, եւ զմեղակ³ չարիք յոչ լսելոյն: Իսկ Ստեփանոս վայելչապէս զայս ոչ առնէր, զի ի սպառնալիսն միայն եւ ի նոցա չարութիւնն⁴ զբանն Հանգուցանէր⁵: Քանզի Հանդերձեալ էր մեռանել, տեսեալ զնոսա ի սպանանել եւ ոչ յուսանել պատրաստ, այլ եւ ցուցանէր, թէ վայելչապէս աւրէնքն քակեալ լինի:

Իսկ սա ոչ եւս այսպէս, այլ սպառնայ եւ երկեցուցանէ միայն, եւ ի Հեշտականս զբանն⁶ Հասուցեալ՝ յիշեցուցանէ սպա մարգարէութիւնս պատմութեամբ, առ որս բազում կրեցին չարիս, եւ զայս ի կատարման բանին շարազրէ ասելով. «Զգոյշ լերուք, գուցէ եկեսցէ ի վերայ ձեր սպանալիք մարգարէին, քեսեք արհամարհալոք եւ զարմացարուք եւ եղծարուք» (ԺԳ. 40-41): Տե՛ս, թէ ո՞րպէս խոշորագոյն գոլով բանին Համառաւտեալ լինի: Մի՛ Հասցէ ի վերայ ձեր առ այլս ասացեալն, թէ «Գործ մի գործեմ ես, որում ոչ հաւարայք, եթէ որ պարմեսցէ ձեզ» (ԺԳ. 41): Արդ, մի՛ սքանչանայք, ասէ, եթէ⁷ անհաւատալի ձեզ թուի գոլ իրքս այս, զի այսմ այսպէս լինել յառաջագոյն ի վերուստ⁸ առ Հարբքն⁹ ասացեալ է: Եւ զի խիտ եւ բազմիմաստ էր զիտողութիւն բանիցս, եւ թէ նոքա բովանդակապէս լսելով ի միտ ոչ առին, այլ աղաչէին զարձեալ զնոյն լսել, ոչ ինչ էր սքանչելի:

1 ԱԲ գթողութիւն
 2 Ա ղեզերի
 3 Բ ղժղնդակ
 4 ԱԲ չարութիւն
 5 ԱԲ յանկուցանէր
 6 ԱԲ բանն
 7 ԱԲ թէ] եթէ
 8 ԱԲ ի վեր] ի վերուստ
 9 Բ հարբք

ո՛ւ անարգեցին ինչ զնոսա, եւ ո՛ւ ընդարձակեալ ի բացեայ գնալով տարածեցին վաղվաղակի զքարոզութիւնն¹, մինչեւ պատասխանի արարեալ նոցա, եւ անպարտս յամբաստանութենէ զինքեանս առ իւրեանցսն ցուցեալ, եւ ապա մանաւանդ ետուն զանձինս ի Հեթանոսս: Զի թէ Պետրոս պատասխանելոյ կարաւտանայր առ կատակաւոսն, յոյժ մանաւանդ սոքա:

Եւ ասելովն, թէ «ձեզ նախ²», հցոյց, թէ յառաջագոյն նոցա պարտ էր խաւսել զբանն քան Հեթանոսաց, եւ ասելովն, թէ «պարտ էր», զնոյն յայտ արար, թէ Հարկաւոր էր իրքն: Իսկ նոքա, զոր ինչ առ մարգարէան առնէին՝ ասելով «Մի՛ խաւսիք ընդ մեզ յանուն Տեառն», զնոյն առնեն եւ աստ, զոր ասելովն, թէ «Դուք մերժեցր զնա» (ԺԳ. 46), զայս ինչ յայտ առնէ, թէ ոչ մեզ, ասէ, մերժեցէք, այլ զբանն Տեառն, զի /82ա/ ոչ եթէ առ մեզ է ամբարտաւանութիւնդ առ ի ձէնջ, այլ ընդ Աստուծոյ: Եւ զի մի՛ ոք բարեացն Հաղորդս գոյ կարծեսցէ զնոսա յասելն, թէ ո՛ւ արժանիս դատին զինքեանս կենացն յաւիտենից, ամին վասն ասաց, թէ «Դուք մերժեցր զնա»: Եւ ոչ ասաց, թէ անարժանք էք, եւ տանջանք եւ վայ կայ եւ մնայ ձեզ, այլ թէ դուք Համարիք զանձինս: Բազում Հեզութեամբ եւ Համարձակութեամբ լի է բանս: Եւ քանզի անպատասխանիս արար զնոսա, ապա ասէ. «Յայսմ յեփէ դառնամք ի հեթանոսս» (ԺԳ. 46): Տե՛ս եւ աստ զառաւել գուլթն: Ոչ ասաց, թէ ի բաց թողումք զձեզ, այլ որպէս թէ Հնար է մեզ դարձեալ աստանաւր դառնալ: Եւ զի ասաց՝ «Դառնամք ի հեթանոսս», զայս վկայութեամբ ի մարգարէէն Հաստատէ, ցուցանելով, թէ այսմ լինել առ Հեթանոսս, ոչ ի ձերոյդ եղեւ ամբարտաւանութենէ:

Այլ քանզի այսպէս պատուիրեաց մեզ Տէր (ԺԳ. 47):

Եւ ձեզ ի բաց ելանել եւ նոցա ի ներքս մտանել՝ ոչ առ ի մէնջ, այլ առ ի ձէնջ եղեւ, որ եւ յառաջ էր քան զձեզ յԱստուծոյ կարգեալ: «Եղի, ասէ³, զբեզ ի լոյս հեթանոսաց՝ լինել քեզ փրկութիւն» (ԺԳ. 47): «Լոյս»՝ աստ զՀաւատոցն ասէ, իսկ «փրկութիւն»՝ զգիտութիւնն, որ եւ է իսկ փրկութիւն մեծ՝ գիտելն յո Հաւատայ, որ կարաւոն է փրկել: Եւ զի մի՛ զայս լսելով Հեթանոսացն կարծիցեն, թէ ինքեանց փրկելովն ոչ ամենեքեան Հանդիպեսցին բարութեանցն, ի վերայ ածէ զմարգա-

¹ Աբ գարդուրութիւն
² Բ > նախ
³ Աբ > աստ

րէութիւնն¹ ասելով. «Մինչեւ ի ծագս երկրի» (ԺԳ. 47): Տե՛ս զաւետիւնս եւ զխոստումնս, եւ լոյս, եւ փրկութիւն: Զայս ասէր, զի ի² Հեթանոսացն լսելով յաւժարագոյնք լինիցին, տեսանելով զի Հրէիցն պարտ էր լսել յառաջագոյն, եւ ահա ինքեանք խոստամբքն վայելին, որ զի այս մանաւանդ զՀրեայսն զկծեցուցէ:

Զայս լուեալ հեթանոսացն՝ ուրախ լինէին եւ փառաւոր ամենի գրանն Տեառն³, եւ հաւաքացին որք էին կարգեալ ի կեանս յաւիտենից⁴ (ԺԳ. 47):

Այսինքն՝ որոշեալ յԱստուած՝ ընտրութեամբ եւ Հոգւով: Տե՛ս, ո՞րպէս եցոյց մեզ Ղուկաս զյառաջահրաւէր կանխատես աւգտակարութիւնն⁵. ոչ ասաց պարզաբար, թէ ի Հեթանոսացն Հաւատացին, այլ թէ ամենեքեան, «որք էին կարգեալ ի կեանս յաւիտենից»: Եւ այս իսկ է նշանակ, թէ ըստ կամացն Աստուծոյ եղեւ ընտրութիւն նոցա՝ կարգաւ եւ ոչ Հարկաւ, զորս յառաջագոյն գիտէր, ասէ, եւ նախասահմանեալ էր: Զայս, ասէ, լսելով՝ որք ի Հեթանոսացն էին, ուրախ լինէին⁶, որք եւ յետ սակաւուց մատուցեալ եղեն ի Հաւատս:

Եւ քրօր քանն Աստուծոյ ընդ ամենայն գաւառն (ԺԳ. 49): Գիտանակ ասելոյ, թէ քարոզութեամբն կրեալ լինէր եւ ընկալեալ ի նոցանէ: Եւ յայտ առնէ այսու, թէ ոչ դադարեալ զանգիտեցին ինչ առաքեալքն վասն նախանձու նոցա, այլ ի դործն քարոզութեան յաւելուին, զի եւ մեզ ուսուցեն, թէ վասն այլոց նախանձու եւ Հակառակութեան զբարին ոչ է պարտ խափանել: Եւ տե՛ս դարձեալ, թէ որպէս զբանն Աստուծոյ առաքելովքն Հալածելով Հրեայքն յինքեանց՝ այլոց մեծամեծ բարութիւնս կազմեն. զի ահա ոչ ի քաղաքին միայն, այլ եւ ի գաւառսն սփռեցին զքարոզութիւնն⁷:

/82բ/ Բայց հրեայքն գրգռեցին զպաշտաւնեայ կանայս զգասար եւ զգլխաւորս քաղաքին, եւ յարուցին հալածանս ի վերայ Պաղոսսի եւ Բառնարայ եւ հանին զնոսա ի սահմանաց իւրեանց (ԺԳ. 50):

¹ Աբ գմարգարութիւն
² Բ > ի
³ Ա գաստուծոյ] տեառն
⁴ Բ յաւիտենից
⁵ Աբ օգտակարութիւն
⁶ Աբ > ուրախ լինէին
⁷ Աբ գարդուրութիւն

Տեսան՞ս, թէ որչափ իրս վճարեցին Հակառակորդքն քարոզութեանն¹, եւ թէ յորպիսի յանդգնութիւնս եւ ի չարութիւնս, զոր ինքեանք ոչ զաւրեցին, ետուն Հաւանութիւնս զլիւաւորաց եւ կանանց զգաստից տիկնանց, եւ մեծամեծաց քաղաքին, եւ զնոսս ի մարտ յարուցեալ արարին նեղութիւնս Պաւղոսի եւ Բառնաբայ, եւ Հալածեցին զնոսս ի սահմանաց անտի իւրեանց:

Եւ նոցա թալթափեալ զփոշի ոտիցն ի վերայ նոցա՝ եկին յԵկոնիոն² (ԺԳ. 51):

Աստանաւր ահագին իրուքն, զոր արարին, երկիւղ արկանէին նոցա. զի այնպէս այնուհետեւ Հրամայեաց Քրիստոս, թէ «Որ ոչ բնկալցին զձեզ, զփոշի ոտից ձերոց թալթափեսցիք ի վկայութիւն նոցա» (Մրկ. Թ. 5): Եւ նոքա ոչ թէ վայրապար զայն ինչ արարին, այլ յորժամ ի նոցանէ Հալածեալ եղին: Այլ այս՝ աշակերտացն ոչ ինչ արար վնաս, այլ առաւել կային եւ մնային ի բանին Տեսուն, զորոց եւ ասէ, թէ «Աշակերտքն լնուին խնդութեամբ եւ հոգով Սրբով» (ԺԳ. 52), թէպէտ Հալածեալս տեսին զվարդապետսն, զի կարիք նեղութեան ոչ ի բաց բառնայ զհամարձակութիւն վարդապետաց եւ ոչ զփոյթ աշակերտաց: Կամ թէ զնոցանէ առ որս չոգանն՝ ասէ, թէ «լնուին խնդութեամբ եւ հոգով Սրբով», զի եկին Հասին վարդապետքն նոցա, զի բազում է բնութեամբ զաւրութիւն Աւետարանին:

Եւ եղև յԵկոնիոն¹ ի միասին մտանել նոցա ի ժողովուրդն հրէից եւ խաւսել նոյնպէս (ԺԴ. 1):

Զի՞նչ է «ի միասին մտանելն»: Յայտ է՝ զերկոցունցն² նշանակել, զՊաւղոսէ եւ զԲառնաբայ ի մտանելն ի ժողովսն եւ քարոզել զբանն, նոյնպէս որպէս յԱնտիոքա: «Մինչևի հաւաքալ հրէից եւ յունաց բազմաց յոյժ» (ԺԴ. 1): Դարձեալ ի հրէից ժողովսն մտանեն: Տե՛ս, թէ ո՞րպէս ոչ ինչ զանգիտէին ի նոցանէ. այլ եւ ասացեալ բազում սեպհակաւորութեամբ, թէ «գառնամք ի Հեթանոսս», սակայն ի բաց բառնան զարձեալ առ նոսս մտանելովն՝ զպատճառս եւ զպատասխանիս նոցա: Իսկ յոյնս աստ՝ զայնոսիկ թերեւս ասէ, որ յունարէն խաւսէին ի նոցանէ, վասն զի ի միջի նոցա բնակեալ էին:

Բայց անհաւան հրեայքն, ասէ, որք ո՛չ Հաւանեցան, յայտ է՝ յարուցին եւ չարացուցին զանձինս հեթանոսացն ի վերայ եղրարց (ԺԴ. 2):

Դարձեալ զՀեթանոսս յարուցանեն ի վերայ, իբրեւ թէ ինքեամբք ոչ շատանալով ի չարին: Զի՞նչ է «յարուցին» եւ «չարացուցին», այսինքն՝ դաւաճանեցին զառաքեալսն՝ բազումս չարախաւսելով զնոցանէ, եւ զի անամբողջ էին Հեթանոսքն, փոխադրեցին զնոսս չարութեամբ: Եւ զիա՞րզ արդեւք ոչ զնացին անտի, զի ոչ եղեն Հալածեալք, այլ մարտուցեալք միայն Հակառակելով, եւ զամենայն ինչ յԱստուած ապաստան արարեալ:

Բազում ժամանակս շրջէին՝ համարձակեալք Տեսուն վկայութեամբ եւ րանի շնորհաց իւրոց, փալով նշանս եւ արուեստս լինելոյ ի ձեռս նոցա (ԺԴ. 3):

[83ա] Արդ, մի նուազութիւն³ իրս կարծիցես զասկն Պաւղոսի զՀոգհաննեսէ, «Որ վկայեացն առաջի պոնտացոյ Պիղապոսի» (Ա. Տմբ. Զ. 13), քանզի այն իսկ վկայութիւն յայնժամ յորդորէր եւ գործէր զհամարձակութիւն առաքելոցն: «Վանդերձ րանի շնորհացն» եւս, այսինքն՝ որով բազում ժամանակս շրջելով՝ նշանս եւ արուեստս առնելով, համարձակեալք լինէին: Բայց Հանդերձ սոքիմբք՝ առաւել եւս համարձագոյնս առնէր զնոսս յաւժարութիւնն իւրեանց:

¹ Բ քարոզութեան
² ԱԲ յիկոնիոն

¹ ԱԲ յիկոնիոն
² ԱԲ գերկուցն] գերկոցունցն
³ ԱԲ նուազութեան

Եւ եղեն հերձուածք ի բազմութեան¹ քաղաքին. ոմանք էին ի հրեայսն եւ ոմանք յառաքեալսն (ԺՂ. 4):

Ոչ փոքր ինչ էր Հերձանիլն ի միմեանց. եւ այս է, զոր ասաց Քրիստոս. «Ոչ եկի քալ խաղաղութիւն, այլ սուր» (Մարթ. Ժ. 34): «Իբրեւ եղև դիմել² հերթանոսացն եւ իրէիցն իշխանաւրն³ իրեանց ի թշնամանել եւ ի քարկոծել գնոսա, ազդ եղեալ նոցա փախեան ի քաղաքս լիկոնացոց եւ ի Լիսպրոս եւ ի Դերբէ եւ շուրջ գաւառսան, եւ անդ աւերարանէին» (ԺՂ. 5-6): Հայեաց դարձեալ, թէ ո՞րպէս ի ճահ տարածանել կամելով զքարոզութիւնն⁴ յամենեսեան, եւ յետ տարածանելոյն աճամար՝ դարձեալ զնոսա արտաքս Հաննն: Այլ իբրև արչաւենն նոցա դառն ցասմամբ ազդ եղև առաքելոցն, ոչ կացին մնացին անդէն, այլ խնամ արկեալ Հաւատացելոցն՝ զի մի՛ առաւել բորբոքեսցեն ի նոսա զցասուամն դիմելոցն ի վերայ ինքեանց, փախեան ոչ միայն ի քաղաքէն, այլ եւ ի դաւառէն եւս:

Սակայն Հայածուամնն յամենայնի մեծամեծս գործէր բարութիւնս, զի Հալածիչքն լինէին պարտեալք եւ ամաչեցեալք, եւ Հալածեալքն⁵ պայծառք եւ ընտիրք երեւեալք: Որպէս աճա «Այր ոմն իստորացի⁶ փկար յոբից, նսփեր կաղ յորովայն՝ մաւր իւրոյ, որոյ երբք չէր գնացեալ: Սա լուա զխաւսելն Պաւղոսի, որ հայեցեալ ի նա եւ րեսեալ, թէ ունի հաւաքս փրկութեան՝ ասէ մեծածայն. Քեզ ասեմ յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, յոքն կաց ի վերայ ոբից քոց ուղիղ՝ եւ վազվազեր եւ գնայր» (ԺՂ. 9): Տե՛ս զնորա իմաստութիւնն. լսէր, ասէ, զասացեալսն ի Պաւղոսէ, զի ոչ ինչ վնասէր կաղութիւնն⁷ զփոյթ լսողութեանն⁸, առ որ Հայեցեալ Պաւղոսի ծանեալ զՀաւատս նորա, թէ արժանի է կենաց, քանզի փութով ընկալաւ զբանն յաւժարութեամբ. իսկ առ այլոցն նորին Հակառակն լինէր, քանզի յառաջագոյն զմարմինսն բժշկէին եւ ապա զհոգիսն⁹: Այլ սոքա¹⁰ ոչ այնպէս, այլ նախ ի հոգին նորա Հայեցաւ Պաւղոս եւ ասաց ձայնիւ մեծաւ: Ընդէ՞ր ձայնիւ մեծաւ. առ ի Հաւատալ բազմութեան ամբոխին: Իսկ նա վազվազէր¹¹ ընդէ՞ր. զի այն էր ստուգա-

¹ Աբ ի բազմութիւն
² Աբ դիմել
³ Ա եւ իշխանօքն
⁴ Աբ գքարոզութիւն
⁵ Աբ հալածեալք
⁶ Աբ լիստրացի
⁷ Աբ կաղութիւն
⁸ Աբ լսողութեան
⁹ Ա հանապազ հոգիսն, Բ ապա զհոգիսն] եւ ապա զհոգիսն
¹⁰ Աբ սա] սոքա
¹¹ Բ վազեր վազեր] վազվազեր

գոյն նշան¹ առողջութեան, կամ զի անփորձ իսկ էր գնալոյ:

Եւ ժողովուրդն² րեսեալ, զոր արարն Պաւղոս՝ քարծին զձայնս իրեանց լիկոներէն եւ ասեն. Աստուածք³ նմանեալ մարդկան իջին առ մեզ, եւ կոչէին զԲառնարաս Դիոս⁴, որ է Ջեւս, եւ զՊաւղոս Ներմէս, քանզի նա էր առաջնորդ քանին (ԺՂ. 9-10):

Արդ, զայսոսիկ զբանս յիւրեանց բարբառն լիկոներէն խաւսէին, թէ աստուածք⁵ նմանեալ մարդկան: Բայց ոչ եւս յայտնէին զայս առաքելոցն, սմին վասն եւ նոքա ոչ ինչ նախ ցնոսա ասէին, իսկ յորժամ տես|83ր|ին զզոհս եւ զպսակն, յայնժամ եւ զՀանդերձս պատահցին: Իսկ զի կոչէին զԲառնարաս Արամազդ եւ զՊաւղոս Հերմէս, որ Համբաւեալն⁶ էր առ նոսա շահից վերատեսուէր, ինձ թուի վասն յերեսաց արժանատես եւ պայծառափայլ գոյոյ զԲառնարաս. իսկ Պաւղոս ի բանն զարմանալի, որով եւ անուամբք նմանեցուցանէին՝ Հերմէս կոչէին վասն քաջաբան ճարտարախաւսութեան, զի «Պաւղոս էր. ասէ, առաջնորդ քանին»⁷ (ԺՂ. 11), եւ իբրև աստուածոց զոհել կամէին: «Ձի բուրմնն եւ Դիոսի, որ կայր առաջի⁸ քաղաքին, ցուս եւ պսակս հասցեցեալ ի դուռն փանն, ուր էին առաքեալքն հանդերձ բազմութեամբն՝ կամէր գոհել» (ԺՂ. 12): Ահաւասիկ միւս եւս փորձութիւնն ոչ փոքր, ի բազում անչափութեան կարծեաց զնոցանէ: Բայց եւ աստանաւր առաքելոցն առաքելութիւնն⁹ երեւի, թէ զիա՞րդ զամենայն յԱստուած վերադէին: Բայց դու տե՛ս զհեթանոսաց պարզամտութիւն եւ զհրէիցն չարագործութիւն. զի Հեթանոսքն ի ձեռն գործոց ցուցանէին, թէ լսելոյ արժանի են՝ հրամանք առքելոցն եւ Հնազանդութեան, եւ այնպէս պատուէին զնոսա ի նշանացն միայն: Իսկ հրէայքն՝ ոչ միայն զայթակղէին¹⁰ ի քարոզութեանէն¹¹, այլ եւ Հայհոյէին եւ իբրև զմահապարտս հալածէին: Այլ սոքա ո՛չ մայն ո՛չ

¹ Աբ նշանակ] նշան
² Աբ ժողովուրդն] ժողովուրդն
³ Աբ աստուածք
⁴ Աբ տիոս
⁵ Աբ աստուածքս
⁶ Աբ համաւեալն
⁷ Աբ > հերմէս կոչէին վասն քաջաբան ճարտարախաւսութեան, զի «պոլոս էր, ասէ, առաջնորդ քանին»
⁸ Ա առաջին
⁹ Բ առաքելութիւն
¹⁰ Աբ գայթակղէին
¹¹ Ա ի քարոզութեան

զայթազղէին, այլ եւ բերկրեալ խնդային, եւ իբրեւ զաստուածս պատուէին եւ ընծայս նուիրէին: Այլ թէպէտ բարեմտութեամբ էր ի նոցունց, սակայն անգիտութեան էր դործն եւ վնաս մեծ: Սմին վասն ոչ ներեցին առաքեալքն իրացն, այլ փութացան ի փառս Աստուծոյ զիրողութիւնն¹ յեղափոխել, եւ ոչ անձանց:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Սոցին եւ մեք նմանեսցուք, ամենայն ուրեք զխոնարհութիւն ողջունելով՝ փախիցուք ի փառասիրութենէ: Թէպէտ եւ թուրիցիմք ուղղել ինչ, մի՛ մեզ, այլ Աստուծոյ գրեացուք, որպէս եւ էն² իսկ. զի զի՞նչ ունիմք, զոր ոչ իցէ յԱստուծոյ առեալ, եւ զնոյն ինքն զհաւատս, զոր մատուցանեմք ընծայ: Եւ թէ ունիցիմք բան եւ շնորհք վարդապետութեան, մի շփացուք այնուիկ, եւ մի՛ փանդունահարաց նմանեսցուք հրճուեցուցանողս եւեթ ցրտաբանելով, զի գովեստս շահեսցուք: Այլ զի զլսաւզան շահեսցուք: Մի՛ զհետ շարադրութեան եւ գեղեցկութեան բառից գնալով, այլ զարաւորս³ բարբառել, որովք զլսաւզան կարիցեմք նկարել ի պատկերն Աստուծոյ:

[ԳՂՈՒՆ ԼԱ.]

Եւ լուեալ առաքելոցն Բառնարայ եւ Պաղոսի՝ պատառեալ գիանդերծս իւրեանց արտաքս վագեցին յամբոխէն, աղաղակեցին եւ ասեն. Արք, զի՞նչ գործէր զայդ. մեր ձեզ նմանաւոր կարեաւր մարդիկ ենք (ԺԴ. 13-14):

Տե՛ս զամենայն ինչ ուժգնութեամբ առնելով առաքելոցն, պատառեցին զհանդերձս, վագեցին արտաքս, աղաղակեցին ուժգին, զամենայն իսկ զայստսիկ հաստատուն ընտրութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ գործելով, որ եւ ատեայր⁴ իսկ զլեալսն զայնոսիկ՝ եւ սզայր, քանզի սուգ էր ճշմարտապէս եւ սուգ անմխիթար, եթէ հանդերձեալ էին աստոյ՝ ճշմարտութիւն ի ներքս մոլծանել, զոր ի քակել եկին: Այլ զի այս իսկ գործ եւ կազմուած բանասարկուին էր, սմին վասն եւ⁵ ոչ նորա իրացն հանդարտեցին, այլ նախ առա-

¹ Աբ գիրողութիւն
² Աբ եմ
³ Աբ զաւորս] զարաւորս
⁴ Բ ատեայր
⁵ Աբ > եւ

ջին տեսութեամբն զարհուրեցուցին զնոսս զհանդերձան պատառելով: Զայս իսկ եւ Յեսու Նաւեայ առնէր ի պարտել ժողովրդեանն: Եւ դու մի՛ կարծիցես զայս ինչ անարժան դոլ բարեկարգութեան¹ նոցա. առնէին զայս, զի թերեւս այլ ազգ ոչ լինէին խափանեալ զայնչափ արշաւանս չարին, կամ զայնպիսի հրդեհն չիջուցանել: Այլ այսուիկ ուսանիմք, զի յորժամ ի պատշաճիցն իմիք պարտ իցէ լինել, մի՛ եւ մի՛ ինչ յիրաց հրաժարեսցուք:

Այլ տե՛ս եւ զբանն չափաւորեալ առ զարհուրմանն: «Մեր ձեզ նմանեալ կարեաւր մարդիկ ենք» (ԺԴ. 14): Վարդապետ յառաջին բանիցն դրդուեցուցին զչարն. ոչ ասացին պարզաբար մարդիկ, այլ «ձեզ նմանեալ», եւ ոչ այսու շատացան, այլ յաւելին, թէ՛ «ընդ կարեաւր անկեալ»: Տե՛ս զնոսս ի փառասիրութեան կարեաց մաքուրս. ո՛չ միայն զի ոչ ցանկային փառաց, այլ եւ գտուեալսն ի բաց բախէին: Որպէս Պետրոս ասէր. «Ընդ մեզ զի՞ էր պշուցեալ» (Գ. 12), եւ Յովսէփ՝ «Ո՛չ ապաքէն Աստուծոյ էր մեկնութիւն սոցա» (Ծն. Խ 8), եւ Դանիէլ՝ «Ինձ ոչ առ իմաստութիւն², որ յիս՝ յայտնեցաւ այս» (Դան. Բ. 30), եւ Պաւղոս այլուր՝ «Ոչ ենք անձամբ բաւական խորիկ» (Կրնք. Բ, Գ. 5), եւ աստ, թէ՛ «Կարեաւր մարդիկ ենք» (ԺԴ. 14): Բայց այսպէս ասելս յայտնի արարին, թէ՛ «Քան զոսս մեծագոյն ենք, զոր դուր աստուածս անուանէք». զի դուքս մեռեալք են եւ ոչ են կենդանիք, թող թէ աստուածք: Սմին վասն զի մի՛ թուրիցին պատուել զկուռան³ յոչ թողացուցանելն զոհել ինքեանց՝ հանդերձ ուսուցանելովն եւ սպանալիս եւս խառնէ լի սքանչացմամբ:

Աւերարանեմք ձեզ, ասէ, յայդպիսի ունայնութեանց դառնալ յԱստուած կենդանի՝ որ արար գերկիւնս եւ գերկիր, գծով եւ զամնայն, որ ի նոսս (ԺԴ. 14):

Եւ այս իսկ մանաւանդ զնոսս խափանեաց չզոհել, յասելն, թէ՛ «յայդպիսի՛ ունայնութեանց՝ դառնալ յԱստուած»: Եւ ոչ ինչ յաղագս անբեւութից իմանալեացն բարբառին, այլ եւ ոչ ուրեք զմարդարէանս յիշեն առ սոսս, զի ոչ էին գիտակ. այլ յերեւելի արարածոցս կազմեն ճանաչել նոցա զճշմարիտն Աստուած, որ արար զամենայն եւ նախախնամէ, եւ վկայք՝ նոքին իսկ՝ արարեալքն եւ նախախնամեալք:

¹ Աբ բարեկարգութեան
² Բ իմաստութեան
³ Աբ > զկուռան
⁴ Աբ այդպիսի
⁵ Աբ ունայնութեանց

Եւ եթէ¹ ամենեցուն զոյացուցիչ է խնամիչ², ընդէ՞ր ոչ եւ զմարդիկ նախախնամէ: Ահա հետագա բանիւս եւ զայն եւս յայտ առնէ:

Որ յանցեալ ազգան թոյլ եր ամենայն հեթանոսաց գնալ զճանապարհս իրեանց (ԺԿ. 15):

Եփր. Այսինքն՝ զի թողին զպաշտելն զնա՝ «թոյլ եր», այսինքն՝ անփոյթ արար: Զի մի՛ կարծիցեն³, թէ կարաւտուծիւն նորա, որ ապաստանն էր ի նոսա, ստիպեաց զնա, զի ի սկզբան անդ հաստատեսցէ զնոսա:

Յոհ. Բայց աւասիկ զայս ոչ ասաց, քանզի առ փութացեալն ճեպի, այսինքն՝ ցուցանել, թէ Աստուած զոյ: Եւ ոչ աստանաւր յիչէ զանունն Քրիստոսի, այլ զի՞նչ. «Մակայն ոչ խթ առանց վկայութեան զինքն եթող, ասէ, բարերարութեամբքն /84թ/ փալով յերկնից անձրեւս եւ ժամանակս պողարերս՝ լնու կերակրովք եւ ուրախութեամբ գսիրքս ձեր» (ԺԿ. 16):

Եփր. Այսինքն՝ զի թէպէտ անփոյթ արար զնոցանէ, սակայն երկիր պագանիկ կոռցն՝ նա ո՛չ կամէր: Սմին վասն՝ եւ ոչ եթող զանձն իւր առանց յայտնի վկայութեան, բարերարութեամբքն՝ տալով անձրեւս յերկնից, զի բարեաւքն, որ յերկնից՝ ճանաչել եւ աւրճնել զՏէրն յերկնից պարտ էին նոքա: Այսու՝ որքան զկուսան մեծամեծ էին, ի ձեռն սոցունց կարէին ճանաչել զտէրն: Զի թէպէտ ոչ առաքեաց մարգարէս ի մէջ հեթանոսաց, այլ ծառայքն իւր, որ են տարերք՝ հանապազորդ զտեղի մարգարէութեան ընուին:

Յոհ. Արդ, թէպէտ զայսպիսի միտս յայտնեն⁴ ասացեալքն, թէ ոչ եթող զինքն⁵ առանց վկայութեան, սակայն ոչ կամեցաւ յայտնի բանիւ զամբաստանութիւնն⁶ զնոցանէ աճեցուցանել, այլ մանաւանդ առ Աստուած ամենեւին փութայ ածիլ զնոսա ինքեամբ: Եւ զի իմասցին, թէ զնոսա ինքեանս ոչ է պարտ զոհիւք փառաւորել, քանզի մարդիկ էին, այլ մանաւանդ արժանի⁷ Աստուծոյ մատուցանել պաշտաւն, որ արար զամենայն եւ խնամէ մարդասիրութեամբ:

Եւ ոչ կարի յաճախ յամէ ի բանսն, որ յաղագս Աստուծոյ, այլ զիջանէ ի նորին խնաման՝ ըստ խողացն շահու եւ աւգտութեան: Եւ

1 Բ թէ] եթէ
2 Ա եւ խնամիչ
3 Ա կարծիցեն
4 ԱԲ յայտնեսցեն
5 ԱԲ ինքն
6 ԱԲ զամբաստանութիւն
7 ԱԲ արժան է] արժանի

տես, թէ ո՞րպէս զանխլարար¹ զհարախոսուծիւնն եդ, նոցա այնչափ բարութիւնք ի նմանէ վայելելով, եւ ոչ իբրեւ զբարխտաւոր եւ զանուցաւղ ճանաչելով զնա: Եւ նորա մանաւանդ զայս ամենայն արարեալ նոցա, ոչ էր պարտ թողացուցանել, այլ տանջել զնոսա արժան էր: Բայց ոչ ասէ զայս յայտնապէս, այլ զխնաման ցուցանէ զնորա. «Տալով, ասէ, անձրեւս եւ ժամանակս պողարերս» (ԺԿ. 16): Այսպէս եւ Դաւիթ ասէր. «Ի պողոյ ցորենոյ եւ զինոյ եւ ձիթոյ իրեանց լցեալք եղն» (Սաղմ. Դ. 8), եւ ի բազում տեղիս ի սաղմոսս² անդ³ յաղագս զոյացուցանելոյ զամենայն Աստուծոյ պատմէ: Զայսոսիկ բերէ ի մէջ եւ Երմիա. «Տէր, ասէ, արար զերկիր զաւրութեամբ, եւ խորհրդով իրով ձգեաց զերկիրս, եւ ի փալոյ զձայն իւր լնու զբազմութիւն շուրց յերկինս» (հմմտ. Երմ. Ա. 5): Արդ, Պաւղոս նախ զարարչութիւնն եւ ապա զնախախնամութիւնն, զոր ի ձեռն անձրեւաց եւ պտղաբերութեան՝ ասաց, որպէս զի այնպիսի բարերարութեամբ խրատեսցէ զնոսա. «Լնու, ասէ, կերակրովք եւ ուրախութեամբ գսիրքս ձեր» (ԺԿ. 16): Տեսանն⁴ զբարերարութիւնն⁴. զի ոչ միայն ըստ բաւականի պիտոյից⁵ տայ զկերակուրն, այլ բազում պատուասէր առաստուծութեամբ:

Եւ զայս ասացեալ՝ հազիւ լոնցուցին զժողովուրդն առ ի չզոհեւոյ նոցա. այլ գնալ յիւրաքանչիւր փրկիս (ԺԿ. 17):

Արդ, եթէ զհանդերձս պատառեցին, եւ այսպիսի բանիւք հագիւ լոնցուցին, եթէ զայս ոչ էին գործեալ, զի՞նչ արդեաւք⁶ լինէր: Յայտ է, զի թէ ոչ էին արարեալ զայս, կարծեցեալ լինէին թերեւս այլ ինչ զոհիւք եւ նուիրաւք խոնարհել եւ ցանկալ պատուոյն այնմիկ յինքեանս: Յիրաւի ապա առ այս իսկ ընդդիմ/85ա/ացեալ կացին⁷ առաքեալքն, զի ի բաց դարձուցեն զմոլորութիւնն⁸ զայն: Եւ այսոքիւք⁹ առաւել սքանչելիք եղեն:

Եւ ի շրջելն նոցա եւ յուսուցանել՝ եկին հասին յԱնպիոքէ եւ յԻկոնիոնէ հրեայք, եւ ի վիճել նոցա համարձակութեամբ՝ պարբեցին

1 ԱԲ զանխլարար] զանխլարար
2 Բ ի սաղմոսս
3 ԱԲ > անդ
4 ԱԲ զբարերարութիւն
5 ԱԲ եւ պիտոյից
6 ԱԲ արդեւք
7 ԱԲ կային
8 ԱԲ զմոլորութիւն
9 ԱԲ այսոսիկ] այսոքիւք

գժողովուրդն ի բաց կալ ի նոցանէ, եւ ասէին¹, թէ ոչ ինչ ճշմարտութեամբ ասեն, այլ գամենայն ստանն: Եւ քարկոծեալ գՊաւղոս քարշէին արտաքս քան զքաղաքն, եւ համարցեան զնա մեռեալ (ԺՂ. 18):

Ո՛վ Հրէական յանդուզն եւ լիբը չարութեանն², որը ճշմարտապէս որդիք էին սատանայի: Ոչ միայ առ իւրեանց քաղաքաւքն, այլ եւ արտաքոյ Հեռի յինքեանց ի Հանդէսն՝ որ այնպէս պատուէր զնոսա, յանդգնեցան մտանել եւ այնպիսի ինչ առնել, ոչ³ զարհուրելով յորոց պատուէինն զնոսա. եւ այնչափ փութային խափանել զքարոգութիւնն⁴ եւ կործանել զՀաւատս ժողովրդոցն, որչափ առաքեալքն կանխել փութային: «Պապրեցին, ասէ, գժողովուրդն ի բաց կալ ի նոցանէ» (ԺՂ. 18), այնչափ՝ մինչ զի քաղաքն, որ ի ձեռն բժշկութեան կաղուն՝ պատարազաւք աստուածս կարդային⁵ զնոսա, ի ձեռն չարախասութեան մարդոց Հրէից քարամբք քարկոծեցին զՊաւղոս եւ քարշեցին ընկեցին արտաքս: Աստանաւր լցեալ լինէր ասացեալն առ նա, թէ «Շար են քեզ շնորհք իմ, զի գարութիւն իմ ի փկարութեանն⁶ կարարի» (Բ.Կրկն. ԺԲ. 9): Այս իսկ մեծ էր քան զկաղն յարուցանել:

Արդ, Հեթանոսականքն իբրեւ զաստուածս կարծէին, իսկ սոքա Հաւանեցուցանէին քարկոծ առնել: Բարեոք այս ինչ լինէր, քանզի ոչ իսկ էր յաւզուտ ամենեցուն սքանչալ ընդ նոսա, այլ ի նոյն քաղաքին, յորում այնպէս սքանչելիք երեւեցան, կրէին դժուարինան: Նա եւ այս իսկ զտեսաւղսն շահեցուցանէր, զոր եւ ինքն ասէր, թէ «Գուցէ որ անելի համարեցի յիս, քան զոր փեսանիցէ յիս կամ լուիցէ յինէն» (Բ. Կրկն. ԺԲ. 6):

Եւ ի պարել, ասէ, զնովաւ, աշակերպացն՝ յարեաւ եմուր ի քաղաքն (ԺՂ. 19):

Եփր. Իբրեւ աւրն տարածամեցաւ եւ աղտամուղտ եղեն, գաղտուկ մուծին զնա աշակերտքն ի քաղաքն:

Յոհ.⁷ Տեսանե՞ս զնա եռացեալ ոմն եւ Հրացեալ, դարձեալ ի նոյն քաղաքն մտանէ, յայտ է ահա, զի թէպէտ եւ երբեմն տեղի տայր, այն վասն սփռելոյ բանին էր. եւ դարձեալ, զի ոչ էր պարտ զնոցայն բորբոքել զցասումն: Այսոքիկ քան զիրս նշանացն ո՛չ էին նուա-

¹ Բ ասեն
² Բ չարութեան
³ ԱԲ զի ոչ] ոչ
⁴ ԱԲ գքարոգութիւն
⁵ ԱԲ կարդացին
⁶ ԱԲ տկարութիւն
⁷ ԱԲ > յոհ.

զագոյն: Բայց եւ զնոսին իսկ այս գործէր պայծառագոյնս, եւ առաւել եւս պատրաստէր առ ի խնդալ, զի ոչ ուրեք ասէ, թէ դարձան խնդալով. զի նշանս արարին, այլ զի արժանի եղեն վասն անուանն անարգելոյ: Եւ զայս իսկ ի Քրիստոսէ լինէին ուսեալ, թէ «Ընդ այն մի՛ խնդայք, թէ այսք հնագանդին ձեզ» (Ղուկ. Ժ. 20). զի ճշմարիտ եւ զուտ խնդութիւն է կրելն ինչ նեղութիւնս վասն Քրիստոսի: Ապա ընդ ամենայն քաղաքսն անցեալ լինէին, որպէս ասէ.

Եւ ի վաղիւ անդր ել Բառնարաւ հանդերձ ի Դերբէ, աւերարաւնեալ¹ ի քաղաքին յայնմիկ եւ աշակերպեալ զքազումս, դարձան ի Լիւսորա եւ յԻկոնիոն /85թ/ եւ յԱնդիոքիա՝ հաստարել զանձինս աշակերպացն եւ մխիթարել կալ հաստարուն ի հաւաքսն. եւ² եթէ րազում նեղութեամբ պարպ է մեզ մտանել յարքայութիւնն³ Ասպուծոյ (ԺՂ. 19-21):

Եփր. Արդ, նոյլին Հարուածովքն իբրեւ զինու մտանէին ի վերայ Հալածչացն ի Լիւսորէ եւ յԻկոնիոն եւ յԱնտիոքա, ուր Հալածեցին զնոսա, ոչ եթէ անել զվէրսն ի վերայ Հալածչացն, այլ զի Հաստատեցեն զաշակերտս Աւետարանին, որ անդէն նեղեալն էին, թէ ի նեղութեանդ, յորում դուք էք, եւ մեք ի նմին եմք, որով պարտ է մեզ⁴ մտանել յարքայութիւն Աստուծոյ, որ ի ձեռն մեր քարոզի ձեզ:

Յոհ. Եւ տես, զի յառաջագոյն ի Դերբէ լինին ելեալ⁵ Հանգիստ տալով Հալածչացն ի բարկութենէն, եւ յայնժամ դարձեալ ի Լիւսորիա⁶ եւ յԻկոնիոն եւ յԱնտիոքա, զի ի սրամտելն նոցա՝ Հպատակէին տեղի տալով, եւ դադարելով նոցա ի չարէն՝ դարձեալ ի վերայ Հասանէին քարոզել: Արդ, Հայեայ, զի ոչ զամենայն շնորհիւ, այլ եւ իւրական փութով մատակարարէին. «Հաստարելով, ասէ, զանձինս աշակերպացն» (ԺՂ. 21), որպէս զի Հաստատեալ էին⁷ նախ քան զայս, բայց զնոյն մանաւանդ յաւելուին անշարժս յաւրինելով զնոսա, նախ⁸ ասէին զնեղութիւնսն, զի յորժամ Հասանիցէ՝ մի՛ եղիցին գայթաղեալք՝ զայսպիսի բանս ասէին եւ զայսպիսի գործս ցուցանէին: Եւ այս իսկ ի ճահ լինէր ի ձեռն առաքելոցն, ոչ վասն առա-

¹ Բ ավետարանել
² Բ > եւ
³ ԱԲ յարքայութիւն
⁴ Բ ձեզ] մեզ
⁵ ԱԲ եղեալ
⁶ ԱԲ ի լիւսորա
⁷ ԱԲ էին
⁸ ԱԲ > նախ

քելոցն միայն, այլ եւ վասն աշակերտացն. զի իմացին անդատին ի սկզբանն վաղվադակի եւ զքարոզութեանն¹ զաւրութիւն, եւ եթէ ինքեանց եւս պարտ է այնպիսի կիրս կրել, զի արիւպէս կացցեն, եւ մի՛ միայն ի նշանն հայեացեն, այլ յոյժ մանաւանդ եւ առ փորձութիւնն²: Վասն որոյ եւ ինքն Պաւղոս ասէր, թէ «Զնոյն փոյթ կալարուք³ ամենեքեան, զոր ուսարուքն եւ լուայք եւ քնտր յիս» (Փիլ. Գ. 9): Բայց տես, զի հալածանք զհալածանս յաջորդէր փոխարկելով, մարտք, պատերազմունք, քարկոծութիւնք. եւ թէ որպիսի⁴ էր յորդորումնն ի բազմանալ աշակերտացն, կամ որպէս լինէին հաւանեցուցեալ զանընդել մարդիկն, առ սկիզբն՝ առաջին զնեղութիւնսն քարոզելով, ապա յաւելին եւ այլ մխիթարութիւն:

Զնոնադրեցին նոցա ըստ եկեղեցւոյն երիցունս, եւ աղաթս արարեալ հանդերձ պահաւք յանձն արարին զնոսա Տեառն՝ յոր հաւաքացեալն էին (ԺԴ. 22):

Եփր. Տեսանե՞ս զգաւրութիւն Աւետարանին, զի ի քաղաքս յայտոսիկ ուստի հալածեցին զնոսա հանդերձ աւետարանութեամբն, զոր քարոզէին, ահաւասիկ երիցունս եւ սարկաւազուսն աներկիւղ վստահութեամբ առնէին ի նոսա:

Յոհ.⁵ Եւ ընդէ՞ր ի Կիպրոս ոչ ձեռնադրեցին երիցունս եւ ոչ ի Սամարիա: Զի Սամարիա հուպ իսկ էր յառաքեալսն եւ Երուսաղէմ, եւ Կիպրոս յԱնտիոք, ուստի բանն զաւրացեալ լինէր: Բայց եւ աստանաւր բազում մխիթարութեան կարաւտանային, որք ի հեթանոսացն էին, որոց պարտ էր բազում ինչ ուսանել, զորս եւ պահս կատարելով ուսուցանէին ժուժկալ առ փորձութիւնսն լինել, եւ աղաւթս /ՏԾԿ/ առնելով եւ հանդերձ պահաւք դարձեալ ձեռնադրութիւնքն լինէին: Ահաւասիկ դարձեալ պահք, որով է իսկ մաքրութիւն անձանց մերոց: Եւ տես՝ զՎերմութիւնն⁶ Պաւղոսի. «Աղաթիւք, ասէ, Տեառն յանձն արարին զնոսա» (ԺԴ. 22):

Եւ շրջեալ ընդ Պիսիդեա՝ եկին ի Պանփիլա, եւ խաւսեցեալ ի Պնրգէ գրանն Տեառն՝ իջին յԱլպալիա (ԺԴ. 23):

¹ ԱԲ զքարոզութեան
² ԱԲ փորձութիւնսն
³ Ա կալացուք, Բ կալցուք] կալարուք
⁴ Ա որպիսիս
⁵ Գ > յոհ.
⁶ ԱԲ զզերմութիւն

Վայելչապէս. շրջէին ընդ գաւառսն ամենայն, զի մի՛ լիցի կործանեալ երկբայելով խորհուրդ աշակերտացն, թէ կարծեցեալ աստուածքն այնպիսիս ախտանան սաստիկ նեղութեամբք. եկին առ նոսա եւ պատմեցին զկամսն Աստուծոյ ի նեղութիւնս, որով եւ մխիթարեցան իսկ: «Եւ անդուսք, ասէ, նաւեալ գնացին յԱնփոր¹ ուստի էին յանձն արարեալ շնորհացն Աստուծոյ ի գործն, զոր կարարեցին» (ԺԴ. 25): Տես՝ զաստուածութիւն Հոգւոյն եւ զհաւասարութիւնն² ընդ Հաւր, զի ի Հոգւոյն առաքեալ ի գործն՝ «Շնորհացն Աստուծոյ, ասէ, արարեալ զայն» (ԺԴ. 25):

Այլ ընդէ՞ր դարձեալ յԱնտիոք³ եկեալ լինէին: Զի անդանաւր⁴ պատմեցան զամենայն զլիեալսն: Նա եւ այլազգ⁵ եւս. մեծ իրս լինի տնաւրինեալ, զի պարտ էր այնուհետեւ համարձակութեամբ քարոզել հեթանոսաց: Արդ, եկեալ եղին զայսոսիկ պատմելով, որպէս զի գիտասցեն⁶ զայն⁷: Եւ տնաւրինեալ եղեւ ի Հոգւոյն յայնժամ իջեանել յԵրուսաղէմէ այնոցիկ, որք արգելուին զհաղորդին միաբանութեամբ ընդ հեթանոսաց. զի այնուհետեւ բազում ունելով վստահութիւն՝ համարձակութեամբ յԵրուսաղէմէ զնասցեն առ հեթանոսս. եւ զի պաւղոսեանք յԵրուսաղէմ ելանիցեն վասն խնդրոյն, եւ ընդհանրական աւրէնս սահմանեցեն⁸: Զայսոսիկ յարդարեալ՝ զալովն յԱնտիոք կամի ցուցանել յասելն. «Եկեալ եւ ժողովեալ զեկեղեցին՝ պարմեցին որչափ արար ընդ նոսա Աստուած. եւ զի երաց հեթանոսաց դուռն հաւաքոց» (ԺԴ. 26): Տեսանե՞ս, զի ոչ պարզաբար եկին, այլ⁹ տնաւրինապէս, իրբեւ ի Հոգւոյն առաջնորդեալք, որպէս զի քարոզութիւնն¹⁰ ընկալեալ ի հեթանոսաց հաստատեցի: «Պարմեցին որչափ արար ընդ նոսա Աստուած» (ԺԴ. 26). եւ ոչ եթէ որչափ ինքեանք արարին, կամ թէ որչափ ջանացին: Ինձ թուի, թէ զփորձութիւնսն ասէին՝ յորոց փրկէր զնոսա Աստուած:

Եկին դարձեալ առ նոսա յԱնտիոք ուսուցանելով, զի վայելչապէս ձեռնադրեալ եղեն ի Հոգւոյն: Նա եւ այլազգ աստանաւր զայն

¹ Ա յԱնփոր
² ԱԲ զհաւասարութիւն
³ Ա յԱնտիոք
⁴ Բ անտանոր
⁵ Ա այլազգ
⁶ Ա զգիտացին
⁷ ԱԲ զսոյն] զայն
⁸ ԱԲ սահմանեցին
⁹ Ա այլ
¹⁰ ԱԲ քարոզութիւն

կազմէ, ցուցանելով զբարս նոցա, թէ յանձնահաճութենէ ազատք էին, զի եկեալ ցուցանեն զհամարձակութիւնն¹, զի առանց նոցա հեթանոսաց քարոզիցին: Դարձեալ զհպատակութիւնն. զի զոր ինչ արարին, եկեալ արդ նոցունց գնոյն վերաբերիցեն: Եւ զի այնչափ ուզողութիւնս արարեալ՝ ոչ եղեն բարձրամտեալք: Եւ տե՛ս զեռանդոտ հոգին Պաւղոսի. զի ոչ հարցանէ զոք իբր ուսանել ինչ՝ ճակատամարտելով վասն հեթանոսաց, այլ վաղվաղակի, զոր պարտն էր խաւսել առ հեթանոսս՝ խաւսի, վասն որոյ ասէ, թէ «Ա՛չ զգագացոց մարմնոյ եւ արեան, եւ ո՛չ ելի առ, որ յառաջ քան զիսէին առաքեալքն» (Խմբ. Գղտ. Ա. 16-17), քանզի անչափ էր ջան նորա եւ յաւժարութիւն, մինչ զի ոչ որ այնչափ փայլեաց:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

[86բ] Այսպիսեւ եւ մեք պէտս ունիմք յաւժարութեան² եւ ջերմութեան³ հոգւոյն ընդ մեզս ճակատամարտելով, զի այլազգ ոչ կարեմք հանդիպել արքայութեանն⁴, բայց թէ խաչիւ: Մի՛ ապա հեղեացցուք, զի պատերազմ սաստիկ կայ առաջի ոչ ընդ մարմնոյ եւ ընդ արեան, եւ դժնդակ⁵ քարկոծանք քան թէ առ Պաւղոսիւ, այսինքն՝ նախատանաց բանիւք, այլ արասցուք, զոր ինչ նա արար: Եւ զի՞նչ. զի քարկոծեալ դարձեալ⁶ եմուտ ի քաղաքն բարեբանելով զքարշիչսն: Եւ դու ապա մի՛ բարկանար ընդ նախատինս, այլ յաղթեալ չարին բարեբանելով եւ շիջոյ զհուր ցասմանն⁷, եւ մի՛ աշակերտեսցիս չարին, որ քեզ ի ցասումն շարժելով բանիւք ինչ՝ կամի զի փոխեսցես⁸ զգարշելիս⁹ բարբառեալ¹⁰ քան զարբեալսն: Այլ պարուրեալ քեզ հեզութեամբ եւ երկայնմտութեամբ, եւ խոնարհ մտածութեամբ իբր եւ ի մոխիր թաղեալ¹¹ զհուրն բարկութեան, զի պսակն առցես յաղթութեան:

¹ Աբ զհամարձակութիւն
² Աբ յօժարութիւն
³ Աբ ջերմութիւն
⁴ Աբ արքայութեան
⁵ Աբ դժընդակ
⁶ Աբ > դարձեալ
⁷ Ա ցասման
⁸ Աբ փոխարկեսցես] փոխեսցես
⁹ Ա գարշելիս
¹⁰ Բ բարբառել
¹¹ Բ թաղեալ

[ԳԼՈՒԽ ԼԲ.]

Շրջէին ժամանակս ո՛չ սակաւս ընդ աշակերպսն (ԺԳ. 27):
 Զի մեծ գորով քաղաքն Անտիոք՝ կարաւորանայր վարդապետացն: «Եւ ոմանք իջեալ ի Նրեաստանէ ուսուցանէին զեղբարս, եթէ ոչ յալփարիք ըսք արինացն Մովսէսի՝ ոչ կարէք ապրել» (ԺԵ. 1): Էին սոքա ի Հրէից անտի աշակերտեալք ի պետրոսեանց: Այլ զի թէպէտ եւ ի Քրիստոս հաւատացեալք էին, զթլփատութիւնն¹ եւ զաւրէնսն Մովսէսի պահէին սոքա, եւ իբրեւ տեսին, թէ հեթանոսք առանց այսորիկ հաւատացին ի Քրիստոս, իջին նոքա յԵրուսաղէմէ յԱնտիոք, տակաւին ունելով եւ զցաւս արծաթասիրութեան, կամէին յայլմէ յայլս փոխադրել զայնոսիկ, որք ի հեթանոսացն էին: Սկսանել, թէ ըստ քարոզութեանն² Պետրոսի եւ ընկերացն նորա ոչ հաւատայք դուք, ոչ կարէք ապրել: Եւ ահա Պաւղոս արէնսզէտ էր մանաւանդ քան զնոսա, բայց զայս ինչ³ որ⁴ կրէր յինքեան:
 Այլ քանզի անդուստ իջին նոքա, եւ աւանդն, զոր ուսուցանէին՝ ոչ էր ստուգագոյն: Զի որ⁵ յԵրուսաղէմն էին, այնպիսի ինչ ոչ հրամայէին ի վերայ հեթանոսաց, թէպէտ եւ իրաւապէս իբր յԱստուծոյ գոլով ուսեալ առաքեալքն՝ վասն շահելոյ զհրեայսն, առժամայն ոչ հրամայէին խափանել զսովորականսն, այլ ի հեթանոսաց ոչ այնպիսի ինչ պահանջէին, եւ պաւղոսեանքն առաւել համարձակապէս խափանէին զհրէականն⁶, եւ այս իսկ ի նախանձ էած, զորս ի հրէիցն էին: Եւ ոչ ասէին, թէ թլփատութիւն պարտ է առնել լոկ, այլ յոյժ ստիպով, զի թէ ոչ արասցեն, ասեն, կեալ ոչ կարեն, որոյ ներհակն մանաւանդ լինել պարտ էր, զի թլփատելովն իսկ ոչ կրէին կեալ: Տեսանե՞ս զփորձութիւն ստէպ ի վերայ հասեալ ներքուստ եւ արտաքուստ: Այլ բարւոք տնաւրինեալ լինէր ի Հոգւոյն՝ Պաւղոսի մաւտ լինելով:

¹ Աբ զթլփատութիւն
² Ա քարոզութեան
³ Բ ոչ ինչ
⁴ Աբ > որ
⁵ Աբ գոր
⁶ Աբ > այլ ի հեթանոսաց ոչ այնպիսի ինչ պահանջէին, եւ պաւղոսեանքն առաւել համարձակապէս խափանէին զիրականսն

Եփր. Որ եւ կացոյց իսկ մաքառումն ընդդէմ նոցա, եւ ասաց ոչ խափանել զաւրէնսն եւ զթլփատութիւն ի Հրէից¹, զի ցայդ եւս առ առաքեալսն զաւրէնսն եւ զթլփատութիւնն² պահէին նոքա: Այլ արժան է, ասէ, զի |87ա| ամենայն մարդ յորում էր, յորժամ հաւատաց, ի նոյն կացցէ, այսինքն՝ զի Հրեայքն կացցեն մնասցեն ի թլփատութեանն³ որոց պետրոսեանք քարոզէին, եւ հեթանոսք մնասցեն առանց թլփատութեան որպէս ի մէնջ հրամայեցաւ: Իսկ իբրեւ սոքա լուծանել զաւրէնսն ոչ կամէին, եւ կողմնն Պաւղոսի պահել ոչ հաւանէին, դազանացան կացին ընդդէմ իջեալքն յերուսաղէմէ, եւ կամէին զբառաստանն ասել առաջի առաքելոցն եւ ծերոցն ի Հրեաստան:

Իսկ պաւղոսեանք, զի մի՛ լուծցեն առանց առաքելոցն, զոր ինչ առաքեալքն վասն տկարութեան Հրէիցն պահէին, անցաննն գնան նոքա յերուսաղէմ, զի անդ դէմ յանդիման առաքելոցն խափանեացեն զաւրէնսն եւ զթլփատութիւն, զոր ոչ առանց նոցա խափանել կամեցան: Զոր եւ յայտ իսկ առնէ յասելս, թէ «Թէ ի լինել ոչ սակաւ հակառակութեան եւ խնդրոյ Պաւղոսի եւ Բառնարայ ընդ նոսա, եղին ելանել Պաւղոսի եւ Բառնարայ եւ ոմանց ի նոցանէ առ առաքեալսն եւ երիցունսն յերուսաղէմ վասն խնդրոյն այնորիկ» (ԺԵ. 2):

Յոհ⁴. Եւ տես, ոչ ասաց Պաւղոս, թէ զիս՞րդ ոչ իցիմ հաւատարիմ աւրէնսդրութեամբս յայսչափ նշանացս⁵ վկայեալ, այլ վասն նոցին, որք զայսն ասէին, եւ վասն հեթանոսաց հաւատացելոց հաւանեալ եղեւ ելանել Հանդերձ Բառնարաւ ընդ նոսին յերուսաղէմ:

Եւ տես՝ աստանաւր զառաքելութիւն նոցա: Զի ոչ գնացին դաւաճանել զայնոսիկ, որ յԱնտիոքն իջին, մինչեւ նոքին հարկեցին գնալ, որք եւ այնպէս իսկ խոկային զպատուասիրութիւն, զի ոչ զիտելով առաքելոցն եկին յայնպիսի իրս յանդգնեալք⁶: Այլ պաւղոսեանք ոչ ինչ գնոցանէ յառաջ հասուցին կանխաւ առ առաքեալսն յերուսաղէմ, իսկ յորժամ ի նոցունց հարկեալ գնոցին բանն ցուցին, յայնժամ ուժգնագոյնս գրեցին առաքեալքն՝ յանդիմանելով գնոսա իբրեւ զխռովիչս:

1 Բ հրէիցն
2 ԱԲ գթլփատութիւն
3 ԱԲ ի թլփատութեան
4 ԱԲ > յոհ.
5 ԱԲ ցշամացն
6 ԱԲ յանդրգնեալ

Արդ, յերթալն¹ իւրեանց պաւղոսեանքն պատմեցին թլփատելոցն, զոր ինչ արար Աստուած ի ձեռն նոցա անթլփատիցն, ըստ որում ասէ. «Նորա յուղարկեալք յեկեղեցւոյն շրջեցան ընդ Փիւնիկէ եւ ընդ Սամարիա, պարսմէին զղարձն հեթանոսաց, եւ առնէին ուրախութիւն մեծ ամենայն եղրարցն» (ԺԵ. 3): Զի յորժամ իմացան ամենեքեան զլիեալսն ի հեթանոսս եւ առ սամարացիսն, խնդացին յոյժ: «Եւ հասնալք յերուսաղէմ եւ ընկալեալք յեկեղեցւոյն եւ յառաքելոցն եւ յերիցանցն՝ պարսմեցին² որչափ ինչ արար ընդ նոսա նոքալք Ապրուած» (ԺԵ. 4): Պատմութիւնս այս ոչ էր պատուասիրութիւն³, եւ ոչ վերստին ցուցանելոյ զանձինս կամ լրումն առնելոյ թերութեան իրիք, զի ոչ էին պատուասէրք, այլ եւ ոչ թերիք⁴. այլ էր պատասխանատրութիւն վասն քարոզութեանն⁵ առ հեթանոսս, որով խնդային նոքա ընդ դարձն հեթանոսաց:

Յարեան ոմանք ի հերձուածոյն փարիսեցւոց հաւաքացեալք, եւ ասեն, թէ պարսք է թլփաբել զդոսա եւ պարսիբել⁶ պահել⁷ զաւրէնսն Մովսէսի (ԺԵ. 5):

Եփր⁸. Տես՝, զի որք տարան զպաւղոսեանսն ի դատաստան, թէպէտ եւ այսոցիկ, զոր ինչ պատմեցին պաւղոսեանք՝ ի ձեռն երիցանցն կամէին ճշմարտել, այլ յիւրեանց անտի, որ ինչ ինքեանք կամէին՝ ոչ կամեցան լուել: |87բ| Վասն զի յանդիման երիցանցն իսկ ասացին, թէ պարտ եւ պատշաճ է ձեզ թլփատել զհեթանոսս եւ պահել զաւրէնսն Մովսէսի:

Յոհ. Բազում էր Հրէիցն յուզախնդիր լինելն եւ յետ հաւատոյն⁹ տակաւին աւրինազրելով անձանց, եւ ոչ հաւանելով առաքելոցն եւ զայնպիսի իրս ի նոսա թողլով:

Եփր¹⁰. Եւ վասն զի դատաստան մեծ էր ընդ ժողովուրդն եւ ընդ հեթանոսս, եւ ընդ առաքեալսն, եւ ընդ ընկերս իւրեանց, եկին ժողովեցան առաքեալքն եւ քահանայքն Հանդերձ ժողովորեամբն, զի

1 ԱԲ երթալն
2 ԱԲ պատմէին] պատմեցին
3 ԱԲ պատուասիրութեան
4 ԱԲ թերիք ինչ
5 ԱԲ քարոզութեան
6 ԱԲ պատուասիրել] պատուիրել
7 Բ > պահել
8 ԱԲ > Եփր.
9 ԱԲ հաւատոցն] հաւատոյն
10 ԱԲ > Եփր.

տեսցեն զինչ վճիռ ելցէ վասն բանիս այսորիկ: «Եւ յեք բազում խնդիր լինելոյ յորն եկաց Պետրոս եւ ասէ ցնոսա» (ԺԵ. 7): *Վասն զի յառաջ եկաց Պաւղոս յԵրուսաղէմ, ասել յանդիման Շմաւոնի եւ ընկերաց նորա ընդդէմ աւրինացն, որպէս եւ ասացն իսկ յԱնտիոք յանդիման նորին ընդդէմ պահպանութեան աւրինացն: Իսկ Շմաւոն՝ այն որ յԱնտիոք լռեալ կայր, իբրեւ յառաջ մատուցեալ Պաւղոս ասէր ընդդէմ աւրինացն յԵրուսաղէմ, բնակեցաւ ի նա Հոգին Սուրբ, եւ սկսաւ ասել ընդդէմ աւրէնսհաստչացն¹ այսպէս.*

Արք, եղբարք, դուք ինքնին գիպէք, զի յաւուրցն առաջնոց ի միջի ձերում ընտրեաց Աստուած բերանով իմով լսելի հեթանոսաց բանի Աւերարանին եւ հաւարալ (ԺԵ. 7):

Յոհ.² Տե՛ս զՊետրոս՝ ի վերուստ ի սկզբանէ անտի մեկնեալ գատեալ ի Հրէական իրողութեանց, այլ վասն նոցին տկարութեան մինչեւ ցայժմ ըստ Հրէից եւ աւրինացն վարելով: Սակա որոյ եւ տեղի տայ յառաջագոյն լինել խնդրոյն յեկեղեցւոջն, եւ յայնժամ ապա ինքն խաւարի: «Դուք ինքնին գիպէք» (ԺԵ. 7) ասէ: Թերեւս մաւտ էին ամբաստանաւզըն զնմանէ կրքեմն յաւուրսն Կոռնելիոս եւ ի ներքս մտաւզըն ընդ նմա ի տուն նորա: Սմին վասն զնոսին ասէ վկայս. «Ձի յաւուրցն առաջնոց, ասէ, ընտրեաց Աստուած» (ԺԵ. 7): *Կանխաւ ասէ, յառաջին աւուրսն, եւ ոչ այժմ: Ի միջի ձերում, այսինքն՝ ի Պաղեստին, կամ թէ ձեր իսկ մաւտ լինելով «ընտրեաց Աստուած»: Ոչ ասէ, թէ կամեցաւ, այլ «Ընտրեաց Աստուած, ասէ, բերանով իմով» (ԺԵ. 7): Տե՛ս, թէ որպէս ցուցանէ զԱստուած ի ձեռն ինքեան բարբառեալ: Եւ ոչ մարդկային ինչ ասէ, եւ ոչ ասէ, թէ լսել այնոցիկ, որ ի թլփատութենէն, այլ հեթանոսաց, զի ոչ փոքր ինչ եւ այս զաւուրսն առնէր զիրս հեթանոսաց բերանովն Պետրոսի լսել բանին Աւետարանի եւ հաւատալ:*

Նա եւ այսոքիկ ոչ էին փոքր առ ի խրատ Հրէիցն հաւատալ եւ ոչ ընդդէմ դառնալ, տեսնելով զհաստատութիւն իրացն հեթանոսաց ի կանուխ ժամանակէն, ի տեղւոյն՝ ուստի Աստուած խաւսէր, յընտրութենէն, թէ զոր Աստուած սրբեաց, ի Հոգւոյն՝ որ վկայեաց լեզուաւքն զընտրութիւն, զոր³ եւ ցուցանէ, ոչ շնորհացն պարզաբար, այլ առաքինութեան նոցա վկայութիւն զայստսիկ լինել, այսինքն՝

¹ Աբ օրնսիսաստաղացն
² Չ > յոհ.
³ Բ որ

զի ոչ նուազագոյն ինչ շնորհեաց հայելով յուղղութիւն սրտից նոցա, զի յամենայնի սիրտ ուղիղ խնդրէ, որպէս յաղաւթան ասէին՝ «Դու Տէր, սրբագլխ ամենայնի» (Ա. 24), /88ա/ ըստ որում եւ ի վերայ ասէ, թէ «Սրբագլխն Աստուած վկայեաց նոցա» (ԺԵ. 8): *Աստ ի Հոգւոյն վկայութիւնն¹ տարաւ եհան զնոսա, տալով նոցա, ասէ, զՀոգին Սուրբ որպէս եւ մեզ: Ձի յառաջ քան զիմ ասելն ցնոսա պահել զաւրէնս կամ թլփատել, ետ նոցա Աստուած զՀոգին Սուրբ խաւսելով նոցա յամենայն լեզուս, որպէս եւ մեզ առաքելոցս:*

Եւ զի ամենայնիւ հաւասարէ զհեթանոսս: Տե՛ս զի ասէ ի վերայ, թէ «Ոչ ինչ ընտրութիւն արար ի մէջ նոցա եւ մեր» (ԺԵ. 9): *Յորժամ եցոյց, թէ վկայեաց նոցա, յայնժամ համարձակ զմեծս զայս բարբառեցաւ բան, զոր եւ Պաւղոս ասէ, թէ «Ոչ թլփատութիւն ինչ է եւ ոչ անթլփատութիւն» (Գղթ. Ե. 6), զի զերկոսեանն շինեսցէ յինքեան: Եւ տես՝ ոչ ասաց, թէ ոչ արար Աստուած² ընտրութիւն ի մէջ նոցա եւ այնոցիկ, որ ի թլփատութենէն, այլ «Ի մէջ մեր», այսինքն՝ առաքելոցս, եւ թէ լաւագոյն էաք մեք քան զնոսա պահպանութեամբ աւրինացն³, սակայն հաւատովքն ոչ ինչ արար ընդ մեզ եւ ընդ նոսա խտրոց:*

Եւ զի մի՛ անարգանս աւրինացն զիրսն գոլ կարծիցեն, զնչ անդէն զհաւատսն. «Նաւարովք, ասէ, սրբեալ զսիրտս նոցա» (ԺԵ. 9): *Ի հաւատոց միայն ասէ այսպիսեացս հանդիպիլ, եւ այսոքիկ առ ի խրատ Հրէիցն էր, եւ կարաւ յուսուցանել, թէ «Նաւարոց միայն պլքս են, եւ ոչ գործոց եւ ոչ թլփատութեան» (Յակ. Բ. 24): Այսոցիկ ամենեցուն սերմանիս ի Պետրոսի հանդիսաբանութեանս կայ, զի ոչ միայն վասն հեթանոսաց պատասխանատրելով զայստսիկ ասէ, այլ եւ զնոսա խրատելով ի բաց կալ յաւրինացն, զի յայսմ հետէ ոչ եւս ինչ՝ ըստ աւրինացն կատարումն:*

Արդ, ընդէ՛ր փորձէք զԱստուած դնել լուծ ի վերայ պարանոցի աշակերտացն, զոր ոչ հարքն մեր եւ ոչ մեր կարացաք բառնալ, այլ շնորհաւքն Աստուծոյ հաւարամբ ապրել որպէս եւ նոքա (ԺԵ. 10-11):

Տե՛ս, թէ յորպէս յահագինսն⁴ տարաւ եհան՝ ցուցանելով զնոսա ի տագնապի, որք յաւրէնսն էին, իսկ զնոսա ազատս: Ձի զոր ինչ ոչ կարացին աւրէնքն, այսինքն՝ ապրեցուցանել, զայն կարաց հա-

¹ Աբ վկայութիւն
² Աբ > աստուած
³ Աբ օրինաց
⁴ Ա ահագինսն

ւատան: Եւ յայսմանէ արտաքս արկանելով ցուցանէ զնոսա ի կորստեան: Եւ ոչ ասաց, թէ ի թերահաւատութեան էք դուք, քանզի ծանր էր այս, այլ զսոյն իսկ յայտնէ այլովք բանիւք յասելն:

Եփր. Արդ, զի՞ դատիք զխորհուրդս Աստուծոյ, զի այսինքն է փորձել զԱստուած, զի զոր ինչ ետ մեզ Աստուած հաւատովքն եւ աւրինաւքն, ետ զնոյն եւ հեթանոսաց հաւատովք առանց պահպանութեան աւրինաց:

Յոհ. Եւ այլ եւս. փորձել է զԱստուած ասելիք, թէ «Ոչ են կարաւղ կեցուցանել հաւատք», եւ զի յաւելուլ կամիք զնել «ի վերայ պարանոցի աշակերպացն», եւ ոչ ասէ, թէ հեթանոսաց, թէպէտ զնոցանէ խաւսի զլուծն թլիփատութեան եւ զաւրինաց: Ապա ուրեմն անհաւատութեան իրք է զաւրինսն ի ներքս բերել, յորմէ ցուցանէ եւ զնոսա ոչ ինչ շահել. եւ զամենայն ինչ առ աւրէնսն դարձուցանէ՝ ասելով ծանր եւ դժուարին, եւ ոչ առ նոսա, այլ ի նոցանէ զչարսխոսութիւն ի բաց հատանէ բանիւն, «Ջոր ոչ մեք, ասէ, եւ ոչ հարքն մեր կարացար քառնալ» (ԺԵ. 10):

Եւ¹ յորժամ ի բաց մաքրեաց յառաջագոյն զխոշորութիւն բանին, ապա յայնժամ |88բ| ցուցանէ ոչ զաւրէնսն չար, այլ զնոսա տկարս: Սմին վասն եւ ի վերայ ածէ. «Այլ շնորհարն Աստուծոյ հաւատամք ասրել որպէս եւ նորս» (ԺԵ. 11): Որչափ զաւրութեամբ լի են բանքս այսոքիկ. զոր եւ Պաւղոս ի ձեռն բազմաց առ հռովմայեցիսն ասէ, զայնոսիկ Պետրոս ի ձեռն սակաւուց աստ: «Զի թէ Արրահամո գործովք էր արդարացեալ, ասէ, ունել ունէր պարծանս, այլ ոչ առ Աստուած» (Նոռմ. Դ. 2): Տեսանէ՞ս, զի այսոքիկ բանք՝ նոցա մանաւանդ էր ի խրատ, թէպէտ եւ պատասխանիս վասն հեթանոսաց էր: Եւ եթէ առանց պատճառանաց զայսոսիկ էր ասացեալ, կասկածէր ի նոցանէ² զի մի՞ ստիցեն, թէ զիշխանութենէ բռնն հարեալ առանց երկիւղի լինի բարբառեալ:

Տն՛ս, յամենայնի զառ ի թշնամեացն իրս առ նոսա լինելով պատճառ փրկութեան հասարակաց. զի թէ հրեայքն ոչ լինէին շարժեալ, թերեւս ոչ լինէին այսոքիկ ասացեալ, եւ ոչ որ յետ այսոցիկ: Այլ թէ եւ կամէին հեթանոսք յառաջադէմ լինել, ոչ ինչ իմանային եթէ պարտ է նոցա զաւրինացն անտես առնել: Այլ դու տես, զի ո՛չ ի մարգարէից արար ընդ նոսա վարդապետութիւն, այլ ի հասեալ իրողութեանցն, որոց նոքին իսկ վկայք էին, որով եւ վաղվաղակի ի

¹ ԱԲ > ԵԼ
² Բ ի նոցանէ] զնոցանէ

հաւանութիւն զային լուելով ի խնդրոյն. զի հաճեցան երիցունքն ի բանս¹ Շմաւունի, եւ առանց մաքառման խափանեցաւ մաքառումնն ի ձեռն հաւանութեան Հոգւոյն:

Լոեաց, ասէ, ամենայն ժողովուրդն, եւ լսէին Բառնարայ եւ Պաւղոսի պարսմելոյն որչափ արար Աստուած նշանս եւ արուեստս ի ձեռն նոցա (ԺԵ. 12):

Վայելչապէս եւ նոքա այնուհետեւ վկայեն եւ զբանն զաւրացուցանեն ասացելովքն: Եւ տես՝ ոչ ինչ ասեն, զոր ի հրէից² ընդ զիմադարձութիւնքն, այլ զոր ինչ արար նոքաւք Աստուած: Ահաւասիկ ոչ լով բանից վերացումն³, այլ որ ինչ ի ձեռն իրաց եւ արդեանց վճարմունք էին ի ձեռն Հոգւոյն: Այլ սակայն եւ այնպիսի⁴ նշանս ունելով տակաւին հեզաբար լինէին բարբառեալ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿՑ

Զի մեծ բարի է հեզութիւնն⁶ յամենայնի, մանաւանդ յայսմիկ, զի սովաւ յաղթել կարասցուք բարկութեան: Եւ թէպէտ երեկ տրամբանեցաք վասն բարկութեան, դարձեալ զնոյն երկրորդեմք, զի եւ գեղոյ ինչ, որ ունի զաւրութիւն ողջացուցիչ վիրի, բազում անգամ պիտոյանամք նմա: Այսպէս եւ վասն հոգւոց փրկութեան մի՛ ձանձրասցուք զնոյն ինչ լսել, այլ բժշկել կամելով զոգիւս ի ցասմանէ՝ խլեսցուք նախ զհպարտութիւն: Եւ զայս ո՞րպէս. մի՛ յաւտար իրս, այլ ի մեզ ինքեանս հայեացուք: Գիտասցուք, զի թէ կամիմք՝ հրեշտակս ի մարմնի լինիմք յաւժարութեամբ՝ ուղղելով զառաքինութիւնս, եւ եթէ կամիմք՝ աւճս եւ ծնունդս իժից: Զանասցուք ապա լաւագունին ժամանել պատուոյ⁷:

[ԳԼՈՒԽ ԼԳ.]

Եւ յեպ լեղոյ նոցա պարասխանի եպ Յակոբոս եւ ասէ. արք եղբարք, լուարուք ինձ (ԺԵ. 13):

¹ Բ ի բանս
² ԱԲ հրէիցն
³ Բ վերացուցումն] վերացումն
⁴ ԱԲ այնպէս] այնպիսի
⁵ ԱԲ բարոյական] յորդորակ
⁶ ԱԲ հեզութիւն
⁷ Ա պատուոյ

է սա՝ եղբայրն Տեառն մերոյ, որ եւ առաջին եպիսկոպոս յառաքելոցն եկաց յԵրուսաղէմ: Եւ զի եպիսկոպոս էր տեղւոյն, ամին վասն եւ յետ/89ա/ոյ խաւսեցաւ, եւ այն իսկ, եթէ «Ի բերանոյ երկուց եւ երից վկայից հաստատեցի ամենայն բան» (Բ. Կրնք. ԺԳ. 1), աստանաւր լցեալ լինի: Այլ տե՛ս զմիաբանութիւն¹ եկեղեցւոյն, զի ոչ ինչ բարձրամտութիւն երեւի աստանաւր. յետ Պետրոսի Պաւլոս լինի բարբառեալ, եւ ոչ ոք զնա լուցուցանէ: Նա եւ Յակոբոս² թէպէտ ի վեր ելանէ բանիւ յատենին, այլ ո՛չ յափշտակէ³ զբանն, քանզի բազում էր բարեկարգութիւնն⁴: Ո՛չ ինչ Յովհաննէս⁵ աստանաւր խաւսի, եւ ոչ այլ ոք յառաքելոցն, այլ լռեն, քանզի նմա էին ընձեռեալ զիշխանութիւնն⁶: Եւ ոչ ցասնուն ինչ կամ տրանջեն, զի այնպէս մաքուր էր ի կարեաց անձինք նոցա:

Բայց տե՛ս եւ զսորա հանճարէզ իմաստութիւնն⁷, զի անդէն ի հնոյն ստուգէ զբանն ի մարգարէիցն: Եւ զի ոչ ունէր ինչ յայտնութեամբ իրս ցուցանել՝ որպէս Պետրոս եւ Պաւլոս, եւ բարւոք անաւրինեալ լինի ի Հոգւոյն, զի ի ձեռն նոցա⁸ լինին այնորիկ, որ ոչ էին հանդեարձեալ բնակիլ յԵրուսաղէմ: Իսկ սա զի ոչ այսպէս ուսուցանէր զՏրեայան, այսինքն՝ լուծանել զսովորական աւրինացն պահպանութիւն, ոչ լինէր ինչ վասն այսորիկ պարտապան, քանզի իբրեւ զտկարս կամէր շահել զնոսա, եւ ոչ ի բաց պատառել:

Բայց տե՛ս եւ աստ զհամաձայն միակամութիւնն⁹. «Շմաւոն, ասէ, պարմեաց որպէս յառաջագոյն Աստուած այց արար առնու ժողովորդ ի հերթանոսաց անուան իւրոյ» (ԺԵ. 14): Բազում աստանաւր երեւի Հեզութիւն սորա: Եւ զի նախ ի սկզբանն ուժգնագոյնս խաւսեցաւ Պետրոս, իսկ սա հանդարտագոյն, զի այսպէս պարտ է այնմ, որ ի մեծի զաւրութեան եւ ի պատուի իցէ՝ ի ծանրագոյնսն այլոց տալ տեղի եւ ինքն ի հանդարտագունիցն երեւիլ: Եւ բարւոք¹⁰ ասաց, թէ «Շմաւոն պարմեաց» (ԺԵ. 14), զի ցուցէ՝ թէ եւ ինքն ըստ նորա կամացն Համաձայնել կամի, զի Շմաւոն ոչ եթէ ի մտաց իւրոց դուշակեաց, այլ

¹ ԱԲ գմիարանութիւնս
² ԱԲ Յակովբոս
³ Ա հափշտակել
⁴ ԱԲ բարեկարգութիւն
⁵ ԱԲ Յոհաննէս
⁶ ԱԲ զիշխանութիւն
⁷ ԱԲ իմաստութիւն
⁸ ԱԲ սոցա
⁹ ԱԲ միակամութիւն
¹⁰ ԱԲ բարիոք

մարգարէական տեսութեամբ, որպէս Աստուած Հոգւովն հցոյց նմա. «Զի յառաջագոյն Աստուած այց արար ի սկզբանն առնու ժողովորդ» (հմմտ. ԺԵ. 14): Նա եւ ցուցանէ կանուխ գոլ զիրան, այսինքն՝ զի Հեթանոսք յանուն Յիսուսի Հանդերձեալ էին, զի խոստովանեցին, որպէս զի կատարեցին բանք մարգարէիցն՝ որ կանխեցին քարոզեցին «առնու ժողովորդ ի հերթանոսաց» (ԺԵ. 14), այսինքն՝ ընտրել, ոչ վայրապար, այլ անուան իւրոյ, որ է ի փառս իւր: Եւ ոչ միայն ոչ լինի ամաչացեալ¹ յանուն իւր ընտրել զՀեթանոսս, այլ մեծագոյն փառս Համարի:

Եւ տե՛ս զկատարեալ Հանդիսաբանութիւն սորա, որով ի՛շ կատարումն իրացն ի վերայ Հասուցանէ ասելով. «Այսմ, ասէ, միարանին բարս մարգարէիցն» (ԺԵ. 15): Աստանաւր մեծ իսկ նշանակեալ լինի ի մարգարէիցն, թէ՛ նախ քան զամենեսեան էին ընտրութեամբ կոչեցեալ Հեթանոսք: Եւ քանզի Պետրոս ժամանակաւ յայտնէր զընտրութիւնն³, բայց հաւատարմութիւն յառաջնոցն ո՛չ ունէր, զի ո՛չ երբ ի մէջ զկանխասաց մարգարէութիւնն⁴, վասն որոյ եւ սա զյառաջասաց վկայութիւն ի մէջ բերէ. «Յեւր այսորիկ, ասէ, դարձայց եւ շինեցից զյարկսն Գալթի, զանկեալս եւ զկործանեալս նորա վերստին շինեցից» (ԺԵ. 16): /89բ/ Եւ զիա՞րք շինեցաւ եւ ոչ մանաւանդ⁵ կործանցաւ, թէ յետ Բաբելոնի⁶ եւեթ իմասցուք զխոստումնս: Այլ ստուգագոյն քննութեամբ թազաւորութիւնն⁷ Դաւթի այժմ եղև Հաստատեալ, յորժամ⁸ ճնեալ որդի նորա թագաւորէ ամենայնի, որ կանգնեաց⁹ զորդիս մարգարէն՝ որ մեղաւք էին գլորեալ. զի եղևն բնակարան որդւոյն Դաւթի, զի զի՞նչ շահ էր տանց քաղաքին Դաւթի եւ անշունչ յարկացն շինութիւն, եւ ոչ ինչ: Եւ զի՞նչ վնաս ի կործանմանէ նոցին, յորժամ ամենեքին Հոգւոյն շնորհաց¹⁰ արժանի եղևն, եւ զհոգիս իւրեանց ախորժիղով ի ձեռս նորա աւանդեն: Բանզի Դաւիթ պայծառագոյն այժմ եղև, յորժամ ամենայն տիեզերք¹¹ երգէ զերգս աւրհնութեան¹²:

¹ Բ ամաչեցեալ
² Բ եւ] ի
³ ԱԲ զընտրութիւն
⁴ ԱԲ մարգարութիւն
⁵ ԱԲ > մանաւանդ
⁶ ԱԲ Բաբելոնի
⁷ ԱԲ թագաւորութիւն
⁸ Բ յոր] յորժամ
⁹ Ա կանկնեաց
¹⁰ ԱԲ շնորհացն
¹¹ Բ տիեզերս
¹² Բ աւրհնութեան

Արդ, այն զգալի շինուածն կատարեցաւ, ապաքէն եւ այսմիկ կատարել¹ պարտ է, վասն է՞ր. «Զի խնդրեսցեն մնացորդ մարդկան զպէր» (ԺԵ. 17): Զի անչնչիցն շինուածով ոչ խնդրեցին Հեթանոսք զտէր, յայտ է՛ այլ այսու իսկ կանգնեցաւ քաղաքս այս ի ձեռն առ ի Դաւթայ ծնիցեղոյն, որով խնդրեցին մնացորդք մարդկան զտէր, այսինքն՝ ի հրէից հաւատացեալքն:

Եւ ամենայն հեթանոսք, յորոց վերայ կոչեցեալ է անուն իմ, ասէ Տէր (ԺԵ. 17):

Յուցանէ, թէ քաղաքին շինութեան պատճառ եղեւ կոչումն Հեթանոսաց, զորս եւ ըստ մարգարէութեան կարգի երկրորդս ըստ դասու ի ներքս մուծանէ, յորոց վերայ կոչեցեալ է անունն Բրիտտոսի: «Աստ Տէր՝ որ ասնէ զայս² ամենայն» (ԺԵ. 17): Ոչ միայն «աստ», այլ եւ «ասնէ»: Ապա ուրեմն այս Աստուծոյ է գործ: Եւ ապա յաւելու զհաւատարմութիւն եղելոցն, թէ ոչ ինչ է նոր, այլ ի սկզբանէ ամենայն յաւրինեալ էր: Ասէ «Յայտնի է ի յախրեանց» (ԺԵ. 18): Այսինքն՝ յայտնի եւ գիտելի էր միշտ Աստուծոյ՝ գործն, զոր ի ձեռն մարգարէից լցեալ եղեւ յաւուրս մեր:

Արդ, քանզի ոչ զայս ասէին ընդդիմախաւսքն, թէ՛ ոչ է պարտ զնոսա ընդունել հաւատովք, այլ թէ եւ հանդերձ թլփատութեամբն եւ աւրինաւքն է պարտ, որոց ընդդէմ աւրինազրեաց Պետրոս հաւատեալ, թէ ոչ է պարտ զերկոսեան, ընդէ՞ր սա այնուհետեւ հրապարակարանէ կրկին: Այո եւ յոյժ վայելչապէս. զի զոր ինչ աւրինազրել պարտ էր՝ Պետրոս ի ներքս եմոյժ, իսկ զկանուխ ընտրութիւնն³ մեր անդուստ ի վերուստ, զոր ոչ գիտէին, զայն սա ասաց, զի այս իսկ առաւել քան զամենայն զարհուրեցուցանէր զյսաւղսն: Ապա ի դէպ ժամու զարժանն առնելոյ ի ներքս մուծանէ ասելով. «Վասն որոյ եւ ես իրաւունս համարիմ» (ԺԵ. 19): Բարւոք ասէ իշխանութեամբ, թէ «ես իրաւունս համարիմ»: Այսինքն՝ թէ այսպէս ասեմ բարի գոյ, եւ որչափ կայ ի կարի իմում, հաստատեմ զբանս Շմաւոնի: Եւ քանզի Հեթանոսք ոչ էին լուեալ զաւրինացն, վայելչապէս զայստսիկ հրամայէ առ յաւրինացն, զի մի՛ թուիցի ապախտ արարեալ զնա:

¹ Բ կատարեալ
² Բ > զայս
³ ԱԲ ընտրութիւն

Բայց ասեա, թէ ո՞րպէս ոչ թողացուցանէ զնոսա առ յաւրինացն զայստսիկ ուսանել եւ լսել, այլ նախ քան զաւրինացն զիւրն ասելով: Ո՛չ ասէ յաւրինացն զայստսիկ լուարուք, այլ զի՞նչ. «Մեք, ասէ, դապեցար եւ իրաւունս համարիմք մի՛ նեղել զայնու/90ա/իկ՝ որ ի հեթանոսաց դատեան աս Աստուած» (ԺԵ. 19): Այսինքն՝ մի՛ յետս դարձուցանել, զորս Աստուած կոչեաց առ ինքն. եւ այդպիկ խտրութիւնք՝ դարձուցանեն յԱստուծոյ, ապա ուրեմն զայդ ասելով ընդ Աստուծոյ մարտնչիք: Եւ ոչ ասաց, թէ մի՛ զայթազղեցուցանել զնոսա կամ յետս դարձուցանել, զոր Պաւղոս յայտնի առ Գաղատացիսն ասէ, այլ «մի՛ նեղիկ», այսինքն՝ մի՛ թախանձեցուցանել եւ ստիպել զնոսա ի պահպանութիւն աւրինացն: Յուցանէ այսու զպահպանութիւն աւրինացն ոչինչ զոյ ուղղութիւն, այլ միայն թախանձութիւն: «Այլ ցալ, ասէ, թողոյք առ նոսա՛ խորշկ ի կերակրոց կոց, եւ ի պոսկկութենէ՛, եւ ի մտելուրոյ, եւ յարենէ» (ԺԵ. 20): Հարկաւորապէս նախ ի զոհեալ կերակրոց խորշկ հրամայէ, զի զոր զոհեն Հեթանոսք, զիւաց զոհեն, ուստի ի բաց կամի զաստուցանել զհաւատացեալսն ի հաղորդս լինելոյ զիւաց:

Կիր. Եւ. ի կոչմանէն Զի բազումք ի կերակուրդ մեղանչեն, ոմանք ի զոհեալ անդր² անխտիր մատչին: Ոմանք ի մտոյ պահել պահեն, բայց դատեն զայնոսիկ, որ ուտենն, եւ պէսպէս իմն ի կերակրոց բանի անդ՝ բազմաց ոգիքն պղծին ի տգիտութեամբ ուտելոյ անտի, եւ յաւգտել պատճառանաց: Պահեմք ի մտոյ եւ ի գինեոյ՝ ոչ իբրեւ պիղծ համարելով, այլ զի վարձուց ակն ունիմք. զի զանցաւոր կերակուրս արհամարհեալք՝ զնշտնջենաւոր սեղանն վայելեցուք. սերմանեալք արտասուաւք, զի ցնծութեամբ հնձեցուք: Արդ, մի՛ դատիր, զորս ուտենն ինչ վնաս տկարութեան մարմնոյ կամ ըմպեն փոքր մի գինի վասն ստամոքսի: Մի՛ աւտար համարիր զմիս, զի գիտէ զայնպիսին Առաքեալ եւ ասէ. «Արգելուն ասնել կանայս, եւ մեկնեն ի կերակրոց, գոր Աստուած հաստատեաց վայելել հաստացելոց» (Ղ. 3): Եւ թէ մեկնեալ իցես ի սոցունց, մի՛ իբրեւ ի պղծութենէ, այլ վասն երկնաւոր բարութեանցն, որ պահին քեզ: Զգոյշ լեր, մի՛ ուտիցես յայնմանէ, որ կոտց առաջի եղեալ են, զի վասն կերակրոց եւ Յակոբայ³, որ այսր եկեղեցւոյ առաջնորդէր, փոյթ եղեւ գրել առաքելովքն եւ երիցամբքն ամենայն Հեթանոսաց գլխաւոր թուղթ մի: «Նախ, ասէ, խորշկ ձեզ ի զոհելոյ կոց կերակրոց, եւ ապա ի հեղձուցելոյ եւ յարենէ» (ԺԵ. 29):

¹ Ա պողոքկութենէ
² ԱԲ > անդր
³ ԱԲ յակովբայ

Զի բազումք այն են ի մարդկանէ՝ որ իբրեւ չար գաղանք ինչ աւրինակ կեանս կեան, պիղծ դադանաց աւրինակ¹ զարիւնն խորովին, եւ զհեղձուցիկն ուտեն անխտիր: Այլ դու, որ Քրիստոսի ծառայդ ես, կարգ դիր երկիրաձուլութեամբ զհրամայեալսն ուտել, եւ անխտիր զոչ հրամայեալսն չուտել: Զոր ոչ աստ միայն, այլ եւ Պաւղոս հրամայէ՝ «Թե որ ասիցէ, թէ այդ զոհեալ է, մի՛ ուրիցես»² (Կրնք. Ժ. 28): «Եւ ի պոռնկութենէ, ասէ, խորշել» (ԺԵ. 20), զի այս իսկ պղծութիւնէ հոգւոյ եւ մարմնոյ: «Եւ ի մեռելոցւոյ» (ԺԵ. 20), ասէ՝ որ է հեղձուցիկ: Զոր ոչ միայն աւրէնքն պիղծ ասեն, այլ եւ ց Պետրոս «զեն եւ կեր ասաց ճոզին», զոր ետես ի կտաւ անդր. եւ ոչ ասաց խեղդեա եւ կեր: Զի թէպէտ եւ անդր առ բարս մարդկան հայէր խորհուրդ կենդանեացն, այլ եւ ուտելոյ եւս /90թ/ աւրէնք կայ³ առաջի, զի վասն այնր իսկ եւ հրեայքն խղճէին ի Պետրոսէ, թէ «Կերար ընդ անթլփարս» (ԺԱ. 3): «Արդ, զի զեն, ասաց, եւ կեր», սմին վասն եւ աստ չուտել զրէ զմեռելոտի:

Այլ որք անխտիր կամին ուտել զհեղձուցիկ, ծիծաղելի իմն ասեն. ոչ թէ զմեռելոտի ուտելն հրաժեշտ տայ՝ ասեն, այլ զհեղձուցանել զմարդ ծեր կամ զհիւանդ, որպէս առնեն, ասեն, դեռ եւս հեթանոսք: Նա եւ ջատագով առնուն այսմ, թէ ահա եւ զձուկն ոչ զենումք՝ որ է մեծ կենդանի, այլ առանց զենման ուտեմք, եւ չեն⁴ ինչ մեղք, այսպէս եւ ոչ մեռելոտի: Առ որս ասելի է, թէ «Ով վեհք», այդպէս ասելք յոյժ հեռի է ի կարգէ գրելոցս աստ. զի աստ հրամանք առաքելոցն յաւրինացն Մովսէսի, վասն որոյ եւ մերձակայ վէճն⁵ էր հրէիցն, զայսոսիկ միայն պահել հրամայեն հեթանոսացն, եւ զայլսն ոչ պահել: Եւ զի ոչ թէ յայնժամ վասն մարդ հեղձուցանելոյ հաւատացեալ հեթանոսացն վիճէին հրեայքն խափանել զայն ի հեթանոսացն, այլ կամէին, զի հաւատացեալ հեթանոսքն թլփատեսցին, եւ զամենայն կերակրոց խտրութիւնսն, որ յաւրէնսն էր, պահեսցեն: Այլ ոչ կամեցաւ Հոգին Սուրբ զլուծ աւրինացն, որ վասն կերակրոց խտրութեան դնել ի վերայ նորընծայ հեթանոսացն, բայց միայն զկարեւորս⁶ զհարկաւորս զայսոսիկ: Տե՛ս եւ զկարգ բանին. «ի հեղձուցելոյ» ասէ, որ է ի մեռելոտոյ⁷. եւ ոչ ասէ ի հեղձուցանելոյ, զի

1 ԱԲ > աւրինակ
 2 Ա ուտիցես
 3 ԱԲ կայից
 4 Ա չէն
 5 Բ վեճն
 6 Բ զկարեւոր
 7 Բ ի մեռելոտոյ

գրո անհաճ կարծիսդ՝ բառդ իսկ յանդիմանէ. զի «զհեղձուցելոյն» «մեռելոտոյ» (ԺԵ. 29) ասէ: Տեսանե՛ս², ոչ ասէ ներգործական հեղձուցանելոյ, որ է մեռուցանելոյ ըստ քեզ, այլ թէ «ի հեղձուցելոյ», որ է միջակ կամ կրաւորական, աւտար ի քոց կարծեաց: Նա եւ ձուկն թէպէտ եւ ոչ զենումք, չէ մեռելոտի, եւ թէ զիս՞րդ, ես ասեմ: Մեզ աւրէնք հրամանն Աստուծոյ է, եւ Աստուած, որ՝ զձուկն մեզ ի յուտել ետ, ո՛չ ուրեք հրամայեաց զենուլ զնա, զի յաւրէնսն Մովսէսի ոչ հրամայեաց, եւ ի նորումս Պետրոսի՝ վասն չորքոտանեաց եւ սողնոց եւ թռչնոց ասաց «զէն եւ կեր», եւ ոչ վասն ձկանց, թէպէտ եւ տիրապէս բանն առ մարդիկ հայի: Այլ մի՛ ինձ ընդդէմ ասիցես, թէ՛ ուրեմն եւ զծովու թռչնու՞նս ոչ է պարտ զենուլ: Երկակենցադք են այնք, ո՛վ դու. եւ ընդ այլսն³ եւս թռչունք երկինց ասին, ուստի եւ զենուլ զնոսա հարկ է, այլ զձկունս ոչ ուրեք ասաց զենուլ: Տինս՝ եւ ինքն Աստուած եկեր զձուկն առանց զենման, եւ ոչ խտեաց մեռելոտի: Արդ, զոր Աստուած ոչ ասաց մեռելոտի, մարդ մի՛ ասիցէ. միթէ՛ աւրէ՞նս իշխեմք դնել Աստուծոյ. ոչ ապաքէն զորս զենուլ հրամայէ՛ զենուլ պարտիմք, եւ վասն որոց ոչ հրամայէ, ո՞վ իշխեսցէ քննիչ լինել: «Եւ յարենէ» ասէ:

Եփր. Կիրոյ. Զի մի՛ կերիցեն Հանդերձ արեամբ: Զի բազումք իբրեւ զպիղծ գաղանս զարիւն⁵ խորովեն եւ ուտեն:

Եւ զի յաւրէնսն բազում ուրեք գրեցաւ չուտել զարիւն, եւ կարեւոր համարեցաւ Հոգին ի նորումս զայս աւրինադրել՝ չուտել զարիւն: /91ա/ Այլ զի, որք կամին եւ զարիւն անխտիր ուտել, զայս աստ, թէ «խորշել եւ յարենէ, չսպանանել» (ԺԵ. 20) ասեն: Այլ ոչ կամին երթալ զհետ բանիս: Զի այն ինչ ի Քրիստոս հաւատացեալ հեթանոսքն ոչ եթէ սպանութիւնս գործելով որոշէին ի հրէիցն, այլ չխտրելովն զկերակուրս եւ անթլփատութեամբն: Որով⁶ հրեայքն խտրութեամբ կերակրոց ըստ աւրինացն եւ թլփատութեամբն պարկիշտս գոլ թուէին, եւ զհեթանոսս եւս ընդ սքաւաւ մուծանել կամէին: Վասն որոյ առաքեալքն, յաւրինացն Մովսէսի, մի զհարկաւորս զայսոսիկ պահել հրամայեն հեթանոսաց, այսինքն՝ չուտել

1 Բ մեռելոտոյ
 2 ԱԲ տես] տեսանես
 3 ԱԲ որ եւ
 4 ԱԲ այլս
 5 Բ զարիւնս
 6 Բ որովք

մեռելոտի եւ ոչ զարիւն, եւ ոչ զոհեալ կերակուր, եւ չպոռնկել եւ զայլսն, որ ինչ յաւրէնսն խտրութեամբք կերակրոց մանրաքննին եւ շաբաթուց պահպանութիւնք եւ լուացմունք մարմնականք Հանդերձ թլփատութեամբն անփոյթ առնել: Զի զայլսն, զորս պարտ է՝ յաւրինացն, լրամար եւս Աւետարանն ունի: Եւ թէ ասիցես, միթէ եւ զպոռնկին չղատի՞ Աւետարանն, ընդէ՞ր եւ աստ եղաւ, ասեմ, թէ այո, այլ վասն յոյժ Հարկաւոր դոյոյն եւ աստ եղաւ: Որպէս եւ Պաւղոս բազում ուրեք սաստէ պոռնկութեան: Եւ դարձեալ. աճեցուցանել կամելով զաւրինադրութիւնս, եղին աստ. վասն զի եւ ատրնթեր վէճն² հրէից, որոյ պատճառաւ այսոքիկ աւրինադրեցան Հեթանոսաց, ոչ վասն պոռնկելոյ Հեթանոսացն էր, այլ զի թլփատեսցին Հեթանոք եւ զաւրէնսն պահեսցեն խտրելով զկերակուրս, որոց ոչ անսալով առաքեալքն³ զայսոսիկ միայն Հարկաւոր Համարեցան զրով աւրինադրել Հեթանոսաց. «Տալ, ասէ, առ նոսա թուղթ՝ խորշի ի գոնելոյ կոց, եւ յարեւի ի հեղձուցելոյ, եւ ի պոռնկելոյ» (ԺԵ. 20):

Յոհ. Եւ ընդէ՞ր արդեւք եւ վասն⁴ հրէիցն ոչ⁵ զնոյնս գրեցուք: Այլ վասն զի ոչ գրեմք, ոչ եթէ վասն զի պարտ է նոցա աւելի ինչ քան զայս պահել, այլ քանզի Մովսէս ընդ նոսա խաւսի: «Զի Մովսէս, ասէ, յազգացն առաջնոց, վասն այսոցիկ⁶, որ ազոյ ազոյ փեղիքս են, զբարոզիս իւր ունի ըստ ամենայն շարթոց ընթերցեալս» (ԺԵ. 21): Տե՛ս ո՛րչափ զիջանէ ըստ աւրինացն, ուր վնաս ինչ չէր: Արդ, ի վերայ կացոյց զՄովսէս վարդապետ աւրինաւքն, եւ շնորհեաց նմա պատիւ, որ ոչ ինչ ի Հաւատոց խափանէր զհրեայսն՝ յորդորելով լսել նմա ըստ այնոցիկ, եւ ի բաց տանելով յաւրինացն, զորս ի Հեթանոսաց էին: Տեսանե՞ս զմեծիմաստ Հանճարեղութիւն⁷ նորա ի ձեռն, որոյ թուեցաւ զաւրէնսն պատուել, ի վերայ կացուցանելով զնա իւրոցն, ի ձեռն այնորիկ⁸ ի բաց տարաւ զհեթանոսս ի նմանէ: Ապա այնուհետեւ Հասարակաբար լինի աւանդութիւնն⁹:

1 Ա պահել պարտ է] պարտ է
 2 Բ վեճն
 3 ԱԲ առաքեալսն
 4 Ա ոչ վասն] վասն
 5 ԱԲ > ոչ
 6 ԱԲ այսորիկ
 7 Ա հանճարեղութեան
 8 Բ այնոցիկ
 9 Ա աւանդութիւն

Յայնժամ, ասէ, հաճոյ թուեցաւ առաքելոցն եւ երիցանցն ամենայն եկեղեցաւն արս ընտրեալս ի նոցանէ առաքեալ յԱնդիոք ընդ Պաւղոսի եւ ընդ Բառնարայ, զՅուդա գկոչեցեալն Բարսարա, եւ զՇիղա, արս գլխաւորս գրեալ առ եղբարս ի ձեռն նոցա զայս ինչ (ԺԵ. 22-23):

Վայելչապէս խորհին զայսոսիկ. եւ կամելով զի Հա/91բ/ւատարմագոյն իրքն լինիցին, առաքեն զառ ի յինքեանց արձակեալսն, զի առանց կասկածանաց լինիցին, որ ընդ Պաւղոսին էին. եւ ապա ոչ¹ պարզաբար բանիւ լոկով, այլ Հաստատութեամբ ի ձեռն գրոյ աւրինադրեն զայս ինչ. «Առաքեալք եւ երիցուք եւ եղբարք յԱնտիոք եւ ի Սիրիա եւ ի Կիլիկիա, եղբարք, որ ի հեթանոսաց էք՝ ողջոյն» (ԺԵ. 23): Բարիոք² ըստ պատուոյ զնեն զկարգ դասու երեսացն ի սկիզբն թղթոյս՝ պահելով զվայելչականն, եւ զայն ոչ չփացութեամբ ինչ, այլ առանց պաճուճանաց պարզաբար վասն Հարկի յայտնելոյ զդէմսն յորոց բանն: «Բնակելոց, ասէ, յԱնտիոք եւ ի Սիրիա³ եւ ի Կիլիկիա», ուր ցաւն ձեռնալ եղեւ եւ սկիզբն առ, անդ եւ զղեղն առաքեն վաղվաղակի՝ ի դեմս ածելով առ որս բանն: «Եղբարք, որ ի հեթանոսաց էք» (ԺԵ. 23), զորս եւ ընտանիս եւ եղբարս արար Հաւատաւն ի Քրիստոս, առ որս նախ ինքն մտեալ Հանգչի ողջուելին, զոր պատուիրեաց տալ արժանաւորացն:

Այլ տես, թէ որպէս ծանրաբար գրին յազագս նոցա, որ դաւաճանաւքն էին: «Քանզի լուաք՝ թէ ոմանք իրրեւ ի մէջ խոովեցուցին զձեզ բանիւք խախտել զանձինս ձեր՝ ասն թլփափել եւ պահել զաւրէնս, որոց ոչ հրամայեցաք» (ԺԵ. 24): Շատ եւ բաւական է չարախաւսութիւնս⁴ ի վերայ անձնաՀաճութեան նոցա եւ յանդգնութեան, եւ այսպիսի բանք արժանի իսկ է առաքելոցն հեղութեան, ոչ ինչ առաւել քան զայս ասելով զնոցանէ⁵ դժուարագոյնս, այլ միայն ի մին Հայելով զարձուցանել յայնմանէ, որ ինչ կղեալն էր. զի այս իսկ⁶ եւ զնոսա, որ անդանաւր խազմարարքն⁷ էին, ի խոստովանութիւն ածէր: Ո՛չ ասացին, թէ խաբեբայք, պատրաւդք, խռովարարք, այլ լոկ, թէ «ոմանք իրրեւ ի մէջ»: Եւ զի մանաւանդ ուր պարտն էր ասել զայս, եւ որ այսպիսիք են, զայսն Պաւղոս առնէ, որպէս յորժամ ասէ. «Ով ի ամենայն նենգու-

1 Բ > ոչ
 2 Բ բարոց
 3 ԱԲ սիրիա
 4 Բ չարախոսութիւն
 5 ԱԲ զնոցա
 6 Բ > իսկ
 7 Բ խազմարարք

թեամբ եւ խորամանկութեամբ» (ԺԳ. 10), եւ «Զգոյշ լերոյք ի շանց անփի» (Փիլ. Գ. 2): Բայց աստանաւր¹ ուղղութեանն² Հաստատուն լինելով³ այսմ տակաւին ոչ էր պէտք:

Եւ տես՝ զի ոչ զրեցիին, թէ ոմանք իբրեւ ի մէնջ Հրամայեցին ձեզ զաւրէնսն պահել, այլ թէ «խոսվեցուցին բանիւր խախտելու գանձին»⁴ (ԺԵ. 24), այսինքն՝ անպատրաստ առնելով: Ոչ է իսկապէս այլապէք քան զայս բան, ոչ եւ մի ոք⁵ ուրեք այսպէս ասաց, յառաջագոյն Հաստատակ զհոգիսն ասէ «խախտել», որպէս ի շինուածի ուրեք, զառ ի նոցանէ լինալան փոխաբերելով եւ խախտելով, ասեն թլփատել, զոր ո՛չ Հրամայեցաք, եւ ո՛չ արարաք այդպիսի իրաց խտրութիւն:

Հաճոյ թուեցաւ մեզ միարան ժողովելոցս արս ընտրեալս յղել առ ձեզ սիրելիս մեր ընդ Բառնարայ եւ Պաւղոսի⁶, արք, որք մարտնեցին զանձինս իւրեանց վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի (ԺԵ. 25-26):

Արգ, զի ամենեցուն այս յայտնի լիցի, թէ քննութեամբ ի միասին դատաստանաւ եւ իրաւամբք զրեցին զայսոսիկ եւ ոչ Հարեւանցի բռնաբարոյ⁷, միաբան ժող/92ա/ովոյս ասէ: Իսկ ասելովն, թէ «արս ընտրեալս առաքեալ առ ձեզ» ոչ զորս հանդիպեցան ասեն, այլ զառաջինսն ի շնորհս Հոգւոյն: Եւ զի մի՛ թուիցի կարծիք ինչ կամ դաւաճան գոլ Պաւղոսի եւ Բառնարայ առաքելն զնոսա, բառնան զխճրիծս զայս յասելն՝ «ընդ սիրելիս մեր ընդ Բառնարայ եւ Պաւղոսի»: Եւ եթէ սիրելիք են, ապա ոչ արհամարհեն զնոսա: Եւ ապա ցուցանեն գովութեամբ զփոյթն պաւղոսեանց վասն անուան Տեառն, որով վկայեալ լինին Հաւատարիմք գոլ յամենայնի: Եւ տե՛ս զմեծ վկայութիւնն⁸ ի վերայ Պաւղոսի եւ Բառնարայ. «Արք, ասէ, որք մարտնեցին զանձինս իւրեանց վասն անուան⁹ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի» (ԺԵ. 26): Եւ եթէ¹⁰ մատնեցին զանձինս վասն Տեառն, ապա եւ նոքա արժանի են Հաւատարմութեան:

¹ ԱԲ աստանոր
² ԱԲ ուղղութիւն
³ Բ հաստատունելով] հաստատուն լինելով
⁴ Ա գանձինս ձեր
⁵ Բ > որ
⁶ ԱԲ ընդ պողոսի
⁷ ԱԲ բռնաբարոյ
⁸ ԱԲ վկայութիւն
⁹ ԱԲ անուան
¹⁰ ԱԲ թէ

Արդ, առաքեցաք գՅուդա եւ գՇիդա, եւ նոցա ի բանից զնոյն պարմել. Զի հաճոյ թուեցաւ Հոգւոյն Սրբոյ եւ մեզ, մի՛ ինչ անելի բեռն դնել ձեզ (ԺԵ. 27-28):

Զի եւ ի բանից զնոյն պատմեցեն, ասէ: Զի պարտ էր ո՛չ միայն թղթին լինել, այլ եւ բանից: Զի մի՛ ասին, թէ յափշտակեալ եղեւ թուղթն եւ չէ ճշմարիտ, կամ այլ ինչ փոխանակ այլոյ զրեցան, վասն այսորիկ գովութիւնն, որ յաղագս Պաւղոսի էր, եկից զբերանս նոցա: Վասն որոյ եւ ոչ միայն Պաւղոս եւ Բառնարայ լինին եկեալ, այլ եւ այլք առաջինք յեկեղեցւոյն, զի մի՛ կասկածանաւք լիցի գալուստ նոցա, քանզի նոքա ի թիկունս հասեալ լինին աւանդութեանն. ոչ միայն զի յԵրուսաղէմ էին, այլ զի եւ Հաւատարիմք էին, որպէս ասաց զնոսա արս ընտրեալս զՅուզա եւ գՇիդա, զի մի՛ Հաւատար զնոսին Համարեցին այնոցիկ՝ որ այնպէսն մոլեալ էին, ըստ որում եւ յաւել, թէ վասն էր առաքեցան. «Զի ի բանից զնոյն պարմեցեն» (ԺԵ. 27) ասէ:

Զի հաճոյ թուեցաւ Հոգւոյն Սրբոյ եւ մեզ, մի՛ ինչ անելի բեռն դնել ձեզ (ԺԵ. 28):

Ընդէ՞ր ասելով, թէ «հաճոյ թուեցաւ Հոգւոյն Սրբոյ», յաւելին, թէ «եւ մեզ», զի մանաւանդ շատ էր ասելն, թէ «Հոգւոյն Սրբոյ»: Արգ, «Հոգւոյն» ասեն, զի մի՛ կարծիցեն մարդկային ինչ զգրեալսն, այլ աստուածային, զի մարդկային խորհրդով ոչ էր Հնար զայս ինչ իմանալ եւ ուղղել դիւրաւ զթերութիւն սխալանացն, այլ Հոգւովն միայն կարաւտանայր իրքս այս: Իսկ եւ մեզ զի ուսանիցին, թէ եւ նոքա ընդունաւղք են այնոցիկ¹, եւ մանաւանդ ի թլփատութեան գոլով: Նա զի եւ առ մարդկան, որ տակաւին տկարագոյնք էին՝ էր բանն. երկուցեալք լինէին սոքա, թէ գուցէ խախտիցին տկարքն, սմին վասն յաւելին, թէ եւ մեզ, առ ի Հաստատութիւն նոցին:

Մի՛ ինչ անելի բեռն դնել ձեզ, ասեն (ԺԵ. 28):

Դարձեալ «բեռն» եւ ծանրութիւն զաւրէնսն կոչեն: Այլ ցուցանէ ոչ ըստ զիջանելոյ գոլ բանն, եւ ոչ զի խնայէին ինչ ի նոսա, եւ ոչ իբրեւ առ տկարաց, այլ զնոցին Հակառակն, ասելովն, թէ «Մի՛ ինչ անելի բեռն դնել ձեզ», զի այլքն քան զայս այժմ անելորդք են: Քանզի բազում էր ձերոց եւ վարդապետացն Հրէից պատուիրանք եւ զգու-

¹ Բ այնոցիկ

չութիւն, այլ այն աւելորդ ծանրութիւն էր: Եւ տես, զի ի վեր եւ ի խոնարհ գաւրէնսն ծանրագոյն կոչեն:

Բայց միայն ի կարեւորացս յայսցանէ, ասէ. Ի բաց կալ ի գոհելոյ /92բ/ կոոց եւ յարենէ ի հեղձուցելոյ եւ ի պոռնկութենէ, յորոց պահեալ զանձինս՝ բարուք ամենք, ողջ լնրուք (ԺԵ. 28-29):

Արդ, զայստսիկ ի նորումս ոչ հրամայէ յաւետարանին, եւ ոչ ուրիշ յազազս այսոցիկ խաւսեցաւ Քրիստոս, այլ յաւրինացն զայստսիկ առնելով այլովքն ամենայնիւ խափանեն զաւրէնսն անգործ թողեալ, զի բստ Աւետարանիս հետեւեալ աւելորդ էր այլն ամենայն թլփատութեամբն հանդերձ: Եւ զի մի՛ տսիցեն, թէ ընդէր ոչ յաւրինաց անտի ուսանիցին վասն խափանելոյ անպատշաճ գործոցս այսոցիկ, եցոյց ասելովն, թէ «Բաց ի կարեւորացս՝ յայսցանէ», զի ցուցցէ, թէ եւ ոչ հրէից աւելի ինչ քան զայս պարտ է պահել ի Մովսիսէ՝. եւ այսպէս ի բաց ելոյժ զամենայն աւրէնսն: Եւ որով թուէր զաւրէնսն պատուել առ ի նմանէ առնելով զայստսիկ, նովիմք զնա լուծանէ զայստսիկ միայն առնելովն, իսկ զայլսն անգործ թողեալ:

Եւ զի մանաւանդ բազում անգամ ընդ թղթոյն՝ Յուզա եւ Շիրա ընդ նոսա յազազս պահելոյ զայստսիկ խաւսեցան, բայց զի երեւեսցին եւ զաւրէնսն պատուել՝ ասէ զաւրինացն պատուիրանսն. եւ զայս ոչ որպէս առ ի Մովսիսէ՝⁴ ասելով, այլ իբրեւ յառաքելոցն: Եւ զի բազում պատուիրանս յայտ արասցէ, զմին բաժանեաց յերկուս, զայն թէ «յարենէ եւ ի հեղձուցելոյ ի բաց լինել, եւ ապա ի գոհելոյ եւ ի պոռնկութենէ» (Խմմր. ԻԱ. 25): Զի այսոքիկ թէպէտ եւ մարմնականք են, սակայն հարկաւորք են առ ի պահել հաւատացելոց. գոր եւ Նոյի պատուիրեաց Աստուած, քանզի մեծամեծ չարիք յայսց իրաց անուանին եւ գործին, ցուցանէ, թէ այլքն յաւրինացն ոչ են կարեւորք այժմ յաւետարանիս, այլ աւելորդք են, իսկ սորա հարկաւորք են առ ի պահել, յորոց պահեալ, ասէ, զանձինս բարիոք առնէր: Եցոյց այսու, թէ ոչ ինչ հեթանոսացն պակասէ, այլ թէ այս իսկ շատ է, եւ ամենայն աւրէնքն կատարեցաւ:

Եփր. Զի իբրեւ զայս ամենայն պահեսջիք, ասէ, առանց թլփատութեան եւ պահպանութեան աւրինացն, ընկալլիկ զՀոգին Սուրբ

¹ ԱԲ կարեւորաց
² ԱԲ ի մովսէտ
³ ԱԲ թղթոցն
⁴ Բ մովսէտ

խաւսել զամենայն լեզուս, որպէս ընկալան ընկերքն ձեր կուռնէլեանք, որ ընտրեցան յառաջ քան ձեզ:

Յոն. Կարող էին ասել զայս եւ առանց զբոյ. այլ որպէս զի նորագիր աւրէնք լիցին, վասն այնորիկ զբով: Եւ դարձեալ ցուցանեն, թէ հաւանեալ լինին աւրինացն, եւ ի նոցանէն առնուռն ասել զայստսիկ: Այլ տես՝ յամենայնի հարկաւորապէս զհեթանոսաց ուղղութեան սկիզբն՝ ի պատճառէ՝¹ հրէից ի ներքս մտեալ. զի նախ քան զայս իսկ ամբաստանեալ ի նոցանէ վասն առ Կուռնելիոս մտանելոյն, տայր պատասխանի Պետրոս, եւ կարգաւ պատասխանատրութեան զամենայն ինչ ասացեալ նոցա դիւրընկալ առնէր զբանն: Ապա հրէիցն ընդդէմ դառնալով Պաւղոսի եւ հայհոյելով՝ այնպէս եկն ի հեթանոսս: Աստանաւր դարձեալ, այլ անչափութիւն տեսանելով ի հրէից ոմանց ի ներքս մուծեալ, այնպէս զաղարեցոյց զաւրէնսն. զի /93ա/ ընդդիմաբանութիւնն, որ եղեւ թէ պարտ է թլփատել զդոսա, տնաւրինաբար էր, զի յետ ընդդիմաբանութեան աւանդն հաստատուռն եղեւ, զի զՊաւղոսի կամսն հաստատեցին, ստուգեալ զնոյնն գովիցին զնորա առաջարկութիւնն՝³, եւ սքանչացան ընդ շնորհն, եւ այսպէս հանդուցին զհեթանոսս յաւրինացն ծանրութիւնն՝⁴:

Եւ նոքա արձակեալք իջին յԱնպիոք, եւ ժողովեալ զժողովուրդն եփրոն զթուղթն, եւ ընթերցեալ ուրախ եղեն ի վերայ մխիթարութեանն՝⁵ (ԺԵ. 30-31):

Տե՛ս սուղ ինչ թուղթ՝ ոչ ինչ յաճախ բանս ունելով, ոչ կազմ ճարտասանութեանն՝⁶ բանից եւ ոչ համադրութիւնք՝⁷ ինչ, եւ ոչ հրամանք ահագիւնք, եւ զտիեզերս բաւական եղեւ կրանից ի կրանս փոփոխել, եւ յիրաւի, քանզի Հոգւոյն էր աւրինադրութիւն, որով եւ ուրախ եղեն մխիթարեալք: Վայելչապէս ուրախ եղեն. զի աւրինակ իմն զրդուեալք էին ի բանից խոովեցուցացն: Եւս զի ոչ եղեւ զբաւ մաքառմանն պաւղոսեանց ընդ նոսա յԱնտիոք, այլ իբրեւ ընդ դատախազս ոմանս դիմեալ ելին՝⁸ յերուսաղէմ, անդ առնուլ

¹ Բ սկիզբն
² Բ պատճառ
³ ԱԲ առաջարկութիւն
⁴ Ա ծանրութենէ
⁵ ԱԲ մխիթարութեան
⁶ ԱԲ ճարտասանութիւն
⁷ Բ համադրութիւնք
⁸ Բ էին] ելին

զվճիւն վիճմանն. եւ սորա կային մնային դեռ եւս ի կասկածի, դուցէ համաձայնեալ գտցի խոռովչացն աւրէնքն¹ առաքելոցն: Իսկ իբրեւ լուան զգրեալսն ի նոցանէ, ըստ վերասացեալ աւրինակիդ ցուցման, ուրախ եղեն, զի հանգուցին զնոսա յաւելորդ կասկածանաց:

Յուդա եւ Շիդա, քանզի եւ նորա մարգարէք էին, բանիւք բազմաւք մխիթարէին զեղբարս եւ հաստատէին (ԺԵ. 32):

Բարևոք վճարելով յոր ինչ եկեալն էին. յետ ընթեռնոյ թղթին, ապա եւ ինքեանք մխիթարեն բանիւ, որպէս զի յամենայն կասկածանաց ազատ լիցին, զի եւ ինքեանք, ստէ, մարգարէք էին եւ ո՛չ վարդապետք: Զնոցին հաւատարմութիւն աստանաւր ցուցանէ, քանզի կարող² էր մանաւանդ³ Պաւղոս մխիթարել զնոսա բանիւ, բայց սոցա էր պարտ, սմին վասն եւ ի խաղաղութիւն հաստատեն զնոսա: Քանզի ընդ⁴ Պաւղոսի վիճելով յառաջագոյն էին տրամակայեալք, այնպէս ի մի՛ հաւաքեալ զեկեղեցին, եւ անձնապատրաստ զգուշութեամբ հաստատեալ եւ ուսուցեալ՝ զարձան խաղաղութեամբ: «Եւ եղեալ, ստէ, անդ ժամանակ⁵ արձակեցան խաղաղութեամբ յեղբարցն առ առաքեալսն» (ԺԵ. 33): Եւ ոչ եւս էր խոռովութիւն յայնմհետէ: «Եւ հաճոյ եղև Շիդայի մնալ անդէն» (ԺԵ. 34): Սա է Սիդուանոս, որ շրջէր ընդ Պաւղոսի:

Ապա այսուհետեւ եւ մեք մի՛ գայթակղեցուք⁶ վասն հերձուածողացն: Զի տե՛ս ահա՛ առ սկիզբն քարոզութեանն⁷, թէ՛ ո՞րչափ էին գայթակղութիւնք, ոչ ասեմ զառ ի յարտաքնոցն եւեթ, զի այնոքիկ եւ ոչ իսկ էին գայթակղութիւնք, այլ գառ ի ներքնոցն, որպէս նախ եղև Անանիային, երկրորդ՝ տրտունջ յունաց առ հեբրայեցիս, երրորդ՝ Սիմոնի կախարդին, չորրորդ՝ ամբաստանաւորն զՊետրոսէ վասն Կուռնելիու, ապա սովն, ապա զլուխն չարեաց Հերովդէս: Իսկ այժմ՝ խոռովեցուցիչքն, որք ի թլփատութեան⁸ շրջել ջանային զնորընծայսն ի հեթանոսաց, բայց ոչ ոք վնասեցաւ, զի ոչ գոյ բարեւոյ երբեք լինել, եւ չար ընդ նմա ոչ բաղկանալ:

¹ Աբ օրէնք
² Աբ կարող
³ Ա մանաւանդ եւ
⁴ Աբ > ընդ
⁵ Բ ժամանակ ամ մի
⁶ Աբ գայթակղեցուք
⁷ Աբ քարոզութեան
⁸ Աբ ի թլփատութիւն

193բ/ ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Մի՛ զարհուրեցուք, ապա թէ՛ ոմանք յազգի ազգի հերձուածս զառածանին, այլ պինդ կացցուք ի ճշմարիտ կրանս, զի այս իսկ դիպուած մանաւանդ պսակէ զմեզ, որպէս չարչարիչքն պսակաց առիթ լինէին վկայիցն: Զի ոչ եւ միոյ հակառակողի գորով, ո՞ւր երեւեսցի մեր առ Աստուած ջերմութիւնն¹, այլ ընդ գայթակղութիւնս անվնաս անցանել՝ մեծաց գովեստից արժանաւոր: Արդ, այնուհետեւ ուսուցանէր Պաւղոս, եւ ոչ լինէր խոռովութիւն եւ ոչ մարտ, որպէս ունի պատմութեանս կարգ, ըստ որում ասէ:

[ԳԼՈՒԽ ԼԴ.]

Բայց Պաւղոս² եւ Բառնարաս շրջէին յԱնտիոք ուսուցանէին եւ այլովք բազմաւք զբան Տեառն (ԺԵ. 35):

Ո՛չ վայրապար դեգերէին անդ, այլ ուսուցանէին եւ աւետարանէին: Եւ զի՞նչ արդեաւ³ ուսուցանէին: Զայն ինչ հաւատացեալսն հաստատէին՝ յայտ է, եւ որ ոչն էին հաւատացեալ՝ զարձուցանէին, զբազումս ունելով արբանեակս ի գործն: «Իսկ յեւր առոց ինչ, յայտ է ոչ բազմաց: Ատ՝ Պաւղոս ցԲառնարաս. Գարձուք եւ շրջեսցուք զեղբարք բարամենայն քաղաքաց, յորս քարոզեցաք զբան Տեառն, թէ՛ ո՞րպէս ունիցին (Ե. 36): Տե՛ս զբազում խնամակալութիւնն⁴, եւ մանաւանդ զՊաւղոսի, զի հարկ առնէր Բառնարայ առ ի տեսչութիւնն⁵ բացագնացութեան, զի եւ այլոց քաղաքաց լիցին ընձեռել զբանն: Քանզի բազում էին յայնժամ գայթակղութիւնքն, ըստ որում կարաւտանային նոցա գալստեանն⁶, որ ինչ խնդիրք էին առ ի լուծանել:

Բարիորդ⁷ թունցա խրապս այս յականջս Բառնարայ: Եւ կամեցաւ փանել ընդ իւր զՅովհաննէս զկոչեցեալն Մարկոս: Բայց Պաւղոս աղաչէր, թէ զմեկնեալն ի նոցանէ ի Պամփիլա եւ զեկեալն ընդ նոսա ի գործն, մի՛ առնուլ ընդ ինքեանս: Եւ եղև գծարութիւն մինչև մեկնել նոցա ի միմեանց, Բառնարայ առնուլ զՄարկոս նա-

¹ Ա ջերմութիւն, սիրոյն ջերմութիւն
² Ա պաւղոս
³ Գ արդեւք
⁴ Աբ խնամակալութիւն
⁵ Բ ի տեսչութեան
⁶ Բ գալլուտեան
⁷ Աբ բարևոք

ւել ի Կիպրոս, եւ Պաւղոսի ընտրեալ գՇիղա՝ ել, յանձն արարեալ շնորհացն Աստուծոյ յեղրարց անտի (հմմտ. ԺԵ. 37-40):

Ձայլոց առաքելոցն զբարս յառաջագոյն նշանակեաց մեզ Ղուկաս, որպէս ցուցաբ ի նախկին քննեալսդ վասն հեզութեան, անախտութեան եւ բոլորովին առաքինութեան նոցա: Արդ, այժմ եւ զսոցանէ յայտ առնէ, թէ ոմն քաղցր էր, եւ մանաւանդ ներողական, այսինքն՝ Բառնաբաս, եւ ոմն ստուգագոյն եւ խիստ՝ Պաւղոս, քանզի զանազան են շնորհքն, զի եւ այն շնորհք եւ այս՝ յայտ է: Բայց մին այլ բարուց մարդկան պատշաճի եւ միւսն ըստ այլ, որպէս զարժանն գիտէ Հոգին. եւ եթէ փոփոխեալ լինին այսոքիկ, այնուհետեւ բոլորն անպիտան լինի:

Գտանեմք¹ եւ առ մարգարէսն այսպիսի ինչ զանազան կամս եւ զանազան բարս: Որպէս Հեղիաս խիստ էր, եւ Մովսէս հեզ, նոյնպէս եւ աստանաւր, զի Բառնաբաս կակղագոյն եւ ներողական գորով կամէր առնուլ եւ զՅովհաննէս Մարկոս, բայց Պաւղոս աղաչէր մի՛ առնուլ: Տե՛ս ընդ զստուգութեանն եւ զբազում հեզութիւնն² Պաւղոսի. /94ա/ զի մանաւանդ ո՛չ էր հարկ աղաչել, առ ձեռն ունելով զիրաւացի ամբաստանութիւնն³, զի զմեկնեալն ի նոցանէ մի՛ առցին ընդ ինքեանս: Որպէս գաւրավար ոք ոչ կամեսցի զայն, որ զկահ զինուցն բերէ, ունել հանապազ հեշտ եւ կրակասէր, նոյնպէս եւ ոչ առաքեալն: Սակայն աղաչէր, զի պատկառէր ի Բառնաբայ բազում խոնարհութեամբ՝ իբրեւ հաղորդ գորով նորա ընդ այնքան իրս, եւ ընդ նմա շրջելով զայնքան ժամանակս: Բայց Բառնաբաս եւ ոչ այնպէս անսայր կամ անտես առնէր, զոր Պաւղոս իբրեւ ստոյգ ոչ կամէր:

Այսպիսի ինչ լինեալ երեւի եւ առ Աստուծոյ եւ մարդկան: Ձի ոմն աղաչէ եւ ոմն բարկացեալ լինի, որպէս յորժամ վասն Մարիամու Մովսէս աղաչէ, եւ Աստուած պատասխանէ. «Թւ հար իւրոյ թրեալ էր ընդ երեսս նորա, ո՛չ ամաչէր» (Թիւր ԺԲ. 14): Եւ զարձեալ վասն ժողովրդեանն⁴ աղաչէ Մովսէս, եւ լսէ. «Թոյլ փոր ինձ ջնջել զդոսս» (Թիւր ԺԴ. 12), եւ առ Սամուէլ. «Միչեւ յե՛րր սուգ ամուցուս»: Եւ ի ձեռն երկաքանչիւրոցն մեծ բարութիւնք վճարէին:

¹ ԱԲ գիտեմք
² ԱԲ հեզութիւն
³ ԱԲ ամբաստանութիւն
⁴ ԱԲ ժողովորդեան

Նոյնպէս եւ աստանաւր Պաւղոս բարկացեալ լինի, եւ Բառնաբաս՝ ոչ եւս: Բայց թէպէտ բարկութիւն զոլ թուի, այլ մանաւանդ է տնաւրէնութիւն, զի պատշաճն իւր տեղի քարոզելոյ առցէ իւրաքանչիւր ոք: Առ որս աւգտակարապէս եւ գժտութիւնն¹ եղեւ, զի եւ նա խրատեսցի, վասն որոյ այն եղեւ, եւ մի թուեսցի զոլ իրքն խաբէութիւն: Նա զի թէ ո՛չ էր հանդերձեալ իրքն ուղղութիւն լինել, թերեւս եւ ոչ իսկ բարկանային, զի Պաւղոս, որ հրամայէր, թէ «Արեգակն ի վերայ րարկութեան ձերոյ մի՛ մտցէ» (Եփս. Դ. 26), որ եւ յամենայնի ինքն անսացեալ լինէր, աստանաւր ոչ եղեւ անսացեալ: Եւ Բառնաբաս զարձեալ, որ այնպէս սիրէր զՊաւղոս, որպէս զի նախ քան զայս ինչ՝ տանել զնա առ առաքեալսն², եւ զալ խնդրել զնա ի Տարսոն, եւ զողորմութիւնն² հասարակաց ի միասին տանել յԵրուսաղէմ, եւ զիրան, որ ըստ աւանդութեանն էր վասն ոչ թլիփատելոյ՝ հասարակաբար յանձն առնուլ, ոչ թերեւս վասն այսպիսի իրաց անսաստեալ եւ բարկացեալ լինէր: Այլ զի՞նչ, ուրոյն առնեն զանձինս ի միմեանց, զի խրատեսցին եւ աւանդեսցին ի ձեռն բաժանմանն զայնոսիկ, որ կարաւտեալն էին նոցա վարդապետութեանն³: Ձի

Եղև, ասէ, գժտութիւն՝ մինչև մեկնել նոցա ի միմեանց (ԺԵ. 39):

Արդ, զի հանապազ ներգործութիւն Հոգւոյն աժէր զնոսս յայնչափ յառաջագիմութիւն՝ յայտ է, որով կարեմք իմանալ, թէ «Մեկնելն՝ նոցա ըստ միմեանց»՝ ոչ էր մարդկային, եւ ոչ գժտութիւն նոցա ըստ մարդկային իրաց նշանակ էր: Եւ մանաւանդ՝ զի ոչ ասէ, թէ բարկացաւ Բառնաբաս ընդ աղաչանսն Պաւղոսի, այլ թէ «Գժտութիւն եղև ի մէջ նոցա» (ԺԵ. 39): Եւ եթէ նա ոչ եղև բարկացեալ՝ եւ ոչ սա, զայստիկ զիտելով մի՛ ապա վայրապար զնոյնս ընթերցուք, այլ բազում ընտրութեամբ. զի զամենայն ինչ ի գրոց ուսանիմք եւ խրատիմք, զի ոչ եթէ սնոտի է գրեալ, զի մի՛ յորոց շահել պարտ է, տգիտութեամբ ի նոցանէ վնասեալք լիցուք, որպէս բժշկական զեղք /94բ/ եւ զէնք զինուորականք ոչ զիտելով ի կիր արկանողացն վնասն եւ կորուսանն: Արդ, ո՛չ եղեն կամաւք տարբերեալք, այլ զի ոչ զիջեալ եղեն ըստ իրերաց: Եւ զի մեծ բարի էր մեկնիլն նոցա,

¹ ԱԲ գժտութիւն
² ԱԲ զողորմութիւն
³ ԱԲ վարդապետութեան
⁴ ԱԲ մեկնել

եւ պատճառ իրողութեան, այսինքն՝ մեկնելոյ նոցա, յայտմանէ էառ ի բարւոյն: Եւ զի ոչ թշնամութեամբ եղեն ի միմեանց զնացեալ, քաւ լիցի, զի տեսանես զինի այնորիկ զԲառնաբաս բազում գովութեամբ¹ Հանդիպեալ ի Պաւղոսէ ի թուղթսն զրելով:

Գժպութիւն, ասէ, եղև (ԺԵ. 39):

Ո՛չ թշնամութիւն եւ ո՛չ վիճաբանութիւն, այնչափ միայն կարաց առնել գժտութիւնն² իբրեւ մեկնել զնոսա ի միմեանց. զի զոր իւրաքանչիւր ոք կարծէր պատշաճ գոլ, զայն իրս յետ գժտութեանն³ միւսն ոչ եղև յանձն առեալ վասն առ ընկերն Հաղորդութեան: Ինձ թուի եւ խորհրդաբար լինել մեկնութեանն, եւ սիրով ցմիմեանս ասել, թէ «Քանզի ես ոչ կամիմ, եւ դու ախորժես, զի մի՛ եղիցի մարտ կամ խէթ⁴ ի միջի մերում, բաժանեսցուք զտեղիսն քարոզութեան»: Իբրև յոյժ Հպատակելով միմեանց զայս առնէին. քանզի կամէր Բառնաբաս, զի Հաստատեսցի իրքն Պաւղոսի, վասն այնորիկ զնաց: Ո՛հ, թէ մեք այսպիսի բաժանմանք⁵ լինեաք⁶ բաժանեալ, որիչ որիչ զնայով քարոզութիւն:

Բառնաբաս առեալ զՄարկոս նաւել ի Կիպրոս (ԺԵ. 39):

Ո՞չ ապաքէն, ասեն, չար արար Բառնաբաս, եւ զիա՞րզ ոչ էր անտեղի վասն այնպիսի⁷ իրաց փոքու այնչափ ընդդիմանալ կամ յառնել ընդդէմ Պաւղոսի: Ասեմք, թէ յառաջանալով իրին ոչ ինչ եղև չար. զի թէ ի միասին գոլով բոլորովին⁸ ազգաց շատացեալ լինէին, ապա ի բաց մեկնելովն ի միմեանց առաւել մեծ եղև բարեացն⁹ տարածումն:

Եփր. Նա եւ այլազգ. զի զիւրաբար ոչ թողուին զմիմեանս, ըստ որում այնպէս տնաւորինեցաւ, զի մի՛ երթիցեն կողմանքն երկոքեան ի միում գաւառի, լինի պատճառ՝ զի անջրպետեսցին ուրոյն ուրոյն երթալ եւ քարոզել ի գաւառս գաւառս ըստ նմանութեան՝ զի անջր-

¹ Բ գովութեան
² ԱԲ գժտութիւն
³ ԱԲ գժտութիւնն
⁴ Բ խէթ
⁵ ԱԲ բաժանմամբ
⁶ ԱԲ լիմեք
⁷ ԱԲ այսպիսի
⁸ ԱԲ բոլորովն] բոլորովին
⁹ ԱԲ > բարեացն

պետեցաւ Աբրահամ յՂովտայ, զի Աբրահամ եղիցի ուսուցիչ ի մէջ քանանացւոցն, եւ Ղովտ ի մէջ սողոմայեցւոցն¹:

Յոհ Այլ դու սքանչացիր ընդ աշակերտին ճշմարտախաւսութիւնն², զիա՞րզ ոչ զայսպիսի իրս թաքուցանէ³, զի մարթ էր նմա ասել⁴, թէ «մեկնեցան ի միմեանց» (ԺԵ. 39): Այլ եւ պարտ էր, ասեն, մեկնել ի միմեանց առանց բարկանալոյ: Ասեմք՝ թէ մանաւանդ այսու ցուցանէին մարդիկ գոլ. զի թէ վասն Քրիստոսի այսպիսի ինչ, այսինքն մարդկային՝ պարտ էր լինել առ ի Հաւատարմութիւն տնաւորնութեանն⁵, յոյժ մանաւանդ առ սոքաւք, զի մի՛ ոք աւելի քան զմարդկային բնութիւնս Համարեսցի զնոսա: Նա եւ այլազգ. ուսանիմք այսու՝ թէ բարկանալն ոչ է յոռի, յորժամ վասն այսպիսի իրաց իւրաքանչիւր ոք խորհեսցի մեկուսանալ, եւ Հանդերձ իրաւացի բանիւ զընտրութիւնն առնել: |95ա| Արդ, եթէ զիւր ոք⁶ խնդրելով իրս եւ զառ ինքն պատիւ⁷ բարկացեալ լինի, բարւոք ասես չար. ապա թէ խրատել եւ ուսուցանել իւրաքանչիւրքն կամելով զմարդիկ, ոմն զայս ճանապարհ զնայով եւ ոմն զայն, որպիսի՞ ամբաստանութիւն է այս: Քանզի բազում ինչ եւ մարդկային տրամախոհութեամբ առնէին, զի ոչ էին իբրեւ զքարինս անշարժք:

Արդ, տես՝ զի յոլով շահեցուցանէ զՄարկոս մարտոս այս, զի Պաւղոսի⁸ գահագին խրատն եւ զահն դարձոյց ի վերայ նորա, եւ ի Բառնաբայ քաղցրութենէն տակաւին ի բացեայ մնալ ոչ ետ՝ որպէս յառաջն: Սակս որոյ թէպէտ եւ մարտ վասն այնր իսկ եկեալ լինին, բայց առ մի կատարած շահն Հանդիպի: Քանզի զՊաւղոս տեսանելով Մարկոսի յաւժարեալ ի բաց կալ զնա յինքենէ, երկեաւ յոյժ եւ ըստ դտաւ զանձն իւր, եւ զԲառնաբաս տեսանելով այնպէս նմա փոյթ արարեալ, յոյժ սիրեաց զնա, եւ ուղղեալ լինէր աշակերտն ի ձեռն մարտի վարդապետացն: Այնչափ եւ նայ՝ Հեռի էր ի զայթագղելոյ: Զի եթէ վասն անձանց իւրեանց պատուոյ զայն ինչ առնէին, յիրաւի լինէր զայթագղութիւն, իսկ եթէ վասն փրկութեան

¹ ԱԲ սողովմայեցւոց
² Բ ճշմարտախոսութեան
³ ԱԲ թաքուցանէ
⁴ Ա ասել խառնիխուռն] ասել
⁵ ԱԲ տնօրնութեան
⁶ Բ զիր ոք] զիւր ոք
⁷ Բ պատիւս
⁸ ԱԲ զպողոսի
⁹ ԱԲ նա

միոյ աշակերտի ծուլացելոյ վիճաբանէին, իբրեւ առ ի ցուցանել¹ զայն իրս՝ որ զնա պատուական եւ մեծարգոյ գործէր, բարւոք եւ նա խորհեցեալ եւ ընկեցեալ զհեղգութիւնն² իբրեւ զանտեղի իրս՝ փոյթ լինէր ի բարին, զոր ընդ իւր առեալ Բառնաբայ նաւէր ի Կիպրոս:

Արդ, ո՞րք լաւագոյն խորհեցաւ, ասեն. որ էառն ընդ իւր զնա³, թէ որ եթող: Ասեմք, թէ ըստ Հոգւոյն կամաց եղև երկոքին, եւ մեզ չէ քննել: Սակայն զի մեծ եղև տնաւրէնութիւն բանին, ասեմք՝ զի ուր Պաւղոս երթալոց էր, հանդերձեալ էին երկիցն արժանանալ տեսչութեան, պարտ էր, զի եւ նոքա արժանասցին, առ որս դնալոց էր Բառնաբաս: Նա եւ այս իսկ տնաւրինական էր Բառնաբայ երթալ անդր⁴, քանզի կիպրացիք ոչ այնպիսի իրս ընդգիծակս ցուցին, որպէս որք յԱնտիոքն էին եւ այլքն, ըստ որում եւ նոքա մանաւանդ կարաւտանային բարուցն կակղագունի⁵ բաւականացեալ նովաւ: Իսկ սոքա այնմիկ պէտս ունէին, որ ստուգագոյնն⁶ էր Պաւղոս. որ եւ ոմանց սաստէ եւ զայլս յորդորէ, եւ հրամայէ զբարին առնել առ ամենեսեան առանց ձանձրանալոյ, ըստ որում եւ ինքն զամենայն ինչ առնէ եւ ուղղէ եւ խրատէ, զոմանս միամիտս եւ յաւժարս առեալ յարբանեկութիւն, որպէս ասէ, թէ «Պաւղոսի ընտրեալ գծիղա» (ԺԵ. 40), վասն զի սքանչելի էր այս⁷ եւ յոյժ մեծագոյն ի շնորհս Հոգւոյն:

Իսկ զի՞նչ այն, թէ «Յանձն արարեալ շնորհացն Աստուծոյ յեղարց անփի» (ԺԵ. 40): Յայտ է՝ աղաւթս արարին, աղաչեցին զԱստուծա՝: Եւ տե՛ս յամենայնի մեծ բարութեանց պատճառ եւ կարաւղ լիեալ զաղաւթս եղբարցն: Եւ հայեաց ընդ իմաստութիւնն⁸ Պաւղոսի, զի ոչ յառաջագոյն յայլ քաղաքս եկեալ լինի, այլ նախ ընդունողաց բանին այց առնէ տեսչութեամբ:

Շրջէր, ասէ, ի կողմանս Ասորոց⁹ եւ կիլիկեցոց¹⁰, հասարաբեր գեկեղեցիսն (ԺԵ. 41):

¹ ԱԲ ի ցուցանելոյ
² ԱԲ զհեղգութիւն
³ Ա զնայ
⁴ Բ անդ
⁵ ԱԲ կակղագոյնի
⁶ Բ ըստուգագոյնն
⁷ ԱԲ այրս] այս
⁸ ԱԲ իմաստութիւն
⁹ ԱԲ ասորոց
¹⁰ Ա կիլիկեցոց

[95բ] Ահաւասիկ առ որս զթուղթն յառաքելոց անտի ունէին, զի տարցին առ նոսա, նախ առ այնոսիկ շրջի. զի ոչ համարէր իմաստութեան գործ զանաւգուտ ընթացսն զնոքաւք զանց առնելով: Զոր եւ մեր իսկ սովորութիւն է առնել, զի նախ զառաջինսն խրատեմք, զի մի՛ նոքա խափանիչք այլոցն¹ լինիցին: Արդ, տե՛ս զնա յարուցեալ հանապազ եւ հոգացեալ, եւ երբեք նստել եւ հանգչել յանձն ոչ առեալ, մանաւանդ բիւրուց վշտաց համբերելով: Տեսանե՛ս, զի ոչ էր ի զանգիտութենէ յառաջագոյն դառնալն յԱնտիոք. եւ այժմ առանձնանալն ոչ էր զանգիտեալ² ինչ, այլ դառնայր ի տեսութիւն, որպէս եւ բժիշկք առ հիւանդացն առնեն: Եւ զկարիս իրացն այց առնելոյ յայտնեաց նախ ասելով ցԲառնաբաս, «Գարնցոք առ որս պապմեցաք զբանս, թէ ո՞րպէս ունիցին»: Քանզի յիրաւի յայսմ անգիտանայր եւ շրջէր տեսանել: Բայց եւ զայս իմաստուք, թէ ո՞րպէս այնուհետեւ հետիտոն ընդ ցամաք ճանապարհորդէին. շրջելով առ ամենեսեան, զի այնու³ շահեցուսցեն զբազումս: Իսկ յորժամ փութոյ պէտք լինէին, յայնժամ նաւու ընթանային, բայց այժմ ոչ եւս:

¹ ԱԲ յետ այլոցն] այլոցն
² Բ զանգիտելի
³ ԱԲ այնպէս] այնու

Եկն եհաս ի Դերբէ եւ ի Լիւսփրա, եւ ահա աշակերտ ոմն էր անդ անուն Տիմոթէոս¹, որդի կնոջ հրէի հաւաքացելոց եւ հարս հեթանոսի, որ վկայեալ էր ի լիւսփրացոց եւ յիկոնացոց եղբարց: Ջսա կամեցաւ Պաւղոս ընդ իւր փանել, եւ առեալ թղթաբեաց գնա վասն հրէիցն, որ էին ի փեղուջն² յայնմիկ (ԺՁ. 1-3):

Աշակերտս³ զքրիստոնեայնն սաէ տակաւին, որպէս նախ քան զայս ասաց, թէ «Ընդդէ՛ր դնէք լուծ ի վերայ պարանոցի աշակերտացն» (ԺԵ. 10): Եւ էր սա կիսակատար իմն ի հրէութեան, զի հաւր հեթանոսի էր որդի: «Որ վկայեալ էր, սաէ, ի լիւսփրացոց⁴ եւ յիկոնացոցն եղբարց» (ԺՁ. 2): Տե՛ս աւասիկ⁵, զի մեծ⁶ էր շնորհքն, որ առ Տիմոթէոս, եւ մանաւանդ առաքելութիւն նորա: Վասն զի յորժամ ի բաց եկաց Բառնաբաս, զայլ ոմն հաւասարորդ նորա դտանէ Պաւղոս, յաղագս որոյ սաէ առ նա գրելով. «Չմտաւ ամեմ զարքասուսն թո եւ զանխիղճ հաւարն⁷, որ են ի թեզ, որ յառաջագոյն բնակեցաւ ի հանոյ թում Լովիդեայ⁸ եւ մար թո Եւսիկեայ, հաստարեալ եմ, թէ եւ ի թեզ իցէ» (Տմթ. Ա. 5): Եւ քանզի հեթանոս գոյով հաւր նորա, վասն որոյ եւ թղթաբեաց գնա, զայն որ մայրն իւր ոչ թղթաբեաց: Տեսանե՛ս աւասիկ լուծեալ զաւրէնսն, զի անթղթաթ էր նա, թէպէտ եւ մեծ էր, կամ վասն ընդ⁹ հաւրն, զի հեթանոս էր, կամ զի յետ քարոզութեանն եւ հաւատոցն եղեւ ծնեալ սա: Եւ թէ չէր այսպէս, թերեւս ոչ գրէր առ նա, թէ «Ի մանկութենէ զգիրս սուրբս գիտես» (Տիմ. Գ. 15):

Եփր¹⁰. Արդ, առեալ թղթաբեաց գնա ոչ թէ առանց ընտրութեան գործելով զայս, այն որ զամենայն ինչ ընտրող իմաստութեամբ գործէր, այլ քանզի հանդերձեալ էր աւետարանել Տիմոթէոս զաւետարանութիւնն¹¹ հրէից ընդ ամենայն տեղիս, զի մի՛ վասն անթղթաթեանն անարգեացնն զքարոզութիւն նորա, /96ա/ զմտաւ ամ խոր-

¹ ԱԲ Տիմոթէոս
² ԱԲ ի տեղուջս
³ ԱԲ աշակերտ
⁴ ԱԲ ի լիւսփրացոց
⁵ Բ ահաւասիկ
⁶ ԱԲ մերծ] մեծ
⁷ ԱԲ հաւատոսն
⁸ ԱԲ Դովիդեայ
⁹ Բ > ընդ
¹⁰ Գ > եփր.
¹¹ ԱԲ զաւետարանութիւն

հեցաւ թղթաբեաց գնա, ոչ թէ զի զթղթաթութիւնն¹ հաստատեացէ նովաւ՝ խափանիչն թղթաթութեան, այլ զի աւետարանութիւն ի պատճառս անթղթաթութեան նորա մի՛ ճեղքեալ գտանիցի նովաւ: Այնր աղագաւ² վասն հեթանոսացն՝ այնորիկ փոյթ³ ո՛չ առնէր:

Յոռ. Քանզի բանին պարտ էր սերմանել, այն էր մեծագոյն, վասն այնորիկ եւ թղթաբեաց գնա, զի մեծ էր ուղղութիւնն⁴, որ լինելոց էր յայնմ իրաց: Տեսանե՛ս ի հակառակէն մեծ բարի լեալ, ըստ որում եւ զպատճառն յայտնէ մեզ Ղուկաս. «Վասն հրէիցն, սաէ, որ էին ի փեղիսն յայնոսիկ» (ԺՁ. 3). զի թերեւս ոչ լինէին յանձն առեալ հրեայքն յանթղթաթ լսել զբանն: Եւ տե՛ս զուղղութիւնն՝ թղթաթութեաց, զի զթղթաթութիւնն⁴ խափանեացէ: Եւ ոչ այս միայն, այլ եւ զաւանդութիւնն քարոզէր զառաքելոցն, որ ընդդէմ թղթաթութեան ահա մարտ եւ ի ձեռն մարտին շինութիւն, ոչ առ ի յայլոց մարտոցեալ լինելով, այլ ինքեամբ գնեւհակոս ոմանս առնելով յայնպէս զեկեղեցին շինէ հաւատովք. աւանդութիւն ի ներքս մուծանէ ո՛չ թղթաթի՛ եւ ինքն թղթաթէ հանդերձ հաւատովք:

Ճշմարտապէս զարմանալ պարտ է ընդ հանճար իմաստութեանն⁵ Պաւղոսի, զի նա, որ այնչափ մարտ եւ խնդիր արար ընդդէմ թղթաթութեանն⁶, եւ զամենայն ինչ շարժեաց ի վերայ, եւ ոչ նախ ի բաց եկաց մինչեւ ուղղեաց զամենայն: Եւ յորժամ աւանդն ամենայն առաքելոցն հաստատեցաւ, յայնժամ առեալ զաշակերտն թղթաթ: Ոչ միայն զայլս ոչ խափանէ, այլ եւ ինքն գնոյն գործէ, քանզի զամենայն ինչ ըստ պատշաճի տեսանէր: Ո՛չ վայրապար եւ յանկարծադէպ ինչ առնէր, այլ յառաջահոգ նախատեսութեամբ, նա եւ որ ինչ սքանչելին է, զի զհետ իւր առեալ տանէր գնա: Ապա այնուհետեւ ոչ ղեգերի առ տեղաւքն⁷ այնորիւք իբրու վասն այցարարութեան հասարակաց եկեալ, այլ հեռաւորացն տեսչութեամբ յառաջեալ լինի:

Իբրեւ անցանէին ընդ քաղաքսն, աւանդէին նոցա պահել պապուիրանս հրամայեալսն յառաքելոցն եւ յերիցանցն, որք յերու-

¹ ԱԲ զթղթաթութիւն
² ԱԲ յաղագաւ
³ ԱԲ ուղղութիւն
⁴ ԱԲ զթղթաթութիւն
⁵ ԱԲ իմաստութիւն
⁶ ԱԲ թղթաթութեան
⁷ ԱԲ տեսողքն] տեղոքն

սաղէմ: Եւ եկեղեցիքն հաստատուի ի հաւարս, եւ ի ձեռն նշանացն, որ լինէին՝ յառուելոյն ի թիւ¹ հանապազար (ԺՁ. 4-5):

Տեսե՞ր զթլփատութեանն շահն. վասն այնորիկ թլփատէր զաշակերտն², զի ոչ միայն վնաս չարար³ թլփատութիւնն⁴, այլ եւ մեծամեծս շահեցոյց: «Եւ շրջեցան ընդ Փոփոցիս⁵ ընդ կողմանս զաղապարացոց, արգելալք ի հողոյն Սրոյ խաւսել զբանն յԱսիա» (ԺՁ. 6): Արդ, զՓռիւզիա ի հարաւ կողմ⁶ եւ զԳաղատիա ի հիւսս կողմ թողլով՝ ի մէջերկրեայսն փութային. քանզի է իսկ Փռիւզիա ի հիւսսոյ⁷ կուսէ սահմանակից ծովուն կիպրացոց, իսկ Գաղատիա ի հարաւոյ կուսէ սահմանակից ծովեզերեացն Պոնտոսի:

Բայց եկեալ առ Միւսեաւ, թեւակոխէին երթալ ի Բիւթանիա, եւ ոչ համարձակեաց նոցա հոգին (ԺՁ. 7):

Արդ, զի արգելեալ եղեն, զի մի՛ ումեք խաւսեցին զբանն Աստուծոյ ի գաւառին ասիացոց, ասէ: Բայց թէ ընդէ՞ր արգելան, ո՛չ յաւել. խրատելով զմեզ հաւանութեամբ հնազանդել միայն Աստուծոյ, եւ ոչ զհանգամանս /96բ/ իրաց ինչ խնդրել: Նա եւ զայս եւս ուսուցանէ, թէ բազում ինչ մարդկապէս խորհէին եւ առնէին:

Եւ անցեալ ընդ Միւսիա՝ իջին ի Տրովադա: Եւ քեսիլ երեւցաւ ի գիշերին Պաւղոսի. այր ոմն մակեդոնացի⁸ կայր, աղաչէր զնա եւ ասէր՝ անցեալ ի Մակիդոնիա աւզնեսցես մեզ (ԺՁ. 8-9):

Ընդէ՞ր տեսիլ երեւի եւ ոչ Հոգին Սուրբ խաւսի ընդ նոսա: Վայելչապէս այս լինի. զի նախ ի յասիացոցն նա արգել եւ խափանեաց զնոսա, եւ այժմ տեսիլ երեւեցուցանէ, քանզի կամէր առ մակեդոնացիսն ձգել զնոսա քարոզութեամբ⁹, վասն որոյ եւ յանուրջս որպէս բազմաց ի սրբոցն երեւեալ կոչէ զնոսա: Նա եւ ի սկզբանն սա տեսիլ ետես. այր ոմն մտեալ եւ եղեալ ի վերայ նորա ձեռս, եւ յետոյ ի ձեռն հրեշտակի խաւսի ընդ նմա Քրիստոս ի գիշերի:

1 ԱԲ ի թիւն
2 Գ > վասն այնորիկ թլփատէր զաշակերտն
3 Ա չարչար, Բ չարաչար
4 Բ թլփատութեան
5 Բ Փոփոցիայ
6 ԱԲ կողմն
7 Բ ի հիւսիսոյ
8 Ա մակեդոնացի
9 Բ քարոզութեամբն

«Մի երկնչիք, ասելով, Պաւղ. կայսեր եւ պարպ է քեզ յանդիման լինել» (ԺԷ. 24): Արդ, վասն այնորիկ զնա անդանաւր ձգէ Հոգին, զի ի հեռաւորս տարածեալ լիցի քարոզութիւնն¹: Սմին վասն եւ խափանեալ եղև դեզերել² առ այլովք քաղաքաւքն, անդ զնա³ փութացուցանելով Քրիստոսի, թերեւս վասն զի ասիացիք հանդերձեալ էին վայելի վարդապետութեամբ Յովհաննու աւետարանչի բազում ժամանակս: Նա թերեւս եւ առժամայն ոչ յոյժ կարաւտացեալ լինէին լսել զբանն, եւ անշահ լինէր զնալն առ նոսա. այլ անդ զնալ պարտ էր, ուր հաւատոյն բացեալ էր դուռն վաղվաղակի: Այլ տես, զի ոչ ի ձեռն հրեշտակի, որպէս Փիլիպպոսի կամ Կուռնելիու⁴, այլ ի ձեռն տեսչեան յայտնեալ լինի նմա մարդկեղէն⁵ իրաւք եւ ոչ աստուածային, քանզի ուր դիւրագոյն է հաւանելն մարդկաւրէն երեւի, իսկ ուր բազում է բռնութիւնն⁶ աստուածային լինի յայտնութիւնն⁷: Եւ քանզի Պաւղոս միայն ի քարոզելն իսկ լինէր փութացեալ, ըստ որում բաւական էր առ այն իրս անուրջ միայն երեւել նմա, իսկ զոչ քարոզելն՝ ոչ առնոյր յանձն եւ ոչ լինէր նմա դիւրընկալ, վասն որոյ զայն իրս Հոգին Սուրբ յայտնէ եւ արգելու: Այսպէս եւ անդանաւր Պետրոսի Հոգին տայր հրաման երթալ ընդ նոսա եւ մի՛ խղճել. զի ոչ արդեաւք⁸ զդիւրագոյնն լինէր գործեալ Հոգին, այլ շատ եւ բաւական էր անուրջն միայն: Այսպէս Յովսէփայ, զի դիւրաբար հաւանէր անուրջ լինէր երեւեալ վասն կուսին, իսկ այլոց արթնութեամբ, որպէս Կուռնելիու, եւ նորին իսկ սմա այժմ: Նա եւ երեւելն⁹ ոչ պարզաբար հրամայելով էր, այլ աղաչելով եւ զկարիսն յայտնելով՝ իբրեւ ի մեծ վտանգէ գերծանել. «Օգնեսցես մեզ» (ԺՁ. 9) ասէ:

Եփր.¹⁰ Արդ, զի մի՛ խափանեսցին նոքա ի մէջ այնոցիկ, որ ոչ լսէին նոցա, յայտնեցաւ նոցա երթալ ի Մակեդոնիա¹¹, զի զէտ ակն ունէին նոցա եւ բութանացիք, որպէս զի արգելան նոքա յասիացոց: Արդ,

1 ԱԲ քարոզութիւն
2 Ա դէզերել
3 ԱԲ նա
4 Բ կուռնելիու
5 Ա մարդկեղէն
6 ԱԲ բռնութիւն
7 ԱԲ յայտնութիւն
8 Գ արդեւք
9 Բ երեւեալն
10 Գ > եփր.
11 ԱԲ ի մակեդոնիա

զի փուլթասցին նոքա երթալ ի Մակեդոնիա¹, ուր պատրաստեցաւ նոցա, երեւեցաւ Պաւղոսի իբրեւ այր մակեդոնացի², զի մատուցեալ ազաչէր եւ խնդրէր ի նմանէ, զի երթիցէ աւգնեսցէ ի Մակեդոնիա: «Եւ իբրեւ գրեսիլն երես, վաղվաղակի խնդրեցաք ելանել ի Մակեդոնիա, քեղեկացեալք եթէ իր/97ա/ափրեաց գմեզ Տէր Աւերարանել նոցա: Եւ ելեալ ի Տրովադա դէպ ուղի գնացաք ի Սամոթրակէ: Եւ ի վաղիւ անդր ի նոր քաղաք, եւ անփի ի Փիլիպուպալիս՝ որ է առաջին վիճակ մակեդոնացուց³ քաղաք Կողոնիայ⁴, եւ անդ ի քաղաքին դադարեալ մեր⁵ աուրս ինչ» (ԺԳ. 10-12):

Յոհ. Արդ, *ասէ յանուանէ զգլխաւոր տեղիսն իբրու կերպագրութեամբ, եւ ցուցանէ, թէ առ մեծագունաւքն զտեղի առեալ դադարէին, զայլովքն զանց առնելով ասել մի ըստ միտջէ: Արդ, երթեալ նորա առ այնոսիկ, որ կարաւտէին բժշկութեան, տեղեկացեալ ասէ, թէ «Կոչեաց գմեզ Տէր», այսինքն՝ ուր պարտն է եւ արժան: Նա եւ Պաւղոսի տեսանելն եւ ոչ այլոյ ուրուք, եւ արգելուլն ի ձեռն Հոգւոյն, եւ առ սահմանաւքն լինելովն, յայսցանէ յամենեցունց Հաստատեալ՝ անդ դիմէին յաւժարութեամբ, զի փութով նաւարկութիւնն⁶ զայս երեւեցուցանէ՝ եթէ բռնութեամբ էր արգելեալ: Տե՛ս, զի ոչ եղև արգելեալ, յորժամ ծանեաւ, այլ փութով ի սկիզբն եւ յարմատն մակեդոնացուց⁷ ի Փիլիպէք մտեալ եւ անտի սկսանէր: Իսկ Կողոնիայն իշխանութեան⁸ ինչ անուն է⁹. որպէս թէ ասել՝ քաղաք իշխանութեան:*

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Արդ, որպէս վերագոյն ասացի՝ զգուշութեամբ Հայեցուք ի գիրս, զի մի՛ վնասիցիմք, յորոց շահելն է պատշաճ. զի բազումք իսկ վնասին վեր ի վերոյ ի գրեալսն մատչելով: Եւ այս է պատճառն, զի ոչ որ ինչ մեզ յաւգուտն է. յայն փութամբ, այլ յաւտարտութիւն ի կազմածս տանց եւ ի շահս ստացուածոց, զորս փութամբ յարգարել, եւ զհոգիս մեր խարխալեալ տեսանելով անտես առնեմք. զշունսն եւ զբազէսն իմաստասիրել կրթեմք յորսոցն իրս, զի զորսն ընթ-

¹ Ա ի մակեդոնիա
² Ա մակեդովնացի
³ Ա մակեդոնացուց
⁴ Բ կողոնիա
⁵ ԱԲ մեք] մեր
⁶ ԱԲ նաւարկութիւն
⁷ ԱԲ յարմատ մակեդոնացուց
⁸ ԱԲ իշխանութիւն
⁹ ԱԲ անուն է քաղաքին

նեալ եւ ի քաղցոյ՝ ստիպեալ՝ Տեառնն մնան եւ ոչ ուտեն, զի մի՛ ի գովեստիցն եւ յառատ վայելմանցն վրիպեալ զանս եւս առցեն: Զառիւծուց ցասումնն² նահանջել կրթեն, եւ զանձինս իւրեանց քան զնոսին անասնագոյնս եւ զազանայինս առնեն: Առ որս ասելի է՝ թէ «Ով դուք, թէ ի սրբոց ուրուք ոչ ախորժէք առնուլ աւրինակ ուղղութեան», ասելով, թէ նոքա մեծք էին Պետրոս եւ Պաւղոս, զոնէ ի շանցդ եւ ի բազէիցդ խրատեցարուք արհամարհելով զմերձակայսս վասն Հանդերձելոցն մեծամեծ խոստմանց, որոց լիցի մեզ Հասանել ի Քրիստոս Յիսուս:

[ԳԼՈՒԽ ԼԵ.]

Եւ յաւուր շարաթու ելաք արպարոյ քաղաքին առ գեպափն³, ուր համարէր աղաութս մաքրուցանել, եւ նստեալ խաւսւեալ⁴ ընդ ժողովեալ կանայսն (ԺԳ. 13):

Տե՛ս դարձեալ զՊաւղոս ըստ Հրէիցն արարեալ, եւ ի ժամանակն եւ ի տեղւոյն: «Յաւուր շարաթոս», ասէ, քանզի յայնմ աւուր դատարկացեալ ի միասին ժողովէին բազմութիւն Հրէիցն արտաքո քաղաքին, զի առ խողովիւն յոյժ ի ճահ էր տեղին այն, ազա՛տ գտլով ի խուճապից եւ ի բազմանց: «Ի փեղի, ասէ, ուր արեւն էր լինել ուխտի աղաթից»: Զի ո՛չ միայն ի ներքս ի քաղաքն ժողով լինէր Հրէից, այլ եւ արտաքոյ աղաթիւք ուխտ կատարէին, որպէս տեղի ինչ որոշելով. զի եւ էին /97բ/ իսկ մարմնականագոյն Հրեայքն: Եւ տե՛ս զխոնարհութիւն առաքելոցն. զի ոչ մեծագոյն թուէր նոցա քաղաքն այն մեծ Փիլիպուպալիս, այլ արտաքոյ ելեալ նստեալ խաւսէին ընդ ժողովեալ կանայս⁵: Ահաւասիկ եւ որ գրեացն զպատմութիւնս, ոչ լինի ամաչեցեալ վասն ի ճահ առ կանայսն խաւսելոյ. որպէս զի առ պարապութեան լինելով առաւել հուպ լինէին յասացեալսն կանայքն: Այլ ընդէ՞ր միայն ընդ կանայսն: Քանզի զիտէր որոց արժան էր խաւսել զբանն. որ եւ անդէն իսկ արդիւնք քարոզութեանն⁶ երեւեցաւ:

¹ Բ ի քաղաքացոյ] ի քաղցոյ
² Բ ցասումն
³ ԱԲ գետափանն] գետափն
⁴ Գ խոսեալք
⁵ ԱԲ կանայսն
⁶ ԱԲ քարոզութեան

Զի կին ոմն անուն Լիդիա ծիրանավաճառ ի Թիւափր քաղաքէ, երկիւղած յԱստուծոյ՝ լուաւ, գորոյ Տէր իսկ երաց զսիրտն անսալ քանիցն Պաւղոսի (ԺԶ. 14):

Հայեաց զխոնարհութիւնն¹ Պաւղոսի, թէ զիս՞րդ ընդ ամենեւեան զիջանէր: Տես եւ զիմաստասէր կինն, թէ ո՞րպէս փութով հաւատաց, եւ ոչ ինչ խափանեաց զնա մեծութիւնն². եւ զի մեծարգոյ էր, յարուեստէն իւրմէ յայտնի էր: Բայց զի առանց բարձրամտութեան էր եւ խոնարհ, եւ Ղուկաս վկայէ, թէ «երկիւղած էր յԱստուծոյ», եւ թէ յառաջագոյն Աստուած կոչեաց զնա եւ երաց զսիրտ նորա, ապա ուրեմն Աստուծոյ կարաւտանամբ բանալ զսիրտ³ մեր: Այլ Աստուած բանայ զսիրտն ախորժողաց. զի է տեսանել զսիրտս հեռացեալս, որք ոչ կամիցին, արդ բանալն Աստուծոյ էր, իսկ հուպ լինելն ի բարիսն կնոջն, որպէս զի աստուածայինն եւ մարդկայինն ի միասին գալ պէտս ունին⁴:

Եւ իբրեւ մկրտեցաւ, ասէ, ինքն եւ իւրքն ամենայն, աղաչէր եւ ասէր. Եթէ համարիմք զիս հաւաքացեալ Տեսոն, մտնալ ի փուն իմ արգերուք, եւ բռնադապեաց փարաւ զմեզ (ԺԶ. 15):

Աքանջելի էր հաւատք կնոջն: Զի տես, թէ ո՞րպէս հաւանեցոյց զամենեւեան, որ ընդ իւրն էին, ապա հայեաց եւ ընդ իմաստութիւն նորա, թէ զիս՞րդ աղաչէր զառաքեալսն, կամ թէ ո՞րպէս խոնարհութեամբ եւ իմաստութեամբ լի՞ են բանք նորա, զի ոչ այլ ինչ նշան տա աղաչանացն, բայց զայն միայն, որով ապրեցան: Ոչ ասաց, թէ ընտրեցէք զիս մանաւանդ քան զմեծագոյն կանայսն, այլ թէ «համարիք զիս հաւաքացեալ Տեսոն», յոյժ մանաւանդ եւ ձեզ. եւ եթէ ոչ իցէք ընդ երկուացեալ եւ համարիցիք զիս՞ ասէ, այսինքն՝ եթէ ընտրեցէք զիս ընձեռելով ինչ այսպիսի խորհուրդ, ապա կատարեցէք զալովդ ձերով:

Ոչ ինչ զաղաչանս զայս է պատկառելի. զի՞ ոք արդեաւք⁵ ոչ կակղացուցանէին բանքս այսոքիկ: Ո՛չ հայցեաց, ո՛չ աղաչեաց պարզաբար, այլ զնոսս թողացոյց ընտրոյ տեարս լինել, այնպէս հարկեաց ուժգնաբար եւ բռնադատեաց բանիւքս այսոքիւք, մինչեւ

¹ ԱԲ գիտնարիութիւն
² Բ մեծութիւն
³ ԱԲ զսիրտս
⁴ ԱԲ ունէին
⁵ Գ արդեւք

հաւանեցոյց զառաքեալսն: Եւ ոչ ասաց՝ առ իս, այլ առ բազում խոնարհութեանն՝ «ի փուն իմ ազերուք» (ԺԶ. 15) ասէ: Այնպիսի յաւժարութեամբ ճշմարտապէս հաւատարիմ էր կինն, զի այնպէս վաղվաղակի պտղաբերեաց՝ չհա մեծ զհաւատն վարկանելով եւ զմտանելն նոցա ի տուն իւր: Եւ ոչ համարձակեցաւ նախ քան զլուսաստուծութիւն խնդրել, այլ իբրեւ մկրտեցաւ, ընկալաւ զառաքեալսն այնչափ աղաչանաւք, բազմա/98ա/պատիկ յոլովագոյն սա քան զԱբրահամ:

Եւ ընդէ՞ր լինէին կամեցեալ, որք ընդ Պաւղոսին էին: Որպէս զի բռնադատելովն՝ զանձինս երեւցուցեն ազատս յերախտիս պահանջելոյ, եւ զկինն կոչեցեն այնու ի մեծագոյն յաւժարութիւն: Կամ դարձեալ. զի զպատուիրեալսն ի Քրիստոսէ կատարեցեն, թէ «Յոր քաղաք մտանիցէք, նախ հարցանիցէք, թէ ո՞ր ի սմա արժանի է, եւ անդ լինի՞ք» (Մարթ. Ժ. 11): Եւ այսպէս զամենայն ինչ վասն տնաւրէնութեան Աւետարանին արարեալ լինէին: Արդ, եւ մեք զայսոսիկ ուսանելով մի՛ ամաչեցուք ընդ աղքատութիւնս եւ անպատուութիւն: Առ մշակի լինէր ազեալ Պետրոս, առ ծիրանավաճառի եւ աւտար կնոջ Պաւղոս, յամաւթ եղեւ անգանաւր մեծամտութիւն:

Եւ եղև մինչ երթայաք մեր յաղաութս, պարահեաց մեզ աղախին մի, գոր ուներ այս հարցուկ, որ շահս բազումս² փայր փերանց իւրոց մոլելովն: Նա զհեփ եղեալ Պաւղոսի եւ մեր՝ աղաղակէր եւ ասէր. Արքս այս ծառայք Աստուծոյ բարձրելոյ են, որ պարմեն ձեզ զճանապարհս փրկութեան, եւ զայս առնէր ի բազում աւուրս (ԺԶ. 16-18):

Դեւն այն էր, գոր Ապողոնն³ անուանէին, որ եւ զհարցուկութիւնս⁴ առնէր, զոր եւ ի տեղուջն յայնմիկ Պիւթիոն աստուածս⁵ անուանէին հեթանոսք:

Եփր. Եւ զիս՞րդ կամ ո՞րպէս դեւն այն զայսոսիկ բարբառէր: Յայտ է՝ զի կամ կաշառս վարկանէր⁶ զայն առաքելոցն՝ զի մի՛ հանցեն զնա յաղջկանէն, կամ որպէս խաբէր դիւթութեամբքն իւրովք եւ տայր կարծիս, թէ ճշմարիտն ասիցէ, զի եւ վասն անհաւաստի

¹ ԱԲ պտղաբերել] պտղաբերեաց
² ԱԲ բազում
³ ԱԲ ապողոնն
⁴ Բ զհարցուկութիւնս
⁵ Բ աստուած
⁶ ԱԲ վարել] վարկանէր

Հրամանատուութեան շեղիչ¹ եւ պատրիչ կոչէին զնա: Կամեցաւ խաբել եւ այսու, որ ճշմարիտս էր. զի վկայ առ ճշմարտութիւն անդ՝ ընդ որդւոցն ճշմարտութեան կեղծաւորէր գոլ:

Յո՛հ. Բայց ոչ եղև ընդունելի առաքելոցն յարգելն եւ գովել նորա, զոր աւրինակ եւ ոչ առ Տէրն նոցա դեւն այն, որ զտեառնէն նոցա ի մէջ Հրէիցն քարոզէր: Նմանապէս եւ Պաւղոս արգելու զնա, քանզի նենգութեամբ եւ չարաբանութեամբ զայն իրս առնէր: Իսկ Պաւղոս մեծ հանճարեղութեամբ խորհեալ, զի մի՛ հաւատալի արասցէ զբան նորա, զի թէ ընկալեալ էր զվկայութիւն նորա Պաւղոս², զբազումս ի հաւատացելոցն պարտէր խաբելով իբրեւ ընկալեալ ի Պաւղոսէ որպէս ճշմարիտ: Վասն այնորիկ ոչ առնուն յանձն լսել զղիւսական ասացեալսն, զի զաղարեցուցէ զնա վասն իւր ասել ինչ, զոր եւ Քրիստոս զնոյնս բազում անգամ առնէր:

Եւ տես, զի նախ զիջանելով այսն՝ ի կիր արկանէր զբանն, իբրև թէ այնու պատրել կարասցէ զմիտս նորա՝ երկուցեալ առ իւրոյ կորստեանն³: Նա եւ Պաւղոս յառաջագոյն ոչ ընդունեցաւ զբանն, այլ մերժեաց զնա ի բաց, ոչ կամելով արկանել պարզաբար զանձն իւր ի նշանս, այլ յորժամ կարի ստիպեաց այսն առնելով զայն, եւ զգործն եւս զնոցա ցուցանէր. «Պապմեն ձեզ, ասէ, զճանապարհս փրկութեան» (ԺՁ. 17): Այլ ով պիղծ եւ ամենապիղծ, եթէ գիտես այսուհետեւ, եթէ ճանապարհ չիրկութեան պատմեն, ընդէ՞ր ոչ կամաւ յաղձկանէդ արտաքս ելանես: Այլ զոր ինչ Սիմոն կամեցեալ լինէր ասելով՝ «Տուր ինչ զիշխանութիւնդ գալոյ, զի /98ր/ յորոյ վերայ դնիցեմ ձեռս, առցէ՛ Նոզի Սուրբ» (հմմտ. Ը. 18), զայս իսկ եւ սա առնէր, քանզի ետես զնոսա քաջընտիրս⁴ լիեալ քան զինքն, ըստ որում եւ այսու կեղծաւորեալ զինքն իբրև զճշմարիտ երեւեցուցանէր, եւ այսպէս ակն ունէր թողեալ լինել յաղախինն, իբրու թէ զնոյն զնոցայն քարոզէ այնուհետեւ: Այլ եթէ աւրհնութիւն մարդոյ⁵ մեղաւորի ոչ է գեղեցիկ կամ ընդունելի Աստուծոյ, յոյժ մանաւանդ առ ի դիւէն ասացեալն, սմին վասն յայնժամ եւ Պաւղոս սաստեաց նմա ելանել յաղձկանէն:

¹ ԱԲ շեղիչս
² ԱԲ > պաւղոս
³ Ա կորըստեան
⁴ ԱԲ քաջընդիր
⁵ ԱԲ բերանոյ մարդոյ] մարդոյ

Չայրացեալ, ասէ, Պաւղոս դարձաւ եւ ասէ ցայսն. Պապուիրեմ քեզ յանուն Յիսուսի Քրիստոսի, ել ի դմանէ. եւ ել ի նմին ժամու: Իբրև փեսին փեսարք նորա, թէ հապաւ յոյս շահի նոցա, առեալ զՊաւղոս եւ զՇիղա ձգեցին ի հրապարակսն առ իշխանսն, եւ անեալ զնոսա առ զարագլուխսն ասեն. Արքս այս խռովեցուցանեն զքաղաքս մեր: Ինքեանք հրեայք են, եւ պապուիրեն մեզ արէնս, զոր ոչ է արժան մեզ ընդունել եւ ոչ առնել, զի հռովմայեցիք ենք (ԺՁ. 18-21):

Զի՞նչ է այն, թէ զայրացաւ Պաւղոս: Այսինքն՝ զչարագործութիւն տեսեալ զդիւին, ըստ որում գրէ, թէ «Չենք անփոփոխ խորհրդոց նորա» (Բ. Կրնթ. Բ. 11), վասն որոյ եւ արտաքս վարէ զնա:

Եփր. Եւ փոխանակ վարձուց բժշկութեան, զոր պարտէին Պաւղոս ի տեսարք աղջկանն, խռովեցուցին¹ զքաղաքն ի վերայ նորա. եւ յաւէնս Հրէից, զոր ոչն քարոզեաց նոցա, զրպարտէին զնա:

Յո՛հ. Բայց տես՝ զգոծնութիւն դիւին. զի յորժամ կեղծավորութեամբն ոչ կարաց ընդ միտ մտանել Պաւղոսի, ապա կամեցաւ զնոսա ի բարկութիւն արկանել, որով եւ զայլսն ի բարկութիւն զրդեալ՝ շարժեաց ի վերայ նոցա, որք եւ սուտ բանիւք, որ ամենայն ուրեք պատճառ է չարեաց, զրպարտէին զնոսա: Ո՛վ հեթանոսական կարծրութեանն, ախորժէին դիւահարել աղջկանն, զի այնու ինքեանք այնու շահս շահեցին: Եւ տես՝ զխռովարարութեանն զփոյթ. ոչ ասացին, զոր ինչ էրն՝ եթէ զդեւն հանին կամ յաստուածս² ամբարշտեցան, զի այս նուազագոյն երեւէր առ նոսա՝ որ զիշխանութիւն ունէին, այլ ի խազմարարութիւն ելանեն, որպէս Հրեայքն, թէ «Ամենայն, որ թագաւոր անուանէ զանձն, հակառակ է կայսեր»³ (Նովի. ԺԹ. 12): Այսպէս եւ սոքա. «Արքս այս, ասեն, խռովեցուցանեն զքաղաքս մեր»⁴ (ԺՁ. 20), եւ ամբարհաւաճաբար զոչէին, աղաղակաւն⁵ զլսաւզսն զարհուրեցուցանե՞լ խորհելով:

Խռովեցուցանեն, ասեն, զքաղաքս մեր (ԺՁ. 20):

Զի՞նչ առնելով չար, ով դուք, կամ որպիսի՞ գործովք: Եւ ընդէ՞ր ոչ նախ քան զայդ ձգեցէք զդոսա յատեան, մանաւանդ որ յամե-

¹ ԱԲ խռովեցին] խռովեցուցին
² Բ յաստուածսն
³ Ա կայսեր
⁴ Բ > մեր
⁵ Բ մեր աղաղակաւն] աղաղակաւն

նայնի անսայք զիւրին¹, ընդէ՞ր եւ ոչ աստանաւր: Նա ասէ, թէ «Ծառայք Ասարուծոյ բարձրելոյ են» (ԺՁ. 17), եւ դուք ասէք, թէ «Նոսովնցուցանեն զբաղարս»: Նա ասէ, թէ «Պարսմեն ձեզ զճանապարհս փրկութեան» (ԺՁ. 21), եւ դուք ասէք, թէ «Պարսմեն մեզ արեւս, գոր ոչ է արժան ընդունել» (ԺՁ. 17): Տեսանե՞ս, ոչ եւ զիւրին զնոսս անսացեալս, այլ առ մի ինչ Հայեցեալս՝ յարձաթոյն շահս: Հրեայք են ասէ, անուամբն զաւաճանէին իբրու ատելի իրաւք: Զոր «Չէ արժան ընդունել, ասեն, զի հ/99ա/ռովմայնցիք ենք» (ԺՁ. 17), վաղվաղակի զիրան յամբաստանութիւն ածեն: Ո՛վ անմտութեան բանիցն. ո՛չ քննեցին, ո՛չ հտուեն բանից տեղի, մանաւանդ այնպիսի նշանս տեսեալ, որով պարտ էր երկիր պագանել եւ իբրեւ զփրկիչս եւ զերախտաւորս ընդունել: Քանզի թէ ինչս կամէիք հաւաքել, ընդէ՞ր այսպիսի փարթամութիւն գտանելով ոչ ի վերայ ընթացեալ եղէք. այսմիկ պայծառագոյն առնել Հնար էր զճեզ, որ զգեւան հալածէիք, քան թէ նոցին զիւացն հաւանել: Ահաւասիկ եւ նշանք տեսին, այլ ընչասիրութիւնն² յաճախեաց զաւրութեամբ:

Եւ կուրեցաւ, ասէ, ամբոխն ի վերայ նոցա (ԺՁ. 22):

Զի առ այսպիսի իրս վաղվաղակի ընթանան մարդիկ: Բայց ի կուտել ամբոխին ի վերայ նոցա, տե՛ս զնոսս ոչ տալով պատասխանիս, եւ ոչ ընդդիմադրելով, որով³ եւ մեծապէս այնու արժանիք սքանչանալոյ լինին, ըստ որում ինքն ասէ. «Յորժամ փկարանամ, յայնժամ զարաւորեմ» (Բ. Կրնթ. ԺԲ. 10), եւ թէ «Շաք են քեզ շնորիք իմ, զի զարութիւն իմ ի փկարութեան կապարի» (Բ. Կրնթ. ԺԲ. 9), քանզի եւ ի հեզութենէն սքանչելիք երեւին:

Եւ զարագուիւքն պապառեցին զհանդերձս իւրեանց, եւ հրամայեցին զան հարկանել զնոսս, եւ բազում վէրս եղեալ ի վերայ նոցա արկին ի բանս⁴, եւ պապութիւնցին բանտապարիս զգուշութեամբ պահել զնոսս (ԺՁ. 22-23):

Յոհ. եփր. Արդ, քաղաքապետն պատառելով զգետտուցն իւրեանց՝ զխռովութիւն ամբոխին հանդարտեցուցանել կամելով. զի մի՛ եղիցի, խափանէին նոքա: Եւ քանզի տեսին զամբոխն զայլազինս ի

վերայ հասեալ, գանիւքն զսրտմտութիւնն¹ հանդարտեցուցանել կամէին: Եւ առ ի հաճել զկամս ժողովրդեանն, որ ժողովեալ էր, պրկեցին զպաւղոսեանսն եւ տարան եղին զնոսս ի տան բանդին², եւ պատուէր հտուեն զգուշութեամբ պահել զնոսս՝ կամելով զեւ եւս լսել յաղագս նոցին իրաց:

Յոհ. Արդ, զամենայն զգործսն Պաւղոս³ առնէր եւ զսքանչելիսն եւ զվարդապետութիւնն³, իսկ վշտացն եւ Շիրաս⁴ հաղորդէր:

Որոյ առեալ զայնպիսի պապուէր, արկ զնոսս ի ներքին բանտն (ԺՁ. 24):

Բազում էր սրտմտութիւնն⁵, որով եւ նա իսկ զարձեալ ի ներքսագոյն բանտն արկ զնոսս: Որ եւ այս իսկ տնաւրինաբար լինէր վասն մեծամեծ սքանչելեացն՝ որ հանդերձեալ էր լինել. զի որչափ զգուշագոյն էր բանտն, նոյնչափ եւ սքանչելիքն պայծառագոյն: Եւ ոչ միայն այսու, այլ զի եւ զոտոս նոցա պնդեաց ի կոճեղ, ի փայտն, զոր ներքոն անուանէին:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Արդ, եւ մեք զայս ստէպ յիշեցուք⁶ անձանց որչափ նեղութիւն⁷ կրեցին նոքա զԱստուծոյ գործն գործելով, եւ մի՛ զգեղային եւ շփոթեալ զբաղմամբ կեանս խնդրեցուք եւ զվնասակար խրախճանութիւնս, զի ոչ ինչ է անպիտանագոյն քան թէ մարդ յար հանգստեամբ⁸ եւ խրատութեամբ փափկացեալ: Զի ոչ միայն առաքինութեամբ հոգւոյ է այնպիսին աղկաղի ի խոհեմութենէ եւ յարիութենէ⁹, այլ եւ մարմնով եւս թոյլ եւ ցաւագին, իսկ աշխատեալն մարմնով պնդակազմ եւ առողջական: Որպէս ջուր ոչ զաղ/99բ/արեալն՝ այլ ընթացեալն է յստակագոյն, եւ երկաթ՝ ոչ խափանեալն, որ ի ժանգոյ¹⁰ ծախի, այլ շարժեալն ի գործ իբրեւ զարձաթ փայլէ: Հեղ-

1 ԱԲ դիւիդ
2 ԱԲ ընչասիրութիւն
3 Բ > որով
4 Բ ի բանտին

1 ԱԲ զսրտմտութիւն
2 ԱԲ բանտին
3 ԱԲ զվարդապետութիւն
4 Ա շիրկապ] շիրկա
5 ԱԲ սրտմտութիւն
6 Բ յիշեցուցուք
7 ԱԲ նեղութիւնս
8 ԱԲ հանգստեամբ
9 Բ յարութեմ
10 Բ ի ժանգոյ] ի ժանգոյ

զասցուք եւ կարի յամրագոյն¹ ի չարիս լիցուք, զի են, որ հսկեն ի չարիս, որոց լաւ էր ննջելն լոկ քան ի չարիս հսկել ի գիշերի: Այլ մանաւանդ յաղաւթս եւ ի բարի գործս յարուցեալք² թաւթափեսցուք զկրկին թմրութիւնս՝ հայելով յաւրինակս³ ուղղութեան, զոր ունի կարգ բանիս:

[ԳԼՈՒԽ ԼԶ.]

Եւ ի մէջ գիշերին Պաւղոս եւ Շիղա կային յաղաւթս եւ աւրինէին զԱստուած, եւ ունկն դնէին նոցա կալանաւորքն (ԺԶ. 25):

Զի՞նչ երբեք հաւասար լիցի անձանցս այսոցիկ. քանզի հարեալ եւ գանս բազումս առեալ անարգեցան չարչարեցան, զվիրջին վտանգսն կրեցին, ի կոճեղ պնդեցան զգուշութեամբ, եւ այն ի ներքնում բանտի, սակայն եւ այնպէս ի քուն կալ ո՛չ յանձն առնուին, այլ ամենայն գիշեր աւրհնութեամբ հսկէին: Տեսանե՞ս, թէ ո՞րչափ բարի են նեղութիւնք առ աստուածասէր անձինս:

Արդ, քննեսցուք զգիշերքս զայսոսիկ⁴, որ առ մեզ՝ այլ այնմ գիշերոյ, զի նոքա ըստ զամենայն գիշերս անդադար աւրհնէին զԱստուած, իսկ առ մեզ զի՞նչ. վայլայլիկք, արեցութիւնք, պակշոտութիւնք, կակոզ անկողինք եւ քուն խոր զամենայն գիշերն՝ ի մահուանէ ոչինչ զանազանեալ, յումեքէ ոչ երկնչելով, կամ արթնութիւն քան զքուն գժուարագոյն: Զի ոմանք ննջեն անզգայաբար, եւ ոմանք արթունք եղկելի կայիւք նենդութիւնս կարկատելով, յաղագս ընչից ցնորելով, թէ ո՞րպէս չարիս հատուցեն զրկողացն⁵ փութալով, թշնամութիւնս խոկալով՝ պատգամս անարգողականս եւ խորհուրդս չարաբարոյս ըստ իւրաքանչիւր աւուր ի միտս ընտրելով, այսպէս ի գիշերի գհուրն բարկութեան բորբոքեն զանտեղիսն գործելով: Այլ նոքա վասն այնորիկ թերեւս հսկեն ի կապանսն եւ ի չարչարանսն⁶, զի զմեր լուծեալ դանդաղութիւնս, եւ այս առանց կապանաց՝ ուսուցեն զգաստանալ, քանզի յայնպիսի⁷ նեղութեան էին, եւ ոչ բռնութիւն քնոյ ըմբռնեաց զնոսա. ոչ վէրքն ցածուցին,

¹ ԱԲ յարմարագոյն] յամրագոյն
² ԱԲ յորացեալք] յարուցեալք
³ ԱԲ յօրինակս
⁴ ԱԲ զայս] զայսոսիկ
⁵ ԱԲ զրկողաց
⁶ Բ > եւ ի չարչարանսն
⁷ ԱԲ այնպիսի

ոչ երկիւղն ի տարակուսանս արկ. զի մանաւանդ այնոքիկ էին, որ յարուցանէին զնոսա, եւ բազում հեշտութեամբ լի առնէին, որով ուրախացեալ աւրհնէին զԱստուած: Եւ դիտեա՛, թէ ո՞րպէս ի բանդին¹ Պետրոս ի քուն կայր, տնաւրինաբար եւ այն իսկ եղեւ. եւ հրեշտակն եկեալ երեւեալ լինէր նմա միայնոյ, եւ այլ ումեք ոչ էր պարտ տեսանել, զոր ինչ եղեն: Իսկ աստ՝ Պաւղոս արթուն էր եւ բարձրաձայն յաւրհնութիւնս², եւ սքանչելիքն³ եղեալ ամենեցուն յայտնի, զի հաւատասցեն:

Եւ եղև յանկարծակի, ասէ, շարժումն մեծ մինչև շարժել հիմանց բանդին⁴, եւ բացան անդէն դրունքն ամենայն, եւ ամենեցուն կապանք⁵ լուծան (ԺԶ. 26):

Վասն է՞ր եղև «շարժումն»: Զի զբանտապետն զարթուցէ: Իսկ «դրունքն բացան», զի տեսեալ սքանչասցին ընդ եղեալսն: Այլ կալանաւորքն զբանալ դրանցն ոչ տեսանէ|100ա|ին. ընդէ՞ր, զի թերեւս ամենեքեան փախուցեալ լինէին, եւ յայնժամ հանդերձեալ լինէր զանձն իւր սպանանել բանտապետն: Եւ ընդէ՞ր ոչ այլ ինչ նշան հաւատալոյ եղև նորա, զի այս իսկ բաւական եղև հաւանեցուցանել զնա, մանաւանդ ի փոյթ ձգելով, որ եւ ինքն իսկ տագնապեցաւ յահէն: Զի ոչ այնպէս պարզաբար եղեալ սքանչելիք զմեզ վերացուցանեն, որպէս այնք, որ ի մեր փրկութիւն յարմարին: Եւ զի մի՛ թուրիցի ինքնին լինել շարժմանն, եւ այլքն զարմանք, ընդ նմին հետեւեցաւ վկայելով նմին: Իսկ ի՞նչ գիշերի լինի երեւեալ, զի ոչ առ ի ցոյցս, այլ առ ի փրկութիւն առնէին զամենայն:

Եփր.⁷ Արդ, եղև զղրղումն ի քաղաքի անդ, եւ դրունք բանտին բացան, եւ կապանք արգելոցն թափեցան⁸ ի նոցանէ: Եւ զի մի՛ եղիցի տրտմութիւն բանտապետին, որ հաւատալոցն էր՝ ոք⁹ ի նոցանէ ոչ խուսեաց, զի վասն այսորիկ բանտապետն արժանի եղև մկրտութեան աւազանին ընտանեալք¹⁰ իւրովք որպէս ասէ. «Իբրև գարթեալ

¹ ԱԲ ի բանտին
² Ա զօրհնութիւնս
³ ԱԲ սքանչելիք
⁴ ԱԲ բանտին
⁵ Բ կապանքն
⁶ ԱԲ > իսկ ի
⁷ ԱԲ > Եփր.
⁸ Բ թափեացն] թափեցան
⁹ ԱԲ որք] ոք
¹⁰ Գ ընտանիք

բանրապետն է և երես բացեալ գոյունս բանփին, ձգեաց գտուներն և կամէր երթալ գիրովին, կարծէր փախուցեալ գկապեալսն: Եւ կոչեաց¹ ի ձայն մեծ Պաղոսս և ասէ. Մի՛ ինչ գործէր ընդ անձն քո չար, քանզի ամենեքեան ասար եմք: Խնդրեաց լոյս և դիմեաց ի ներքս, և գահի հարեալ անկաւ առաջի Պաղոսի և Շիղայի, և ամեալ գնոսա արարաքս ասէ. Տեսաք, զի՞նչ պարտ է ինձ առնել, զի ապրեցայց» (ԺՁ. 27-30): *Տեսե՞ր, թէ ո՞րպէս սքանչելիքն ըմբռնեաց զնա, և զի զարմացաւ մանաւանդ ընդ մարդասիրութիւնն² Պաւղոսի, զարհուրեցաւ ընդ արիութիւնն³, զի կարելով փախչել և⁴ ո՛չ փախեաւ. և զի արգել զնա ի սպանմանէն: Եւ զայն վայելչաբար առնէր Պաւղոս. զի բանտապետն այր բարէբարոյ էր և ոչ չարաբարոյ: Զի թէպէտ ի ներքսագոյն բանտն եարկ⁵ զնոսա, այլ զայն ոչ յինքենէ արար, այլ պատուէր այնպիսի ընկալաւ ի զաւրագլխացն, իսկ ինքն զարհուրանաւք և խոռովութեամբ լի էր ընդ իրան:*

Եւ ընդէ՞ր ոչ նախ քան զձգելն զսուսերն կոչեաց զնա Պաւղոսս, վասն զի զարհուրումնն առաւել զնա⁶ ի հաւանութիւն ամէր: Նմին վասն լուռ եկաց Պաւղոս մինչեւ ետես զչարիսն, և ապա աճապարեալ ասաց. «Մի՛, զի ամենեքեան ասար եմք» (ԺՁ. 28): Իսկ նա փութացեալ ի ներքս անկաւ առ ոտս կապելոցն կապանապահն և ասէ. «Տեսաք, զի՞նչ պարտ է ինձ առնել, զի կեցցեմ»: Հայեաց իջան նորա, զի ոչ այնու իսկ, զի փրկեալ ի սրոյն եղեւ՝ հաստատեցաւ ի կեանս, այլ ընդ զաւրութիւնն⁷ և ընդ մարդասիրութիւնն⁸ զարհուրեալ՝ այլ իմն կեանս խնդրէր: Տեսե՞ր, թէ զի՞նչ անդանաւր եղեւ մինչ չեւ էին ի բանտն և ի կապանս, և զի՞նչ աստանաւր կապեալ. անդ՝ ուր նշանաւք աղախինն ազատեցաւ ի դիւէն, ի բանտ արկին զնոսա, զի բժշկեցին զնա յայտոյն, իսկ աստանաւր միայն զդուրս բանտին բացեալ ցուցին, և բացեալ զդրունս սրտի նորա, և լուծին զնորա կապանսն ներքինս⁹, իսկ լոյսն լուցեալ զլոյսն, որ ի սրտի նորա էր, փայլեցոյց և զխաւարն հալածեաց: Անկաւ առաջի, բայց ոչ հար-

ցանէր, թէ ո՞րպէս եղև այս կամ զիա՞րդ, |100բ| այլ վաղվաղակի ասէ. «Զի՞նչ արարից, զի կեցցեմ»:

Իսկ նորա ասեն. հաւաքա ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, և ապրեսցիս դու և ամենայն փուն քո: Եւ խաւսեցան նմա զբանն Տեառն և ամենեցուն, որ ի փան նորա (ԺՁ. 31-32):

Տես՛, զի վաղվաղակի քարոզեցին զբանն, և ցուցին զլինեալն¹ առ նա մարդասիրութիւն, զի մանաւանդ այն իսկ զնա և զայլսն ձգէր ի հաւատս, զի անվնաս պահեցին զնա. և զի ո՛չ միայն զնա, այլ և զամենայն տուն նորա կենաց արժանի առնեն և² փրկութեան:

Եւ առեալ գնոսա ի նմին ժամու գիշերոյն լուաց ի վիրաց անփի, և մկրտեցաւ ինքն և իւրքն ամենեքեան վաղվաղակի, և ամեալ գնոսա ի փուն իւր՝ եղ առաջի նոցա սեղան և ուրախ եղև ամենայն փամբն, հաւարացեալ յԱստուած (ԺՁ. 33-34):

Հայեաց ի ջերմ հաւատսն, լուաց զնոսա, և մկրտեցաւ ինքն և տուն իւր, լուաց զնոսա և լուացեալ եղև, զնոսա ի գանիցն լուաց, և ինքն ի մեղաց լուացեալ եղև³, կերակրեաց, և կերակրեցաւ զհացն երկնաւոր և ուրախ եղև: Եւ զի մանաւանդ ոչ ինչ երեւեալ եղև, բայց բանք միայն և յոյսք քաղցունք, և այն իսկ նշան էր սերտ հաւատոց նորա, և զի զամենայն հոգս երկրաւոր և զերկիւղ մարդկային ի բաց եթող վաղվաղակի: Զի՞նչ վատթարագոյն քան զբանտի կապանապահ⁴, կամ զի՞նչ քան զնա⁵ կարծր և խիստ է գտանել կամ զարհուրեցուցիչ. այլ սակայն յայտցանէ փոխեալ ի ձեռն հաւատոցն սքանչելի լինալ, որով և բազում պատուով ընկալաւ զնոսա: Եւ տես՛ ո՛չ զի ի մահուանէ փրկեցաւ՝ ուրախացաւ, այլ զի հաւատացեալ եղև յԱստուած:

Եւ իբրև այգ եղև, առաքեցին զարագլուխքն զնուիրակսն և ասեն. Արձակեա զարսդ զայդոսիկ (ԺՁ. 35):

¹ Բ գոչեաց] կոչեաց
² ԱԲ մարդասիրութիւն
³ ԱԲ արիութիւն, Բ արութիւն] արիութիւն
⁴ ԱԲ > և
⁵ ԱԲ [ած] եարկ
⁶ Ա գնայ
⁷ ԱԲ զօրութիւն
⁸ ԱԲ մարդասիրութիւն
⁹ Բ ներքին

¹ ԱԲ զլինեալն
² ԱԲ ի] և
³ ԱԲ > գնոսա ի գանիցն լուաց, և ինքն ի մեղաց լուացեալ եղև
⁴ ԱԲ կապանապահս
⁵ ԱԲ > զնա

բանրապետն է և երես բացեալ գոյունս բանփին, ձգեաց գտուներն և կամէր երթալ գիրովին, կարծէր փախուցեալ գկապեալսն: Եւ կոչեաց¹ ի ձայն մեծ Պաղոսս ևւ ասէ. Մի՛ ինչ գործէր ընդ անձն քո չար, քանզի ամենեքեան ասար եմք: Խնդրեաց լոյս և զիմեաց ի ներքս, և գահի հարեալ անկաւ առաջի Պաղոսի և Շիղայի, և ամեալ զնոսա արտարս ասէ. Տեսարք, զի՞նչ պարտ է ինձ առնել, զի ապրեցայց» (ԺՁ. 27-30): *Տեսե՞ր, թէ ո՞րպէս սքանչելիքն ըմբռնեաց զնա, և զի զարմացաւ մանաւանդ ընդ մարդասիրութիւնն² Պաւղոսի, զարհուրեցաւ ընդ արիութիւնն³, զի կարելով փախչել եւ⁴ ո՛չ փախեաւ. և զի արգել զնա ի սպանմանէն: Եւ զայն վայելչաբար առնէր Պաւղոս. զի բանտապետն այր բարէբարոյ էր և ոչ չարաբարոյ: Զի թէպէտ ի ներքսագոյն բանտն եարկ⁵ զնոսա, այլ զայն ոչ յինքենէ արար, այլ պատուէր այնպիսի ընկալաւ ի զաւրագլխացն, իսկ ինքն զարհուրանաւք և խոռովութեամբ լի էր ընդ իրան:*

Եւ ընդէ՞ր ոչ նախ քան զձգելն զսուսերն կոչեաց զնա Պաւղոսս, վասն զի զարհուրումնն առաւել զնա⁶ ի հաւանութիւն ամէր: Նմին վասն լուռ եկաց Պաւղոս մինչեւ ետես զչարխն, և ապա աճապարեալ ասաց. «Մի՛, զի ամենեքեան ասար եմք» (ԺՁ. 28): Իսկ նա փութացեալ ի ներքս անկաւ առ ոտս կապելոցն կապանապահն և ասէ. «Տեսարք, զի՞նչ պարտ է ինձ առնել, զի կեցցեմ»: Հայեաց իջան նորա, զի ոչ այնու իսկ, զի փրկեալ ի սրոյն եղեւ՝ հաստատեցաւ ի կեանս, այլ ընդ զաւրութիւնն⁷ և ընդ մարդասիրութիւնն⁸ զարհուրեալ՝ այլ իմն կեանս խնդրէր: Տեսե՞ր, թէ զի՞նչ անդանաւր եղեւ մինչ չեւ էին ի բանտն և ի կապանս, և զի՞նչ աստանաւր կապեալ. անդ՝ ուր նշանաւք աղախինն ազատեցաւ ի զիւէն, ի բանտ արկին զնոսա, զի բժշկեցին զնա յայտոյն, իսկ աստանաւր միայն զզուրս բանտին բացեալ ցուցին, և բացեալ զզրուեն սրտի նորա, և լուծին զնորա կապանսն ներքինս⁹, իսկ լոյսն լուցեալ զլոյսն, որ ի սրտի նորա էր, փայլեցոյց և զխաւարն հալածեաց: Անկաւ առաջի, բայց ոչ հար-

ցանէր, թէ ո՞րպէս եղև այս կամ զիա՞րդ, |100բ| այլ վաղվաղակի ասէ. «Զի՞նչ արարից, զի կեցցեմ»:

Իսկ նորա ասեն. հաւաքա ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, և ապրեսցիս դու և ամենայն փուն քո: Եւ խաւսեցան նմա զբանն Տեառն և ամենեցուն, որ ի փան նորա (ԺՁ. 31-32):

Տես՛, զի վաղվաղակի քարոզեցին զբանն, և ցուցին զլինեալն¹ առ նա մարդասիրութիւն, զի մանաւանդ այն իսկ զնա և զայլսն ձգէր ի հաւատս, զի անվնաս պահեցին զնա. և զի ո՛չ միայն զնա, այլ և զամենայն տուն նորա կենաց արժանի առնեն և² փրկութեան:

Եւ առեալ զնոսա ի նմին ժամու գիշերոյն լուաց ի վիրաց անփի, և մկրտեցաւ ինքն և իւրքն ամենեքեան վաղվաղակի, և ամեալ զնոսա ի փուն իւր՝ եղ առաջի նոցա սեղան և ուրախ եղև ամենայն փամբն, հաւարացեալ յԱստուած (ԺՁ. 33-34):

Հայեաց ի ջերմ հաւատսն, լուաց զնոսա, և մկրտեցաւ ինքն և տուն իւր, լուաց զնոսա և լուացեալ եղև, զնոսա ի գանիցն լուաց, և ինքն ի մեղաց լուացեալ եղև³, կերակրեաց, և կերակրեցաւ զհացն երկնաւոր և ուրախ եղև: Եւ զի մանաւանդ ոչ ինչ երեսեալ եղև, բայց բանք միայն և յոյսք քաղցունք, և այն իսկ նշան էր սերտ հաւատոց նորա, և զի զամենայն հոգս երկրաւոր և զերկիւղ մարդկային ի բաց եթող վաղվաղակի: Զի՞նչ վատթարագոյն քան զբանտի կապանապահ⁴, կամ զի՞նչ քան զնա⁵ կարծր և խիստ է գտանել կամ զարհուրեցուցիչ. այլ սակայն յայտցանէ փոխեալ ի ձեռն հաւատոցն սքանչելի լինալ, որով և բազում պատուով ընկալաւ զնոսա: Եւ տես՛ ո՛չ զի ի մահուանէ փրկեցաւ՝ ուրախացաւ, այլ զի հաւատացեալ եղև յԱստուած:

Եւ իբրև այգ եղև, առաքեցին զարագլուխքն զնուիրակսն և ասեն. Արձակեա զարսդ զայդոսիկ (ԺՁ. 35):

¹ Բ գոչեաց] կոչեաց
² ԱԲ մարդասիրութիւն
³ ԱԲ արիութիւն, Բ արութիւն] արիութիւն
⁴ ԱԲ > և
⁵ ԱԲ [ած] եարկ
⁶ Ա զնայ
⁷ ԱԲ զօրութիւն
⁸ ԱԲ մարդասիրութիւն
⁹ Բ ցերքիս

¹ ԱԲ զլինեալն
² ԱԲ ի] և
³ ԱԲ > զնոսա ի գանիցն լուաց, և ինքն ի մեղաց լուացեալ եղև
⁴ ԱԲ կապանապահս
⁵ ԱԲ > զնա

Թերեւս զաւրավարքն գիտացին, զոր ինչ եղեւն՝ զմեծամեծ սքան-
չելիսն¹: Եւ այնպէս ոչ համարձակէին յինքեանց թողուլ զնոսա, այլ
ի բանտապետն առաքէին իբրեւ գաղտագողի իմն հանել զնոսա:

Եփր. Զահի հարան եւ երկեան աստարիտայքն ճոխք քաղաքին ի
շարժմանէ անտի, եւ ճշմարտեալ գիտացին՝ թէ արդարեւ ի պատ-
ճառս նոցա եղեւ շարժումն այն, բայց խոստովան լինել ի նա ոչ
կալան յանձին, առաքեցին ծածուկ հանել զնոսա: Եւ պատմեաց
բանտապետն զբանս Պաւղոսի, թէ «Առաքեցին զարագութիւնսն, զի արձա-
կիցիք, արդ ելէք եւ երթայք խաղաղութեամբ»(ԺՁ. 36): Այսինքն՝ զգուշու-
թեամբ, ո՛չ երկնչելով: Եւ այլազգ եւս. քանզի արտաքոյ տաղնապի
ախորժէր զնոսա լինել, զի մի՛ կարծիցեն յետոյ դարձեալ յայնցանէ
ամբաստանեալ լինել՝ յաւել թէ «խաղաղութեամբ»: «Իսկ Պաւղոս ասէ
ցնոսա. «Գան հարեալ զմեզ հրապարակաւ՝ արս անմեղս հռովմայեցիս արկին
ի բանք, եւ արդ լռելեալն հանեն զմեզ: Ոչ այդպէս, այլ եկեացն ինքեանք հան-
ցեն զմեզ»(ԺՁ. 37): Արդ, քանզի յաւրէնս հրէութեան զրպարտեցան² ի
նոցանէ աւուրբք³ յառաջ, ասեն հռովմայեցի⁴ եմք, հեռի եւ ազատ
յաւրինաց հրէից եւ ի տանջանաց քաղաքապետացն, ոչ եթէ հան-
ցեն զմեզ գաղտուկ իբրեւ երախտաւորք ինչ լինելով առ մեզ, |101ա/
այլ զի նոքա իսկ եկեցցեն հանցին զմեզ:

Յոհ. Արդ, զաւրագլխացն համարձակելով ելանել, Պաւղոս ոչ ելա-
նէր այնու, այլ երկեցուցանէր⁵ զնոսա, զի մի՛ կարծեալ լիցին աղա-
չելով արձակիլ, եւ զի զայլսն եւս հաւատացեալսն ի համարձակու-
թիւն հաստատեցէ: Բայց տե՛ս, ով սիրելի, զիմաստուլթիւն բանից
նորա, զի կրկին եւ երեք կին էր ամբաստանութիւնն⁶, «զի հռովմայեցիք⁷
եմք»(ԺՁ. 21), ասէ, եւ անմեղ առանց դատապարտութեան, եւ զանա-
հարեալք ի հրապարակի⁸: Եւ ոչ ասաց, թէ «գան հարեալ զմեզ», որ
զնշանսն գործեցաք, զի նոքա ոչ ինչ այսոցիկ փոյթ առնէին, այլ որ
ինչ մանաւանդ շարժէր զտրամախոհութիւն նոցա երկրւղիւ՝ զայն
ասէ. «Ձարս անմեղս հռովմայեցիս» ասէ: Տեսանե՞ս, զի մարդկային իրս
բազումս կազմէին: Արդ, զի մի՛ թուեսցի ումեք իբրեւ դատապարտ

¹ ԱԲ սքանչելիս
² Բ գոր պարտեցան] գրպարտեցան
³ ԱԲ աուրբ
⁴ ԱԲ հռովմայեցիք
⁵ Ա երկեցուցանէ, Բ երկեցուցանէ
⁶ Ա բ ամբաստանութիւն
⁷ ԱԲ հռովմայեցիք
⁸ ԱԲ հրապարակալ] ի հրապարակի

ութ եւ մեղաւոր արձակել զնոսա, վասն այսորիկ ասաց Պաւղոս, եթէ
«Գան հարեալ զմեզ՝ արս անմեղս եղին ի բանքի, արդ ոչ ելանեմք, այլ եկեացն
ինքեանք հանցեն զմեզ»(ԺՁ. 37). զի մի՛ իբրեւ շնորհս ինչ նոցա զիրսն
համարեցին: «Եւ պատմեցին զարագութեանսն անտարկեանքն զբանսն. զահի հա-
րան իբրև լուսն, թէ հռովմայեցիք¹ են»(ԺՁ. 38): Երկեան իբրեւ գիտացին,
թէ հռովմայեցիք² են, այլ ոչ զի տարապարտուց արարին ընդ նոսա
զայն:

Եւ եկեալ աղաչեցին զնոսա, եւ իբրեւ հանին, աղաչեցին³ զնալ ի
քաղաքէն(ԺՁ. 40):

Եփր. Արդ, զի եղիցի ի նոսա շնորհս այս, եկին եւ խնդրեցին ի
նոցանէ, թէ «Ոչ գիտացաք, թէ արգար էիք դուք», որպէս զի շար-
ժումն⁴ իսկ գուշակեաց վասն ձեր՝ արդ շնորհս ի ձէնջ հայցեմք
զայս, էլէք զնացէք ի քաղաքէ աստի. գուցէ թէ յետ շարժմանս ժո-
ղովեսցին ի վերայ ձեր նոյն մարդիկ՝ որ յառաջ քան զշարժումնս
ժողովեալ էին:

Եւ ելեալ ի բանսն մտին առ Լիդիա, եւ փեսեալ զեղբարսն՝
մխիթարեցին զնոսա եւ զնացին(ԺՁ. 40):

Յոհ. Վայելչապէս. զի ոչ էր պարտ զհիւրընկալն՝ զնախկի հա-
ւատացեալսն. զտուն⁵ նորա թողուլ յաշխատութիւն եւ ի հոգս, այլ
պարտ էր մխիթարել զնոսա: Այլ տե՛ս զզանազանապէս տնաւրի-
նեալ⁶ շնորհացն, թէ որպէս Պետրոս ել ի բանտէն յառաջագոյն կամ
ո՛րպէս սա. մանաւանդ⁷ երկաքանչիւրքն առաքեալք հոգւով⁸: Արդ,
եկին ի քաղաքէն՝ ոչ նոցա ինչ հաւանելով, այլ ի քարոզութիւնն⁹
փութալով, եւ քաղաքին ի ձեռն նշանացն բաւականապէս շահս
գործելով: Եւ զի պարտ էր այնուհետեւ ոչ մաւտ լինել նոցա, զի
սքանչելիքն մեծագոյն երեւեսցին՝ գործողացն ի բաց դնալով, յայն-

¹ ԱԲ հռովմայեցիք
² ԱԲ հռովմայեցիք
³ Բ աղաչէին
⁴ Բ շարժումն
⁵ Ա եւ գտուն
⁶ Բ տնօրինել
⁷ ԱԲ եւ մանաւանդ
⁸ ԱԲ գոլով] հոգւով
⁹ ԱԲ ի քարոզութիւն

ժամ ինքնին մանաւանդ սքանչիցն գոչելով, զի բանտապետին հաւատքն փոխանակ ձայնի հնչէր յամենեցունց լսելիս:

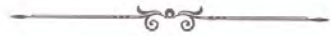
Այնչ ալսոցիկ հանգոյն լիցի¹, յորժամ կապեալն զայլս լուծանէ, ի բանտի գոլով զայլս արձակէ, եւ ի ձեռն ինքեան մեկին կապեալ լինելոյն՝ զկապաւղն իւր ի կրկին կապանաց արձակէ: Այսոքիկ ճշմարտապէս շնորհաց են գործք: Այլ մի՛ գքանչելիւն միայն, որ ի շնորհացն՝ այլ եւ զայսոսիկ զկապանս յամենայն ժամ յիշեացուք, որ կապեալ գոլով՝ զկապանապահն հաւանեցոյց:

Այլ թերեւս առ այս ծիծաղելով |101բ| ելլենացիք² զո՞վ, ասեն, հաւանեցուցին կամ ո՞ւմ յաղթեցին. ոչ ապաքէն վատթար մարդոյ. տառապելոյ եւ միտս ոչ ունողի, նա եւ բազում չարեաւք լցելոյ, որով եւ դիւրաւ ըմբռնեալ եղեւ ի նոցանէ, եւ այլքն³, որ իբրեւ զսա, ներքինին, բանտապետն, ծառայք, կանայք եւ նոյնպիսիք: Զայսոսիկ նորա:

Այլ զի՞նչ կարիցեն ասել, յորժամ յառաջ բերեմք զայսոսիկ, որք յիշխանութեան էին, զհարիւրապետն, զբզկչիւն նա եւ զբոլոր տիեզերս եւ զնոսին իսկ զթագաւորս եւ զիմաստասէրս ըմբռնեալ ի նոցանէ: Եւ կերպարանք հաւանութեան եւս սքանչելի, զի ոչ հանգիստ ինչ կամ շահս մարմնոյ խոստանային, այլ զնոցին հակառակն, այսինքն՝ թէ պարտ է հաւանելոցն բազում չարչարանս կրել եւ մեռանել: Այս իսկ սքանչելի ցուցանէ զգաւրութիւն Աւետարանին:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այսոցիկ վիճակեալ մեր, մի՛ աղաւաղեսցուք ծուլութեամբ եւ դանդաղանաւք զմեծութիւն կրանիցս: Յարիցուք յաղաւթս, թէպէտ եւ ոչ բազումս, գոնէ մի եւ երկու աղաւթս կատարեսցուք. բացցուք աղաւթիւք ոչ զբանդն⁴, այլ զերկիւնս. լուծցուք աղաւթիւք⁵ զկապանս մեղաց մերոց:

¹ Աբ լիցիցի] լիցի
² Աբ եղեմեացիք
³ Աբ այլք
⁴ Աբ գրանտն
⁵ Ա աղաւթիւք

[Գ.ԼՈՒԻՍ ԼԷ.]

Եւ շրջեալ ընդ Ամփիպաւլիս¹ եւ ընդ Ապողոնիա, եկին ի Թեսալոնիկե՝ ուր էր ժողովուրդն հրէից (ԺԷ. 1):

Դարձեալ զփոքրագոյն քաղաքաւքն զանց առնէին² առ մեծագոյնսն փութալով, որպէս զի ի նոցունց իբրեւ յաղբերէ իմն հանգերձեալ էր բանն հոսել մերձաւորսն: «Եւ ըստ սովորութեանն³ Պաղոս եմուտ առ նոսս» (ԺԷ. 2): Եւ զի վերագոյն ասաց, թէ «Դատեամք ի հեթանոսս» (ԺԳ. 46), արդ ընդէ՞ր առ նոսս մտանէ: Վայելչապէս. քանզի ոչ թողոյր զնոսս բնաւին ի բաց, զի բազում սէր առ նոսս ունէր. եւ լուր նմին իսկ. «Եղբարք, ասէ, իմ հաճութիւն սրբի եւ աղաւթք առ Աստուած վասն լոցա է ի փրկութիւն» (Տոմ. Ժ. 1), եւ «Խնդրեմ նզով լինել վասն եղբարք իմոց՝ որ են իսրայելացիք» (հմմտ. Տոմ. Թ. 2): Այլ զայս ինչ առնէր վասն խոստմանն Աստուծոյ եւ փառացն, եւ զի մի՛ ի նոցայն բնաւին վերջոտնիլ՝ գայթակղութիւն լինիցի հեթանոսաց ի հաւատս անդր, ըստ որում եւ աստանաւր վասն նորին իրաց փութայր:

Եւ ի շարաթս երիս խաւսեցաւ ընդ նոսս ի գրոց (ԺԷ. 2):

Աի ի շարաթս իսկ դատարկացեալ այնմիկ պարապէին, իսկ ի գրոց, քանզի զայս եւ Քրիստոս առնէր, ի վեր եւ ի խոնարհ ի գրոց վարդապետելով, եւ ոչ ամենայն իրաւք ուրեք ի նշանացն կամէր հաւատալի լինել, քանզի եւ առ այն իսկ հակառակաբար կային իբրեւ մոլորեցուցիչս եւ կախարդս դաւաճանելով, իսկ ի գրոց հաւանեցուցանելով՝ ոչ ունի տեղի այնպիսի չար կարծեաց: Եւ ի բազում տեղիս գտանեմք զՊաւղոս վարդապետութեամբ հաւանեցուցանելով զնոսս, որպէս եւ յԱնտիոք⁴ Պիսիդեայ նախ ամենայն քաղաքն ժողովեցաւ լսել զբանն Աստուծոյ: Այսպէս մեծ է առ ի գրոց |102ա| վկայութենէ հաստատութիւն:

Բանայր եւ զներ առաջի, թէ պարտ էր չարչարել Քրիստոսի եւ յառնել ի մեռելոց, եւ թէ նա է Քրիստոսն Յիսուս, զոր ես պարմեմ ձեզ (ԺԷ. 3):

¹ Աբ Ամփիպաւղիս
² Աբ առնեն
³ Աբ սովորութեան
⁴ Ա յԱնդիոք

Տեսանե՞ս, զի յառաջ քան զամենայն զհարչարանսն քարոզեն: Այսպէս պարծէին նոյաւ եւ ոչ լինէին ամաչացեալք, քանզի գիտէին զայն իսկ իրկիչ աշխարհի, եւ եթէ պարտ էր չարչարել ճշմարտապէս եւ յառնել, քանզի յոյժ իսկ այս քան զայն սքանչելի է եւ մեծ: Զի եթէ որ ոչն ինչ մեղաւ, ի մահ ետ չայր զնա, զի զայս նշանակէ պարտ էր ասելն, ապա յոյժ մանաւանդ եւ յարոյց զնա: Եւ զի մի՛ կարծիցեն նոքա, թէ ինքեամբք¹ զաւրացան առ այն, այսինքն՝ սպանանել զՔրիստոս, այլ զի Աստուած թոյլ ետ, պարտ էր չարչարել Քրիստոսի՝ ասէ, որով ցուցանէ, զի երկու իրք մատակարարեցաւ լինել: Նախ զի մի՛ իբրեւ վրէժինդիրք աւրինացն մեծամտեացեն հրեայք ի սպանանելն զնա, զի² ինքեանք իսկ լուծանէին զաւրէնսն: Եւ դարձեալ զի մի՛ սոքա զանգիտեցեն իբրեւ սուտք եւ պարտապանք դատապարտութեան: Սմին վասն յաւել, թէ «Որ չարչարեցան եւ յարեաւ, եւ է Քրիստոս Յիսուս, գոր ես պարմեմ» (հմմտ. ԺԷ. 3):

Եւ ոմանք ի նոցանէ հաւանեցան եւ վիճակեցան Պաւղոսի եւ Շիղայի, յայտ է՝ ի հրեայից անտի: Բայց պաշտօնէիցն հեթանոսաց էր բազմութիւն յոյժ, եւ ի կանանց³ զլիսուորաց ոչ սակաւք (ԺԷ. 4):

Պաշտանեայս կոչել զհաւատացեալսն ի հեթանոսաց՝ յաղաքս հաւատոցն եւ գործոցն բարեպաշտութեանն⁴ Հանդերձ մեծամեծ տիկնամբք, զորոց բազմութիւնն մի ըստ միովէ ոչ աճեցուցանէ ըստ թուոյ կարգաւ, այլ համառատ զամենայն, ըստ որում եւ ոչ զնորին Պաւղոսի Հանդիսարանութիւնն⁵ յամենայնի զգրի հարկանէ: Եւ նոքա այսպէս. իսկ հրեայքն զնորին հակառակն գործէին, յամենայնի նախանձոտք եւ չարք գոլով:

Նախանձեցան, ասէ, հրեայք, եւ առեալ արս ոմանս գռեհիկս անաւրէնս՝ ամբոխ արարեալ խռովեցուցին զքաղաքն (ԺԷ. 5):

Տեսանե՞ս, զի թէպէտ եւ բազում էին հեթանոսք, բայց ոչ կարծէին զինքեանս շատանալ ի խազմարարութիւն առանց հրէից, քանզի եւ ոչ ունէին իսկ պատճառս իրաւացի զայլս վրդովելոյ: Իսկ հրեայքն հանապազ զայնպիսի անաւրէնութիւն ի կիր արկանէին ժողովեալ առ ինքեանս արս չարախաւսս: «Եւ կուրեալ առ ապարանսն

¹ ԱԲ ինքեամբ
² Բ զի եւ
³ Բ կանանցն
⁴ Բ բարեպաշտութեան է
⁵ ԱԲ հանդիսարանութիւն

Յասունի՝ խնդրէին անել զնոսա ի հրապարակն: Եւ իբրեւ ոչ գրին զնոսա ի փոսն Յասունայ, բարշէին զՅասուն եւ զոմանս եղբարս առ քաղաքապետսն» (ԺԷ. 5-6): Ո՛վ ամբարիշտ¹ բռնութեանն². ի տանցն քարշէին զնոսա վայրապար ի հրապարակն: «Բողոք բարձեալ՝ թէ որք գաշխա: Եւ սորա ամենեքեան հակառակ հրամանացն կայսեր գործեն. թագաւոր զոմն ասեն զՅիսուս» (ԺԷ. 6-7): «Հակառակ կայսեր» (ԺԷ. 7) ասեն, զի նոր արքայ ընդ կայսեր քարոզեն: Տեսանե՞ս զամբարիշտ ամբաստանութիւնն³, յապտամբութիւն⁴ այսու զնոսա դաւաճանէին, ոչ ինչ վասն աւանդել/102բ/ոցն հակառակ ունել ասէին ընդ աւրինացն: Քանզի այնու ոչ կարէին խոտվեցուցանել զքաղաքն, յաղազս որոյ առ այլ ինչ ամբաստանութիւն զրպարտէին զնոսա, զոր եւ Քրիստոսի առնէին:

Եւ խռովեցուցին⁵ զժողովսն եւ զքաղաքապետսն՝ որ լսէին զայս, քանզի զահի հարան եւ երկեան զաւրագլուխքն յայսմ համբաւոյ: Եւ առեալ երաշխաւորութիւն առ Յասունայ եւ յայլոցն՝ արձակեցին զնոսա (ԺԷ. 8-9):

Զայս արարին ճոխք քաղաքին, զի ցածուցեն զամբոխն, որ կուտեցաւ ի վերայ նոցա: Այլ հայեաց ընդ սքանչելի եւ մեծ սէրն Յասունի, որ ի վիշտս եւ ի մահ տուեալ զանձն իւր՝ զինքն բաւական յերաշխաւորութիւն տալով, զՊաւղոս ի բաց արձակեաց, զանձն իւր մատնեալ յաղազս նորա:

Բայց եղբարքն, ասէ, վաղվաղակի գիշերայն յուղարկեցին զՊաւղոս եւ զՇիղայ ի Բերիայ⁶. որք իբրեւ հասին անդ, ի ժողովուրդն հրէից գնացին, զի սորա էին ազնուականագոյնք քան որ ի Ռեսաղոնիկն էին, որք ընկալան զբանն ամենայն յաւժարութեամբ հանապազ քննէին զգիրս, թէ իցէ այս այսպէս (ԺԷ. 10-11):

Արդ, զիս՞րդ զրէ Պաւղոս, թէ «Մեր ի հեթանոսս, եւ պեքրոսեանք ի թլփապոսեանս⁷ անդ» (Գղոս. Բ. 9), եւ ինքն ընդ հրէիցն առնէր վարդապետութիւնն: Այլ ըստ առաւելութեան առնէր զայն: Եւ զի պարտ էր նմա ընդ հրէիցն խաւսել, որպէս եւ պետրոսեանք ի հեթանոսս,

¹ Ա ամպարիշտ
² ԱԲ բռնութեան
³ ԱԲ ամբաստանութիւն
⁴ Ա յապտամբութիւն
⁵ Բ խռովեցին
⁶ ԱԲ ի Բերիա
⁷ ԱԲ թլփապոսեան

զոր եւ ասէին իսկ զարմացեալք՝ «Եթէ եր Ասորուծ ի հեթանոսս ապաշխարութիւն կենաց» (ԺԱ. 18): Եւ այսպէս նոքա ընդ Հեթանոսացն միաբանեցան, թէպէտ եւ մանաւանդ էին ի թլփատութեանն¹ քարոզութիւն անդ որոշեալ գոլով: Այսպէս եւ սա գլորովագոյն փոյթն առ նոսա ցուցանէր, սակայն եւ առ նոսա ոչ պղերգեանայր, զի մի՛ կարծիցեն զինքեանս ի բաց ճեղքեալս:

Եւ զիս² ըզ ասէ, թէ «Նախ ի ժողովս Հրէիցն մտանէր»: Այո, քանզի զՀեթանոսս ի ձեռն Հրէիցն Հաւանեցուցանէր, որովք ընդ նոսայն լինէր խաւսեցեալ: Քանզի գիտէր, եթէ այս իսկ մանաւանդ Հեթանոսաց է պատշաճաւոր առ ի Հաւատոյ ներածութիւն, ըստ ասելոյ նորին «Որչափ եմ հեթանոսաց առաքեալ, զպաշտարանս իմ փառատոր ատենմ, թերեւս նախանձ արկից հրէիցն մարմնով իմով եւ ապրեցուցից զոմնսս ի նոցանէ» (Նոսմ. ԺԱ. 13-14): Նա եւ ամենայն իսկ թուղթք նորա ընդ Հրէիցն լինի մարտուցեալ: «Սորա, ասէ որք ի Բերիա ազնուականագոյնք էին» (հմմտ. ԺԷ. 11): Այսինքն՝ Հեզք եւ խոնարհք եւ բարեբարոյք, ոչ ինչ չար դործելով³, զի ոմանք Հաւանեցան, եւ այլք ոչ ինչ ի չարագործութիւն եկին: Եւ զի ազնուականք էին, ըստ առաքիւնութեան բարետոհմք⁴ գոլով, ուստի եւ ոչ վայրապար ըստ սովորութեան իրիք, այլ մեծաւ ստուգութեամբ քննէին զգիրս առ ի յաւրինաց եւ ի մարգարէից ուսանել զճշմարտութիւնն⁵:

Եւ բազումք ի նոցանէ հաւաքացին (ԺԷ. 12):

Այսինքն ի Հրէից: Տե՛ս Հաւատարմացեալ զասելն զնոցանէ ազնուականս գոլ, զի «բազումք հաւաքացին»: «Եւ ի յունաց կանանց զգաստից մեծամեծաց եւ յարանց ոչ /103ա/ սակարք⁶» (ԺԷ. 12): Դարձեալ եւ աստանաւր բազմութիւն ի Հեթանոսաց ընծայէր: Իսկ հրեայքն չարաբարոյք իջին եւ անդ, զի իւրեանց Հակառակութեամբն զՊաւղոս ի Հեռաւոր տեղիս առաքեսցեն, որով առաւել բանն զաւրանայր: Զի որովք Հալաձեւն կարծէին, յամենայնի տարածեալ լինէր քարոզութիւնն:

Զի իբրեւ գիպացին, ասէ, որ ի Թեսաղոնիկն հրեայք էին՝ թէ ի⁶

¹ Աբ թլփատութեան
² Աբ չարագործելով] չար գործելով
³ Աբ բարտոհմք
⁴ Աբ զճշմարտութիւն
⁵ Աբ սակաւ
⁶ Աբ եւ] ի

Բերիա պարմեցաւ ի Պաւղոսէ բանն Ասորուծոյ, եկին եւ անդ շարժել եւ խոսկեցուցանել զժողովուրդն (ԺԷ. 13):

Տե՛ս զյանդգնութիւնն¹ վայրապար, վրդովելով եւ նախանձելով ի վերայ գիմեալ լինէին, քանզի արք վաճառականք էին եւ յանիբաւութիւն սովորեալք, եւ մանաւանդ զի քաղաքն մեծագոյն էր: Եւ այս ոչ ինչ է սքանչելի, ի մեծագոյն քաղաքի լինել արս վատթարագոյնս, զի մանաւանդ յայնպիսումն լինին վատթարագոյնքն, ուր եւ խոռովութեան պատճառքն² բազում են, որպէս եւ ի մարմնի ցաւք դժնդակագոյն³ այնն, որ յոլովագոյն ունին զնիւթն եւ զկերակուրն, նոյնպէս եւ աստանաւր: Որպէս եւ որք յիկոնիոն եւ յԱնտիոքն էին հրեայքն արարին: Որով դատապարտեալք ոչ միայն զանձանց, այլ եւ զայլոց կորստեան Հատուցեն զիրաւունս: Զայսոսիկ եւ Պաւղոս ասէ. «Որք արգելուին զմեզ խաւսել հեթանոսաց զի ապրեսցին, զի կապարեսցին զմեզս իւրեանց յամենայն ժամ» (Ա. Թ-սղկ. Բ. 16):

Յայնժամ վաղվաղակի զՊաւղոս առաքեցին եղբարքն գնալ մինչեւ ի ծովեզրն, եւ մնացին Շիղա⁴ եւ Տիմոթէոս անդէն (ԺԷ. 14):

Տեսանն⁵ ամենայն ուրեք զնա՝ եւ տեղի տալով եւ դադարելով, եւ բազում ինչ մարդկային իմաստութեամբ յաւրինելով: Եւ այժմ տնաւրինաբար փախուցեալ լինի, եւ ոչ զանգիտելոյ վասն: Զի թէ չէր տնաւրինաբար, ապա դադարեալ լինէր ի քարոզութեանն, եւ նոքա ոչ առաւել լինէին զայրացեալ: Բայց յայսմանէ երկուս իրս տնաւրինիւր. զի եւ նոցա ցասումն շիջանէր, եւ քարոզութիւնն առաւել աճէր: Այլ եւ եղբարքն եւս յարժան եւ իմաստաբար⁶ զայս առնէին. զի յորժամ նոցին անկարգ յանդգնութիւնն⁶ ի վերայ եհաս ամբոխել եւ խոռովեցուցանել դքաղաքն, յայնժամ զՊաւղոս միայն արձակէին, քանզի յաղազս նորա առաւել լինէին երկուցեալ, զի մի՛ դաւ ինչ կրեսցէ, իբրեւ զլուխ եւ վարդապետ գոլով նոցա: Այսպէս ոչ յամենայն ժամ շնորհքն ներգործեալ լինէին, այլ թողացուցանէր զնոսա եւ մարդկային ինչ առնել յարուցանելով զնոսա եւ զարթուցանելով եւ ի հոգս արկանելով:

¹ Ա զհանդգնութիւն, Բ զանդգնութիւն] զյանդգնութիւնն
² Բ պատճառք
³ Ա դժոնդակագոյն
⁴ Աբ շիղա
⁵ Ա յիմաստաբար
⁶ Բ յանդգնութիւն

Եւ տե՛ս արդ, զի մինչեւ ցփիլիպեցւոց քաղաքն միայն Հասոյց զնոսա, յայլոցն արգելլով, եւ անդ ի Փիլիպէք ի ձեռն տեսլեան փութացուցանելով ածէր զնա. վասն որոյ եւ վաղվաղակի Հասին անդ, այսինքն՝ ի Փիլիպէք, բայց անդուսա¹ եւ յառաջ ի ձեռն տեսլեան ոչ եւս: Իսկ Պաւղոս զսէրն եւ գփոյթ եւ յայսմ առաւել ցուցանէր, յամենայնի զառաւելն խորհելով եւ առնելով, որպէս ի բազում իրաց յայտ է: «Զի ահա Քրիստոս հրամայեաց, ասէ, որոց զԱւեփարանն աւեփարանն, յԱւեփարանէն² կեալ» (Ա. Կրնթ. Թ. 14), այլ ինքն ոչ առնէր այնպէս: Ոչ առաքեաց զնա Քրիստոս մկրտել, այլ աւետարանել միայն, այլ եւ զայն առնէր: Եւ տես, թէ ո՛րպէս Հասարակալիւ էր ամ/103բ/ենեցուն եւ առաւել եւս, զի «Աւեփոս, ասէ, ի թլփափութեանն³, եւ ես, ասէ, ի հեթանոսս ի յովագոյն մասինն» (հմմտ. Գղտ. Բ. 7):

Այլ ընդէ՞ր ոչ տեւեաց աստանաւր ի Բերիա, կամ ընդէ՞ր ոչ նշանս արար: Զի թէ անդանաւր⁴ ի Լիւստրոս յորժամ քարկոծ արարին զնա՝ բազում ժամանակս տեւէր, ապա մանաւանդ եւ աստանաւր պարտ էր, ընդէ՞ր ոչ արար այնպէս: Քանզի ոչ Հանապազ կամեցեալ լինէր Պաւղոս, զի նշանք լինիցին. զի քան զնշանս առնել ոչ նուազ սքանչելիք էին Հալածելովն յաղթել առանց նշանաց: Եւ Քրիստոս իսկ զնոյն կամէր, զի առանց նշանաց յաղթեսցեն, որպէս եւ ինքն Քրիստոս յայնժամ ի շրջելն յերկրի ի բազում տեղիս կամեցեալ լինէր յաղթել ճշմարտութեամբն: Սմին վասն եւ ոչ առաքեալքն Հանապազ ընթանային նշանաւք, որպէս եւ Պաւղոս ասէ, թէ «Տրեսայր նշան հայցեն եւ հեթանոսք զիմաստութիւն խնդրեն⁵, այլ մեր քարոզմնք զՔրիստոս ի խաչ ելեալ» (Ա. Կրնթ. Ա. 22-23): Զայսոսիկ տամք ի յաղթութիւն, զոր եւ ոչ նշանքն կարեն Հաւանեցուցանել, իսկ մեք զայս քարոզելով, ասէ, Հաւանեցուցանեմք: Որպէս զի մեծ նշանք այս իսկ էր՝ խաչիւ եւ մահու Հաղթել աշխարհի: Եւ տե՛ս ահա. առաւելութեամբ քարոզութեանն⁶ իբրու սքանչելի նշանաւք ընթացեալ, զի պարտ էր այնուհետեւ վասն⁷ զբազմութիւն Հաւատացելոցն մեծագոյն լինել նշան, քան թէ զայլ ինչ: Եւ զայնոսիկ առնէին ի բազմութիւն զաւերանալ Հաւատացելոցն, տեղի տալովն եւ ի վերայ Հա-

¹ Բ անդուստի
² ԱԲ յաւետարանեն
³ ԱԲ ի թլփատութեան
⁴ Բ ամտանօր
⁵ Բ հայցեն] խնդրեն
⁶ ԱԲ քարոզութեան
⁷ Բ > վասն

սանելովն: Արդ, յուղարկեցին զնա մինչեւ ի ծովեզրն, զի մի՛ լիցի նենգողացն զիւրաւ Հասանել նմա, զի առժամայն զնա յափշտակել կամէին, եւ զայս ըստ ինքեանց: Սուքա բերիացիքս մեծ իրս գործեցին¹, եւ Հանդերձ նովաւ վճարեցին եւ ուղղեցին:

Եփր. Արդ, եհաս մինչեւ ի ծովեզրն տեղի տալով, բայց արգել զնա Հոգին Սուրբ ի քարոզելոյ, զի դուցէ սպանանիցեն զնա: «Եւ որք փանէին գՊաւղոս, ածեն զնա մինչեւ յԱթենս. եւ առեալ ի Պաւղոսէ պափուր առ Շիդա եւ Տիմոթէոս, զի վաղվաղակի եկեսցեն առ նա յԱթենս. եւ նորա գնացին առ նա իբրեւ ընկալան զպափուրէրն» (հմմտ. ԺԷ. 15):

ՅՈՐՂՈՐԱԿ²

Հայեաց եւ տե՛ս յասացելոցս, թէ ո՛րքան սիրով աշակերտքն Հոգային զվարդապետէն եւ փութային զերծուցանել զնա եւ ապրեցուցանել: Այլ այժմ ոչ այսպէս, այլ ճեղքեալք ի միմեանց, մեծքն շփանան եւ փոքունքն նախանձին: Արդ, մի՛ այսպէս. այլ փութասցուք ի սէր միաբանութեան, զի վայելեսցուք աւգնականութեամբք միմեանց ի Հոգեւոր իրս եւ ի մարմնաւոր³: Զի վասն այսորիկ եւ աղաւթեմք վասն ամենայն աշխարհի խաղաղութեան եւ վասն առաջնորդաց, զի մեծ է զաւրութիւն միաբանութեան, որպէս յայտ է յաւրինակէ մարմնոյ, զի անդամքն զմիմեանց Հոգալով՝ ամենայն ինչ ըստ պատշաճի կազմի: Այլ ի չար միաբանութեանէն փախիցուք եւ բարւոյն Հաղորդեսցուք:

[ԳՒՈՒՄ ԼԸ.]

Եւ յԱթենս ի մնալ նոցա Պաւղոսի, զայրանայր հոգի նորա ի նմա, զի փեսանէր ի կրապաշտութեան զքաղաքն (ԺԷ. 16):

Յոհ⁴. Յիրաւի զայրանայր, զի նոքա առաւել քան զամենեսեան պատուէին զկուռսն, մինչ զի ոչ էր այլ ուրեք այնչափ կ/104ա/ուպաշտութիւն տեսանել: Բայց զայրանալ աստանաւր ոչ զբարկանալ⁵ ինչ ասէ, եւ ոչ թէ կազ ինչ կուռոյ կամ վիճաբանութեան շարժէր ընդ նոսա: Նա եւ տնաւրինեալ լինի ի Հոգւոյն եւ աւկամայ իսկ

¹ Բ իրագործեցին] իրս գործեցին
² ԱԲ բարոյական] յորոգրակ
³ ԱԲ ի մարմնաւորս
⁴ Բ > յոհ.
⁵ Բ քարկանալ

կալ եւ մնալ նմա անդանաւր¹ սպասելով աշակերտացն: Այլ զինչ է զայրացեալն լինել, այսինքն՝ եռանդոտ սրտիւ յարուցեալ իմն եւ ի նախանձ վասն փառացն Աստուծոյ շարժեալ: Քանզի ի բարկութենէ եւ ի վիճմանէ հեռի են շնորհքն. ոչ կարէր ասէ Հանդուրժիլ նոցին մոլորութեանն², այլ մաշէր զայն զմենայն տեսանելով:

Աստուածք. Եւ այլազգ. Հոգին Սուրբ յերանելումն զայրանայր ի Պաւղոսի, իբրեւ հոսանք ինչ զեղեալ յառաքելական յողուջն նեղէր, ո՛չ գտանելով յանարժանսն տեղի յառաջելոյ ինքեան: Եւ յաղաքս այնորիկ ընդ ճեմականս եւ ընդ եպիկուրեանսն մարտնչէր:

Եւ խաւսէր ի ժողովրդեանն ընդ հրեայսն եւ ընդ պաշտաւնեայսն, եւ ի հրապարակս զամենայն ար, որոյ³ եւ պապահէին (ԺԷ. 17):

Յոռ. Տե՛ս դարձեալ զնա ընդ հրեայսն եւ ընդ պաշտաւնեայսն, որ էին եկը զրուցատրելով, զի ընդ ամենայն տեղիս հրեայք բնակէին: Քանզի ցրուեցան նախ քան զգալուստն Քրիստոսի, Համանգամայն եւ աւրինացն լուծանելով: Արդ, ամենեցուն քարոզէր Պաւղոս՝ միանգամայն ուսուցանելով մարդկան զբարեպաշտութիւն: Այլ սքանչելի է, թէ զի՞արդ ոչ ծիծաղեցան զնովաւ իմաստասէրքն վաղվաղակի, ընդ անարգանսն ընդ նուազունսն խաւսելով նորա: Քանզի հեռի էր այն վարդապետութիւն յիմաստասիրութենէն, ոչ եւ մի ինչ ունելով բարձրավզութիւն եւ հպարտութիւն, բայց ոչ իմանալին զասացեալսն ի Պաւղոսէ: Զի ո՞րպէս արդեաւ⁴ իմանալ կարէին, ուր ստոյիկեանք զմարմինս ասէին Աստուած, եւ եպիկուրեանք երանութիւն զհեշտութիւն Համարէին, ուստի եւ ոչ կարացին ի բարձրագոյնսն եւ ի մեծամեծսն ելանել, ամենեւին տկարք գոլով ի հաւատս. բայց միայն վկայութիւն ընկալան ի Պաւղոսէ իւրեանց պատահարացն եւ անդատութեանն:

Ոմանք յեպիկուրեանցն եւ ի սփոյնկեանց փիլիսոփայիցն հակառակէին ընդ նմա, եւ ոմանք ասէին՝ զի՞նչ կամիցի սերմանաբաղս այս խաւսել, իսկ այլք, թէ աւրարոքի իմն դից թուի պապմիջ լինել, քանզի զՅիսուս եւ զյարութիւն աւերարանէր (ԺԷ. 18):

¹ Բ անտանօր
² ԱԲ մոլորութեան
³ ԱԲ որոց
⁴ ԱԲ արդեւք

Արդ, քանզի աթենացիքն ո՛չ եւս իւրեանց աւրինաւքն լինէին վարեալ, զի եւ նորա ստորանկեալ եղեն ընդ հոովմայեցողքն¹: Ուստի կամեցան բանս ապստամբութեան² արկանել ի վերայ Պաւղոսի, քանզի զայլ իրս տեսանէին, զի խաւսէր նա, եւ կարծեաւք առ նա վարանէին, եւ անդէն վաղվաղակի ի նախատինս արկանէին՝ սերմնաքաղ զնա կոչելով: Քանզի շնչաւոր մարդ ո՛չ ընդունի զվարդապետութիւն Հոգւոյն Աստուծոյ, զի յիմարութիւն է նմա: Ուստի եւ ասէին, թէ «Օպարոքի իմն դից թուի պապմիջ լինել» (ԺԷ. 18): «Գիս»՝ զաստուածան կոչէին, քանզի էր իսկ քաղաքն նոցա լի պատկերաւք եւ կռովք դիւաց: Քանզի զՅիսուս եւ զյարութիւնն³ աւետարանէր, նորա եւ զյարութիւնն⁴ աստուած ոմն գոլ կարծէին. իբրու սովորեալք արուս ոմանս աստուածս եւ էզս աստուածուհիս պաշտիլ:

Եւ առեալ ածին զնա յԱրիսպագ/104բ/ուն եւ ասէին. Կարասցո՛ւք իմանալ, թէ զինչ է նոր վարդապետութիւնդ՝ որ ի բլն պապմի, աւրարացուցիս իմն բերես ի լսիս⁵ մեր, կամիմք գիպել՝ թէ զինչ կամիցի այս լինել (ԺԷ. 19):

Արդ, ածին զնա յԱրիսպագոսն երկեցուցանել կամելով, եւ ոչ որպէս զի իմացին միայն զբանսն⁶, այլ զի եւ տանջեսցեն եւս, զի անդանաւր⁷ զսպանանելոյ⁸ դատակնիքն սովոր էին քննել: Տե՛ս արդ, զի եւ ուսանելոյն յուսովն յամենայնի զնորաճեւութիւնն⁹ ամբաստանէին: Եւ քանզի խաւսողաց եւ բանինուն արանց էր քաղաքն նոցա, ասէ. «Աթենացիքն ամենեքեան եւ եկրն աւարար ոչ յայլ ինչ պարապէին, բայց ասել ինչ կամ լսել նորագոյնս» (ԺԷ. 21): Աստանաւր զայն ինչ նշանակէ, թէ ամենեւին յայն իսկ պարապէին¹⁰ Հանապազ ի խաւսս եւ ի լուրլ. սակայն զայնոսիկ աւտարոտիւս գոլով կարծէին, զոր ոչ երբեք¹¹ էին լուեալ:

¹ ԱԲ հոովմայեցողքն
² ԱԲ ապստամբութեան
³ ԱԲ զյարութիւն
⁴ ԱԲ զյարութիւն
⁵ ԱԲ ի լսելիս] ի լսիս
⁶ Բ զբանս
⁷ Բ անտանօր
⁸ ԱԲ զսպանանելոյդ
⁹ ԱԲ զնորաճեւութիւն
¹⁰ Բ պարապեալ էին] պարապէին
¹¹ Բ երբեք

Եկաց Պաւղոս ի մէջ Արիսպագին¹ եւ ասէ. Արք աթենացիք, ըսք ամենայնի իրբեւ պաշտօնաւսէրս փեսանեմ զձեզ (ԺԷ. 22):

Հայեաց աստ զբարձրացեալ Հոգին Պաւղոսի զիա՞րզ հորդէ ճանապարհ բանին, եւ զիա՞րզ զիջանէ ըստ նոցա, իբրեւ ներքողելով իմն զնոսա թուր: Բայց ոչ իբր փաղաքշականս ինչ կամ սուտակասպասս, այլ թէ աս զիցն պաշտաւն երկիրազածագոյնս տեսանեմ զձեզ, այսինքն՝ բարեբնկալք² եւ յաւժարք: Ապա ի բազնէն առեալ պատճառ՝ բարբառէր ձայնիւ ի մէջ նոցա. «Քանզի շրջեալ, ասէ, եւ փեսեալ զպաշտամունս ձեր, զփի բագին մի, յորում գրեալ էր անծանաթի Աստուծոյ. զոր դուք յանծանաթս պաշտէք, եւ գնոյն պարմեմ ձեզ» (ԺԷ. 23):

Զի՞նչ է «անծանաթի Աստուծոյ»: Քանզի աթենացիք ըստ ժամանակս ժամանակս բազում աստուածս ընկալեալ եղեն եւ ի բացարձակ սահմանաց եւ ի գերազոյն զբից, որպէս եւ³ գտածարն Աթենայ եւ զայլս այլ ուստեք: Ապա երկուցեալք, թէ գուցէ երբեք այլ ոմն իցէ որ նոցա ոչ է ծանաթ, եւ այլք այլ ուրեք պաշտեն, յաղագս յորովագոյն թերեւս զգուշութեան եւ նմա բազին կանգնեցին. եւ քանզի աստուածն ոչ էր յայտնի, մակազրեալ⁴ եղեւ ի նոցանէ՝ «անծանաթ Աստուծոյ»: Անզի⁵ առնու սկիզբն եւ պատճառ Պաւղոս եւ ասէ, թէ «Ջայն իսկ պարս Է գոյ Յիսուսի, եւ մանաւանդ ամենեցունց ամենակալ Աստուծոյն, զեւ եւ պարմեմ ձեզ», ասէ: Տե՛ս, թէ որպէս ցուցանէ նոցա նախ ընկալեալ գնա. «եւ ո՛չ ինչ աւտար կամ նորածեւ ձեզ մատուցանեմ» ասէ: Քանզի ի վեր եւ ի խոնարհ զայս ինչ ասէին, թէ՛ աւտարտի իմն պատմէ, եւ թէ զի՞նչ է նորածեւդ այդ վարդապետութիւն, զոր արկանես ի լսելիս մեր, ահա վարդապետի զկասկած մտաց նոցա ի բաց խլէ, զԱստուած կարդալով արարիչ ամենայնի, ի ձեռն որոյ կործանեաց զամենայն իրս իմաստասիրացն:

Աստուած, ասէ, որ արար զաշխարհս եւ զամենայն, որ ի նմա, նա երկնից եւ երկրի փեր է (ԺԷ. 24):

Քանզի կախկուրեանքն⁶ ինքնին ասէին լիեալ զարարածս, եւ յանհասարկ ի հիւղէ⁷ զմարդն, իսկ ստոյիկեանքն⁸ մարմին եւ հուր

¹ Բ արիսպագոսիմ
² ԱԲ բարերնկալք
³ Բ > եւ
⁴ ԱԲ մակադրեալ] մակագրեալ
⁵ ԱԲ անտի
⁶ Բ եպիկուրեանք
⁷ ԱԲ ի հիւղէ
⁸ ԱԲ ստոյիկանքն

ասացին ամենայնի պատճառ, յորոց եւ զողիս մարդկան. իսկ սացուցանէ, թէ «Գործ նորա է աշխարհ եւ ամենայն, որ ի նմա»: Տե՛ս համառաւտ վարդապետութիւն եւ հաւաստի: Նա եւ զայս եւս |105ա| հայեա՛, թէ զի՞նչ էր, որ նոցա աւտար թուէր: Թէ Աստուած զաշխարհս արար. եւ զոր ինչ այժմ ի հանդիպմանէ կարգաց աշխարհի բազումք գիտեն եւ յիրաց եղելոց հանապաղ, զայստսիկ աթենացիքն իմաստունք համարեալք ոչ գիտէին, եւ ոչ զլիւսուորք փիլիսոփայքն: Արդ, եթէ արար զաշխարհս՝ յայտ է, թէ եւ Տէր է սորա:

Տեսանե՞ս որպիսի՞նչ ինչ ասաց աստուածութեանն¹ ծանաթութիւն. զգոյացուցանելն յոչէից զամենայն, որ եւ Որդւոյ սեպհական ասի: Նա եւ մարգարէքն յամենայնի զայստսիկ ասէին, Աստուծոյ իւրական առանձինն գոլ զգոյացուցանելն, եւ ոչ որպէս նոքա՞ որ զայլ ոմն գոլ ասէին արարիչ, եւ ոչ գնոյն Տէր. եւ նիւթ անեղ համբաւէին աստանաւր: Հայեա՛ ընդ իմաստութիւնն Պաւղոսի, թէ ո՞րպէս զիջեալ ըստ նոսա՞ առասպելաբար ի բազնէն սկսանելով զիւրսն, եւ անտի այնուհետեւ հաստատէ զճշմարտութիւնն³, եւ զնոցայն զամենայն ի բաց բառնայ: «Նա է, ասէ, երկնից եւ երկրի Տէր» (ԺԷ. 24): Եւ զոր աստ յաղագս Հաւր՝ այլուր յաղագս Որդւոյ գտանեմք⁴ ասացեալ «երկնից եւ երկրի Տէր» գոլ, զորս նոքա աստուածս գոլ կարծէին գերկին եւ գերկիր:

Այլ զի մի՛ կարծեսցեն որպէս մի ի բազմաց գոլ զնա, ուղղէ բանին, զոր ի վերայ ասէ. «Ո՛չ ի ձեռագործ փաճարս բնակէ, ասէ, եւ ո՛չ ի ձեռաց մարդկան պաշտի իր կարաւր իմիր» (ԺԷ. 24-25): Տեսանե՞ս, թէ որպէս ըստ փոքում ի ներքս մուծանէ զիմաստասիրութիւնն կատարեալ, եւ որպէս ծիծաղի զեկլեանկան⁵ իմաստութեամբն:

Եփր. «Ոչ ի ձեռագործ փաճարս բնակէ» (ԺԷ. 24) ասէ իբրեւ զկուռս ձուլածոյս ձեր, եւ զսհիւք, որովք⁶ դեւքն պաշտին, նա ոչ պաշտի. եւ յինչ ո՛չ է կարաւտ ամենեցուն տուիչն:

Յոհ. Նա զի թէ՛պէտ ի տաճարս բնակէ, ոչ յայնպիսիս, որ ի մարդկանէ շինին, այլ ի մարդկային ոգիս⁷: Եւ այսու զմարմնական պաշտաւնն զամենայն ի բաց եբարձ: Եւ զիա՞րդ. ո՞չ ընակեալ

¹ ԱԲ աստուածութեան
² Բ հայեայ
³ ԱԲ զճշմարտութիւն
⁴ ԱԲ գտանեմ
⁵ ԱԲ զեղղեմական
⁶ ԱԲ որով
⁷ ԱԲ յոգիս] ոգիս

էր ի տաճարն, որ յԵրուսաղէմ էր: Ոչ արդեւք, այլ անտի¹ ներգործելով զաւրութիւնս՝ կարծեցաւ հրէիցն, թէ արդ ի ձեռագործի բնակէ: Իսկ սա ցուցանէ, թէ ոչ ի ձեռաց մարդկան պաշտի Աստուած, այլ յառաքինութենէ, քանզի անկարաւտ գորով նա՝ զայստիկ ոչ կրբեք խնդրէ: «Ոչ ուրեմ ես գմիս գուարակաց քոց, ասէ, եւ ոչ գարին նոխագաց քոց ըմպեմ» (հմմր. Թ. 12):

Ապա ի վեր Հանեալ գնոսա ի գետնաքարչիցս՝ զեւս մեծագոյնս դնէ պատասխանելով: Ոչ է, ասէ, շատ եւ բաւական այս զԱստուծոյ իմանալ, թէ անկարաւտ է, թէ պէտ եւ մեծ² եւ աստուածային է այս, բայց պարտ է Հանդերձ այսու եւ զայս եւս գիտել: «Ջի նա փայ, ասէ, ամենեցուն շունք եւ կեանք եւ գամենայն ինչ» (հմմր. ԺԷ. 25): Ըստ ամենայնի երկու նշանակք են յատուկ³ աստուածութեան. ինքեան ո՛չ⁴ եւ միո՛յ իրիք կարաւտանալն, եւ ամենեցուն զամենայն ինչ շնորհել: Արդ, ա՞ծ աստանաւր զՊղատոն՝ ո՞րչափ յաղագս Աստուծոյ իմաստասիրեաց, ո՞րչափ Եպիկուրոս, եւ ամենայն շարդիազփութիւն է առ այսորիկ. «Նա՛ փայ, ասէ, շունք եւ կեանք»: Ահաւաստիկ եւ հոգւոյ գոյացուցիչ ասէ զնա⁵ եւ ոչ ծնաւդ:

Դարձեալ Հայեաց, թէ ո՞րպէս ի բաց բառնայ յաղագս նիւթոյ ճառս. «Արար, ասէ, ի միոջտ արեւն գամենայն ազգս մարդկան բնակեալ ի վերայ երկրի» (ԺԷ. 26): /105բ/ Այսորիկ յոյժ լաւագոյն եւ մեծ են առ ի գիտել քան զնոցայն, եւ ո՞րչափ ստորոգութիւն արարին նոքա անհատիցն եւ նիւթոյն: Իսկ սա ցուցանէ, թէ ո՛չ է մասնական տէրութիւն նորա, եւ ո՛չ հոգի մարդոյ ի նորին բնութենէ է, այլ որպէս ամենեցուն, նոյնպէս եւ սորա էացուցիչ է: Եւ ինքն ոչ մարմին⁶ եւ ոչ մարմնաւոր բնութեան կարաւտանայ, այլ ի սուրբ միտս եւ ի պատշաճ իմաստութեան Հանգչի, եւ ոչ առասպելաբանեալ մասնական գիբն, ոմն հրոյ Համբաւեալ եւ ոմն ջրոյ եւ միւսն այլոյ վերատեսուչք, այլ ամենայնի ինքն է, ասէ, արարիչ:

Նախ որպէս զմարդոյ խաւսեցաւ, թէ զոր դուք յանձանալթս պաշտէք, ապա եցոյց, թէ ոչ ի տեղեղ ընակէ, եւ յայմժամ ասաց՝ «բայ՛ Աստուած է», եւ յայտ աստի է, զի զամենայն արար. իսկ որ ոչ արար զամենայն, եւ ոչ է Աստուած: «Ջի աստուածք, որ գերկինս եւ գեր-

¹ Ա անդի
² ԱԲ սեօ է] սեօ
³ Բ > հատուկ
⁴ Ա եւ ոչ
⁵ ԱԲ գնա ատ] ատ գնա
⁶ ԱԲ մարմին է

կիր ոչ արարին, կորիցեն ի ներքոյ երկնից»։ Յոյժ մեծագոյն աւանդութիւն ի ներքս մոլծանէ, թէ պէտ եւ մանաւանդ զայլ բարձրագոյնսն ո՛չ ասաց, քանզի որպէս տակաւին ընդ մանկունս խաւսէր ընդ կարծեալ իմաստունսն։ Նա եւ այսուքիկ յոյժ մեծագոյն էին առ այնոսիկ, զոր նոքայն գիտէին։

Արդ, զարարչութիւնն¹, զտէրութիւնն², զանկարաւտութիւնն³, զպատճառն ամենայն բարութեանց յայտնի արարեր։ Իսկ ասա մեզ զիա՞րդ ապա ընակէ Աստուած։ «Այլ չէ, ասէ, ժամանակ»։ Այլ Հայեաց ընդ սքանչելի բարերարութիւնն⁴. «Ի միոյ արեւնէ», ասէ, այսինքն՝ ի միոջէ առնէ այսչափ անհամար բերս մարդկան ընդ տիեզերս առնելով եւ արարեալ ինքն զնոյնսն շարունակէ, տուեալ շունք եւ կեանս ամենեցուն։ Ապա եւ զայստիկ ցուցանէ, թէ ճանաչելն զնա ոչ դժուարին էր եւ ծանր։ Ջի եւ ոչ իսկ էր հարկ շրջել եւ խնդրել զաստուած, այլ ըստ սահանադրութեան էիցս ի նմանէ զիւրին էր այս։

Ջի հաստատեաց, ասէ, կարգեալ ժամանակս եւ սահմանադրութիւնս բնակութեան նոցա խնդրել զԱստուած, զի թերեւս զննիցեն գնա եւ գրանիցեն (ԺԷ. 26-27):

Ջայս ինչ կամի յայտնել ասացելովքս՝ եթէ սահմանեաց Աստուած⁵ խնդրել զինքն։ Բայց ոչ հանապազ եւ յամենայն ժամ զայս սահմանեաց, այլ առ կարգեալ ժամանակս. ցուցեալ այսու, թէ այժմիկ ոչ խնդրելով գտին, այլ յիմարացան։ Իսկ նա էր յայտնի եւ որպէս ի միջի ամենեցուն կալուն⁶ կալով առ ի զննել զնա եւ շաւչափել։ Նա զի եւ թէ կոյրք էին, կարէին շաւչափել, զի ոչ թէ սմա էր յայտնի եւ նմա ոչ, կամ աստ երեւէր եւ այլուր ոչ, կամ յայսմ ժամանակի էր եւ յայլու՞մ ոչ։ Ջի ըստ ամենայն ժամանակս եւ ըստ ամենայն սահմանադրութիւնս յայտնի էր, զի ոչ տեղով փակի եւ ոչ ժամանակաւ, այսպէս տնաւորինեաց լինել եւ զարարածս։

Եփր. Քանզի սոքա իսկ մանաւանդ ընձեռէին մարդկան զգիտութիւն, յամենայն տեղեղ գոլն երկնից զորդուն իւրով, յամենայն

¹ ԱԲ զարարչութիւն
² ԱԲ զտէրութիւն
³ ԱԲ զանկարաւտութիւն
⁴ ԱԲ բարերարութիւն
⁵ Բ > աստուած
⁶ ԱԲ > կալուն

ժամանակի հաստատուն կալ յերկրի: Եւ զի մեկնեաց զժամանակս
ամարայնոյ եւ ձմերայնոյ, եւ կարգեաց սահմանս ծովու եւ ցամա-
քի եւ որդւոց Նոյի, զի խնդրեսցեն յայտնեալքս զծածուկն, այն որ
ինքն է պատճառ ամենայնի:

Նա եւ ոչ հետի իսկ Է յիրաքանչիւր ումերէ ի մէնջ. զի նովաւ
կեամբ եւ շա/106ա/րժիմբ եւ եմբ (ԺԷ. 27-28):

Յոհ. Տե՛ս դարձեալ Աստուծոյ արժանի, զոր ասէ, թէ ո՛չ միայն
զկեանս ետ եւ զշունչ եւ զամենայն ինչ, այլ եւ զզլուխն ամենայն
բարութեան՝, այսինքն՝ զի ի զիտութիւն ինքեան էած զմարդիկ տա-
լով զայսոսիկ ի ձեռն, որոց կարէիք գտանել զնա եւ հասանել բար-
ւոյն, այլ ո՛չ կամեցարուք խնդրել, եւ մանաւանդ հուպ զոլով նորա
եւ ոչ հեռի եւ ոչ ի միոջն ումերէ ի մէնջ: Բարէ, ամենեցուն հուպ է,
որ ընդ ամենայն տեղիս տիեզերաց: Զի՞նչ իցէ քան զայս մեծագոյն:
Տե՛ս, ո՞րպէս ի բաց բառնայ զմասնականսն: Եւ զի՞ ստեմ, թէ «ո՛չ
հետի է», ասէ, զի այսպէս հուպ է, որպէս զի առանց նորա ո՛չ է հնար
կեալ ումեր. «Զի նովաւ, ասէ, կեամբ եւ շարժիմբ եւ եմբ» (ԺԷ. 28): Որպէս
առ մարմնաւոր յարացուցի է տեսանել, զի որպէս անզայտութիւն
աւղոյ յամենայն տեղւոջ հեղլով՝ եւ ոչ հեռի յումերէ գոլով, այլ
մանաւանդ ներքոյ եւ վերոյ մեր շուրջ եւ ամենայն ուրեք, առանց
որոյ անհնար է կեալ շնչաւորի, նոյնպէս եւ զԱստուծոյ ասէ: Տե՛ս,
ո՞րպէս զնախախնամութիւն նորա ասէ եւ զամենակալութիւն շա-
րունակութիւն, զգոլն ամենայնի առ ի նմանէ, զներդործելն, զոչ
կորուսանելն: Եւ ոչ ասաց «ի ձեռն նորա կեամբ», այլ որ առաւել
հուպ էր՝ «նովաւ», ասէ: Եւ յաւելու, թէ

Որպէս ոմանք եւ ի ձերոց ճարտարացն ասացին, թէ նորա եւ
ազգ իսկ եմբ (ԺԷ. 28):

Զայս իսկ թեմզիանոս եւ Արպտոս քերթաւզք ասացին: Արդ,
ո՛չ առ ի հաւասարութիւն բնութեան Աստուծոյ եւ մարդկան ասաց
զբանս քերթողացն, թէ «նորա ազգ եմբ»: Զի նոքա զայս բան զԶեւսայ
ասացին, իսկ սա յաղագս ճշմարիտ գոյացուցչին առնու: Ոչ զնոյն
զնոցայն ըստ նոցա ասելով, քաւ լիցի, այլ որ ինչ իսկապէս յաղագս
Աստուծոյ ասել վայել էր՝ առնու զբանս նոցա: Քանզի եւ բազին նմա
ասաց, բայց ոչ հանդոյն այնոցիկ, զոր² նոքայն պաշտէին, զի բացում

¹ Բ բարութեանց
² ԱԲ գորս

ինչ նախ ասէին եւ գործէին, ոմանք վասն Աստուծոյ, թէպէտ եւ ո՛չ
զիտէին, թէ վասն ոյր էր: Զի ասա ինձ, յաղագս ո՞ր որուք¹ ասէին
եւ գործէին իսկապէս անձանաւթի Աստուծոյ. յաղագս գոյացուց-
չի՞ն արարածոց, թէ յաղագս դիւին. յայտ է, թէ յաղագս գոյացուց-
չին. զոր եւ առնու իսկ զգիր բագնին եւ ուղղէ զմոլորեալ կարծիս
նոցա. զի զԱստուած ոչ ճանաչէին, բայց զդիււացն զհետ երթային
եւ զիտէին: Արդ, ասէ, թէ ամենայն լի է Աստուծով եւ ոչ Զեւսով
պղծով ումեմն մարդով եւ թքալից եղելով եւ կախարդով²:

Եւ զայն, թէ «նմա եւ ազգ եմբ», ոչ նմանապէս ըստ նոցին կարծեաց
ասաց Պաւղոս, քաւ լիցի, այլ այլովք մտաւք: Զի ազգ³ գոլ Աստու-
ծոյ զմեզ ասաց, այսինքն՝ նովաւ եղեալք եւ խնամեալք եւ ընտանիք
գոլով եւ հուպք առ նմա, իբրեւ թէ մաւտակացք եւ դրացիք: Նա
եւ զայսոսիկ ասէ զքերթողացն բանս. զի մի՞ դարձեալ ասիցեն, թէ
«Օտարորիս մուծանես ի լսելիս մեր» (ԺԷ. 20): Եւ այսպէս ո՛չ ընդ նոսա
ինչ հակառակի, այլ առ ի նոցունց եղելոյ բագնէն⁴ եւ յասացելոցն
զապացոյցն տուեալ՝ ի վերայ ածէ. «Եւ արդ որովհետեւ ազգ եմբ Աստուծոյ,
ո՛չ պարտիմք համարել⁵ ոսկւոյ կամ արծաթոյ կամ քարի, որ ի ճարտարութեմ
եւ ի մրաց մարդոյ քանդակեալ իցէ, զաստուածական լինել նմանաւ» (ԺԷ. 29):
Ահաւասիկ ածէ ի մէջ զարարիչն, եւ ոչ ասէ, թէ ձեզ ոչ է պարտ հա-
մարել ոսկւոյ կամ արծաթոյ ձեւացելոյ գոլ զաստուածայինն նման՝
որ չէ նման, այլ պի/106բ/ղծ եւ ամենապիղծ: Այլ որ ինչ խոնարհա-
գոյնն էր, զայն ասէ, եթէ մեզ ոչ էր պարտ կարծել այսպէս. «ո՛չ պար-
տիմք համարել⁶ ասէ, քանզի յոյժ գերագոյն եւ ի վեր քան զայսոսիկ
է Աստուած: Իսկ այսոքիկ ժամանակաւորք են եւ մարմինք, որոց
չէ պարտ ասել զաստուածայինն գոլ նման. զի ո՞ որ⁷ իցէ մարմին
եւ ժամանակ եւ որք ի ժամանակի, ասա ինձ: Տեսանե՛ս, թէ որպէս
զանմարմին բնութիւն ի ներքս եմոյժ. քանզի մարդկեղէն տրամա-
խոհութիւնն⁸, յորժամ ի կարծիս մտանէ, մարմին եւ միջոց ժամանա-
կի զմտաւ ածէ: Արդ, «ո՛չ պարտիմք», ասէ, որոց ի մարդկեղէն մտաց
քանդակեալ իցէ, զաստուածականն գոլ համարել գոլ նմանաւղ:

¹ ԱԲ ուրուք
² ԱԲ կախարդելով] կախարդով
³ ԱԲ > ազգ
⁴ Ա բագնեմ
⁵ Բ համարեալ
⁶ Բ համարեալ
⁷ Բ որք] ո որք
⁸ ԱԲ տրամախոհութիւն

Այլ թերեւս ասիցէ որ, ոչ այսպիսի ինչ կարծեմք, այլ առ բազում յոյժ տկարս¹ են քանք սորա, քանզի թէ եմք նման Աստուծոյ մեք, ըստ Հոգւոյ միայն եւ ոչ ըստ մարմնոյ, իսկ զգալեացս ոչ եմք նման ըստ Հոգւոյ մեք, ապա յոյժ մանաւանդ եւ ո՛չ Աստուած: Բայց ոչ ասէ զայս, այլ առժամայն ի թանճրամտութենէն ի բաց տանի գնոսա: Նա եւ ոչ ընդ այլ իրիք մարդկային մտածութեամբ արկեալ լինի, ասէ. զի զոր արուեստ կամ մտածութիւն եգիտ, զիս² որ այն ինչ Աստուած իցէ: Իսկ եթէ³ այնք աստուած են, ապա եւ ի քարի գոյացութիւն Աստուծոյ իցէ, ո՛վ անտեղութեանս: Բայց տե՛ս եւ զմեղադրութիւնն⁴. «Զի նովաւ կեցեալ լինիմք, ասէ, եւ ոչ գտանեմք զնա»: Այս կրկին է ամբաստանութիւն. զի զնա զճմարիտն գայտանին՝ ոչ գտին, եւ զայսպիսի սուտս գտին. որ ո՛չ այնմիկ, զոր կարծեցին՝ տրամախոհութիւն նոցա ճմարիտ է ըստ իրին:

Եւ քանզի սասանեցոյց զՀոգիս նոցա, ցուցեալ՝ զի պատասխանի անգամ ո՛չ ունէին, դառնայ⁴ ցուցանել, թէ զի՞նչ դարձեալ այժմ իցէ ինդերելի: «Բայց զժամանակս անգիտութեան անպես արարեալ Աստուծոյ, արդ զայս պարտիրէ մարդկան՝ ամենայն ուրեք ապաշխարել» (ԺԷ. 30): Ապա զիս² որ ոչ եւ մի ոք տանջեալ լինի յոչ կամողացն զղջանալ: Արդ, զայս ո՛չ յաղագս անցելոցն կամ այժմու յանդգնելոցս ասէ, այլ բարեհաւանիցն⁵. յաղագս, որոյ պատուէր տա, ասէ, եւ ո՛չ պահանջէ ի ձէնդ դատաստան: Ոչ ասաց, թէ ո՛չ ետես եւ ոչ ասաց, թէ թողացոյց, այլ զանգիտութեան մոլորութիւնն⁶ որ հաճոյ եղեւ աշխարհի խոտորել յԱստուծոյ՝ «անպես արար», ասէ, այսինքն՝ ոչ կամեցաւ ստիպել եւ նեղել ինչ զնոսա, եւ ոչ պահանջեաց դատաստանս իբրու յարժանեաց գոլով տանջանաց: Անգիտացայք, ասէ, եւ ոչ կամաւ չար գործեցէք: Բայց ի ձեռն վերադոյն ասացելոցն յայտ արար, եթէ կամաւ գործեցէք: «Արդ, պարտիրէ, ասէ, ամենայն ումեր ընդ ամենայն րեղիս զղջանալ»: «Ամենայն ումեր» (ԺԷ. 30) ընդհանուր ասելովս՝ ի բաց տանի դմասնական կարծիս յաղագս Աստուծոյ, որպէս հեթանոսք զոմն հրոյ արարիչ ասեն ի զիցն, եւ զայլ ոմն երկին, այլ Աստուած բոլորից⁷ է Տէր, ասէ:

¹ ԱՔ տկար
² ԱՔ թէ] եթէ
³ ԱՔ զմեղադրութիւն
⁴ Բ դառնա
⁵ ԱՔ բարեհաւանիցն
⁶ ԱՔ մոլորութիւն
⁷ ԱՔ բոլորիցս

Քանզի հասարակեաց ար, յորում պարպ է դարել զաշխարհս արդարութեամբ ի ձեռն առնն, որով սահմանեաց րալ հաւարս ամենեցուն, յարուցեալ զնա ի մեռելոց (ԺԷ. 31):

Նախ զահագին աւրէն յիշէ եւ զարդար դատաստանէն, եւ այսու երկեցուցանէ զնոսա եւ շարժէ ահիւ զտրամախո[107ա/հու]թիւնս նոցա, եւ ապա զչարչարանսն Քրիստոսի յայտ առնէ, եւ յայնժամ ի վերայ ածէ զյարութիւն նորա ի Հաւրէ, զի յայնմանէ եւ հանդերձելոցն հաւատասցեն լինել ամենեցուն յարութիւն: Եւ ընդ որ հակառակէինն¹ եւ դժուարէին ընդ յարութիւնն², հաստատուն ցուցանէ զոյ: Զի թէ ճշմարիտ է դատաստանն, յայտ ի յարութեանն է. զի ընդ նմին ընդ յարութեանն ամենայն կաղմեալ լինի իրք դատաստանին: Եւ զի զամենայն ճշմարտութեամբ ասաց Քրիստոս, յայտ է, յորմէ յարեաւ, զի ի ձեռն նորա Հայր դատելոց է զաշխարհ, յայտ է, որով սահմանեաց նովաւ տալ հաւատս ամենեցուն, որ եւ կամաւք Հաւր չարչարեցաւ եւ յարեաւ: Այլ զի իբրեւ զմարդոյ գՔրիստոսէ խաւսի, եւ այս մեծ իմն հանճարով, զի ըստ տկարութեան ընդունողացն կշռէ զբանն: Արդ, զի ամենեցուն շնորհեաց հաւատս, ի յառնելոյ նորա ի մեռելոց յայտ է: Այլ տես, զի եւ դատաւոր զնա ի ներքս մուծանէ, զի ճշմարտապէս դատել պարտ է: Զի թէ ոչ յարեաւ Քրիստոս, ոչ լինիմք դատեալ, ապա թէ յարեաւ, ստուգապէս դատելոց եմք, զի վասն այնորիկ մեռաւ եւ յարեաւ ի մեռելոց, զի կենդանեաց եւ մեռելոց տիրեսցէ:

Արդ, պատուիրէ ամենեցուն զղջանալ. զի ամենեքեան կալոց եմք առաջի բեմին Քրիստոսի, զի ընկալցի իւրաքանչիւր ոք իւրով մարմնովն, զոր ինչ գործեաց, եթէ բարի եւ եթէ չար: Զի ահաւասիկ եւ յաղագս ամենեցուն յարութեան բան ի ներքս եմոյժ, զի ոչ այլազգ դատեալ լինի զտիրեցերս: Իսկ «յարուցեալ զնա ի մեռելոց» (ԺԷ. 30) յաղագս մարմնոյն ասէ, զոր եւ այր իսկ կոչէ, զի նա մեռաւ եւ եղաւ ի գերեզմանի: Եւ քանզի առ³ ելլենացիսն⁴, որպէս արարչութեանն⁵ եւ յոչէից զաշխարհս գոյացուցանելոյն իրք, նոյնպէս եւ դատաստանին բան մանկանց զիւտք են եւ իւաղ, եւ արբեցութեամբ ցնորեալ մարդկան:

¹ Ա հակառակէին
² ԱՔ յարութիւն
³ Բ առաւել] առ
⁴ Ա ելլենացիսն, Բ զեմացիսն
⁵ ԱՔ արարչութեան

ՅՈՐՂ-ՈՐԱԿ

Այլ եւ մեք լուիցուք զասացեալս, թէ պատուիրէ Աստուած ամենեցուն զղջանալ: Եւ զոր ինչ յանգէտ աթենացւոցն պահանջեաց, առւեւել եւս մեք, որ յաղագս այսոցիկ ստուգապէս գիտեմք, գործեսցուք զայն ինչ որ մեզ աւգտակար է: Ընտանացուք¹ Աստուծոյ, եւ մի՛ կացցուք ընդ նմա թշնամութեամբ, այլ հաստատեսցուք ի սէր նորա: Եւ թէ ո՞րպէս ուղղեսցուք առ նա² զսէրն, այս է աւրինակն եւ արուեստ, որով մարթացուք ուղղել զսէրն: Զի հանապազ զմտաւ ածցուք ընդ հասարակաց բարեգործութեան³, եւ զայն ինչ, զոր մեզ յատուկ իւրաքանչիւր ուրուք բարեգործեաց⁴, թէ քանիցս անգամ ի դժնդակ պատահարաց եւ ի հիւանդութեանց եւ ի մահու կասկածելի վշտաց եհան: Յիշեսցուք, թէ զինչ եւ քանիս մեղաք նմա, եւ ի նմանէ քանիս բարեգործեցաք⁵. եւ սիրեսցուք զնա⁶, ոչ միայն վասն բարեգործելոյն⁷, այլ եւ վասն ներող երկայնամտութեանն⁸, զի մի՛ խստութեամբ սրտից գանձեսցուք զբարկութիւն մեզ յաւուր արդար դատողութեանն Աստուծոյ⁹:

[ԳԼՈՒԽ ԼԹ.]

Իբրև լուան գյարուբին մեռելոց¹⁰, ոմանք ծաղր առնէին, կէսքն¹¹ ասէին՝ լուիցուք ի քէն վասն այդորիկ միսանգամ, եւ ապա Պաւղոս ել գնաց ի միջոյ նոցա (ԺԷ. 32-33):

Տե՛ս, զի նախ մեծագոյն կրէր փորձութիւնս: Իսկ յԱթէնս /107բ/ ոչ կրէ այնպիսի ինչ, այլ միայն մինչեւ ցծաղր առնել ամենայն ինչ վճարեալ լինէր: Իսկ առ հրեայսն բազում էր դժուարութիւնն¹², զի յոյժ խստագոյն էին ընդ նմա եւ ընդ կրաւնսն¹³ թշնամեցեալք: Արդ,

¹ Աբ ընդամացուք
² Աբ նայ
³ Աբ բարեգործութեան
⁴ Աբ բարեգործեաց
⁵ Աբ բարեգործեցաք
⁶ Ա զնայ
⁷ Աբ բարեգործելոյն
⁸ Աբ երկայնամտութեան
⁹ Բ + մեղայ Աստուծոյ
¹⁰ Աբ մեռելոցն
¹¹ Աբ կէսք
¹² Աբ դժուարութիւն
¹³ Աբ կրօնս

ընդէ՞ր արդեւք մինչ չեւ եւս էր հաւանեցուցանել զնոսա, եւ զի բանիցն ասացելոցն ի նմանէ ունկնդիր եղեալք, եւ զարձեալ լսել նմին հանդերձեալ լինէին, եւ վշտաց եւ հալածանաց ոչ գոլով՝ այնպէս փութացեալ լինի զԱթէնս թողուլ Պաւղոս:

Եփր. Յիրաւի: Քանզի աթենացիք, որ մինչ ցայս վայր լուան նմա¹, վասն յարութեանն² լսել նմա ո՛չ հանդուրժէին³, եւ յաղթահարեցան եւ ասացին, թէ «վասն այդորիկ յայլում ժամու լուիցուք քեզ»:

Յոն. Եւ զի գիտէր թերեւս, եթէ ընդ երկար կալով առ նոսա ոչ ինչ մեծ զնոսա շահեցուցանել էր⁴ Հնար: Եւ տե՛ս զնոցա թանձրամտութիւնն⁵, թէ ո՛րչափ մեծամեծս եւ թանձրագոյնս լուեալ ոչ առին ի միտ, այլ լսելով զյարութիւն մեռելոց խաղ առնէին: Զի չնչաւոր մարդ ո՛չ ընդունի զիրս հոգւոյն: Զի մանաւանդ աւտար լրոյ ցանկացաւք գոլով՝ սակս այնր⁶ ի միտ ոչ առնուին, եւ ոչ յայն ինչ փութային: Այլ որպէս զի միշտ ունիցի նորագոյն ինչ ասել, որ եւ ի բաց կալ ետ նմա ի նոցանէ, որոյ վասն⁷ ել եւ զնաց ի միջոյ նոցա: Զի այս իսկ էր նոցա սովորութիւն որպէս ամբաստէին⁸ իսկ եթէ աւտար դից թուի պատմիչ գոլ, որ եւ այն իսկ յոյժ էր տարակուսելի, զի իբրեւ զմի յանուանեալ դիցն համարէին զՔրիստոս: Բայց սակայն եւ այնպէս հաւանեցոյց զԴիոնէսիոս Արիսպագացին զգլխաւորն աթենացւոց եւ զայլս յորովս, զորոց ասէ. «Եւ ոմանք արք անկեալք ի նա հաւաքացին, յորս էր եւ Դիոնէսիոս Արիսպագացի, եւ կին մի անուն Դամարիս, եւ այլք ընդ նոսա» (ԺԷ. 34): Զի թէպէտ եւ ամենեքեան ոչ հաւատացին, այլ ոմանք հասու լինելով քարոզութեանն եւ վարուցն հոգեւորաց՝ վաղվաղակի ընկալան զբանն, իսկ այլքն ոչ եւս, բաւական թուեցաւ Պաւղոսի արկանել⁹ միայն անդ զսերմանիսն հաւատոյ:

¹ Աբ նման
² Աբ յարութեան
³ Աբ հանդուրժեցին
⁴ Բ շահեցուցաներ] շահեցուցանել էր
⁵ Աբ թանձրամտութիւն
⁶ Աբ սակայն] սասկ այնր
⁷ Ա վաս
⁸ Աբ ամբաստանէին
⁹ Բ արկանելն

Յեպ այսորիկ մեկնեալ Պաւղոս յաթենացոց անփի եկն ի Կորնթոս¹ (ԺԸ. 1):

Արդ, ի Կորնթոս² ի ձեռն Հոգւոյն ածեալ լինի, ուր զսեղի առնուլ եւ դադարել առ նոսա պարտ էր, քանզի բազում ժողովուրդ հաւատալոց էր անդ, զի ոչ էին զբախնդիրք որպէս աթենացիքն: «Եւ եգիպ գոմն հրեայ, անուն Ակիւղաս³ յազգէ պոնդացի⁴, այն ինչ եկեալ յԵփալոյ⁵, եւ Պրիսկիլա⁶ կին նորա, վասն հրամանին Կղաղեայ որոշել գամենայն հրեայս ի Նոմմե» (ԺԸ. 2): Տե՛ս, թէ որպէս ի ձեռն հալածանացն հրէից ի Կղաղեայ քաջ եւս այնուհետեւ քահեալ աւրէնքն լինէր: Այլ զԿղաղիոս կայսր յիշէ աստ, զի ընդ երկարուամն կենացն Պաւղոսի յաւուրս նորա՝ յառաջեալ լինէր քարոզութեամբ ամենայն ուրեք. իսկ զկնի նորա յաւուրս Ներոնի կատարեցաւ:

Արդ, յայնմհետէ ի հրամանէն Կղաղեայ բորբոքեալ լինէր առ հրեայն⁶ պատերազմ վասն յամառութեան իւրեանց. եւ ի Հռոմայ իբրեւ վնասապարտք եւ արժանիք հարուածոց եւ դատապարտութեան արտաքսեալ լինէին, զի ողջախոհ ասցին եւ զղջացին ի չարեաց իւրեանց: Թերեւս |108ա| վասն այնորիկ տնաւրինեալ լինի ի Հոգւոյն, զի զՊաւղոս իբրեւ զկալանաւոր կապանաւք տարցին անդ՝ ամբաստանել ի հրէից, զի մի՛ իբրեւ հրեայ անդուստ հալածեսցի, այլ որպէս աւտարացեալ ի հրէից, եւ ընդ կարգաւ դատաստանի գործառնութիւն ունելով անդանաւր⁷ պահեալ լիցի:

Այլ իբրեւ եկն ի Կորնթոս, եգիպ, ասէ, Ակիւղաս⁸ պոնդացի⁹ յազգէ, եւ յարեցաւ ի նոսա: Եւ վասն զի համարուեսոք էր, եղև առ նոսա եւ գործէր, քանզի էին խորանակարք արուեստիւ (ԺԸ. 2-3):

Արդ, պոնտացի գոլով սա, ոչ յերուսաղէմ եւ ոչ մերձ ի նա¹⁰ փութայ¹¹ գալ, այլ հեռագոյն ընտրէր բնակել: Առ սմա ագանի Պաւ-

¹ ԱԲ Կորնթոս
² ԱԲ Կորնթոս
³ ԱԲ պոնտացի
⁴ ԱԲ յիտալոյ
⁵ ԱԲ պրիսկիլա
⁶ ԱԲ հրեայս
⁷ Ա անդոր, Բ անտանոր
⁸ ԱԲ գոմն ակիւղաս
⁹ ԱԲ պոնտացի
¹⁰ Ա ի նայ
¹¹ ԱԲ փութայոյ

ղոս, եւ հանապազորգեալ յամելով անդ՝ ո՛չ ամաչէ: Բարէ, որպիսի արժանս եւ իրաւունս առ նոսա եգիտ յարակցելով առ նոսա: Վախելչապէս. քանզի պարտ էր գործել, որպէս զի անդանաւր¹ ի Կորնթոս առաւել պարտ էր նմա ոչ առնուլ ինչ վասն սուտ առաքելոցն, որպէս ասաց թղթելով առ նոսա, թէ «Յորում պարծին, եւ նորա իբրեւ գնեզ գրանիցին» (Բ. Կրնթ. ԺԱ. 12), եւ թէ «Ոչ արգելցին պարծանքս իմ ի կողմանս արայեցոց» (Բ. Կրնթ. ԺԱ. 10), եւ թէ «Ոչ ի գործ ինչ արկաք զիշխանութիւնս զայս» (Ա. Կրնթ. Թ. 12): Ըստ որում տնաւրինեալ եղև, զի անդանաւր² յարեսցի ի նոսա իբրեւ ի ճահ պատրաստ³ գոլով զաւթէվանն⁴, եւ ընտիր առ գործակցութիւնն⁵. զի քան զարքունական ապարանսն այն յոյժ նմա ի ճահ եւ վայելուչ էր: Եւ դու, ով սիրելի, մի՛ ծաղր համարեսցիս զայնպիսի խոնարհութիւնս. զի որպէս մրցականին մայտանն զիւր ի դէպ է, եւ հիւանդի կակղագոյնքն ի դեղոց, եւ պատերազմողի սուսերն երկաթի եւ ոչ ոսկի, նոյնպէս եւ այն նմա:

Եւ խաւսէր ի ժողովրդեանն ըստ ամենայն շարաթուց, եւ հաւանեցուցանէր զհրեայնս եւ զհեթանոսս (ԺԸ. 4):

Գործեալ լինէր, ասէ, քարոզելով: Ամաչեսցուք ապա մեք, որք եւ առանց քարոզելոյ դատարկութեամբ կենցաղավարիմք: «Իբրեւ իջին ի Մակեդոնիա Շիղա եւ Տիմոթէոս, սրիպէր Նոգաովն Պաւղոս զնել վկայութիւն հրէիցն⁶, թէ Յիսուսն է Քրիստոս» (ԺԸ. 5): Զիա՞րդ Պաւղոս ոչ ի բաց կացեալ լինի ի նոցանէ բազում ըստգտանաւք եւ երկիւղիւ. քանզի նախ յայտնեաց զպատճառն՝ ասելով. «Ձեզ նախ պարտ է խաւսել գրանն», ըստ որում եւ ամենայն ուրեք զնոյն առնէր, նախ ի նոցանէ սկսեալ զքարոզութիւնն: Իսկ աստ վկայութիւն զնէր նոցա Հոգւովն շարժեալ, զի մի՛ ունիցին այնուհետեւ ինչ պատասխանի, եւ ի բաց կալովն նշանակ տայր եւ առաւել զնոսա զկծեցուցանէր: «Եւ յընդդէմ դառնալ նոցա եւ հայիոյն՝ թալթափեաց զծորս իւր եւ ասէ զնոսա. Արիւն ձեր ի գլուխ ձեր, քաւեալ եմ ես, յայսմեպտ ի հեթանոսս երթամ: Եւ գնացեալ անփի եմուր ի փուն, որումն որոյ անուն էր Տիպոս Յուստոս⁷՝ պաշտամեալ Աստուծոյ, որոյ ապարանքն էին մերձ ի ժողովարկոյն » (ԺԸ. 6-7):

¹ Բ անտանոր
² Բ անտանոր
³ ԱԲ պատրաստք
⁴ ԱԲ զօթեւանն
⁵ ԱԲ գործակցութիւն
⁶ ԱԲ հրէից
⁷ ԱԲ յուստոս] յուստոս

Եփր¹. Արդ, յընդդէմ դառնալն նոցա, իբրեւ ետես, թէ հրեայք թնշամանելով թշնամանեն զնա², թաւթափեաց զգետսոս³ իւր, որպէս ուսաւ ի Տեառնէ իւրմէ եւ ասէ. «Մի՛ եկեսցէ արիւն ձեր զկնի քարոզչացս, որ զաւր հանապազ ի նեղութիւնս պէսպէս վշտաւք զաւետարանութիւն Տեառն ձերոյ աւետարանեն ձեզ»: Այլ եկեսցէ զկնի ձեր բարբառն որ |108բ| ասաց, թէ ոչ կամեցան լսել ինձ, որպէս եւ դուք զի ոչ կալարուք յանձին լսել ինձ: Արդ, երթամ ես ի հեթանոսս, որք պատրաստեալ են ոչ մեռանել մեւք իբրեւ զձեզ, այլ զի կեցցեն մեւք, զոր դուք ոչ կամեցարուք:

Յոհ. Եւ ի բաց հկաց ի նոցանէ, այնու մանաւանդ ակն ունելով ձգել զնոսա առ ինքն: Քանզի ընդէ՞ր իսկ ապա թողոյր զտունն յորում էր, եւ վայր մերձ ի ժողովեաղն եւ ի տուն ժողովրդապետին⁴, ո՞չ ապաքէն վասն այսորիկ, զոր ասացիս, զի եւ ոչ վիշտս ինչ ետես անդանաւր: Եւ քանզի նախ վկայութիւն դնէր նոցա վասն Քրիստոսի եւ ուսուցանէր, իսկ ի չհաւանել նոցա թաւթափէր զձորձս, եւ կրկին վկայութիւն դնէր նոցա եւ առաւել երկիւղ, որպէս զի ո՛չ բանիւ միայն, այլ եւ իրաւք զնոսա զարհուրեցուցէ, զոր եւ մարդարէքն առնէին յաճախ: Նա եւ ուժգին խաւսելով ընդ նոսա. «Արիւն ձեր ի գոլոս ձեր քաւեալ եմ ես, ի հեթանոս երթամ» (ԺԸ. 6), այս իսկ զբազումս ի նոցանէ հաւանեցոյց: Ապա ուրեմն եւ մեք պարտապան լինիմք արեանց⁵ բազմաց, թէ⁶ ո՛չ հանապազ նոցա զնոյն վկայութիւն տացուք զկենացն, որ առ Աստուած: Իսկ նա⁷ զայս ասէ որպէս եւ այլուր. «Այսուհետեւ աշխար որ զիս սի՛ արասցէ՝ երկիւղ առաւել արկանելով նոցա: Զի ոչ այնպէս զարհուրեցուցանէր զնոսա սպառնալիք պատուհասին, որպէս այս զկծեցուցանէր: Զի եւ զնոսա կամէր հաւանեցուցանել, վասն որոյ եւ առ հեթանոսս փութացեալ լինի:

Բայց եւ յետ ասելոյն, թէ «ի հեթանոսս երթամ» (ԺԸ. 6), առ սոսա խաւսել ոչ լինի հեզգացեալ. զի ծանիցուք, թէ ոչ հրաժարելոյ աղազաւ զայն ասէր, այլ սակս յարուցանելոյ զնոսա եւ ի նախանձ յորդորելոյ: Վասն որոյ եւ ոչ հեռի ուրեք, այլ ի տանն, որ մերձ ի տունն կրիսպոսի ժողովրդապետին մտանէր, որպէս զի նախանձ արկցէ

1 ԱԳ > Եփր.
2 Ա զնայ
3 ԱԲ զգետս
4 Ա ժողովրդայպետից
5 ԱԲ արանց
6 ԱԲ եթէ
7 Ա նայ

նմա մերձաւորութեամբ¹: Իսկ Տիտոս Յոստոս աստ զաշակերտէն ասէ, եւ վկայէ եւս զլաւութենէ նորա, առ որ մտեալ աշակերտեաց զժողովրդապետն, որպէս ասէ. «Կրիսպոս ժողովրդապետն հաւաքաց ի Տէր ամենայն փամբ իրով, եւ բազմաց ի կորնթացոցն լուեալ մկրտէին» (ԺԸ. 8): Տե՛ս՝ անդէն վաղվաղակի զժողովրդապետն հրէից հաւանեալ ամենայն տամբ իւրով: Եւ այս իսկ բաւական էր ի փոյթ վասն² հրէիցն ածել զՊաւղոս, զի ահա յետ ասելոյն, թէ յայսմհետէ «ի հեթանոսս երթամ» աշակերտեաց զժողովրդապետն:

Եփր. Արդ, թէպէտ եւ ի հրէից մի ոմն միայն ի ձերոց ժողովրդեանն հաւատաց, այլ հեթանոսք կորնթացիք միանգամայն ժողովուրդ բազում մկրտեալ լինէին:

Յոհ. Իսկ կրիսպոսս այս է, վասն որոյ գրէ, թէ «Ոչ գոր ի ձեռք մկրտեցի, բայց միայն Գրիսպոս» (Ա. Կրնթ. Ա. 14): Սա ինձ թուի երկանուն գոլ, որ եւ Սոսթենէս կոչեցեալ լինէր, այր հաւատարիմ յաւետարանն, վասն որոյ եւ զան հարեալ լինէր ի հրէիցն, որ եւ հանապազ մաւտ գոլով Պաւղոսի, զոր եւ եղբայր անուանէ ի սկիզբն նոցին թղթին:

Եւ ասէ Տէր ի զիշերի փեսլամբ ցՊաւղոս, մի՛ երկնչիր, այլ խաւսեաց եւ սի՛ լուր, զի ես ընդ քեզ եմ. եւ ոչ որ ընդդէմ դարձցի քեզ ի չարչարել զքեզ, զի ժողովուրդ բազում է իմ ի քաղաքիս յայսմիկ (ԺԸ. 9-10):

|109ա| Տե՛ս ի ձեռն որբա՛ն իրաց հաւանեցուցանէ զնա³ կալ ի տեղւոջն յերկար եւ խաւսել զբանն անդադար՝ երեւմամբն եւ առաւել ընտրութեամբ⁴ խնամոցն, եւ զի ոչ մեծագոյն վիշտք ի վերայ նորա լինելոց է այնուհետեւ, եւ բազմութեան հաւատալն եւ ժողովրդապետին՝ բաւական է⁵ ի փոյթ զարթուցանել զնա⁶: Իսկ ասելովն, թէ «Մի՛ երկնչիր»՝ Հանէ զերկիւղն ի մտաց նորա, զի ոչ ի չարչարանացն զանգիտէր, այլ ի հակառակութենէ հրէիցն, զի չարչարանքն եւ անհաւանութիւնն⁷ ոչ այնպէս տրտմեցուցանէր զՊաւղոս, որպէս հակառակութիւնքն, զի այս իսկ եւ քան զվիշտս զժուարագոյն էր: Վասն որոյ յայնժամ երեւի նմա Քրիստոս, յորժամ հակառակ հայ-

1 ԱԲ մերձաւորութեամբն
2 Բ > վասն
3 Ա զնայ
4 Բ ընտանութեամբ] ընտրութեամբ
5 ԱԲ էր] է
6 Ա զնորայ] զնա
7 Ա անհաւանութիւն, Բ անհաւատութիւն] զանհաւանութիւնն

Հոյուժթիւնքն եղեն, եւ ասէ «Խաւսեաց եւ մի՛ լուեր», զի ոչ ոք ընդ-դէմ դարձցի քո ի չարչարել զքեզ: Զի ոչ Հանապազ թողացուցանէր զնոսա կրել զչարչարանսն, զի մի՛ լիցին տկարագոյնք:

Այլ թէ ասիցէ ոք, թէ զիա՞րդ յետ այսց բանից միաբան հրեայքն Հասին ի վերայ նորա, սակայն ի միտ առցէ, զի ոչ ինչ կարացին առնել, բայց միայն ամին զնա առ անթՀիպատն: Եւ որ ինչ մանաւանդ ուրախ առնէր եւ Համբառնայր զանձն նորա, զայն յետոյ ասէ ցնա Տէր, թէ «Ժողովորդ բազում է ի բաղարիս յայսմիկ» (ԺԸ. 10), զի իբրեւ ոչ ոք մեղանչէ քեզ, զբազուժս աշակերտս դու ասա:

Եւ նստաւ անդ փարի մի եւ ամիսս վեց. եւ ուսուցանէր նոցա զբանն Տեառն (ԺԸ. 11):

Եւ իբրեւ յաճախեաց լինել անդ, ոչ Համբերեցին հրեայքն, իբրեւ տեսին, թէ աշակերտաց նա զՀեթանոսս: «Առ Գաղիոնա փոխանակաւ բոզնիսն արայնցուց յարեան միարան հրեայքն ի վերայ Պաւղոսի եւ ամին զնա յարեան եւ ասին, թէ՛ արտաքոյ արինաց պարտէ սա զմարդիկ պաշտել զԱստուած» (ԺԸ. 12-13): Յամենայնի Հակառակելով հրեայքն ընդ ճշմարտութիւնն¹, յետ տարւոյ միոյ եւ վեց ամսոյ միաբան ի վերայ Հասեալ լինէին, եւ յորժամ ոչ կարէին աւրինաւք իբաւանց վարել, բռնութեամբ² վարէին, եւ զայն, որ Հանապազ աւր ըստ աւրէ ուսուցանէր նոցա յաւրինաց անտի, զրպարտեցին առաջի Հոգեմոնին եւ ասեն, թէ արտաքոյ քան զաւրէնսն ուսուցանէ սա որդւոց մարդկան երկնչել յԱստուծոյ: Իսկ նա ոչ ինչ անսայր նոցա, ուստի եւ ոչ ինչ կարաւտ եղեւ Պաւղոս վասն այսորիկ տալ պատասխանի: Զի

Իբրեւ մերձ էր, ասէ, Պաւղոս բանալ գրերան իւր, ասէ Գաղիոն ցիրեայսն, եթէ էր ինչ անիրաւութիւն (ԺԸ. 14):

Այսինքն՝ թէ զիրաց քաղաքիս էր բուռն Հարեալ Պաւղոս «անիրաւութեամբ, կամ խարդախութիւն չարեաց, ով հրեայք, ի դէպ էր ինձ անսալ ձեզ: Ապա թէ խնդիրք ինչ են վասն բանի եւ անուանց եւ արինաց ձերոց, քստք ձեզէն, զի դաբարտր այդպիսի իրաց չկամիմ լինել. եւ մերժեաց զնոսա յարեմէ անփի (ԺԸ. 14-15):

Տե՛ս, թէ որպէս Հանճարեղ էր այրն, զի ոչ ասաց վաղվազակի թէ չէ ինձ փոյթ այդպիսի իրք, այլ թէ «էր, ասէ, անիրաւութիւն բռնութեան, ով հրեայք, ի դէպ էր ինձ անսալ ձեզ» (ԺԸ. 14):

¹ Աբ ճշմարտութիւն

² Ա բնութեամբ] բռնութեամբ

Եփր. Ապա թէ չար ինչ գործեաց ըստ աւրինաց ձերոց, կամ թէ բանք անարժանք կայցեն ի վարդապետութեան¹ /109բ/ դորա, կամ թէ զոր ինչ դուք ասէք՝ դա ոչ առնու ձեզ յանձն, կամ թէ արատ ինչ ունիցիք դուք վասն վարդապետութեան դորա, կամ ի վերայ անուանց եւ աւրինաց ձերոց, այսինքն՝ վասն արքային Քրիստոսի, որ գրեալ է յաւրէնսն, զայն դուք գիտէք, որ ինչ ի միջի ձերում է ձեզոյն առանձինն: Բայց ես ոչ առաքեցայ դատել զայնոսիկ, որ խափանեն զպահպանութիւն աւրինացն:

Յոհ. Այսու առանց պատսպարանի արար զդատաստանն, եւ պայծառ եղեւ յաղթութիւնն²: Եւ այս իսկ մանաւանդ բարձրացոյց Հպարտութեամբ զԿորնթացիսն եւ անհաւանս³ արար: Զի ոչ եցոյց զինքն նոցա իբաւամբք դատաստանի իշխանն, եւ ոչ ցածոյց զանդգնութիւն նոցա, զի ոչ էր հաւասար զիմազրութեամբ յաղթելն եւ իմանալն, թէ չէր փոյթ Գալիոնի⁴ յաղագս իրին: «Եւ ատեալ ամենեցուն յունացն զՍոսթենէս ժողովրդապետն՝ հարկանէին առաջի արեւնին, եւ ոչ ինչ զայնմանէ փոյթ լինէր Գալիոնի⁵» (ԺԸ. 17): «Յոյնս»՝ աստանաւր զայնոսիկ զհրեայսն ասէ, որ յունաց բարբառովն խուսէին:

Եփր. Յոյնքն⁶ հաւատացեալք Հարկանէին զՍոսթենէս զլուլս ժողովրդեանն:

Յոհ. Ո՛վ անամաթութեանն⁷. զի յետ մերժելոյ յատենէն եւ յամաթ լինելոյ, ի յանդգնութէնն ոչ զաղարէին: Իսկ զատաւարին ոչ ինչ փոյթ էր զայնմանէ. թէպէտ որ լինէրն, մանաւանդ անարգանք էր նմա. բայց իբրեւ զանիրաւս եւ զյանդգնեալս թողոյր զնոսա:

Եփր. Եւ զի մի՛ իբրեւ տեսանիցէ Հոգեմոնն, խնդրիցէ վրէժ անարգանաց նորա, այսինքն՝ Սոսթենէս⁸, եղեւ իբրեւ չտեսեալ, զի առաւել եւս յաճախեցին Հարուածք նորա:

Յոհ. Բայց տե՛ս զհեզութիւն նորա, զի գան Հարեալ ոչ ինչ ասէր, այլ իշխանութիւն ունելով ոչ ինքն զնոսա Հարկանէր, զի ինքն իսկ ունէր զիշխանութիւն ժողովրդեանն: Այլ քանզի խրատեալ լինէր ի ձեռն Հաւատոցն, որպէս զի եւ դատաւորն իմանայր, թէ ով ոք էր

¹ Աբ վարդապետութիւն

² Աբ յաղթութիւն

³ Աբ անհաւան

⁴ Աբ Գաղիոնի

⁵ Աբ Գաղիոնի

⁶ Աբ յոյնք

⁷ Աբ անամոթութեան

⁸ Աբ զսոսթենէս

հեզ կամ որքան էր նա հանդարտ. եւ ոչ փոքր ինչ շահ արար աշակերտացն Գալիոնի¹ մաւտ պատահելն: Ուստի յայտնի եղեւ սոցա հեզութիւնն² եւ նոցա յանդգնութիւնն³, զի յատեան ածելովն յայտ արարին, թէ դատաւորական հրամանի կարաւտանտն այնպիսի իրողութիւնք: Եւ թէպէս նա⁴ այնպիսի վճիռ ետ, զի մի՛ դարձեալ աշխատ առնիցեն զնա, թէ՛ ոչ կամիմ զայդպիսի իրա դատել, անսէք ձեզէն⁵, որպէս Պիղատոս, թէ «Ըսք ձերոց արինաց⁶ դաքեցարուք» (ԺԸ. 31), իսկ նոքա յամենայնի անիրաււք գողով իբրեւ արբեալք եւ մոլիք՝ այնպէս ի չարիան յամառեալք լինէին, զորոց արբեցութիւնն⁷ իմաստասիրական հեզութեամբ տանէր Սոսթենէս:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Սմին հեզութեան եւ մեք նմանեցուք երկայնամիտ լինելով առ այնոսիկ, որ հարկանեն զմեզ թշնամանաւք, անյիշաչարութեամբ իբրեւ խաղաղական աւդով անխռով պահելով զնաւ խորհրդոց մերոց. զի խաւար է ցատումն եւ մրրիկ բարկութիւն: Եւ որպէս նաւակոծեալքն ոչ գիտեն, զոր ինչ ի նաւէն արտաքս ընկենուն, նոյնպէս բարկացեալքն ոչ գիտեն կալ ի բարեկարգութեան⁸: Արդ, ստասցուք պարծանս յաղթութեան յայնպիսի մարտի անցատումն մնալով, զի /110ա/ ոչ անարգեալն, այլ անարգաւղն մանաւանդ յամենեցունց պախարակի:

[ԳՒՈՒՆ Խ.]

Բայց Պաւղոս փակաւին մնայր աւուրս բազումս առ եղրարս (ԺԸ. 18):

Վայիշապէս յետ խռովութեանն⁹ եւ հարուածս ընդունելոյ Սոսթենեայ, ոչ փութով մեկնի Պաւղոս ի նոցանէ, զի պարտ էր նմա տակաւին կալ սպասել, զի մխիթարեսցէ զնոսա եւ հաստատեսցէ

¹ ԱԲ գաղիոնի
² ԱԲ հեզութիւն
³ ԱԲ յանդգնութիւն
⁴ Ա Եայ
⁵ ԱԲ ձեզէն
⁶ ԱԲ օրինացն
⁷ ԱԲ արբեցութիւն
⁸ ԱԲ բարեկարգութեան
⁹ ԱԲ խռովութեան

մի՛ ձանձրանալ ի նեղութիւնս: «Եւ հրաժարեր նաւեր յԱսորիս» (ԺԸ. 18): Զի ցանկայ հասանել դարձեալ յԱսորիս: Քանզի անդանաւը հրաման առ զաշակերտեայսն կոչել քրիստոնեայս, անդանաւը աւանդեալ եղեւ ի Հոգւոյն ի պաշտաւն առաքելութեանն, տուեալ նմա զշնորհսն Աստուծոյ, ըստ որում պարտ էր¹ զիրան ըստ աւանդելոյն նմա անդէն վճարել: «Եւ ընդ նմա Պրիսկիդա եւ Ակիդաս² փորբեալ զգլուխն ի Կենքերք³, քանզի ուխտադիր էր» (ԺԸ. 18): Տե՛ս, յորժամ արէնքն քակեալ եղեն, թէ որպիսի⁴ մտաւք տակաւին սոքա ըմբռնեալ էին. զի այն իսկ հրէական էր, խուզել զգլուխն ըստ ուխտի: Արդ, եկն ընդ Պաւղոսի ի Կենքերոն, ի նաւահանգիստն կորնթացոց, զի անդ եղեալ էր ուխտ Ակիդաս⁴ խուզել զհերս իւր, պարտ էր⁵ ապա եւ պատարագ մատուցանել ի ձեռն քահանային, յոր ինչ եղեւ լիալ ի յանցանս՝ քաւել ի ձեռն այնորիկ:

Բայց իբրև եհաս յԵփեսոս, զնոսա եթող անդ, եւ ինքն մտնալ առ ժողովուրդն խաւսեր ընդ հրեայսն: Եւ աղաչեցին զնա բազում ժամանակս լինել անդ եւ ոչ առ յանձն, այլ հրաժարեալ ի նոցանէ, ասէ, պարտ է ինձ զամենեսեան փեսանել եւ զնալ յերուսաղէմ⁶, դարձեալ շրջեցայց առ ձեզ Աստուծոյ կամաւք (ԺԸ. 19-21):

Եփո.⁷ Արդ, եկն եհաս Պաւղոս յԵփեսոս եւ ընդ նմա ակիդասեանք⁸, եւ խաւսեցաւ ի ժողովրդեան⁹ անդ, եւ խնդրեցին ի նմանէ, զի մնասցէ առ նոսա, եւ ո՛չ առ յանձն ընդ երկարել առ նոսա, վասն զի ուր փութացեալն էր, պարտ էր զնալ:

Յոհ.¹⁰ Սակայն ոչ պարզաբար եթող զնոսա, այլ հանդերձ խոստամբք միւսանգամ ակն ունել զալստեան նորա կամաւքն Աստուծոյ: Զայս ասէ, զի եւ զԱստուած աղաչեսցեն վասն զալոյ նորա, զի կամեսցի: Թող նա¹¹ զակիդասեանս¹² յԵփեսոս, յիրաւի իբրեւ զու-

¹ Բ պարտ էր որ
² Ա Ակիդաս
³ Բ ի Կենքերեք
⁴ Բ Ակիդաս
⁵ ԱԲ է] էր
⁶ ԱԲ > պարտ է ինձ զամենեսեան տեսանել եւ զնալ յերուսաղէմ
⁷ Գ > Եփր.
⁸ ԱԲ ակիդասեանք
⁹ Բ ժողովրդեանն] ի ժողովրդեան
¹⁰ ԱԲ > յոհ.
¹¹ Ա Եայ
¹² Բ զակիդասեանս

սուղիչս, քանզի այնչափ ժամանակս ընդ նմա լինելով, բազում ինչ ուսեալ լինէին: Եւ սակայն ի հրէական սովորութենէն դեռ եւս ոչ լինէր զնոսա հեռացուցեալ: Ահաւասիկ եւ կին սուրբ եւ պարկեշտ Պրիսկիլա ուսուցիչ յաւետարանն: Եւ քանզի ոչ կամեցաւ զնոսա ընդ իւր շրջեցուցանել, այլ թողուլ զնոսա յԵփեսոս, բայց նոքա յետ այնորիկ ի Կորնթոս բնակեցան: Այլ եւ մեծամեծ իրս վկայէ զնոցանէ ի բազում տեղիս, եւ առ հռովմայեցիսն գրելով ողջունէ զնոսա: Ուստի ինձ թուի, թէ յետ այնորիկ չոգան ի Հռոմ իբրեւ թէ¹ գաւառասիրելով զտեղիսն զայնոսիկ, ուստի արտաքս անգեալ² եղին յաւուրս Կլաւդեայ: Եւ որպէս ինձ թուի, թէ եւ այլ հաւատացեալքն անտի էին ի Հռոմայ, եւ դարձեալ անդ էին ժողովիալ յաւուրս Ներոնի, զի ոչ վաղվաղակի ի բաց խլեալ լինէին բնաւին ի Հայրենի տեղեացն:

Ամբարձեալ յԵփեսեայ եւ իջեալ ի Կեսարիա, ել եւ եր ողջոյն եկեղեցոյն յԵրուսաղէմ (ԺԸ. 21-22):

Ո՛չ եթէ /110ը/ վայրապար փութացեալ լինի զզնալն³ ի Կեսարիա, եւ միւսանգամ եւ յայլ գաւառսն, այլ զի իւրով գալստեամբն հաստատեսցէ զնոսա: «Էջ յԱնտիոք⁴ եւ եղեալ անդ ժամանակ⁵, ել շրջել կարգաւ ընդ գաղափարացոց յաշխարհն եւ ընդ Փոյիգիս, հասարարել զամենայն աշակերտեալսն» (ԺԸ. 22-23): Յայն տեղիսն հասանէր՝ յորս նախ ժամանակաւ ինքն եկեալ էր:

Հրեայ ոմն Ապաղոս⁶ Աղէքսանդրացի⁷, այր ճարտարաբան, եկն եհաս յԵփեսոս եւ էր զարաւոր գրովք (ԺԸ. 24):

Ահաւասիկ բանաւորք այնուհետեւ փութացեալ լինէին եւ յաշակերտութիւն յաւժարեալ: Տեսանե՞ս զաճուճն քարոզութեանն: «Սա էր փրկեակցեալ ճանապարհին Տեսոն եւ ետայր հոգով, խաւսէր եւ ուսուցանէր վասն Յիսուսի, գիտէր միայն զմկրտութիւնն⁸ Յովհաննու: Սա սկսաւ համար-

ձակել յանուն Տեսոն ի ժողովողեանն: Լուեալ ի նմանէ Ակիլա¹ եւ Պրիսկիլայ առին զնա առ իւրեանս, եւ ճշմարտագոյնս պարմեցին նմա գրանն Տեսոն» (ԺԸ. 25-26): Արդ, զի՞ր՞դ, եթէ զմկրտութիւնն² Յովհաննու միայն գիտէր նա, ո՞րպէս եռացեալ լինէր հոգւով, զի Հոգին այնպէս ոչ լինէր տուեալ: Եւ եթէ որ յետ նորա էին, զորոց գկնի սորա պատմէ Ղուկաս՝ կարաւտացան մկրտութեանն³ Քրիստոսի, յոյժ մանաւանդ եւ սա եւս կարաւտացեալ լինէր: Արդ, զի՞նչ պարտ է ասել. զի ո՛չ եթէ վայրապար եղ գերկաքանչիւրսն ըստ կարգի, այլ զի ուսցուք զճշմարտոն: Արդ՝ կամ էր սա ի հարիւր եւ քսանիցն մկրտեցոց Հոգւովն ընդ առաքեալսն, կամ թէ ոչ այսպէս, ասեմք. թէ որ ինչ եղեւ առ Կուռնէլիոս, եղեւ առ⁴ սմա: Բայց ինձ թուի, թէ ոչ ինչ գիտէր ստուգապէս, եթէ մկրտել նմա ոչ է պարտ: Զի թէ որք ի Յովհաննէ էին մկրտեալք եւ յետ այնորիկ դարձեալ մկրտեալ լինէին, ապա եւ աշակերտացն Յովհաննու ոչ էր պարտ զնոյն առնել: Այլ տես. զնա ստուգապէս խաւսէր յազապս Քրիստոսի, բայց կարաւտ էր այլում ստուգութեան վարդապետութեան⁵, վասն բազում յաւժարութեան լցաւ Հոգւով Սրբով որպէս կուռնելիեանք⁶: Ուրեմն սմին վասն տնաւորինեաց Հոգին թողուլ Պաւղոսի զակիլաքսեանս⁷ յԵփեսոս, որպէս զի սորա ի նոցանէ ծանուցեալ զուղիղն, այնպէս զաւրացեալ մտցէ ի Կորնթոս: Եւ տե՛ս զամենայն ինչ նոցա հաւատով եւ սիրով ուղղեալ, եւ ո՛չ ուրեք մախանք կամ յաչաղանք. Ակիլոս ուսուցանէ, եւ մանաւանդ ինքն ուսանի, խորհեցաւ Պաւղոս զնալ, եւ գրով յուղարկեն:

Իբրեւ կամեցաւ, ասէ, նա գնալ յԱքսայիայ⁸, որ է Ելլադայ⁹ բնաշխարհն կորնթացոց, յաւժարեալ եղորարց գրեցին առ աշակերտսն ընդունել զնա¹⁰: Իբրեւ¹¹ եհաս անդր, քաղում նպաստ լինէր հաւա-

¹ Բ ետ] թէ
² ԱԲ անկեալ
³ Բ զգալն] զգնալն
⁴ Ա յԱնտիոք
⁵ Բ ժամանակ ինչ
⁶ ԱԲ ապոդոս անուն
⁷ Ա աղէքսանդրացի յազգէ] աղէքսանդրացի
⁸ Բ զմկրտութիւն

¹ ԱԲ ակիլալ
² ԱԲ զմկրտութիւն
³ Բ մկրտութեան
⁴ ԱԲ եւ առ
⁵ ԱԲ վարդապետութեան + եւ այսպէս ոչ գիտելով զամենայն
⁶ ԱԲ կուռնելիեանք
⁷ ԱԲ զակիլաքսեանս
⁸ ԱԲ յաքսայիա
⁹ ԱԲ եղլադայ
¹⁰ Ա զնալ
¹¹ Բ որ իբրեւ

տրացելոցն, քանզի պնդագոյն զիրեայսն յանդիմանէր հրապարակաւ, ցուցանելով գրովք, թէ Քրիստոսն է Յիսուս (ԺԸ. 27-28):

Արդ, ահիրդասեանք ստուգագոյն պատմեցին Ապաւղոսի, այլ եւ յորդորեցին եւս գնալ յԱքայիա, զոր եւ ինքն փութայր, եւ ետուն նմա գիր վկայութեան, զի անծանաւթ էր այրն: Իսկ նորա գնացեալ բազում աւգուտ գործէր, զի յոյժ հմուտ էր գիտութեան գրոց, որպէս վկայեաց: Եւ զի հաստատուն էր հաւատովք, |111ա| եւ այնպէս զգնացան կատարէր քարոզելով, զի վասն սորա զրէ ՊՕղոս. «Ես փնկեցի, Ապողոս ջուր եր» (Ա. Կրեթ. Գ. 6): Զի յեա մեկնելոյն ՊՕղոսի եհաս ի Կորնթոս. զոր եւ դարձեալ եղբայր իւր անուանէ ասելով. «Այլ վասն Ապաղոսի¹ եղբար յոյժ աղաչեցի» (Ա. Կրեթ. ԺԶ. 12): Արդ, սա ի հանդիսի յանդիմանելով զհրեայս՝ զհամարձակութիւնն² զիւր ցուցեալ լինէր, եւ համարձակութեամբն զաւրութիւն նորա, զոր ունէր ի գրոց՝ լինէր յայտնի. իսկ հաւաստեալ ի գրոց ցուցանելովն հմտութիւնն³ երեւիւր իմաստութեան նորա: Քանզի ոչ համարձակութիւնն⁴ միայն ըստ ինքեան կատարէ ինչ՝ ոչ գոլով զաւրութիւնն⁵, եւ ոչ զաւրութիւնն լվճարէ ինչ՝ ոչ գոլով համարձակութեան, որով եւ նա յանդիմանէր զհրեայսն, ասէ: Իսկ զիա՞րդ է, զի ոչ երբեք ուրեք սոցա ինչ առնէին, այլ ի վերայ Պաւղոսի հանապաղ լինէին հասեալ: Ճահողակի այս ինչ լինէր, վասն զի գիտէին, զի նա էր զլուխ ամենեցուն, եւ զի մեծ էր անուն եւ գործքն Պաւղոսի:

Եփր. Կամեցաւ Պաւղոս ի կամս անձին իւրոյ գնալ յԵրուսաղէմ, եւ դարձոյց գնա հոգին յԱսիա, զոր եւ պատմէ: «Եղև, ասէ, մինչդեռ Ապաղոսն⁶ ի Կորնթոս էր, Պաւղոսի շրջեալ զվերին կողմամբն, եւ իջեալ յեփեսոս եւ գրեալ զոմանս յաշակերտացն՝ ասէ ցնոսա, եթէ հոգի Սուրբ ընկալարո՞ւր ի հաւաքայն: Եւ նորա ասեն. Այլ եւ ոչ եթէ հոգի Սուրբ գուցէ լուեալ է մեր: Եւ ասէ. Իսկ յի՞նչ մկրտեցարուր: Եւ նորա ասեն. Ի Յովհաննու մկրտութիւնն: Եւ ասէ Պաւղոս. Յովհաննէս մկրտեաց մկրտութիւն պաշխարութեան ամենայն ժողովրդեանն եւ ասէր, զի որ գալոցն է յեփ նորա, ի նա մկրտեցին, այսինքն՝ ի Քրիստոս Յիսուս: Իբրեւ լուան մկրտեցան յանուն Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի: Եւ ի դեկն ի

¹ Աբ պօղոսի] ապաւղոսի
² Աբ զհամարձակութիւն
³ Աբ հմտութիւն
⁴ Աբ համարձակութիւն
⁵ Աբ գորութեան
⁶ Աբ ապօղոս

վերայ նոցա Պաւղոսի գծեսո՞ւ՝ եկն հոգին Սուրբ ի վերայ նոցա. խաւսէին լեզուս եւ մարգարեանային, եւ էին ամենեքեան արք իբրեւ երկուրասան» (ԺԹ. 1-7):

Յոս. Վերին կողմանս գնախկի յիշեցեալսն ասէ զգաղատացւոց աշխարհն, զորս ըստ Կեսարիա Կապադովկիոյ եւ զայլսն՝ ընդ որս շրջեալ այնպէս եկն յեփեսոս: Եւ գտեալ զոմանս յաշակերտացն՝ ոչ ասաց նոցա, թէ՛ հաւատա՞յք ի Քրիստոս, այլ թէ՛ Հոգի Սուրբ ընկալա՞յք, զի գիտէր, թէ՛ չունէին: Բայց կամեցաւ ցնոսա հարցանել՝ յորդորելով զմիտս նոցա, զի իմացեալ զիւրեանց պակասութիւնն², զկատարեալն խնդրեացեն³: Եւ տես, զի բազում իրաւք սորա հեռագոյն էին յԱպաւղոսէ, որք եւ ոչ գիտէին, եթէ է իսկ Հոգի Սուրբ. եւ ո՛չ միայն վասն Հոգւոյն չէին լուեալ, այլ եւ զՔրիստոս ո՛չ գիտէին: «Իսկ յի՞նչ, ասէ, մկրտեցայք. ի Յովհաննու, ասեն⁴, մկրտութիւնն⁵» (ԺԹ. 3):

Արդ, սորա յեփեսոս գոլով ուստի՞ արդեաւք⁶ ունէին զՅովաննու՞ մկրտութիւնն⁸: Թերեւս զնացեալ եղեն յայնժամ յԵրուսաղէմ, յորժամ մկրտէրն Հովաննէս⁹, որ եւ ստոյգ իսկ այսպէս է¹⁰: Եւ զիա՞րդ ապա նորա որպէս զԱպաւղոս Հոգի ոչ ունէին: Զի ոչ էին եւուցեալ այնպէս, եւ ոչ յաւժարաբար մտադիր եղեալ զրոց ամենայնի որպէս նա: Զիա՞րդ եւ սորա ոչ առնէին մկրտութիւն: Այլ նորայն ինձ թուի, թէ՛ այս իսկ է, զի բազում էր համարձակութիւն¹¹ նորա: Բայց Պաւղոս ոչ ասաց ցնոսա, թէ՛ չէ ինչ մկրտութիւնն Յովհաննու, այլ թէ՛ անկատար է. նա եւ ոչ զայս յաւել: |111բ| Այլ միայն ուսուցանէր, թէ՛ Յովհաննէս յապաշխարութիւն մկրտեաց, զի հաւատասցեն յայն՝ որ եկն զկնի նորա Քրիստոս: Տեսանե՞ս, զի եւ ի Քրիստոս ոչ հաւատային նորա տակաւին, յայտ է յասելոյն, թէ ի նա, որ գալոցն է յեա նորա, մկրտեցին, վասն որոյ եւ մկրտեցան յանուն Տեառն Յիսուսի:

Այլ ընդէ՞ր ջրոյ պետք էին կրկին, զի ի ջուր մկրտեալ էին: Հարկաւորապէս. զի զկատարեալ խորհուրդն աւանդեց նոցա, եւ զաւրի-

¹ Աբ ձեսո
² Աբ պակասութիւն
³ Ա խնդրեցին
⁴ Աբ ասէ
⁵ Աբ մկրտութիւն
⁶ Գ արդեւք
⁷ Բ զյովհաննու
⁸ Աբ մկրտութիւն
⁹ Բ յովհաննէս
¹⁰ Ա իսկ այսպէս է] այսպիսի է
¹¹ Աբ համարձակութիւնն

նակն ի բաց բառնայր. զի այն Յովաննուն¹ յայսպիսի բիւրապատիկ պարզեաց լոկ էր, զի ջուր միայն էր եւ ապաշխարութիւն, ուստի եւ անկատար էր, եւ ոչ Հոգի եւ մեղաց թողութիւն: Որով եւ ի նոյն իսկ ի նորոգ մկրտութենէն մարգարէանան, զորս եւ Յովհաննու քարոզութեամբն ի նոյն իսկ Քրիստոսին ածէ զնոսա, եւ ցուցանէ, թէ մկրտութիւնն² Յովհաննու զայս ուսուցանէ, յասելն՝ «ես մկրտեմ զձեզ ջրով, այլ որ գկնի իմ գալոցն է, նա մկրտեսցէ զձեզ Հոգով³ եւ հրով» (հմմտ. Մկրթ. Գ. 11):

Եւ ի դնելն Պաղոսի ի վերայ նոցա ձեռս, առին Հոգի Սուրբ, խաւսէին լեզուս եւ թարգմանէին անձամբ անձանց (ԺԹ. 6):

Բայց տե՛ս զհաւատս նոցա եւ դիւրահաւան բարս, որով եւ յայտնապէս զՀոգին Սուրբ ընկալան նման առաքելոցն, եւ զշնորհացն եւս առաւելութիւն, զի բազում նշանաւք, լեզուաւք եւ մարգարէութեամբ զՀոգին առնուին, եւ յայնժամ մարգարէութիւն յաճախ տայր Հոգին: Բայց բազումք լինէին եւ սուտ մարգարէք ընդդէմ ճշմարտութեան: Իսկ որ⁴ ի Հոգւոյն Սրբոյ ընկալեալք էին, յոյժ երեւելիք լինէին: Այլ զայս ասասցուք, թէ նշանք ոչ ինչ են աւգուտ առ ի կատարումն. զի որպէս որք ոչն տեսին զՔրիստոս եւ հաւատացին՝ երանելիք են, նոյնպէս եւ որք առանց նշանաց հաւատացին, իսկ նշանախնդիրքն յանդիմանին եւս, «Թէ ոչ նշանս ինչ փեսանէք, ասէ, ո՛չ հաւաքայր» (Յովհ. Գ. 48): Արդ, զի զգլուխն ամենայն բարութեանց առաք մկրտութեամբն, այսինքն՝ զթողութիւն մեղաց, զսրբութիւն, զհաղորդութիւն ընդ Հոգւոյն, զորդէգրութիւն, զկեանս⁵ յաւիտեանական⁶, զի՞նչ քան զայս աւելի նշանս կամիցիմք: Եւ զի նշանք խափանեցան, այլ ունիմք հաւատս, յոյս, սէր, որ կան եւ մնան:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ջայստսիկ խնդրեսցուք, յաւէտ զսէր՝ որ մեծն⁷ է քան զամենայն: Որոյ առ մեւք անունն է մնացեալ միայն, իսկ գործ եւ ո՛չ ուրեք, այլ աւցտեալք ի միմեանց: Եւ մի ասիցես, թէ մի եկեղեցի ունիմք

¹ ԱԲ յովհաննուն
² ԱԲ մկրտութիւն
³ ԱԲ Հոգով Սրբով] Հոգւով
⁴ ԱԲ > որ
⁵ Բ գկեանս
⁶ Բ յաւիտեանական
⁷ ԱԲ մեծ

եւ մի աւանդութիւն, եւ յիւրաքանչիւրում աւուր ընդ միմեանս ոչ մարտնչիմք, այլ զի ոչ սէր հարազատ եւ անսասանելի ունիմք՝ պատանաց եւ սպեղանեաց պէտս ունիմք: Արդ, ո՞րպէս ուղղեսցուք զսէրն: Զբաց բարձականս սիրոյ ի բաց խլեսցուք. նախ զմախանս եւ զյաջաղանս եւ զայլս: Եւ չէ՛ս այս բաւական՝ ոչ լինել ումեք թշնամի, այլ պարտ է եւ սիրել: Եւ այս զիս՞րդ ուղղի ասա: Զի՞նչ առնէ տւփումն մարմնոց. ո՞չ ապաքէն գեղեցկութիւն մարմնոյ. ապաքէն եւ հոգիս գեղեցիկս կալցուք, եւ իցեմք իրերաց սիրելիք¹: Զի ոչ միայն սիրել պարտ է, այլ եւ սիրեցեալ լինել: Նախ քան զամենայն ինչ զայս ուղղեսցուք՝ զի սիրեցեալք լիցուք, եւ այնպէս ուղղի եւ² սիրելն եւս:

[ԳԼՈՒԽ ԽԱ.]

[112ա/ Եւ մտեալ ի ժողովուրդն համարձակէր ամիսս երիս, խաւսէր եւ ուսուցանէր վասն արքայութեանն³ Աստուծոյ (ԺԹ. 8):

Տեսանե՞ս, յամենայնի զանձն իւր նախ ի ներքոյ ժողովրդոցն հրէիցն մրցեալ, եւ այնպէս արտաքս ելանել. քանզի յամենայնի, որպէս ասացի, նախ ի նոցանէ կամի առնուլ բանի պատճառ, զի հեթանոսք նախանձեցցին եւ դիւրաւ զնա ընկալցին, եւ հեթանոսացն ընդունելով՝ հրեայք զղջացեալ լիցին: Իսկ զի՞նչ համարձակելն իցէ. ոչ խոշորութիւն ինչ կամ խստութիւն, այլ զի առ վիշտս⁴ ճակամարտեալ՝ յայտ յանդիման լինէր բարբառեալ, ո՛չ թագուցանելով⁵ զաւանդն, զի յաղագս քաղցրագոյն իրաց⁶ լինէր խաւսեցեալ: Ով որ յաղագս թագաւորութեանն⁷ երկնից լսելով ոչ լինէր յաւժարացեալ: Սակայն անհաւան հրեայքն ոչ, վասն որոյ ասէ. «Իբրև ամենքևս⁸ խաբանային եւ քնդէմ դատնային բամբասել զճանապարհն առաջի բազմութեանն⁹, մեկնեալ ի նոցանէ որոշեաց զաշակերպսն¹⁰. հանապազար խաւսէր

¹ ԱԲ > եւ իցեմք իրերաց սիրելիք
² ԱԲ > եւ
³ ԱԲ արքայութեան
⁴ ԱԲ վիշտն
⁵ Ա թագուցանելով, Բ թագուցանելով] թագուցանելով
⁶ ԱԲ իրողութիւն] իրաց
⁷ ԱԲ թագաւորութեան
⁸ ԱԲ ամենքից] ամենքեան
⁹ ԱԲ բազմութեան
¹⁰ ԱԲ զաշակերտն

ի դարապատին¹ Տիրեննայ ուրումն» (ԺԹ. 9): Յիրաւի զքրիստոնէութիւնն² ճանապարհ կոչէին, զի նա է ճանապարհ, որ տանի յարքայութիւնն³ երկնից:

Մեկնեալ, ասէ, որոշեաց զաշակերպսն (ԺԹ. 9):

Եհատ զչարաբանութիւն նոցա, եւ ոչ կամեցաւ բորբոքել զնախանձն, եւ ոչ ի հեռ յալավագոյն արկանել: Եւ զի պարտ էր ի նոցունց ի բաց կացուցանել զաշակերտսն, ի նոցանէ կամէր առնուլ սկիզբն՝ զի արժան էր ոչ ընդ նոսա ժողովել նոցա, եւ ոչ վայրապար առնել⁴ զայն, վասն որոյ եւ ստէպ թախանձեցուցանէր զնոսա փոխել յանհաւանութենէն: Եւ զի բամբասել ասէ նոցա զճանապարհն, յայտ առնէ, զի հրեայք⁵ ոմանք չարաչար բանիւք զրպարտէին զՊաւղոս, որոց ոչ ինչ չար ասէր ընդդէմ նոցա չարաչար ի նոցունց լսելով: Զի աստուստ եւ մեք ուսցուք մի՛ ընդդիմադրել չարաբանողացն: Եւ զի խաւսէր ինքն ըստ իւրաբանչիւր աւուր, եւ այնու ընտանեցուցանէր զբազումս, եւ չարաչար կրելովն ոչ ի բաց վաղեաց ի նոցանէ եւ ոչ բաժանեալ եղեւ:

Նանապագ խաւսեր ի դիւանին⁶ Տիրանայ (ԺԹ. 9):

Տե՛ս զլաւութիւն առնն, զիարդ լինէր վերակացու եւ տեղի քարոզութեան զերկեամ մի, թերեւս ի դիւանորացն գոլով սա եւ իւրքն, քանզի հաւատացեալք էին եւ յոյժ հաւատացեալք, վասն որոյ իբրեւ զմեծ արանց պատմէ մեզ զնոցանէ, թէ «Նանապագ խաւսեր ի դարապատին Տիրանայ»: Հայեաց դարձեալ, զի բամբասողացն զվարդապետութիւնն⁷ աստանաւր ոչ տա⁸ պատասխանի Պաւղոս, որպէս եւ այլուր, իբրու զի ի հիթանոսացն հաւատալով բազմանային, այլ եւ ի հրէիցն ոչ սակաւք: Վասն որոյ եւ զտեղի վարդապետութեանն⁹ ոչ վայրապար ուրեք, այլ ուր էր պարապումն ի խոովութեանն՝ խնդրեցին յապարանսն Տիրենայ¹⁰: Որով եւ զաշակերտսն խրատե-

¹ ԱԲ դարպատին
² ԱԲ զքրիստոնեութիւն
³ ԱԲ արքայութիւն
⁴ ԱԲ առնել] առնել
⁵ ԱԲ հրեայքն
⁶ Բ տիւանին
⁷ ԱԲ զվարդապետութիւն
⁸ ԱԲ տայ
⁹ ԱԲ վարդապետութեան
¹⁰ ԱԲ յապարան Տիրանայ] յապարանսն Տիրենայ

ցին ոչ յառնել ի սրտմտութիւն ընդդէմ բամբասողացն, այլ տեղի տալով եւ մեկնելով զաշակերտսն ի ժողովրդենէն հրէից, եւ ոչ դնալով ի քաղաքէ անտի՝ ցուցանէին յամենայնի վասն զչարութիւնն վասն փրկութեան նոցա:

Եւ այս եղև զերկեամ մի, մինչև և ամ/112բ/եմեցուն ասիացոցն լսել զքանն Տեսոն հրէից եւ հեթանոսաց (ԺԹ. 10):

Տե՛ս որչափ ինչ ի գլուխ եհան վերակացուութիւն բանին եւ դադարելն անդանաւր Պաւղոսի. զի յերկարեցաւ քարոզութիւնն¹, մինչ զի ամենեցուն լսելի եղեւ բանն, որք միանգամ բնակեալ էին յԱսիայ²:

Եւ զաւրութիւնս ոչ սակաւս առնէր Աստուած ի ձեռն Պաւղոսի. մինչ զի ի հիւանդս փանել ի քրպանէ նորա թաշկինակս կամ վարշամակս, եւ մերժել ի նոցանէ խափիցն եւ այսոց չարաց ելանել (ԺԹ. 12):

Տեսանե՞ս զլաւութիւն մարմնոյն, զիա՞րդ զգեցեալ էր զՔրիստոս, եւ որպէս Պետրոս յերուսաղէմ, սա աստ գործէր զբժշկութիւն ամենեցուն. ոչ ինքեամբ միայն եւ ձեռն դնելով, այլ եւ ձեռն հանդերձիցն բացէ ի բաց ոչ զգեցելով եւեթ նոցա, այլ եւ առեալ ի վերայ ինքեանց դնէին զզուներն³ կամ զգաւտին, եւ անդէն ողջանային ի ցաւոց, եւ չար դեւքն ելանէին: Եւ վասն այնորիկ ոչ թողացուցանէր նմա երբեմն Հոգին զնալ յԱսիա, այսմ ժամանակի սպասելով՝ որպէս կարծեմ:

Արդ, որք յելլենացոցն⁴ թերահաւատեան վասն յարութեանն⁵ զմոխիրն տեսանելով ի գերեզմանս՝ զայսպիսի գործս տեսեալ հաւատացեան Աստուծոյ զարութեանն⁶: Ուստի եւ այսպիսի իրք գործէին, զի չարաբանքն պարտեալ յամալթ լիցին, որք զնոյն իսկ զաւանդութիւնն⁷ դաւաճանէին բամբասելով: Բայց դու մի՛տ դիր, քանզի արտաքնոցն փորձութիւնքն դադարեալ եղեն առ ժամանակս մի, իսկ որ առ ի դիւանն՝ սկսեալ եղեւ: Զի

¹ ԱԲ քարոզութիւն
² ԱԲ յԱսիա
³ Բ դաստառակն] զզուներն
⁴ ԱԲ յեղղեմացոցն
⁵ ԱԲ յարութեան
⁶ ԱԲ գորութեան
⁷ ԱԲ զաւանդութիւն

Յանդգնեցան ոմանք եւ ի շրջաւդ հրէիցն՝ որ երդմնացուցիչքն էին, անուանել ի վերայ այնոցիկ՝ որ ունէին այսս չարս՝ զանուն Տեառն Յիսուսի, եւ ասէին. երդմնացուցանեմ զքեզ ի Յիսուս, զոր Պաւղոսն քարոզէ, ելանել ի դմանէ (ԺԹ. 13):

Տե՛ս զհրէական հեղգութիւնն¹ ի հաւատս, եւ զտրտմութիւնն²: Տեսանէին զհանդերձան Պաւղոսի ներգործելով զմեծամեծս, եւ ի միտ ո՛չ առնուին, զի զի՞նչ մեծ քան զայսպիսի իրս լինիցի: Իսկ նոքա փոխանակ հաւանելոյ եւ զղջանալոյ՝ ի հակառակն եւս դառնային: Բարէ, թէ³ ո՞րչափ էր հաւատոցն զաւրութիւն եւ որչափ անուան Պաւղոսի, որով եւ նոքա ի նախանձ գրգռեալք ի փառասիրութենէ, որպէս եւ Սիմոն մոգ սակս հաւատարիմ եւ իրաւ գինքն երեւեցուցանելոյ խնդրէր զչնորհս Հոգւոյն Սրբոյ, նոյնպէս եւ սոքա յազազս նորին իրաց զայն ինչ առնէին սակս իրաւացուցանելով⁴ գինքեանս, յոր ինչ կամէին: Տե՛ս, հաւատալ ոչ կամէին, այլ ի ձեռն անուանն կամէին հանել զգեւս: Ո՛վ բազում տարտամութեան նոցա եւ անհաւանութեան, զի եղկելիքն եւ թշուառականք ոչ ասացին զիւրն, թէ հաւատամք ի Յիսուս, զոր Պաւղոսն քարոզէ, զի ասելով զայս առաւել պայծառազոյք լինէին եւ յաղթէին նմա, եւ այնու ընտանացեալ լինէին տերութեանն⁵ Յիսուսի⁶. այլ թէ երդմնեցուցանեմք եւ հրամայեմք քեզ յանունն⁷ Յիսուսի, «եւ ի դմանէ»:

Արդ, ասաց Ղուկաս եւ զբանս անմտութեան նոցա, ցուցեալ թէ որպէս առանց ծանրութեան պատմէ զամենայն, եւ ոչ դաւաճանէ ինչ կամ պարսաւէ |113ա| զնոսս, զի այս իսկ առնէր զառաքեալսն սքանչելիս, հեղութիւն եւ անյիշաչարութիւն նոցա: Զի այն ինչ որ առ փիլիպեցիսն եղեւ, զխուճապն ասեմ, զոր հասոցց Պաւղոս հարցկին զիւր՝ որ էր յազախիւնն, եւ զսոսս հերիք էր ողջախոհ առնել, բայց ոչ առնուին ի միտ: Եւ ընդէ՞ր արդեւք շրջէին երդմնեցուցիչքն այն: Սակս փարթամութեան ընչից ժողովելոյ, ըստ որում եւ ոչ պատմէին զիրսն, այլ իբրեւ շուրջ ընթացեալ լինէին այնուհետեւ քարոզելով, որով եւ վտանգեալ լինէին:

1 Աբ հեղգութիւն
2 Աբ գտրտմութիւն
3 Բ թէ եւ
4 Աբ իրաւացուցանելոյ
5 Աբ տերութեան
6 Բ յիսուս
7 Բ յանուն

էին ուրումն Սկեւեայ¹ քահանայապետի եւթն որդի, որ զայս ասնէին (ԺԹ. 14):

Ասէ եւ զանուն հաւրն նոցա եւ զթիւն նոցա, տալով այնոցիկ, որ յայնժամ էին՝ նշան հաւատարմութեան գրելոցն ամենայնի: «Չայս ասնէին»՝ ասէ: Եւ զիա՞րդ արդեւք Պաւղոս ո՛չ երբեք սաստէր նոցա: Կարծեմ թերեւս անտես զոլ իրացն եւ ոչ յայտնի, զի զանխաբար զայս առնէին, մինչեւ յանդիմանեալ եղեւ տկարութիւն նոցա, վասն որոյ այնպէս տնաւրինեալ եղեւ, զի ամենեցուն իրքն յայտնեցան: Եւ դու միտ զիր հրէական պիղծ մտացն, զիարդ մոլեալ լինէին տակաւին յետ այնչափ ներգործութեանց, յանուանէ անտի² Յիսուսի իրաւանալ կամելով. զամենայն ինչ վասն փառաց եւ ընչից առնէին, զՅիսուս ասէին եւ զՊաւղոս յաւելուին, իբրեւ մեծ զոմն կարծելով զնա: Իսկ զՅիսուս ոչ այնպէս կարծէին:

Պաւրասխանի եր այսն չար եւ ասէ ցնոսա. ԶՅիսուս գիպեմ եւ գՊաւղոս ճանաչեմ, բայց դուք ո՛վ էք (ԺԹ. 15):

Եփր. Դուք, ասէ, խզեալք, ողնաբեկեալք զիւաց, ո՞վ էք, որ զիւաց ելանել հրամայէք. եւ կարճատեսաց զնոսս դեւն յաջ եւ յահեակ եւ եհան ի տանէ³ անտի:

Զի վազեաց, ասէ, այրն՝ յորում էր այսն չար, եւ ըմբոնեալ գերկոսին յաղթահարեաց զնոսս, մինչեւ մերկս եւ վիրաւորս փախչել ի քանէ անտի (ԺԹ. 16):

Յոհ. Ապա ուրեմն անունն Քրիստոսի ոչ ինչ առնէ, եթէ ոչ լինի հաւատով կարգացեալ: «Որ հաւարայն յիս, ասէ, մեծագոյնս ասնէ գործս քան զոր ես գործեմ»: Այս իսկ կատարեցաւ ի ստուեր մարմնոց առաքելոցն, եւ որ առ ի հանդերձիցն Պաւղոսի լինէին սքանչելիք⁴:

Բայց դու տե՛ս եւ զարմացիր զիա՞րդ իւրովք գործեալքն զիւրան ակամայ կաքէր սատանայ, եւ զիա՞րդ զէնք նորա ի հակառակութիւն նմա ի կիր արկեալ եղեն. զի արժան է աստանաւր սքանչանալ, թէ «Ընդէ՞ր դեւն ոչ լինէր գործակից երդմնեցուցչացն մոլորութեան, այլ կշտամբէր զնոսս եւ զխաբէութիւն նոցա յայտնի առ»:

1 Բ սկեւայ
2 Ա ամոյի
3 Բ ի տանի
4 Աբ սքանչելիքն

նէր»։ Ինձ թուի, թէ յոյժ սրամտեալ. որպէս թէ մի ոք¹, որ յաղագս չարութեան եւ վատթարութեան իւրոյ ի վերջին տազնապ անկեալ եւ ի թշնամոյ ումեմնէ տառապելոյ կշտամբեալ լինի, ոչ կարէ Հանգարտել, այլ զամենայն իսկ զցասուամնն ի նա կամի թափել, այնպէս լինէր անդ։

Եւ զի մի՛ թուիցի արհամարհիլ եւ դատարկանալ անուեն Յիսուսի, նախ խոստովանեալ դիւին՝ ասէ. «գՅիսուս գիտեմ» (ԺԹ. 15), եւ ապա հառ իշխանութիւն ի վերայ նոցա ցուցանելով, թէ ոչ էր անուանն տկարութիւն, այլ նոցունց պատրանացն էր ամենայն. զի թէ ոչ էր այնպէս, առ Պաւղոսի ընդէ՞ր ոչ այսպէս /113բ/ լինէր, զոր եւ ասէր դեւն, թէ «Գաւղոս ճանաչեմ, դուք ո՞վ էք» (ԺԹ. 15)։ Վասն որոյ կոփեաց խոստագոյնս զգլուխս նոցա եւ պատառեաց զհանդերձս նոցա։ Աստ ցուցեալ լինի դիւացն զաւրութիւն մեծ իմն գոլով, յորժամ ընդ անհաւատից ունիցի կոիւ։

Եւ վասն էր ոչ ասաց, թէ ո՞վ է Յիսուս։ Քանզի երկուցեալ լինէր, զի մի եւ ինքն խոսիւ տանջեսցի, այլ եւ կեղծաւորէր, իբրու զի թողութիւն լիցի նմա եւ մի մատնեսցի ի տաջանս յառաջ քան զժամանակն տանջանաց, եւ նոքա փոխարէն վրէժս գտեալ լիցին առեալ, որք խաղային ի վերայ նորա. «ԶՅիսուս գիտեմ, ասէր, եւ Գաւղոսի ձայնն ճանաչեմ, զոր քարոզէ» (ԺԹ. 15)։ Արդ, պարտ էր ասել, թէ զփրկիչն տիեզերաց զյարուցեալն ի մեռելոց, այլ ոչ կամին նոքա խոստովանել զփառս նորա, ըստ որում յաղթահարեալք էին ի նմանէ։ Այլ առ մոլիսն ասէին, զի դուք ոչ հաւատայք, այլ միայն անուամբն շատանայք ասել զայդ, իմք էք ահա եւ ո՛չ Քրիստոսի, դիւրայաղթք էք եւ տկարք։ Բազում էր առ նոսա ցասումն դիւին. «գՅիսուս գիտեմ» (ԺԹ. 15), ասէ, ապա դուք յամալթ լերուք ոչ զիտացեալքդ. «Գաւղոս ճանաչեմ» (ԺԹ. 15). մի՛ կարծէք, թէ արհամարհելով ինչ զնոսա ոչ առնեմք² զասացեալը ի ձէնջ։ Բազում էր երկիւղ դիւին, զոր ունէր յանուանէն Յիսուսի, եւ ոչ իշխէր այլ ազդ ասել կամ առնել։ Ընդէ՞ր առանց բանիցս այսոսիկ ոչ պատառեաց զհանդերձս նոցա, եւ այնպէս ելից զցասումն իւր։ Այլ քանզի երկնէր եւ գողայր յանատոյց զաւրութենէն, թերեւս եւ ոչ այնչափ զաւրացեալ լինէր, եթէ ոչ նախ ասացեալ էր զայն։

¹ ԱԲ ոք մի] մի ոք
² ԱԲ առնեմ

Արդ, տե՛ս յամենայնի զդեւան բարեմտագոյնս¹, եւ ոչ հանդգնելով հակառակախաւս եղեալ եւ ոչ ամբաստանեալ զառաքելան եւ² զՔրիստոս։ Զի անդ ասէին «Գիտեմք զքեզ, սուրբ Աստուծոյ» (Մրկ. Ա. 24), եւ զարձեալ «Գո՛ւ ես Որդի Աստուծոյ» (Մրկ. Գ. 12), իսկ աստ՝ «Արքս այս ծառայք Աստուծոյ բարձրելոյ են», եւ «ԶՅիսուս գիտեմ եւ Գաւղոս ճանաչեմ» (ԺԹ. 15)։ Զի յոյժ երկնչելով դողային եւ ի սրբոցն եւս, զի անչափ ունէին զաւրութիւնս, ըստ որում յիշէ զՊաւղոս, զի մի՛ կրեսցէ զայն, ինչ զոր կրեաց հարցուկն, որ յաղախինն։ Արդ, զայնպիսի վիշտս կարէին եւ առաքելքն հասուցանել խաբեբայիցն³։ Զի թէ գործողացն զայնպիսի հարուածս, այսինքն՝ դիւացն յաղթողք⁴ էին, յոյժ մանաւանդ եւ նոցա, բայց առ ժամայն ոչ արարին. ուստի ցուցեալ լինի նոցին հեղութիւնն⁵, զի հալածեալք գոլով ի նոցունց՝ այնպիսի իրս չառնէին. եւ հաճեցուցեալ նոցա դեւքն՝ զնորին հակառակ ընդ նոսա գործէին։

Արդ, այս ինչ եւ⁶ առ Քրիստոսիւ եղեւ, զի անուամբ նորա եւ աւտարքն դեւս հանէին։ Բայց յայնժամ ոչ եղեւ արգելեալ պատուհասիւ, զի դեռ սկիզբն էր իրացն։ Նա եւ Յուդա գողացեալ ոչ լինէր պատուհասեալ, իսկ Անանիա եւ Սափիրա եւ սպանան եւս։ Բազումք ի հրէիցն հակառակելով ընդ Աւետարանին՝ ոչ կրեցին չար, իսկ Ելիմաս կուրացեալ եղեւ, զի ոչ ամենեքեան աստէն դատին։ Սակայն այլովք փորձութեամբքն, եւ այս իսկ եղեւ պիտանացու եւ յաւզուտ բազմաց։

/114ա/ Զի այս յայտնի եղեւ, ասէ, ամենայն հրէից եւ հերթանուսաց, որ բնակեալ էին յԵփեսոս, եւ անկաւ երկիւղ յամենեսեան նուսա, զի այլ զայս մի՛ արասցեն (ԺԹ. 17)։

Տե՛ս ամենայն ուրեք զմարդիկ ոչ այնպէս քաղցրագունիւք⁷ զարձուցեալ, որպէս ահագին իրաւքն⁸ եւ երկիւղիւն։ Զի յորժամ Անանիա եւ Սափիրա պատուհասեցան, եղեւ երկիւղ մեծ ի վերայ ամենայն եկեղեցւոյն, եւ յայլոցն ոչ ոք իշխէր մերձենալ ի նոսա.

¹ ԱԲ բարեմագոյնս
² Բ եւ ոչ
³ ԱԲ խաբեբայիցն
⁴ ԱԲ յաղթողք
⁵ ԱԲ հեղութիւն
⁶ Բ > եւ
⁷ ԱԲ քաղցրագունիւքն
⁸ ԱԲ իրօք

եւ աստանաւր յորժամ վարչամակաւ եւ այլովք կտաւովք զամենայն ցաւս բժշկէին եւ զդեւան հանէին, ոչ այնպէս զգաստանային, եւ յետ այնորիկ, յորժամ դեւն զայն գործէր, յայնժամ վարչամակաւ եւ այլովք կտաւովք զամենայն ցաւս բժշկէին եւ զդեւս հանէին, ոչ այնպէս զգաստանային, եւ յետ այնորիկ, յորժամ դեւն զայն գործէր, յայնժամ երկիւղիւ մեծաւ ըմբռնեալ լինէին: Եւ մեծանայր անունն Տեսուն Յիսուսի, մինչ զի զայն, որ իբր ընդ խաղ իմն արկանելով վայրապար յիշէին, յայնմհետէ եւ ոչ միոյ ուրուք համարձակել յայն, եւ ոչ ըստ հանդիպման անգամ զանունն իշխէին անուանել, այնպէս անկաւ երկիւղ մեծ ի վերայ ամենեցուն:

Եւ ոչ այս միայն: «Այլ եւ բազումք ի հաւաքացելոցն զային եւ խոստովան լինէին եւ պարմէին զգործս իրեանց» (ԺԹ. 18): Տեսանե՞ս, զի երկիւղն եւ ի խոստովանութիւն արկ զնոսա. քանզի յայտնի երեւեցոյց նոցա, թէ ամենագէտ է Աստուած, եւ նորին յառաջփառութեան մեծագոյն իսկ նշանս այս եղեւ. յորմէ զարհուրեալ իւրաքանչիւր¹, ի խոստովանութիւն փութային նախ քան թէ առ ի դիւցան յանդիմանել, եւ անձամբ զանձինս քննէին՝ երկնելով զի² զնոյն կրեցեն: Զի յորժամ աւգնական եւ մարտակից նոցա դեւքն այսմ ամբաստանաւղք իցեն, որպիսի՛ այնուհետեւ յոյս կայցէ նոցա, բայց միայն գործեցելոցն խոստովանութիւն: Զի այնչափ հաստատեալ զաւրացան ի հաւատս, զի երկնչէ³ ինչ թաքուցանել ի Պաւղոսէ, զփորձ առեալ զնորա եւ ի ձեռն դիւցան եւս առնել այնպիսի կշտամբութիւնս: Վայելչապէս եկեալք լինէին յայն, զի խոստովանէին, եւ բովանդակ այնորիկ, որ գործէին զխարդախութիւնսն, զղջանային:

Եւ բազումք ի կախարդասարացն, որք հաւաքացին, քերէին զգիրսն, այրէին առաջի ամենեցուն, եւ համարեցան զգիրսն նոցա, եւ գրանէին արծաթոյ բիրս⁴ հինգ, եւ այնպէս բանն Աստուծոյ աճէր եւ զաւրանայր (ԺԹ. 18-19):

Արդ, զայն ինչ առնէին, գիտելով այնուհետեւ, զի ոչ ինչ շահ էր ի նոցունց⁵, յորժամ եւ ինքեանք իսկ դեւքն զայնպիսի իրս առնէին:

¹ ԱԲ իւրաքանչիւր ոք
² ԱԲ գի մի] գի
³ ԱԲ երկնչէին
⁴ Բ բերս] բիրս
⁵ Բ երկունց] էր ի նոցունց

Արդ, այս ինչ բաւական էր զամենեսեան դարձուցանել: Բայց մի՛ սքանչանար, զի զչար եւ զանհնազանդ բարս ոչ ոք հաւանեցուցանէ: Եւ ի նոյն իսկ յերդմնեցուցչացն տեսցուք, թէ ո՞րպէս կարծր է չարութիւն, զի զայնպիսի անցս կրեալ չեղեն լաւագոյն¹: Եւ տես, այնպիսի նշանաց լինելով, թէ որպիսի չարիք յետ սակաւ ժամանակի լինալ լինի. զի այնպէս մարդկային բնութիւնս իսկոյն ի մոռացաւսն² դայ բարւոյն, ոչ ի հարկէ, այլ ազատ կամաւք, որովք եւ կարող է ապա եւ ողջախոհ լինել:

ՅՈՐԳՈՐԱԿ

Այլ մի՛ սքանչասցուք³, թէ այնպիսի նշանաց⁴ լինելով ո՛չ ամենեքեան դարձեալ եղեն. զի եւ առ մերովք ժամանակաւք յորով ինչ այնպիսի լինի: Ո՞չ հերու թաւթափեաց Աստուած զքաղաքս ամենայն, եւ քանի ապարանք կործանեցան: [114բ] Ուստի զարհուրեալք ամենայն չարագործք զգաստացեալք եղեն, եւ յետ երից աւուրց դարձեալ յիւրեանց⁵ չարիս վերստին դարձան: Եւ քանի՛ք ոմանք ի վտանկս⁶ եղեալք իսկոյն ի զղճումն եկին, եւ դարձեալ նոյնք եղեն: Այս իսկ մանաւանդ զկամաւ չարանալն մարդկան յայտնէ, զի թէ բնական էր, ապա եւ ոչ բնաւ իսկ փոփոխեալ լինէր ի բարին: Այլ զի քան զդեւս չար են մեղք, մի՛ խնդրեսցուք զդեւս հանել, այլ մանաւանդ ի մեղաց զանձինս եւ զայլս ազատել: Յաղթեսցուք բարկութեան, տարցուք անարգանաց, եւ մեծ է քան զդեւս հանել:

[ԳԼՈՒԽ ԽԲ.]

Եւ իբրեւ եղև այս, եղ Պաւղոս ի մօրի Նոզուովն շրջել ընդ Մակեդոնիա եւ ընդ Աքայիա եւ զալ յԵրուսաղէմ (ԺԹ. 21):

Ոչ եւս մարդկապէս աստանաւր անաւգուտս⁷ բարբառեալ լինի: Զի թէ պայմանաւ հաստատեալ⁸ էր անցանել անդանաւր, ոչ եւս զտեղի առեալ յամէր յԵփեսոս, եւ զաշակերտսն միայն առաքէր ի Մակեդոնիա:

¹ ԱԲ լաւագոյնք
² Գ մոռացոսն
³ ԱԲ սքանչացարուք] սքանչացուք
⁴ Բ ի նշանաց
⁵ Բ յիւրեանցն
⁶ ԱԲ ի վտանգս
⁷ Ա անօրուտ, Բ անօգուտ] անօգուտս
⁸ Ա հատատեալ

Ասէր, թէ յեփ երթալոյն իմոյ անդր, պարտ է ինձ եւ զՆոմմ փեսանել (ԺԹ. 21):

Եփր. Այսինքն զի իբրեւ տեսցէ նա զՄակեդոնիա եւ զԱքայիա, որ է Ելլադա¹, ապա դարձցի եւ եկեսցէ Երուսաղէմ. զի ոչ թողուին նմա տեսանել² զգաւառս զայսոսիկ հրեայքն՝ որ ի Հրէաստանին բնակէին:

Յոհ. Դէտ ակն ունէր նա, զի յետ այսորիկ եւ ի Հոմմ քաղաք երթիցէ եւ ուսուցցէ, զոր ահաւասիկ եւ մարգարէանայ³ ասելով. «Պարտ է ինձ եւ զՆոմմ փեսանել» (ԺԹ. 21): Թերեւս մխիթարելով զնոսա, որք յԵփեսոսն էին, իբրեւ ոչ ամայի մնացեալք ի նմանէ, այլ որպէս զի դարձեալ հուպ լինելոց իցէ⁴ առ նոսա. եւ թէ պարտ է զթագաւորական քաղաքէն բուռն հարկանել, զի եւ այս եւս առ ի մխիթարութիւն էր: Այլ եւ յարուցանէ մարգարէութեամբ զանձինս աշակերտացն:

Առաքէ երկուս ի պաշտաւնէից իւրոց, զՏիմոթէոս եւ զԵրասարոս ի Մակեդոնիա⁵, եւ ինքն մնաց ժամանակս ինչ յԱսիա (ԺԹ. 22):

Արձակէ զաշակերտսն ի Մակեդոնիա⁶, եւ ինքն մնաց յԵփեսոս, բաւականապէս զեզերելով եւ յամելով անդ, ապա փոխեալ լինի անտի: Եւ որպէս ի սկզբանէ յանձն առեալ էր յԱսորիս գնալ, նոյնպէս դարձեալ ի Մակեդոնիա դառնայ՝ ցուցեալ աստ, թէ ոչ միայն ինչ իւրով զաւրութեամբ լիեալ լինի, այլ ըստ Հոգւոյն կամաց եւ զաւրութեան: Սմին վասն յառաջ ասէր զերթն իւր ի Մակեդոնիայ վասն աշակերտացն, զի ոչ եւս ընդ երկար տեւէին մեկուսանալ ի նմանէ, ըստ որում յորդորէ զնոսա յասելն կանխաւ. «Զի թէ յԱթէս, ասէ, նախ փութեցար մնալ վասն ձեր, ապա եւ այժմ կանխեսցոր զգալն ի Մակեդոնիա⁷ առ ձեզ»: Եւ դարձեալ. քանզի ոչ ընդ երկար էր կալոց ի կողմանս Մակեդոնիոյ, աշակերտաւքն յառաջ առաքմամբ անդ⁸՝ տայ քաջալերս ակն ունել նմա: Երկուս միայն առաքէ անդ, եւ զգալուտն իւր խոստանալով՝ յաւժարագոյնս քան զամենեսեան առնէ զնոսա, եւ

¹ ԱԲ Եղղադա
² Բ տեսել մնա] մնա տեսանել
³ Բ մարգարէն] մարգարեանայ
⁴ Բ է] իցէ
⁵ Ա Մագեդոնիա
⁶ Ա մակեդոնիա
⁷ Ա Մակեդոնիա
⁸ Ա > եւ անդ

ինքն տակաւին մնայ յԱսիա: Վայելչապէս եւ յիրաւի, զի անդ էր¹ գոռոզութիւն² իմաստասիրացն. եւ կալով լինի դարձեալ ընդ նոսա տրամաբանեալ, քանզի բազում էր երկիւղ դիցապաշտութեան նոցա, զոր եւ ընդ/115ա/երկարելով անդ՝ լուծանէր:

Եւ եղև ի ժամանակին յայնմիկ խոռվութիւն, որ սակաւ վասն ճանապարհին (ԺԹ. 23):

«Ճանապարհ»՝ զգնացս Աւետարանին ասէ, իսկ «խոռվութիւն»՝ զհալածանսն մեծ, որ եղև ի ձեռն Դեմետրի ոսկերչի: Զի վասն այսորիկ իսկ գրէր առ Կորնթացիսն, թէ «Ոչ կասիմ զձեզ փոքրս լինել վասն նեղութեան մերոյ եղելոյ յԱսիա» (Բ. Կորնթ. Ա. 8), քանզի խոստացեալ լինէր ի Կորնթոս գնալ եւ ո՛չ ժամանեաց փութով. պատասխանի տայ իբրեւ ոչ հեղգացեալ, այլ ի նեղութենէն խափանեալ: Եւ ասէ զփորձութիւնսն զիրան Դեմետրի՝ որով ընդդիմաբանեալ լինէին³: Եւ այսպէս ամենայն ուրեք շարամանեալ լինէին իրողութիւնքն ի նեղութենէ եւ յանդորրու:

Իսկ Դեմետրիոս ոմն՝ անուանեալ արծաթագործ, գործէր մեհեանս արծաթի⁴ Արքեմնայ⁵ դիցն եւ փայր ճարտարացն լինել ո՛չ սակաւ շահս. որ եւ ժողովեաց իսկ զձեռագէտս արուեստին եւ ասէ. Արք դուք ձեզէն իսկ գիպէք, զի յայսմ⁶ գործոյ էր շահ մեզ: Եւ փեսանէք եւ լսէք, զի ոչ միայն զեփեսացոցս, այլ գրեթէ զամենայն իսկ Ասիա Պաղոսս այս հաւանեցուցեալ շրջեաց բազում ժողովս, ասել թէ ոչ են ասպուածք ձեռագործք (ԺԹ. 24-26):

Ո՛րպէս հնար էր մեհենատաճարս արծաթիս առնել: Թերեւս իբրեւ տապանակս փոքունս լինէր, որպէս ասի եւ տաճարս փղոսկրեայ: Արդ, բազում էր պատին Արտեմեայ յԵփեսոս, ուր եւ տաճար նորին երբեմն հրդեհեալ այնպէս տրամեցոյց զնոսա, զի եւ զանուն անգամ այրեցմանն չկամէին յիշել, այլ որպէս թէ իւր կամաւք եղև այն ասէին:

¹ ԱԲ է] էր
² ԱԲ գոռովութիւն] գոռոզութիւն
³ ԱԲ լինէին + զի թեպէտ եւ եղև նշան կրկին, այլ դարձեալ վիշտք ի վերա յառնէին:
⁴ ԱԲ արծաթիս
⁵ Բ արտեմայ
⁶ ԱԲ յայսմ

Այլ տե՛ս ամենայն ուրեք զընչասիրութիւնն¹ պատճառ կռապաշտութեան, եւ նորա որոց աղախինն վասն ընչից, եւ սորա վասն ընչից զբռնէին² զաղմուկն: Ո՛չ որպէս թէ զբարեպաշտութենէ՝³ նոցա փոյթ ունէին տազնապել, այլ իբրու ինքեանք շահիցն⁴ առաջարկութիւն ոչ ունեւով: Եւ հայեաց զչարութիւն առնն, քանզի ինքն փարթամ էր յոյժ, եւ ոչ էր նմա այնչափ վնաս եւ տուգանս անգործ մնալն, իսկ այլոցն բազում էր իբրեւ տնանգաց⁵ դոլով եւ յաւր ըստ աւրէ գործաւորութենէն կերակրելով, բայց նորա ինչ ո՛չ ասեն, այլ ինքն՝ տես⁶, նախ զնոսա հաղորդս առնելով, ապա զվիշտս կարեացն առաջի դնէ եւ խղովէ զբազաքն ամենայն:

Եփր. Իբրու ասէր, թէ այտուհետեւ ոչ գոյ մեզ վարձ վաճառոյ, զի գտանեաք⁷ մեք ի կոնքաց անտի, զոր առնեաք⁸: Զի ուսոյց եւ աշակերտաց Պաւղոս զԱսիա, զի հաւատասցեն, թէ ո՛չ են աստուածք, որ ի ձեռն որդւոց մարդկան իցեն արուեստագործեալ⁹: Եւ զի յայսմ արուեստէ էր մեզ կեալ, առանց այսր ահա տազնապիմք ի սով անգանել¹⁰:

Յոռ. Եւ արդ. սոյն իսկ ասացեալքս ի նմանէ բաւական էր զնոսա ի բարեպաշտութիւն ածել: Ո՞րպէս: Զի թէ մի մարդ այսպէս եւ այսչափ գաւրէ իբրու փոփոխել զամենեսեան, եւ ի տազնապի կացուցանել զիրս աստուածոցն, յայսմանէ պարտ էր զմտաւ ածել, թէ ո՞րպէս հզաւր է նորին աստուածն, եւ զի յոյժ մանաւանդ նա տացէ ձեզ զայն ինչ, յորմէ կասկածէքն, այսինքն՝ զպէտս կարեացն: Այլ նորա տառապեալք եւ ցուրտք ոմա/115բ/նք ոչ զայս ինչ զմտաւ ածէին, այլ զայն ինչ առնէին, զոր արարին: «Տեսանէք, ասէ, եւ լսէք» (ԺԹ. 26): Զի այնպէս յայտնի էր ամենեցուն, որ ինչ եղեալ լինէր ի ձեռն Պաւղոսի: Այսպէս Պաւղոս զամենայն Ասիա հաւանեցուցեալ փոխեաց, ասէ: Այսպէս յառաջագոյն ըմբռնեաց զանձինս նոցա: Ո՛չ բռնութեամբ արար, ասէ, այլ հաւանեցոյց: Սակայն ասելն, թէ չեն աստուածք ի մարդկանէ ձեռակերտեալքն՝ կործանէ, ասէ,

¹ ԱԲ զընչասիրութիւն
² Բ գրգռեցին] գրգռիցն
³ Ա բարեպաշտութեւն
⁴ Բ զշահիցն
⁵ Բ տնանկաց
⁶ Բ եւ տես
⁷ ԱԲ գտանեաք
⁸ ԱԲ առնեաք
⁹ Բ արուեստագործել
¹⁰ ԱԲ անկանել

զարուեստս մեր: Եւ ոչ զմտաւ ածէին, թէ՛ որ այնչափ կարացեալ լինի առնել, նմա պարտ է հաւանել: Այլ տե՛ս վասն որո՛յ իրի տրանջեն հեթանոսք. «Ասաց, ասէ, թէ ի մարդկանէ եղեալքն չեն աստուածք» (հմմտ. Երմ. ԺԶ. 20): Յամենայնի յարուեստն մերձ դնէ զբանն, զի խոռվեցուցէ զճարտարան: Եւ ապա որ ինչ մանաւանդ տրտմեցուցանէր զնոսա, զայն յետոյ դնէ:

Եւ ո՛չ այս միայն, ասէ, ճգնէ զմեր կողմնս գալ ի յանդիմանութիւն, այլ եւ զմեծի աստուածոյն Արքեմեայ զմեհեանն յոչ ինչ համարեալ¹, նա եւ քակելոց եւս իցէ մեծութիւն նորա, զոր Ասիա եւ² ամենայն փիեզերք պաշտեն (ԺԹ. 27):

Այլոցն ամենայնի, ասէ, ոչ առնեմ փոյթ, այլ զի մեծի Աստուծոյ Արտեմեայ տաճարն ի տազնապի կայ կործանել: Ապա զի մի՛ թուրքի սակա իրացն վճարման ասել զայս, տե՛ս թէ զինչ յաւելլու. «Զոր բոլոր փիեզերք պաշտեն» (ԺԹ. 27) ասէ: Ի միտ առ, թէ ո՞րպէս եցոյց մեծագոյն զգաւրութիւնն³ Պաւղոսի, զամենեսեան եղկելիս, անզաւրս եւ տառապեալս երեւեցուցանելով, եւ եթէ այր մի հալածեալ խորանակար՝ այնչափ զաւրացեալ լինի: Տե՛ս առ ի թշնամեացն զմեծ վկայութիւնն զՊաւղոսէ եւ զայլոց առաքելոցն, զի կործանէին զպաշտամունս նոցա: Ուստի լիստրացիք անդ զուարակս եւ պսակս մատուցանէին, եւ աստ ասեն, թէ տազնապէ զմեր կողմնս գալ ի յանդիմանութիւն, զոր եւ Հրեայքն ասէին, թէ «Լքե՛ք զամենայն փեղիս ուսմամբ ձերով» (Ե. 28), եւ զՔրիստոսէ, թէ «Աշխարհս ամենայն գկին նորա գնաց» (Նովի. ԺԲ. 19), եւ դարձեալ, թէ «Որք զաշխարհս խոռվեցուցին, նորա եւ այսր հասին» (ԺԷ. 6):

Չայս իբրեւ լուան, լի եղեն բարկութեամբ (ԺԹ. 28):

Յորժամ յաղագս Արտեմեայ⁴ լուան եւ վասն արուեստին իւրեանց վատթարելոյ, զի այսպիսի է վաճառականաց սովորութիւն, ի հանդիպմանէ ուրեք⁵ յափշտակեալ՝ լինին բորբոքեալ, վասն որոյ եւ նա քննութեամբ բորբոքէր զնոսա, զոր պարտ էր նոցա ուղիղ քննութեամբ ի վերայ հասանել իրացն: Բայց տե՛ս եւ զնոսա դիւր-

¹ ԱԲ համարել
² ԱԲ > եւ
³ ԱԲ զգորութիւն
⁴ ԱԲ արտեմեայ
⁵ ԱԲ ուրուք] ուրեք

Հաւանս ոմանս եւ արհամարհելիս, որպէս զի հաճելի եղեւ կալ ամե-
նեցուն նոցա առաջի նորայ:

Բարկութեամբ¹, ասէ, աղաղակէին եւ ասէին. Մեծ է Արքեմիս
եփեսացոց: Եւ լցաւ քաղաքն խոռվութեամբ (ԺԹ. 28-29):

Արդ, ձայնիւն իւրեանց կարծէին պարսպել զմոլորութիւնն² եւ
ընդդէմ կալ աստուածեղէն Հոգւոյն զաւրութեան: Ծմարտապէս ըստ
բանի ումեմն մանկունք անմիտք են ելլենացիք³: Փարթամութիւն
մեր, ասէ, յայսմ գործոյ է, զոր Պաւղոս անվաւեր առնէ: Արդ, ո՛վ
տարամիտք, ո՞րպէս հաւանեցոյց այր մի նուաստ, ո՞րպէս այնչափ
յաղթեաց սովորութեանն, զի՞նչ արարեալ կամ զի՞նչ ասացեալ. զի
ահա ոչ է այսչափ գործ առն միոյ: |116ա| Զի ասելն Պաւղոսի միայն՝
չատ եղեւ ճշմարտել բազում ժողովրդոց, թէ չեն «աստուածք ձեռա-
գործք»: Արդ, եթէ այնպէս⁴ զիւրըմբռնելի է աստուածոց իրքն ի
ձեռն բարեպաշտութեան, պարտ էր կանխաւ եւս ըստ գտեալ լինել
ի ձէնջ. ապա թէ զաւրաւոր՝ ոչ այդպէս վաղվաղակի կործանել: Բայց
զի յայտնի լիցի ձեզ, ո՛վ անհանճարք, թէ աստուածեղէն զաւրու-
թիւն էր, որ ներգործէր: Տե՛ս զանիմաստն, զի որպէս մեծագոյն ինչ
ասելով եւ լսելով, լի եղեն սրտմտութեամբ եւ ասէին. «Մեծ է Արքեմիս
եփեսացոց» (ԺԹ. 28), քանզի ըստ քաղաքին նախնի աստուածք էին
նոցունց Արտեմիսն եւ Դիոպետայն, վասն որոյ եւ այնպէս մտածեալ
լինէին, զի ի ձեռն ձայնին մարթասցեն վերստին ստանալ զպաշ-
տան նոցա, եւ զեղեալ հաւատսն յԱստուած՝ ի բաց լուծանել:

Եւ լցաւ, ասէ, քաղաքն խոռվութեամբ (ԺԹ. 29):

Տեսանե՞ս անկարգ բազմութիւն. վայրապար աստ խոռվին հեթա-
նոսք, ընդ որս խոռվեցան աստ եւ հրեայք՝ որք եւ յամենայն տեղուջ
նոցունց յանդգնեցելոցն առաջի կացեալ լինէին հաւանութեամբ.
այնպէս⁵ ոչ ունէին իրաւունս պատճառանաց եւ ոչ լրումն ինչ
պարծանաց կամ փառաց: «Դիմեցին առ հասարակ ի թէաբրոնն, յափշտա-

¹ ԱԲ բայց բարկութեմբ] բարկութեամբ
² ԱԲ զմոլորութիւն
³ ԱԲ եղղենացիք
⁴ ԱԲ այսպէս
⁵ ԱԲ > այնպէս

կեցին զԳայիոս եւ զԱրիստարքոս մակեդոնացի՝ զուղղեկիցսն¹ Պաւղոսի» (ԺԹ.
29), եւ քարշեցին զնոսս ի թէատրոն անդր, որպէս զԱստնն² հրեայքն:

Բայց Պաւղոս իրրեւ կամեցաւ մտնել յամբոխն, ոչ թողին զնա
աշակերտքն (ԺԹ. 30):

Կամէր զի մտցէ անդ հանդիսաբանել եւ զՀալաժանսն առնուլ ի
խաւսս վարդապետութեան ի դէպ, զի լուեցուցէ զղիւական մոլո-
րութիւնն, որ ի կուռսն էր: Բայց աշակերտքն զիտեա, թէ որչափ
յաղազս նորա նախախնամութիւն ի կիր արկանէին յամենայնի,
եւ յառաջմէ իսկ հետէ տեսցես զխնամս նոցին, որպէս եւ աստ: Ի
սկզբանն արտաքս հանին³ զնա՝ ուրեք ուրեք, զի մի՛ վասն նորա
խստագոյն վէրս առցեն: Այլ այժմ եւ տնաւրինաբար եւ հոգած կա-
մաւք զիմէր Պաւղոս յաւժարութեամբ ի թէատրոնն մտանել, զի մի՛
աշակերտքն ընդ եղեալ խոռվութիւնն⁴ զարհուրեցցին. որք եւ ո՛չ
նմա ինչ կրել տանջանս կամեցեալ լինէին:

Ոմանք եւ⁶ յասիապեպացն, որ էին⁷ նորա⁸ բարեկամք⁹, յղէին
առ նա եւ աղաչէին մի՛ րպալ զանձն ի թէաբրոնն¹⁰ (ԺԹ. 31):

Այսինքն՝ յանկարգ հանդիսին հոսումն, աղաչէին՝ զիտելով զյաւ-
ժարութիւն նորա, եւ այնպէս ամենայն հաւատացեալքն սիրէին
զնա, եւ Պաւղոս հաւանեալ լինէր, զի ոչ էր սնանկառ եւ ոչ պա-
տուաւէր: «Այր այլ իմն աղաղակէին. զի էր ժողովն նոցա խոռվեալ» (ԺԹ. 32):
Քանզի բազմութիւնն¹¹ այնպիսի¹² է, վայրապար իրացն հետեւեալ
լինի, որպէս նիւթ ի հուր արկեալ զբոց խոռվութեանն բորբոքէ:

Եւ ոմանք ի նոցանէ ո՛չ գիպէին, թէ վասն ոյր ժողովեալ իցեն: Եւ
յամբոխէն բազմութենէ յառաջ կալան զԱղէքսանդրոս (ԺԹ. 32-33):

¹ ԱԲ զուղեկիցսն
² ԱԲ զՅաստնն
³ Ա համէին
⁴ Ա զՄայ
⁵ ԱԲ խոռվութիւն
⁶ Բ ի] եւ
⁷ Բ է] էին
⁸ Բ ի նորա
⁹ Բ բարեկամք
¹⁰ ԱԲ ի թէատրոնն
¹¹ ԱԲ բազմութիւն
¹² Ա այնպիսի

Յառաջ ածէին զԱղէքսանդրոս Հրեայքն տնաւրինաբար վասն ինքեանց, չարաբանել զՊաւղոսէ, այլ ոչ ժամանէր բարբառել ինչ: «Զի իրրեւ ածին, ասէ, գնա յառաջ հրեայքն, Աղէքսանդրոս շարժեաց գծոն, կամ ըր պապասխանի առն/116բ/ւլ ամբոխին» (ԺԹ. 33): Եւ վասն որո՞յ ըրի արգելք կամէր Աղէքսանդրոս դարբին տալ պատասխանի, միթէ նա՞ լինէր ամբաստանեալ: Ո՛չ, զի ոչ էր նա ի գործակցացն Պաւղոսի, այլ ի ներհակացն, այլ իրրեւ ժամանակ գտեալ իւրոյ չարութեանն¹ զամենայն ինչ յետս դարձուցանել խորհէր զհաւատոցն իրս եւ առաւել բորբոքել զցասուածն հանդիսին կամէր, ըստ որում եւ նորին բանքն տնաւրինաբար խափանեալ եղեւ:

Իրրեւ գիպացին, ասէ, թէ այրն հրեայ է, միարարառ եղեալ ամենեցունց իրրեւ ժամս երկուս՝ աղաղակէին, թէ մեծ է Արքեմիս եփեսացոց (ԺԹ. 34):

Մանկական անմտութիւն² էր ճշմարտապէս տրամախոհութիւնն. իրրեւ երկնչելով, զի մի՛ շիջանիցի պաշտաւն նոցա, ստէպ գոչէին: Զամս երկուս անդ նստաւ Պաւղոս, եւ տես, թէ ո՛րքան տակաւին հեթանոսացն էր մոլութիւն եւ չարութիւն եւ ցասուածն առանց կարգի:

Բայց բարեռք եւ զպրապետն սաստկապէս յառաջ կալով լուեցոյց զամբոխն՝ տուեալ³ զհաւանութիւն քաղաքացւոցն եւ ասէ. «Արք եփեսացիք, իսկ ով է ի մարդկանէ, որ ոչ գիտէ զեփեսացոց⁴ քաղաքս քուրմս մեհենազարդս մեծին Արքեմեայ⁵ դիցն եւ Դիոպոեայ» (ԺԹ. 35), եւ կալ ումեք ընդդէմ նորա եւ խափանել ոչ ոք կարէ: Իբրեւ ոչ գոլով յայտնի վնասուց ինչ առ դիսն, յայսմիկ⁶ յառաջագոյն շիջուցին զարտմտութիւն նոցա: Իսկ ո՞վ է Արտեմիսն: Կոյս համբաւեալ աստուածոհան, որ եւ ի տաւրացւոց եւ ի լակոնացւոց⁷ պատուելք հիւրասպանութեամբ: Իսկ Դիոպոեայն միւս տաճարի անուն կոչեցեալ լինէր: «Ո՛վ որ, ասէ, ոչ ճանաչէ զեփեսացոց քաղաքս» (ԺԹ. 35): Զայն ինչ ասէր յաղազս որոյ երկուացեալն էին: «Զայնիւ ձերով ոչ ինչ աւելի աճեցուցանէք, կամ հաճելի ցուցանէք զդիսն»: Եւ ոչ ասաց, թէ ո՞

¹ ԱԲ չարութեան
² ԱԲ անմտութեան
³ Բ առեալ] տուեալ
⁴ ԱԲ զեփեսացոցն
⁵ ԱԲ արտեմես
⁶ ԱԲ յայնմ իսկ] յայսմիկ
⁷ ԱԲ ի դակոնացոց

ոք է, որ ոչ ճանաչէ զԱրտեմիս, այլ թէ «զեփեսացոց քաղաքս», քանզի այն իսկ հանդարտեցոյց եւ հանճեցոյց զնոսա: Արդ, ընդէ՞ր խնդրէք զայդ իրս, ասէ, որ ամենեցուն յայտնի է: Իսկ նոքա իրրեւ բարեպաշտութիւն¹ ձեւացուցանելով ո՛չ կամէին առնել ըստ հրամանի զպրապետին²: Այլ նա ոչ եթէ հանդարտապէս բուռն հարկանէ զնոցանէ:

Եւ զի այդ այդպէս է անշուշտ, ասէ, պարտ է ձեզ հանդարտել եւ մի՛ ինչ յանդգնութիւն գործել (ԺԹ. 36):

Յուցանէ, թէ անբանապէս եկին ի միասին: «Աձէ՛ր մաքուցէք զարսոց զայդոսիկ այսր, ոչ մեհենակապուրս եւ ոչ հայիոյիչս ասպուածոցն մերոց» (ԺԹ. 37): Զայստիկ սուտ առ հանդէսն ասէ, որպէս զի նոքա լուեցցեն եւ հեզագոյնք լինիցին. զի հնարէր զազարեցուցանել զխոռվութիւնն³: Զի եթէ Դեմետրիոս եւ որք ընդ նմա ճարտարքն, ասէ, ունիցին ինչ ընդ ումեք բանք, յատեան երթիցեն, եւ դատաւորք գոն, եւ ամբաստան լինիցին զմիմեանց: Իսկ եթէ վասն այլ իրիք խնդիրք իցէ, յաւրինաւոր ժողովն վճարեցեն:

Եփր. Այս Դեմետրիոս անարգ եւ լկտի, ասէ, նա եւ մանկունք ճարտարութեան իւրոյ, թէ դատ ինչ ունիցին ընդ միմեանս՝ յառաջ կացցեն եւ ցցուցեն հոգէմոնին, եւ թէ այլ ինչ խնդիր իցէ, յաւր/117ա/ինաւոր ժողովն վճարիցի:

Յոռ Քանգի երիս ժողովս լինէր, որք ըստ աւրինացն նոցա էին յիւրաբանչիւրում ամսեան. իսկ այն առանց աւրինաց էր: Ասէ⁴, թէ ոչ էր պարտ սակս յատկական⁵ եւ չնչին ամբաստանութեանց⁶ հասարակաց ժողով առնել: Եւ այսու ապա եւս զարհուրեցոյց արհամարհեաց եւ տարակուսեցոյց զնոսա ասելով. «Քանգի եւ մեզ վիշտ վրանգի է» (ԺԹ. 40): Ի մեծ իմն աղմկի եմք, ասէ, եւ ի ծանր աշխատութիւն անկեալ: «Ընդ կրուոյս այսր ատուր առանց իրիք յանցանաց լինելոյ, գորմ է ոչ կարասցուք պապասխանի քալ վասն ժողովոյս այսորիկ» (ԺԹ. 40): Ոչ միոյ իրիք պատճառի գոլով⁷ մըրկիդէ այդմիկ, յաղազս որոյ ոչ կարասցուք բան պատասխանելոյ հատուցանել: Տե՛ս, զիս՞որդ՝ թէ-

¹ Բ բարեպաշտութիւն
² Ա դպրապետին
³ ԱԲ զխոռվութիւն
⁴ ԱԲ ասէր
⁵ Բ շինական] հատկական
⁶ ԱԲ ամբաստանութեան
⁷ ԱԲ գոլոյ

պէտ եւ անհաւատ էր տակաւին, ո՞րպէս հանճարեղ էր եւ զարժանն քննէր, որով եւ այնպէս իսկ շիջոյց զցասումնն, զի որպէս դիւրաւ բորբոքեալ եղեւ, նոյնպէս եւ դիւրաւ շիջուցեալ:

Զայս ասացեալ արձակեաց զժողովն (ԺԹ. 40):

Տեսանե՞ս գիրարդ Աստուած՝ տեղի տալով փորձութեանցն դալ ի վերայ, առ ի յարուցանել արիս, եւ հմուտս գործել զաշակերտսն եւ ուժգնագոյնս առնելով ի նոյնն:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Զի եւ մեք մի ի վայր անկցուք ի փորձութեանցն հասանել, զի նա տացէ զաւրութիւն հանդուրժելոյ: Ոչ ինչ այնպէս սիրելիք առնէ եւ ի միասին կապէ եւ ջղջէ զանձինս հաւատացելոց որպէս նեղութիւն: Նա եւ դիւրալուրս կազմէ զվշտացեալսն ի լսողութիւն աստուածա-յին բանին. զի ի հանգսի գոյով տաղտկանան ի լսել, իսկ ի նեղու-թեան՝ բազում յաւժարութեամբ լսեն: Եւ թէ ասես, թէ «Հրեայքն զիա՞րդ ոչ լսէին»՝ ի կարճամտութենէ: Նախ՝ զի տկարք էին, երկ-րորդ՝ զի բազում էր վիշտն: Այլ աստ՝ զչափաւորէ է բանս. զի նե-ղութիւն յիմաստասիրութիւն յարուցանէ զնեղեալն, իսկ հանգիստ ի խայտառակութիւն գրգռէ: Նկարեա՞ տունս երկուս՝ մին սգոյ եւ միւսն հարսանեաց, եւ դարձեալ բանտ եւ տեսարանք, եւ գտցես զմին լի ամենայն համեստութեամբ, եւ զմիւսն լի ամենայն անկար-գութեամբ:

¹ Գ եւ արդ] երկրորդ
² ԱԲ Գկարես] Գկարես

[ԳԼՈՒԽ ԽԳ.]

Եւ հեփ դադարելոյ ամբոխին՝ կոչեաց Պաւղոս զաշակերպսն¹ եւ մխիթարեաց (Ի. 1):

Պարտ իսկ էր լինել բազում մխիթարութեան ի խոռովութենէն յայնմանէ, զոր եւ բաւականապէս արարեալ Պաւղոս եւ այնպէս արժարժեալ զհոգիս նոցա, ողջոյն ետ եւ ել գնաց ի Մակեդոնիա: «Եւ շրջեալ ընդ կողմսսն ընդ այնոսիկ եւ ընդ երկար բանի վարդապետութեան մխիթարեալ՝ գնոսա՝ եկն յԵլլաղա՞» (Ի. 2): Տե՛ս, յամենայնի ի ձեռն բանին զամենայն ինչ ուղղեալ քան թէ ի ձեռն նշանաց:

Իբրեւ արար անդ ամիսս երիս, եղև նմա դա ի հրէից, մինչդեռ կամէր ելանել յԱսորիս, խորհուրդ կալաւ դառնալ ի Մակեդոնիա (Ի. 3): Եփր. Քանզի նենգեցին հրեայքն ի վերայ նորա, կամեցաւ զնալ յԱսորիս, եւ դարձոյց զնա հոգին ի Մակեդոնիա:

Յո՛հ. Այլ զի ցուցանէ մեզ ստէպ ստէպ զնա փութացեալ յԱսորիս, որոյ պատճառն եկեղեցին էր, մեծ որ անդ եւ յԵրուսաղէմ մաւտ գո-լով, բայց սակայն արգելոյր զնա փափաքն, որ վասն ուղղութեան այլոց: Բայց ահա զարձեալ հալածեալ |117բ| ի հրէիցն, որ յԵլլաղա՞⁴ եկեալ լինի ի Մակեդոնիա: «Եւ երթային ընդ նմա մինչև յԱսիա Սոսիպատրոս Պիւթիա՞⁵ բերիացի, եւ ի թեսաղոնեկեցոց Արիստարքոս եւ Սենկուղոս⁶ եւ Գայիոս դերբացի եւ Տիմոթէոս⁷, եւ ասիացիք՝ Տիսիկոս եւ Տրոփիմոս. սորա յա-ռաջեալ մնային մեզ ի Տրովաղա» (Ի. 4-5): Յառաջագոյն երթեալ պատրաս-տէին զճանապարհս նորա, այսինքն՝ զգուշացուցանէին զեկեղեցիսն կազմել, զոր ինչ միանգամ պարտ էր ուղղել զբարեկարգութիւնս⁸ նախ քան զգալ նորա: Զի ոչ փոքր ինչ էր երկիւղն ի համբաւոյ գալստեան նորա, որ ընդստուցանէր զայնոսիկ՝ որ հանդերձեալն էին ընդունել զգալուստ նորա: Լուր նմին իսկ. «Գուցէ, ասէ, եկեալ

¹ ԱԲ աշակերտն
² Բ մխիթարել
³ Ա յելլաղա
⁴ ԱԲ յելլաղա
⁵ Բ պիրա
⁶ ԱԲ սենկուղոս
⁷ Բ տիմոթոս
⁸ ԱԲ զբարեկարգութիւնս

գրանիցեմ՝ զձեզ որպէս ոչ կամիմ, եւ գրանիցեմ ձեզ որպէս դուք ոչ կամիցիք» (Բ. Կրկնք. ԺԲ. 20):

Եւ մեր նաւեցաք յեպ աւուրցն բաղարջակերաց ի Փիլիպպեայ, եւ եկաք առ նոսա ի Տրովադա մինչև աւուրս իինգ. անդ դադարեցաք աւուրս եւրթն (Ի. 6):

Քանզի գտաւնսն թուի ինձ, եթէ փութայր առնել ի մեծազոյն քաղաքն փիլիպպեացոց, ուր սքանչելեացն իբք, որ ըստ բանտին էր՝ եղեւ: Այս երբորդ անդամ գալուստ նորա ի Մակեդոնիա: Եւ քանզի բազում լաւութիւն վկայէ գիլիպպեացոցն, վասն որոյ եւ անդանաւր զաւուրս ոմանս զեգեբրեալ լինի, իսկ Հասեալ ի Տրովադա՝ դադարէ զաւուրս եւթն:

Եւ յաւուր միաշարաթու մինչդեռ ժողովեալ էաք թեկանել զհացն, Պաւղոս խաւսէր ընդ նոսա, զի գնալոց էր ի վաղիւ անդր, եւ յերկարեաց¹ զբանսն մինչև ի մէջ գիշերին (Ի. 7):

Արդ, զի աւուրք Պենդակոստէից² էին յայնժամ, յայտ է, բայց տե՛ս³ ո՞րպէս ամենայն ինչ վարկպարագի է Համարեալ առ քարոզութեամբն: Եւ քանզի կիրակէ⁴ էր, «մինչև ի մէջ գիշերին», ասէ, խաւսեցաւ, այլ եւ զգիշերն իսկ դամենայն ի վարդապետութիւն ծախեալ, քանզի խնդիր ինչ բանի ի մէջ անկեալ՝ յերկարածգեաց զվարդապետութիւնն: Զի այնպէս եւ ո՛չ գիշերի դադարէր երբեք, այլ յայնժամ մանաւանդ վարդապետէր եւ առ նոյն իսկ ընթրեացն ժամու: Եւ տե՛ս թէ ո՞րպէս եւ սեղանոյն Պաւղոսի ամենեքեան Հաղորդք էին: Ուստի թուի ինձ՝ եւ առ սեղանովն նստեալ եւ առնէր զվարդապետութիւնն⁵: Ո՛վ երանելի ընթրեացն եւ մեծի ուրախութեանն⁶, զմտաւ ամէք ինձ, ի՞մ իմիք⁷ նման էր տունն այն, ուր էին լապտերքն եւ բազմութիւն ժողովոյն, յորում եւ Պաւղոս ի մէջ նոցա գոլով խաւսէր եւ վարդապետէր, յորում եւ առ պատուհանսն իսկ բազումք Հասեալ լինէին, զի տեսանիցեն զեղբայրսն եւ լսիցեն

զձայն երկնաւոր փողոյն, եւ Հայեսցին զգուարթ¹ եւ զուրախարար, զխնդալի եւ զհրեշտականման զերեսն զայն: Եւ ընդէ՞ր ի գիշերին զբանն խաւսէր: Զի Հանդերձեալ էր ի վաղիւն² ելանել անտի³, եւ այնուհետեւ այլ ոչ լինէին տեսանել զնա, զորս որպէս տկարազոյնս զոլով Հաստատէր: Եւ զի բազում էր Հեշտութիւն լսողացն առ ի լուրն, եւ յորժամ Հատուած տայր բանին՝ նոքա պատճառս տային յերկարելոյ յաւժարութեամբն, եւ պղերգացելոցն սաստէին՝ մանաւանդ զի |118ա| լուիցեն զձայնն Պաւղոսի: Վասն այնորիկ եւ ոմն մեռեալ իսկ եղեւ, քանզի Հնարեցաւ բանսարկուն տրտմեցուցանել զնոսա ի տաւնին, սակայն ոչ կարաց:

Եփր. Քանզի խաւսելով Պաւղոս յառաւաւտէ մինչեւ ի մէջ գիշերի, ննջեաց պատանեակն եւ անկաւ յերից աստիճանաց⁴ զի նստէր նա անդ. եւ աւանդեաց զոգին: Եւ էջ անկաւ Պաւղոս ի վերայ նորա, եւ առկեցոյց զնա, ըստ որում պատմէ, «էին⁵, ասէ, լսապոք բազումք ի վերնափանն՝ ուր էաք ժողովեալ, եւ նստեր ոմն երկրասարդ Եւփրոս անուն ի վերայ պարուհանին, նիրիւր ի քուն թանձրութեան: Եւ ի խաւսելն Պաւղոսի յավերայ պարուհանին, նիրիւր ի քուն թանձրութեանն ի վայր եւ բարձաւ մեծախ՝ ընկզմեալ ի քնոյ անփի անկաւ յերրորդ դարկոնէն ի վայր եւ բարձաւ մեծալ: Եւ իջեալ Պաւղոս անկանէր զնովաւ, առնոյր գնա ընդ գիրկս եւ ասէր. Մի՛ խոտվիր, զի ոգի սորա ի սմին է: Եւ ել երեկ զհացն եւ ճաշակեաց, եւ բազումս եւ խաւսեցաւ մինչև ցառաւարն⁶» (Ի. 8-11):

Յո՛ւ. Արդ, տե՛ս ինձ զտեսարանն եւ զժողովն, թէ ո՞րպէս էր ի միասին ելեալ, եւ զնշանն, թէ որպիսի⁷: Ի պատուհանի էր նստել ի տարածամ գիշերին, այնչափ էր փափաք լսողութեանն. արդ. ամաչեսցուք զայսոսիկ լսելով: Այլ Պաւղոս, ասեն, յայնժամ խաւսէր: Ասացուք, թէ մանաւանդ ոչ յայնժամ եւ ոչ այժմ Պաւղոս, այլ Քրիստոս որպէս անդ՝ նոյնպէս եւ աստ. բայց ոչ ոք լսէ եւ կամ ի միտ առնու: Ոչ պատուհանս այժմ, ոչ քաղց, ոչ քուն թախանձէ, այլ սակայն ոչ փափաքանաւր եւ ջերմութեամբ լսեմք, ոչ անձկութիւն տեղւոյ, եւ ոչ այլ ինչ այսպիսեաց եւ ո՛չ մի: Եւ այս իսկ է սքանչելի, տեղւոյ, եւ ոչ այլ ինչ այսպիսեաց եւ ո՛չ մի: Եւ այս իսկ է սքանչելի, զի Համբակ գոլով՝ ոչ լինէր⁷ պղերգացեալ եւ ի քնոյ տագնապեալ: Բայց ոչ թողեալ եւ ի բաց կացեալ, նա եւ ոչ զարհուրեցաւ ի վշտէն,

1 Բ երկարեաց
2 Բ պենտակոստէից
3 Բ տես թէ
4 Բ կիրակէ
5 ԱԲ զվարդապետութիւն
6 Բ ուրախութեան
7 Բ եմիք] իմիք

1 Բ զգարոյ] զգուարթ
2 Բ վաղիւ
3 Ա անդի
4 ԱԲ աշտիճանաց
5 Բ էին] էին
6 ԱԲ ցառաւար
7 ԱԲ ներտր] լինէր

զի մի՛ անկանիցի, ուր եւ ոչ ի պղերգութենէ ինչ նիրհեաց, այլ ի ձեռն բնական կարեացն: Եւ դու միտ դի՛ր, զի այնպէս ամենեքեան եռացեալք էին յաւժարութեամբ, յոր եւ յեռաձեղուանն էին խտացեալք թանձրութեամբ, եւ զի զեռ եկեղեցի ոչ էր անդ:

Մի գարիուրիք, ասէ, զի ոգի սորա ի սմա է (Խ. 10):

Ոչ ասաց, թէ մեռաւ՝ բայց յառնէ, զի ես յարուցանեմ զդա, այլ միայն զմխիթարական զբանն ասաց, թէ հոգի սորա ի սմին է: Ո՛վ մեծի խոնարհութեանն¹ եւ առանց հպարտութեան հոգւոյն, զի միանգամայն ընդ մխիթարական բանին զնշանսն, որ եղև յայնմ երեկոյի՛՝ ամենեւին յիշելիք առնելով նոցա, այնուհետեւ երեկ² զհացն ճաշակեաց, եւ այլ ինչ հատուած ոչ ետ բանին եւ ոչ խափանեաց: Տե՛ս զընթրիսն առանց յաւելուածոյ³, վասն որոյ եւ խաւսէր մինչեւ յառաւաւտ, եւ ապա ել զնաց: Միտ դի՛ր, թէ ո՞րպէս զցայգն արթնութեամբ անցուցանէին⁴, զի այնպիսի էին սեղանքն՝ պարկեշտութեամբ եւ լոկ, որպէս զի ճաշակեալ դարձեալ ի բաց յառնել⁵ լսողացն, եւ ի նոյն իսկ ի սեղանն յաւէտ առ լսողութիւնն⁶ ի ճահ գալ: Ի՞նչ զանազանիմք⁷ ի շանց եւ ի խոզից, ասա ինձ, տեսանէ՞ք որպիսի՞՞ եւ որչափ է տարբերութիւն մեր ի նոցանէ:

Եւ ածին զպապանին կենդանի, եւ մխիթարեցան⁸ ո՛չ սակաւ (Խ. 12):

Վայելչապէս. զի կենդանի զհամբակն ընկալան եւ զյարութիւն տեսին, եւ այնպիսի նշա/118բ/ն եղև: Արդ, ի բազում տեղիս Պաւղոս յաշակերտացն մեկնեալ լինի, զի աւասիկ դարձեալ նա ընդ ցամաք հետի զնացեալ լինի: «Իսկ Ղուկաս եւ որ ընդ իս մտեալ ի նաւ, ամբարձար յԱսոն, եւ անքի ակն ունեար միտանգամ առնուլ զՊաւղոս, զի այնպէս պարտիրեալ էր, մինչ ինքն զցամաքան երթալոց էր: Եւ իբրև դիպեցաւ մեզ յԱսոն ի Թասոն, առեալ զնա եկար ի Միսիլիսն» (Խ. 13-14): Արդ, ի թեթեւագոյնսն զնոսա յորդորելով, եւ զխստագոյն աշխատութիւն ինքն ընդունելով՝

¹ Աբ խոնարհութեան
² Բ բեկեալ] երեկ
³ Բ յաւելածու] յաւելուածոյ
⁴ Բ անցանէին
⁵ Բ առնել
⁶ Աբ լսողութիւն
⁷ Աբ զանազանիմք մեք
⁸ Բ մխիթարեցան

հետի զնացեալ լինէր համանգամայն եւ բազում ինչ տնաւրիներով. կրթելով զաշակերտսն եւ խրատելով զնոսա մեկնելովն յիւրմէ:

Եւ անքի նաւեալ, ասէ, ի վաղի անդր հասար հանդէպ Քիայ: Եւ միւս արն հասար ի Սամոն, եւ անքի ի Տրոգիլոն, եւ ի վաղի անդր եկար ի Միլիպոն, զի ի մքի եղեալ էր Պաւղոսի նաւել առ Եփեսեաւ, այսինքն՝ նաւելով զանց առնել ընդ Եփեսոս, որպէս զի մի՛ լիցի նմա ժամանակ ինչ յամել յԱսիա, այլ փութայր, զի թէ հնար ինչ իցէ նմա, զարն պենտէկոստից երթալ յերուսաղէմ (Խ. 15-16):

Ընդէ՞ր կարդէ աստ Ղուկաս, թէ ո՛ւր եկին կամ ո՛ւր զնացին: Վայելչապէս. զի ցուցցէ մեզ զՆանն Պաւղոսի եւ զփոյթ, եթէ ո՞ւր գտեղի առեալ յամէր, եւ կամ ընդ որ կողմամբ նաւելով զանց առնէր: Եւ զպատճառս չմտանելոյն յԵփեսոս յայտնէ. զի մի՛ լիցի նմա, ասէ, յամել յԱսիա: Քանզի եթէ անդանաւը հասեալ էր, ոչ էր հնար զանց առնել որպէս խորհեալն էր. զի ոչ կամէր տրտմեցուցանել զայնոսիկ՝ որ աղաչէին զնա:

Եւ փութայր, ասէ, զարն պենտէկոստից առնել յերուսաղէմ (Խ. 16):

Եւ զի՞նչ էր փոյթ եւ վերացութիւն դիտմանն այնորիկ: Ոչ¹ վասն տաւնին ինչ, այլ վասն բազմութեանն² անդր ժողովելոյ համանգամայն, զի եւ այսու զհրեայն հաւատացեալս զիւրեաւ ածէր եւ ի փոյթ յորդորէր իբրև պատուելով իմն գտաւնսն, իսկ զթշնամիսն ըմբերանելով³ յամալթ առնէր: Տեսանե՞ս եւ մարդկապէս զնա շարժեալ. «Փութայր, ասէ, թէ հնար ինչ իցէ» (Խ. 16): Զի մի՛ կարծիցեն զնա ի վեր դոլ քան զընութիւն մարդկան, տեսանելով զնա եւ փութացեալ եւ ոչ հանդիպեալ բազում անգամ: Զի սուրբքն եւ սքանչելի արքն այնոքիկ նոյն բնութեանս մերոյ հազորդք էին, բայց կամացս ոչ եւս, վասն որոյ եւ բազում շնորհս յԱստուծոյ յանձինս իւրեանց բարձեալ բերէին:

Տե՛ս ահա զՊաւղոս, թէ ո՞րչափ եւ յանձնէ իւրմէ տնաւրինէ: Զի մի՛, ասէ, տացուք հատուած կամեցողացն տեսանել եւ աւգտիլ ի մէնջ, եւ մի՛ յամելովն բիծ ընկալցի պաշտաւնս եւ փոյթս մեր: Ահա կենցաղ անհասանելի, եւ դարձեալ զիջութիւն ըստ ամենայնի.

¹ Աբ > ոչ
² Աբ բազմութեան
³ Աբ ըմբռնելով] ըմբերանելով

զայս ինչ տնաւրէնութեամբ լինի ասացեալ, որով է իսկ ի ծայրագոյն բարձրութիւն հասանել, այսինքն՝ բազում գլխով գիշմամբն: Զի նա որ գերագանցեաց զամենեքումք զպատուիրանսն Քրիստոսի լնլով, այսպէս դարձեալ ամենացունց խոնարհագոյն էր՝ ընդ ամենայնի ամենայն լինելով, զի շահեցի զամենայն, եւ ի բազմապատիկ վիշտս տալով զանձն |119ա| Համբերութեամբ բազմաւ ի նեղութիւնս եւ այլսն: Եւ այսու ամենայնիւ բազում է փափաք նորա առ Քրիստոս. զի թէ այս ոչ իցէ, այլն ամենայն աւելորդ է: Նա եւ տնաւրէնութեանն¹ իրք պիտոյ է յառաքինութիւն եւ անհաս կենցաղոյ. եւ այսպէս ընդ ամենեցուն վշտագնել, ըստ որում ասէ. «Ո՞ք տկարանայ եւ ես ոչ տագնապիմ»:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ջանացուք զի գայսպիսի բանս եւ մեք համարձակեցուք դռչել, ի վիշտս ընկեացուք զանձինս վասն եղբարց, թէպէտ հուր իցէ կամ երկաթ, ընկեա ի ներքս զանձն քո, սիրելի, զի թափեցես զանդամն² Քրիստոսի: Աշակերտակից լեր Պաւղոսի՝ որ բազում չարչարանս յանձն առ վասն թշնամեաց: Նմանեաց Մովսէսի՝ որ ետես զրկեալ զեղբայրն եւ վրէժխնդիր եղեւ, եւ ի մեծ վիշտս զինքն արկ եւ ո՛չ ինչ զԱստուծոյ տրտնջեաց: Վշտասջիր եւ դու, Քեծեա, ցաւեա, թէպէտ եւ յիրաւի զոր յԱստուծոյ տանջեալ տեսցես, զի զայս սիրէ Աստուած, զայս ուղղեցին սուրբքն՝ ցաւելով ընդ բեկումն Իսրայէլի: Եւ տե՛ս զիննամոտ սէրն Պաւղոսի ո՛րքան հնարի շահեցուցանել զամենեսեան. զի թէպէտ գնալով ոչ գնաց յԵփոսոս, վասն վերոյ ասացեալ³ պատճառին, ապա այլ ազգ տնաւրինէ զիրս նոցա, եւ ոչ վասն նոցին աւգտի պղերզանայ ինչ:

[ԳԼՈՒԽ ԽԳ.]

Ի Միլիբեայ⁴ յղեալ յԵփեսոս՝ կոչեաց զերիցունս եկեղեցւոյն, եւ իրրեւ առ նա, ասէ ցնոսա. Դուք ձեզէն գիպէք (Ի 17-18):

Հայեաց ընդ մեծութիւն գլխոց նորա, զի ոչ վասն առաջիկայ փութոյն գնոսա անտես առնէ, այլ կոչելով զիշխանս եկեղեցւոյն՝ ի ձեռն

¹ ԱԲ տնօրէնութիւն
² ԱԲ գաղամն] զանդամն
³ Բ վեր ասացեալ] վերոյ ասացեալ
⁴ Ա մելիտեա

նոցա ընդ եկեղեցւոյն խաւսի: «Դուք ձեզէն գիպէք, ասէ, յարև յառաջնմ, յորմէ եկի՛ 1 յԱսիա ո՞րպէս զամենայն ժամանակս եղէ քնդ ձեզ ծառայել Տեառն ամենայն խոնարհութեամբ» (Ի 18-19): Արժան է զարմանալ, թէ որպէս Պաւղոս ի կարիս հարկի անկեալ զմեծամեծս ասէ յաղագս անձին իւրում: Որպէս Սամուէլ յորժամ աւանդէր Սաւուղայ զիշխանութիւնն², առաջի նորա ասէր³ զժողովուրդն. «Միթէ ասի՞ ինչ ի ձեռք, դուք վկայ էք եւ Աստուած», եւ Դաւիթ ի թերահաւատալն Սաւուղայ ասէր. «Արածելով իմ զխաշիս հասր իմոյ, յորժամ գայր արջ կամ առեծ⁴, ձեռամբ կալեալ բեկանի զնոսա» (հմմտ. Սաղմ, ՃԾ1, եւ ինքն իսկ Պաւղոս այլուր. «Եղէ անգգամ, զի դո՛ր սքիպեցէք» (Բ. Կրնթ. ԺԲ. 11): Այլ եւ Աստուած իսկ զսոյն առնէ, զմեծամեծս յաղագս իւր ասելով ոչ պարզաբար, այլ յորժամ յոմանց թերահաւատեալ լինիցի. եւ զայս զտցես ընդ բազում տեղիս, որպէս զայն, թէ «Ես եմ, որ հաստարեցի զերկիր եւ արկի հիմունս երկրի» (Ես. ԾԱ. 16): Այսպէս եւ աստանաւր առնէ Պաւղոս, յառաջագոյն գնոսա ածէ ի վկայութիւն, զի մի՛ կասկածիցես, թէ «Պաճուճանաց բանք եւ երթիցն»:

Դուք ինքնին գիպէք, ասէ (Ի 18)

գնոսին իսկ զլսաւղսն կոչէ վկայս ասացելոցն, իբրեւ ոչ⁵ արդեւք ստեալ առաջի նոցա⁶: Այս է քաջութիւն վարդապետի, յորժամ իւրոց ուղղութեանցն վկայս զաշակերտեալսն ունիցի: Եւ որ ինչ սքանչելին է, ոչ զմի աւր, ասէ, կամ զերկուս զայս առնելով կատարեցի, այլ զամենայն ժամանակս, որ եղէ ի միջի ձերում՝ ծառայել Տեառն ամենայն խոնարհութեամբ: Միտ դիր, թէ զի՞նչ առա/119բ/ւել պատշաճ գոլ ցուցանէ իշխանաց, ատել զամբարտաւանութիւն, վասն զի հարկ է առաջորդացն առանց բարձրամտութեան դոլ: Զի խոնարհութիւն է հիմն եւ արմատ ամենայն⁷ բարեաց, որպէս եւ Քրիստոս ասէ. «Երանի աղբարաց հոգւով» (Մտթ. Ե. 3): Եւ ոչ ասէ պարզաբար խոնարհութեամբ, այլ ամենայն խոնարհութեամբ, քանզի բազում տեսակք են խոնարհութեան, բանիւ, գործով, առ իշխանս, առ իշխեցեալս, եւ այլ բազում յեղանակս ասացէ ոք խոնարհութեան: Արդ,

¹ ԱԲ > յորմէ եկի
² ԱԲ զիշխանութիւն
³ ԱԲ ասէ
⁴ ԱԲ արիւծ
⁵ ԱԲ > ոչ
⁶ Բ նորա
⁷ ԱԲ ամէն] ամենայն

են ոմանք, որ ոչ են այսպիսիք, եւ զի մի՛ թուիցին բարձրամտեալք, յառաջ արկանեն Հիմն խոնարհութեան զլսողացն կարծիս լուծանելով միայն: Իսկ սա ամենայն խոնարհութեամբ եղէ, ասէ, եւ այժմ ոչ ի բարձրամտութենէ ասեմ, զոր ինչ ասեմ: Եւ որ եւս Հանդարտագոյնն է՝ յաւելու. յամենայնի Հաղորդութեամբ բազմաւ եղէ ընդ ձեզ, ասէ, ծառայելով Տեառն: Հասարակաց առնէ զուղղութիւնն¹ եւ ոչ ինքեան առանձինն:

Եւ զի՞նչ, ասեն, ունէր առ Աստուած բարձրամտեալ: Ասեմ, զի բազումք են ի մարդկանէ, որ հպարտացեալ բարձրամտեն առ նմա, իսկ նա եւ ոչ առ աշակերտան եղեւ բարձրամտեալ: Այս իսկ է ուղղութիւն վարդապետի, զի իւրոց ուղղութեանցն զաշակերտան համեմատս առնիցէ: Ապա եւ յարիութենէն ասէ, ոչ փաղաքշելով ինչ, այլ ի նոյն զնոսս յորդորելով:

Բազում արքասուաք, ասէ, եւ պէսպէս փորձութեամբք, որ դիպեցան ինձ ի նենգութեանց հրէից (Ի 19):

Տեսանե՞ս, զի վշտանայ եւ ցաւազնի վասն եղելոցն՝ տեսանելով զանհաւատութիւնն նոցա: Բայց աստ եւ զանյիշաչաբութիւնն թուի յայտ առնել, քանզի յոյժ ախտացեալ լինէր վասն կորուսելոցն՝ որ նենգութիւնս առնէին առ նմա: Նա եւ խնդայր եւս, զի յայնմ դասէ էր՝ որ խնդային, զի վասն անուանն Քրիստոսի արժանի եղեն անարգելոյ, զոր եւ ինքն ասէ. «Այժմ խնդամ ի չարչարանս իմ, որ վասն ձեր է» (Կղսց. Ա. 24): Եւ դարձեալ, թէ «Առժամայն յաճախութիւն թեթեւ նեղութեանս մերոյ ի յարկանեակն առաւելութիւնն² զմեծութիւն փառացն գործէ ի մեզ» (Բ. Կրնթ. Գ. 17): Այլ զայսոսիկ թեթեւ նեղութիւն ասէ խոնարհելով, եւ աստ ցուցանէ զարիութիւնն³ իւր, եւ ոչ այնչափ զարիութիւնն, որչափ զհամբերութիւնն⁴: Չարաչար ախտացեալ լինէի, ասէ, այլ ձեւք Հանդերձ, եւ որ դժուարին էր, ի ձեռն Հրէից՝ ասէ: Այսու զսէրն իւր եղ եւ զարիութիւնն:

Տե՛ս աստանաւր պատկեր, նկարագիր վարդապետութեան, եւ զի՞նչ այն. «Որպէս ոչ ինչ զանգիտեցի, ասէ, յազարկարացն չաբամն ձեզ» (Ի 20): Ցուցանելով այսու, թէ առանց մախանաց էր եւ առանց դանդաղութեան եւ լի պատշաճաւորաւքն: Քանզի է ինչ որ ոչ է պարտ՝ եւ

¹ ԱԲ ուղղութիւն
² ԱԲ առաւելութիւն
³ ԱԲ զարութիւն] զարիութիւն
⁴ ԱԲ զհամբերութիւն

ոչ կարաւտանայր ուսուցանել: Զի որպէս թաքուցանելն¹ զպիտանացուն իրս մախանաց է, նոյնպէս եւ զամենայն ասել տարտամութեան է, սմին վասն յաւել զաւգտակարսն: Եւ ոչ ասացի միայն, ասէ, այլ եւ ուսուցի, զի եւ ոչ զնոյնս զայսոսիկ յանձնէ ի բաց եզի: Եւ զի զայս իսկ ցուցանէ, տե՛ս զինչ ասէ. «Պապմն ձեզ եւ ուսուց/120ա/անել ձեզ իրապարակաւ եւ առփնն» (Ի 20): Այսու զբազում տառապանան իւր եւ զյոյրով փոյթն եւ զյաւժարութիւնն² ցուցանէ:

Տալ վկայութիւն, ասէ, հրէից եւ հեթանոսաց (Ի 21):

Յայսմանէ ուսցուք եւ մեք, զի թէպէտ եւ ոչ ինչ շահեցուցանեմք, սակայն ասել պարտ է. զի վկայութիւն տալն այս իսկ է, յորժամ առ այնոսիկ խաւսեցուք՝ որ ոչ առնուն ի միտ: «Վկայեցուցանեմ, ասէ Մովսէս, զերկինս եւ զերկիր», եւ աստ Պաւղոս, թէ «Վկայութիւն փալով հրէից եւ հեթանոսաց զապաշխարութիւնն³, որ առ Աստուած» (Ի 21): Զի՞նչ է արդեւք, զոր վկայեցուցանես: Որպէս զի կենաց⁴ ուղղութեան եւ բարեաց գործոց փոյթ առնիցեն, եւ զղացեալ ի գործս իւրեանց կեկեսցեն առ Աստուած: Զի եւ ոչ Հրեայքն իսկ զիտէին զԱստուած որպէս պարտն էր գիտել, վասն գործոցն իսկ իւրեանց վատթարաց. եւ վասն զՈրդին Աստուծոյ ոչ գիտելոյ, որով է եւ զՀայր գիտել, զոր եւ ասէ առ նմին, եւ զհաւատան, որ ի Տէր Յիսուս Քրիստոս: Արդ, վասն այսորիկ ասեմ զայսոսիկ⁵, վասն ոչ հաւանելոցն ունիմ մեծապէս ամբաստանել:

Եւ քանզի յառաջագոյն ահարեկեաց զնոսս ասացելովքս, ապա ի վերայ էամ. «Եւ արդ առափկ եւ կապեալ հոգուվն երթամ յերուսաղէմ, եւ որ ինչ անդ ընդ իս անցանելոց իցէ, չգիտեմ» (Ի 22): Վասն էր ասէ զայս: Զի կամի զնոսս պատրաստ գոյ Հանապազ ի նոյն, այսինքն՝ վշտաց աին ունել Հանապազ եւ Հոգւոյն Հպատակ կալ: Ապաքէն ա՛յլպէս զնաս անդ իբրեւ անդէ՞տ, քաւ լիցի, այլ գիտեմ, զի առ մեծամեծ նեղութիւնս ածեալ լինիմ:

Քանզի հոգին Մուրք ըսք քաղաքաց վկայէ ինձ եւ ատ, թէ որպիսի դժուարին կապանք եւ նեղութիւնք մնան քեզ (հմմր. Ի 23):

¹ ԱԲ թագուցանելն
² ԱԲ զյոժարութիւն
³ ԱԲ զապաշխարութիւն
⁴ Ա զկենաց] զի կենաց
⁵ ԱԲ + զի գոյն իսկ զայսոսիկ

Բայց զայս ասեմ, զի եւ դուք միշտ նեղութեան սպասել ակն ունիցիք, թէպէտ եւ առ ձեռն ոչ իցէ: Եւ զի մի՛ կարծիցէք որբալով իմ զայսոսիկ ասել, «Զի ո՛չ իւրք համարիս՝ գանձն իմ պատուական որպէս կարարել զընթացս իմ որբալութեամբ եւ զպաշտանս, զոր ատի ի Տեառնէ: Յիսուս» (Ի 24): *Տեսանե՞ս, զի ո՛չ պարծանաց եւ ո՛չ ողբոց են բանքս այսոքիկ, այլ խոնարհութեան եւ խրատելոյ զնոսս եւ իւր չարչարակցելոյ նոցա յայնոսիկ՝ որ ինչ լինելոց էին, այսինքն՝ ի դալոյ ծանուկնց՝ զայլոց եւ զթիւրն¹ խաւսողաց: Եւ ոչ ասաց, թէ նեղեմք² եւ վշտանամք³, բայց պարտ է Համբերել: Եւ ոչ մեծարելով ինչ գանձն իւր խաւսի, այլ ուսուցանելով զնոսս ի ձեռն առաջնոց բանիցն⁴ զխոնարհութիւնն⁵ իւր եւ զարիութիւնն եւ զհամարձակութիւնն⁶: Այսինքն ոչ սիրեմ գանձն իմ եւ ոչ նախապատուեմ, քան թէ կատարել⁷ զընթացս իմ ուրախութեամբ եւ զպաշտանն Յիսուսի: Զայսոսիկ ասելով յարուցանէ գանձինս նոցա, եւ հաւանեցուցանէ մի՛ միայն ոչ լինել փախտական, այլ եւ արիարար կրել զամենայն, վասն որոյ եւ ընթացս «զպաշտանն» կոչէ, միտին ցուցեալ զպայծառութիւն եւ զփոյթ ընթացիցն, վասն որոյ եւ ընթացս ասէ, եւ միւստին զպարտս պաշտամանն: Պաշտուենայ եմ, ասէ, եւ զայսոսիկ ճեպիմ կատարել⁸, եւ ոչ ինչ առաւել քան զայս խնդրեմ:*

Եփր. Զի իբրեւ սկսաւ ասել՝ ճշմարտիւ զինչ անցք անց/120բ/անելոց էին ընդ նա յԵրուսաղէմ ի քահանայից եւ ի դպրաց, բայց նա վասն սրբոցն⁹, որ էին յԵրուսաղէմ՝ երթայր միսիթարել զնոսս, եւ դարձեալ զի ցուցցէ, թէ՛ չարչարանք ոչ երկեցուցանեն ինչ զնա, զի ահա անխիղճ յաներկիւղ առանց զանգիտելոյ ընդ առաջ փութացեալ երթայր ընդդէմ նեղութեանց: Բայց սակայն յաւել եւ ասէ, թէ «չէ Համարեալ ինձ անձն իմ պատուական քան զվաստակա Աւետարանին կենաց եւ քան զպաշտան Աւետարանին բանի, որ ի Տեառնէ մերմէ ընկալայ»: այսինքն՝ զի վկայեցից հրէից եւ հեթանոսաց:

¹ ԱԲ գթերն
² ԱԲ ցեղիմք
³ ԱԲ > եւ վշտանամք
⁴ ԱԲ բանից
⁵ ԱԲ զխոնարհութիւն
⁶ Ա զհամարձակութիւն
⁷ Բ կատարեալ
⁸ Բ կատարեալ
⁹ ԱԲ սրբոց

Յոհ. Եւ տես՝ ո՛չ ասաց քարոզել կամ ուսուցանել, այլ վկայ լինել Աւետարանի շնորհացն Աստուծոյ: Եւ այսու միսիթարէ զնոսս, զի մի՛ ինչ ցաւագնեալ լիցին ի վիշտս չարչարանաց անկանելով:

Եփր. Եւ քանզի Հանդերձեալ էր ծանրագոյն ինչ ասել, թէ «Սուրբ եմ ես յարենէ ձեր ամենցուն» (Ի 26), զի ոչ ինչ յիմոցն պակասեցուցի խրատուց, եւ զի զամենայն նեղութիւնս Համբերեցի փոխանակ Աւետարանին, զոր աւետարանեմ ձեզ», զի ոչ եկի յայլ խորհուրդ, այլ յայս միայն, զի մրցելով իմ ընդ մահ եւ ընդ կեանս զաւգուտն ձեր գուշակեցի ձեզ:

Յոհ.¹ Եւ զի Հանդերձեալ էր այսու ի վերայ նոցա ընկենուլ զամենայն ծանրութիւն եւ զբեռն, վասն որոյ յառաջագոյն կակղէ զմիտս նոցա ասելով. «Եւ արդ աասիկ զիբեմ ես, թէ ոչ ես փեսանեցոց էր զերեսս իմ դուր ամենեքեան, յորս շրթեացայ քարոզել զարքայութիւնն² Աստուծոյ» (Ի 25): *Կրկին է միսիթարութիւնս. զի զորս ոչ գիտէին, յայտնէ նոցա, թէ «Ոչ ես փեսանէր զերեսս իմ» (Ի 25): Եւ «զերեսսն» ասելով ոչ տեսանել նոցա, յայտ առնէ, թէ Հոգւով եւ մտաւք ընդ ձեզ եմ: Եւ վայելչապէս վկայութիւն զնել ձեզ ասացի, ասէ, զի ոչ եւս եմ Հանդերձեալ զալ առ ձեզ:*

Վասն որոյ վկայութիւն զնեմ յաուրս յայսմիկ, զի սուրբ եմ ես յարենէ ամենեցուն ձեր, քանզի ոչ խորշեալ վեհերեցայ ինչ պապմնէ ձեզ զամենայն կամս Աստուծոյ (Ի 26-27):

Տեսանե՞ս, թէ ո՞րպէս երկեցուցանէ, եւ մանաւանդ գրաւէ զնոսս ի Հարկ, յաշխատութիւն³ տալ զանձինս եւ ի նեղութիւն⁴, եւ ամփոփս լինել յամենայն զբաղմանց: Այլ ցուցանէ եւ Հարկս⁵ զիրան Համարել, այսինքն՝ խրատել եւ ոչ երբեք լուել յասելոյ: Ապա ուրեմն, որ ոչ խրատէ Հանապագ՝ յայտ է, թէ պարտական գտանի արեան նոցա, այսինքն՝ մահու նոցա: Զսոյն իսկ զայս եւ ցմարգարէն ասէր Աստուած, թէ «Թէ զարիւնն ի քոց խնդրեցից ձեռաց», ցուցանէ այսոքիւք⁶, զի թէ զոր ինքն արար եւ նոքա զայն ոչ առնիցեն, պարտապան⁷

¹ Գ > յոհ.
² ԱԲ զարքայութիւն
³ ԱԲ յաշխատութիւնս
⁴ ԱԲ ի նեղութիւնս
⁵ Բ հարկ
⁶ Ա այսոքիք
⁷ ԱԲ պարտական] պարտապան

արեան ինքեանք¹ գտանիցին: Եւ թուի պատասխանի նոցա տալ զասելն, թէ «Ո՛հ երբք հեղգացայ կամ դանդաղեցայ չպարմել² ձեզ զամենայն կամս Աստուծոյ» (Ի 27), յայտ է, զոր յաղագս հասեալ իրացս, որ զան ի վերայ մեր կամաւքն Աստուծոյ, որովք հնարի ուղղել զմեզ առ ի փրկութիւն նեղութեամբ կամ ընդարձակութեամբք, որ թէպէտ մի են կամքն ըստ զիտողութեան, այսինքն՝ փրկութիւն մեր, այլ զանազնեալ են ըստ տեսակի, վասն որոյ եւ զամենայն կամս, ասէ, զԱստուծոյ պատմեցի ձեզ, եւ վասն ճշմարիտ առաքինութեան, զոր պարտ է ուղղել մեզ ըստ կամացն Աստուծոյ:

Եփր. Բայց ա/121ա/պա եւ առաւել զարհուրեցուցանէ զնոսա եւ ի զգուշութիւն ածէ: Զի առ փորձութիւնսն հանդերձեալս, որ յետ մեկնելոյ նորա էր զայլոց, արիարար զամենայն զնորայսն յանձին բարիցեն զբաջութիւն: Սմին վասն եւ ասէ անդէն. «Զգոյ՛ լերութ անձանց եւ ամենայն հաւսիք, յորում եղ զձեզ հոգին Սուրբ փեսուսս հովել³ գծողովորդ Տեառն, զոր ապրեցոյց արեամբն իւրով» (Ի 28):

Յոհ. Երկուս իրս հրամայէ նոցա, այսինքն՝ եւ անձանց հոգ տանել առ ի փրկութիւն, եւ ժողովրդեանն, զի վարդապետի ոչ զայլս միայն ուղղել շահ ինչ ունի: «Երկնցիմ, ասէ, գուցէ որ այլոց քարոզեցի, եւ ինքն անպիտան գրանիցիմ» (Ա. Կրկն. Թ. 27): Այլ եւ ոչ անձին իւրում միայն փոյթ առնեն ունի ինչ փրկութիւն, զի ինքնասէր է այնպիսին, զանձին միայն խնդրէ զաւգուտ, նմանեալ այնմ, որ զքանքարն յերկրի թաքոյց⁴: Քանզի ոչ նախապատուելի է մերս փրկութիւն քան զհաւտին. այլ յորժամ մեզ ինքեան հոգասցուք, յայնժամ եւ զհաւտին փրկութիւն խնդրեսցուք:

Յորում եղ, ասէ, զձեզ հոգին Սուրբ (Ի 28):

Տեսանե՞ս՝ առ ի Հոգւոյն ունել զձեռնադրութիւն. հովել ասէ զեկեղեցի Տեառն: Ահաւասիկ եւ այլ իմն կարեւոր եւ մեծ, զի «Տեառն է եկեղեցին» ասէ: Եւ երբորդ⁵ փութոյ կարիս. «Զոր ապրեցոյց արեամբն իւրով» (Ի 28) ասէ, ցուցանէ յոյժ մեծ եւ պատուական զիրսն, զի ոչ եթէ յաղագս փոքու իմն է տագնապս, այլ վասն այնմիկ՝ յաղագս որոյ Տէրն եւ զարիւնն իւր ոչ խնայեաց: Բայց այսու եւ մեծապէս

¹ Բ ինքեան
² ԱԲ պատմել] չպատմել
³ Ա հովել, Բ հովուել] հովել
⁴ ԱԲ թաքոյց
⁵ ԱԲ երկրորդ] երրորդ

մխիթարէ զնոսա, զի թէ իւրով արեամբն ապրեցոյց զմեզ, ասէ, ապա եւ պաշտպան եւ փրկիչ մեզ լիցի առանց պատճառի: Եւ արդ՝ նա զի զթշնամիսն հաշտեցուցէ զարիւնն եհեղ, դու եւ ոչ զբարեկա՞մսն¹ լիեալս կամիս հոգալ եւ պահել:

Եփր. Եւ զի հովիւս կարգեալս ի Հոգւոյն ասաց զնոսա, որպէս Տէրն զՊետրոս, վասն որոյ թէպէտ զստութեան առաքելոցն մարգարէանայ², որ³ հանդերձեալ էին աստանդել զճանապարհ⁴ կենացն, սակայն զկարգ ասացելոցն պահելով ճահողակի զհետ բերէ. «Քանզի զիտեմ, ասէ, թէ յետ իմոյ երանելոյս գայցեն գայլք յափշտակաւոր՝ որ ոչ խնայեցեն ի հաւսք» (Ի 29): Դարձեալ յայլ կողմ աւասիկ⁵ դարձուցանէ, եւ հրամայէ արթուն եւ պատրաստ կալ եւ երկնչել յիրացն, որ լինելոց են, որպէս յորժամ ասէ, թէ «Ոչ է մեզ կուր ընդ արիւն եւ ընդ մարմին, այլ ընդ այս ինչ եւ ընդ այս»: «Եկեսցեն, ասէ, գայլք ծանուեր յետ իմոյ զհաւոյս» (հմմտ. Ի 29):

Յոհ. Ո՛վ մեծ վտանգիս, զի աւասիկ կրկին են չարիքդ, զի դու մաւտ ոչ լինիցիս, եւ գայլքն ի վերայ հասանիցեն: Արդ, ընդէ՞ր զնայցես՝ զայս յառաջագոյն գիտելով: «Զի Հոգին, ասէ, ձգէ զիս», «Կապեալ հոգւովն երթամ» (Ի 22), ասէ: Եւ արդ զի՞նչ այնչափ վարկանիս զանձն քո, զի թէ զնայցես՝ մեռանիցի՞մք: Ոչ զայս ինչ ասեմ, ասէ, թէ հեռանալս իմ գայս գործէ: Այլ զի՞նչ. «Յարիցեն ի վերայ գայլք յափշտակաւոր», եւ ոչ ասաց, թէ վասն իմոյ հեռանալոյն, այլ յետ իմոյ հեռանալոյն, այսինքն՝ յետ իմոյ զնալոյն: Եւ մանաւանդ եւ յայնժամ եղեւ այս մինչդեռ ինքն ընդ /121բ/ նոսա էր, բայց յետ այնորիկ կարի յոյժ:

Եւ ապա որ ինչ զժուարագոյնն էր, յաւելու, եւ որպէս որ ինչ յետ Մովսէսի եւ Յեսուայ ասացաւ խոտորել ժողովրդեանն, նոյնպէս եւ անդ ցուցանէ: «Եւ ի ձեռք, ասէ, յարիցեն արք՝ որ խաւսիցին թիրս» (Ի 30): Ո՛րքան ծանր եւ զժուարիւն են իրքն⁶, յորժամ ազգական իցէ մարտն, որում մեծ ջան եւ առաւել արթնութիւն պիտոյ է յիրար: Քանզի եկեղեցի է, որով մեծ իսկ է տագնապս, եւ զի արեամբ իւրով Տէրն փրկեաց զնա, վասն որոյ ուժգին պարտ⁷ է մարտնչել ընդդէմ յափշ-

¹ ԱԲ բարեկամս
² Բ մարգարէն] մարգարեանայ
³ Բ յոր
⁴ Բ զճանապարհս
⁵ ԱԲ ահաւասիկ] աւասիկ
⁶ ԱԲ իրքս
⁷ Բ մարտ] պարտ

տակողացն եւ դայլոց: Նա եւ կրկին իսկ է լինելոց մարտ, արտաքուստ ի դայլոցն եւ ներքուստ ի ձէնջ:

Ապա եւ զպատճառն իսկ յաւելու. «Զգել, ասէ, զաշակերպոսն զկնի իրեանց» (Ի 30): Քանզի ոչ եթէ վասն այլոյ իրէք եղեն ոմանք հերձուածք, այլ միայն վասն այսոցիկ¹, որով ի փառասիրութիւնս եւ ի հպարտութիւնս գային: Եւ ոչ ի Կորնթոս միայն զայս առնէին, զի զաշակերտան բաժանէին, այլեւ յԱսիա: Բայց զեփեսացիս ոչ այնպէս նախատէ զրելով առ նոսա, զի ոչ երբեք եղեւ հարկ եւ կարիս գրել ինչ: Իսկ Կորնթացւոցն ասէր, թէ «Ոչ արգելան պարձանքս իմ ի կողմանս արայեցուց» (Բ. Կրնթ. Ա. 10): Այլ զի աւցտեն գայլքն, զի՞նչ իցէ այսմիկ մխիթարութիւն՝ ասա մեզ:

Վասն այսորիկ արթուն կացէք եւ յիշեցէք, զի զամս երկուս ոչ դադարեցի արքատուար խրապել զմի մի իւրաքանչիւր որ ի ձէնջ (հմմտ. Ի 31):

Տե՛ս, թէ ո՞րքան գերազանցութեամբ են եղեալքդ. արտասուաւք, զցայդ եւ զցերեկ, եւ զիւրաքանչիւր որ: Ո՛վ մեծութեան հոգւոյն, զի ոչ թէ յորժամ զբազումս ոչ տեսանէր, յայնժամ խնայէր յիրս առնելոյ եւ ասելոյ, այլ հանդերձ բազմաւքն՝ գիտէր եւ յաղագս միոյ անձին գամենայն ինչ առնել: Արդ, այսպէս զնոսա ի միասին եւ հաւաքեաց եւ արար մի՛ եկեղեցի: Շատ եւ բաւական են, ասէ, այսոքիկ յինէն ձեզ աւրինակ լինել, զի զերկամեայ ժամանակ կացի մնացի ի միջի ձերում, որով բաւականապէս հաստատեցայք, ասէ, եւ հզաւրապէս արմատեցայք: Տեսանե՞ս, զի արտասուքն վասն այնորիկ էին: Զի յորժամ զղջանայցէ եւ ցաւագնի չարն, ցաւագնեա եւ արտասուեա դու, թերեւս բեկեալ խոնարհի եւ ի միտ առնուցու եւ նա: Որպէս եւ հիւանդք, յորժամ բժիշկս² հաղորդեալ ի կերակուրս դեղոցն՝ եւ ինքեանք յորդորեցին: Սոյնպէս եւ աստ, յորժամ տապացեալն չարութեամբ տեսանիցէ զքեզ հառաչելով, կակղանայ, զիջանէ, քաղցրանայ եւ ի մեծ առողջութիւն գայ հոգին:

Ի փուէ եւ ի գիշերի, ասէ, ոչ դադարեցի արքատուար խրապել զիւրաքանչիւր որ (հմմտ. Ի 31):

¹ ԱԲ այսորիկ
² ԱԲ տեսանիցեն գրծիշկս] բժիշկս

Այսոքիկ թերեւս վասն մեր վայելչապէս ասացեալ եղեն. եւ թուի իսկ յատկապէս վասն վարդապետաց զու զբանս: Բայց է՛ հասարակարար եւ առ աշակերտան, քանզի զի՞նչ այլ ասէ, քան թէ այսպէս, զոր այժմ յիսս տեսանէք առնել: Ապա թէ որ ասիցէ, թէ ես ասեմ իսկ եւ աղաչեմ, եւ արտասուեմ ի տուէ եւ ի գիշերի, այլ աշակերտն ոչ հա/122ա/ւանի: Այլ վասն այսորիկ ասէ, թէ «Լկայութիւն դնեմ յաւուրս յայսմիկ, զի դու ուսանիցիս» (Ի 26), զոր եւ ինքն ասէ, թէ «Սուրբ եմ ես յարենէ ամենեցուն, զի ոչ դանդաղեցայ պարմել ձեզ զկամս Աստուծոյ» (Ի 27): Զի այս իսկ է վարդապետի, քարոզել եւ ուսուցանել, ոչ դադարել զցայդ եւ զցերեկ, իսկ յոչ հաւանիլ լսողաց զհետ գայ այն, թէ «Սուրբ եմ ես յարենէ ամենեցուն (Ի 27), զոր պարտն էր առնել՝ արարի:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Արդ, Պաւղոսի, որ գամենայն ինչ վասն փրկութեան աշակերտելոցն համբերէր, պատշաճ էր զայս ասել³, թէ «Սուրբ եմ ես յարենէ ամենեցուն»: Այլ մեք զի բիւրս⁴ գիտեմք զանձանց, զայս ոչ համարձակիմք ասել, այլ զՍոփսէսին, թէ «Ինձ բարկացաւ Տէր վասն ձեր» (Բ. Օրին. Ա. 37): Զի ահաւասիկ զաւր հանապազ պատառեալ լինիմ գոչելով. Ի բաց կացէ՛ք ի տեսարանաց, յերդնոյ, յազահելոյ, եւ ոչ լսեն, կամ ծիծաղին զմեւք⁵: Եւ հաւատացէք ինձ, զի վասն իմոյ փրկութեան թողեալ՝ զձերն ողբամ, զի զի՞նչ յոյս իցէ վարդապետի, յորժամ հաւտն ապականեալ իցէ, զիս⁶ կացցէ առաջի Աստուծոյ: Նա, թէ եւ մաքուր իցէ յարենէ ամենեցուն, այլ եւ այնպէս զանբոյժ սրտմտութիւնն⁷ կրիցէ. զի եւ հարք յաղագս մանկանց զանբժշկականն ախտացելոց՝ խոռվին եւ զկծին, թէպէտ եւ ինքեանք ոչ լինին⁸ մեղադրեալք. այսպէս ամենայն ինչ դուք իմ էք⁹: Եղիցի ձեզ ապրել, եւ ինձ հատուցանել վասն ձեր պատասխանի, զի եւ առ բազում սիրոյն, որ առ ձեզ, ոչ հոգամ, զի ի ձեռն իմ կեցէք, այլ զի կեցէք՝ ի ձեռն ում եւ իցէ:

¹ ԱԲ > է
² ԱԲ ուսուցանիցիս] ուսանիցիս
³ Բ զասել] զայս ասել
⁴ Բ բեր
⁵ Գ զմեղօք] զմեք
⁶ Բ եւ զիարդ
⁷ ԱԲ տրտմութիւն] սրտմտութիւնն
⁸ Բ լինի
⁹ ԱԲ էք իմ] իմ էք

[Գ.ԼՈՒԽ ԽԵ.]

Եւ արդ յանձն առնեմ զձեզ Աստուծոյ եւ բանի շնորհաց նորա, որ կարաւոյն է շինել եւ փալ ժառանգութիւն ընդ սուրբս ամենայն (Ի 32):

Զոր ինչ ի թուղթսն գրելով առնէր Պաւղոս, նոյնպէս եւ խորհրդակցելով զողորական յորդորումնն յաղաւթս¹ կատարէ, քանզի յոյժ երկիրդ էարկ նոցա ասելովն, թէ «Գայցն գայլք յափշտակաւոր» (Ի 29), զի մի՛ առաւել զարհուրեցուցէ զնոսա՝ ածէ ի վերայ զմխիթարութիւնն², «եւ այժմ, ասէ, որպէս եւ հանապազ, յանձն առնեմ զձեզ Աստուծոյ եւ բանի շնորհաց նորա»: Շնորհքն, ասէ, կեցուցանէ զձեզ: Ստակ յիշեցուցանէ նոցա զշնորհսն, որով հասին ազատութեան եւ կենաց. փութագոյնս այսու առնելով զնոսա իրրեւ պարտապանս, եւ հաւանեցուցանելով վստահանեալ յայն՝ որ կարաւոյն է վերստին շինել, ցուցանելով, թէ շինեալ եղեն Աստուծով: Եւ ասպ վերստին զհանդերձելոցն յոյսն յիշեցուցանէ. «Տալ ձեզ, ասէ, ժառանգութիւն ընդ սուրբս ամենայն» (Ի 32), որով եւ ուսուցանէ եւս, թէ պարտ է այնմ յուսով չարչարակից լինել սրբոցն:

Ապա դարձեալ ի յորդորումն ածէ զբանն՝ ասելով. «Արձաթոյ կամ³ ոսկոյ կամ հանդերձից ո՛չ ուրուք ի ձեռք ցանկացայ» (Ի 33): Զարմատն ամենայն չարեաց ի բաց խլէ զարծաթսիրութիւնն⁴: Եւ ոչ ասաց, թէ ո՛չ առի, այլ թէ «ո՛չ ցանկացայ» (Ի 33): Եւ ոչ ասաց⁵, թէ՛ ո՛չ ետուք, այլ թէ բնաւ իսկ «ո՛չ ցանկացայ»⁶, զի մի թուիցի ի չտալոյ նոցա զու չառնուլն: Եւ ոչ ասաց, թէ ոչ եւ միոյ իրաց ցանկացայ ի հարկաւորացն, զի մի՛ |122բ| դարձեալ համարիցին, թէ չարախաւսէ զնոցանէ: Բայց զսոյն իսկ լինի նշանակեալ ի վերայ ածելովն զայն, որ յոյժ մեծն է քան զայստսիկ չառնուլն, այսինքն՝ զայս ոմանս կերակրելն, եւ զայն յիւրական երկոց, զոր «Ղուք ինքնին զիպէք, ասէ, զի զպէս իմ եւ որոց ընդ իս էին՝ պաշտօնն ձեռքս այս, եւ զամենայն ինչ ցուցի ձեզ, զի այսպէս պարզ է վաստակել եւ դարմանել զիւանդս» (Ի 34-35): Տե՛ս զնա, զգործն ի կիր

¹ Բ յաղօթ
² ԱԲ զմխիթարութիւն
³ Բ եւ] կամ
⁴ ԱԲ զարծաթսիրութիւն
⁵ ԱԲ դարձեալ ասաց] ասաց
⁶ ԱԲ ցանկացայ

արկեալ ոչ պարզաբար, այլ բազում աշխատութեամբ, զի ոչ միայն զիմն, ասէ, եւ զորոց ընդ իսն էին զպէտան լցի:

Այսպիսի փութով վաստակէր այր՝ որ ի տուէ եւ ի զիշերի քարոզէր, վարդապետէր, ուսուցանէր՝ արտասուաւք զիւրաքանչիւր ոք խրատելով: Այլ եւ երկիրդ եւս արկանէ նոցա, «զամենայն ինչ, ասէ, ցուցի ձեզ» (Ի 35), եւ ոչ ունիք ապավինել յանգիտութիւն, զի ի ձեռն գործոց տեսէք յիս եւ ծանեալք, թէ այսպիսի աշխատութեամբ պարտ է գործել: Եւ ոչ ասաց յամենայն ընչից գերագոյն լինել եւ թափուր, զի ոչ զաւրէին առ այն. այլ զի՞նչ. ի դարման եւ յաւգուտ հասանել տկարաց, ասէ, եւ ոչ պարզաբար ամենեցուն:

Եւ քանզի եցոյց համարձակութիւն առ վիշտան, որ ի դայլոցն, զախտակցութիւն առ հիւանդան, զվարդապետութիւնն համարձակութեամբ, զխոնարհութիւն, զանստացուածութիւն, բայց այս իսկ քան զանստացուածն լինել մեծագոյն է, ի չքաւորութենէ իւրական երկաւք դարմանել զհիւանդս, քանզի առ այնոսիկ, որ ունէին ինչս, ասաց Քրիստոս, թէ «Վաճառեա զինչս քո եւ փոր աղքատաց» (Մաթ. Ժ. 21): Իսկ յորժամ աղքատ գոլով զնոյն առնիցէ, քան զամենայն այս իսկ է վերագոյն՝ յորժամ ոչ ինչ յուժեքէ առնելով եւ զայլս եւս կերակրիցէ, զի՞նչ այնմ հաւասար լինիցի: Արդ, միտ դեր առաքինութեանցն կարգի: Առաջին աստիճան է ի բաց ընկենուլ զիւրան, երկրորդ՝ ինքեամբ բաւական լինել անձին իւրում, երրորդ՝ եւ այլոց եւս մատակարարել, չորրորդ՝ քարոզողին եւ իշխանութիւնն¹ ունողին առնուլ, եւ ոչ առնուլ, որպէս զի յոյժ քան զստացուածն² դոլ սա լաւագոյն է: Այսպիսի իրաւք, ասէ, աւգնեսջիք տկարաց. ի գործոց ձեռաց, քանզի յաւտարաց³ ընչից տալ զիւրին է: Սմին վասն յաւելու. «Յիշել, ասէ, զբանն Տեսոն Յիսուսի, զոր ասաց. երանելի է մանաւանդ փալս բան զառնուլն» (Ի 35): Եւ զի մի՛ ոք կարծեսցէ զվերագոյն ասացեալն⁴ առ նոսա զբանն որպէս յինքենէ աւրէնս տալով նոցա, զոր եւ⁵ յայլում տեղուղ յասէր, թէ «Որպէս ունիք զմեզ ձեզ արինակ» (Փլպ. Գ. 17), սմին վասն զառ ի Քրիստոսէ ասացեալն երեք⁶ ի վերայ: Իսկ եթէ աւտարանիչքն զայս չգրեցին, չեն ինչ զարմանք. քանզի բազում այն

¹ ԱԲ իշխանութիւն
² Բ զամստացուածն] զստացուածն
³ Բ օտարաց
⁴ Բ ասացեալ
⁵ ԱԲ որպէս] զոր եւ
⁶ ԱԲ բեր] երեք

ինչ է, զոր թողին եւ ոչ գրեցին, որպէս եւ ասէ իսկ Յովհաննէս: Իսկ Պաւղոս համարձակ առնոյր ի վկայութիւն զասացեալսն ի Տեառնէ, զոր եւ զիտէր իսկ ի ձեռն Հոգւոյն զամենայն եղեալսն եւ զասացեալս: Կամ թերեւս ի բազմապատիկ գրելոց բանիցն այս յայտ իցէ: Եւ ոչ ասաց, թէ չար ինչ է առնուլն, այլ թէ լաւագոյն ինչ է ոչ առնո|123ա|ւլն:

Եւ քանզի աղաւթս առնէր վասն նոցա եւ ողորէր յորդորական բանիւ, ցուցանէ զնոյն եւ գործով: Եւ տես. «Զայս իբրեւ ասաց, ասէ, եղևալ ծունր առ ծովկերբն ամեներոմբ՝ եկաց յաղաթս» (Ի 36): Ոչ հարեւանցի զայս առնելով, այլ ընդերկարելով բազում զղջմամբ, եւ զայն առնէր առ ի մխիթարութիւն նոցա, նա եւ ասելն, թէ «Յանձն առնեմ զձեզ Աստուծոյ» (Ի 32), բազում մխիթարութիւն էր: «Եւ բազում լալիւն եղև ամենեցուն, եւ անկեալ զպարանոցան Պաւղոսի համբուրէին, մորմոքին մանաւանդ ի վերայ բանին, զոր ասէր, թէ ոչ եւս քեսանելոց են գերեսս նորա» (Ի 37-38): Ասաց, թէ «զայցեն զայլք» ծանուցի ի ձեզ: Ասաց, թէ մաքուր եմ ես յարենէ ամենեցուն ձեր: Բայց յաւէտ քան զամենայն այս իսկ ի տազնապի կացոյց զնոսա՝ ոչ եւս տեսանելն զնա, քանզի եւ այս իսկ առնէր զմարան դժուարին: Տես, զի այնպէս սիրէին զնա եւ այնպէս հիմնացեալք եւ հաստատեալք էին ի նա, զի ոչ տեսէին ի զթոյ նորա ժամանակաւ:

Եւ անկեալ զպարանոցաւ նորա լային, ասէ (Ի 37):

«Լալն»՝ յայտնէ զտրամադրութիւն զթոցն առ նա, եւ զհաստատուն սէրն ցուցանէ, որպէս յարտասուելն Յիսուսի ասէին՝ «Տեսէ՛ք որչափ սիրէր զՂազար», իսկ «զպարանոցան անկանելն»՝ իբրու թէ զյետին զուգախառն միաւորութիւն հրաժարական ողջունին խանդադատելով փարել զնովաւ, եւ ի բազում հրապարակաբանութենէն առաւել առնլով զսէրն եւ զփափաք նորա: Զի թէ մեք ըստ ժամանակի ինչ ի միմեանց մեկնելով հեծեմք եւ յողոց հանեմք եւ մանաւանդ զիտելով, թէ դարձեալ ընկալցուք զմիմեանս, որչափ նորա զվերջինն ի միմեանց անջատելով. եւ կարծեմ իսկ, թէ Պաւղոս ուժգին լացեալ լինէր: «Եւ յուղարկեցին զնա ի նաւ անդր» (Ի 38): Ի ծովկերբին ի բաց կալովն ցուցանէին զբռնադատութիւն զթոյն եւ զիրացն անհնարութիւն, իբրու բռնի ի նմանէ մնալով, եւ յոյժ վայելչապէս, զի ի ծովն մտանել նոցա չէր հնար:

Եւ իբրեւ եղև մեզ, ասէ, ելանել եւ մեկնել ի նոցանէ, հանդէպ գնացեալ եկաք ի Կով, եւ ի վաղիւ անդր ի Հոռոզն, եւ անդի¹ ի Պապարա, եւ զտաք նաւ մի, զի երթայր ի Փիւնիկէ, ելեալ ի նա գնացաք, եւ յայտ եղևալ Կիպրեայ, թողեալ զնա ի ձախակողմն, նաւեցաք յԱսորիս եւ իջաք ի Տիրոս, քանզի անդ էր նաւն թափելոց զրեոհնան, եւ գրեալ զաշակերտսն կացաք անդ զաւուրս եւթն, որք ասէին ցՊաւղոս ի ձեռն Հոգւոյն՝ մի՛ ելանել յերուսաղէմ² (ԻԱ. 1-4):

Զի՞նչ այն, թէ «հանդէպ գնացեալ եկաք ի Կով», փոխո՞նակ ասելոյ, թէ՛ ոչ պատ առնլով եկաք եւ ոչ դեգերեցաք յայլ տեղիս, եւ ապա եկաք ի Հոռոզն եւ անտի ի Պատարա: Տես զնա յոյժ փութացեալ եւ գտեալ նաւ մի, զի երթայր ի Փիւնիկէ, թերեւս զի, յորում էինն՝ գտելի առնոյր անդէն ի Պատարա: Սմին վասն յայլ նաւ փութադրեալ լինէին. եւ ոչ գտանելով նաւ ի Կեսարիա զնալով, յոր փութայր, այլ ի Փիւնիկէ եւ ի Կիպրոս եւ յԱսորիս: Իսկ թողուլն զԿիպրոս ի ձ|123բ|ախակողմն³ ոչ վայրապար է ասացեալ, այլ յայտ առնելով, թէ եւ ոչ հուպ լինել կամէր յԱսորիս այնպէս փութայր: Ապա կացեալ ի Տիրոս զաւուրս⁴ եւթն առ եղբարսն, զի այնուհետեւ յորժամ հուպ եղեն յերուսաղէմ, ոչ պնդաբար ընթանայր. «Որք ասէին ցՊաւղոս ի ձեռն Հոգւոյն՝ մի՛ կանել յերուսաղէմ» (ԻԱ. 4): Արդ, մարգարէացան եւ նորա յաղագս նեղութեան նորա եւ չարչարանաց. եւ այս ի Հոգւոյն տնարինեալ եղև ասել ի ձեռն նոցա, զի մի՛ վայրապար կարծիցեն ասել Պաւղոսի զայնոսիկ իբրու բարուրք եւ յարինուած բանի համարելով:

Եւ իբրեւ եղև մեզ կարարել⁵ զաւուրսն, ելեալ⁶ գնացաք (ԻԱ. 5):

Տես զՊաւղոս երբեմն հաւանեալ, յորժամ Հոգին ոչ խափանէր, զի յորժամ ասացին «Մի՛ փար զանձն քո ի թեսփրոնն⁷» (ԺՁ. 31), ոչ ետ, բազում անգամ արտաքս հանին զնա եւ հաւանեցաւ. եւ դարձեալ ի ձեռն պատուհանի իջեալ վանդակաւ փախչէր: Իսկ յորժամ բա-

¹ ԱՐ անտի
² Ա գերուսաղէմէ, Բ յերուսաղէմէ
³ Բ ձախակողմ
⁴ Բ աւուրս
⁵ Բ կատարեալ
⁶ Բ եղևալ
⁷ ԱՐ թեսփրոնն

զուճք աղաչէին զնա այնորիկ, որք ի Տիւրոս եւ ի Կեսարիա եւ կապելով եւս բիւր դժուարինս նմա կրել յԵրուսաղէմ, նախ ասէին, եւ յանձն ոչ առնոյր. եւ մանաւանդ ոչ զդժուարինսն յանձանց ինչ ասէին, այլ զոր ինչ Հոգին ասէր յառաջագոյն: Արդ, եթէ Հոգին հրամայէր, ասեն՝ նա ընդէ՞ր հակառակէր: Քանզի եւ ինքն եւս ի ձեռն Հոգւոյն գիտէր զամենայն: Իսկ նորա ոչ յոր ինչ Հոգին յորդորէր զայն առնէին, այլ լոկ զդժուարինսն նմա ասէին, եւ եթէ յԵրուսաղէմ ելանել ոչ է պարտ: Իսկ հոգին զնա փութացուցանէր եւ կանխաւ նոցա յայտ առնէր զլինելոցն, զի մի՛ անգիտութեամբ զնա ի փորձութիւնս անկեալ համարեացին:

Յնուարկեալ գմեզ, ասէ, ամենեցուն հանդերձ կանամբք եւ որդուովք մինչեւ արքարոյ քաղաքին (ԻԱ. 5):

Տե՛ս ս՛րջափ էր անձկալի սէր նորա առ նոսա եւ մխիթարութիւնն¹: «Եղեալ ծուր առ ծովեզերն՝ կացար յաղալթս եւ Իրաթարեցար ի միմեանց, եւ էլար ի նաւ, եւ նորա դարձան յիրաքանջիւր փելիս, եւ մեր գնան առ խթեալ² ի Տիւրոս՝ հասար ի Պարոմիդա» (ԻԱ. 5-7): Ջի՞նչ է «առ խթելն³», յայնքն՝ զնաւարկութիւնն⁴ ճեպելով⁵, վճարելով ի Տիւրոսէ հասար ի Պարոմիդա, այլ ստուգարանաւրէն յեղանակաւ «առ»՝ նախդիր, իսկ «խթեալ՝ գնան»՝ որ խթանաւ ինչ զգրաստ ընդոստուցանելով առ ճէպիութեան⁷, զի վաղ իսկ ցուցանէ հասեալ ի Պարոմիդա:

Եւ ողջոյն փութեալ, ասէ, եղբարց՝ եղար առ նոսա ար մի, եւ վազիւ անդր եկար ի Կեսարիա, եւ մտնել յապարանսն Փիլիպոսի աւերարանչի՝ որ էր մի յեթանց անփի, ագար առ նմա: Նորա էին դստերք չորք կոյսք եւ մարգարէք (ԻԱ. 7-9):

Եւ զի թէպէտ եւ մարգարէք էին, այլ ոչ սոքա նախ ասացին Պաւլոսի մինչեւ եկն Ագարոս: «Եւ ի լինելն մեր անդ աուրս բազումս» (ԻԱ. 10): Արդ, ի Պարոմիդա մնաց աւր մի, եւ ի Կեսարիա յուղիւ կայր: «Էջ ոմն ի Քրէաստանէ մարգարէ անուն Ագարոս, եւ եկեալ առ մեզ՝ առեալ զգաւրին Պաւլոսի կապեաց զոքս եւ զձեռս իւր եւ ատ. Ա/124ա/յապէս ատ Նոգին

¹ Աբ մխիթարութիւն
² Աբ խեթեալ
³ Աբ խեթելն
⁴ Աբ նաւարկութիւն
⁵ Աբ ճեպով] ճեպելով
⁶ Աբ խեթեալ
⁷ Աբ ճեպիութիւն

Սուրբ, գայրն, գորոյ¹ գաւրիս այս է, այսպէս կապեցն յԵրուսաղէմ հրեայքն եւ մարեցեցն ի ձեռն² հեթանոսաց» (ԻԱ. 10-11): Որ կանխաւ վասն սովոյն ազդեաց, նա ասէ զայսուսիկ: Եւ տես, զոր ինչ մարգարէքն առնէին աչաց տեսութեամբ զլինելոցն պատկերագրելով, յորժամ յաղագս գերութեանն³ խաւսէին, որպէս Եսայի եւ Եզեկիէլ, զնոյն եւ սա արար: Նա եւ, որ դժուարինն⁴ էր՝ յաւել, թէ «Ի ձեռն⁵ հեթանոսաց մարեցեցն» (ԻԱ. 11): Եւ ոչ ասաց, թէ՛ զՊաւլոս կապեցն, զի մի՛ թուեսցի պայմանաւ ասել, այլ թէ՛ «Զայրն, որոյ գոքիս այս է» (ԻԱ. 11), ապա ուրեմն եւ գաւտի ունէր:

Իբրև լուրք գայս, աղաչեաք⁶ մեր եւ որ ի փելուջն էին, չելանել յԵրուսաղէմ (ԻԱ. 12):

Եւ վասն զի ո՛չ կարէին հաւանեցուցանել զնա, վասն այնորիկ եւ զլալ հարկանէին, զի գէթ այնու ածցեն զնա ի հաւանութիւն: «Յայնժամ պարասխանի եր Պաւլոս. Ջի՞նչ գործք, զի՛ լայր⁷ եւ ճմլեցուցաներ զիմ սիրտս, քանզի ես ոչ միայն կապելոյ, այլ եւ մեռանելոյ յԵրուսաղէմ պարասպ եմ վասն անուան Տեսոն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի» (ԻԱ. 13-14): Տեսանե՞ր զի սովոյթն. զի մի՛ լուեալ կարծիցես ի հարկէ գոլ, զոր ասէրն⁸, թէ «Կապեալ Նոգումն երթամ յԵրուսաղէմ» (Ի 22), այլ եւ ոչ անգիտութեամբ ի վիշտս անկեալ համարիցիս զնա, վասն այնորիկ նախ ասացեալ եղեն այնորիկ: «Ջի՞, ասէ, լայր եւ ճմլք զսիրտ իմ» (ԻԱ. 13): Ոչ ինչ գորովագուծ սէր քան զայս է տեսանել: Տեսանէր զնոսա արտասուեալ, եւ ցաւագին վշտաւք լինէր վասն նոցա, այն որ ոչ ախտանայր յիւր փորձութիւնսն: Յիս, ասէ, անիրաւիք զայդ առնելով, զի ես ընդ չարչարանս ուրախ եմ եւ խնդամ եւ ոչ վշտանամ, ի վերայ ձեր, ասէ, լամ եւ ոչ ի չարչարանս իմ, վասն որոյ եւ կամաւք մեռանել յաւժար եմ: Իբրև տեսին, թէ ոչ խոնարհի յայն, ապա հանդարտեցին, յորժամ ասաց, թէ՛ «ճմլք զսիրտ իմ» (ԻԱ. 13): «Եւ ի չանսայն նորա լոցար եւ ասեմք. Տեսոն կամք լիցին» (ԻԱ. 14): Տեսանե՞ր զիմաստասիրութիւն մեծ, տեսանե՞ր զգորովագուծ սէրն. զամենայն ինչ յԱստուած

¹ Բ որոյ
² Աբ ի ձեռս
³ Աբ գերութեան
⁴ Աբ դժուարին
⁵ Բ ի ձեռս
⁶ Բ աղաչեաք
⁷ Աբ լայր
⁸ Բ ասերն

ապաստան առնէին, զի նորա կամաւք մնասցէ¹ նա² ի մահուանէ. զի ծանեան այնուհետեւ ի նմանէ գոլ զայն³:

Եւ յեփ աուրքն այնոցիկ հանդերձեալ ելանեաք⁴ յերուսաղէմ (ԻԱ. 15):

Զի՞նչ է «հանդերձեալն»: Այսինքն՝ զիրս ճանապարհորդութեանն եւ զպէտս առեալք: «Եկին ընդ մեզ եւ յաշակերպաց անփի կեսարացոց⁵» (ԻԱ. 16): Սոցա զկնի Պաւղոսի ելանելն զՋերմեռանդ⁶ գուլթն առ Պաւղոս եւ զբազում յաւթարութիւնն⁷ ցուցանէ: «Եւ փանելին զմեզ առ որում վանս ունելոց էաք՝ Մնասոսի ումեմն կիպրացոյ⁸ առաջին աշակերպի» (ԻԱ. 16): Իսկ ընդէ՞ր առ Մնասոսի ունէին վանս եւ ոչ յեկեղեցւոջն, քանզի այնպէս ոչ կամէին ծանրանալ եկեղեցւոյն, այլոյ ումեմն գոլով հիւրընկալ նոցա ասպնջականութեամբ, այլ եւ ոչ զարժանս ինչ հիւրոյթս պահանջէին: Իսկ յորժամ յաղագս ականդութեանցն ելանէին, յեկեղեցւոջն իջաւանէին, իսկ այժմ առ⁹ աշակերտի ումեմն առաջնոյ: Յուցանէ այնուհետեւ բազում ժամանակս քարոզութեանն¹⁰, ուստի եւ թուի ինձ զհետ բազում ամաց լինել |124բ| այժմ զալուստն¹¹ նորա յերուսաղէմ¹²:

Եւ ի մփանելն մեր յերուսաղէմ, խնդութեամբ ընկալան զմեզ եղարարք (ԻԱ. 17):

Վայելչապէս. զի տակաւին խաղաղութեամբ լինէին իրքն, եւ իրողութիւնք նորա առ հրեայսն ոչ այնպէս մարտնչելով էր: Բայց տե՛ս ըստ կարգի զաւուրսն զամենայն: Յետ բաղարջակերացն նաւեալ ի Փիլիպպէէ ի Տրովադա եկին զկնի հինգ աւուր, եւ անդ արաբին աւուրս եւթն, որ միահամուռ լինի երկոտասան, ապա թասոն¹³

¹ ԱԲ մնասցեն
² ԱԲ > նա
³ ԱԲ > զայն
⁴ ԱԲ ելանեաք
⁵ Բ ի կեսարացոց
⁶ ԱԲ զջերմեռանդն
⁷ ԱԲ յօժարութիւն
⁸ ԱԲ կիպրացոյ
⁹ ԱԲ > առ
¹⁰ ԱԲ քարոզութեան
¹¹ ԱԲ զալուստ
¹² ԱԲ > յերուսաղէմ
¹³ ԱԲ յասոն] թասոն

եւ ի Միլիտինէ¹ եւ ի Տրոգիլոն² եւ հանդէպ Քիւսյնի եւ ի Սամոս եւ ի Մելիտոն, որ լինի աւուրք տասն եւ ութ³: Եւ ի տեղւոջն, ուր խաւսեցաւ ընդ երիցունսն հինգ աւուր, որ լինի քսաներորդ երրորդ: Ապա անտի ի Կոլ եւ ի Հոտոն եւ ի Պատարա, որ լինի քսան եւ վեց, եւ ի Տիւրոս աւուրս եւթն, եւ ի Պողոմիդա աւուր մի, միանգամայն մինչեւ ի Կեսարիա բուանդակին աւուրք⁴ երեսուն եւ չորք, եւ անդ կացեալ զաւուրս բազումս, այնուհետեւ անդուստ ի վերա ածէ զնոսս մարգարէն Ագարոս, եւ այնպէս պենտեկոստէն լցեալ լինէր, զոր եւ անդ յերուսաղէմ զայն առնէին, որում եւ ըզձայր Պաւղոս զաւրն պենտակոստէ առնել յերուսաղէմ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Արդ, Պաւղոս հիւրընկալէին յայնժամ: Այլ թերեւս ասիցէ որ ի ձէնջ, թէ եւ ինձ տայր որ զՊաւղոս հիւրընկալել, բազում յաւթարութեամբ ընդունէի⁵: Ասեմ՝ թէ ահա՞ թէ ահա՞ զտէրն Պաւղոսի ունիս հիւրընկալի եւ ո՛չ ակորժես. «Զի որ ընդունի զմի որ ի փոքրկանցս⁷, ասէ, զիս ընդունի»: Տե՛ս, զի որչափ փոքր իցէ եղբայրն, Քրիստոս մանաւանդ ի ձեռն նորա կերակրի: Զի որ զմեծն ընդունի, բազում անգամ եւ սնափառութեամբ առնէ, իսկ որ զփոքրն, մաքրապէս վասն Քրիստոսի է, եւ որ զՔրիստոս ընդունի⁸, զվարձս զՔրիստոս հիւրընկալողի առցէ: Եւ ոչ ընդունողն՝ զպատուհասս, արդ ինքն է պատուեալն եւ ի ձեռն փոքունց եւ անարգեալն: Փութասցուք ընդունել զնա, զի ընկալցի զմեզ յարքայութեան իւրում, տացուք նմա հաց, զի տացէ մեզ արքայութիւն, տեսցուք զնա կապեալ, զի տեսցէ զմեզ լուծեալ, փութասցուք ընդ առաջ աւտարացն ըստ աւրինակին Աբրահամու, զի նորին արժանասցուք վարձուց:

[ԳԼՈՒԻՆ ԽԶ.]

Ի վաղիս անդր եմուր Պաւղոս ընդ մեզ առ Յակոբոս⁹, եւ եկին

¹ ԱԲ միտիլինէ
² ԱԲ խորոգիլոն] Տրոգիլոն
³ ԱԲ > որ լինի աւուրք տասն եւ ութ
⁴ ԱԲ աւուրքք
⁵ Ա ընդունէին
⁶ ԱԲ ահ] ահա
⁷ Բ փոքրկանցս
⁸ Բ > ընդունի
⁹ ԱԲ յակովբոս

ամենայն երիցունքն, եւ ողջոյն փուեալ նոցա պապմէր մի ըսպ միոջէ, զոր արար Աստուած ի հեթանոսս ի ձեռն պաշարաման նորա (ԻԱ. 18-19):

Այս Յակոբոս¹ առաջին եպիսկոպոս էր յԵրուսաղէմ, եւ յառաջ իսկ քան զայս Պաւղոս առ սա լինէր առաքեալ յԱնտիոքայ Ասոր-ւոց. եւ այժմ նախ առ սա մտանէ տալ ողջոյն եւ լսել զամենայն ինչ ի նմանէ եւ պատմել, զոր ինչ ինքն արար: Սա էր եղբայր Տեառն այր մեծ եւ սքանչելի, եւ առ Հրեայսն իսկ զարմանալի երեւեալ: «Եմուք, ասէ, առ նա մեր հանդերձ»: Տե՛ս ձեւ աւրինակի առանց մեծամտու-թեան: Եկին եւ այլքն, յորժամ լուան: Դարձեալ նոցա զիրան Հեթա-նոսաց պատմէ, ոչ սնափառելով, քաւ լիցի, այլ զԱստուծոյ մար-դասիրութիւնն² ցուցանելով եւ զնոսա բազում խնդութեամբ լնլով:

/125ա/ Եւ նոցա լուեալ փառաւոր առնէին զԱստուած (ԻԱ. 20):

Ո՛չ զնա գովէին եւ սքանչանային, զի եւ ո՛չ նա այնպիսի ձեւով պատմէր, որպէս թէ յինքն վերաբերեալ զամենայն ինչ: «Եւ ասն ցն³. Տեսանե՛ս, եղբայր, թէ քանի թիւրք են հաւաքացելոց հրէից, եւ ամենեքեանքն նախանձաւորք արինացն են: Բայց իրազեկ եղեն վասն քո, թէ՛ ապստամբու-թին ուսուցանես ի Մովսիսէ, որոց ի հեթանոսս հրեայք են, ասնս մի՛ թլփարել նոցա զորդիս եւ մի՛ ըսպ կրաւնիցն գեալ» (ԻԱ. 20-21): Տե՛ս զսոսա, թէ որ-չափ զարհուրանաւք եւ երկիւղիւ խաւսին վասն նոցա: Հայեա՛ եւ զայն, զի ոչ որպէս եպիսկոպոս հակառակելով ընդդէմ նորա զրու-ցատրէ, այլ զնա ինքն առնուն կցորդ կամացն, որպէս թէ վաղվա-ղակի առաջաբանութիւն⁴ պատասխանատրելով՝ եթէ եւ մեք զսոյն, զոր առնեն, ո՛չ ախորժեաք⁵: Տեսանե՛ս զիրացն հարկ եւ զկարիս պիտոյիցն վասն հրէից: Որքան բեւրք են, ասէ⁶, հրէից հաւատացե-լոց եւ ի՛ միաւսին եկելոց: Եւ զայս խոնարհութեամբ, զի ոչ ասաց⁸ տե՛ս ո՛րքան բեւրս⁹ դարձուցեալ ածաք ի հաւատոս, այլ թէ «նն», եւ սորա ամենեքեան նախանձաւորք աւրինացն են: Կրկին պատճառք,

¹ ԱԲ յակովբոս
² ԱԲ մարդասիրութիւն
³ Բ զնա
⁴ Բ առաջաբանիւն] առաջաբանութիւն
⁵ ԱԲ ախորժեաք
⁶ ԱԲ ասնս
⁷ Բ > ի
⁸ Ա ասաց, թէ
⁹ Ա թիւս] թելուս

եւ բազմութիւնն¹ եւ կամքն, զի թէ սակաւք էին, եւ արհամարհել հասանէր զնոցին խնդիրն, եւ այն իսկ ծանր էր, թող թէ բազումք եւ ամենեքեան վրէժխնդիրք ի կողմ աւրինացն: Ապա եւ երրորդ պատ-ճառ. «Ամբաստան եղեն վասն քո» (ԻԱ. 21), ասէ: Եւ ոչ ասաց, թէ լուան, այլ թէ այսպէս իրացն հաւատացին եւ ուսան, մինչեւ տրտնջեցին² եւս վասն քո, թէ ապստամբութիւն ուսուցանես յաւրինացն եւ ի Մովսիսէ³:

Արդ, զի՞նչ լինիցի, ասէ (ԻԱ. 22):

Պարտ է այսուհետեւ զբազմութեանն⁴ ի միասին ժողովել վասն քո: «Արդ, զայս արայ⁵, զոր ասեմք քեզ» (ԻԱ. 23), այսինքն՝ իբրեւ խորհր-դակցելով եւ ոչ հրամայելով: Եւ զի՞նչ արդեւք այն իցէ: «Են, ասէ, ի մեզ արք չորք ուխտադիրք յանձինս իւրեանց, գնոսա առեալ սրբեցիս ընդ նոսա, եւ ծախես ինչս⁶ ինչ ի նոսա» (ԻԱ. 23-24): Այսինքն ի քո կողմանէ զաւրի-նացն արարեալ միաբանեցիս ընդ նոսա, զի գերծցեն զգլուխսն: Քանզի այսպէս աւրէնքն հրաման⁷ տային զկնի ուխտին կատարման գերծուլ, զի եւ այն իսկ է ուխտաւորացն առանձին յուխտին գողով⁸ թողուլ զհերսն:

Եւ զփրասցեն, ասէ, ամենեքեան, թէ որոց իրազեկն եղեն զքէն՝ ոչ ինչ է, այլ միաբանիս եւ դու պահել զարեւանս (ԻԱ. 24):

Զի լինիցի գործով առնել զպատասխանին եւ ոչ բանիւ. որով ծա-նիցեն, թէ ոչ ինչ է, զոր զքէն⁹ լուան, եւ առաւելութեամբ դու իսկ պահես զաւրէնսն: Զի ոչ այս միայն էր փութալի, այսինքն՝ ոչ ու-սուցանել զայս ոչ պահել, այլ զի եւ ինքն եւս պահեացէ զաւրէնսն: Եւ զիա՞րդ ասէ, թէ հեթանոսք իմացին, զոր առնեմն¹⁰, եւ գործովս իմով այսու վնասեցի՞ց զնոսա: Ոչ, ասէ, զի յորժամ եւ մեք իսկ հրէից վարդապետքս գրեցաք առ նոսա մի՛ ինչ զաւրինացն փոյթ առնել բաց ի սակաւուց, ապա եւ վասն քո ոչինչ վասն այսր ածեն

¹ ԱԲ բազմութիւն
² Բ տրտնջեցին
³ ԱԲ ի Մովսիսէ
⁴ ԱԲ զբազմութեան
⁵ ԱԲ արա
⁶ Բ ինչ
⁷ ԱԲ հրամանք
⁸ Բ գողովն
⁹ Բ ի քէն] զքէն
¹⁰ ԱԲ առնեն

զմտաւ: Սմին վասն յաւելու եւ ասէ. «Բայց վասն հաւ/125բ/ապացելոցն հեթանոսաց մեր առաքեցաք որպէս եւ ընտրեցաք եւ մի՛ ինչ այնպիսի պահել նոցա. բայց զգուշանալ նոցա ի կոոց զոհելոյ եւ յարենն եւ ի հեղձուցելոյ եւ ի պոռնկութենէ»: (ԻԱ. 25): Աստանաւր պատկառեցուցանելով իմն ասէ. որպէս մեք նոցա հրամայեցաք, եւ մանաւանդ հրէից քարոզք¹ մեք, զործակից լեր մեզ եւ դու ինքն յայտոսիկ:

Մի՛տ դիր, թէ որպիսի իրաւք հաւանեցուցանէին զՊաւղոս ցուցանելով, թէ այն տնաւրէնութիւն եւ զիջանել էր, եւ ոչ հատուած քարոզութեանն, ուր եւ նոքա իսկ աւրէնսդիրք խափանման նորա լինէին առ հեթանոսս: Տե՛ս եւ զՊաւղոսի հեզուլթիւնն²: Ոչ ասաց, թէ՛ կարող եմ եւ զՏիմոթէոս ածել վկայ, զոր թլփատեցին, եւ առաւել հնար է ինձ հաւանեցուցանել զնոսա բանիւ, այլ հաւանեցաւ նոցա, եւ զամենայն, զոր ասացին³ արար: Եւ այն ամենայն յոյժ պատշաճի եղև. զի ոչ էր հաւասար՝ բանիւ պատասխանի առնել, նա զի եւ ոչ միոյ ուրուք էր գիտելի իրքն Տիմոթեայ, եւ ինչս ծախել եւ դործով զկատարումն աւրինացն ցուցանել. զի այս իսկ անկասկած ի Պաւղոսէ առնէր զամենեսեան:

Այլ եւ ոչ ասաց դարձեալ թէ զի՞նչ է, զոր ասէքդ, ո՞չ է պարտ, զոր հեթանոսս⁴ են հաւատացեալք՝ ուսուցանել ոչ թլփատել, եւ ո՞չ շատ է աստանաւր զնոյնս ոչ քարոզել: Այլ զոր ասէին՝ յանձն առնոյր, զոր եւ զրէր իսկ այլուր, թէ «Եղէ ընդ հրեայսն ի ներքոյ արիւնաց⁵, զի գորս ընդ արիւնարն⁶ իցեն՝ շահեցայց» (Ա. Կրկն. Թ. 21): Արդ, տե՛ս զինչ ասէին. պարտ է քեզ, ասեն, բազում ինչ առնել, զի հաւանեցին նոքա՝ թէ եւ դու իսկ զաւրէնսն պահես. մի՛⁷ ինչ յայտմանէ երկիցեն⁸, քանզի զիջութիւն է իրողութիւնս: Եւ ոչ յառաջագոյն յայն իրս յորդորեսցին զնա, մինչեւ չեւ⁹ նախ ասացեալ էր զտնաւրէնութիւն բանին եւ զշահ, ցուցանելով եւ առաջի դնելով զբազմութիւնն¹⁰, որ յերուսաղէմ էր, զի եւ այն իսկ առնէր Պաւղոսի հան-

¹ ԱԲ գոլով քարոզք
² ԱԲ հեզուլթիւն
³ ԱԲ ասացին նոցա
⁴ Բ ի հեթանոսս
⁵ Բ օրինացն
⁶ Բ օրինօքն
⁷ Ա եւ մի
⁸ ԱԲ երկիցես
⁹ Բ > չեւ
¹⁰ ԱԲ զբազմութիւն

դուրժել¹ այնպիսի իրաց, զոր ասէին, եւ ոչ ընդդէմ յառնել նոցին կամացն: Արդ, արա, ասեն, զոր ասեմք քեզ՝ միայն աստանաւր, զի արտաքոյ երուսաղէմի ոչ է պատշաճ զայտոսիկ առնել քեզ:

Յայնժամ Պաւղոսի առեալ զարսն՝ ի վաղիւ անդր ընդ նոսա սրբեալ եմուք ի փաճարն յայտ առնել զկատարումն աուրոց սրբութեան մինչեւ մարեաւ ի վերայ իւրաքանչիւր ուրուք ի նոցանէ պապարագ (ԻԱ. 26):

Եւ արդ քանզի վայել էր նոցա ըստ աւրինացն, զաւուրս ոմանս ընդ ի տաճարին զեզեբիլ, այլ նա ոչ վերստին սկիզբն առնէր աւուրց, զի յորժամ իրքն տնաւրէնութիւն էր, ոչ ինչ պիտոյանայր այնպիսի ինչ իրաց, այլ ի վաղիւ անդր իսկ եւ իսկ առեալ զարսն՝ ընդ նոսա սրբեալ եմուք ի տաճարն, յայտ առնելով, այսինքն՝ խոստովանել զկատարումն աւուրցն սրբութեան: Զի ինքն էր, որ յայտնի առնէր զանձն իւր զիջանելով ըստ աւրինացն, ըստ որում Պետրոս յամբաստանելն ոչ լուեաց, պարզաբար հաստատելով զիւրն աւանդութիւն, այլ զիջեալ |126ա| ընդ նոսա արար պատասխանի, թէ «Ես ոչ կամի, եւ հոգին կամեցաւ»: Եւ զոր ինչ սա աստանաւր արար, զնոյն եւ Պետրոս յառաջագոյն. իսկ հրեայքն նոյնպէս եւ առ նմա զշարէին:

Եւ իբրեւ մերձ էին եւթն աուրքն ի կապարել, փնտեալ զնա ի փաճարն ասիացուց հրէիցն, ընդ որս մանաւանդ յերկար ժամանակս շրջեալ եղև Պաւղոս: Զեղոյին զնովա զամենայն ամրոխն, եւ արկեալ ի նա ձեռս՝ աղաղակէին. Արք իսրայելացիք, ազնեցէք: Այս այր է, որ հակառակ ժողովրդեանն² եւ արիւնացն ամենեցուն ամենայն ուրեք ուսուցանէ, մինչեւ հեթանոսս եւս եմոյժ ի փաճարս եւ պղծեաց զսուրբ փնտիս: Քանզի էր յառաջագոյն փնտեալ զՏրոփիմոս զեփեսացի ի քաղաքի անդ ընդ նմա, զոր կարծէին, թէ ի փաճար անդր եմոյժ Պաւղոս (ԻԱ. 27-29):

Տե՛ս աստ յոյժ տնաւրէնութիւն եղեալ զիրսն: Զի յետ հաւանելոյ հրէիցն հաւատացելոց վասն կարծեացն զՊաւղոսէ ոչ ինչ գոլ յայնժամ, ապա³ անհաւատքն ի վերայ հասեալ եղեն, զի մի՛ եւ սոքա հաւատացեալք⁴ ընդ նոսին լիցին միարանեալ ի չարչարել զՊաւղոս:

¹ Բ հանդուրժեալ
² ԱԲ ժողովրդեանն
³ ԱԲ > ապա
⁴ Բ հաւատացեալքս

Եւ զիտեա զխոռվարար բարս նոցա ամենայն ուրեք, եւ թէ որպէս վայրապար աղաղակէին ի միջի կալով առ ի զարթուցանել զցասուամն ամենեցուն: «Արք իսրայելացիք, ազնեցեք» (ԻԱ. 28) ասեն, որպէս ումեմն զժուարակալի եւ անըմբռնելոյ անկանելով ի ձեռս նոցա: Եւ ոչ այնու միայն, թէ «Նակառակ ժողովրդեանն ամենայն ուրեք ուսուցանել» (ԻԱ. 28) մեծ առնէին զչարութիւնն¹, այլ որ ինչ մանաւանդ զարհուրեցուցանէր զնոսա եւ առաւել ի բարկութիւն անձէր՝ տաճարն եւ աւրէնքն, զայն ի մէջ բերէին. զոր եւ վասն Ստեփանոսի ասէին: «Նեթանոսս, ասեն, եմոյժ ի քանարն եւ պոծեաց զտորք քեզիս» (ԻԱ. 28): Եւ զի մանաւանդ յաւուրսն Քրիստոսի իսկ ելին ոմանք անդ², զի երկիր պագանիցեն, եւ ոչ ինչ այնպէս զչարէին, քանզի այնոքիկ, որ յաւժարէին արդեւք ի հեթանոսաց երկիր պագանել ի տաճարին, ոչ եւս աւրինաց կարաւտանային եւ ոչ դատաստանաց: Հայեաց եւ ընդ Պաւղոս ոչ եւ մի ինչ ամբաստան եղեալ զառաքելոցն, թէ նոքա նախ եղեն պատճառ այսպիսի վշտացա:

Շարժեցաւ, ասէ, քաղաքն ամենայն, եւ կուրեցաւ ժողովուրդն, եւ առեալ զՊաւղոս ձգէին արտաքոյ քանարին, եւ փակեցան դրունքն, եւ խնդրէին սպանանել³ զնա (ԻԱ. 30-31):

Վասն այսորիկ ձգէին զնա արտաքս, զի փութով կամէին սպանանել⁴ զնա, եւ ոչ յոլովագոյն ներողութեամբ առնել զայն: Եւ հարկանէին զնա անդադար: Իսկ նա յայնժամ ոչ ինչ տայր պատասխանի, զի թերեւս ոչ լսէին նմա ի խիստ դառնութենէն որպէս ի չար զիւէ իմն շարժեալք. բայց յետոյ յոյժ իրաւապէս առնէր զպատասխանին:

Եհաս զրոյցն ի հազարապետ գնդին՝ եթէ խռովեալ է ամենայն Երուսաղէմ, որոյ անդէն առեալ զաւրականսն եւ հարիւրապետս դիմեաց ի վերայ նոցա: Եւ նոցա քեսեալ զհազարապետն եւ զգաւրականսն՝ դադարեցին ի հարկանելոյ զՊաւղոս: Յայնժամ մարտեցաւ հազարապետն կալա զնա եւ հրամայեաց կապել կրկին շղթայիւք (ԻԱ. 31-33):

[126բ] Որպէս թէ այնու մխիթարել զնոսա եւ ցածուցանելով զսրտմտութիւն ամբոխին, այլ եւ զիտել կամելով զստոյգն: «Նարցա-

¹ ԱՐ գչարութիւն
² Ա անդ ի հեթանոսաց, Բ անտ ի հեթանոսաց] անդ
³ ԱՐ սպանել
⁴ Բ սպանել

նէր, թէ ո՞վ իցէ եւ զի՞նչ իցէ արարեալ. այլք այլ իմն աղաղակէին զնմանէ յամբոխին» (ԻԱ. 33): Յայտ է, անկարգ բազմութիւն¹ խռովութեամբ² լցեալք ոչ ակն ածէին զանդէպսն եւ զանիրաւսն ժայթքել:

Իբրեւ ոչ կարաց գիտել զպոյոյգն վասն ամբոխին (ԻԱ. 34):

յայտ է վասն աննմանսն միմեանց ամբաստանելոյն զնմանէ ժխորելոցն: «Նրամայեաց անձի գնա ի բանակն: Իբրեւ եհաս յասփիճանսն³, դէպ եղիւ բառեալ քերել զնա զաւրականացն⁴ վերամբարձ, յայր է վասն բոնութեան ամբոխին, քանզի զհեք երթայր բազմութիւն ժողովրդեանն եւ ասէին. Բարձ զդա» (ԻԱ. 34-36): Զի՞նչ է «բարձ զդա», այսինքն՝ որպէս եւ առ մեզ ասի, թէ ըստ սովորութեան հռովմայեցւոց ի պատուհաս տանջանաց արկ զդա, կամ թէ սպան իսկ. զի զահի հարեալ էին եւ երկնչէին, զի մի փախիցէ:

Մինչդեռ մտնանելոց էր Պաւղոս ի բանակն, այսինքն՝ ուր դատողական կայանքն էր, ասէ ցհազարապետն. Եթէ արժա՞ն իցէ ինձ խաւսել ընդ քեզ (ԻԱ. 37):

Յորժամ առ աստիճանսն եհաս բերեալ, թերեւս զի չէին այնուհետեւ ամբոխն ձեռնհաս ի նա, յայնժամ աղաչեաց զհազարապետն խաւսել ինչ եւ պատասխանի տալ ժողովրդեանն: Բայց տն՝ սրբալիսի հեղութեամբ եւ հանդարտապէս խաւսի. «Եթէ արժա՞ն իցէ ինձ խաւսել» (ԻԱ. 37), ասէ: «Եւ նա ասէ. Յունարէն գիտե՞ս. մի՞ արդեւք դու իցես եգիպտացին՝ որ յառջ քան զայս աուրս ապստամբեցուցեր⁵ եւ հաներ յանապափն չորս հազարս արս սիկարեանս⁶» (ԻԱ. 37-38): Զկարծիս անաւրինացն հազարապետն ի մէջ բերեալ հարցանէր, մի՞ արդեւք սա՞ նա իցէ: Զի էր նա այր ոմն պատրիչ եւ խաբեբայ, յանդուգն, չարազորձ եւ ապստամբեցուցիչ⁷: Քանզի կարծեաց բանասարկուն թաքուցանել ի ձեռն նոցա զճշմարտութիւնն⁸ եւ հաղորդս առնել նոցա ամբաստանութեանն⁹ զՔրիստոս եւ զառաքեալսն, այլ ոչ զաւրեաց: Քանզի

¹ Բ բազմալ] բազմութիւն
² Բ ի խռովութեամբ
³ ԱՐ յաշտիճանսն
⁴ ԱՐ գորականաց
⁵ ԱՐ ապրստամբեցուցի
⁶ ԱՐ իսկարեանս
⁷ ԱՐ ապրստամբեցուցիչ
⁸ ԱՐ զճշմարտութիւն
⁹ ԱՐ ամբաստանութեան

նոքիմբը պայծառագոյն երեւեցաւ ճշմարտութիւնն¹ ոչ ինչ վնասեալ ի հնարից բանսարկուին, այլ մանաւանդ պայծառապէս ծագեալ: Զի եթէ ոչ էին երեւեալ կախարդքն եւ մաւգքն, եւ ոչ սոքա յաղթողք² լինէին բազմաց, թերեւս որ չար կարծեաւք ի վերայ սոցա հասեալ լինէր: Իսկ յորժամ եւ նոքա այնպիսիք երեւեցան եւ հակառակաւք, այսինքն՝ կախարդքն եւ խաբեբայքն, այն իսկ արար զսոսա սքանչելիս, զի ասէ. «Ներձուած³ ինելոց են, զի որ ի ձեզ ընփիրքն⁴ իցնև, երեւեցին» (Ա. Կրեթ. ԺԱ. 19), եւ Գամաղիէլ ասէր, թէ «Յառաջ քան զաւուրս⁵ զայսոսիկ յարեաւ Թելդաս⁶ ասել զանձնէ՝ թէ իցէ մեծ ոմն» (Ե. 36):

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Այսուհետեւ մեր մի՛ ցաւագնեսցուք, զի եւ այժմ հերձուածք են, յորժամ եւ սուտ քրիստոսք ի վերայ յառնել խորհեցան եւ յառաջ քան զգալուստն Քրիստոսի եւ յետ այնորիկ, որպէս զի թաքուցին⁷ զճշմարտութիւնն⁸ ի մարդկանէ. |127ա| այլ ճշմարտութիւնն⁹ փայլեաց եւ յամենայնի յայտնեցաւ: Այս իսկ եւ յաւուրս մարգարէիցն եղեւ, եւ գտան հակառակ սուտ մարգարէք, այլ ի նոցին համամատութենէն մանաւանդ փայլեցին ճշմարիտքն, զի զառողջութիւնն¹⁰, ցաւքն յայտնեն, եւ զլոյսն խաւարն, եւ զպարզն մրրիկն, այժմ ոչ գոյ ասել հեթանոսաց, թէ «մոլորեցուցիչք էին», քանզի ինքեանք յանդիմանեալք եղեն: Այս եւ յաւուրսն Մովսէսի եղեւ, տեղի ետ Աստուած մոգացն¹¹, զի Մովսէս մի՛ եղիցի համարեալ մոգ, թողացոյց զնոսա ապշեցուցանել զամենեսեան, մինչև երբ վայր ափշեցուցանել հնար էր, այլ ընդ երկար ոչ կարացին պատրել, այլ ինքեանք զպարտութիւն խոստովանեցան, եւ հանապազ նոյն լինի:

1 Աբ ճշմարտութիւն
 2 Աբ յաղթողք
 3 Աբ հերձուածք
 4 Աբ ընփիրքն
 5 Բ զաւուրսս
 6 Աբ դելդաս] թելդաս
 7 Աբ թագուսցեն
 8 Աբ զճշմարտութիւն
 9 Աբ > ի մարդկանէ. այլ ճշմարտութիւնն
 10 Աբ զառողջութիւն
 11 Բ մոգուցն

[ԳԼՈՒԽ ԽԷ.]

Ասէ Պաւղոս. Ես եմ այր հրեայ ի Տարսոնէ Կիլիկեցոց, ո՛չ աննշան քաղաքի քաղաքացի (ԻԱ. 39):

Տեսանե՞՞ս, զի յորժամ ընդ արտաքինսն խաւսի¹, ոչ հրաժարէ զառ ի յաւրինացն աւգնականութիւն ի կիր առնուլ, որպէս եւ այժմ հրեայ զինքն ասելով: Այլ եւ քաղաքաւն եւս զնա ամաչեցուցանէր. որպէս եւ յայլու՛մ տեղու՛ջ դարձեալ յայպէս ասէր ի հանդիսի, թէ «Զարս անմեղս հոռմայեցիս գոլով՝ արկին ի բանք» (ԺԶ. 37): Եւ զի ասաց, թէ զո՞ւ իցես ի եգիպտացին, վաղվաղակի անուամբն զնա յայնպիսի կարծեաց ի բաց եհան, յայտ արարեալ, թէ սա ոչ էր նա եւ ոչ յայնպիսեաց երբեք: Ապա զի մի՛ կարծիցի զանունն միայն ունել հրեայ, յառաջ բերէ եւ զպաշտաւնն: Եւ քանզի յայլու՛մ տեղու՛ջ աւրինաւոր ըստ Քրիստոսի կոչէ զանձն իւր, արդ զիս՞րդ այժմ ասէ զայս, ընդէ՞՞ր ոչ ուրացաւ զհրէութիւնն²: Քաւ լիցի, զի հրեայ էր եւ քրիստոսեայ, որչափ պարտ էր պահելով զաւրէնսն³, քանզի եւ աւրինացն մանաւանդ քան զայս նա լինէր անսացեալ, որ ի Քրիստոս հաւատայր: Որպէս եւ ցՊետրոս ասէր. «Մեք բուն հրեայք ենք, եւ ոչ ի հեթանոսաց մեղաւորք» (Գղտ. Բ. 15):

Աղաչեմ զքեզ, ասէ, հրամայեա ինձ խաւսել առ ժողովուրդն (ԻԱ. 39):

Եւ այսու նշանակէր, թէ ստեալ ոչ լինի, եւ ոչ է իրաց ինչ պարտապան՝ որ այնպէս պատրաստն գոյր առ ի տալ պատասխանի եւ կամե՛ն համարձակ խաւսել ի մէջ հանդիսի հրէիցն զկնի ամբոխելոյ նոցա⁴: Տե՛ս այր կարգաւոր, տե՛ս տնաւրէնութիւն բարուք յաւրինեալ. զի եթէ հազարապետն ոչ էր եկեալ եւ ոչ էր զնա կապեալ, թերեւս ոչ լինէր զհազարապետն աղաչեցեալ, եւ ոչ ինքն իսկ կարաւտացեալ բանի պատասխանելոյ⁵, եւ ոչ թերեւս այնչափ լուրթեան հանդիպեալ:

1 Ա խաւսի
 2 Աբ զհրէութիւն
 3 Ա զաւրէնսն
 4 Աբ > նոցա
 5 Բ պատասխանիոյ

Եւ ի հրամայելն նորա Պաւղոս կացեալ ի վերայ աշտիճանացն՝ շարժեաց զձեռնն ժողովրդեանն (ԻԱ. 40):

Մի՛տ զիր, զի եւ ի տեղւոյ անտի եղեւ նմա զիւրութիւն, որպէս զի բարձրագոյն կալով կապանաւքն հրապարակաբանել: Զի՞նչ այսմ հաւասար իցէ զարմանալի՞. կրկին երկաթի կապանաւք կապեալ տեսանելով զՊաւղոս հրապարակաբանելով, զիս՞րդ ոչ խոռովեցաւ այնքան² հանդէս թշնամեաց տեսանելով եւ իշխանին ի վերայ հասանելով: |127բ| Արդ, նախ առաջին ի բաց արար զնոսա ի ցասմանէ շարժելով ձեռինն, ապա տե՛ս, թէ որպիսի՞ խոնարհութեամբ սկսանի ի բանն, եւ զոր ինչ ի հերբայեցւոց թղթին ի հարցն եւ ի մարգարէիցն արար սկիզբն զնոյն եւ աստանաւր, յառաջագոյն ազգակցութեան ձայնիւ զնոսա առ ինքն ձգելով:

¹ Բ գարմանալ
² ԱԲ այսքան

Եւ իբրեւ բազում լռութիւն լինէր, *ասէ*, սկսաւ բարբառել հերբայեցոց¹ բարբառովն եւ ասէ. Արք եղբարք եւ հարք, լուարուք ինձ այժմ առ ձեզ պատասխանապտութեանս (ԻԱ. 40- ԻԲ. 1):

Տե՛ս ի մարդահաճութենէ եւ առ երեսս խաւսելոյ ազատեալ զբանն եւ բազում հեղութիւն ունելով. զի ոչ ասաց, թէ տեաքք, եւ ոչ ասաց կատարեալք աւագութեամբ, այլ «եղբարք», զոր ինչ մանաւանդ փափաքէին լսել: Զի ոչ եմ աւտար, ասէ, ես ի ձէնջ եւ ոչ հակառակորդ ձեր, այլ եղբայր ձեր եւ որդի: Այս իսկ պատուոյ է՝ «հարս» ասելն, իսկ «եղբարս»՝ հարազատութեան: Լուարուք, ասաց ոչ վարդապետութեանս եւ ոչ հրապարակաբանութեանս, այլ պատասխանատութեանս. ի կարգի աղաչողի զանձն իւր կացուցեալ:

Իբրեւ լուան, թէ հերբայեցոց լեզուան բարբառեցաւ նոցա, առաւել եւս դադարեցին ի լռութեան (ԻԲ. 2):

Տեսանե՛ս, թէ որպէս ըմբռնեաց զնոսա համաձայնութիւնն². զի ունէին իսկ հրեայքն պատկառումն առ լեզուն այն: Եւ դու միտ զիր՝ թէ ո՞րպէս նախ ճանապարհ հորդէ³ բանին, եւ այնպէս ապա սկսանի եւ ասէ. «Ես եմ այր հրեայ, ծնեալ ի Տարսոն կիլիկեցոց, սնեալ ի քաղաքիս յայսմիկ, առ ոքս Գամաղիէի խրապեալ» (ԻԲ. 3): Նախ զայն զնէ, զոր ինչ մանաւանդ փափաքէին լսել քան զամենայն ինչ, «հրեայ» զինքն կոչելով: Իսկ վասն «ի Տարսոն» զինքն ծնեալ ասելոյն, զի մի՛ դարձեալ կարծիցեն զագգն նորա, այլ գոլ, զպաշտաւնն ի վերայ էած, թէ «սնեալ ի քաղաքիս յայսմիկ» (ԻԲ. 3), եւ այսու զբազում փոյթն ցուցանէ զձնողացն իւրոց, զոր ունէին յաղազս պաշտմանն: Որոյ վասն զայնպիսի հայրենիս թողեալ եւ այնչափ անտի հեռացեալ, անդանաւր հաճեցաւ սնուցանել զՊաւղոս վասն աւրինացն: Տեսանե՛ս, թէ ո՞րպէս ի բնէ ի վերուստ զաւրէնսն պահէր:

Եւ զայսուսիկ առ նոսա ոչ պատասխանատրէ միայն, այլ եւ ցուցանէ, թէ ոչ մարդկային դիտողութեամբ ածեալ եղեւ ի քարոզութիւնն⁴, այլ աստուածեղէն զաւրութեամբն⁵: Զի ոչ արդեաւք⁶ այս-

¹ Բ հերբայեցոցն
² ԱԲ համաձայնութիւն
³ Բ ճանապարհորդէ
⁴ ԱԲ ի քարոզութիւն
⁵ ԱԲ զօրութեամբ
⁶ ԱԲ արդեւք

պէս ընդ երկար խրատեալ գոլով աւրինաւքն՝ վաղվաղակի փոփոխեալ լինէր: Եւ եթէ ի բազմաց ոք էր, յիրաւի էր զայն ինչ կասկածել, իսկ եթէ յայնցանէ էր, որ մանաւանդ յաւրինացն ըմբռնեալ էին, ոչ էր մարթ վայրապար փոփոխել առանց զաւրաւոր եւ մեծ պատճառի իրիք:

Այլ զի թերեւս ասէր ոք արդեւք, եթէ ոչ ինչ առնէ այդ՝ զի աստանաւր սնար, զի կամ վաճառականութեամբ կամ ըստ այլ իրիք պատճառի եղեւ կեալդ՝ քո աստանաւր: Սմին վասն ասէ. «առ ոքս Գամաղիլի»: Եւ ոչ ասաց լոկ առ նմա, այլ «առ ոքսն», զի այսու զժուժկայութիւն ունէր եւ զՀա/128ա/մբերութիւն եւ զփոյթն, զոր առ լսողութիւնն² ունէր, եւ զբազում³ առնն զպատկառումն եցոյց: Եւ ոչ ասաց խրատեալ աւրինաւքն, այլ «ըսր ճշմարտութեան հայրենի արինացն նախանձայոյզ էի Ասպուծոյ»⁴ (ԻՔ. 3): Ճուցանէ այսու, թէ «ի բնէ ի վերուստ այնպիսի ոմն էր, եւ ոչ միայն պարզաբար գիտաւղ աւրինացն: Այսոքիկ թուին յաղագս նոցա վկայութեան ասացեալ, բայց յոյժ հակառակ էր նոցա, եթէ այնպէս քաջ գիտելով զաւրէնսն ի բաց եթող զնա:

Ապա զի մի՛ ստիցեն, թէ զիս՞րդ ոչ վրէժխնդիր լինիս նմա եւ սիրես զնա՝ եթէ ստուգապէս գիտաւղ ես աւրինացն: Սմին վասն յաւելու. «Նախանձայոյզ էի Ասպուծոյ» (ԻՔ. 3): Ոչ վայրապար «նախանձայոյզ», այլ յոյժ սաստիկ: Եւ քանզի մեծամեծս յաղագս ինքեան գովութիւնս ասաց, ապա հասարակաց առնէ զբանն, ի վերայ ածելով, թէ «Որպէս ամենեքեան դուր այսար» (ԻՔ. 3): Եւ ցուցանէ զնոսա ոչ մարդկային զիտողութեամբն առնել զայն, այլ աստուածային նախանձն ի կիր արկանելով: Եւ այսոքիւք յառաջահաս լինելով ի միտս նոցա, եւ ըմբռնելով զնոսա⁵ իրաւքն՝ որ ոչ ինչ էր վնաս: Ապա եւ զնշանսն, որ յաղագս ինքեան է, ի մէջ բերէ ասելով. «Որ գնոյն ճանապարհ վարի⁶ մինչեւ ի մահ, կապել եւ մարմնել ի բանք արս եւ կանայս» (ԻՔ. 4): Եւ այս ուստի՞ արդեւք յայտ իցէ, ի ձերոց վկայութեանցդ, ըստ որում եւ զնոյն քահանայապետն իսկ եւ զամենայն ձերակոյտն կացուցանէր վկայս ասելով. «Որպէս եւ քահանայապետդ վկայէ ինձ եւ ամենայն ձերակոյտդ» (ԻՔ.

¹ ԱԲ կայիքդ] կեալդ
² ԱԲ լսողութիւն
³ Բ բազում առ
⁴ Բ յաստուծոյ
⁵ Բ զսա] զնոսա
⁶ Բ վարտ

5): Եւ քանզի ասաց, թէ նախանձայոյզ էի իբրեւ զձեզ, աստ ցուցանէ ի ձեռն գործոցն, թէ առաւել էր քան զնոսա: Զի ոչ եթէ միայն այսպէս էի, ասէ, զի ըմբռնեցից ի տանջանս զաշակերտսն¹ Յիսուսի, այլ եւ զքահանայապետն իսկ ի նոյն յարուցանէի: Եւ ոչ աստ ի քաղաքիս միայն, այլ եւ ի բաց արձակ տեղիս լինէի զնացեալ, եւ ոչ առ արսն միայն լինէի թափանցեալ, որպէս եւ զուք, այլ եւ առ կանայսն՝ կապելով եւ ի բանտ արկանալով:

Անընդերկուանալի էր վկայութիւնս, անպատասխանելի էր հրէիցն: Տե՛ս, թէ որքան վկայս էած, զձերակոյտն եւ զքահանայապետն եւ զայնոսիկ, որ ի քաղաքին էին: Հայեաց ի նորա պատասխանիսն ո՛րպէս ոչ հուպ եղեալ ի զանդիտութիւն, այլ մանաւանդ ի վարդապետութիւն եւ ի յորդորումն եւ յողորմանս, զի եթէ ոչ քարեղէնք էին լսաւղքն, նայեցեալք հաւանէին ասացելոցն: Արդ, մինչեւ ցայս վայր զնոսա իսկ ունէր վկայս, իսկ այն զոր զկնի այսր ասէ, առանց նոցին վկայութեան էր:

Յորոց, ասէ, եւ թուղթ առեալ առ եղբարս, որ ի Դամասկոս երթալի ամել եւ անփի կապեալս յերուսաղէմ, զի պապժեսցին: Եւ եղել ինձ ի գնալն եւ մերձենալ ի Դամասկոս, զմիջաուորքն² յանկարծակի յերկնից փայլաբակեաց լոյս սաստիկ զինեւ, եւ անկայ յերկիր եւ լուայ բարբառ, որ ասէր ցիս. Մաւուդ Մաւուդ, զի՞ հալածես զիս: Եւ ես երու պապասխանի եւ ասեմ, թէ՛ Ո՞վ ես դու Տէր (ԻՔ. 5-8):

Այդ եւ այսոցիկ /128բ/ հաւատարիմ պարտ էր լինել ի յառաջագունիցն նորա զնացից, ի յիրացն ընտրողութենէ՞³: Զի ո՞րպէս պարծի, կամ զիս՞րդ յետս կացեալ եղեւ անդէն ճեպելով⁴ յայնց իրաց, յոր փութայրն: Արդ, ընդէ՞ր զայնչափ նախանձն ի բաց ընկէց⁵ յանկարծակի, ասա ինձ. միթէ պատուո՞յս կանկալութիւն ունելով, եւ սակայն զնորին հակառակն հանդուրժէր: Այլ հանգստեա՞ն արդեւք, եւ այս իսկ ոչ եղեւ նմա: Իսկ զի՞նչ էր, որ զնա հաւանեցոյց: Ոչ է հնար մարդկային մտածութեամբ գտանել, այլ միայն աստուածեղէն զաւրութեանն⁶ էր, որ զիրան առնէր: Արդ, զայսոսիկ

¹ ԱԲ զաշակերտս
² Բ զմիջաուորքն
³ Բ ընտրութենէ
⁴ ԱԲ ճեպով] ճեպելով
⁵ ԱԲ ընկեց
⁶ ԱԲ զօրութեան

ի նոսա թողեալ՝ ընտրութիւն իրողութեանցն առնել, ինքն միայն պատմէ զեղբարն:

Զմէջաւորքն, *ասէ*, փայլաբակեաց զինն լոյս սաստիկ, եւ անկայ յերկիր (ԻԲ. 6):

Տն՛ս ո՛րչափ էր գերազանցութիւն լուսոյն՝ յայտ է ահա: Ոչ միայն զի յաղթէր արեգականն, այլ եւ որով կուրացոյցն իսկ զնա, եւ զի ընկէց եւս յերկիր. այլ զի վերածողական եւ ոչ սոսկ պատուհասողական էր եղեալն առ նա, «Լուայ, *ասէ*, ձայն, որ խաւսեր ընդ իս. Սաւուղ Սաւուղ, զի՞ հալածես զիս» (ԻԲ. 7), յայտ առնելով ձայնին այսու բանիւ զպատճառ զարկուցանելոյն զնա յերկիր եւ կուրացանելոյն զչարս նորա. եւ զի թէպէտ յաշսն տանջեցաւ կուրութեամբ, այլ եւ ոչ ի միտսն: Ուստի յուշի կալով իմ, *ասէ*, եւ գիտելով, զոր ինչ անցին ընդ իս անցքն, ետու պատասխանի, թէ «Ո՞վ ես դու, Տէր, որ զայսպիսի անցս ընդ իս զաւրեղապէս գործես, ամբաստանելով եւս հալածեալ լինել քո յինէն»: «Եւ ասէ ցիս. Ես եմ Յիսուս Նազարացի¹, զոր դու հալածես» (ԻԲ. 8): Բարևոք եւ զքաղաքն յիշեաց, որ նոցա յայտնի էր, որպէս զի ծանիցեն նոքա: Այսպէս եւ Պետրոս եւ այլ առաքեալքն *ասէին՝ «Յիսուս Նազարացի»*. եւ ինքն իսկ Քրիստոս վկայէր, թէ «Այնու հալածեալ լինէր, մարմնաւորութեան իրօք»՝ յայտ է:

Բայց որք ընդ իսն էին, զլոյսն փեսանէին, այլ զձայնն ոչ լուան, որ խաւսէրն ընդ իս: Եւ ասեմ. Զինչ արարից, Տէր: Եւ ասէ ցիս. Յարուցեալ երթիցես ի Դամասկոս, եւ անդ պարմեցից քեզ վասն ամենայնի, զոր հրամայեալ է քեզ առնել: Իբրեւ ոչ փեսանէի ի փառաց լուսոյն այնորիկ, զձեռանէ ձգեալ ի նոցանէ, որ ընդ իսն էին՝ մրի ի Դամասկոս (ԻԲ. 9-11):

Արդ, միթէ պարծելո՞վ ինչ ստեղծաբանէ² իմն զայստիկ, եւ ոչ երբեք, քանզի որ ընդ նմայն էին վկայք են, որք եւ զձեռանէ նորա առեալ մուծին ի Դամասկոս, որք եւ զլոյսն տեսին, թէպէտ զձայնն ոչ լուան: Այլ զի ի միւսում տեղւոջ *ասէ*, թէ «Որ ընդ նմայն էին՝ զձայնն միայն լսէին, բայց փեսանէին եւ³ ոչ ինչ» (Թ. 7), եւ աստ, թէ «Զլոյսն փեսին, եւ զձայնն ոչ լուան» (ԻԲ. 9): Ոչ են այսոքիկ միմեանց հակառակք. զի ձայնք երկու էին՝ Պաւղոսին եւ Տեառն: Եւ անդ ձայն զՊաւղոսին

¹ Ա ճայգօրացի

² Բ ստեղծաբանիցէ

³ Բ տեսանին] տեսանին եւ

ասէ, զոր լսէին, թէ «Ո՞վ ես Տէր», իսկ զայն, որ խաւսէրն ընդ նա, թէ «Զի հալածես զիս», ոչ տեսանէին, բայց զլոյսն միայն: Իսկ աստ ձայն զ/129ա/Տեառնն *ասէ*. «Զի զայնորիկ, որ խաւսէրն, *ասէ*, ընդ իս՝ զձայնն ոչ լուան»: Եւ ոչ *ասէ*, թէ ոչ ինչ տեսին, այլ թէ «զլոյսն փեսին»¹:

Արդ, ընդէ՞ր եւ նոքա ոչ կուրացան: Ինձ այսպէս թուի՝ թէ եւ նոցա ոչ երեւեցոյց նոյնպէս եւ զսաստիկ լոյսն, կամ զի ոչ կամեցաւ, զի վկայք իրացն լինիցին, որ վասն Պաւղոսի, կամ զի չէին ինչ աւգտելոց յայնմանէ, բայց միայն Պաւղոս: «Ոչ որ, *ասէ*, լուս զձայնն» (Խմմր. ԻԲ. 9): Յոյժ վայելչապէս եղեւ այն, զի նմա միայն պարտ էր ձայնին այնմիկ արժանանալ, իսկ թէ եւ նոքա լուեալ էին, թերեւս ոչ նոյնչափ լինէր սքանչելի, քանզի թժանճրամիտքն տեսութեան առաւել հաւանին: «Զլոյսն տեսին» նոքա, եւ ոչ այնչափ զարհուրեալք եղին, զի առ նոքաւք լոյսն ոչ այնչափ ներգործեաց², որչափ առ նմա, կուրացոյց զնորա զչարսն վասն այնց իրաց՝ որ պատահելոց էին նմա: Բայց եւ նոցա իսկ ետ վերստին տեսանել զսաստուածային լոյսն եւ հաւատալ, թէ կամեցեալ լինէին: Բայց ինձ թուի, թէ տնաւրինաբար նոքա ոչ հաւատացին անդէն իսկոյն, որպէս զի իցեն վկայք հաւատարմագոյնք:

Եւ ասեմ. Զի՞նչ արարից, Տէր (ԻԲ. 10):

Տն՛ս զնա իբրեւ ի գանից իմն կշտամբանաց իմաստնացեալ, վայելչապէս ուսանել, հայցելով հետեւել կամաց խրատողին: «Եւ ասէ ցիս. յարուցեալ երթ ի Դամասկոս, եւ անդ պարմեցից քեզ զարժանն» (ԻԲ. 10): Տն՛ս, զի որ զարկոյցն, նա կանգնէ, զի որպէս ոչ պարզաբար անկաւ, եւ ոչ իւրովի յառնէ, եւ ոչ ինչ թողու առանց վկայութեան, այլ անձ բոլորովին զքաղաքն ի վկայութիւն, որք եւ տեսին զնա կուրացեալ եւ զձեռանէ նորա առեալ այլոց:

Անանիա ոմն այր երկիւղած, *ասէ*, ըստ արինացն վկայեալ յամենայն բնակչացն՝ որ ի Դամասկոս հրեայքն էին, եկն եկաց առ իս եւ ասէ. Սաւուղ եղբայր, ի վեր հայեաց: Եւ ես նոյնժամայն ի վեր հայեաց ի նա (ԻԲ. 12-14):

¹ ԱԲ > այլ թէ զլոյսն տեսին

² Բ ներգործութեանց

Ահաւաստիկ դարձեալ այլ վկայ ածէ ի մէջ. եւ տե՛ս որպէս զնա հաւատարիմ առնէ. «Այր, ասէ, երկիւղած ըստ արինացն»: Այսպէս ոչ էր աւտար, այլ բուն իսկ եւ վկայեալ յամենայն հրէից¹, որք անդ էին: Ապա ի ձեռն իրաց² եղելոց հաստատէ զվկայութիւնն³, թէ «Նոյն ժամայն ի վեր հայեաց⁴ ի նա եւ րեսի» (ԻՔ. 14): Տեսանե՞ս ի ձեռն զիմաց եւ իրաց խառնեալ զվկայութիւնն⁵: Ըստ զիմաց՝ յընտանեաց իսկ եւ յաւտարաց, որք են քահանայքն եւ երիցունք եւ այնոքիկ, որ ճանապարհորդակիցք էին նորա, իսկ ըստ իրաց՝ այն իսկ, զոր ինչ առնէրն եւ զոր ինչ կրէր, եւ իրքն իրացն վկայէին եւ ոչ միայն զէմքն, ապա ոչ աւտար զիմաց վկայութիւն էր Անանիային, ապա նոյն իսկ իրքն, այսինքն՝ վերստին տեսանելն, ապա եւ մարգարէութիւնն⁶ մեծ, զոր Անանիա ասէր. «Աստուած հարցն մերոց յառաջագոյն ընկրեաց գրեզ ճանաչել զկամս նորա եւ րեսանել զարդարն» (ԻՔ. 14): Բարեռք ասաց «հարցն մերոց», զի ցուցցէ զնոսա ո՛չ զոլով հրեայս եւ ո՛չ որդիս հարցն, այլ աւտարս յաւրինացն եւ թշնամիս⁷ եւ ոչ նախանձախնդիրս աւրինացն: «Ճանաչել, ասէ, զկամս նորա» (ԻՔ. 14), ապա այն իսկ էր կամք նորա, եւ ոչ զոր նորայն առնէին: |128բ| Տեսանե՞ս, թէ որպէս ի կարգի պատմութեան վարդապետութիւն յաւրինէ: «Եւ րեսանել, ասէ, զարդարն» (ԻՔ. 14): Առ ժամայն ասէ այսպէս եւ ցուցանէ, թէ⁸ սա արդար էր, նորա պարտապանք էին եւ դատապարտք, եւ ոչ արդարք:

Եւ լսել, ասէ, բարբառ ի բերանոյ նորա, զի եղիցես վկայ նորա առ ամենայն մարդիկ՝ որոց րեսներն լուար (ԻՔ. 14-15):

Տեսանե՞ս, թէ ո՛րպէս զիրան վերացուցանէ. «վկայ» ասէ, վասն այսոցիկ, զոր տեսեր եւ լուար՝ եղիցես, եւ ոչ մատնիչ: «Առ ամենայն մարդիկ» (ԻՔ. 15), ասէ⁹, ոչ միայն առ համազգիս, այլ եւ առ աւտարս եւ անհաւատս: Զի վկայ այն իսկ է, որ ոչ զգիտաւղան եւեթ, այլ եւ զանդէտան հաւանեցուցանէ, եւ ի ձեռն երկաբանչիւր զգայութեանց հաւատարմացուցանէ, «որոց րեսներն եւ լուար¹⁰» (ԻՔ. 15):

1 Բ հրիցն
2 Բ իրացն
3 ԱԲ զվկայութիւն
4 Ա հայեցա
5 ԱԲ զվկայութիւն
6 ԱԲ մարգարութիւն
7 ԱԲ թշնամիս
8 Բ զի, թէ
9 ԱԲ եւ աստ] աստ
10 ԱԲ լուար, աստ

Եւ արդ զի՞ հեղգաս, ասէ, արի մկրտեաց եւ լուա զմեղս քո ի կարդալ զանուն նորա (ԻՔ. 16):

Աստանաւր մեծ իսկ բարբառեցաւ, զի ոչ ասաց, թէ յանուն նորա մկրտեալիւր, այլ թէ կարդացես «զանուն նորա», այսինքն՝ զԲրիստոս: Եւ եցոյց զնա Աստուած գոլ. զի ոչ է պարտ զայլ ոք կարդալ, բայց միայն զԱստուած. զի եւ զմեղս թողուլ՝ նորա միայն է իշխանութիւն: Առ այս ամենայն ասաց զընտրութիւնն¹ նորա յԱստուծոյ. ոչ այժմէն² եւեթ, այլ անդուստ ի վերուստ յառաջագոյն, ըստ որում գրէ զնոյն եւ ինքն իսկ առ եփեսացիսն: Եւ եցոյց եւս, թէ զոր քարոզէրն՝ յԱստուծոյ լուաւ զամենայն: Եւ յայտ արար զանձնէ իւրմէ ոչ ի հարկէ եկեալ յայն, այլ զիւրաւ ի կամաց իւրոց հետեւեալ:

ՅՈՐՂՈՐԱԿ

Այսպիսի վկայս եւ մեզ է պարտ լինել, եւ ոչ մատնել զայն, ինչ յոր հաւատարմացաքն: Ոչ միայն յաղագս հաւատոյն ասեմ, այլ եւ յաղագս վարուց առաքինութեան: Արդ, զիա՞րդ վկայեսցուք աստուածայնոցն, թէ բանիւ քարոզեմք³, եւ զործովք զհակառակ նորին առնիցեմք: Զի թէ ոք ասիցէ գոլ զինքն քրիստոնեայ, եւ այլով ամենայնիւ հրէարէն⁴ վարի, բաւակա՞ն իցեն լոկ բանքն առ ի ցուցումն հաւատոյն՝ եւ ոչ երբեք: Այսպէս եւ մեք բանիւ խոստովանելով, թէ յարութիւն է եւ բազում բարութիւնք, արհամարհեսցուք զաստի իրս՝ զի յուսացեալ բարեացն հասցուք:

[ԳՒՈՒՆ ԽԸ.]

Եւ եղեւ ինձ ի դատնայն յերուսաղէմ եւ կալ յաղալթս ի փաճարին արեացն հացուր⁵, լինել ի զարմացման եւ րեսանել զնա, զի ասէր ցիս. Փութա եւ յերուսաղէմ՝ վաղվաղակի, զի չեն ընդունելոց զքո վկայութիւնդ վասն իմ (ԻՔ. 17-18):

Տե՛ս, թէ որպէս անդէն ի ներքս ի հանդէսն ի վկայութիւնս մրցէ զանձն իւր: Զկնի առաջնոյ տեսեանն եկի⁶ յերուսաղէմ, եւ դարձեալ տեսի այլ տեսիլ ահագին, զոր եւ զարմացումն եւ թմբրութիւն կո-

1 ԱԲ զընտրութիւն
2 ԱԲ այժմեն
3 ԱԲ քարոզիցեմք] քարոզեմք
4 ԱԲ հրէարեն
5 ԱԲ > արեացն հացուր
6 ԱԲ եկի աստ

չէ՝ առ ի նշանակել զանբաւելի երեւումն: «Կալով, ասէ, յաղաթս եղի ի զարմացման» (ԻԲ. 17): Յայտ առնէ, թէ ոչ լով տեսիլ էր, այլ տոսկալի վասն որոյ եւ յաղաւթս կալով նորա երեւեցաւ: Եւ զի ոչ բաւեաց առնուլ զհանգամանս երեւմանն, զարմացումն կոչէ: Եւ զի առանց վկայութեան էր այս տեսիլ, յիլից իրացն առնու գտորայն հաւատարմութիւն, զի ասաց, թէ «Չեն ընդունելոց գրք վկայութիւնդ, եւ չընդունեցան» (ԻԲ. 18): Յայտն/130ա/է եւ զայս, թէ ոչ երկնչելով ի վշտաց նոցա փախեալ, այլ զի ոչ էին ընդունելոց զվկայութիւն նորա: Ապա եւ զիւրն պատասխանի ի մէջ բերէ եւ ուսուցանէ զնոսա, թէ մանաւանդ ի մտածութենէ պարտ էր նոցա զայս ճանաչել եւ ամենեւին ընդունել զնորա քարոզութիւնն¹:

Եւ ասեմ, ասէ, Տէր՝ ինքեանք իսկ զիպեն, զի ես էի, որ ի բանւրն փայի եւ գան հարկանէի ըստ ժողովրդոց զհաւաքացեալսն ի թեզ (ԻԲ. 19):

Ո՛չ ընդդիմախաւսելով Քրիստոսի ասաց զայս, քաւ լիցի, այլ կամեցաւ իմանալ զիրացն զպատճառ, որ այնպէս հրաշափառ թուէր: Ընդէ՞ր² Հրեայքն ոչ են ընդունելոց զնորա վկայութիւնն³ վասն Յիսուսի: Բայց զայն ոչ ասաց նմա Քրիստոս, այլ միայն ասաց նմա զնալ, վասն որոյ յաւել, թէ «Եւ յորժամ հեղոյր արիւնն Ստեփանոսի վկայի քո, ես ինքն էի, որ ի վերայ կայի եւ կամակից լինէի սպանեանն⁴» (ԻԲ. 20): Յայտ առնէ ամենայնիւ որպէս զի վասն այսորիկ պարտ էր նոցա ընդունել զնա:

Աստանաւր երկուս կազմէ իրս. մի՛ զի պատասխանի նոքա ոչ ունէին զՊաւղոս հալածելովն, զի ոչ վայելչապէս եւ ոչ ըստ իրաւանց հալածէին զնա: Եւ երկրորդ՝ ուսուցանէ, թէ Աստուած է Քրիստոս, զայն իսկ⁵ որ առանց ակնկալութեան էր՝ մարգարէանալով, եւ ոչ ի լիեալսն առ ժամայն հայելով միայն, այլ զհանդերձեալսն յառաջագոյն գիտելով՝ թէ չեն Հրեայքն ընդունելոց զքո վկայութիւնդ վասն իմ, թէ⁶ պարտ է զնա քարոզել Աստուած: Այլ զիա՞րդ ապա նախ ասէր Քրիստոս, թէ «Կրեսցէ զանուն իմ առաջի ազգաց եւ թագաւորաց եւ

¹ ԱԲ քարոզութիւն
² ԱԲ թէ ընդէր
³ ԱԲ վկայութիւն
⁴ ԱԲ սպանման նորա
⁵ ԱԲ զայնոսիկ] զայն իսկ
⁶ ԱԲ եւ թէ

որդոցն Իսրայէլի» (Թ. 15): Այո, բայց զայս ոչ ասաց, թէ հաւատասցեն առանց պատճառի, կամ թէ հաւանեցուցէ: Նա եւ այլազգ. քանզի Հրեայքն եւ յայլ տեղիս հաւանեալ լինէին, իսկ աստանաւր ոչ եւս, յորում մանաւանդ հաւանել պարտ էր՝ գիտելով զնորա զառաջին յաւժարութիւնն¹:

Զի տե՛ս դարձեալ, թէ ու՞ր կամ առ ո՞ր բանս վախճանի, ի զաւրաւոր դուրս մոլորութեանն² եթէ սա ինքն էր, որ հալածէր³, եւ ոչ միայն հալածէր, այլ եւ բիւր⁴ ձեռաւք սպանանէր զՍտեփանոս⁵: Արդ, յիշեցոյց նոցա զչար սպանութիւնն⁶ եւ զգժուարին: Իսկ նոքա յայնժամ մանաւանդ ոչ հանդուրժեցին, քանզի յոյժ սովաւ կշտամբեաց զնոսա: Եւ մարգարէութիւնն⁷ Քրիստոսի լցեալ լինէր, թէ «Չեն ընդունելոց գրք վկայութիւնդ» (ԻԲ. 18): Եւ չարախաւսութիւնն⁸ եւ ամբաստանելն յոյժ ճշմարիտ գոլ զնոցանէ ստուգէր եւ նախանձն նոցա չարաչար յայտնէր, եւ ի վկայութեանէն, զոր վասն Քրիստոսի տազնապեալք՝ ոչ ներէին Հրեայքն ամենայն Հրապարակախաւսութեամբ՝ նորա: Այլ ի լսելն, թէ «Ասաց ցիս. Գնա դու, զի ես ի հեթանոսս հեռաորս առաքեցից գրեզ» (ԻԲ. 21), յոյժ լցեալք ցասմամբ աղաղակէին որպէս առ Ստեփանոսիւ եւ ասէին. «Բարձ գղա» (ԻԲ. 22): Զոր եւ առ Քրիստոսիւ ի ժամ խաչին ասէին: Ո՛հ անհանճար¹⁰ մոլեղնութեանն¹¹, ընդէ՞ր՝ արդեւք ստիպէք բառնալ զայրդ: Զի Աստուած խաւսեցաւ ընդ դմա, եւ զի հնազանդեցաւ դա լսե՞լ Աստուծոյ: Աստի ուսանիմք, թէ զխիստ եւ զանհնազանդ հոգի ոչ ինչ կարէ կակղել:

Եւ ունկն դնէին նմա, ասէ, մինչեւ ցայս /130բ/ րան. ապա բարձին զձայնս իւրեանց եւ ասեն. Բարձ գղա յերկրէ, զի չէ պարտ այդպիսուոյ կեալ (ԻԲ. 22):

Ո՛վ ամենազաժանք, դմա՞ ոչ է պարտ կեալ՝ յամենայնի հպատակելո՞ւմդ Աստուծոյ, եւ ձերոյ ամբարշտութեանդ պարտ է կեալ՞,

¹ ԱԲ յոժարութիւն
² ԱԲ մոլորութեան
³ ԱԲ հալածէր
⁴ ԱԲ բիւր
⁵ ԱԲ Ստեփանոս
⁶ Ա բ սպանութիւն
⁷ ԱԲ մարգարէութիւն
⁸ ԱԲ չարախաւսութիւն
⁹ ԱԲ հրապարակախաւսութեան
¹⁰ ԱԲ ո՛հ անճար] ո՛հ անհանճար
¹¹ ԱԲ մոլորութեան

ով պիղծք եւ մարդասպանք: «Եւ յաղաղակելն նոցա եւ յընկենդնոյ¹ զհանդերձսն եւ զփոռչին ցանել յաւոյս՝ հրամայեաց հազարապետն մոծանել զնա ի բանակն, ասէր՝ գանի հարցանել զնա, զի գիրասցէ վասն որո՞յ յանցման այնպէս աղաղակէին զնմանէ» (ԹԲ. 23-24): Տե՛ս զնոցա զանմիտ կատաղութիւնն², աղաղակելովն եւ զՀանդերձսն³ ընկենդով եւ զփոռչին յաւոյս ցանելով, յայտ առնէին զժժընդակ բարկութիւնս իւրեանց իբրեւ ի զիււէ մոլեակք, եւ զի դժուարին լինիցի Հակառակութիւնն, երկեցուցանել կամելով զիշխանն:

Եւ տե՛ս, ոչ ասեն զպատճառն, քանզի ոչ ինչ ունէին⁴ ասել, այլ միայն աղաղակելովն զարհուրեցուցանել կարծէին: Եւ յորժամ ասացին, թէ չէ պարտ դմա կեալ, յայնժամ Հազարապետին պարտ էր քննել ի նոցունց ինքեանց եւ ի դատախազիցն իմանալ, եւ քան զնա Հարցանել՝ զի ծանիցէ զպատճառն, ի նոցանէ, որ աղաղակէին՝ մանաւանդ պարտ էր Հարցանել եւ իմանալ, թէ իրացն ասացելոց իրաւացեա՞լք լինիցին: Այլ վայրապար իշխանութեամբն⁵ շնորհուկս առնէ Հրէիցն. զի ոչ զայն ինչ խնդրէր, զի իրաւամբ⁶ գործիցէ, այլ միայն զի դադարեցուցէ զանիրաւ ցասոււմն նոցա:

Եւ իբրեւ պրկեցին զնա փոկովք, ասէ Պաւղոս ցհարյուրապետն, որ ի վերայ կայր, եթէ զայր հռոմայեցի եւ անարար պարտ իցէ գա՞ն հարկանել (ԹԲ. 25):

Արդ, միթէ ստիցէ՞ արդեւք զայս Պաւղոս. ա՛ւն անդր, քա՛ւ լիցի, քանզի Հռոմայեցի էր ստոյգ ընդ իշխանութեամբ նոցին գոլով, վասն որոյ եւ ասէ զայս, զի խափանեսցէ զանիրաւ դատաստանն: Եւ եթէ ոչ այլ ինչ՝ երկնչէր արդեւք, զի մի՛ անիրաւ եւ սուտ ըմբռնեալ ի Հռոմայեցի զինքն ասելն, մեծագոյն Հատուցէ պատուհաս: Եւ տես, զի ոչ լոկ ասէ զայս, այլ յաւելու, թէ «զայր անարար» (ԹԲ. 25): Զայս ասելով՝ կրկին առնէ զամբաստանութիւնն⁷. մի՛ զանիրաւութիւն նոցա յայրն անարատ, եւ երկրորդ՝ զի Հռոմայեցի էր ազատ գոլով, քանզի մեծ ունէին յայնժամ զգոյն Հռոմայեցի: Եւ զի ասի,

¹ Բ յընկենդու
² ԱԲ կատաղութիւն
³ Բ զհանդերձս
⁴ ԱԲ առնէին] ինչ ունէին
⁵ ԱԲ իշխանութեամբ
⁶ ԱԲ իրաւամբք
⁷ ԱԲ զամբաստանութիւն

թէ յԱզրիանոս¹ թագաւորէ ամենեքեան, որ ընդ իշխանութեամբ Հռոմայեցւոցն էին. Հռոմոք² ասէին: Այլ զի Ազրիանոս զկնի ժամանակացն Պաւղոսի էր, թերեւս այսպէս իցէ:

Կիր. սրբագր. Զի Պաւղոս ոչ էր պաղեստինացի, այլ կիլիկեցի, բուն իսկ ընդ Հռոմայեցւոյք գոլով:

Յոհ. Եւ քանզի զիւրին էր նմա արհամարհել զհարկանելն³ համբերութեամբ, բայց զի մի՛ արհամարհելի դիւրաւ երեւեսցի նոցա, վասն որոյ այժմ ի յոլովագոյն երկիւղ արկանէ զնոսա. զի վասն անիրաւաբար գնովաւ արկանէին, ըստ որում եւ վասն իրաւանց ոչ ինչ փոյթ առնէին եւ կամ բնաւ իսկ սպանանէին զնա, բայց յորժամ զայն ասաց, ոչ եւս համարձակէին: Տե՛ս, թէ ո՞րպէս տեղի տայ Աստուած լինել բազում |131ա| ինչ մարդկաւրէն, եւ առ սովաւ եւ առ այլոցն: Եւ միտ դիր, թէ որպէս ի կասկածի եղեն եւ յանձն առին պատճառ արձակելոյ գոլ զնա զասելն Հռոմայեցի գոլ, որք զառաջինն ոչ կասկածէին իբրեւ ի տնանգէ⁴ ուրուք:

Այլ իբրեւ լուաւ հարիւրապետն, մաքուրեալ առ հազարապետն պարմեաց եւ ասէ. Զի՛նչ կամիս առնել, քանզի այրն այն հոռովմայեցի է: Մաքուրեալ հազարապետն ասէ ցնա. Ասա՛ դու ցիս՝ հոռովմայեցի՞ ես. եւ նա ասէ՝ այո: Պապասխանի ետ հազարապետն. ես րազում զլխոց զգինուորութիւնս զայս ստացայ⁵: Ասէ Պաւղոս. Ես ծնեալ իսկ ի դմին եմ: Եւ վաղվաղակի ի բաց կացին, որ հարկանելոցն էին զնա, եւ հազարապետն իսկ երկեալ իբրեւ գիրաց, թէ հռոմայեցի է, եւ զի կապեալ եւս էր զնա⁶ (ԹԲ. 26-29):

Ապա ուրեմն ոչ էր սուտ Հռոմայեցի ասելն, եւ Հազարապետն իրաւի երկնչէր: Ասելովն իւրով Պաւղոս, թէ «Ես ի դոյն ծնեալ եմ», յայտ արար, թէ հաւր Հռոմայեցւոյ էր ծնունդ:

ԿԻՐ.⁷ Եւ ոչ աննշանի ուրուք, այլ պատուեցելոյ. զի եւ բազումք ի Հրէից յայնժամ բնակէին ի Հռոմ: Իսկ ոմոնք ասեն, թէ զնոց իսկ ստացեալ էր Հայրն նորա զհռոմայեցի գոլն ի Հռոմայեցւոցն,

¹ Ա յԱնդրիանոս
² ԱԲ հռոմք
³ Բ հարկանելոյ
⁴ Բ տնանգէ
⁵ ԱԲ ստացա
⁶ ԱԲ > եւ զի կապեալ եւս էր զնա
⁷ ԱԲ > կիր.

որպէս Հազարապետն ասէր, թէ «ես բազում գլխով¹ սրացայ գիշխանութիւն» (հմմտ. ԻԲ. 28), զոր զգնոցն² ասեն նշակել³ գլխովքն: Այլ զի⁴ նշարդեւք յայսմանէ լինի: Միտ դիր, արձակեալ անդէն ի կապանացն՝ իջոյց զնա առ Հրեայսն:

Եւ ի վաղիւ անդր, ասէ, կամէր գիպել զճշմարիտն, եթէ զինչ չարախաւսութիւն իցէ զնմանէ հրէիցն, արձակեաց զնա եւ հրամայեաց կոչել զքահանայապետսն եւ զամենայն արեանն, եւ իջուցեալ զՊաւղոս կացոյց ի մէջ նոցա (ԻԲ. 30):

Արդ, Հազարապետն, զի առեալ նախ զնա ի բաց եհան ի նոցանէ, եւ ինքն ի բաց զնաց՝ տեսեալ զյանդգնութիւն նոցա, եւ եթէ ոչ՝ թերեւս ի ձեռս տուեալ էր զնա նոցա, եւ եցոյց այնու, զի կամաւ եւ ոչ ըստ իւրեանց կրէր Պաւղոս, զոր ինչ կրէրն ի նոցանէ: Եւ այնպէս իրաւքն պատասխանի արար նոցա, այսինքն՝ ի բաց առնլովն զնա ի նոցանէ բանիւ եւ ոչ կամելով տալ նոցա պատասխանի, քանզի յոյժ մեղադրէր նոցա: Բայց զայն՝ զի դարձեալ Հանդէս եղիցի, վայելչապէս արար, քանզի եցոյց նոցա՝ եթէ զոչ ինչ անիրաւեալն սպանանեն, եւ մանաւանդ անբիժ գոլով նորա, իրքն անիրաւութիւն⁵ էր. եւ զի լուծեալ զնա իջոյց յատեանն, զայս ի սկզբանն իսկ պարտ էր առնել, վասն որոյ մանաւանդ տարակուսէին Հրեայքն, եւ ինքն ոչ ընդ բազմութեանն⁵ եւ ոչ ընդ Հանդիսին խաւսի:

¹ ԱԲ գլխովք
² ԱԲ գնոցն
³ ԱԲ նշանակելն
⁴ ԱԲ անիրաւութեան
⁵ ԱԲ բազմութեան

Իսկ Պաւղոս հայեցեալ յապեանն ասէ. Արք եղարք, եւ ամենայն ուղիղ մտաւք զնացեալ եմ առաջի Աստուծոյ մինչեւ ցայսաւր (ԻԳ. 1):

Այսինքն՝ ոչ գիտեմ զանձն իմ անիրաւ ինչ եղեալ առ ձեզ, եւ ոչ արժանի կապանացս այսոցիկ գործեալ ինչ. զի եւ ոչ ի մարդիկ հայէի, այլ առաջի Աստուծոյ ցուցանէի զուղղութիւնս, որու՞մ սուտ եւ թիւր լինել Աստուծոյ անհնար է: «Եւ քահանայապետն Անանիա հրամայեաց սպասարացն հարկանել զբերան նորա: Յայնմամ Պաւղոս ասէ ցնա. հարկանելոց է գ/131ր/քեզ Աստուած, որմ՞ բռեալ, եւ դու նստիս դարեմ՞ զիս ըստ արինացն, եւ առանց արինաց հրամայես զիս հարկանել: Եւ որ շորջն կային ասեն, զքահանայապետ Աստուծոյ հայեոյնս: Եւ ասէ Պաւղոս. Ոչ գիպի, եղարք, եթէ իցէ քահանայապետ, գրեալ իսկ է՝ գիշխան ժողովրդեան քո ոչ հայեոցես» (ԻԳ. 2-5): Ընդէ՞ր պատասխանատրէ Պաւղոս ի Հարկանելն զինքն իբրեւ չարախաւսելով իմն, եւ ապա ի վերայ ամէ, թէ «գիշխան ժողովրդեան քո՞ ոչ հայեոցես» (ԻԳ. 5), քանզի թէ չէր իշխան, զայլ ոք վայրապար պարտ էր անարգել: Եւ զիս՞րդ ինքն ասէ՝ «Բամբաստին զմեզ՝ արհնէաք» (Ա. Կրնթ. Գ. 12), իսկ աստանաւոր զներհակն սունէ, ոչ անարգէ միայն, այլ եւ անիծանէ, կամ զիս՞րդ ոչ զիտէր, թէ քահանայապետ էր: Տեսցուք վասն զայսոցիկ:

Արդ, ասեմք, թէ Համաձակութեան մանաւանդ են բանքս քան թէ ցասման, ոչ կամէր դիւրաւ արհամարհելի լինել, եւ անիրաւ գործոյն յառաջ դալ: Զի թէ Հազարապետն արձակէր զնա եւ ինայէր ինքն Հարկանել ի մտանել² զնա նմա Հրէիցն, ապա զիս՞րդ նոքա զայն առնէին, եւ քահանայապետին պաշտաւնէիցն տալ Հրաման Հարկանել զնա՝ մանաւանդ յանդգնութեան էր գործ: Վասն որոյ եւ նա ո՛չ առ սպասաւորին տարածանէր զբանն, որ եհար, այլ առ այն, որ Հրամայեաց: «Հարկանելոց է գրեզ զԱստուած» ասէ (ԻԳ. 3): Ոչ բարկութեան է բանս, այլ մարգարէութեան, որպէս զիպելոց էր նոցա չարիքն, զոր եւ Քրիստոս գուշակեաց յառաջագոյն: Իսկ «Որմ՞ բռեալ» (ԻԳ. 3)՝ զմարմնաւոր փոյթն ասէ, զոր եւ ինքն իսկ Քրիստոս գերեզմանս բռեալս ասաց ցնոսա, զի «Զարքարինն, ասէ, սրբէք, եւ ներքինն ձեր լի է չարութեամբ» (հմմտ. ԺԱ. 39): Արդ, ոչ էր անարգանաց այսպէս ասելն որպէս կանխաւ ասացի, ապա թէ ոչ՝ եւ զառ ի Քրիստոսէ ասա-

¹ ԱԲ քոյ
² Բ ի մտանել

ցեալն թերեւս անարգանս ասացէ որ, թէ «Այ ձեզ, զի նման էք գերեզմանաց րոնոց» (Մորթ. ԻԳ, 27), եւ «Դուք ի հարւ սաքանայլ էք» (Յովհ. Ը. 44):

Այո, ասէ, թէ նախ քան զհարկանելն էր ասացեալ՝ ոչ էր բանն ցասման, այլ համարձակութեան: Այլ ես նախ ասացի զպատճառն, թէ զի յանդգնութեան նոցա էր գործն: Եւ մանաւանդ Քրիստոս ի բազում տեղիս անարգեաց զհրեայսն՝ ինքն ի նոցանէ անարգեալ լինելով, որպէս յորժամ ասէ. «Զիա՛րդ կարէք դուք հաւաքալ» (Յովհ. Ե. 44), եւ «Մի՛ կարծէք, թէ ես չարախաւս եմ զձեռք առ Նաւր, գոյ որ չարախաւսէ զձեռք» (Յովհ. Ե. 45), արդ ոչ էր այն անարգանք, քաւ լիցի: «Դու նսրիս, ասէ, դարե՛ւ՛ զիս բար արիեացն» (ԻԳ, 3), փոխանակ ասելոյ, թէ դու պարտական գոլով եւ բազում տանջանաց արժանի ըստ աւրինացն, իսկ զիս անաւրէնութեամբ դատես: Տե՛ս արդ, թէ ո՞րպէս զարհուրեցաւ քահանայապետն ի նորին համարձակութենէն: Զի զոր ի դէպ էր անդրէն դարձուցանել զամենայն¹, զհարցումն² եւ զկսկծելի բանսն, ողորքն մանաւանդ, թէ «քահանայապետ Ասրո՞ծոյ հայոցն»³: Ապա յետոյ կամեցաւ եւ³ նա ցուցանել, թէ ոչ վասն երկիւղի, եւ ոչ թէ զի չէր արժանի Անանիայն այն լսել զայնոսիկ՝ ասաց այսպէս, թէ զրեալ է, այլ աւրինացն հաւանելով աստան/132ա/ւար, որով եւ նորա յոյժ հաւանեալ լուռ լինէին:

Իսկ ընդէ՞ր ոչ գիտէր, թէ քահանայապետ էր նա: Վայելչապէս. քանզի փութով փոփոխէին, եւ կարգ աւրինացն եղծեալ էր, եւ նա ընդ երկար ժամանակաւ հեռացեալ էր ի հրէիցն, այլ եւ տեսանելով զնա ի միջի հանդերձ այլովք բազմաւք, ոչ կարէր գիտել յայտնապէս, թէ քահանայապետ իցէ, բազմաց գոլով նոցա եւ զանազանից: Իսկ զայս բան առ նոսա տարածանելով եւ պատասխանատրելով, թուի ինձ, թէ աւրինացն լինի հպատակեալ: Եւ ընդէր արդեւք ինքն հրեայ գոլով, անդանաւր սնեալ եւ խրատեալ՝ ոչ բնակէր ընդ նոսա դեպերելով: Վայելչապէս. քանզի կամէր խափանել զաւրինացն իրս, եւ Աւետարանին քարոզութեամբն բազում իրս հակառակ նոցա կազմել, սմին վասն յամենայն տեղիս հալածական եղեալ փախուցեալ լինէր:

Բայց եւ տե՛ս որչափ հեզութեամբ ընդ նոսա խաւսի. «Ոչ գիտի, ասէ, եղբարք թէ իցէ քահանայապետ» (ԻԳ, 5): Եւ զի ոչ հեզանելով ասաց, ի վերայ ածէ զճշմարիտ արէնսն. «Գրեալ է, ասէ, զիշխան ժողովրդեան քո՛ւ⁴

¹ Բ զամենայն
² Բ զհարումն
³ ԱԲ ի] եւ
⁴ ԱԲ քոյ

ո՛չ հայոցնացես» (ԻԳ, 5): Եւ իշխան տակաւին խոստովանի զնա: Արդ, զի մի՛ ասիցեն, թէ ճշմարիտ է, զոր ինչ լուսն զնմանէ վասն աւրինացն արհամարհելոյ, զի ահա եւ զքահանայն առաւել քան զաւրէնսն անարգեաց¹ նա: Ընթանայր նա յաւրէնսն բանիւն, զոր ասաց, եւ յաւրինացն, զոր երկրորդեաց նա՝ յայտ արար, որոց նստեալ դատէին զնա՝ իբրեւ զաւրինազանց, եթէ պահէր նա զաւրէնսն եւ սիրէր զնա: Զի թէպէտ եւ փոքր փոքր ինչ խափանէր, զի զթլփատութիւն եւ զշարաթս լուծանէր նա, այլ նորա մեծամեծաւք եւս լուծանէին զնա: Զի ի հրեշտակս եւ ի հոգին եւ ի յարութիւնն², զոր քարոզէր աւրէնքն, նորա ոչ խոստովանէին, առ որս³ զհամարձակութիւնն⁴ ի ճահ ցուցանէր Պաւղոս:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Ուսցուք եւ մեք զհեզամտութիւն եւ զհամարձակութիւն, զի երկրորումքս իցեմք կատարեալք: Եւ բազում ստուգութեան պէտք են որոշել զսոսա ի ներհակացն, զի ընդդէմ է համարձակութեանն⁵ յանդգնութիւն, եւ հեզամտութեանն⁶ անարիւթիւն: Արդ, տեսցուք՝ գուցէ զչարութիւնն⁷ իբրեւ զառաքինութիւն ողջունիցեմք: Եւ լինի այս ո՞րպէս, յորժամ զայլս գրկեալ եւ անիրաւեալ տեսանելով լուծմք, անարութեանն⁸ է: Իսկ յորժամ մեք գրկեալք հանդուրժեմք, հեզամտութիւն, եւ յորժամ անձանց վրէժխնդիր լինիցիմք, յանդգնութեանն⁹ է, եւ յորժամ յաղազս այլոց աշխատիմք, համարձակութիւն, եւ ուղղեմք զայս, թէ յախտից ազատք իցեմք:

[ԳՂՈՒԽ ՆՍԹ.]

Յոհ. Իբրեւ գիտաց, ասէ, Պաւղոս, եթէ մի՛ կողմն¹⁰ սանդուկեցոց է եւ միւսն փարիսեցոց, աղաղակէր ի մէջ արեւնին. Արք

¹ Ա անարգնեաց
² ԱԲ յարութիւն
³ ԱԲ աւուրս] առ որս
⁴ ԱԲ զհամարձակութիւն
⁵ ԱԲ համարձակութեան
⁶ ԱԲ հեզամտութեան
⁷ ԱԲ զչարութիւն
⁸ Ա անարութեան
⁹ ԱԲ յանդգնութիւն
¹⁰ ԱԲ կողմ

եղբարք, ես փարիսեցի եմ, որդի փարիսեցույ, այլ վասն յուսոյն եւ յարութեան մեռելոց աւասիկ դարիմ (ԻԳ. 6):

Դարձեալ մարդկապէս բարբառի, եւ ոչ յատուկ շնորհիւն վայելէ եւ յայսմիկ եւ յայն՝ որ յետս այսորիկ է: Եւ քանզի կամեցաւ Հերձուլ յերկուս զբազմութիւնն¹ զայն՝ որ չարաչար միաբանեալ էին հակառակ նմա, եւ զոր ասաց՝ «Ճշմարիտ էր աստանաւր |132բ| եւ ո՛չ սուտ», քանզի փարիսեցի էր ի ծննդենէ եւ ի նոյն աւերինաւքն վարժեալ: Եւ զի մի՛ թուիցի սուտակասպաս լինել յասելն² փարիսեցի գոլ զինքն, ի վերայ էած, թէ «Վասն յուսոյ եւ յարութեան մեռելոց դարիմ ես» (ԻԳ. 6): Եւ քանզի նոքա ոչ ախորժէին ասել, թէ ընդէր դատին զնա, Հարկի այնուհետեւ ինքն ասել: Եւ զայս ասելով, ի չարախաւսութենէ նոցա եւ ի դաւաճանութենէ ազատեաց զանձն իւր, որով եւ նոքա յամաւթ եղեն:

Եւ զայս իբրեւ ասաց, եղեն հերձուածք փարիսեցուցն եւ սաղուկեցուց, եւ պարտեցաւ բազմութիւնն³, քանզի սաղուկեցիքն ասէին՝ չիք յարութիւն եւ ոչ հրեշտակք, եւ ոչ հոգի. բայց փարիսեցիքն խոստովանին զերկոսեան, եւ եղեւ աղաղակ մեծ (ԻԳ. 7-9):

Տեսանե՞ս, զի ոչ ինչ անմարմին գիտեն սաղուկեցիք, թերեւս եւ ոչ զԱստուած ասեն գոլ անմարմին, յոյժ թանձրամիտ⁴ գորով եւ մարմնասէրք. վասն որոյ եւ ոչ զյարութիւնն⁵ ախորժեն գոլ կամ հաւատան լինել, թանձրամիտք եւ կոյրք մտաւք, անհաւատ⁶ գորով եւ մարմինք եւեթ նմանք շնչաւորաց: Արդ, ի պատճառս յարութեանն⁷, որ հաւաստին է, ոմանք կալան յանձին, եւ կէսք⁸ ոչ հաւատացին. եւ այնորիկ՝ որ զի ամենեքեան ընդդէմ նորա էին, եղեն ընդդէմ միմեանց մեծապէս վիճամբ:

Եւ յօրն կացին ոմանք ի դպրաց անտի ի կողմանէ փարիսեցուցն, հակառակէին եւ ասէին. Ոչ ինչ չարախաւսութիւն գրանեմք յառնս յայսմիկ, բայց եթէ Նոգի խաւսեցաւ ի դմա կամ հրեշտակ (ԻԳ. 9):

¹ Աբ զբազմութիւն
² Բ հասել
³ Աբ բազմութիւն
⁴ Բ թանձրամիտք
⁵ Աբ զյարութիւն
⁶ Աբ անհաւատք
⁷ Աբ յարութեան
⁸ Աբ կէսքն

Ընդէ՞ր յառաջ քան զայս բան վասն նորա ոչ ետուն նոքա այսպիսի պատասխանի: Յորժամ ընդ նոսա եղեւ, յայնժամ զպատասխանին տան վասն նորա: Տեսանե՞ս յորժամ ախորժն տեղի տան, թէ ո՞րպէս գտեալ լինի ճշմարտութիւնն¹: Որպիսի՞ կամ զի՞նչ ամբաստանութիւն է վասն նորա, ասեն. «Բայց եթէ հրեշտակ կամ Նոգի խաւսեցաւ ի դմա» (ԻԳ. 9): Տե՛ս եւ զհանճար իմաստութեանն² Պաւղոսի, ոչ ինչ տուեալ նոցա պատճառս առ ի կործանել³ անարգելոյ նմա զաւերէնսն:

Եւ ի բազմանալ ամբոխին, երկուցեալ հազարապետն, թէ գուցէ ճեղքիցի Պաւղոս ի նոցանէ, հրամայեաց գաւրականին իջանել յափշտակել գնա ի միջոյ նոցա եւ ածել ի բանակն (ԻԳ. 10):

Երկնչի այնուհետեւ հազարապետն, զի մի՛ սպանցեն զնա, քանզի գիտաց, թէ Հռովմայեցի է, եւ ոչ էր իրքն առանց վշտի, այսինքն՝ սպանանիլն Պաւղոսի: Տեսանե՞ս, զի յիրաւի զանձն իւր խոստովանեցաւ Հռովմայեցի գոլ. զի եթէ ոչ էր ասացեալ զայն, թերեւս ոչ էր նա այժմ երկուցեալ, եւ ոչ զաւերականաւք մեծաւ բռնութեամբ ի միջոյ նոցա զնա յափշտակեալ: Տինա, քանզի եւ լուաւ իսկ հազարապետն, զի ազատեցին զնա յամբաստանութենէ⁴ փարիսեցիքն, եւ դատ արարին⁵ վասն նորա, այնուհետեւ մեծաւ համարձակութեամբ յափշտակէ զնա ի միջոյ նոցա. այլ եւ նոյն իսկ ասացեալքն ի նոցանէ զՊաւղոսէ⁶, թէ⁷ «հրեշտակ կամ Նոգի խաւսեցաւ ի նմա» (ԻԳ. 9), իմաստութեամբ լի են:

Եփր. Դարձեալ գասակն⁸ Հռովմոց⁹ յափշտակեցին զնա, եւ տան¹⁰ բանտի վասն հրէիցն եւ |133ա| սպանողաց իւրոց թաքուցին զնա. եւ զի հանդերձեալ էին փութով սպանանել, յայնչափ վշտաց եղեւ ճողոպրեալ:

¹ Աբ ճշմարտութիւն
² Աբ իմաստութիւն
³ Բ ի կարծել] ի կործանել
⁴ Ա յամբաստանութեւն
⁵ Աբ արար
⁶ Բ զպօղոս
⁷ Բ եթէ] թէ
⁸ Աբ դաստակն] դասակն
⁹ Աբ հռոմոց
¹⁰ Աբ ի տան

Եւ ի վաղուեան գիշերին եկաց առ նմա Տէր եւ ասէ. քաջալերեաց, Պաւղոսէ¹, զի որպէս վկայեցեր վասն իմ յերուսաղէմ, պարտ է քեզ եւ ի Նոնոմ² վկայել (ԻԳ. 11):

Յոհ. ի միտ առ եւ զերեւումն Քրիստոսի, թէ ո՞րչափ լի է մխիթարութեամբ: Յառաջագոյն գովէ զնա, թէ «որպէս վկայեցեր վասն իմ յերուսաղէմ», ապա եւ զանյայտն ոչ թողացոյց, այլ յայտնեաց նմա զգնալոյն ի Հոնոմ³, որ եւ ահագին էր, զի անդ ոչ միայն գնասցես, ասէ, այլ եւ ի մեծագոյն պսակս հասանիցես վկայելով վասն իմ յայնմ մեծ քաղաքին:

Այլ ընդէ՞ր ոչ նախ քան զանկաննին ի վիշտսն երեւեցաւ նմա Քրիստոս: Վայելչապէս. վասն զի հանապազ ի վիշտս մխիթարէ Աստուած, զի յայնժամ մեծ եւ փափաքելի երեւեալ լինի մխիթարին, եւ ի տագնապի նեղութեանն⁴ կրթելով զմեզ: Նա եւ այլազգ. քանզի յայնժամ նախ քան զայս վիշտս ի դիւրութեան էր, ներողութիւն գտեալ եւ արձակեալ ի կապանաց, բայց այժմ հանդերձեալ էր ընդուել զգժուարինսն ի նոցանէ, այսինքն՝ զղաւ մահու:

Ձի իրրեւ այգ եղև, արարեալ ժողով իրէիցն՝ նգովեցին զանձինս իւրեանց ոչ ուրել եւ ոչ ըմպել⁵ մինչև սպանցեն ցՊաւղոս: Եւ էին անլի բան զքառասուն, որոց զայս ընդ միմեանս երդումն արարեալ էր (ԻԳ. 12-13): Յորժամ⁶ տեսին պիղծքն այնոքիկ զամենայն, զոր կամէին խափանեալ եւ անվճար, ի ձեռն ինքեանց այնուհետեւ յանդգնին զամենայն ինչ առնել, կամեցեալ զնա սպանանել յառաջ քան զայս, եւ խափանեալք⁷, բայց ոչ երբեք դադարեն ի չարութենէ այնչափ վրիպեալ լինելով, եւ տակաւին լկնին: Տե՛ս արդ, ո՞րչափ մանաւանդ տնաւրինեցաւ որպէս զի ի մոլեգնութենէն թուլացեալ լիցին նոքա, ուսանելով զայնոսիկ ի ձեռն, որոց հնար էր նոցա զղջանալ, բայց ոչ ինչ նուազ ի վերայ հասեալ լինին չարութեամբ: Եւ տես, թէ ո՞րպէս ուժգինք էին եւ յորդորք ի չարութիւն, եւ նդովեցին զանձինս: Ապա ուրեմն յամենայնի եւ հանապազ նդովեալք են նոքա, քանզի զանձինս փակեցին ի նդովս, եւ զՊաւղոս ոչ կա-

¹ ԱԲ պօղէ] պաղոստ
² Ա հռովմ
³ ԱԲ հռովմ
⁴ ԱԲ սեղութեամ
⁵ ԱԲ ըմբել
⁶ Բ յայնժամ] յորժամ
⁷ Բ խափանել] խափանեալք

բացին սպանանել: Եւ քառասուն այր համանգամայն, զի այնպիսի է ազգն այն, յորժամ յաղագս բարւոյ իմիք պարտ է միաբանել, եւ ոչ երկուս եկեալ լինին ի միասին: Իսկ յորժամ յաղագս չարի, հանդէսք խմբից եւ գունդք բոլորովին, նա եւ զիշխանսն եւս հաղորդս առնուին կատարել զչար:

Մաքեան, ասէ, առ քահանայապետսն եւ երիցունսն¹ եւ ասեն. Նգովիք նգովեցաք զանձինս ոչ ինչ ճաշակել մինչև սպանցուր զՊաւղոս (ԻԳ. 14):

Ընդէ՞ր, զի՞նչ է չար արար ապաքէն, զի կեանս աւետարանեաց ձեզ, զի առ Աստուած կամեցաւ ածել զձեզ: Տե՛ս, ջան անչափ առ ի կատարելոյ զչար: «Բայց դուք զգացուցէր զհազարապետին հանդերձ արեւնիւն, զի իջուցել գնա առ ձեզ, որպէս թէ կամիցիր ճշմարտագոյնս ինչ գիպել զմտանէ, եւ մեր յառաջ քան զմաքսելն² նորա պարտաստեմք ի սպանանել զնա» (ԻԳ. 15):

[133բ] Ահա բանք աւելորդք եւ լի անմտութեամբ: Ո՞չ երկիցս առ ձեզ հրապարակաբանեաց, ո՞չ փարիսեցի զինքն գոլ խոստովանեաց, եւ առաւելն քան զայս զի՞նչ առնէ: Այսպէս ոչ երկնչէին ի չարեաց, ոչ դատաստանք ի նոսա, ոչ աւրէնք: Այսպէս քան զամենայն մարդիկ էին յանդգունք եւ խիստք, եւ զկամսն խոստովանէին, եւ զգործն չարութեան պատմեն:

Եւ լուեալ քեռորդոյն Պաւղոսի զղաւաճանութիւնն³ եկն եմուր ի բանակ անդր, պապմեաց Պաւղոսի, եւ կոչեցեալ առ ինքն զմի ի հարիւրապետաց անփի եւ ասէ. Չպապանիս զայս փար առ հազարապետն, զի ունի⁴ ինչ պապմնլ նմա, եւ նորա առեալ զնա փարաւ առ հազարապետն (ԻԳ. 16-18):

Այս իսկ տնաւրէնութեանն⁵ Աստուծոյ էր, որ ո՛չ զմտաւ ածին նոքա, թէ լուիցէ պատանին զղաւաճաննելն իւրեանց: Եւ զիարդ Պաւղոս ոչ զարհուրեցաւ, քանզի զմտաւ էած զլսելն զբանն պատանւոյն⁶, թէ «Աստուծոյ է գործս այս եւ նա կարաւ է փրկել, եւ զամենայն ինչ

¹ ԱԲ երիցունս
² Բ զմտոչել
³ ԱԲ զղաւաճանութիւն
⁴ Բ ունիցի
⁵ ԱԲ տնօրէնութեան
⁶ ԱԲ պատանւոյ

ի նա ընկեց»: Սակայն եւ ոչ այնպէս զանձն իւր թողացոյց, այլ ասաց Հազարապետին զգարանագործութիւնն¹ Հաւատոց Քրիստոսի եւ եկեաց:

Տե՛ս դարձեալ զի մարդկային նախախնամութեամբ լինի փրկեալ. զի Հազարապետն ոչ թողացոյց իմանալ ումք եւ ոչ Հարիւրապետին, զի մի՛ լինիցի իրքն յայտնի: Եւ նա տարաւ զպատանեակն առ Հազարապետն եւ ասէ. «Կապեալն Պաղոս կոչեաց զիս եւ աղաչեաց զպատանիս զայս ամէլ առ քեզ, ունի ինչ պարսնի քեզ: Եւ առեալ զձեռանէ նորա հազարապետին՝ զնաց մեկուսի. հարցանէր, թէ զի՞նչ ունիս խաւսել ընդ իս. եւ նա ասէ. Կրեայր միաբանեցին աղաչել զքեզ, զի ի վաղիս զՊաւղոս իջուցես յաբեանն, իբրեւ թէ կամիցին ճշմարտագոյն ինչ հարցանել վասն նորա. արդ դու մի՛ անսացես նոցա, քանզի դարան գործեալ է նմա ի նոցանէ արանց աւելի քան զքառասուն, որք նգովեցին զանձինս ոչ ուրեղ եւ ոչ ըմպել² մինչև սպանցեն զՊաւղոս³, արդ պարաստ էն եւ սպասեն քում հրամանիդ: Ապա հազարապետն արձակեաց զպատանին, պարուէր րուեալ մի՛ ումք ասել, թէ զայս զգացուցեր ինձ» (ԻԳ. 18-22):

Արդ, երեւեցաւ նմա Տէր եւ քաջալերեաց զնա, եւ յետ երեւելոյն՝ դարձեալ թոյլ ետ նմա մարդկապէս կեալ: Եւ զիա՞րդ այս ոչ զարհուրեցոյց զնա եւ ոչ ասաց, թէ ուրեմն խաբեցա՞յ ի Քրիստոսէ, այլ Հաւատաց Քրիստոսի: Եւ թէպէտ եւ Հաւատաց, սակայն եւ այնպէս ոչ յանհոգս եղեւ. այլ զոր ինչ առնել պարտ էր ի մարդկային իմաստասիրութեանէ, ո՛չ մատնեաց: Բայց դու տե՛ս զչարութիւն նոցա. Հարկ եղին անձանց իւրեանց զնգովսն: Ահա պահք՝ սպանութեան մայր. որպէս Հարքն⁴ նոցա պահեցին պահս եւ սպանին զՆաբովթ արդար, որպէս Հերովդէս զՀարկն, որ յերդմանէն՝ եղ զանձամբ եւ սպան զՅովհաննէս, նոյնպէս եւ սոքա. զի այսպիսի է արուեստ բանսարկուին, ձեւով բարընկալութեան զնչ զորդայլթն:

Եւ զի մոնաւանդ պարտ էր մատչել առ նա |134ա| եւ պարտաւորել զնա եւ պատճառս գտանել մահու եւ դարան⁵ ի միասին Հաւաքել, այլ քանզի այսոքիւք ոչ ինչ կարացին գտանել, եւ ոչ ըստ մտաց իւրեանց, զոր սովոր էին ի սկզբանէ ի մարգարէիցն՝ վճարել ինչ, ապա յայս դան՝ որ ինչ ոչ է քահանայից, այլ աւազակաց. ոչ

¹ ԱԲ զդարանագործութիւն
² ԱԲ ըմբել
³ ԱԲ > զպաւղոս
⁴ Բ հարք
⁵ Բ դատաւորն] դարան

իշխանաց, այլ ապականչաց: Նա եւ զիշխանն իսկ Հազարապետն՝ որ անիրաւս ինչ ոչ կամէր առնել, ապականել ի մտաց ձեռնարկէին: Բայց տնաւրինեցաւ, զի եւ նա իմանայցէ զնոցա դաւաճանութիւնն¹, զի ոչ միայն յոչ ունեւոյն ինչ ասել, այլ եւ ի լուեկայն դաւաճանելոյն կշտամբեցին զանձինս ոչ երբեք ուղիղս գոյ: Քանզի իբրեւ լուաւ Հազարապետն զերգումն քառասուն արանցն, որ երդուան սպանանել զՊաւղոս, գողացաւ զնա զիշխարի եւ ի ձեռն Հոռոմոց ետ տանել զնա առ Փիլիքս² Հոգէմոն³ ի Կեսարիա, յաղաղս որոյ եւ յայնժամ ասաց զՀարիւրապետսն, յորժամ զայն ինչ պարտ էր:

Կոչեցեալ, ասէ, երկուս ի հարիւրապետացն ասէ. Պապրասպեցէք զարականս երկերիւք, որպէս զի երթիցեն մինչեւ ի Կեսարիա, եւ հեծեալս էւթանասուն, եւ փիգաւորս յաջմէ եւ յահեկէ կողմնապահս երկերիւք՝ յերից ժամուց զիշերոյն, եւ գրաստ պարաստական, յոր հեծուցեն զՊաւղոս, որպէս զի իջուցեն ասպրեցուցեն զնա (հմմտ. ԻԳ. 23-24):

Տեսանե՛ս զնոցին չարութիւնն⁴ որչափ Հարկս Հասուցին եւ Հարիւրապետացն. զի թէ նոքա այնչափ փոյթ նղովիւք յանձինս առին եւ զամենայն տաղնապ, յոյժ մանաւանդ եւ նմա պարտ իսկ էր զայս առնել, յիրաւի եւ զգուշանայր փուլթով: Եւ տես, թէ ո՞րպէս ի ձեռն դատաստանի արտաքնոցն Պաւղոս անբիծ⁵ գտանի, որպէս Քրիստոս առ Պիղատոս ասէ⁶: Տե՛ս եւ զչարութիւն նոցա անգործ ի բաց բարձեալ: Մատնեցին զնա, որպէս զի դատապարտեցեն եւ սպանցեն, այլ նորին Հակառակն լինէր, եւ կեցեալ նմա եւ անբիծ⁷ գտեալ: Նա զի թէ ոչ էր եղեալ այսպէս զգուշութիւն վասն նորա, ըմբռնեալ լինէր. եւ եթէ ոչ էր զգուշացեալ նմա այսպէս, եւ կորուսեալ ի Հրէիցն լինէր, եթէ Հասեալ էր ըստ իւրեանց մտացն դատապարտել:

Այլ իշխանն Լիւսիաս ո՛չ միայն յայնժամ անբարիշտ արշաւանաց Հրէիցն ազատեաց զնա, այլ եւ յայլոց բազում իրաց: Եւ միտ դիր, թէ ո՞րպէս պաշտաւանեայ նորա լինի երկիւղիւ, կամ որպէս նա ապրեալ

¹ ԱԲ դաւաճանութիւն
² ԱԲ Փեղիքս] Փիլիքս
³ Ա հոգեմոն, Բ հեգեմոն
⁴ ԱԲ չարութիւն
⁵ Բ անբիծ
⁶ ԱԲ Պիղատոսն] Պիղատոս ասէ
⁷ Բ անբիծ

լինի առանց վշտաց Հանդերձ այնչափ բանականաւ¹: Ի դէպ է եւ յետ առաքելոյն այսպէս² ի գիշերի ի վաղիւն մատչիլ³ քահանայայետիցն առ Հագարապետն՝ Հայցել զնա եւ յամաւթ լինել. քանզի ոչ կամեցեալ լինէր նա՝ գիտելով զնոցին նենգութիւնն⁴, եւ ոչ յանձն առնոյր զինդիրն: Բայց եւ այն լինէր ի նոցանէ չարիքն⁵, որով առաւել Հաւատաց եղելոց դաւաճանութեանցն ի նոցանէ: Ձի եւ զայն իսկ վայել էր նոցա չարութեանն⁶ առնել, եւ զաղտ իմն զՊաւլոս սպանանել: Իսկ նա այնչափ զգուշութեամբ առաքեալ գիշերի զՊաւլոս առ Փելիքս⁷ դատաւոր, զբնաց թուղթ՝ որ ունէր աւերինակ զայս: «Կղաղեոս⁸ Լուսի/134բ/աւ առ քաջ դատաւորոյ Փելիքս⁹ ողջոյն: Չայրս զայս կապեալ¹⁰ ի հրէից եւ մերձ ի սպանանել ի նոցանէ՝ հասեալ ի վերայ զաւրականաս ապրեցուցի իմացեալ, թէ հռովմայեցի է, կամեցայ գիտել զվնասն, վասն որոյ ամբաստանէին զղմանէ, իջուցեալ զղա յարեան նոցա, զոր գոյի ամբաստանեալ զղմանէ վասն խնդրոյ իրիք¹¹ իրեանց արիւնացն, եւ ոչ ինչ արժանի մահու կամ կապանաց ունէր վնաս: Իբրեւ ազդ եղի ինձ նենգութիւն յայրդ լինելոյ ի նոցանէ, յղեցի առ քնգ, հրաման փութեալ եւ չարախաւսացն խաւսել զղմանէ առաջի քո. Ողջ լեր» (ԻԳ. 26-30): Ահա թուղթ, որ պատասխանի ունի վասն նորա: «Ոչ ինչ գոյի, ասէ, ի դմա¹² արժանի մահու կամ կապանաց» (ԻԳ. 29), եւ չարախաւսութիւն եղեւ վասն նոցա մանաւանդ՝ քան թէ վասն նորա, եւ այսպէս անիրաււ գտեալ՝ մահապարտք լինէին ի սկզբան անդ յառաջագոյն: Ապա եւ յատեան նոցա ի ջուցի զգա, եւ ոչ այնպէս գտի ամբաստանութիւն: Եւ զի պարտ էր նոցա վասն յառաջագունիցն անիրաււ ինքեանց երեւեցելոյ զարհուրել եւ յամաւթ լինել, նոքա եւ դարձեալ ձեռն արկեցին¹³ զնա սպանանել: Վասն որոյ առաքեցի առ քեզ, ասէ, զի դարձեալ պայծառագոյն լիցի բանն՝ որ յաղագս զորա, եւ զչարախաւսան¹⁴ եւս առաքեցի

¹ Աբ բանակաւ
² Բ այնպէս
³ Բ մատչել
⁴ Աբ նենգութիւն
⁵ Աբ չարիք
⁶ Աբ չարութեան
⁷ Աբ Փելիքս
⁸ Աբ կղոցիոս
⁹ Աբ փելիքս
¹⁰ Աբ կալեալ] կապեալ
¹¹ Աբ երիք
¹² Աբ ի դա] ի դմա
¹³ Բ արկեցին
¹⁴ Աբ չարախաւսոսն

առ քեզ, զի ի քուժ դատաստանիդ՝ ուր այնպիսի¹ իբրք առաւել ստուգագոյն քննի, դա անբիժ գտանիցի: Արդ, եթէ ազատեալ էր զՊաւլոս ի պատճառէն, ընդէ՞ր զչարախաւսան ընդ նմա առաքէր, դարձեալ իբրու ստուգագոյն լինել քննութիւն², վայելչապէս:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ձի այսպիսի են Աստուծոյ տնաւրէնութիւնքն, ի ձեռն³ իրաց, յորոց վնասել կարծեմք⁴, ի ձեռն նորին գտանեմք զաւգտութիւն: Այս ինչ եւ առ ամենայն սրբովքն եղեւ: Այսպէս Յովսէփի դաւաճանեալ ի կնոջէն⁵, ի զգուշութիւն լինէր Հաստատեալ: Եւ Յակոբ⁶ յեղբաւրէն դաւաճանեալ՝ մեծապէս խնամաւք պարսպիւր: Այսպէս եւ սա արձակեալ լինի ի Կեսարիա, զի անդանաւր յանդիման չարախաւսացն խաւսեցի՝ վկայելով առ մեծագոյն տեսարանի եւ պայծառ լսարանի⁷: Ձի այսու ամենայնիւ անպատասխանի Հրեայքն լինիցին, եւ ոչ եւս ունիցին ասել, եթէ տեսեալ էաք զՊաւլոս՝ Հաւատացեալ էաք, եւ եթէ ի նմանէ լուեալ էաք ուսուցանելով վասն Քրիստոսի, յանձն առեալ էաք: Արդ, եւ այս պատասխանիս ի նոցանէ ի բաց Հատեալ եղեւ:

[ԳԼՈՒԽ Ծ.]

Եւ զաւրականացն ըստ հրամանին առեալ զՊաւլոս ածին գիշերային յԱնթիպատրիս⁸, եւ ի վաղիւ անդր արձակեալ զհեծեալսն ընդ նմա երթեալս դարձան ի բանակն, եւ նոքա մտին ի Կեսարիա, եւ փութեալ ցղափառորն գթողթն՝ առաջի կացուցին նմա եւ զՊաւլոս (ԻԳ. 31-33):

Որպէս թագաւորի մեծի զաւրք առաջի զնալով այնչափ բազմութեամբ, այնպէս ելանէր Պաւլոս ընդ դուռն Երուսաղէմի: Իսկ գիշերի վասն երկիւղի արշաւանաց անաւրէն Հանդիսին մոլելոցն բարկութեամբ: Եւ քանզի ի քաղաքէն զգուշութեամբ Հանին զնա,

¹ Աբ այսպիսի
² Աբ քննութեան
³ Աբ ձեռն] ի ձեռն
⁴ Աբ կարծիք
⁵ Աբ ի տիմոջէն] ի կնոջէն
⁶ Աբ Յակոբ
⁷ Բ լուսարանի] լսարանի
⁸ Աբ յԱնթիպատրի

մինչեւ ի տեղին նշանաւոր /135ա/ Անթիպատրիս¹ կոչեցեալ յուղարկելով զնա, ապա յորժամ² բազմութիւնն³ անդրէն դարձեալ ի բաց կացին ի նմանէ: Թերեւս ոչ այնչափ զգուշութեամբ արձակէին զնա արտաքս, եթէ ոչ եւ ինքն իսկ Հազարապետն զհետ Հանդիպեալ էր⁴: Եւ զայս առնէր առ ի ցուցանել, թէ նոցին սպանութիւնն⁵ ուժդին էր, եւ զի մի՛ ինքն ընդ այնր մեղադրեսցի. զի եւ ահագին երեւէր նոցա մահն տարապարտուց, իսկ Հրէիցն ո՛չ եւս:

Եւ իբրեւ ընթերցաւ, *ասէ*, նհարց, թէ յորմէ նահանգէ իցէ, եւ ստուգեալ, եթէ ի Կիլիկէ է⁶, լուայց քեզ, *ասէ*, յորժամ եւ չարախաւսքն քո եկեսցեն. եւ հրամայեաց յապարանսն Ներովդի պահել զնա (ԻԳ. 34-35):

Ահաւասիկ պատասխանի ետ յաղագս նորա Լիւսաս⁷ թղթովն կանխաւ, իսկ որ լուան, աճապարէ դարձեալ ի կապանս արկանել զնա:

Եւ յեպ հինգ ատուր էջ քահանայապետն Անանիա հանդերձ ծերովք եւ ճարտարախաւս Տերտիլա¹ ոճամբ, որք եւ զգացուցին դափաւորին վասն Պաւղոսի (ԻԴ. 1):

Տն՛ս եւ զհանդգնութիւն նոցա, թէ ո՞րքան էր, թէպէտ եւ բազում իրաւք յամաւթ եղեն եւ արդելիւք խափանեցան, սակայն ի չարէն ոչ ի բաց կացին, այլ եկեալ լինին, զի եւ անդ յամաւթ լիցին: Այլ զգացուցին առանձինն դատաւորին ամբաստանելով զՊաւղոսէ յուրվս նախ քան զհանդէս ատենին:

Եւ ի կոչելն, *ասէ*, զնա՝ սկսաւ Տերտիլոսն² ամբաստան լինել եւ ասել. Բազում խաղաղութիւն գտեալ ի քէն եւ իրաց ուղղութիւն ազգիս այսորիկ քով խնամովդ, ամենեցուն ամենայն ուրեք շնորհակալ եմք, քաջդ Փելիքս³, ամենայն գոհութեամբ (ԻԴ. 2-3):

Եւ զի Հռետորին ասել ինչ պարտ էր, տն՛ս ո՞րպէս վաղվաղակի յառաջարանին իբրու⁴ զխուվեցուցիչ եւ զյանդգնագործ խորհեցաւ մատնել զնա. «Եւ զի դու, *ասէ*, զայս ամենայն խնամս արարեր իրէից»: Եւ այսպէս զովասանութեամբ աճապարէ ըմբռնել զդատաւորն: Ապա⁵ ձեւանայ իբրեւ այն, թէ բազում ինչ ունելով ասել՝ զանց առնէ:

Բայց զի մի՛, *ասէ*, առաւել աշխար արարից գրեզ, աղաչեմ լսել մեզ⁶ կարճ ի կարճոյ քոյին հեզութեամբդ (ԻԴ. 4):

Եւ քանզի յառաջագոյն քան զայսուսիկ ընդ երկար բանիւք ամբաստանութեան ընդ դատաւորին առանձինն ի Պաւղոսէ Հրապարակաբանեաց Տերտիլոս⁷ Հակառակ Պաւղոսի, այժմ գիտացեալ, թէ աշխատեալ լինի, ոչ ասաց լուի, թէ լուր զոր ասելոցս եմ, այլ թէ «աղաչեմ լուր մեզ ի կարճոյ քոյին հեզութեամբդ», զոր ոչ դարձեալ ընդ երկարեմք այժմ, եւ այս իսկ հեզութեան էր նշան իշխանին՝ բազում բանիցն ունկն զնել: Եւ դու տն՛ս զնորին ճարտարութիւնն⁸, յայտ

¹ Բ յԱնթիպատրիս

² Բ յայնժամ] յորժամ

³ ԱԲ բազմութիւն

⁴ ԱԲ հանդիպեալ էր անձամբ իւրով

⁵ ԱԲ սպանութիւն

⁶ ԱԲ > եւ ստուգեալ, եթէ ի կիլիկէ է

⁷ ԱԲ լիւսիաս

¹ ԱԲ տերտիղաւ

² ԱԲ տերտիղոսն

³ ԱԲ փեղիքս

⁴ ԱԲ իբրեւ

⁵ Բ ապա եւ

⁶ ԱԲ մեզ ի

⁷ ԱԲ Տերտիղոս

⁸ ԱԲ ճարտարութիւն

առնէ, թէ եւ յայնժամ յատենի անդ պատշաճ գոլով նմա բազում ինչ ասել զՊաւլոսէ, բայց վասն ոչ աշխատ առնելոյ զիշխանն՝ սակաւ ասէ. եւ թէ նախ քան զայս յաճախս ասաց՝ ոչ յիշէ, այլ յամբաստանելն փութայ:

Քանզի գտաք, ասէ, զայսու զայս ապականիչ եւ խոռվիչ ամենայն հրէից՝ որք են ընդ փիեզերս (ԻՊ. 5):

Տե՛ս ո՛րպէս ի ցանկութիւն անէ տանջանաց զդատաւորն, եթէ Հանդերձեալ էր տրեզերաց զղրղեցուցիչն ըմբռնել, եւ իբրեւ մեծի ուզող/135բ/ուլթեան առիթ լինելով մեծամեծս խորհէ: Ո՛վ ապերախտ բարուցն. «ամենայն Հրէից», ասէ, խոռվութիւն շարժէ: Ջոր պարտ էր այնուհետեւ իբրեւ զերախտաւոր եւ հասարակաց ազգին փրկիչ քարոզել՝ նորա զայս ասէին: «Եւ առաջնորդ է, ասէ, Նագարացոց՝ հերձուածոյն» (ԻՊ. 5): Քանզի թուէր այսպէս նախատելի գոլ իբր Նագարեբեցուցն, զի Նագարեթ նուաստ եւ աննշան էր ի մէջ նոցա: «Որ եւ գրաճարն կամեցաւ պղծել առաջի մեր» (ԻՊ. 6): Եւ թէ որո՞վ իրաւք՝ ոչ ասէ, զի ծանր զվնասն երեւեցուցէ. եւ զիւրեանց կողմն այսպէս բարձրացոյց. եւ տե՛ս զնոցայն ո՛րպէս նուազեցուցանէ՞:

Ջոր կալաք, ասէ, եւ ըստ մերոց արիինացն դափել կամեցաք (ԻՊ. 6):

Տե՛ս զչարաբանութիւնն³. իբրեւ զմիշտ փախստական զոմն եւ զժւար ըմբռնելի դաւաճանէ զնա, եւ թէ Հազիւ Հանդիպեցաք նմա: Եւ մանաւանդ նա ոչ էր փախստական, այլ եւթն աւուրս ունէր ի տաճարին: «Կամեցաք, ասէ, ըստ մերոց արիինացն դափել» (ԻՊ. 6): Տե՛ս ո՛րպէս անարդէ զաւրէնսն. միթէ աւրինա՞ցն էր Հարկանելն, սպանանելն կամ դարան գործել անիրաւութեամբ:

Եկեալ Լիւսիաս հազարապետ մեծաւ բռնութեամբ ի ձեռաց մերոց եհան, հրամայեաց եւ չարախաւսաց նորա գալ առ քեզ. յորմէ դու իսկ բաւական լիցիս ի վերսփին դափել ամենայնի հասու լինել գորոց մերս ամբաստանեմք զդմանէ (ԻՊ. 7-8):

Դիտեա, զի եւ Լիւսիաս չարախաւսութիւն Հետեւի ի բանէս, զի գոր ոչ էր նմա պատշաճ, ասէ, բազում եւ մեծաւ բռնութեամբ Հա-

¹ ԱԲ նայգօրեցույ
² Բ նուազ ցուցանէ] նուազեցուցանէ
³ ԱԲ զչարաբարոյութիւն

մարձակեալ ի բաց եհան ի մէնջ: Յուցանէ այսու՝ եթէ դաւաճանեալ լինին ինքեանք ի դատաստանս, աւտարս գոլով դատաւորացն եւ ոչ Հրեայս: Եւ եթէ ինքեանք ոչ թախանձեցուցանէին այժմ զնա, եթէ ոչ Լիւսիաս Հարկէր¹, եւ եթէ ոչ էր նորայն իրաւունք, զի յափշտակեցին զայրն, եւ զի վնասակարութիւնքն Պաւլոսի առ մեզ էին, ապա եւ դատաստանին, որ վասն այնր՝ պարտ էր առ մեզ լինել: Եւ զի այսպէս է դիտողութիւն բանիս, տե՛ս զոր ի կարգին ասէ, նա բազում բռնութեամբ եհան ի մէնջ, զու վերստին քննեա: Եւ ոչ Լիւսիայ չարախաւսել համարձակի, թէպէտ եւ ներող էր այրն Փելիքս², բայց եւ ոչ ըտլ զանց առնէ եւ հայցէ, թէ այժմ վերստին պարտ է ի սկզբանէ դատել զամենայն: Ապա զի մի՛ սուտ երեւեցի, զնոյն իսկ զՊաւլոս կացոյց անձին իւրում չարախաւս ասելով. «Յորմէ հնար է քեզ վերսփին դափելով՝ գիտել զամենայն» (ԻՊ. 8): «Միարանեցին հրեայքն եւ ասեն. անդ այդպէս է» (ԻՊ. 9): Եւ այսու բանիւ³ վկայք ասացելոցն եղեն միաբան չարախաւսքն: Իսկ Պաւլոս առ այն զի՞նչ տայ պատասխանի, մի՛տ գիցուք:

Եփր. Ջի իբրեւ ասաց Հոետորն վասն խաղաղութեան ժողովրդեան նոցա եւ վասն խոռվութեանն⁴, որ յամենայն տեղիս յուզէր ի վերայ նոցա Պաւլոս, անդուստ Հրաման եղեւ Պաւլոսի պատասխանի տայ վասն անձին իւրոյ: «Պափասխանի եր /136ա/ Պաւլոս յակնարկել⁵ նմա դափաւորին խաւսել. Ի բազում ամաց լինել քեզ դափաւոր ազգիս այսորիկ գիտեմ»: Ապա ուրեմն ոչ աւտար է Պաւլոս եւ ոչ նորեկ որ եւ ոչ յանդգնարար, թէ ի բազում ամաց գիտէ զդատաւորն:

Յաւժարութեամբ վասն իմոց իրաց պափասխանի առնեմ (ԻՊ. 10): Յոհ. Բարևոք ի վերայ բերէ զիւր իրաւունս⁶ միայն, եւ ոչ Հայի առ քահանայապետն, եւ ոչ Հակառակի ընդ Հանդէսն եւ ընդ չարախաւսն: «Քանզի կարաւոյ ես գիտել, զի ոչ ինչ ակել է ի՞մ քան զաւուրս երկոստան, յորմէ հերթ ելի երկիր պագանել յերուսաղէմ: Եւ ոչ ի քաճարին գրին զիս ընդ ումեք խաւսեցեալ եւ կամ ժողովս արարեալ բազմաց, ոչ ի ժողովորդսն, ոչ ի քաղաքի, եւ ոչ յանդիման կարեն առնել քեզ, վասն որոյ այժմ չարախաւսեն

¹ Բ հարկաներ
² ԱԲ Փեղիքս
³ ԱԲ բանիւք
⁴ ԱԲ խոռվութեանն
⁵ Բ յակնարկ
⁶ ԱԲ իրաւունսն

զինեն» (ԻՊ. 11-13): Արդ, այսպիսի բանք ոչ են խռովեցուցչի կամ խաբեբայի՝ որ իւրոյ արդարութեանն¹ քննիչ եւ վկայ զգատաւորն կացուցանէ, այլ այն մանաւանդ էր խռովարարի, զորն այն ասաց, թէ «Կալար եւ մեզէն դարել կամեցար» (ԻՊ. 6):

Եփր. Իսկ սա յառաջ եկաց եւ ասէ՝ Համարեցան զիս մոլի եւ կատաղի եւ խռովիչ ժողովրդեանն, գիտակ լեր, հեգեմոն, զի ի քաղաքի դոցա սակաւ աւուրք են իմ եւ ոչ շատ ինչ, եւ ի տաճարի անդ իբրեւ երկիր պագանէի ես, եկին գտին զիս, եւ ոչ եթէ ժողովուրդ առանձինն ժողովեալ ուսուցանէի ես: Արդ, եթէ ի ժողովրդեանն իւրեանց արտաքս քան զքաղաքն կամ անդէն ի քաղաքին ոչ կարէին որսալ եւ գտանել զիս ժողովեալ ժողովուրդ զի ուսուցանէի, եւ զիա՞րդ յորում այս ամենայն յանցանք ոչ գտան՝ մատուցեալ ամբաստանեն իբրեւ զխաբեբայէ զինէն:

Յոհ. Եւ քանզի նոքա անիրաւարար զսա խռովեցուցիչ ասէին, իսկ սա զիրաւունս խնդրէ, ըստ որում եւ յաւթարութեամբ վասն իւր ասաց տալ պատասխանի, ապա նախ ի ժամանակէն ցուցանէ, եւ զնոցա հակառակութիւնն² լուծանէ, զի բազում ամաց էր չարախաւսութիւն նոցա, ասաց թէ երկոտասան աւր է, յորմէ հետէ ելի յերուսաղէմ: Եւ այս զի՞նչ առնէր, զի ոչ այսպէս վաղվաղակի ի սակաւ աւուրք³ առ ի հաստատութենէ շարժեալ կարէի զոք, կամ ես ինքն ի հաստատութիւն գալ կարէի: Եւ քանզի չարախաւսն ոչ ինչ ունէր ցուցանել յերուսաղէմ, տե՛ս զինչ ասէր. «Որ յամենայն րիեգերես են հրեայք, խոսվէ դա» (հմմտ. ԻՊ. 10): Վասն այսորիկ Պաւղոս առ այն ձգէ զբանն աստանաւր ասելով, թէ «Ելի երկիր պագանել» (ԻՊ. 11), այսչափ հեռի եմ, ասէ, ի խռովութիւնս շարժելոյ: Եւ յայտցիկ իրաւունս դեգերի. որ եւ զաւրաւոր իսկ էր ընդդէմ նոցա, եթէ ոչ ի տաճարին եւ ոչ ի քաղաքին եւ ոչ ի ժողովրդեանն գտին զիս ընդ ումեք խաւսեցեալ, որ եւ ճշմարիտ իսկ էր:

Եփր. Բայց սկայն թէպէտ եւ քրիստոնեայ եւս իցեմ, որպէս ասենդ⁴, սակայն զԱստուած հարցն իմոց զարբահամեանց՝ որ առանց աւրինացն պաշտեցին զԱստուած, պատմեմ⁵ ես, իբրու յարէնս եւ ի մարգարէս, որ ինչ գրեալ են, հաւատամ ես:

¹ ԱՐ արդարութեան
² ԱՐ հակառակութիւն
³ ԱՐ աւուր
⁴ ԱՐ ասէնդ
⁵ Բ պաշտեմ] պատմեմ

Յոհ. Եւ տե՛ս զՏերտելայն¹ բանսն յառաջագոյն որպէս ի մարտի կացեալ եւ /136բ/ խռովութիւնս յարուցանելով, իսկ սա, թէ որպիսի հեղութեամբ տուեալ լինի պատասխանի: «Բայց գայս խոսարանամ քեզ, ասէ, թէ ըստ ճանապարհին, գոր կոչեն հերձուած, այնպէս պաշտեմ զհայրենի Աստուածն, հաւարացեալ ամենայնի, որ ինչ յարէնս եւ ի մարգարէս գրեալ է» (ԻՊ. 14): Նոքա զսա ի բաց մեկնէին յաւրինացն սա ընդ նմին ածէ եւ ընտանեցուցանէ աւրինացն զանձն իւր: Եւ դու մի՛տ զիր, զիարդ ո՛չ յառաջ բերէ զբանն յանարգանս զնոցանէ, եւ մանաւանդ կարաւ զգոլով զնոսա ամաչեցուցանել: Հաւատացեալ աւրինացն ամենայնի ասէ զինքն. եւ ոչ ասաց, թէ հաւատան, զի ինքն հաւատայր ամենայն գրելոցն եւ ոչ նոքա: Իսկ թէ որպէս հաւատայր ամենեցուն գրելոցն, կամ զի՞նչ գրեցաւ յաւրէնսն եւ ի մարգարէսն, յայտ է՝ վասն Հաւր, վասն Որդւոյ, վասն ժամանակի գալստեանն, վասն խաչին եւ յարութեանն² եւ վասն հրէիցն անհաւատութեանն³, զորս ոչ յաւելու, զի մի՛ զբանն յերկարեցցէ: Եւ ոչ ուրեք աստանաւր զՔրիստոս յիշէ, բայց զհաւատան յիշելով, եւ զիրան, որ ըստ Քրիստոսի էր՝ ի ներքս եմոյծ: Այլ առ ժամայն ի յարութեանն⁴ բան դեգերի⁵, որ նոցա հասարակաց էր աւանդ, այսինքն՝ փարիսեցւոցն:

Ունիմ, ասէ, յոյս առ Աստուած՝ որում եւ դոքա ակն ունին, եթէ յարութիւն լինելոց է արդարոց եւ մեղաւորաց (ԻՊ. 15):

Այսոքիւք ցուցանէ զանբիծ զկեանս իւր, զի ապաքէն մարդ հաւատարով յարութեանն⁶ ոչ այնպիսի գործ, զոր զոքայդ ասեն՝ գործեցցէ: Եւ զի զյարութեանն⁷ ակնկալութիւն եւ նոցա ունել ասաց, զիւրն ապա առանձին ցուցանէ զառաքինութիւն ըստ յուսոյն ի ճահ: «Յորում եւ ես իսկ ճգնիմ, ասէ, անխիղճ միտս ունելով առ Աստուած եւ առ մարդիկ յամենայն ժամ» (ԻՊ. 16): Զի այս իսկ է կատարեալ առաքինութիւն, փութալն առ Աստուած առանց իրիք խղճի գոյ. եւ մարդկան չտալ պատճառս վնասու, այլ մանաւանդ սիրոյ եւ խնամոց, եւ զայն յերկար: Սմին վասն ասէ՝ «յամենայն ժամ», եւ ի վերայ ածէ զցոյցս այսոցիկ:

¹ ԱՐ զՏերտիղայն
² ԱՐ յարութեան
³ ԱՐ անհաւատութեան
⁴ ԱՐ յարութեան
⁵ Ա դէգերի
⁶ ԱՐ յարութեան
⁷ ԱՐ զյարութեան

Ոչ այժմ եւեթ սկսեալ, այլ «Ի բազում ամաց հետք եկի, ասէ, որորմու- թին առնել յազգո¹ իմ. եւ ետու պարարագիս, որով գրին զիս սրբեալ ի փաճա- րին, ոչ բազմաւր եւ ոչ ամրոխի» (ԻՊ. 17-18):

Զպատճառն յերուսաղէմ ելանելոյն իւրոյ ասէ, թէ զիա՞րդ կամ ընդէ՞ր ել: «Ողորմութիւն, ասէ, եւ պարարագս եկի առնել յազգո² իմ» (ԻՊ. 17): Արդ, ո՞րպէս կամ զիա՞րդ խռովեցուցանէի զնոսա, որոց վասն ողորմութիւնս առնելոյ եկի յայն ճանապարհ. զի այսպիսի գործ ոչ է խռովարարի. եւ ի ստուգութիւն³ իրացն՝ զնոսին զդատարագսն իսկ ամէ վկայս, «Որ գրին զիս, ասէ, սրբեալ ի փաճարին» (ԻՊ. 18): Տեսա- նե՞ս որչափ մատակարարութիւն վճարեաց խրատն Յակոբայ⁴. զի նորա ամբաստանէին, թէ զտաճարն եւս պղծեաց, զոր սա ի դե- րեւ հանէ ասելով՝ «Գրին զիս սրբեալ ի փաճարին» (ԻՊ. 18): Արդ, ո՞րպէս պղծեաց, ով ամբարիշտ հրեայք, զի ոչ էր առն⁵ զայն առնել, եւ գործն, զոր արար՝ «սրբելն» եւ «երկիր պագանելն» ցուցանէ, զի ոչ է նոյն վասն այսորիկ անդ դալ⁶, սրբիլ եւ երկիր պագանել եւ պղծել: Տես/137ա/անե՞ս, զի ոչ երբէք խաւսին ճշմարիտ, վասն որոյ եւ Քրիստոս ասէր, թէ «Դուք ի հարեւ սարանայէ էք, զի նա սուր ի սկզբանէ» (հմմտ. Յովհ. Ը. 44): Իսկ նորա ճշմարտութեան⁷ վկայ՝ գործն, որ հա- ւատալի առնէր զասացեալն. եւ ոչ յերկարութիւն ինչ անկանել բա- նից⁸, եւ ոչ շնորհուկս ինչ՝ որպէս Տերտելլոսն⁹ առնէր դատաւորին:

Ոչ բազմաւր եւ ոչ ամրոխի գրին զիս, ասէ (ԻՊ. 18):

Ամենայնիվ զհակառակութիւն ի բաց բառնայ յինքեանէ եւ զկար- ծիս խռովավարութեան. զի միայնիկ առանձինն գտին զիս, ասէ, զի մի՛ ունիցին ասել, թէ ձեւով ողորմութեան զայնոսիկ առնէիր, այսինքն՝ խռովութիւնս: «Ոչ բազմաւր եւ ոչ ամրոխի» ասէ, որպէս զի եւ քննութիւն լինելով յաղագս այսորիկ՝ ոչ ինչ առաւել գտանել կարացին¹⁰: Տեսե՞ր զհեզութիւն մեծ ի վիշտս, տեսեր հոգի խոնարհ եւ լիզու բարեբանաւդ՝ թէ որպէս մի միայն խնդրէ զիւր իրան լու-

¹ Բ յազգ
² ԱԲ յազգ] յազգո
³ ԱԲ ստուգութեան
⁴ Ա Յակովբայ
⁵ Բ այնպիսի առն
⁶ ԱԲ գալն
⁷ ԱԲ ճշմարտութեան
⁸ ԱԲ > եւ ոչ յերկարութիւն ինչ անկանել բանից
⁹ ԱԲ տերտիլոսն
¹⁰ Բ կարիցիմ

ծանել եւ ոչ զնոսա ընդ ամբաստանութեամբ արկանել, բայց թէ ու- ըեք հարկեալ յանիրաւութենէ ուրուք լինիցի: Որպէս եւ Քրիստոս ասէր. «Ես դեւ ոչ ունիմ, այլ պարուեմ զՆայ իմ, եւ դուք անարգէք զիս» (Յովհ. Ը. 49), նոյնպէս եւ սա յամենայնի զհակառակութիւնն ի բաց բառնայ, վասն որոյ բողոքէ եւ զասիացւոցն, զի լուծցէ զբնաւ կարծիս:

Ոմանք յասիացոց անփի հրեայք, ասէ, որոց պարտ էր գալ առա- ջի բո եւ ամբաստան լինել, թէ ունիցին ինչ զինէն, եւ կամ ինքեանք սորա ասացեն զի՞նչ գրին յիս անիրաւութիւն մինչ կայի յարե- նին, բայց միայն վասն միոյ բարբառոյս այսորիկ, զոր աղաղակե- ցի մինչ կայի ի մէջ նոցա, թէ վասն յարութեան մեռելոց դարիմ նա այսաւր ի ձեւն (ԻՊ. 19-21):

Այս իսկ սեպհական իրք է իրաւանց, ոչ խափանել ի չարախաւ- սացն, այլ պատրաստ լինել յամենայնի տալ պատասխանի:

Բայց տե՛ս զնորա զանչափ հեզութիւնն¹, գյարութիւն մեռելոց միայն բերէ ի մէջ, եւ այլ ինչ ոչ զնոցանէ յաւելու. քանզի ունէր ասել՝ եթէ դաւաճանեցին զնա, եթէ ըմբռնեցին տարապարտուց, եթէ դարան գործեցին սպանանել զնա: Զայսոսիկ եւ առաւել քան զսոյն յաղագս նոցա յիրաւի լինէր ասացեալ, վշտի իրիք տակա-ւին անդ ոչ գոյով. բայց ոչ ասէ, այլ լուէ. եւ միայն յաղագս իւր զարդարն պատասխանատրէ. եւ մանաւանդ բազում ինչ ունելով ասել եւ յանդիմանել² զնոցին սուտ ամբաստանութիւնն³: Այլ այս իսկ զնա յերուսաղէմ պայծառ արար, եւ ի Կեսարիա այնչափ բա- նակաւ դալ պատրաստեաց:

Բարեք եւ զայս իսկ ոչ թողու, որ վասն նոցա էր, եթէ ինքեանք գորա ասացեն, զի՞նչ վնաս գտին յիս: Յայտ առնէ, թէ վասն այնո- ըրիկ ի սկզբանէ ցաւագնեալք լինէին, զի գյարութիւնն⁴ քարոզէր: Արդ, զայս ցուցանելով եւ զյաղագս Քրիստոսի յարութեան եթէ յարեաւ ի մեռելոց՝ ի ներքս մուծանէր: Զի՞նչ վնաս գտին յիս, ասէ, յատենին: Ոչ յատուկ, այլ հանդերձ քննութեամբ ասացեն, եւ զի զոր ասեմս՝ ճշմարիտ ասեմ, վկայեն, որ ամբաստանաւզըդ են վասն նորին իրաց, զի վասն նոցին բռնութեանն⁵ աղաղակեցի մինչ կայի

¹ ԱԲ հեզութիւն
² ԱԲ > եւ յանդիմանել
³ ԱԲ ամբաստանութիւն
⁴ ԱԲ գյարութիւն
⁵ ԱԲ բռնութեան

ի մէջ ատ/137բ/ենին, թէ «Վասն յարութեան մեռելոց դարբիմ ես այսար ի ձեւն» (ԻՊ. 21), որով եւ Հրեայքն չարախաւսք լռեալ յամաւթ լինէին: Բայց ինձ թուի, թէ եւ բան դատաւորին ամփոփեաց զնոցա պատասխանին. զի տեսանելով զանիրաւութիւն նոցա, ոչ եւս թողլ կտաւ եւելուլ¹ ի նոյն, զոր եւ յառաջիկայսդ պատմաբանէ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Այլ նմանեցուք նմա որպէս եւ նա Քրիստոսի, եւ առ այնոսիկ՝ որ մինչեւ ցմահ եւ զենուժն զմեզ վտարեն, մի՛ դժուարինս ինչ ասացուք: Զի որո՞յ ներողութեան արժանի իցեմք, որ վասն չարախաւսութեան եւ անարգանաց զազանացեալք պիղծս եւ ամենապիղծս զթշնամանաւզսն կոչեմք: Եւ ո՞րպէս հնար է անարգեալ լինելով հանդուրժել, ասէ: Եւ ո՞րպէս ոչ է հնար, դու ասա. վէ՞րք ինչ ծնանին ի մեզ ի բանիցն, խոցոտի՞ն մարմինքս մեր: Այլ թէ կամիցիմք հանդուրժել, դիցուք մեզ արէնս ոչ ցաւագնիլ, եւ հանդուրժիցիմք. մի՛ թշնամանաց համարեցուք զանարգանսն, այլ տկարութեան անարգողին: Ոչ ապաքէն դիւահարացն ներեմք, թէ եւ բազում ինչ ասիցեն, եւ թէ մեծագոյն ոք թշնամանէ՛ եւ այնմ, եւ թէ բարեկամ ոք՝ եւ այնմ: Այսպէս հանդուրժեցուք եւ համապատուացն եւ նուազագունից, իմաստասիրելով ի փառս Քրիստոսի. ամեն:

[ԳԼՈՒԽ ԾԱ.]

Եւ յապաղեաց զնոսա Փելիքս², զի սպուգագոյնս զիպէր վասն ճանապարհին (ԻՊ. 22):

Տեսանե՞ս³, ո՛րչափ լինի քննութիւն ի բազում ժամանակս վասն նորա, որպէս զի մի՛ ունիցին ասել Հրեայքն, թէ «յափշտակելով իմն եղեւ զատաստանն, եւ ոչ յայտնեցաւ վասն նորա ճշմարիտն»: Արդ, յապաղեաց զնոսա Փելիքս վասն խիստ յանդգնութեանն⁴ Հրէիցն, պատճառս խնդրելով աստանաւր զյապաղելն, եւ ոչ եթէ իբրեւ տգէտ գոլով նոցին աւրինաւորութեանն⁵ յապաղեալ լինէր: Զի կա-

¹ ԱԲ յաւելու
² ԱԲ փեղիքս
³ Բ տեսանես, թէ
⁴ Ա յանդգնութեան, Բ հանդգնութեմ
⁵ ԱԲ օրինաւորութեան

րի քաջ զիտէր, ասէ, վասն ճանապարհին. զգաւաճանողութիւն նոցա, ասէ, զիտէր քաջ, եւ ճահողութեամբ զանց արար շժամանակաւն, ոչ կարաւտ գոլով իմանալ, այլ այնու զհրեայսն պապանձեցուցանել եւ խափանել զմիաբանութիւն նոցա: Եւ քանզի յիշեաց հոռետորն զԼիւսւսա¹ ասելով, թէ «Բոնութեամբ ի բաց եհան ի մէնջ՝ գայրն» (հմմտ. ԻՊ. 7), ըստ որում յապաղեաց զնոսա Փելիքս ասելով. «Յորժամ Լիւսւսա³ հազարապետն իջցէ այսր, փեղեկացայց վասն ձեր» (ԻՊ. 22):

Հրամայեաց հարիրապետին պահել զնա եւ ունել ընդարձակի⁴, եւ մի՛ գոր յիւրոց անքի արգելուլ ի պաշարելոյ զնա (ԻՊ. 23):

Եփր. Արդ, հոգեմոնն⁵ թէպէտ⁶ պարտաւորելով անիրաւութեամբ ոչ պարտաւորեաց զնա, այլ եւ ոչ արդարացուցանելով արդարացոյց զնա, եղ զնա ի պահ. թողուլ ոչ կամէր վասն նոցա, եւ տանջել ոչ էր հնար, զի գարշելի թուէր առանց վնասու զայն առնել:

Հրամայեաց ունել յընդարձակի (ԻՊ. 23):

Յոռ. Այսպէս զսա եւ նա ի բաց եթող յամբաստանութենէ, բայց նոցին շնորհ առնելով տակաւին պահեալ առ իւր ունէր: «Եւ յեփաւուրց ինչ, ասէ, եկն Փելիքս հանդերձ Դրուսիլա⁷ կնա խրով, որ էր հրեայ, կոչեաց զՊատրոս եւ լուա ի նմանէ վասն /138ա/ որ ի Քրիստոս հաւարոցն» (ԻՊ. 24): Արդ, զայս ասեմք. եթէ մեղադիր էր նմա Փելիքս, ո՛չ երբեք առնէր զայն, ո՛չ բնաւ յանձն առնոյր լսել ինչ ի չար եւ ի դատապարտեալ առնէ: Նա եւ կինն եւս լսէ հանդերձ իշխանաւն, որ ինձ թուի բազում պատուոյ նշանակ գոլ: Զի եթէ ոչ մեծամեծս ինչ յաղագս նորա զմտաւ ածէր, ոչ եւս զկինն հաղորդ⁸ առնէր լսողութեանն⁹: Որ թուի ինձ եւ կնոջն փափաքել յաստսիկ, այլ եւ Հրեայ գոլով եւ ոչ աւտար ի Պաւղոսէ:

¹ ԱԲ լիւսիսա
² ԱԲ > ի մէնջ
³ ԱԲ Լիւսիսա
⁴ Բ յընդարձակի
⁵ ԱԲ հոգեմոնն
⁶ ԱԲ թէ] թպէտ
⁷ ԱԲ Դրուսիլաւ
⁸ Բ հաղորդս
⁹ ԱԲ լսողութեան

Եւ ի խաւսելն նորա վասն արդարութեան եւ ժուժկալութեան եւ յարութեան¹, եւ հանդերձեալ դափասփանին, զահի հարա² Փելիբա, եփ պափասխանի. Դու առ այժմ երթ, եւ յորժամ ժամ լինիցի, կոչեցից զքեզ: Միանգամայն եւ ակն ունէր, թէ փացի ինչ նմա ի Պաւլոսէ, զի արձակեացէ զնա, վասն որոյ սրէպ կոչեցեալ խաւսէր ընդ նմա (ԻՊ. 25-26):

Տե՛ս զհոգին Պաւլոսի, զի մանաւանդ ընդ իշխանին խաւսելով ոչ ինչ յայցանէ³ որ պատշաճ էր եւ վայելէր զնա թողուլ ասէր բնաւ: Այլ յաղազս հաւատոյ եւ թողութեան մեղաց, եւ ոչ միայն վասն այսոցիկ⁴, այլ վաղվաղակի եւ վասն յարութեան եւ հանդերձեալ դատաստանին խաւսէր, եւ յաղազս գործականաց վարուց եւ ժուժկալութեան, եւ այնչափ էր զաւրուժիւն բանին, մինչեւ զարհուրեցուցանել զիշխանն:

Մի՛տ դիր եւ հեռի աւտարութեան բարուց իշխանին ի քարոզութեանն Պաւլոսի. զի զայնպիսի զահագիւնս լսելով, ակն ունէր առնուլ ինչ ի նմանէ, եւ ո՛չ մի անգամ, այլ բազում անգամ խաւսելով ընդ նմա: Տեսանե՛ս, թէ ո՞րպէս ճշմարտութեամբ են գրեալքս. կոչէր զնա ստէպ, ասէ, ո՛չ սքանչանալով զնմանէ, եւ ո՛չ զովելով զասացեալսն, եւ ո՛չ հաւատալ կամելով, այլ զի՞նչ, ակն ունելով ինչս առնուլ: Եւ դու միտ դիր, թէ ո՞րպէս ոչ թաքուցանէ աստանաւր Ղուկաս զկամս դատաւորին: Արդ, զիա՞րդ կամ ո՞րպէս խնդրես ինչս, ով պիղծդ, ի յառնէ որ զներհակն այդոցիկ քարոզողէ, զի որ քեզ ուսուցանէ աղքատանալ, զիա՞րդ ի նմանէ ինչս խնդրես: Եւ քանզի ոչ էառ ինչ, աստուստ յայտ է, զի կապեալ եթող զնա, զի թէ առեալ էր, նա եւ արձակեալ իսկ էր:

Տեսե՛ր բարք ազահութեան. նա յաղազս ժուժկալութեան վարդապետէր, եւ սա մեծանալ փափաքէր առ ի նմանէ, որ զայն ինչ զոր քարոզէր, գործով յանձին իւրում ցուցանէր: Այսպիսի է արծաթսիրութիւն. յամենայնի կորուսանէ զընդունաւզս իւր: Եւ խնդրել ոչ համարձակէր, քանզի այսպիսի է առաքինութիւն, ուստի ակն ածէ եւ խորշի չարութիւն. սակայն յուսուցեալ ակն ունէր, եւ ըստ որում ոչ ինչ էառ, վայելչապէս հրէիցն շնորհս առնէր, եւ այնչափ

¹ Աբ > եւ յարութեան
² Բ հարեալ
³ Աբ յայնցանէ
⁴ Բ այսորիկ] այսոցիկ

ժամանակս իշխեցեալ՝ զնա պահէր ի կապանս, որ արդար դտաւ յամենայնի:

Եւ քանզի վախճան հասեալ նորին իշխանութեանն¹ թողու² զնա կապեալ, զի այնու հրէիցն շնորհս առնիցէ, քանզի ոչ միայն ընչից³, այլ եւ փառաց էր ցանկացաւ: «Ձի ի կափարեալ, ասէ, երկուց ամաց եկն փոխանակ Փելիբսի⁴ Փեսարոս Պորկիոս: Իրրեւ կամեցաւ շնորհս առնել հրէիցն /138բ/ Փելիբս, եթող զՊաւլոս կապեալ» (ԻՊ. 27): Քանզի ըստ մարգարէութեանն⁵ Յակոբայ եւ Դանիէլի՝ բարձեալ էր իշխանութիւնն հրէից, եւ փոխանորդելով զիրեարս ի հոռոմայեցուցն ի վերայ նոցա կացեալ լինէին իշխանք, ըստ որում եւ սա փոխանորդեալ թողու եւ զՊաւլոս կապանաւոր⁶, թէպէտ եւ ոչ էր պարտ եւ արժան, քանզի վայել էր դատաստանին ի կատարումն ածել: Բայց շնորհս առնելով հրէիցն, ասէ, այնպէս եթող զնա, զի նոքա այնպէս լինէին հաստատեալ, յոյս ունելով դարձեալ հանդիպիլ նմա եւ տանջել զՊաւլոս կամ տալ ի ձեռս նորա⁷, զի սպանցեն: Եւ զի մանաւանդ այլոց առաքելոցն եւ ո՛չ միոյ ուրուք այնպէս լինէին ի վերայ հասեալ, եւ հասանելով իսկ փութով ի բաց կային, բայց սմա ոչ այնպէս, այլ խստաբար միշտ զնոյն խորհին, վասն այնորիկ⁸ եւ⁹ այնպէս տնաւրինացաւ հեռանալ նմա յերուսաղէմէ, եւ ընդ այնպիսի գազանաց ոչ ունիլ բնակութիւն:

¹ Աբ իշխանութիւն
² Աբ թողուլ
³ Ա Անչից] ընչից
⁴ Աբ Փելիբսի
⁵ Աբ մարգարէութեան
⁶ Ա կալանաւոր] կապանաւոր
⁷ Աբ մոցա
⁸ Աբ այսորիկ
⁹ Աբ > եւ

Փեսսարոս իբրև եհաս յիշխանութիւնն¹, յեպ երից արուրց ել յԵրուսաղէմ ի Կեսարոյ, եւ զգացուցին քահանայապետքն եւ գլխաւորք² հրէիցն զՊաւղոսէ, եւ աղաչէին՝ խնդրեալ շնորիս ի նմանէ, զի կոչեսցէ զնա յԵրուսաղէմ, դարան գործեալ սպանանել զնա ի ճանապարհին (ԻԵ. 1-3):

Տե՛ս զանդանդաղ³ չարութիւնն⁴ Հրէից, զի վավաղակի ի սկզբանն մատեան քահանայապետքն առ Փեստոս, ոչ արդեւք յապաղէին եւ ի Կեսարիա իջանել, եթէ ոչ վաղվաղակի հասեալ էր դատաւորին յԵրուսաղէմ ելանել, որ եւ փութանակի մատեան առ նա խնդրելով, զի ժամ լիցի ախորժողացն սպանանել զնա: Եւ քանզի եւ զնա եւս ապականել ի մտաց ջանային լիրբքն, եւ ոչ կարացին, զի այնպէս եւ նմա յայտ եղև խորհուրդն, թէ ընդէ՞ր շնորհս հայցեն, եթէ իրաւունք է, զի մեռանիցի այրն: Զի աղաչէին զնա, ասէ, ածել զՊաւղոս յԵրուսաղէմ, եւ յայնժամ տնաւրինեաց Աստուած ոչ ըստ կամաց նոցա յորդորելով զիշխանն, զի վայել էր եւ նմա նորոգ յիշխանութիւն կոխեալ՝ կամելով շնորհս առնել նոցա, բայց ոչ թողացոյց Աստուած:

Զի Փեսսարոս արար պապասխանի՝ պահել զնա ի Կեսարիա, եւ թէ ինքն իսկ ընդ հուպ անդր երթալոց է: Եւ որ ի ձէնջ կարաւոր իցեն, ասէ, ընդ իս իջցեն, եւ եթէ իցէ ինչ յառն⁵ վնաս՝ ամբաստան լիցին (ԻԵ. 4-5):

Քանզի ոչ համարձակէին զՓեստոս հասանելի⁶ դատակնիք ինքեանց, այսինքն՝ զի չկամէին⁷ առաջի նորա լինել քննութիւն դատաստանի երկնչելով ի լեզուէն⁸ Պաւղոսի, այլ հնարէին միայն զնա ածել ի հաւանութիւն կամաց իւրեանց, զի ժամ գտցեն սպանանել զՊաւղոս: Իսկ նա ասէ՝ «Պահել զնա՞ ի Կեսարիա» (ԻԿ. 4), դրեթէ

¹ ԱԲ յիշխանութիւն
² ԱԲ գլխաւորքն
³ ԱԲ զանդաղ] զանդանդաղ
⁴ ԱԲ չարութիւն
⁵ ԱԲ յառն
⁶ ԱԲ հատանել] հասանելի
⁷ Բ չկամէին] կամէին
⁸ Բ ի լեզույն
⁹ Բ > զնա

զայս ասելով, զի՞ երկնչիք կամ զի՞ փութայք, պահեալ¹ դուրով նորա՝ որ ոչ կարիցէ փախչել. եւ որ ի ձէնջ կարաւոր իցեն, ընդ իս եկեալ՝ յատենի չարախաւսեացն զնմանէ:

Եւ լեալ անդ արուրս ոչ աւելի քան զուրբ կամ զբասն, եկն էջ ի Կեսարիա, եւ ի վաղիւ անդր նստեալ յապենի՝ հրամայեաց ածել զՊաւղոս (ԻԵ. 6):

Ո՛վ մեծի փութոյն, դարձեալ չարախաւսք, դարձեալ ի Կեսարիա, դարձեալ Պաւղոս արտաքս |139ա| բերեալ լինի եւ յատենի կացեալ. անդէն ի վաղիւն դատաւորն նստեալ ի բեմի, այնչափ փութով, զի ոչ տային նմա դուր հրեայքն, այնպէս բորբոքէին եւ վանեալ առնէին զնա, այնպէս փութացուցանէին զնա, մինչ չեւ եւս փորձ առեալ էր զնոցա՝ կասկածէին եւ զուղիղն ծածկել ջանային:

Եւ իբրև եկն Պաւղոս, կացին շուրջ զնովաւ, որ յԵրուսաղէմ իջեալ հրեայքն, բազում եւ ծանր վնաս դնէին, զոր ո՛չ կարէին ցուցանել, քանզի առնէր պապասխանի Պաւղոս՝ թէ ոչ յարէնս հրէիցն եւ ոչ ի փաճարն եւ ոչ ի կայսր ինչ վնասակար եմ (ԻԵ. 7-8):

Տե՛ս, զի մեծապէս անամաւթաբար առնէին զչարախաւսութիւնն², եւ բազում բանիւք դարձեալ զրպարտէին զնա, եւ մի ինչ ի նոցանէ ոչ կարացին ցուցանել եւ յայտնի առնել: Եւ իբրեւ ոչ կարացին աւրինականաւքն ըմբռնել զնա, դարձեալ սովորական բարուքն իւրեանց յիրսն, որ յաղագս կայսեր էին՝ զնա վնասաբանէին, զոր եւ առ Քրիստոսիւ՝ զնոյն եւ աստ առնէին: Քանզի Պաւղոս տալովն պատասխանի, թէ «Ոչ ի կայսր ինչ վնասակար եմ», զայս նշանակէ: Այլ եւ պատուով զնոցանէ եւ ուղիղ առնէր պատասխանին, թէպէտ եւ նոքա լիրբք եւ յանդուգն³ էին:

Բայց Փեսսարոս կամեցեալ հրէիցն շնորիս առնել, պապասխանի եր Պաւղոսի եւ ասէ. Կամի՞ս յԵրուսաղէմ ելանել եւ անդ վասն նոցին իրաց դարել առաջի իմ (ԻԵ. 9):

Տեսանե՛ս, զի եւ նա հրէիցն շնորհս առնէր, քանզի եղև յԵրուսաղէմ զաւուրս տասն, ակն առնոյր ի նոցանէ, բորբոքվին ազգ եւ հանդէս եւ քաղաք դուրով միաբան, որոց շնորհս առնել ջանայ,

¹ Բ պահել
² ԱԲ զչարախաւսութիւն
³ Ա յանդուգունք, Բ յանդուգն] յանդուգն

եւ կամեցաւ, զի պատրեացէ զնա: Կամի՞ս, ասէ, յերուսաղէմ դատել առաջի իմ. «Ոչ ի նոցա ձեռս տամ զքեզ», ասէ: Այսպէս Հնարեցաւ, եւ զինքն առնէ Տէր, զի պատուով¹ յաւթարացուցէ զնա. զի այնպէս կամէր զնա մատնել հրէիցն: Զի անդէն ոչ ինչ կշտամբեալ եւ ոչ վնաս ինչ գտեալ, վասն որոյ եւ ոչ կարէր պատուհասել, բայց յերուսաղէմ փութայր տանել, քանզի անդ էին դատակնիքն եւ ատեանն, եւ ամենեւին ամենայն² առանց³ ամաւթոյ էր: Վասն որոյ եւ Պաւղոս երկեցոյց զնա դարձեալ մարդկային ինչ զէն ի կիրարկեալ, զոր ոչ ոք էր ձեռնհաս լուծ լուծանել:

Եփր. Զի իբրեւ կամեցաւ Փեստոս տալ զնա պարզեւ նոցուն մտաց, եւ զի յառաջ քան զժամն զայն եղեալ էր ի մտի իւրում Պաւղոս երթալ ի Հռոմ⁴ քաղաք եւ արգելաւ, ընդ մի՛տ ան եւ խորհեցաւ բողոք հարկանել ի կայսր, զի մինչդեռ երթեալ հասանիցէ նա ի Հռոմ⁵ առ կայսր, ուսուսցէ եւ աշակերտեսցէ զտիէզերս⁶ ի վարդապետութէնէն⁷ Բրիստոսի:

Եւ ասէ Պաւղոս. Յապոնի կայսեր հասնալ կամ, ուր պարտ է ինձ դապել, իրէից ինչ չեմ վնասակար, որպէս եւ դու իսկ քաջ գիտես, ապա թէ վնասակար իցեմ եւ արժանի մահու ինչ գործեցի, ոչ զանգիպեմ ի մեռանելոյ, իսկ եթէ ոչ ինչ է, զոր դոքա ամբաստանեն, ոչ որ կարէ զիս դոցա շնորհել, ի կայսր բողոքեմ (ԻԵ. 10-11):

Յոն. Իբրեւ հարցաւ, թէ կամի՞ս յերուսաղէմ ելանել, ոչ ասաց, թէ ոչ կամիմ, գո/139բ/ւցէ ուժգնագոյն արասցէ զդատաւորն, այլ դարձեալ մեծաւ համարձակութեամբ խաւսի: Մի անգամ, ասէ, եւ երկրորդ ի նոցանէ ազատ եւ անվնաս գտայ եւ ի բաց ելի ի նոցանէ, ապա զի այսու կարծեն⁸ զիս դատապարտեալ՝ ցուցանելով, թէ յազազս կայսեր վնասակար իցեմ, արդ առաջի նորա կամիմ կալ ի դատաստան, զհրեայսն ոչ ինչ անիրաւեցի, որպէս դու քաջ գիտես:

Այնուհետեւ բուռն եհար զնովաւ իբրեւ զշնորհաւղէ զինքն հրէից, ապա դարձեալ թուլացուցանէ զբանն ասելով. «Եթէ արժանի

¹ ԱԲ պատուովն
² Բ ամենայնն
³ ԱԲ առանց իւրեանց եւ
⁴ Բ ի հռովմ
⁵ Ա ի հռովմ
⁶ Բ գտիեզերս
⁷ ԱԲ ի վարդապետութենն
⁸ ԱԲ կարծիմ

մահու ինչ գործեցի, ոչ զանգիպեմ ի մեռանելոյ» (ԻԵ. 11), եւ ինձէն հատանեմ ի վերայ իմ դատակնիկ¹, քանզի ընդ համարձակութեանն² պարտ է եւ իրաւարանութեանն³ գոյ, ապա թէ ոչ ինչ է, զոր դոքա զիննէն ասեն, ոչ ոք կարէ զիս դոցա շնորհել, թէպէտ եւ կամեսցի: Եւ ոչ ասաց, թէ դու, այլ թէ «ոչ որ կարէ զիս դոցա շնորհել», զի մի՛ հանգէպ⁴ ի նա ձգեսցէ զանարդանսն, քանզի նա կամէր առնել զնա շնորհս⁵ հրէիցն: Եւ ոչ ասաց, թէ ոչ եմ արժանի մեռանելոյ, եւ ոչ թէ արժանի եմ արձակելոյ, այլ թէ պատրաստ եմ դատել առաջի կայսեր: Միանգամայն եւ զտեսիլն յիշեալ զՔրիստոսի, առաւել համարձակեցաւ ի կայսր բողոքել:

Ասասցէ՞ որ թերեւս՝ սակս որո՞յ իրաց աննէր զայսոսիկ, որովհետեւ լուաւ յԱստուծոյ եթէ ի Հռոմ պարտ է քեզ վկայել վասն իմ: Ասեմք՝ թէ ոչ իբրեւ թերահաւատ գոյով բանին, քաւ լիցի, այլ եւ յոյժ հաւատացեալ եւ մեզ աւրինակ եղեալ. քանզի փորձողի է քաջալերել եւ վստահանալ միայն ի բանն յայն, եւ ի բազում վիշտս եւ ի մէջ անաւրինաց արկանել զանձն իւր՝ ասելով. «Տեսից՝ կարէ՞ Աստուած եւ այսպէս փրկել զիս»: Իսկ Պաւղոս ոչ առնէ զայս, այլ զառ յինքնէն զամենայն ի ներքս բերէ, եւ ոչ զամենայն ինչ յԱստուած ապաստան առնէ եւ անհոգ նստի: Բայց տե՛ս զՊաւղոսի հանճարն զիս՝ որ ծածկարար զիշխանէն բուռն եհար. զի ետես զնա ապականեալ զճշմարտութենէ, ասաց. «Ոչ որ կարէ զիս դոցա շնորհել, ի կայսր բողոքեմ», որով առաւել յերկիւղ արկ զնա ոչ կարաւ լինել առնել զայն, եւ առ հրեայսն ունել պատասխանի թողլոյն զնա:

Յայնժամ Փեսպոս խաւսեցեալ ընդ խորհրդակցին՝ արար պապասխանի. Ի կայսր բողոքեցեր, առ կայսր երթիջիր (ԻԵ. 12):

Տե՛ս դարձեալ ընդարձակութեամբ տարածեալ⁶ զդատաստան նորա, եւ զդաւաճանութիւնն⁷ պատճառ լեալ⁸ քարոզութեանն⁹ անդ ի Հռոմ ի թագաւորական քաղաքին, որպէս զի դիւրութեամբ եւ պահ-

¹ ԱԲ դատակնիք
² ԱԲ համարձակութեան
³ ԱԲ իրաւարանութեան
⁴ Ա հանդէպ
⁵ ԱԲ շնորհ
⁶ Բ տարածել
⁷ ԱԲ զդաւաճանութիւն
⁸ ԱԲ լիեալ
⁹ ԱԲ քարոզութեան

պանութեամբ ելցէ ի հրէիցն եւ տարեալ լիցի ի Հոռոմ ոչ յումեքէ դաւաճանեալ: Քանզի ոչ էր հաւասար պարզաբար գնալն, եւ այսպիսի պատճառաւն. զի այս իսկ եւ զհրեայսն արգել եւ ոչ ետ գնալ ի Հոռոմ: Ապա դարձեալ ժամանակ լինի նմզ անգերելով ի կապանս ի Հոռոմ: Զի իմասցիս, թէ եւ ժամանակի լինելով ոչ ինչ դաւաճանութեան նոցա իրքն կարաց վճարել, Աստուծոյ թողացուցանելով ի նոյնն:

Եփր. Եկն էջ արքայն Ագրիպաս՝ որ կաց ի տեղուջ/140/ իշխանութեան Հերովդի յողջոյն հոգէմոնին¹: Նա կաց պատմեաց առաջի նորա զգատաստանն Պաւղոսի: Եւ զի խնդրեցին ի նմանէ հրեայքն զՊաւղոս, եւ երկեաւ նա յաւրինացն Հոռոմոց տալ զնա ի ձեռս նոցա, քանզի ոչ գտաւ զկնի նորա յանցանք ինչ, բայց եթէ բամբասանք աւրինացն հրէից, ըստ որում պատմաբանէ² յառաջիկայսդ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Մի՛ ապա դժուարինս համարեսցուք զդաւաճանիւն: Զի եթէ մեք զանձինս մեր ոչ դաւաճանիցեմք, ո՛չ այլ ոք կարասցէ նենգել մեզ, այլ ջանալովն նենգել՝ մեծապէս զմեզ շահեցուցանէ, զի մեք եմք տեարք անձանց կրելոյ ինչ չարաչար եւ ոչ կրելոյ, զի ոչ կարէ նենգել քրիստոնէին ոչ մարդ ոք եւ ոչ սատանայ, մինչ ինքն զինքն ոչ նենգիցէ, այլ որպէս հրեշտակի ոչ կարէ վնասել ոք, եւ ոչ քրիստոնէի: Եւ ո՛չ միայն ինքն յայլոց ոչ վնասել կարիցէ, այլ եւ ո՛չ զայս վնասել կարիցէ³, եւ այսու Աստուծոյ եւ հրեշտակի նմանեալ է, այլ Աստուած բնութեամբ այսպիսի է, իսկ մարդ՝ յաւժարութեամբ. իսկ զանձն վնասէ ի կամելն⁴ զայս վնասել, յորմէ զգուշալի է երկիւղիւ:

[ԳՂՈՒԽ ԾԲ.]

Իրրեւ անցին աուրք ինչ, յայտ է ոչ բազումք, Ագրիպաս արքայ եւ Բերինիկէ եկին ի Կեսարիա՝ յողջոյն Փեսպոսի: Իրրեւ աուրս բազումս հանէին անդ, Փեսպոս զեկոյց արքայի գՊաւղոսէ:

Ագրիպասս այս, որ եւ Հերովդէս, այլ ոմն էր զկնի այնորիկ, որ յաւուրսն Յակոբու, որ եւ զնայն նահատակեաց, որպէս զի չորրորդ

¹ ԱԲ հեգեմոնին
² Բ պատմէ] պատմաբանէ
³ Բ > այլ եւ ո՛չ զայս վնասել կարիցէ
⁴ Բ կամել

յեա առաջնոյ¹ Հերովդէի² գոլով սորա: Զսա հաղորդ առնէ Փեստոս բանին՝ որ վասն Պաւղոսի. զի եւ այնպէս բազումք եղիցին լսաւոր բանին. եւ ոչ խորհրդակցաւ միայն, այլ եւ թագաւորն եւ զաւրք եւ Բերինիկէ զիտելով, ապա արասցէ զպատասխանին՝ առաքելով զնա ի Հոռոմ:

Այր մի, *ասէ*, է աստ, մնացեալ կապեալ ի Փելիքսէ, վասն որոյ իրրեւ չոգայ յերուսաղէմ, զգացուցին ինձ քահանայապետքն եւ զլիւսաւորք հրէիցն, եւ խնդրէին յինէն առնել նմա պատուհաս, որոց երբու պատասխանի, թէ չէ աւրէն հոռովմայեցոց շնորհել ումէք զոք մինչէւ ամբաստանեալն յանդիման ունիցի զղափարազն, եւ փռոյի պատասխանոյ առնուցու վասն ամբաստանութեանն³ (ԻԵ. 14-16):

Տե՛ս աստանաւր չարախաւսութիւն զհրէիցն, ոչ առ ի Պաւղոսէ, այլ յիշխանէն. հայցէն⁴, *ասէ*, ածել ի վերայ նորա պատուհասս, առ որս ասացի յամաւթ առնելով զնոսս՝ թէ ոչ է աւրէն հոռովմայեցուց յառաջ քան զբանի հաղորդել՝ «չնորհել ումեք» զմարդ: Տե՛ս անդստին⁵ ի բնէ զիշխանսն հանապազ ի բաց մերժելով զհրէական ծանրութիւնն⁶, իբրու առանց իրաւանց բազում անգամ հարկողաց առնել եւ ամենայնիւ փոյթ գոլով ի սպանութիւն:

Եւ իրրեւ եկին այսր, *ասէ*, ո՛չ ինչ յապաղեցի, այլ վաղվաղակի նստեալ յապնեի՝ հրամայեցի ածել զայրն, վասն որոյ մատուցեալ ամբաստանքն, եւ ոչ մի ինչ վնաս չարութեան ի մէջ բերէին, զորոց ես կարծէի, այլ խնդիրս ինչ, որ վասն իւրեանց /140բ/ պաշտաման ունէին ընդ նմա, եւ վասն Յիսուսի, որումն⁷ մեռելոյ՝ զորմէ ասէր Պաւղոս, թէ կանդանի է (ԻԵ. 17-19):

Տե՛ս զպատասխանին յաղագս Պաւղոսի, զոր նոյն ինքն Փեստոս առնէ: Արարեալ, *ասէ*, յանդիման՝ ոչ ինչ զտի զնա պատճառաւոր, եւ խայտառակել⁸ լինի հրէական կարծրութիւնն⁹: Զի յորժամ իշ-

¹ ԱԲ առաջնոյն
² Բ Յերովդի
³ ԱԲ ամբաստանութեան
⁴ ԱԲ հայցէին
⁵ Ա անտրստին, Բ անդստին
⁶ ԱԲ ծանրութիւն
⁷ ԱԲ ուրեմն] որումն
⁸ ԱԲ խայտառակեալ
⁹ ԱԲ կարծրութիւն

խանն ասէ զայսոսիկ, առանց կարծեաց լինի վկայութիւնն¹, որով եւ առ ի նմանէ մեղապարտ ցուցանին² հրեայքն:

Ապա յետ ամենեցուն հատանելով ի վերայ նոցա դատակնիք՝ անիրաւս եւ պատժապարտս զոլ, յայնժամ եւ³ նոցա հասոյց Աստուած զտանջանսն ըստ արժանի գործոց իւրեանց ի ձեռն հոռոմոց⁴ բառնալով ի միջոյ: Մեղապարտ արար զնոսա Լիւսիաս, մեղապարտ արար Փիլիքս, մեղապարտ արար Փեստոս, որ եւ չնորհան կամէր առնել նոցա: Զկնի ամենեցուն մեղապարտ արար եւ զնոսա Ագրիպաս: Զինչ այնուհետեւ, մեղապարտ⁵ անձամբ զանձինս արարին փարիսեցիքն, ասելով՝ «Նոզի խաւսեցաւ ի դմա կամ հրէշքակ» (ԻԳ. 9):

Ոչ ինչ չարութիւն, ասէ, ի մէջ բերէին, յորոց ես կարծէի: Եւ սակայն յինքեանց հասուցանէին եւ ի մէջ բերէին, այլ ոչ կարէին յայտնի կացուցանել, քանզի դաւաճանութիւն նոցա եւ յանդգնութիւն զայս ինչ տայր կարծել, իսկ քննութիւն այսպիսի եւ ո՛չ ինչ, այլ «Յաղագս Յիսուսի ումնմն մեռելոյ ասէ Պաւղոս, թէ կենդանի է» (ԻԵ. 19): Վայելչապէս յաղագս ումնմն ասէր իբրեւ զմարդոյ, մարդ գտնով ի սկզբանն ծանուցեալ: «Ոչ ինչ ես, ասէ, այսոցիկ փոյթ ասնել⁶»:

Իբրեւ յանհնարս մփի ես յաղագս այսպիսի⁷ իրաց քննութեան, ասեմ ցՊաւղոս. Եթէ կամիցի՞ս⁸ երթալ յԵրուսաղէմ՝ եւ անդ դափել վասն դոցին իրաց (ԻԵ. 20):

Յիրաւի յանհնարս մտի ասէ. քանզի արդարեւ զերազոյն անցանէր քան զմիտս եւ զլսելիս դատաւորին, որ յաղագս այսոցիկ ինդիրն ասեմ, ասէ, կամիս ելանել յԵրուսաղէմ: Աստ թաքուցանէ եւ զիւր⁹ սխալանս: Արդ, եթէ տարակուսեալ ես, ընդէ՞ր ձգես յԵրուսաղէմ զնա: «Բայց ի Պաւղոսի բողոքելն զի պահեսցի ի քաջի արանցն յանդիմանութիւն, հրամայեցի պահել զնա մինչ¹⁰ փաց փանել զնա առ կայսր» (ԻԵ. 21): ՅԵրուսաղէմ, ասէ, ինքն ոչ արժանի համարեցաւ, այլ առ

¹ ԱԲ վկայութիւն
² ԱԲ ցուցանէին
³ ԱԲ > եւ
⁴ Բ հոռոմոց
⁵ ԱԲ մեղապարտս
⁶ ԱԲ առնելով
⁷ ԱԲ այսպիսի
⁸ Բ կամիս
⁹ ԱԲ զիւրն
¹⁰ Բ մինչեւ

կայսեր¹ կալ յատենի, զի յաղագս այնորիկ զնա ամբաստանէին: Եւ քանզի լսելի եղև յաւժարութիւնն² հրէից յասացելոցս ի Փեստոսէ՝ դաւաճանութիւնքն եւ խռովութիւնքն, այսոքիկ ամենեքեան ածին³ զԱգրիպաս ի ցանկութիւն լսել Պաւղոսի:

Ագրիպաս ցՓեստոս ասէ. Կամէի եւ ես լսել առնն: Եւ նա ասէ. Վաղի լուիցես (ԻԵ. 22):

Կամեցաւ Ագրիպաս տեսանել զՊաւղոս որպէս Հերովդէս, զի կամեցաւ տեսանել զտէր մեր. եւ տայ նմա Փեստոս զչնորհան առ ի լսել՝ հրամայելով ածել զՊաւղոս զառաջեաւ: Եւ լինի պայծառագոյն Պաւղոս, զի այսպիսի արարին զնա դաւաճանութիւնքն. եւ եթէ ոչ էին եղեալ այնորիկ, թերեւս ոչ ոք յիշխանացն արժանացուցանէր զնա լսել այնչափ հանդարտութեամբ եւ հեղութեամբ:

Եւ ի վաղի անդր Ագրիպաս եւ Բերինիկէ /141ա/ իբրեւ եկին քազում եւ երեսելի սպասուք, եւ մփին յարեանն հանդերձ հազարապետարքն եւ արամբք պափուաորաւք քաղաքին, եւ հրամայեալ Փեստոսի ածել զՊաւղոս (ԻԵ. 23):

Տե՛ս որպիսի⁴ հանդիսաւոր⁴ լսարան ժողովեալ եղև վասն Պաւղոսի: Թագաւորն իսկ հանդերձ զաւրաւքն եւ զլխաւորաւք⁵ քաղաքին, իշխանաւքն եւ հազարապետաւք եւ դատաւորաւն մեծ երեւելութեամբ, ապա ածեալ եղև Պաւղոս: Եւ մի՛տ դիր ճշմարտութեանն⁶ յայտնութեան, թէ ո՞րպէս դատաւորն զնմանէ բողոքէ: Զի ինքն իսկ Փեստոս այսու բանիւք ազատեաց եւ թողացոյց զնա յամբաստանութենէ ասելով. «Արքայ Ագրիպայ⁷ եւ ամենայն արք, որ ընդ մեզ էր, փեսանէ՛ք զսա, վասն որոյ ամենայն ժողովքն հրէից ամբաստան եղև ինձ յԵրուսաղէմ, եւ ասք աղաղակէին, թէ չէ պարտ դմա կեալ. Բայց ես ի վերայ հասի, թէ ոչ է որոս արժանի մահու գործ գործեալ» (ԻԵ. 24-25): Յորժամ ի բաց եղևն հրեայքն ի նմանէ յամաւթ հղեալք բազում անգամ, ապա այնուհետեւ դատաւորն զթողութիւն նորա ի կիր արկանէ, եւ յայնժամ պայծառ լինալ լինի նմա տեսարանն:

¹ Ա կայսր
² ԱԲ յոժարութիւն
³ Բ ածի
⁴ ԱԲ հանդիսարան] հանդիսավոր
⁵ ԱԲ զլխաւորոքն
⁶ ԱԲ ճշմարտութեան
⁷ ԱԲ ագրիպա

Եւ տե՛ս զի՛նչ ասէր. «Ամենայն բազմութիւն հրէիցն ամրաստան եղեն» (ԻԵ. 24). ոչ ոմանք միայն եւ ոմանք ոչ, այլ ամենեքեան իսկ՝ յԵրուսաղէմ եւ աստանաւր, ամենեքեան զմահ ըղձային եւ ասէին՝ «Պարտ գոլ դմա մեռանել»: Յուցանէ այսու, թէ յիրաւի Պաւղոս բողոքեաց ի կայսր. քանզի թէ ուր ոչ ինչ բնաւ դժուարին ունէին Հրեայքն ասել զնմանէ եւ այնպէս մոլեալ լինէին, վայելչապէս սպա եւ ինքն դատաւորն զգուշանայր՝ զի մի՛ ի վերայ նորա լինիցին նոքա եկեալ մեղադրութեամբ: Եւ տես, թէ որպէս զնոսա չարախաւսէ եւ զսա թողացուցանէ ի մեղադրութենէ:

Ես, ասէ, ի վերայ հասի դորին անմեղութեանն¹ (ԻԵ. 25):

Ո՛վ մեծի իրաւանցն սեպհականութեան, իշխանն ոչ գտանէ, թէ ո՛րպէս զնա դատապարտեսցէ՝ բազում քննութեան լինելով: Այս իսկ վայել էր Պաւղոսի մաքրութեանն², ո՛չ ունել դատաւորին, թէ զի՞նչ վնասաբանեսցէ վասն նորա: Իսկ Հրեայքն զնա արժանի մահու գոլ ասէին, զի նոքին որք եւ զՔրիստոս սպանին: Արդ, յորպիսի տարակուսանս զանձինս իւրեանց արկին Հրեայք, զի վասն նոցա իսկ միանգամայն, զոր Հանդերձեալ էին իմանալ եւ որ ի Հռոմն էին Հրեայք, բազում անգամ կրկնէ Փեստոս զատեանն, թերեւս կարասցէ ինչ գտանել, եւ զթագաւորն եւ զայլսն աւգնականս առնու ի դատաստանին:

Զի դորա ինքնին բողոք կալեալ, ասէ՞, առ քաջ արանցն՝ խորհեցայ յղել. վասն որոյ սպուգութեամբ ինչ գրել Տեառն իմում, վասն այսորիկ ածի գղա առաջի ձեր, եւ մանաւանդ առաջի քո, արքայ Ագրիպպա⁴, որպէս զի վերստին քննել մարթացից ինչ գրել, քանզի անպարտեհն⁵ իմն թուի ինձ փալ փանել կապեալ մի, եւ ո՛չ ինչ վնաս զնմանէ նշանակել (ԻԵ. 25-27):

Տեսանե՞ս, թէ ո՞րպէս ակամայ քարոզք լինէին իւրեանց չարութեանն⁶. քանզի եւ կապանաւքն առ նոյն իսկ թագաւորն յոյժ պայծառագոյն տարեալ լինէր Պաւղոս, քան⁷ թէ առանց կապանաց: Զի

¹ ԱԲ անմեղութեան

² ԱԲ մաքրութեան

³ ԱԲ > աստ

⁴ Բ Ագրիպպայ

⁵ ԱԲ անպարտեհ

⁶ ԱԲ չարութեան եւ պողոսի առաքինութեան

⁷ ԱԲ > քան

ոչ եւս տակաւին իբրեւ զմոլորեցուցիչ եւ կախ/141ա/արդ եւ խաղմարար տարեալ լինէր, այնչափ դատաւորաց¹ զնա թողացուցանելով, այլ իբրեւ զյոյժ ազատ ի մեղադրութենէ զնայր Հանդերձ գրով եւ բազում վկայիւք: Իսկ Հրեայքն եւ յայնմիկ եւս դատապարտեալք եւ չարագործք² երեւեցան, որպէս եւ ըստ Քրիստոսի մահուն: Իսկ Պաւղոս այնուհետեւ զամենայն ի բաց եղեալ առ որս ծնեալ եւ սնեալ էր, եւ զայն ոչ վայրասպար, այսպէս մաքուր ի կասկածանաց վերայ կոխէ ի Հռոմ:

¹ ԱԲ դատաւորացն

² ԱԲ չարագործ

Ագրիպաս ԳՊաղոս ասէ. Նրամայեալ է քեզ վասն քո խաւսել (ԻԶ. 1):

Բազում ցանկութեամբ, զոր ունէր առ ի լսել ինչ ի նմանէ, Հրամայէ նմա խաւսել թագաւորն: «Յայնժամ ձգեալ զձեռն Պաղոս ասուէր պարասխանի. Վասն ամենայն ամբաստանութեանս զինէն արքա Ագրիպաս¹, համարիմ զանձն իմ երանելի, զի քո առաջի այսար² փալոց եմ պարասխանի» (ԻԶ. 1-2): Այսուհետեւ Պաւղոս մեծաւ Համարձակութեամբ լինի բարբառեալ, ո՛չ խաբէութեամբ ինչ, այլ զճշմարտութիւնն³ պատմելով, վասն որոյ եւ զանձն երանելի Համարի, քանզի զամենայն ինչ զիտէր յառաջագոյն, որ ինչ լինելոց էր:

Եւ զի երկնէր առեւծն⁴ այն ահագին, եւ հուրն երկնային ելանել յայնմ կապանաց, զի ընթացի այրել զանտառս մեղաց տիեզերաց: Բայց մի՛տ զիր եւ այժմ հեզութեան նորա. զի ո՛չ ասաց, թէ ընդէ՞ր է այս, մի անգամ բողոք կայայ առ կայսր, եւ աստ բեւր անգամ դատեալ եղէ, մինչեւ ցե՞րբ այս. այլ զի՞նչ: Դարձեալ պատրաստ եղեւ վճարել դատաստան առաջի Ագրիպայայ առաւել զիտողի զաւրէնսն⁵ եւ զիրս հրէից. եւ զայն բազում Համարձակութեամբ իբրեւ ոչ գոլով նոցա տերանց կարողաց դատապարտել զնա, նա եւ ոչ իսկ գոլով տերանց⁶: Քանզի դատակնիքն այնքան զամենայն զաւրաւոր էր, թէ առ կայսր երթայցեմ եւ տայցեմ պատասխանի: «Յաղագս ամենայն ամբաստանութեանցս», ասէ: Ո՛չ յաղագս ոմանց ասեմ եւ յաղագս այլոցն ոչ, քանզի ամբաստանեն զինէն յաղագս խաղմարարութեան, յաղագս հերձուածոց, եւ եթէ զտաճարն ապախտ արարի, յաղագս այսր ամենայնի տամ պատասխանի, եւ զի ոչ իմոյ յեղանակի եւ վարուց են իրքս այսոքիկ, այսինքն՝ խաղմարար գոլ, նոքին իսկ վկային չարախաւարդ:

Մանաւանդ զի զիպակ իսկ ես ամենայն կրաւնից եւ խնդրոց հրէից, վասն որոյ աղաչեմ երկայնմպութեամբ լսել ինձ (ԻԶ. 3):

¹ ԱԲ ագրիպաս
² Ա այսար
³ ԱԲ զճշմարտութիւն
⁴ Բ առիւծն
⁵ Բ զգորտնսն
⁶ Ա տիրանց

Միտ զիր ճշմարտութեանն¹ Պաւղոսի: Զի մանաւանդ թէ զիտէր ինչ զանձին իւրում երկնչել պարտ էր առ ի յԱգրիպայայ՝ զամենայն ինչ զիտողէ դատեալ լինելով, քանզի մաքուր մտաց է զայն խնդրել դատաւոր եւ քննիչ զգիտաւղն ստուգապէս խնդրոց ամենայնի եւ կրանչէից հրէից իբրեւ որդի աւրինաց, զի մի՛ ասիցեն լիբբքն Հրեայք՝ թէ նոքա ոչ զիտէին զաւրէնսն մեր: Ահաւասիկ սա զամենայն զիտէ, ըստ որում եւ Պաւղոս խնդայ եւ երանելի զանձն կոչէ: Եւ քանզի Հանդերձեալ էր ընդ յերկար բանս տարածել յաղագս անձին իւրոյ, վասն այսորիկ յառաջելով աղաչէ՞ մի՛ ձանձրանալ: Եւ քանզի³ նախ քան զայս ասէր. «Նախանձախնդիր էի իմոյ հայրենի ասանդութեանցն» (Գղտ. Ա. 14), եւ անդ յորժամ Հանդէսն մերձ էր, յայնժամ կարգայ զվկայուլ⁴142ալթիւն նոցա, որ առաջի հրէից դատարանին միայն, այլ առաջի Լիւսիա: Իսկ յերկրորդումն ոչ էին պէտք բազում պատասխանեոյ, գրոյն Լիւսիա՞ ազատելով զնա եւ պատասխանելով ընդ նորա. դարձեալ աստանաւոր յորժամ բազումքն մերձ էին, սկսանի առանց երկիւղի:

Զկենաց իմոց, ասէ, որ ի մանկութենէ եղեալ ի սկզբանէ յազգին իմում, րեղեակ են ամենայն հրեայք. Յառաջագոյն զիպեն ի վաղուց հեպտ, թէ կամիցին վկայել (ԻԳ 4-5):

Նախ ասէ ի վերուստ ճանաչելով զիս: Բայց ոչ ասէ, թէ որպիսի էին կեանք իւր, այլ զայս ի կամս նոցա թողացուցանէ: Եւ զամենայն ինչ եզ ըստ հաճութեան նոցա յարգելով եւ ոչ ինչ ի բաց դարձուցանելով զինքն անտի, յայտ է, զի թէ չար ոք էր եւ դժուարակենցաղ, ո՛չ յայս ինչ յաւժարէր՝ կոչել զնոսս վկայս զթշնամիսն: Արդ, զիա՞ր իսաղմարար եղէ, ասէ, ի մանկութենէ վկայեալ գոլով յամենեցունց: «Եւ զի ըստ ճշմարտագոյն կրաւնից արինացն մերոց կեցեալ եմ փարիսեցի» (ԻԶ. 5), որ եւ առ նոսս իսկ խնդրելին է: Եւ զի՞ արդեւք, եթէ կրանքն եւ աւրէնքն սքանչելի են, եւ դու չա՞ր եղեր: Այսոցիկ, ասէ, վկայս կոչեմ զամենայն Հրեայս իմոյ կենցաղոյս եւ վարժմանս, որպէս յառաջեցի ասացի:

¹ ԱԲ ճշմարտութեան
² Բ աղաչեմ
³ Բ զի] քանզի
⁴ Ա Լիւսայ, Բ Լիւսիա

Եւ արդ վասն յուսոյն առ հարսն եղելոյ անփեացն Աստուծոյ
դպրեալ կամ յարենի (ԻԶ. 6):

Եւ ապա գովութիւն զնելով հրէիցն ասէ. «Յոր երկոքասան ազգա-
փոխին մերոյ անպակաս գցայց եւ զցերեկ պաշտեալ՝ անն ունիմ հասանել» (ԻԶ.
7): *Ջի վասն յուսոյն Աստուծոյ, ասէ, եւ անտեսացն¹ Հարցն փութան
Հանապազ եւ լինին զղջացեալ. եւ վասն նորին պաշտաւն կատա-
րեալ, զի այնմ Հանդիպեցին, զայն իսկ եւ ես պատմեմ² յայտնի
ամենեցուն³ եւ ցանկամ Հասանել այնմ բարեաց, եւ զամենայն ինչ
առնել ջանամ, զի այնմ⁴ Հանդիպեցայց: «Վասն որոյ յուսոյ ամբաստա-
նիմ արթայ ի հրէից» (ԻԶ. 7): Արդեւք ա՞յս է գործ մոլորեցուցչի:*

Ջի՞նչ անհաւաք թուի ձեզ, եթէ Աստուած զմեռեալս յարուցանէ
(ԻԶ. 8):

Տե՛ս, զի թուի Հանդիսարանել եւ պատասխանատրել, բայց մա-
նաւանդ ուսուցանէ իսկ զնոսա բազում բարեկարգութեամբ: Որում
եւ Ազրիպաս ի մեծ ցանգութիւն⁵ անկեալ ի լսողութեանն⁶ ո՛չ վայ-
րապար լսէ, այլ Հանդերձ բազում կազմութեամբ: Արդ, երկուս
խորհուրդս զնէ յաղազս յարութեանն⁷: Մի՛ զառ ի մարգարէիցն, եւ
մարգարէ յառաջ ոչ ածէ, այլ զնոյն իսկ զկամս հրէիցն յասելն, թէ
«Վասն յուսոյն Աստուծոյ գցայց եւ զցերեկ պաշտեն» (հմմտ. ԻԶ. 6-7): Երկրորդ՝
զառ ի յիրացն ընտրութենէ, որ եւ զաւրաւոր իսկ էր: Այսինքն՝ զոր
ինչ ուսոյց եւ վարդապետաց նմա Քրիստոս, եւ կազմէ զայս ամե-
նայն ի կողմանէն իւրմէ եւ յընտրութենէ՝ զյառաջագոյն մոլորու-
թիւնն⁸ իւր պատմելով ստուգապէս:

Ես ինքն պարզան համարեի, ասէ, բազում ինչ հակառակ
անուանն Յիսուսի Նազաւրեցոյ գործել (ԻԶ. 9):

Այսինքն՝ դատեցայ զայս բազում Հակառակութիւն գործել. ոչ
էի ես յաշակերտացն Քրիստոսի, այլ ի Հակառակ մարտուցելոցն
ընդ նմա: «Ջոր եւ արարի իսկ յերուսաղէմ, եւ զբազումս ի սրբոցն ես բանփար-

1 Բ անտեսաց
2 Բ պատուեմ] պատմեմ
3 Բ ամենեցունց
4 Բ այժմ] այնմ
5 ԱԲ ցանկութիւն
6 ԱԲ լսողութեան
7 ԱԲ յարութեան
8 ԱԲ մոլորութիւն

գել անէի, ի բահանայապետիցն առեալ իշխանութիւն. եւ զպանելոցն նոցա բե-
րի գիւմար: Եւ ըստ ամենայն ժողովրդոցն բազում անգամ պարծեալ զնոսա՝
բոնադարիի հայիոյել, առաւել եւս մո/142բ/լեալ ի վերայ նոցա՝ հալածիի մին-
չն յարփաքին քաղաքս» (ԻԶ. 10-11): *Աստուատ յոյժ Հաւատարիմ լինի
վկայութիւնն², զի որ բիւր իբր առնէր՝ մարտնչելով ընդ Հաւատա-
ցելոցն եւ խափանելով զնոսա եւ Հաւանեցուցանելով Հայհոյել, եւ
զամենայն ի վերայ շարժելով զքաղաքսն, զիշխանսն, ի ձեռն ին-
քեան զայստսիկ առնելով, այնպիսին յանկարծ փոփոխեալ գտաւ,
ապա չէր փոքր ինչ զիպուած, որ զնա վազվազակի յայնց բարուց
չըջեաց: Ուրեմն ասելովն, թէ ո՞րպէս Հալածէր զՀաւատացեալսն՝
վկայ ածելով զքահանայապետսն եւ զարտաքոյ քաղաքսն, կազմո-
ղական Հնարիւք եւ խորհրդով եւ մեծաւ փութով զայս ինչ ցուցա-
նել կամի, զի թէ այնպիսի Համարիչ³ ոչ էի եւ ոչ աւանդութեամբքն
Հայրենեաւք անեալ՝ եւ այժմիկ յայսմ ի ներքս բերեալ լինէի, յիրաւի
թերեւս ոչ ոք ընդունէր զբանս իմ: Իսկ եթէ այնչափ քան զբազումս
էի նախանձայոյզ, որով զնացեալ երթայի ի Դամասկոս իշխանու-
թեամբ եւ Հրամանաւք քահանայապետիցն վասն սոցին իրաց, եւ
ի ձեռն սքանչելի տեսեանն բռնադատեալ եղէ՝ ահաւոր զաւրու-
թեանն⁴ Հաւանել, զիա՞րդ եմ արժանի դատելոյ: Եւ թէ ո՞րպիսի
Հրաշից պատահեալ փոխեցաւ՝ ասէ:*

Զմիջաւորքն⁵ փեսի արթայ, առաւել քան զլուսաւորութիւն արե-
գական ծագեալ զինն լոյս եւ զնոքաւք, որ ընդ իսն էին, եւ ամենե-
ցուն մեր անկեալ յերկիր՝ լույս ձայն, որ ասէր ցիս հերրայեցուց
բարբառովն. Մաւուղ Մաւուղ, զի՞ հալածես զիս, խիստ է քեզ ընդ-
դէմ խթանի աքացել: Եւ ասեմ⁶. Ո՞վ ես, Տէր: Եւ Տէր ասէ. Ես եմ Յի-
սուս, զոր դուն հալածես. այլ արի եւ կաց ի վերայ ուրից քոց, զի
վասն այսորիկ երևեցայ քեզ առնուլ զքեզ ի ձեռն պաշտանեայ
եւ վկայ, որոց փեսերդ զիս եւ որոց երևեցայ քեզ փրկել զքեզ ի
ժողովրդենէդ եւ ի հեթանոսաց՝ յորս ես առաքեցից զքեզ, բանալ
գաչս կուրաց, դարձուցանել ի խաւարէ ի լոյս եւ յիշխանութենէ

1 Բ զսա] զնոսա
2 ԱԲ վկայութիւն
3 ԱԲ հալածիչ] համարիչ
4 ԱԲ զօրութեան
5 Բ զմիջի աւուրքն] զմիջաւորքն
6 ԱԲ ես ասեմ

սապրանայի յԱսպրուած, ամնուլ նոցա թողութիւն մեղաց եւ վիճակ ընդ սուրբս հաւապով նոցա, որ յիս (ԻԶ. 13-18):

Տեսանե՞ս որպիսի Հեզութեամբ վարդապետէ եւ ուսուցանէ. «Ասպրուած, ասէ, խաւեցաւ ընդ իս, եւ վկայք արբն, որ ընդ իսն էին», որով ցուցանէ զինքն յիրաւի Հաւանեալ նախ ի լուսոյն, ապա եւ ի կատարմանէ իրացն ասացելոց եւ այժմու եղելոցս: Յուցանէ եւ զՀրեայսն դատապարտս, զի զնա՝ որ ճմարիտ Աստուած էր՝ խաչեցին, եւ զի յետոյ ոչ զղջացան: Եւ զի՞նչ արդեւք ասաց «ցիս», թէ եղիցես ինձ վկայ, «որոց երեւեցայ քեզ», զի ոչ երեւեցայ, զի տանջեցից զքեզ, այլ զի առաքեալ՝ եւ պաշտանեայ արարից. որով եւ փրկել խոստացաւ ի հրէից եւ ի Հեթանոսաց:

Եւ իբրեւ ասաց զտեսիլն, այնուհետեւ զներողական քաղցրութիւնն՝ ասէ՝ Հանդերձ ողորմութեամբքն, թէ կուրացեալ մարդկան յաստուածագիտութենէ բժիշկ առաքեցաւ եւ լուսատու խաւարելոց, որք եւ զնոյն սիրէին եւ ընդ նոյն զնային. յորոց վերայ խաւարարնակ եւ չարասէրն սատանայ առեալ իշխանութիւն, արդ ի նորա մահարեք՝ իշխան/143ա/ութենէն ի կենդանարար Աւետարանն եւ յԱստուած դարձուցանել աւանդեցաւ. որով եւ ձրի մեղաց թողութիւն պարգեւեցաւ Հաւատացելոց: Եւ ոչ միայն այս, այլ եւ սրբոցն լինել վիճակակից եւ կենացն յաւիտենից: Բարէ մեծի պարգեւացն եւ իշխանութեան, որոյ՜ գտաւ նա պաշտանեայ եւ Հաւատարիմ: Այսպիսի բարութեան Հաւանեցայ, ասէ: Այսպիսի տեսլեամբ Հաւաքեաց զիս առ ինքն, եւ այսչափ աւետեալք Հաւանեցոյց զիս ո՛չ երբեք լինել ընդերկուացեալ:

Ուստի, արքայ Ագրիպա, ոչ եղէ՞ անհաւան՝ երկնաւոր րեսլեանն. այլ նախ որոց ի Դամասկոս եւ յերուսաղէմ էին եւ ընդ ամենայն գաւառս Նրէասպանի եւ ի հեթանոսս՝ պարմեցի զղջանալ եւ դառնալ յԱսպրուած կենդանի, արժանի ապաշխարութեան գործս գործել (ԻԶ. 19-20):

Ո՛չ միայն Հաւանեալ եղէ ինձէն, այլ եւ բազմաց առաքեցայ լինել խրատիչ, ասէ: Արդ, այժմիկ, որ զայլս խրատէ եւ ուսուցանէ

¹ Բ առաքելա
² ԱԲ քաղցրութիւն
³ ԱԲ համբեր] մահարբեր
⁴ Բ որոց
⁵ ԱԲ եղեն
⁶ ԱԲ հաւան] անհաւան

յաղազս զղջանալոյ ի չարեաց, եւ վասն յաստուածագիտութիւն¹ գալոյ, եւ առաքինութեան վարս սրբութեամբ յանձինս ցուցանելոյ, ո՞րպէս արդեւք ինքն խաղմարարութեան եւ խոռվութեան առաջնորդ կարիցէ լինել: Այլ տես, զի դարձեցելոցն² ոչ վայրապար ապաշխարութիւն խնդրէ, այլ վարս եւ կեանս սքանչելիս ցուցանել, եւ յամենայնի զհեթանոսս խառնէ ընդ բանին, քանզի պատահալքն մաւտ ի հանդիսի անդ ի Հեթանոսաց էին:

Եփր. Արդ, իբրեւ երկրորդեաց նա զառաջին բնակութիւն մանկութեան իւրոյ յերուսաղէմ, եւ թէ զի՞նչ անցս անցուցանէր նա ընդ այնոսիկ, որ կարգային զանունն Յիսուսի, պատմեաց նա եւ վասն տեսլեանն, զոր ետես ի ճանապարհին Դամասկեայ, եւ թէ յերուսաղէմ եւ ի Հեթանոսս որպէս տուաւ նմա Հրաման դարձուցանել՝ քարոզեաց նա: «Վասն այսորիկ, ասէ, կայեալ զիս հրէից ի րաճարին՝ կամէին սպանանել. ազնութիւն հասեալ յԱսպրուծոյ՝ կացի վկայել միեւնէ ցայսաւր փոքու եւ մեծի» (ԻԶ. 21-22):

Յոռ. Տե՛ս զճշմարտութիւն բանին. զամենայն ինչ Աստուծոյ վերադրէ, եւ զիւր փրկութիւնն³, ապա եւ զՀամարձակութիւնն⁴. զոր այժմ ոչ ի բաց կացեալ լինի յայնմ քարոզութենէ: Վկայելով «մեծի եւ փոքու, ասէ, միեւնէ ցայսաւր», զայս իսկ առ զինուորսն ասէ, այսինքն՝ նշանաւորի քարոզեալ զՔրիստոս եւ աննշանի:

Ոչ ինչ արքաքոյ ասացեալ քան զոր մարգարէքն եւ Մովսէս խաւեցան զհանդերձելոցն՝ եթէ չարչարելոց է Քրիստոսն, եւ եթէ առաջին ի յարութենէ մեռելոց լոյս պապմելոց է ժողովրդեանն եւ հեթանոսաց (ԻԶ. 22-23):

Հայեաց ընդ զզուշուութիւնն⁵, քանզի թողեալ զկարգ պատասխանատրութեանն⁶՝ զվարդապետել ի ձեռն էառ, զի մի զայս կարծից են իբրեւ յանձնէ վարդապետել, զմարդարէսն եւ զՄովսէս ի մէջ բերէ. ի նոցանէ, ասէ, Հաստատեալ եմ եւ ամրացեալ, եթէ չարչարելոց էր Քրիստոս, եւ ապա յարութեամբն Քրիստոսի խոստումն կենաց ամենեցուն: Բայց միտ դիր բանից նորա, զի ոչ նմանապէս խաւսի

¹ Բ յաստուածագիտութեան
² Բ ի դարձեցելոցն
³ ԱԲ փրկութիւն
⁴ ԱԲ զհամարձակութիւն
⁵ ԱԲ զզուշութիւն
⁶ ԱԲ պատասխանատրութեան

յաղագս Քրիստոսի ի դատարանին եւ յեկեղեցւոյն, քանզի անդ ասէ՝ «Խնդրեալ ի Պիղատոսէ սպանին զնա» (Հմմտ. ԺԳ. 28), իսկ աստ ոչ այնպիսի ինչ, որպէս զի մի՛ յաճախ բորբոքիցէ զցասուամն նոցա. բայց զնոյն միտս ցուցանէ ասելովն, թէ |143բ| «չարչարեոց է Քրիստոսն», եւ թէ զայս մարգարէքն նախ ասացին: Եւ այնպէս ի մարգարէիցն եւ առ ի սոցունց նորոգ եղելոցս Հաւանեցուցանէ զնոսա՝ միանգամայն թողացուցանելով զհրեայսն յամբաստանութենէ:

Եւ նորա զայս ասացեալ՝ Փեսպոս ի ձայն մեծ ասէ. Մոլիս, Պաւղէ՛, բազում դպրութիւնդ՝ զքեզ ի սնուութիւն դարձուցանեն (ԻԶ. 24):

Իբրեւ ետես Փեստոս զհամարձակութիւն նորա, զի Հանապազ ընդ թագաւորին լինէր վարդապետեալ, տե՛ս զիարդ խնտացեալ ի միտս ի ձայն մեծ ասաց, այսինքն՝ լի սրտամտութեամբ եւ բարկութեամբ, «մոլիս Պաւղէ», զի շնչաւոր մարդ գոլով յիմարութիւն կարծէր զվարդապետութիւն Հոգւոյն: Եւ Պաւղոս, տես, զիարդ Հեզութեամբ տա նմա զպատասխանին. «Ո՛չ մոլիմ, քաջ Փեսպոս, այլ զցամոթեան եւ զճշմարտութեան բանս բարբառիմ» (ԻԶ. 25): *Ջայս ասելով ի բաց մոլէ յինքենէ զկարծիս մոլութեան:* «Այլ զցամոթեան բանս, ասէ, խաւսիմ», այսինքն՝ զգաստութեան եւ խոնարհութեան, զգաստութեանն ընդդէմ խելայեղութեան կարծեաց³ ասելով, եւ զխոնարհութեանն ընդդէմ մեծամտութեան, քանզի ընդ առն թագաւորի տրամաբանեալ կաճառէր⁴, եւ զճշմարտութեան բանս ասէ ընդդէմ կարծեաց ստեղծաբանութեան: Ապա եւ զպատճառն ուսուցանէ, վասն որոյ առ թագաւորին զբանն դարձոյց իբրեւ ընդ գիտողի խաւսելով:

Գիտակ է, ասէ, այսոցիկ, արքայ, ընդ որում համարձակեալ⁵, քանզի ծածկել⁶ իմիք ի քէն ի սոցանէ չառնում յանձն, զի ոչ եթէ յանկեան ուրեք գործեալ իցէ այս (ԻԶ. 26):

Այսու ցուցանէ, թէ զամենայն ինչ գիտէր նա ստուգապէս, եւ գրեթէ ցնոսա ասէր, թէ պարտ է⁷ եւ ձեզ զամենայն ինչ գիտել զայսուսիկ. զի ի վերայ բերեալն, թէ ոչ յանկեան ուրեք եղեւ այս,

1 Բ ապօղտ
 2 Բ դպրութիւնքդ
 3 Բ կարծեացն
 4 ԱԲ կարճառէր
 5 Բ համարձակեալ խօսիմ
 6 Բ ծածկեալք
 7 ԱԲ էր] է

զայս նոցա ուսուցանէր: Եւ դարձեալ. ոչ ծածկեմ ի քէն, զի ո՛չ յանկեան ուրեք գործեցաւ այս, յաղագս խաչին եւ յարութեանն¹ Քրիստոսի ասէ, թէ «Յամենայն տիեզերս եղեւ Հասեալ աւանդութիւն² Հաւատոցս այսոցիկ»: «Նաւաբա՞ս, արքայ Ագրիպպա» (ԻԶ. 27): *Ո՛չ ասաց յարութեանն, այլ մարգարէիցն: Եւ զի մի՛ յուրաստ³ լիցի, ածէ ինքն ի վերայ եւ ասէ.* «Գիտե՛մ, զի հաւաբաս» (ԻԶ. 27): *Ջի այնպէս ճշմարիտ իբաւքն Հարկ արասցէ նմա խոստովանել:*

Եփր. իսկ արքայն, որ ի մարգարէսն Հաւատայր, եւ միաբանեալ մարգարէութեան նոցա ոչ կամէր՝ աճապարելով առ այն ասաց. «Փոքու իմն հաւանեցուցանես զիս լինել քրիստոնեայ» (ԻԶ. 28):

Յո՛ւ Այսինքն՝ պակաս եւ փոքր ինչ իրաց Հաւանեցուցանես զիս: Իսկ Պաւղոս ոչ իմացաւ, թէ զինչ է «փոքուն», Համարեցաւ, թէ առ⁴ փոքր մի, ասէ, Հաւանեցուցանես զիս. վասն որոյ եւ առ այն սա պատասխանի այլ ազգ. զի թէպէտ եւ ուամիկ էր Համարեալ յաչս նորա, բայց ոչ ասաց, թէ ոչ կամիմ գրեզ այսպէս: Այլ թէ «Խնդրէի յԱստուծոյ եւ փոքու եւ մեծաւ ոչ միայն զքեզ, այլ եւ զամենեսեան, որ լսեն ինձ այսաւր՝ լինել այսպիսի որպէս եւ եսս եմ, բաց ի կապանաց աստի» (ԻԶ. 29): *Ջի՞նչ է «փոքուն», զոր ինդդէր յԱստուծոյ, այսինքն՝ սակաւ եւ թերի եւ սուղ ինչ Հեռի կացեալ, այլ եւ «մեծաւ», ասէ: Եւ ոչ պարզաբար մեծաւ ինդդէր, այլ գերազանցութեամբ, այսինքն՝ յո|144ա|յթ ըզձիւք, այժմէն⁵ իսկ եւ ոչ յամելով, ոչ միայն զքեզ, այլ զամենայն լսողքը լինել իբրեւ զիս: Տե՛ս ի խաբելութենէ ազատեալ զբանն.* «Խնդրէի, ասէ, յԱստուծոյ լինել այսպէս որպէս եւ եսս, բաց ի կապանաց աստի»:

Եփր. Կամ, թէ որք այսաւր լսեն ինձ լինել իբրեւ զիս, փոքունքն եւ մեծամեծքն: Կամ թէ յորժամ լիցին յիս զաւրութիւնք, կատարին յիս նեղութիւնք, այսինքն՝ ես փոքր Համարիմ զկատարումն զաւրութեան⁶ առ մեծ բաղձանս նեղութեանց⁷, այլ այսպէս յաղաւթս, կամ թէ լսողք իմ իբրեւ զիս լիցին բաց ի կապանաց⁸, որով կապեալս կամ ի նեղութեան:

1 ԱԲ յարութեան
 2 ԱԲ աւանդութիւնս
 3 ԱԲ ուրաստ
 4 ԱԲ > առ
 5 Բ այժմեն
 6 Ա գորութեանց
 7 ԱԲ > առ մեծ բաղձանս նեղութեանց
 8 Բ կապանացս

Յոռ. Եւ զի մանաւանդ ի վեր քան զամենայն այն իսկ կապանքն վասն Քրիստոսի էր արժանի փառաց, ընդէ՞ր արդեւք զայս ասիցէ: Ո՛չ իբրեւ դժուարելով ընդ կապանսն, որով պարծէրն ամենայն ուրեք եւ յառաջ բերէր զնոսա իբրեւ զամենակ ոսկի, ապա ոչ ի նմանէ արձակիլ ըղձայ, այլ քանզի տակաւին տկարապէս անկեալ կային նորա եւ ոչ հանդարտէին լսել, ըստ որում առ նոցա միտսն եւ կարծիսն հայելով ինքն ըստ նոսա զիջանէ բանիւն, թէ «բաց ի կապանացս»: Եւ քանզի ոչ ինչ է լաւագոյն քան զկապանսն զայստսիկ, զոր եւ հանապազ ի թուղթսն նախադրելով ասէր. «Ես, որ կապեալս եմ ի Տէր» (Եփս. Գ. 1), եւ «Պաղոս կապեալ Յիսուսի Քրիստոսի» (Եփսոց. Գ. 1): Եւ զարձեալ. վասն¹ զերկաթքս զայս շուրջ եմ առեալ եւ պատգամաւորիմ կապանաւքս իբրեւ զչարագործ, այլ բանն Աստուծոյ ոչ է կապեալ, արդ ասելովն կապեալ գոյ իբրեւ չարագործ՝ կրկին ցուցանէ պատուհաս եւ խիստ զնեղութիւնն²: Ոչ իբրեւ կապեալ միայն, այլ իբրեւ զչարագործ. զի թէ վասն բարւոյ իմիք լինէր կապանքն համարեալ՝ բերէր ինչ միտթարութիւն. բայց այժմ իբրեւ զչարագործ թուիմ նոցա: Յայսպիսի դժուարագոյն իրս ըմբռնեալ, բայց ոչ եւ միոյ առնէր փոյթ ի սոցանէ, զի անչափ էր սէր, որ առ Քրիստոս:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Զի հոգի եռացեալ սիրովն Քրիստոսի, եւ ի վեր թուուցեալ երկնային ցանկութեամբ՝ ոչ ինչ վարկանի, ոչ զփառս եւ ոչ զանարգանս, միռւմն եւեթ սկելով հասանել ըղձից, որ է Քրիստոս: Զի թէ որ այսու գարշելի տուփանաւքս³ տուփեալք՝ ոչ ինչ վարկանին⁴ զփառաւոր ինչ կամ զանպատիւ, այլ միայն փութան, զի ցանկութեանն⁵ հասանիցեն: Յոյժ մանաւանդ, որ այնու⁶ աստուածային սիրովն⁷ իցեն արբեալք՝ ոչ ինչ վարկանին⁸ զսաստս: Ապա թէ մեք ոչ իմանամք զասացեալս, ոչ են զարմանք, անհմուտք գոլով իմաստասիրութեանս այսմիկ, զի որ ըմբռնեալ լինի սիրովն Քրիստոսի, լինի

¹ ԱԲ վասն նորին
² ԱԲ գնեղութիւն
³ ԱԲ տուփանօք
⁴ ԱԲ վարկանից
⁵ ԱԲ ցանկութեան
⁶ Բ այսու
⁷ ԱԲ սիրովս
⁸ ԱԲ վարկանից

որպէս այր մի միայն բնակեալ յերկրի¹, որոյ եւ ոչ զմիոյ ուրուք փոյթ ինչ է նմա:

[ԳԼՈՒԽ ԾԳ.]

Յոսն եկաց արքայն եւ դափաւորն եւ Բերենեկէ² եւ որ ընդ նոսայն նստէին, եւ իբրեւ գնացին՝ խաւսէին ընդ միմեանս եւ ասէին. Ոչ ինչ արժանի մահու կամ կապանաց գործէ այրս այս: Իսկ Ագրիպաս ցՓեսպոս ասէ. Արձակել մարդ էր զայրս զայս, եթէ ոչ էր բողոքեալ ի կայսր (ԻԶ. 30-32):

Տե՛ս, թէ ո՞րպէս բազում անգամ յաղագս նորա դատ արարեալ լինին: Եւ աստ յետ ասելոյն, թէ «մոլեալ ես», սկսան ասել³ նորա «ցմիմեանս», երկուք յերկուց, թէ մարթ էր, զի արձակեսցի. |144բ| եւ թողին զնա ոչ միայն ի մահուանէ, այլ բնաւ իսկ ի կապանաց արձակեալ լինէր, եթէ ոչ էր բողոքեալ առ կայսր: Բայց եւ այս տնաւրինաբար եղեւ զնալ նմա կապանաւք անդր, զոր եւ ինքն երանելին խնդրէր, թէ «Կապանաց իմոց յայտնի լինել ի Քրիստոս» (Փլպ. Ա. 13). զի թէ Տէրն նորա ընդ անաւրէնս համարեցաւ, ո՛րչափ մանաւանդ նա: Բայց որպէս նա այնմ կարծեաց ոչ կցորդեացաւ, նոյնպէս եւ սա, զի սքանչելի եւ չքնաղ յայնժամ երեւեալ լինի իրքն, յորժամ կարծեաւք⁴ վնասուց եւ խառնակմամբ ոչ ինչ յայնմանէ⁵ վնասեալ լինի:

¹ Բ ի յերկրի
² ԱԲ Բերիցիկէ
³ ԱԲ ասէ] ասել
⁴ Գ կարծեւք
⁵ ԱԲ յայսմանէ

Իբրև հրամայեցաւ մեզ նաւել յԵփրայիա¹, Կային զՊաղոս եւ զայլս ոմանս կապեալս ցհարիւրապետ մի, որում անունն էր Յուլիոս² սերաստեան գնդին: Եւ ելեալ ի նաւ մի անդրամինփրացի, որ երթալոց էր ի կողմանս ասիացոց՝ գնացաք. էր ընդ մեզ եւ Արիստարքոս Մակեդոն թեսաղոնիկեցի (ԻԷ. 1-2):

Տեսանե՞ս զգուլթ աշակերտին, զի այնչափ³ ժամանակս ժուժկալեաց ընդ նմա, մինչեւ ընդ նմին ի Հուս⁴ եկեալ լինէր ընդ Պաւղոսի: Եւ այս յոյժ բարւոք⁵ եւ կարեւոր, Արիստարքոսի անդ մաւտ պատահեալ ամենայն եղելոցն Հանդերձեալ գոլով զամենայն⁶ պատմել ի Մակեդոնիա⁷:

Եւ ի վաղիւ անդր իջաք ի Սիդոն. եւ մարդասիրութիւն ցուցեալ Յուլեայ⁸ առ Պաղոս, հրամայեաց առ բարեկամս երթալ եւ դարման գտանել (ԻԷ. 3):

Մարդասիրապէս, ասէ, յորգորեաց Յուլիոս⁹ զկարեւոր պէտսն առնուլ Պաւղոսի յաշակերտացն, քանզի զայս իրաւունս Համարեցաւ նմա ի բազում չարչարանս գոլով նորա, ի կապանս, յերկիւղ տանելոյ իսկ եւ ամելոյն զնա Հանապազորդ կապանաւք: Բայց տե՛ս եւ զճշմարտախաւս միտս պատմաւղ աշակերտին, զի եւ զայս¹⁰ իսկ ոչ թագուցանէ¹¹, թէ¹² կամեցաւ Պաւղոս երթալ եւ փութոյ Հանդիպել եւ դարման գտանել կարեաց:

Եւ անտի ելեալ խոնարհագոյն նաւեցաք ի Կիպրոս վասն հողմոյն ընդդէմ լինելոյ (ԻԷ. 4):

1 ԱԲ յիտայիա
2 ԱԲ յուլիոս
3 Բ գայնչափ
4 ԱԲ հոռվմ
5 ԱԲ բարիոք
6 Բ գամենայնն
7 ԱԲ ի մակեդոնոյ
8 ԱԲ յուլեայ
9 Բ յուլիոս
10 Բ այս
11 ԱԲ թաքուցանէ
12 Բ եթէ

Դարձեալ Հողմոյն սաստկութիւնք ընդդէմ Հակառակին նմա: Եւ տե՛ս ի ձեռն այսոցիկ զկենցաղ սրբոյն շարամանեալ¹. նախ ի բաց զերծաւ ի դատափետ առնելոյն, եւ անկեալ եղեւ ի նաւակոծութիւն ձմերայնոյն: «Յայնժամ, ասէ, ընդ մէջ ծովուն Կիլիկեայ² եւ Պամփիլեայ նաւեալ իջար ի Զմիտնիա լիկացոց³: Եւ անդ գրեալ հարիւրապետին նաւ մի աղէքսանդրացի, որ երթայ յԵփրայիա՝ եմոյժ գմեզ անդր» (ԻԷ. 5-6): Տե՛ս զպատահումն իրացն, զի վայել էր նոցա, որք յառաջնում նաւէին՝ պատմել յԱսիա եւ զիրսն Պաւղոսի, եւ զմիւռնացուցս ի Լիկիա⁴: Իսկ «նաւ մի, ասէ, աղէքսանդրացի, յոր մտին», զի եւ աղէքսանդրացիք ի Լիբիա պատմեսցեն զՊաւղոսէ: Տե՛ս զԱստուած ո՛չ ինչ նորածեւեալ եւ ոչ փոփոխեալ⁵, այլ թողեալ զնա նաւել անՀաճ Հողմովք: Նա եւ այս սքանչելիք լինալ լինէին, որպէս զի ամուր եւ անվնաս յաւազակաց նաւեսցէ, եւ ոչ եթող զնա ի խորն, այլ միշտ առ ցամաքաւն նաւէին:

Եւ ի բազում աւուրս ծանրանաւեալք՝ հազիւ հասար առ Կնիդոն, եւ ի չթողացուցանել⁶ /145ա/ զմեզ հողմոյն, նաւեցաք խոնարհագոյն ի Կրիփէ առ Սաղամինեաւ, հազիվ անցեալ առ նովա՝ եկար ի քեղի ինչ որ կոչէր գեղեցիկ նաւահանգիստ, յոր հուպ էր քաղաքն Լասեա⁷: Եւ իբրև բազում ժամանակք անցանէին եւ սխալ եւս լինէր նաւելոյն, եւ վասն այն ինչ⁸ պահոցն անցանելոյ քայր խրապ Պաղոս եւ ասէր զնոսա. Արք քեսանեմ, զի թշնամանաւք եւ վնասիւք ոչ միայն բեօինդ եւ նաւիդ՝ այլ եւ անձանց մերոց լինելոց է նաւարկութիւնս: Իսկ հարիւրապետն նաւապետին եւ նաւավարին առաւել անսայր քան բանիցն Պաւղոսի (ԻԷ. 7-11):

Պահս աստանաւր զՀրէիցն առաւել ասել վարկանիմ, թերեւս տաներորդում ամսեանն, յորում սպանաւ Գողոթիա յետ առնելոյն Երուսաղէմի ի քաղզիացուցն⁹, զոր պատմէ Երեմիա եւ յիշէ Զաքարիա: Զի զկնի պենդակոստէին ելին ի Կեսարիոյ¹⁰, ապա յետ բազում ժամանակի իբրեւ ի նոյն իսկ ի ժամ ձմերայնոյ Հասանել կեալ եղեւ

1 ԱԲ խառնեալ] շարամանեալ
2 ԱԲ Կիլիկեայ
3 Ա գիկացուց, Բ գիկիացուց
4 ԱԲ ի ղիկիա
5 ԱԲ > եւ ոչ փոփոխեալ
6 ԱԲ ոչ թողացուցանել] ի չթողացուցանել
7 ԱԲ դասեա
8 Բ այնչափ] այն ինչ
9 ԱԲ ի քաղզեացուցն
10 ԱԲ ի կեսարոյ

նոցա ի կողմանս կրետացւոց: Եւ այս իսկ ոչ էր փոքր սքանչելիք, ապրեալ լինել նաւորդացն ի ձեռն Պաւղոսի:

Արդ, Պաւղոս հրամայեաց կալ մնայ անդէն, եւ գհանդերձեալ իրան, որ լինելոց էր, յառաջագոյն ասաց: Եւ դու տես՝ս գլխոսհարհու- թիւն նորա, զի մի՛ թուեսցի մարգարէանալ, այլ որպէս ի նկատելոյ ասէ. «տեսանեմ» ասէ, քանզի ոչ թերեւս յանձն առնուին վաղվաղա- կի, թէ եւ այնպէս իբրեւ մարգարէութեամբ ասէր: Եւ զի յայտ լիցի, թէ ոչ ի նկատելոյ իրացն զայն ասէր, թէ տեսանեմ լի թշնամանաւք զնաւարկեալս, նաւավարն զներհակն ասէր, եւ մանաւանդ հմուտ զոլով: Այսպէս յայտ եղև. զի ոչ էր ի նկատելոյ ասացեալն Պաւղոսի: Նա եւ տեղին իսկ ոչ գնոյն յորդորէր իմանալ անյաջող գոլով, բայց եւ յոլովից ոմանց մանաւանդ ի նկատելոյ երեւէր գնալ անտի, որով եւ վտանգեցան, ուստի ցուցանի նորայն յառաջտեսութիւն¹ ոչ մարգրեղէն² իրաւք ասացեալ: Այլ նոքա փութալով³ նաւել, եւ ի տեղուջն սխալեալ եւ խափանեալ լինելով ոչ զազրէին անդ, այլ կամէին ձմերել ի Փիւնիկէ:

Իբրեւ դժպարեի իմն թուեր նաւահանգիստն առ ի ձմերել, բա- զումք խորհեցան գնալ անփի, թերեւս կարասցեն հասանել ի Փիւ- նիկէ, ձմերել ի նաւահանգստին կրեպացւոց, որ հայեր ընդ հարա- ւակողմն եւ ընդ աշխարհն: Եւ ի շնչել հարաւոյն համարեցան ուր դիմեալ⁴ էին՝ հասանել, եւ արկեալ՝ մաւր առ ցամաքաւն անցանէին առ Կրեպեաւ, եւ յեք ոչ բազում ինչ աւուրց անկաւ զնովաւ հողմ ու- տուցիկ, որ կոչի իրակիկոն, ընդ յափշտակել նաւին եւ չհանդուր- ժել ընդդէմ հողմոյն՝ թոյլ փուեալ երթայաք եւ գայաք. ի կղզի ինչ դիմեալ՝ որ կաչէր Կղաղիա⁵, հազիւ կարացաք ըմբռնել զմակոյկն, զոր առեալ յաւանականութիւն կապէին ընդ նաւն, երկուցեալ, թէ գուցէ ի յորձանուրն անկանիցին, եւ իջուցեալ զառագաստն, այն- պէս երթային եւ գային (ԻԷ. 12-17):

Արդ, տես⁶ տնաւրինեալ զիրան, յառաջագոյն ըմբռնէին զմա- կոյկն եւ կապէին, ապա իբրեւ բռնութիւն⁷ հողմոյն ի վերայ շնչեաց, /145բ/ տուեալ լինէին տարողի եւ բերողի, հազիւ ապրեալ լինէին:

¹ ԱԲ > յառաջտեսութիւն
² Ա մարդկեղեն
³ ԱԲ փութով
⁴ Բ դիմեալն էին
⁵ ԱԲ կղզոյիայ
⁶ Բ > տես
⁷ ԱԲ բռնութեամբ

Եւ ի սասարկագոյն վշտանալոյն մերոյ՝ ի վաղիւ անդր գկարա- սին¹ ընկեցիկ² առնէին, եւ յերիբ աւուր ընդ իւրեանց ձեռն, այս³ ինքնաձեռն, զգործի նաւին ընկեցին (ԻԷ. 19):

Եթէ հաւատացեալ էին մարգարէութեանն⁴ Պաւղոսի, զոր զգու- շացոյց վասն տարածամ նաւարկութեանն⁵ ոչ վտանգէին. վայել էր իսկ նոցա հարցանել ց Պաւղոս զպատշաճն, վասն որոյ նաւէին, եւ ի նմանէ իմանալ, եւ ոչ վայրապար փութալ եւ ընդերկար համարել զնաւարկութիւնն:

Եփր. Արդ, իբրեւ ժամանեաց նոցա ձմեռն դառնաշունչ, եւ մրկե- ցաւ ծովն ալեաւք իւրովք եւ յարեաւ ի վերայ նոցա զբաւսանք կուտակադէզ ալեաւք փրփրելոյ, ընկեցին զկարասին ի ծով անդր:

Իբրեւ ոչ արեւ եւ ոչ աստղեր երեւէին ի բազում աւուրս, եւ ձմեռն ոչ սակաւ կայր ի վերայ, ապա բառնայր ամենայն յոյս փրկութեան մերոյ (ԻԷ. 20):

Յոռ. Տես՝ս արդ, դժուարին էր ձմեռնն, սաստիկ էր խաւարն, զի ի ձեռն այսր ամենայնի մի մոռասցին զառ ի նմանէ ասացեալսն, բայց եւ նեղութիւնն⁶ իսկ շնորհեաց Պաւղոսի ժամանակ վարդապետու- թեան:

Եւ զի բազում աւուրս նաւթի էին, ասէ, յայնժամ Պաւղոս եկաց ի մէջ նոցա եւ ասէ. Պարտ էր ձեզ, ով արք, անսալ ինձ եւ ոչ ելանել ի Կրեպեա⁷ եւ շահել⁸ զվիշտս զայս եւ զվրանգ, եւ արդ խրապ փամ ձեզ քաջալերել, զի վնաս անձին եւ ոչ միում՝ ի ձէնջ լինիցի բաց ի նաւէդ, քանզի երեսեցաւ ինձ յայսմ գիշերի հրեշտակ Աստուծոյ, որոյ եսն եմ եւ պաշտեմ գնա, եւ ասէ. Մի՛ երկնջիր Պաւղէ, կայսեր եւս պարտ է քեզ յանդիման լինել. եւ ահա շնորհեալ է քեզ յԱստու- ծոյ⁹ ամենեսեան, որ ես ընդ քեզ ի նաւիդ: Վասն այսորիկ քաջա- լերեցարուք, ով արք, զի հաւաքամ յԱստուած, թէ այսպէս լինիցի,

¹ ԱԲ գկարասին
² Ա ընդեցիկ, Բ ընեգիցիկ
³ ԱԲ այս է
⁴ ԱԲ մարգարութեան
⁵ ԱԲ նաւարկութեան
⁶ ԱԲ նեղութիւն
⁷ Բ ի կրեպեալ, Բ ի կրեպեալ
⁸ ԱԲ շնորհել] շահել
⁹ ԱԲ > յաստուծոյ

զոր արինակ խաւսեցաւ ընդ իս, բայց ի կղզի ինչ հասանէ մեզ անկաննը (ԻԷ. 21-26):

Արդ, յետ այնչափ ձմեռայնոյ՝ յայնժամ Պաւղոս ի վերայ հասանէր քաջալերել¹ զնոսա, յորժամ բարձեալ լինէր ամենայն ակնկալութիւն յուսոյ կենաց նոցա. եւ ոչ նախ ի վերայ նոցա յարուցեալ եղեւ բանիւ, այլ կամեցաւ յապառնի ժամու յեղելոցն հաւատարիմ գտանել, եւ զիրան, որ լինելոց էր, առնու ի վկայութիւն բանին ճշմարտութեան, եւ զայն յեղելոց իրացն հաստատէ, եւ երկուս իրս ասէ յառաջագոյն, մանաւանդ երեք եւ չորք: Զի ի կղզի² անկանել հասանէ. եւ զի նաւն կորնչելոց է, բայց որ ի նմա են³ ապրեալ լինին, եւ այս ոչ էր ի նշանակէ իրացն, այլ մարգարէութիւն յառաջագոյն: Եւ զի առաջի կայսեր, ասէ, կալ պարտ է քեզ: Արդ, յառաջագոյն մարգարէացաւ⁴ զլինելոցն: Եւ երկրորդ անգամ զնոյն ասէ: «Աստուած, որոյ ես եմ եւ պաշտեմ զնա» (ԻԷ. 23), ներածելով զնոսա ի հաւատս, եւ զԱստուծոյ խնաման եւ զզաւրութիւնն⁵ ցուցանելով, եւ առ ինքն ածելով զնոսա:

Իսկ այն, թէ «Շնորհեալ եղև քեզ յԱստուծոյ զամենեսեան, որ ընդ քեզ» (ԻԷ. 24), ո՛չ է պարծանաց, այլ կամելով առ ինքն ածել զնաւեալսն, ո՛չ զի շնորհ ունիցին նմա, այլ զի հաւատով⁶ հաւանեսցին ասացելոցն առ ի նմանէ, իբրեւ թէ արժանի էին մահու՝ բանիւն ցուցանէ, |146| քանզի ոչ լուան նմա, սակայն եւ այնպէս վասն նորա շնորհքն կեցուցին զամենեսեան: Զի այնպիսի բռնութիւն ձմեռայնոյն ո՞րպէս ոչ եղեւ հանդերձ վնասուք անձանց նոցա, եթէ ոչ ի խնամոցն Աստուծոյ, քանզի լինէր վնաս նոցա եւ կարի յոյժ, եթէ ոչ Աստուած լինէր կեցուցեալ զնոսա. զի որչափ ըստ բնութեան իրացն էր, եւ նոքա կորուսեալ եղեն:

Եփր. Յայտնեաց Պաւղոս վասն Հրեշտակին, որ երեւեցաւ նմա եւ ասաց, թէ առաջի կայսեր կալոց ես դու, եւ նաւը բեկանի, եւ այր մի յեկերիւր եւ յիսուն⁷ մարդոյդ, որ են ի դմա՝ մի՛ կորիցէ: Իբրեւ

¹ ԱՔ քաջալերեալ
² ԱՔ կղզի] ի կղզի
³ ԱՔ ցմանէն
⁴ ԱՔ մարգարեանայ] մարգարեացաւ
⁵ ԱՔ զգօրութիւն
⁶ ԱՔ հաւատալով] հաւատով
⁷ Բ իւթանասուն] յիսուն

չորեքտասաներորդ դիշեր լինէր՝ մինչդեռ ծփեաք¹ ի Հաղորին² յանդունդս, ի մէջ գիշերին կարծէին նաւավարքն, թէ հասեալ իցեն յաշխարհ ուրեք, եւ ընկեցեալ զգունդսն³ գտին գիրկս քսան: Սակաւ ինչ դադարեալ՝ դարձեալ ընկեցին եւ գտին գիրկս Հինգետասան⁴: Զահի հարեալ, թէ գուցէ ի խիստ ինչ տեղի անկանիցին, յետուստ կողմանէ ընկեցին խարխալ չորս, ըղձանային այդոյն լինելոյ: «Բայց նաւավարքն խնդրէին փախչել ի նաւ անփի, եւ իջուցեալ զկուրն ի ծով անդր՝ պարճառանաւք որպէս, թէ յառաջոյ կողմանէ խարխալ ձգելոց իցեն» (ԻԷ. 30): «Ասէ Պաւղոս ցհարիւրապետն եւ զգաւրականս. Եթէ ոչ դորս մնան ի նաւիդ, դուք ապրել ոչ կարէք» (ԻԷ. 31): Ծայնժամ զաւրականքն հատին զլարս մակուկին եւ ի բաց ընկեցին:

Յոհ. Հանդերձեալ էին նաւորդքն փախչել՝ թէրահաւատելով դեռ ասացելոցն ի Պաւղոսէ, իսկ հարիւրապետն հաւատաց Պաւղոսի: Եւ ընդէ՞ր ասաց Պաւղոս, թէ «Դոքա փախչին, դուք ապրել ոչ կարէք» (ԻԷ. 31): Ոչ վասն այնորիկ, թէ զի սոքա ոչ ապրէին, այլ զի ըմբռնեսցէ զնոսա ի ներքս, եւ մարգարէութիւնն ոչ սխալեսցի: Եւ տե՛ս զիմաստութիւնն Պաւղոսի, թէ ո՞րպէս ի մէջ մահաբեր վշտացն կեցոյց զնոսա, եւ թէ զիւրդ որպէս յեկեղեցւոյ խրատեալս զնոսա⁵ գործէր: Այլ տնաւրինաբար Պաւղոս նախկին ոչ լինէր հաւատացեալ ի նոցանէ, զի յետ իրացն հաւատացեան, որ եղև իսկ: Բայց որ փոքր առ լսողութիւն գործակից լինէր ձմեռնն եւ խաւարն, մինչ զի հարիւրապետն ապա այնպէս հաւանեալ լինէր Պաւղոսի, որպէս զի զկուրն թողուլ, զի կորնչեցի: Իսկ նաւորդքն չեւ եւս հաւանեցան, զի եւ ազգաւ իսկ կարծ են նոքա. այլ յետոյ եւ նոքա լինին հաւանեալ: Նա եւ ոչ էր առժամայն դիւրաւ ընդունելի, ամբաստանելով իմն Պաւղոս զպատահարսն. իսկ յետ պատահարացն յորժամ այն լինէր, զոր ինչ կանխաւ ասաց Պաւղոս, յայնժամ դիւրաւ ընդունէին:

Եւ իբրեւ այգն կամէր լինել, աղաչէր Պաւղոս զամենեսեան առնուլ կերակուր, ասէ. այս չորեքտասաներորդ ար է, յորում ակն ունիմք նաւթի կապարել, եւ չէ ինչ ճաշակել (ԻԷ. 33):

¹ Բ ծփեաք
² Բ ի յանդորին
³ ԱՔ զգունդս
⁴ Ա իհինգետասան
⁵ Բ զսա] զնոսա

Ձի մի՛ որք ասիցէ, թէ ոչ ինչ վտանգաւոր եղեւ, երկիւղն վկայէ ահա եւ տեղին դժուարին աղբիական ծովուն խորոց եւ անսուաղութիւնն բազում, եւ զի էին ի մէջ մահու, չորեքտասան աւր անսուաղ կատարեալ եւ ոչ բնաւ իրաց հաղորդեալ: Արդ, զիս՞որդ հանդուրժէին զայնքան աւուրս: |146բ| Քանզի երկիւղն մահու ըմբռնեալ զնոսա՝ ոչ թողացուցանէր ի ցանկութիւն կերակրոց հասանել: Հանդերձեալք այնուհետեւ զվերջինն կրել վտանգ: Եւ զի որ ինչ եղեւ ի ժամանակէն եղեւ վիշտքն, բայց զի յայնպիսի ժամանակի ի միջոյ ահագին վշտացն սպրեալ եղեւ ինքն Պաւղոս եւ ի ձեռն նորա ամենքեան այլքն, սբանչելիք մեծ էր: Եւ տե՛ս զվտանգն, զի բնաւ չէր նոցա փոյթ կերակրոց, այնչափ մեծ էր տագնապն ի վերայ: Ջորս եւ ողորէր Պաւղոս հաղորդիլ կերակրոյ:

Վասն որոյ աղաչեմ զձեզ, *ասէ*, ճաշակել կերակուր, զի այն իսկ վասն ձերոյ փրկութեան է, զի ոչ ուրուք ի ձէնջ մագ մի ի զլիսոյ կորիցէ (ԻԷ. 34):

Տե՛ս, նախ վասն նաւթ ի լինելոյն յառաջաբանէ, զի այս, *ասէ*, վասն ձերոյ փրկութեան է՝ առնուլ կերակուր, զի մի՛ ի սովոյդ ապականիցիք: «Իրրեւ զայս ասաց, առեալ հաց՝ գոհացաւ զԱստուծոյ առաջի ամենեցուն, երեկ եւ սկսաւ ուրել, եւ քաջալերեցան ամենեքին, եւ նորա առին կերակուր» (ԻԷ. 35): *Ինքն յառաջագոյն հաղորդի ոչ բանիւ լոկով, այլ եւ գործով հաւանեցուցեալ զնոսա, եւ զայս ուրախութեամբ, իբրեւ թէ ոչ ինչ վնաս արար ձեռնն, այլ մանաւանդ շահեցոյց զոգիս նոցա: Եւ գոհանալով նորա զԱստուծոյ, այսինքն՝ ի վերայ ամենայն նեղութեանցն, որ հասին նոցա, եւ սկսանելով ուտել՝ զաւրացոյց զանձինս նոցա յուտել: Ձի այս իսկ հաստատուն հոգւոյ գործ է, զոր եւ նա առնէր, զի կեցցեն բազմութիւնքն ի յառնուլն զթոշակն կերակրոյն, վասն որոյ եւ հաւանեալ լինէին:*

Եւ էին ի նաւին ոգիք երկերիւր իւթանասուն եւ վեց (ԻԷ. 37):

Ձէր եւ այս փոքր, այնչափ բազմութեան անձանց լինել ընդ Պաւղոսի, որոց բանայր դուռն հաւատոյ ամենեցուն: «Եւ իրրեւ յագեցան կերակրովն, թեթեւացուցին զնաւն թափեալ զցորեանն ի ծով» (ԻԷ. 38): *Ոչ միայն ճաշակել կերակրոյն լինէր նոցա յաւգուտ խրատովն Պաւղոսի, այլ եւ զամենայն զիւրեանց աւգտակարս այնուհետեւ առ նա ընկեցին՝ որպէս զի եւ զցորեանն արտաքս արկանել, այնքան բազումք գոլով*

նոցա: Եւ տես, եւ յետ այնորիկ զնոսա մարդկային առնելով՝ թափելով զցորեանն, եւ զՊաւղոս՝ ոչ խափանելով զնոսա:

Եւ իբրեւ այգ եղեւ, զերկիրն ոչ ճանաչէին, բայց զգոգ մի նշմարէին, թէ ասին ծովուն իցէ, յոր խորիէին, թէ հնար ինչ իցէ՝ գերծանել¹ զնաւն, եւ զխարիսին հաքեալ ընկեցին ի ծովն, թողացուցին զխառնելիս զթեւոցն, եւ ի քաց առին զառագաստն, եւ ետուն հողմոյն յափն կոյս ծովուն, անկեալ ի փեղի մի երկծով թիւրեցին զնաւն, եւ առաջին կողմն նաւին խրեալ անշարժ մնայր եւ յետին կողմն քակէր ի բռնութենէն» (ԻԷ. 39-41): *Թողացուցին, ասէ, զլծորդութիւնս թեւոցն, քղեացն վասն շնչելոյ հողմոյն ոչ ներելով նաւին, քանզի բազում անգամ այնպէս առնեն ի վայր իջուցանելով զառագաստն: Քանզի յորժամ ուժգին իցէ հողմնն, այս իսկ իւրովի լինի ի բաց հատանելով զլարսն բռնութեան հոսմանն, եւ այսօքիկ յաղբիականն: Ուստի եւ նաւն քակեալ լինի, եւ զցորեանն եւ զամենայն ինչ ի ծովն ընկեցեալ², զի մի՛ ունիցին յետ այնորիկ պատճառս ինչ անամաւթութեան. զի վասն այսորիկ նախ նաւն քակէր, եւ ապա փրծանէին անձինք նոցա:*

Եւ զաւրականացն խո/147ա/րիւորդ արարեալ, զի զկապեալսն սպանցեն, եւ մի՛ որ լուղեսցի³ եւ փախիցէ: Եւ հարիւրապետն քանզի կամեցաւ ապրեցուցանել զՊաւղոս, արգել զնոսա ի խորհրդոյն եւ հրամայեաց նոցա⁴, զի որ կարաւոն իցէ լուղալ⁵՝ անկանիցին եւ ի ցամաքն ելանիցեն (ԻԷ. 42-43):

Դարձեալ փորձութիւն յարուցանէր բանսարկուն եւ ջանայր խափանել զմարդարէութիւնն⁶. խորհուրդ արկանէ զինուորացն սպանանել զկապեալսն: Իսկ հարիւրապետն ո՛չ եթող զայն առնել վասն Պաւղոսի, քանզի այնպէս ընտանացեալ⁷ էր նմա եւ սիրէր զնա: Արդ, իբրու կամէր նա զՊաւղոս միայն ապրեցուցանել, զինուորքն կամեցան զայլսն սպանանել: Ինձ այսպէս թուի, թէ վասն զի նորա,

1 Բ գերծուցանել
 2 Ա ընգեցեալ
 3 ԱԲ դուղեսցի] լուղացի] լուղեսցի
 4 ԱԲ > նոցա
 5 ԱԲ դուղալ
 6 ԱԲ զմարդարեութիւն
 7 Բ ընդամացեալ

զորս սպանանել խորհէին, խոստովանեալք էին յայտնի չարք գոյ եւ արժանիք¹ մահու, բայց եւ այն խափանեցաւ վասն Պաւղոսի:

Եւ ոմանք լուղայով², եւ զայլսն զորս ի փախարակսն եւ զորս յայլ ինչ ի կահ ի նաւէ անփի, եւ այսպէս եղև ամենեցուն փրծանել յերկիր եւ ապրեալք (հմմտ. ԻԷ. 43-44):

Եւ այսպէս մարգարէութիւնն³ Պաւղոսի առնոյր զկատարումն, թէպէտ եւ ոչ յոլով ժամանակաւ զաւրանալով, զի ոչ բազում ամաւք յատաջ ասաց, սակայն ընդթեան իրացն Հետեւելով, զի առանց յուսոյ կենաց էին ամենեքեան, եւ ի ձեռն իւրեանց փրկութեանն⁴ իմանային, թէ ով ոք արդեւք էր Պաւղոս: Տեսանե՞ս որչափ բարի եղեւ ի ձմերայնոյն: Ապա ուրեմն տնաւրէնութեան Աստուծոյ էր եւ ոչ ի ձեռաց թողոյ ձմեռնն այն: Այլ ասացէ ոք թերեւս՝ ընդէ՞ր⁵ եւ զնաւն ո՛չ փրկեաց: Վայելչապէս. զի իմասցին, թէ յորպիսի⁶ բռնագոյն վշտաց ճողպրեալք եղեն. զի ոչ մարդկային աւգնականութիւն⁷ էր այն ամենայն, այլ ամենազաւր ձեռինն Աստուծոյ կարողին առանց նաւի կեցուցանել:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Զի արդարք թէպէտ ի ձմերայնի իցեն, թէպէտ ի ծովու՝ ոչ ինչ կրեն դժուարինս. այլ եւ զայլս Հանդերձ ինքեամբք կեցուցանեն: Եւ թէ նաւ վշտապնեալ եւ նաւակոծութեան պատահեալ եւ կապանաւորք վասն Պաւղոսի ապրեցան, պարտ է ապա զի այր սուրբ կալցուք ի տունս մեր, զի բազում ձմերունք ի վերայ մեր Հասեալ լինին, եւ նոքաւք կարաւդ⁸ է Աստուած փրկել զմեզ, եթէ Հաւանիմք սրբոցն որպէս նոքա, որ ի նաւին էին: Զի թէ ի կապանս իցէ սուրբն, քան զարձակսն մեծագոյնս զործէ, զի արձակ Հարիւրապետն աղաչէր զկապանաւորն Պաւղոս: Արդ, յամենայն ընթացս մեր լուիցուք եւ անասացուք խրատուն Պաւղոսի, զի ապրեսցուք:

¹ ԱՐ արժանի
² ԱՐ ղուղայով
³ ԱՐ մարգարէութիւն
⁴ ԱՐ փրկութեան
⁵ Բ թէ ընդէ՞ր
⁶ ԱՐ որպիսի
⁷ ԱՐ օգնակամութեան
⁸ Բ կարող

ՃԱՌ-ՅԻՄՆԵՐՈՐԴ ՉՈՐՐՈՐԴ ԾԳ.

Յայնժամ գիտացաք, թէ Մելիտինէ¹ էր անուն² կղզւոյն:

Յայնժամ գիտացաք, թէ Մելիտինէ³ էր անուն⁴ կղզւոյն: Բայց բարբարոսքն շնորհեցին ո՛չ սակաւ մարդասիրութիւն, քանզի լուցին խարոյկ եւ ընկալան զամենեսին զմեզ վասն անձրեւին՝ որ ստիպէր եւ վասն ցրտոյն (ԻԸ. 1-2):

Տես՛ս արդ, Հրեայքն այնչափ նշանս տեսեալ Հալաձէին, իսկ բարբարոսքն միայն զնոսս ի պատահարացն տեսանելով զերծեալս՝ մարդասէրք գտանին: «Շնորհեցին, ասէ, բարբարոսքն ոչ սակաւ մարդասիրութիւն» (ԻԸ. 1): Քանզի ոչ էր շահ փրկիլն ի ծովէն, ձմերայնոյն⁵ Հանդերձելով զամենեսեան մահացուցանել:

Եւ ի ժողովելն Պաւղոսի խոյի ինչ բազում եւ դնել ի վեր խար/147ր/ուկին, իժ մի ի ջերմութենէն ելեալ կալաւ զձեռանէ նորա (ԻԸ. 3):

Եփր. Վասն զի յելանիլն իւրեանց ի ծովէն բերին բարբարոսքն խուժադուժք կրկուտ մանրախոիւ՝ դնել կրակ եւ ջնուցանել զնոսս: Մատեաւ Պաւղոս եւ քաղեաց, եւ ել ի նմանէ քարք եւ պատեցաւ զձեռամբ նորա: Իբրեւ թուէր բնակչացն, թէ սպանանէ զնա, վրիժապարտ արեան կոչէին զնա, իբրեւ⁶ տեսին, զի ճաւճեցոյց զձեռնն եւ ընկէց սպանողն ի հուրն եւ ինչ ոչ վնասեաց՝ Աստուած⁷ կոչեցին զնա: Վասն զի բազում ողորմութիւն արար ի վերայ մեր, զի զսպանիչ սատակիչ բնակչաց գաւառացս այրեաց ի հուրն յանդիման մեր:

Յոհ. Տես՛ս զնայ ի գործն փութալով, տես՛ս զնա ոչ վայրապարսքանչելիս արարեալ, այլ ըստ պիտոյից: Եւ նախ վասն ձմերայնոյն⁸

¹ ԱՐ մեղիտիոն
² ԱՐ կղզանուն] անուն
³ ԱՐ մեղիտիոն
⁴ ԱՐ կղզանուն] անուն
⁵ Բ ձմերայնոյ
⁶ ԱՐ իսկ իբրեւ
⁷ ԱՐ ճմա Աստուած
⁸ ԱՐ ձմերայնոյն

պատահարի մարզարկացու եւ ոչ պարզաբար, եւ աստ առժամայն խռիւ եղեալ ըստ հարկի՝ ոչ մեծամտելով ինչ ընդ ապրելն նոցա, այլ եւ խնամելով եւս: «Իբրեւ փեսին քարքարոսն կախեալ զգագանն զձեռանէ նորա, ասեն, զմիմանս, ուրեմն սպանաղ է այրս այս, որ թելպեր ապրեցաւ ի ծովն, իրաւունքն ոչ եպրուս կեալ» (ԻԸ. 4): Բարւոք եւ այսոցիկ տեղի տուաւ, որպէս զի տեսանիցեն նոքա եւ զայսոսիկ բարբառիցին, զի յորժամ սքանչելիքն լինիցին, մի՛ թերահաւատեսցեն: Եւ տե՛ս զնոսա՝ պատկառելով ընդ միմեանս ասէին, եւ ոչ վայրապար ըստգտանէին զնա:

Տե՛ս եւ զբնական դատաստանն յաւրաւորեալ¹ առ բարբարոսաց՝: Ուրեմն մահապարտ է այրս այս, ասէին: Ոչ² միայն պարզաբար դատէին, այլ հանդերձ ստուգութեամբ, եւ զայս անդուստ է տեսանել ի նոցին բանիցն: Իրաւունքն, ասէին, ոչ ետուռն կեալ. ապա ուրեմն եւ՞³ վասն աշխարհիս զնախախնամութեանն⁴ Աստուծոյ բան ունէին նոքա. յոյժ քան զիմաստասէրն սոքա իմաստասիրագոյնքն հանդիպին, որք ոչ թողացուցանէին նախախնամութեան հանդիպել զի ներքոյ լուսաւորացդ: Իսկ յամենայն տեղւոյ կարծէին սոքա զոյ զԱստուած եւ զգատաստան նորա, զի թէպէտ եւ բազում անգամ զերծի⁵ ոք, ասեն, այլ ի սպառ ոչ կարէ փախչել ի ճշմարիտ իրաւանցն: Եւ զայս ասելով իբրեւ ի կարծիմն, եւ ոչ ի վերայ հասեալ եղեն կատարելապէս, այլ պատկառելով իմն առժամայն ասացեալ վասն պատահարացն: Նա եւ ոչ արտայայտեն, այլ առ⁷ միմեանս ասեն, զի եւ կապանքն իսկ զայս կարծել ուսուցանէր: Յամաւթ լիցին այնոքիկ, որ ասեն, թէ «Չէ պարտ բարի առնել այնոցիկ, որ ի բանտի եւ ի կապանս իցեն», ամաչեսցեն գէթ ի բարբարոսացն, զի նոքա ոչ գիտէին, թէ ոչք ոմանց իցեն նոքա, այլ ի պատահարացն առժամայն տեսեալ զերծեալ՝ վաղվաղակի զգուցի եւ զսէր ցուցանէին. քանզի տեսին, զի մարդիկ էին եւ ի վտանգի:

Եւ նորա թաւթափեալ, ասէ, զգագանն ի հուր՝ եղեւ նմա չար եւ ոչ ինչ: Եւ նոքա ական ունէին նմա յայտնոյ կամ անկանելոյ եւ յանկարծակի մեռանելոյ: Իբրեւ շար ական կալեալ փեսանէին, թէ

¹ Բ յօդարարեալ
² Բ բարբարոսացն
³ Բ եւ ոչ
⁴ ԱԲ > եւ
⁵ ԱԲ զնախախնամութեան
⁶ Բ գերծցի
⁷ Բ > առ

ոչ ինչ վնաս եղեւ նմա, դարձեալ դարձուցին զբանս եւ ասեն՝ թէ Աստուած ոմն է (ԻԸ. 5-6):

[148ա] Վասն այսր ապա յառաջագոյն ի կասկած մահու տեսին զնա, զի առաւել սքանչացին: Բազում անգամ, ասէ, ակն ունէին, թէ մեռանի, եւ յորժամ թաւթափեաց զձեռնն եւ զգագանն ընկէց, յայնժամ տեսին եւ զարհուրեցան: Եւ զի ոչ եղեւ յանկարծակի նշանն, ըստ որում եւ ժամանակաւն տարակուսեալ դեգերեցան արքն, այնպէս ոչ էին իբքն պատրանք: Տե՛ս դարձեալ այլ ինչ յայնմանէ զարմանս եւ զաւրութիւնս, զոր արար ի կղզւոջն, զի զհայր ասպնջականին իւրոյ՝ բժշկեաց, եւ բազում հիւանդաց, որ անդ էին, տուաւ ի ձեռն նորա բժշկութիւն:

Եւ շուրջ, ասէ, զփնդեան զայնուիկ² էին գեղք գլխաւորի կղզւոյն՝ որում անունն էր Պոպղիոս, որ աս զմեզ յերաշխի գերիս աւուրս եւ սիրով ընկալաւ (ԻԸ. 7):

Ահա դարձեալ այլ ոմն հիւրասէր Պոպղիոս փարթամ գոլով. եւ ոչ այլ ինչ տեսեալ բաց ի պատահարացն միայն, եւ այնչափ սիրով յանձն առ զնա աշակերտաւքն. բարեխորհ³ եւ աւտարասէր գոլով մեծաւ պատուով⁴ ընկալաւ զնոսա զերկերիւր եւ գեւթանասուն եւ վեց արսն: Զմտաւ ած զաւտարսիրութեանն⁵ շահ՝ թէ ո՞րչափ է. ո՛չ իբրեւ ի հարկէ գոլով, եւ ո՛չ ակամայ, այլ սիրով, ասէ, ընկալաւ զերիս աւուրս: Ապա այնուհետեւ փոխարինին հանդիպի յոյժ մեծագունի, եւ առաւել վայելչապէս. ոչ միայն նա, այլ եւ ամենայն կղզին զիւրաբանչիւր պէտս եւ զհաճոյս գտանելով:

Եւ⁶ եղև, ասէ, հաւրն Պոպղեայ ի ջերմ եւ յախար թանչից հիւանդանալ զնել, առ որ մտեալ⁷ Պաղոսի եւ կացեալ յաղաւթա՝ եղ ձեռն եւ բժշկեաց զնա: Իբրեւ այս եղև, եւ այլ հիւանդք, որ էին ի կղզւոջն, գային եւ բժշկէին, որք եւ բազում պապուով պապուեցին զմեզ, եւ իբրեւ գնացաք եպրուն, որ ինչ պէտք էին (հմտք. ԻԸ. 8-10):

¹ ԱԲ իւրոց
² Բ զայնուրիկ
³ Ա բարխորհ
⁴ ԱԲ > մեծաւ պատուով
⁵ ԱԲ զօտարասիրութեան
⁶ Բ > եւ
⁷ Բ մատուցեալ] մտաւ

Տե՛ս զառատութիւնն նոցա, զի ոչ ի ձմերանին միայն յանձան-
ձէին գլխով, այլ եւ յետ ձմերայնոյն ոչ պղերգացեալ լինէին, նա եւ
զընդունելութիւնն¹ պատուասիրելով առնէին, եւ զամենայն վասն
Պաւղոսի: «Բազում պարուով պարուեցին զմեզ» (ԻԸ, 10), *ասէ: Արդ, ո՛չ*²
*վարձ բժշկութեանն*³ *ընկալաւ զայն ինչ Պաւղոս, քաւ լիցի, այլ ըստ*
գրեցելումն, թէ «Արժանի է մշակն կերակրոյ իւրում» (Ժ. 7):

Եւ գնալով մեր, *ասէ, երուն, որ ինչ պէտք էին* (ԻԸ, 10):

Քաջայայտ է, թէ զբանն քարոզութեան ընկալան եւ հաւատա-
ցին, որք այնպէս առատութեամբ եւ անձանձրոյթ՝ զնոցա զամենե-
ցուն պէտս ընուին, զամիսս երիս անդանաւր⁴ կերակրելով՝ զամենե-
սեան: Զի թերեւս ոչ այնչափ ժամանակս անդ քարոզէր եւ ուսու-
ցանէր Պաւղոս, եթէ ոչ նոքա յոյժ հաւատացեալ լինէին եւ պտուղ
ցուցեալ, նա եւ զայնչափ նշանս տեսանելով եղեալ, զի եւ նշանացն
գործ զհաւատս նոցա ցուցանէր, իբրեւ թէ յայնմ ամենայն նշան
մեծ է տեսանել անդ՝ զբազմութիւն հաւատացելոցն եղեալ:

Եւ յեփ երից ամսոց ելաք ի նաւ մի աղէքսանդրացի, որ ձմերեալ
էր ի կղզւոջն, նշանաւորաւ դիոսկուրացւոցն, եւ իջաք ի Սեռակու-
սաս⁶, եղաք անդ աւուրս երիս, ուստի գնացեալ հասար ի Կոնգոն⁷
(ԻԸ, 11-13):

Ելաք, *ասէ, ի նաւ մի նշանաւոր դիոսկուրիցն, թերեւս յայս ինչ*
էր վերագրեալ նա՝ Դիոսի, զի այնպէս կռամոլք էին, ձաւնեալ զնաւն
ըստ այնմ անուան: «Նասեալ ի Կոնգոն⁸, յեփ աւուր միոյ ի 2/148բ/նչել հա-
րաւոյն երկարեայք եկաք ի Պափոդոս, որ եւ գրեալ եղրարս՝ աղաչեցեալք
ի նոցանէ լինել առ նոսա աւուրս ելթն» (ԻԸ, 13-14): *Տե՛ս զնոսա յամեալս ի*
կղզւոջն, եւ դարձեալ փութացեալս, քանզի այնուհետեւ պատկա-
ռելի էր Պաւղոս, իբրեւ թողութիւն ի նոցանէ գտեալ զոլ նմա ըստ
*կամս ինքեան*⁹: *Զի թէ յառաջ քան զայս ամենայն մարդասիրու-*

¹ Աբ զընդունելութիւն
² Ա ով] ոչ
³ Աբ բժշկութեան
⁴ ԲԳանտանօր
⁵ Բ կերակրով] կերակրելով
⁶ Աբ սեռակուսանս
⁷ Աբ Գոնգոն
⁸ Աբ Գոնգոն
⁹ Բ իմքեանս

թեամբ առ նա վարեալ լինէին վերակացուքն, բազում առաւելու-
թեամբ այժմ եւս. ի Պատիողուս¹ գտին զոմանս, ասէ, եւ աղաչե-
ցեալք մնացին առ նոսա աւուրս եւլին:

Եւ ապա ելաք, *ասէ, ի Կոնմ, եւ անփի լուեալ եղրարց ելին ընդ*
առաջ մեր մինչեւ յորդոստեայն Ափեայ եւ երից կրպակացն, զոր
տեսեալ Պաւղոսի գոհացաւ զԱստուծոյ եւ քաջալերեցաւ (ԻԸ, 14-15):

Վասն Պաւղոսի տե՛ս զամենայն ինչ լինելով. որպէս զի որք ընդ
նմա էին կապեալքն², զինուորքն, հարիւրապետն, ամենեքեան հա-
ւատացեալք եղեն, քանզի թէ եւ քարեղէնք³ էին զգաւանանալ պարտ
էր: Ուստի չեն ինչ զարմանք, եթէ հաւատացին՝ այնչափ ժամանակս
ընդ նմա կալով եւ այնչափ սքանչելիս տեսանելով, քանզի ի ձեռն
բարւոյ խորհրդակցութեան նորա, որ լուան, եւ ի ձեռն ողջամբ մնա-
լոյն, եւ վասն սքանչելագործութեանն⁴ եւ վասն կերակրելոյն, որով
վայելեցին ի կղզւոջն⁵, մեծամեծս թերեւս խորհէին վասն նորա: Տե՛ս
յորժամ ուղիղ դատաստան իցէ եւ ոչ յառաջագուցն ըմբռնեալ իցէ
ոք ախտիւ իւրիք, թէ ո՞րպէս վաղվաղակի առնու զընտրողութիւնսն
ուղիղս, եւ գիտութեամբ եւ քննելով զզատ իրացն վճարէ, որպէս
նոքայն, որ ընդ Պաւղոսի էին:

Ո՞վ սքանչելեացն, աստուածեղէն զաւրութեամբն Աւետարանն
յանկարծակի իբրեւ զլոյս տարածեցաւ ընդ տիեզերս. զի ահաւասիկ
մինչ ի Սիկիլիա⁶ մերձեցաւ: Տե՛ս որպիսի արագութեամբ ի Սպա-
նիա եւ յիտալիա ընթացեալ մխեցաւ: «Ի Կոնմ, *ասէ, լուեալ եղրարց*՝
եկին ընդ առաջ մեր մինչեւ ցերեւելի վաճառատունսն երիցն խա-
նութից: Զի այնչափ էր յաւժարութիւն եղբարցն, զի ոչ զարհու-
րեցոյց զնոսա կապանաւք լինելն Պաւղոսի, ոչ ինչ երկուցեալք ի
վշտաց եւ յահէ ուրուք, որ եւ այսոքիկ բաւական են առ ի հաւա-
տարմացուցանել զհաւատալն նոցա, որք ընդ Պաւղոսի էին: Եւ տես,
զի ոչ ուրեք ի քաղաքի պատահեալ եղեւ նոցա առ այնչափ ժամա-
նակս նաւարկութեան, այլ ի կղզւոջ⁷ եւ ի ժամանակս ձմերայինս,

¹ Բ ի Պատիողոս
² Ա կարգեալքն] կապեալքն
³ Ա քարեղենք
⁴ Աբ սքանչելագործութեան
⁵ Ա ի կղզիոցն
⁶ Աբ սիկիլիա] ի սիկիլիա
⁷ Ա ի կղզիոց

եւ ամբողջ ամենեքեան անդամաւր¹ լինէին եկեալ, որ եւ այս իսկ վերածէր² զնոսա առ Հաւատս, զնաւակցացն ասեմ:

Բայց տե՛ս զՊաւղոս եւ մարդկային ինչ կրեալ. «Քաջայերեցաւ», ասէ, տեսանելով զեղբարսն, եւ մանաւանդ ոչ յերկիւղի գոլով, այլ բազում խնդուլթեամբ լի եւ անչափ նշանս գործելով, այլ սակայն ի նոցա տեսութենէն յաւելուած էառ: Աստ ուստի³ իմանամք, թէ եւ մարդկապէս մխիթարեալ եղեւ, յաւէտ եւս աստուածայնովն փափաքման լրմամբ, զի եհաս ի լրումն ըղձից իւրոց եւ ի կատարումն Հրամանին Քրիստոսի առ նա, թէ «Պարտ է քեզ կայսեր լինել յանդիման» (ԻԸ. 24):

Եւ իբրեւ մարտի Հռոմ, հրամայեցաւ Պաւղոսի լինել առանձինն հանդերձ զինուորաւն պահպանաւ⁴ իւրով (ԻԸ. 16):

Տեսանե՞ս, զիա՞րք զա/149ա/տեցաւ յայլոցն, եւ նեղութիւն եղեւ նմա ըստ ինքեան ազանել: Եւ այս իսկ ոչ փոքր նշան էր յոյժ սքանչելի լինելոյ նորին: Սմին վասն առանձինն եղեւ Հանդերձ զինուորաւն պահպանաւ իւրով: Որպէս զի մի՛ անդամաւր Հնար լիցի դաւաճանութիւն յումեքէ կրել նմա: Զի ոչ թէ զնա զգուշութեամբ պահել ջանային, այլ զի մի՛ առ նա ինչ լինիցի յումեքէ յանպատշաճիցն եւ անիրաւարար, եւ քանզի այնուհետեւ ոչ էր Հնար ի քաղաքի գոլով եւ մերձ թագաւորի՛ լինել ինչ յումեքէ անպատշաճ եւ թողութիւն գտանել:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Այսպէս միշտ թուեցելոցն մեզ Հակառակ գոլ՝ լինել⁵ անտի մեզ իրք պատշաճաւորք, քանզի դաւաճանութիւնք նիւթեալք՝ զառաքինիսն պայծառազոյնս առնեն Հանապազ, որպէս է տեսանել առ սրբովքն ամենեքումք, զորս փորձութիւնքն ընտիրս երեւեցուցին: Եւ տես, Հրամայեաց Փարաւոն ի գետն ձգել զտղայսն, եւ եթէ ոչ լինէին տղայքն գետամոյնք, թերեւս ոչ լինէր Մովսէս ապրեալ եւ ոչ յարբունիսն սնեալ: Եւ թէ ապրիւր եւս, ոչ ի պատուի լինէր մեծարեալ, այլ Հակառակաւքն Աստուծոյ Հնարքն ներգործիւր: Սպառ-

¹ Բ անտամօր
² Բ վերածեր
³ Բ աստուտ] աստ ուստի
⁴ Բ պահպանաւ
⁵ ԱԲ լիցից

նացաւ նմա Հրեայն, «Միթէ սպանանել¹ զիս կամիցիս» (Է 28), եւ այն շահ եղեւ նմա, աստուածային տեսլեանն պատճառ տնաւրիներալ, եւ այնպէս ի մեծամեծսն զնալոյ նմա ի փառս: Այսպէս Կային՝ նենգելով զԱրէլ², Աստուծոյ ընտիր³ արար զնա: Եւ Նաբուքոզոնոսոր՝ զերիս մանկունսն պայծառս արար ի Հնոցն արկանելով, ըստ որում եւ զինուորն պահապանն Պաւղոսի տեսաւ ի վկայս եղեւ նորա-յոցն ամենայնի:

[ԳԼՈՒԽ ԾԵ.]

Եւ յեւր երից արուրց կոչեաց զհրէիցն զգլխաւորս (ԻԸ. 17):

Փութով «յեւր երից արուրց», զի մի՛ յառաջագոյն այլ ազգ ըմբռնեսցին լսելիք նոցա: Եւ զի՞նչ ունէր Հասարակաց առ նոսա, զի Հանդերձեալ էին թերեւս քննել զնմանէ, սակայն նա այսոցիկ փոյթ ոչ առնէր, այլ ուսուցանելոյն, զի մի՛ ընդդէմ կացեալ լիցին⁴ նմա առ⁵ ասացեալսն:

Եւ իբրեւ եկին, ասէ, ցնոսա. Ես, եղբարք ոչ ինչ հակառակ գործեալ ժողովրդեանն կամ կրաւնիցն հայրենեաց, կապեալ յերուսաղէմ՝ մարտեցայ ի ձեռս հռոմայեցոց, որք իբրեւ դապեցան զիս, կամեցան արձակել՝ վասն եւ ոչ մի ինչ վնաս մահու գտանելոյ յիս, եւ ի հակառակել հրէից՝ հարկ եղեւ բողոքել ի կայսր. իբր ոչ եթէ զազգէն⁶ իմմէ ունէի ինչ չարախաւսել, վասն այսր պարճառի աղաչեցի զձեզ փրեսանել եւ խաւսել, զի վասն յուսոյն Իսրայելի կամ ի շղթայս յայսոսիկ (ԻԸ. 17-20):

Կամեցեալ այնուհետեւ զանձն իւր ազատել ի պատճառէ եւ զայլս, զանձն իւր՝ զի մի՛ չարախաւսեսցեն զնմանէ, եւ այն իսկ զնոսա վնասէ, իսկ զնոսա՝ զի մի՛ թուիցի ամենայն ինչ ի նոցանէ լինել, քանզի ի դէպ⁷ էր գալ Համբաւու իրացն, թէ «ի ձեռն հրէից մարտեցաւ», եւ այս իսկ բաւական էր խոցել զնոսա եւ ի մեծ ահի կացուցանել:

¹ Բ սպանել
² ԱԲ զԱբել
³ ԱԲ ընտամի] ընտիր
⁴ ԱԲ լիցի
⁵ Ա նմա առ] առ նմա
⁶ Ա զազգէն
⁷ ԱԲ ի դեպ

Արդ, վաղվաղակի առ այս իրս կացեալ լինի, եւ իրացն, որ յազազս ինքեան էր՝ տայ պատասխանի: Եւ տե՛ս զինչ ասէ. «Ոչ ունէի իրս վնասու իբրև հակառակ գործեալ կրանիցն»: Վայրապար մատնեցին զիս, ասէ, վկայեն Հռովմայեցւոց իշխանքն ասէ, որք եւ քննեալ՝ դատեցան արձակել զիս, վասն զի ք/149բ/ննելով զիս՝ ոչ ինչ դտին յիս: Եւ ընդէ՞ր ապա ոչ արձակեցին զքեզ: Յընդդիմաբանութենէ Հրէից, ըստ որում պարտ էր նոցին իսկ ապրեցուցանել, նոքա մատնեցին ի ձեռս Հռովմայեցւոց, եւ այնչափ առաւելութեամբ, զի թէպէտ եւ իշխանքն ոչ կարացին զիս դատապարտել, այլ եւ ոչ կարացին ազատել, որով հարկ եղեւ ինձ առ կայսր բողոքել:

Տե՛ս, թէ որպէս ի բաց բառնայ գամբաստանութիւնս զնոցանէ. քանզի թէ կամեցեալ էր աճեցուցանել եւ չարախաւսել զնոցանէ, ուժգնագոյնս պարտ էր ի կիր արկանել. այլ ոչ այնպիսի ինչ ածէ ի մէջ, այլ լսկ, թէ ի Հրէից հակառակելն հարկ եղեւ բողոքել ի կայսր: Տեսանե՞ս, զի հեզութեամբ եւ անյիշաչարութեամբ եւ ըստ ներդրութեան ասէ գամնայն: Եւ զիա՞րդ, միթէ վասն ամբաստանելո՞յ զնոցանէ բողոքես ի կայսր: Ո՛չ ասէ: Զի ոչ եթէ զազգէն իմմէ ունէի ինչ չարախաւսել, այլ իբրու ճողոպրել ի գուր դատելոյ եւ ի վշտէ նոցա զիս: Տե՛ս զընտանութիւն՝ բանին, զի ոչ աւտարանայ ի նոցանէ, այլ դարձեալ սերմանէ գաւանդն, այսինքն՝ այսու բանիւ զնոսս յինքն կամի ձգել եւ աշակերտել զնոսս քրիստոսաւանդ կրանիցն:

Եւ ոչ ասաց, թէ ոչ չարախաւսեմ, այլ թէ ի բնէ իսկ ոչ ունէի «ինչ չարախաւսել», եւ մանաւանդ այնպիսի տանջանս կրելով դժուարինս: Բայց ոչ զայն ինչ յիշէ, եւ տակաւին ի նոյն կիրան գոլով, այլ ոչ առնէ զբանն դժուարալուր: Նա եւ ոչ շնորհս ինչ եւ երախտիս զնէ նոցա արարեալ յինքենէ, զի թէ յայս փութայր, պարտ էր զնոսս դատապարտել նախ եւ ամբաստանել եւ ի՞ յայտ ածել զնոցայն, որ առ նա վնաս: Այլ նա այնպէս պատասխանատրէ, որով ոչ ինչ ամբաստան լինի զնոցանէ: «Վասն այսորիկ, ասէ, աղաչեցի զձեզ փեսանել» (ԻԸ. 20), զի մի՛ կարծիցէք, թէ եկի այսր չար ինչ հատուցանել ազգի՞ իմոյ: Զի թէ եւ յաւտարէ ուրուք դէպ լինի չար ինչ կրելով ումեք՝ չէ պարտ չար ինչ առնել նմին, ո՞րչափ եւս առաւել՝ յազգայինսն

1 ԱԲ զընդամուտիւն
2 Բ > ի
3 Ա ազգին
4 Ա առաւել եւս

խնամել պարտ է: Վասն որոյ այնչափ հեռի եմ ի չարախաւսելոյ զձէնջ եւ ի թշնամէքար դնելոյ զիս առ ձեզ, մանաւանդ այնչափ զթամ ի ձեզ, զի վասն փրկութեան ձերոյ կամ յերկաթքս յայտոսիկ:

Արդ, թէպէտ եւ՝¹ ոչ ասաց, թէ զի՞նչ ունիք ամբաստանել կամ զինչ լուայք զինչն չար, այլ միայն երեւելովն իւրով անդ գամենեսեան զնոսս գարհուրեցոյց: Ուստի եւ նոքա այնպէս ըմբռնեալ եղեն բանիւն, մինչ զի տալ պատասխանի փութան յաղազս ազգականացն իւրեանց: «Մեք, ասեն, ոչ թուխթս՝ ինչ վասն քո ընկալաք ի Նրեսաբանէ, եւ ոչ եկեալ որ՝³ յեղբարց պարմնաց կամ խաւսեցաւ ինչ վասն քո չարութիւն» (ԻԸ. 21): Զայս ասեն՝ կամելով տալ պատասխանի, որպէս ասացի՝ յաղազս նոցա, որ յերուսաղէմն էին. քանզի յոյժ մեղադէր լինելոյ նշանակ իմացան գոլ գասելն, թէ ոչ ըստ իրաւանց տուեալ եղէ ի կապանս, զի յափշտակեցին զիս: Եւ այլազգ. զի եւ այսր գալ դանդաղեցան, եւ անդէն բազում անգամ ձեռս մխեցին եւ ոչ ինչ վնաս կարացին ցուցանել: Ուստի թէ սոքա վստահացեալ էին եւ անհոգ ի նմա/150ա/նէ, թերեւս ոչ առնէին զայս: Ոչ ի ձեռն Հրէից՝ թղթոյ՞⁵ եւ ոչ ի ձեռն մարդոյ ծանուցին մեզ յաղազս քո չար ինչ: Տե՛ս ապա զնոսս եւ ընտանեգոյնս խաւսեցեալ ընդ նմա:

Բայց աղաչեմք, ասեն, ի քէն լսել, գոր ինչ խորհիսդ (ԻԸ. 22):

Վասն առ ի Քրիստոս իրացն՝ յայտ է: Եւ զի ոչ յուղիղ կամաց հարցին, յառաջ բերեն փութով զիւրեաց կամսն: «Զի վասն հերձուածոյ այդորիկ յայտնի է մեզ, ասեն, զի ամենայն ուրեք հակառակութիւն կրե» (ԻԸ. 22): Տեսանե՞ս, թէ զիա՞րդ յայտնի ցուցին զատելութիւնն՝⁶ զի իբրեւ զյոյժ իմն դժնդակ՝ իմիքէ տաղտկանալով՝⁸ ասեն՝ «վասն հերձուածոյ այդորիկ»: Իսկ նա ոչ տայ վաղվաղակի պատասխանի, որում հարցինն, այլ աւր յայտ արար դալ նոցա առ նա ի միասին:

1 Բ > եւ
2 Բ քուղքս
3 ԱԲ եկեալք] եկեալ ոք
4 ԱԲ > հրէից
5 ԱԲ քղթոյ ասեմ
6 ԱԲ գատելութիւն
7 ԱԲ դժընդակ
8 Բ տաղտկանելով

Ժամ եղեալ նմա, *ասէ*, ար մի եկին ի վանսն առ նա բազումք, որոց պարմէր վկայութեամբ զարքայութիւնն¹ Ասորւծոյ, եւ հաւանեցուցանէր զնոսա վասն Յիսուսի յարինացն Մովսէսի եւ ի մարգարէիցն յայգուէ մինչև յերեկոյ (ԻԸ. 23):

Տե՛ս դարձեալ. ոչ ի նշանաց, այլ յաւրինաց եւ ի մարգարէից հաւանեցուցանէր եւ լռեցուցանէր զնոսա². եւ ամենայն իսկ ուրեք զնոյն առնէր: Եւ մանաւանդ պարտ էր, ասին, նշանս առնել: Ասեմ, թէ այնուհետեւ իրքն ոչ լինէր հաւատարիմ. զի մեծ նշան քան զամենայն այն իսկ էր յաւրինաց եւ ի մարգարէից ցուցանել զՔրիստոսէ յայտնապէս:

Ոմանք հաւարացին³ քանին, եւ կէսըն չհաւարացին⁴, եւ անմիաբանք լինալ առ միմեանս արձակէին (ԻԸ. 24-25):

Ոչ ամենեքեան հակառակախաւսք լինէին, այլ ոմանք հաւանէին եւ ոմանք ոչ: Արդ, յորժամ գնացեալ լինէին հակառակելով ընդ միմեանս, յայնժամ անարգէ զնոսա՝ ոչ զնոսա յանդիմանել ինչ կամելով, այլ զիւրսն հաստատելով: «Բարոք, ասէ, խաւսեցաւ Ղոգին Սուրբ ի ձեռն Եսայեայ մարգարէի առ հարսն մեր եւ ասէ⁵» (ԻԸ. 25): Զայս ասելով զմիւրթիւնն աստուածութեանն⁶ ցուցանէ, եւ յայտ առնէ, զի մարգարէքն Հոգւովն խաւսէին զամենայն: Արդ, ի վերայ հրեշտակի ոչ ասի այսպէս, քանզի հրեշտակի գործ է ասել, զոր ինչ տերն ասէ: Եւ ոչ յորժամ պատմեն զիրք յաղաքս ի ձեռն հրեշտակաց ասացելոցն՝ ասեն թէ բարւոք ասաց հրեշտակն, այլ «Բարոք ասաց Ղոգին Սուրբ» (ԻԸ. 25). զմիապատիւ հրամանս առանձնաւորութեան Երբորդութեանն⁷ ցուցանէ, զի Հաւր՝ Որդւոյ ասի Հոգւոյն:

Բարոք ասաց, ասէ, Ղոգին Սուրբ (ԻԸ. 25)

Փոխանակ ասելոյ, թէ ոչ ինչ անհաւանք լինիք եւ հակառակաբանեալք, այլ նմա, որ ի վերուստ գիտէր զայս՝ Աստուծոյ, զի անդուստ ի վերուստ այս ինչ կանխաւ լինէր ասացեալ վասն ձեր: «Երբ առ ժողովուրդն եւ ասացես ցնոսա, լսելով լուիջիք եւ մի իմասջիք, եւ րե-

¹ ԱԲ զարքայութիւն
² Ա > եւ լռեցուցանէր զնոսա
³ ԱԲ հաւատային
⁴ ԱԲ չհաւատային
⁵ ԱԲ > առ հարսն մեր եւ ասէ
⁶ ԱԲ աստուածութիւն
⁷ ԱԲ Երբորդութեան

ասնելով րեսջիք եւ մի՛ րեսջիք, զի թանձրացաւ սիրտ ժողովրդեանդ այդմիկ¹, եւ ականջար իւրեանց ծանուես լուան, եւ զաչս իւրեանց կափուցին, զի մի՛ երբէք րեսցեն աչար եւ ականջար² լուիցեն եւ սրբիւք իմասցին եւ դարձցին եւ թշկեցից զնոսա» (ԻԸ. 26-27): *Ածէ զմարգարէութիւնն³ ի մէջ, զի մի՛ նոր եւ հրաշափառագոյն գոլ զիւրսն կարծիցեն. եւ յայտ առնէ, թէ ի դէպ այժմ քան յայնժամ ասացեալ եղեւ առ սոսա, որք ոչ հաւատացին: Քանզի զիա՞րդ⁴ նոքա առաջիկանն առանց լրման մարգարէութեանս հաւատային. զի մարգարէն կանխ/150թ/աւ ասաց զլինելոցն՝ թանձրացաւ ասէ սիրտ ժողովրդեանդ այդորիկ. ոչ վասն անարգելոյ ասաց զայսոսիկ, այլ զնոսա ընդոստուցանելոյ եւ զգայթազղութիւնն⁵ ի բաց բառնալոյ:*

Դարձեալ ի նախանձ զնոսա շարժէ այնոքիւք՝ որք ի հեթանոսաց էին: Եւ տես, նախ կշտամբեալ զանհաւատութիւն հրէիցն, յայնժամ առ հեթանոսս եկեալ լինի: «Յայտնի լիցի ձեզ, ասէ, զի հեթանոսաց առաքեցաւ փրկութիւնն⁶ Ասորւծոյ, նորին եւ լուիցեն» (ԻԸ. 28): Բարւոք ասաց, թէ հեթանոսաց տուաւ գիտել զխորհուրդս զայս, եւ վայելչապէս բաշխեցաւ շնորհքն հեթանոսաց⁷ հրէիցն անհաւանս⁸ գոլով: Եւ ապա ընդէ՞ր արդեւք ընդ մեզ խաւսիս եւ ուսուցանես, միթէ զայս ո՞չ գիտէիր: Այո, ասէ, գիտէի, այլ առնեմ զայս, զի կամ հաւանեցին, կամ ինքեանք տացեն պատասխանի, զի ոչ ուրուք կամիմ տալ ընաւ պատճառս ինչ:

Զայս ասելով նորա գնացին հրեայքն՝ բազում ունելով յինքեանս սրտունջ զնմանէ: Բայց տես, զի անարգեալ եւ յանդիմանեալ առ ի նմանէ, ոչ համարձակեցան ինչ ասել, եւ ոչ կարկատեն դաւաճանութիւնս ինչ ի վերայ նորա, որպէս յերուսաղէմ, քանզի անդ ի Հրեաստանի ի գոռոզութեան էին, իսկ աստ՝ ոչ ընդ իխշանութեամբ նոցա այնուհետեւ, որ ընդ նմա իրքն էին հրամայեալ լինի:

Իսկ⁹ ընդէ՞ր բնաւ տնաւրինեցաւ նմա զնալ ի Հրեաստան, եւ մանաւանդ զի նախ ինքն¹⁰ ասաց Քրիստոս, թէ «Փութա ել յերուսա-

¹ Բ այդորիկ] այդմիկ
² Բ ականջարք
³ ԱԲ զմարգարէութիւն
⁴ Բ արդ] զիարդ
⁵ ԱԲ զգայթազղութիւն
⁶ ԱԲ փրկութիւն
⁷ Բ ի հեթանոսաց] հեթանոսս
⁸ ԱԲ անհաւանք
⁹ Բ եւ] իսկ
¹⁰ ԱԲ ինքն նախ] նախ ինքն

դեմ» (ԻԲ. 18): Վայելչապէս. զի ցուցեալ լիցի նոցա չարութիւնն¹, եւ մարդարէութիւնն² Քրիստոսի ճշմարիտ, թէ «Չեն բնդունելոց զո վկայութիւն» (ԻԲ. 18), զի ոչ ընկալան եւ ոչ յանձն առին: Եւ դարձեալ. զի անպատասխանի եւ առանց ներելոյ գտանիցին նոքա: Եւ այլազգ. զի զիտասցեն ամենեքեանքն վասն Պաւղոսի, թէ պատրաստ էր զամենայն ինչ կրել ի նոցանէ: Ապա եւ մխիթարութիւն այնոցիկ, որ ի Հրեաստան էին հաւատացեալքն, թոյլ տուեալ լինէր, զոր ինչ եղեւն ի Պաւղոս, քանզի եւ նոքա անդ բազում դժուարութիւնս եւ հալածանս ի հրէիցն կրէին: Արդ, եթէ քարոզելով զհրեականսն զայն կրէր, եթէ յատուկ զփառացն Քրիստոսի քարոզեալ էր զիւրդ յանձն առնուին լսել, զի եւ սրբելով ըստ ակրիանցն եւ պատարագ մատուցանելով, ոչ եղեւ նոցա հանդուրժելի:

Եւ եղև զերկեամ մի բովանդակ իւրով վարձու, եւ ընդունէր զամենեսեան, որ մրանէին առ նա (ԻԸ. 30-31):

Եփր. Արդ, իբրեւ խաւսեցաւ նա ընդ հրէից յառաւաւտէ մինչեւ ցերեկոյ³ վասն Քրիստոսի յաւրինաց եւ ի մարդարէից, եւ երկրորդեաց վասն անհաւատիցն, որք ոչ կալան յանձին զբանն Եսայեայ՝ դարձաւ յիշեաց Ղուկաս, եւ վասն զորձոց եւ վաստակոց ձեռաց նորա, զոր հոտ վարձ տանն զերկեամ մի, զոր ոչ դադարէր⁴ խաւսել վասն Քրիստոսի ընդ հրեայս եւ ընդ հեթանոսս, որք ելանէին եւ մտանէին առ նա, եւ ասէր, թէ «Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ» (Յովհ. Ի 31), զի վասն նորա աշխատիմբ եւ հասահեմք պսակացն ի ձեռն Քրիստոսի:

Քարոզէր, ասէ, զարքայութիւնն⁵ Աստուծոյ, եւ ուսուցանէր վասն Տեանն Յիսուսի Քրիստոսի անխափան ամենայն համարձակութեամբ (ԻԸ. 32):

Յոռ. Տե՛ս ոչ ինչ զգալի, եւ ոչ ինչ յաղագս հասելոց իրաց, այլ յուսովն Աստուծոյ միշտ սնուցանէր զնոսս, ոչ ինչ ունելով հնար բանիւ զըստ բնութեան |151ա| զիրսն անճառս ցուցանել, եւ ոչ զանմտածելին զգալեաւք իւրք բնախաւսել: «Ուսուցանել անխափան,

¹ ԱԲ չարութիւն
² ԱԲ մարդարութիւն
³ Բ ցերեկ
⁴ ԱԲ դադարէ
⁵ ԱԲ զարքայութիւն

ամենայն համարձակութեամբ» (ԻԸ. 32): Առանց խափանմանն¹ եւ աղատաբար եցոյց

զքարոզութիւնն² այնուհետեւ: Տե՛ս զքանչելիսն, որ ի Հրեաստանի խափանեալ լինէր, նա ի Հոռոմ առանց խափանելոյ քարոզէր, զերկուս ամս ի կապանս կացեալ անդանաւր, եւ զքարոզութիւնն³ ոչ պակասեցուցեալ:

Ամենայն համարձակութեամբ (ԻԸ. 32):

Զի գոյ «համարձակութեամբ» ասել ինչ, բայց խափանմամբ: Զի յայտ լիցի մեզ, թէ համարձակութեա⁴ նորին ոչ եւ մի ինչ կարաց տալ հատումն, կամ եղեւ արգել, այլ առանց խափանելոյ զտիւ եւ զգիշեր աւետարանէր: Վայելչապէս զայնքան ընդ երկար ճանապարհ առաքեցաւ, հանդերձեալ զոյով անդ հեթանոսացն քարոզել, զի եւ ներքին կողմանքն Սպանիոյ լցցի Աւետարանաւն Քրիստոսի: Տեսանե՛ս զտնաւրէնութիւնն⁵ Աստուծոյ, թողացոյց զոր անդ էին լսաւորքն⁶ յերկար ժամանակաւք ծարաւի լինել բանին, զի իբրեւ զպարարտ երկիր ոռոգեալ պողաբեր լիցին: Զայս իսկ արտաքինքն առնեն, սակաւ սակաւ ներածելով զնորեկսն ի հմտութիւն. զի այն ինչ իսկոյն զամենայն ինչ զիտելն⁷ տարտամ եւ լքեալ առնէ, ծոյլ եւ արհամարհոտ:

Այլ յաղագս այնորիկ, որ յետ երկամեայ ժամանակին էր, թէ զի՞նչ արդեւք արար կամ զործեաց, ո՛չ պատմեաց մեզ Ղուկաս. քանզի արձակեցաւ Պաւղոս յայնմ կապանաց բազում ժամանակս. զոր եւ ի թուղթսն յայտ առնէ, թէ «Ապրեցայ ի բերանոյ առեւծուն⁸» (Բ. Տիմ. Գ. 17): Իսկ եթէ ոք տարակուսեսցի, թէ ընդէ՞ր⁹ Ղուկաս ոչ զամենայն⁹ գրեաց, ասեմք, թէ եւ զՔրիստոսին իսկ ոչ զբովանդակն գրեցին, այլ զսակաւն բաւական համարեցան: Նա եւ այլոցն իսկ առաքելոց, զոր ինչ արարին՝ ոչ գրեցաւ, այլ մասնաւոր սակաւ ինչ:

¹ ԱԲ խափանման
² ԱԲ զքարոզութիւն
³ ԱԲ զքարոզութիւն
⁴ ԱԲ համարձակութիւն
⁵ ԱԲ զտնաւրէնութիւն
⁶ Ա լսողքն
⁷ ԱԲ առիւծուն
⁸ Ա է՞ր] ընդէ՞ր
⁹ Բ զամենայն

ՅՈՐԴՈՐԱԿ

Արդ, եթէ կամէիր ուսանել զՊաւղոսի, որ ինչ յետ այնորիկ էր, ի սոցանէ գիտասլիւր յորոց լուար: Զի այսպիսիք էին եւ այնք նորայնքն՝ կիրք, կապանք, տանջանք, բանտք, դաւաճանութիւնք, քարկոծանք, մահք հանապազորդք: Տեսն՞ր զնորա վարուցն մասն փոքր, որչափ եւ տեսցես, ամենայնն այսպիսի է: Զերկնի մասն մի տեսեալ եւ զնշոյս արեգականն ի մասնէ՝ ուր եւ զնայցես, այնպիսի զբոլորն տեսանիցես: Նոյնպէս եւ զգործսն Պաւղոսի տեսեալ ի մասնէ, ամենայն¹ այնպիսի լինի հանդիպեալ անչափ վշտաւք: Երկին էր նա քան զամենայն երկինս բարձրագոյն, եւ քան զգասս անմարմնոցն պայծառագոյն, որոց² գովեստն ի վեր անցանէ քան զհասումն եղանակաց: Արդ, նմա նմանեսցուք արիագունին այնմիկ եւ աղամանդեայ հոգւոյն, զի հետեւելով նմա զնալ կարասցուք ընդ շաւղս կենցաղաւարութեան նորա, զի կարաւ լիցուք ընդ հասեալ ծով կենցաղոյս նաւել, եւ յանկասկած նաւահանդիստն հասանել, եւ խոստացելոց բարութեանց սիրելեացն Աստուծոյ հանդիպել: Շնորհաւք եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հաւր եւ Հոգւոյն Սրբոյ փառք եւ իշխանութիւն եւ պատիւ՝ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն³:

¹ Բ ամենայնն
² Բ որոյ
³ Բ + ամէն, .ո. ամէն

/152բ/ ԱՂԵՐՍ ՆՈՐ՝ ՍՍԱՅՈՂԵ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԱԲԱՐ ՆՈՐՈԳՈՂԻ ԲՈՒՆ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆՆ², ՅՈՐՄԷ ԱՅՍ ՀԱՄԱՌՕՏԵՅԱՒ

Յամի վեցհազարերորդի հինգհարիւրորդի առաջներորդի (6501) արարածոց աշխարհի, եւ ի հազարերորդի երեք հարիւրորդի³ եւթներորդի (1307) կենարարին մերոյ զալստեանն, եւ ըստ խոսրովային թուոյ հայկազանցս հինգ հարիւրորդի քառասներորդի հինգերորդի⁴ (1096), ի թագաւորութեանն Միքայէլի որդւոյ Դուկծին⁵ եւ ի պատրիարկութեանն Կողմայի երկաքնակի, ես Գրիգորիս՝ որդի Գրիգորի Պահլաւունւոյ, ողորմութեամբ մեծին Աստուծոյ արժանացեալ աթոռոյ⁶ հաւուն իմոյ սրբոյն Գրիգորի, եւ ըստ յառաջատես տեսեանս սրբոյն Սահակայ ի սաստկացեալ սրոյ սկիւթացւոցն հայաժանաւք հասի ի պայծառաչէն կայանս⁷ սրբոյն Կոստանդիանոսի, եւ մեծաւ ըղձամբ հայցեալ գտի զտենչալիս յըքունց՝ զգերահրաշ մեկնութիւն Գործոց առաքելոցն մեծին Յովհաննու Ոսկեբերանի լուսաւոր եւ ոգէշահ վարդապետութեամբ: Եւ հանդիպեալ Հմտագոյն հեռտորին Կիրակոսի՝ յունական եւ հայկական ուսմամբ պերճացեալ, եւ առատաձեռն պարգեւաւք ետու թարգմանել զտենչալիս որդւոյ⁸ իմոյ: Եւ ընկալեալ սրտալիր ուրախութեամբ իբրեւ զտախտական նախամարգարէին, եւ մեծաւ տաժանմամբ հատեալ զհամատարածն Լիբիայ եւ ասիական ծոցոյն, խնամաւք Հոգւոյն հասի ի բաժինս Սեմայ՝ ի ստորոտս Տորոսի, ի հրեշտակաբնակ կայարան սրբոցն, եւ գտի անդ զհոգէշնորճ գիտնականն Կիրակոս՝ որդի իմ ըստ հոգւոյ եւ աշակերտ մեծ գիտնականին Գէորգեայ փոխանորդին մեր: Եւ սորա յաւժարական մտաւք աշխատութիւն⁹ զանձամբ առեալ՝ ըստ առատատուր Հոգւոյն պարգեւացն, վերստին արծարծեալ զխորթա-

¹ Բ նորոգ
² Բ մեկնութեան
³ Բ եւ հազարերորդի եւթանասուներորդի] եւ ի հազարերորդի երեք հարիւրորդի
⁴ Բ > քառասներորդի հինգերորդի
⁵ Բ դուքծին
⁶ Բ արժոյն
⁷ Բ կայեանս
⁸ ԱԳ որդւոյ] ոգւոյ
⁹ Բ աշխատութեամբ] աշխատութիւն

ցեալ բանս հռետորին՝ յեղանակելով ի դիւրալուրս եւ յարմարականս մերոյինս ազին¹:

Արդ, մազթեմ զամենեսեան՝ որք հանգիպիք այսմ հոգիաբուխ պատգամացս, յիշել զիմս աղկաղկութիւն² ի Տէր սրտի մտաւք, ընդ իս եւ զաշխատաւդսն ի սմա, եւ՝ գրել զփոքր յիշատակարանս³ ընդ սմին գրոց՝ յորժամ գրեսջիք, եւ մի՛ պակասեցուցանել. զի եւ զձեզ գրեսցէ Տէր ի գիրն կենաց՝ յաշխարհին կենդանեաց, որ է եւ եղիցի աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

¹ Բ ազգին] ազին
² Բ աղկաղկութիւնս
³ Բ յիշատակարանս

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առաջաբան	5
Դրութիւնք բարոյականաց համառաւտ մեկնութեանս Գործոց առաքելոց 13 ի Գործոց Առաքելոցն բուն եւ ընդարձակ մեկնութեանց սրբոցն՝ տեառն Եփ- րեմի եւ երանելոյն Յոհաննու Ոսկեբերանի.	19
Գործք Առաքելոց, Ա.	19
Գործք Առաքելոց, Բ.	52
Գործք Առաքելոց, Գ.	80
Գործք Առաքելոց, Դ.	94
Գործք Առաքելոց, Ե.	108
Գործք Առաքելոց, Չ.	126
Գործք Առաքելոց, Է.	136
Գործք Առաքելոց, Ը.	161
Գործք Առաքելոց, Թ.	177
Գործք Առաքելոց, Ժ.	201
Գործք Առաքելոց, ԺԱ.	222
Գործք Առաքելոց, ԺԲ.	233
Գործք Առաքելոց, ԺԳ.	247
Գործք Առաքելոց, ԺԴ.	267
Գործք Առաքելոց, ԺԵ.	280
Գործք Առաքելոց, ԺԶ.	306
Գործք Առաքելոց, ԺԷ.	325
Գործք Առաքելոց, ԺԸ-ԺԹ.	344
Գործք Առաքելոց, Ի.	375
Գործք Առաքելոց, ԻԱ.	393
Գործք Առաքելոց, ԻԲ.	407
Գործք Առաքելոց, ԻԳ.	419
Գործք Առաքելոց, ԻԴ.	431
Գործք Առաքելոց, ԻԵ.	442
Գործք Առաքելոց, ԻԶ.	452
Գործք Առաքելոց, ԻԷ.	462
Գործք Առաքելոց, ԻԸ.	471
Աղերս Նոր ստացողի եւ աշխատասիրաբար Նորոգողի բուն մեկնութեանս, յորմէ այս համառօնտեցաւ	485

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ԳՐՔԵՐԻ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳԵՈՐԳ ՍԿԵՒՌԱՅԻ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
ԳՈՐԾՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑԱշխատասիրությամբ Յասմիկ Բաղալեանի
խմբագրությամբ Գեորգ Տեր-Վարդանեանի

Հրատարակչական բաժնի տնօրեն՝	Շահէ Վրդ. Անանեան
Հրատարակչական խորհրդի անդամներ՝	Ա. Մադոյեան, Պ. Յովհաննիսեան, Գ. Տեր-Վարդանեան
Էջադրումը՝	Ղևոնդ քահանայ Մայիլեանի

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԻՒՆ
Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ - 2013Թուղթ՝ օֆսէթ 70x100, 1/16
Ծաւալ՝ 30,5 տպ. մամուլ, կազմը կոշտ,
Տպաքանակը՝ 300:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՏՊԱՐԱՆ